بسم الله الرحمن الرحيم

دسرورِ کائنات ﷺ ژوند

تالیف

الحاج ملا عنایت الله علمي ابن مولانا محمد انور رحمة الله علیه

المکتبة الغفاریة
کاسي روډ کوټه

حنفی شافعی

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

کفایت دینی کتب خانہ

کفایت اللہ ابن صدیق

واٹس ایپ گروپ ٹیلی گرام چینل

اس گروپ میں کتابیں اہل السنۃ والجماعت، حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی، دیوبند، علماء حق کے عقائد کے مطابق ہوں گی مختلف زبانوں میں اسلامی کتابیں پشتو عربی اردو فارسی جیسے تفسیریں، فتاویٰ درسی کتب خارجی کتب و غیرہ۔

کفایت اللہ ابن صدیق

+923052488551

+923247442395

easypaisa

مالکی حنبلی

بسم الله الرحمن الرحيم

لا إله إلا الله محمد رسول الله

د سرور کائنات صلی الله علیه وسلم ژوند

دوهم ټوک

اصلاح سوې نسخه

تألیف:

الحاج ملا عنایت الله "عِلمي" ابن مولانا محمد انور رحمة الله علیه

المكتبة الغفارية ارګ بازار کندهار افغانستان

ټول حقوق د ليکوال سره خوندي دي

د کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم	::	د سرور کائنات صلی الله علیه وسلم ژوند
تألیف	::	الحاج ملا عنایت الله "علمي" ابن مولانا محمّد انور رحمة الله علیه
خپروونکی	::	پخپله مؤلف.
کمپوزر	::	پخپله مؤلف.
اتـم چاپ		۱۳۹۵

دغه کتاب او د ليکونکي نور کتابونه په پاکستان کي په لاندي ځايو کي تر لاسه کيږي:

- مکتبۀ رشيديه: سرکي روډ کويټه.
- مکتبۀ محمّديه: شاپ نمبر ۱۴ گرو مندر بنوري ټاون کراچي.
- مکتبۀ القرآن والسّنة: محله جنګي پشاور.

المکتبۀ الغفّاريۀ ارګ بازار کندهار افغانستان

بسم الله الرحمن الرحيم

الله أكبر

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

د بدر لويه او عظيمه غزاء

د بدر غزاء د اسلام په تاريخ کې هغه لويه او مشهوره غزاء ده، دا هغه غزاء ده چې د دغې غزاء په واسطه سره د حق او باطل فرق او تميز وسو.

لومړئ به د غزاء د پيښېدلو سبب درته بيان کړم: موږ مخ کې د عُشيره د غزاء بيان درته وکړی چې د قريشو يوه قافله د مکې مکرمې څخه شام ته تله او رسول الله ﷺ دغې قافلې ته د حملې کولو دپاره ور و وتی خو هغه قافله سالمه څني ولاړل، اوس چې له شامه څخه د هغې قافلې د بيرته را تلو وخت را نژدې سو رسول الله ﷺ طلحه بن عبيدالله رضي الله عنه او سعيد بن زيد رضي الله عنه د مدينې منورې د شمال طرف ته ولېږل چې د دغې قافلې د بيرته را تګ معلومات وکړي، دغه دوه نفره (حوراء) ته چې د شام و طرف ته د يوه ځای نوم دی ورسېدل او هلته په انتظار کښېنستل ترڅو چې ابوسفيان د قافلې سره له شامه و دغه ځای ته را ورسېدی، دغه دوه نفره په تلوار مدينې منورې ته راغله او رسول الله ﷺ يې په حال خبر کړی، په دغه قافله کې د قريشو ډېر مالونه وه، په دې قافله کې زر اوښه په مالو بار دي چې د مالو قېمت يې د سرو زرو پنځو لکو ديناروته رسېدی او د دې قافلې سره فقط د څلويښتو نفرو په شا وخوا کې ساتونکي ور سره دي، د دغې قافلې مشر ابوسفيان دی او دغې قافلې د قريشو د هغه نورو قافلو څخه يو بل خاص فرق هم درلودی هغه دا چې: هغه نوري قافلې به د قريشو څخه د څو نفرو تجارانو وې، خو په دغه قافله کې د ټولو قريشو مالونه سته، دا قافله د ټولو قريشو شريکه ده او ټول قريش د دې قافلې د سالم رسېدلو کوښښ کوي، اوس نو دغه قافله د مسلمانانو دپاره يو طلايي چانس دی، د دغې قافلې مصادره کول او اخيستل پر مشرکانو يوه عسکري، سياسي او اقتصادي لويه ضربه ده، نو ځکه رسول الله ﷺ په مسلمانانو کې دا اعلان وکړی چې د قريشو يوه قافله را رهي ده او په هغه کې د ټولو قريشو مالونه موجود دي، نو دغې قافلې ته څوک را سره وزي؟ ښايي چې الله جل جلاله

یې ستاسي په نصیب کړي، رسول الله ﷺ په دغه وتلو سره هیڅوک نه دی امر کړی بلکه معامله اختیاري وه ویل: هر څوک چي را سره وزي را سره و دي وزي، څرنګه چي په دغه وتلو کي چا دا فکر نه کاوه چي د قافلې په عوض او بدل کي دي د مکې مکرمې د لوی لښکره سره په بدر کي جنګ وسي نو ډیر اصحاب کرام په مدینه منوره کي پاته سوه، ځکه دوی داسي فکر کاوه چي د دغي قافلې دپاره به د رسول الله ﷺ وتل د هغه نورو غزاوو او سریو په مثل سره بېله جنګه او بېله مقابلې فقط یو وتل وي، نو ځکه هر هغه څوک چي د دغه غزاء څخه پاته سوی دی پر هغه هیڅ مسئولیت او ملامتیا نه سته او نه وه، حضرت عثمان ﷺ هم ځان آماده کړی او د وتلو إراده یې وکړه مګر د ده زوجه رُقیّه ﷺ چي د رسول الله ﷺ لور وه ډیره سخته ناروغه وه، رسول الله ﷺ عثمان ﷺ ته و فرمایل: ته د رُقیّه سره پاته سه.

نو د بدر د غزاء څخه د عثمان ﷺ د پاته کېدلو سبب دغه د رسول الله ﷺ امر او د رقیه ﷺ ناروغي وه، که نه عثمان ﷺ د وتلو دپاره تیاري نیولې وه.

دلته په مدینه منوره کي رسول الله ﷺ خپل لښکر د قافلې دپاره آماده کوي خو هلته په مکه مکرمه کي یوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه چي اول به هغه واقعه درته بیان سي او بیا به د اسلامي لښکر و آماده کولو ته راسو.

عاتکه د عبدالمطلب لور او د رسول الله ﷺ عمه چي په مکه مکرمه کي وه یو خوب یې ولیدی چي ډیره یې وېېرول او وارخطاء یې کړه، هغې داسي خوب ولیدی چي یو سړی په مکه مکرمه کي په ابطح کي و درېدی (ابطح د یوه ځای نوم دی) او ناري یې کړه: اې غادرانو! اې خائنانو! په درو ورځو کي خپلو مړو ته ولاړ سی، بیا د ابطح څخه ترکعبې شریفې پوري راغلی دلته بیا و درېدی او ناري یې کړه: اې غادرانو! په درو ورځو کي خپل مرګ ته ولاړسی او بیا دغه نفر د (أبي قُبَیس) غره ته وختی او بیا یې هغه ناره وکړه، وروسته دغه نفر یوه ډبره واخیستل او د مکې مکرمې طرف ته یې وغورځول، دغه ډبره په هوا کي وچاودل او د مکې مکرمې په هر کور کي یې یوه یوه ټوټه ولوېدل، عاتکې دغه خوب ولیدی چي د تاریخ په کتابو کي د عاتکې د خوب په نامه سره مشهوره دی.

عاتکه چې له دغه خوبه ډېره بېربدلې وه دا خوب يې خپل ورور عبّاس‌ رضی الله عنه ته و وايه، عبّاس رضی الله عنه تردغه وخته پر هغه پخواني دين! يعني: شرک ؤ او هلته په مکه مکرمه کي اوسېدی، عبّاس هم له دغه خوبه څخه وبېربدی او خپلي خور ته يې و ويل: دغه خوب چا ته مه وايه، مګر په خپله عبّاس يو ملګری او نژدې آشنای درلودی چې وليد بن عُتبه ؤ هغه ته يې دغه خوب و وايه او دا سپارښت يې پر وکړی چې چا ته يې و نه وايي او د ځان سره يې پټ وساتي، وليد بن عتبه بيا دغه خوب خپل پلار ته و وايه او ورته ويې ويل: دا حال چا ته مه وايه چې څوک په خبر نه سي.

مګر تاسي ته معلومه ده: سِر يا پټ راز که تر دوو تېرسو بيا نو پټ راز يا سِر نه دی (څوک وايي چې د دوو څخه دوه نفره مقصد دي) يعني: که تر دوه نفره زيات په خبر سوه بيا نو پټ نه پاته کيږي، مګر څوک وايي: چې د دوو څخه مقصد دوه شونډان دي، يعني: که دي سِر يا راز تر خوله ووتی بيا يې د پټ ساتلو اميد مه کوه.

نو د عاتکې خوب هم و پاشل سو او ټوله مکه مکرمه په خبره سوه خو د عبّاس بن عبدالمطلب دا خيال دی چې د خوب په حال څوک نه دی خبر او راغلی پر کعبه شريفه طواف کوي، هلته بيا ابوجهل او د قريشو څو نور مشران سره ناست دي او د عاتکې د خوب په باره کي خبري سره کوي، کله چې عبّاس رضی الله عنه د دوی پر برابري يا محاذاة ورغلی ابوجهل ور بږغ کړه ويل: يا ابا الفضل! کله چې له طوافه فارغه سوې بيا راسه زموږ سره کښېنه، عبّاس چې له طوافه فارغه سو نو هلته ورغلی او د دوی سره کښېنستی.

ابوجهل ورته و ويل: يا ابن عبدالمطلب! زه وينم چې په تاسي کي نبيان ډېر سوه، عبّاس ويل: مقصد دي څه دی؟ ابوجهل و ويل: کله چې نارينه درپکښې نبي سو موږ چپ ؤ مګر اوس ښځې هم درپکښې نبياني کيږي؟

عبّاس رضی الله عنه و ويل: ته څه وايې؟ مقصد دي څه دی؟

ابوجهل ويل: د عاتکې خوب دريادوم.

عبّاس ويل: کوم خوب؟ ځان يې بې خبره ښکاره کړی.

ابوجهل ويل: هغه خوب چې داسي او داسي يې ليدلی وه، ابوجهل پوره خبر ؤ او هغه خوب يې ورته و وايه، عبّاس رضی الله عنه و ويل: دا نه ده صحي څوک وايي؟

عبّاس رضي الله عنه بالکل منکره او ناکاره سو ځکه دئ پوهېدی که دا خوب رشتيا نه سي بيا نو دوی ته پېغور جوړېږي خو ابوجهل يوه سخته جمله و ويل، هغه دا چي ويل: په والله که په دغو درو ورځو کي شئ نه سو پېښ موږ به د عبدالمطلب پر اولاده يو ليک وليکو چي په ټولو عربو کي دوی هغه درواغجنه کورنی. ده او عبّاس رضي الله عنه بيا هم د خور د خوب د ليدلو څخه انکار کوي، خير عبّاس کور ته ولاړی او دا بيان يې هلته په کور کي وکړی، د عبدالمطلب د کورنۍ ښځي پر را ټولي سوې او ويل: ابوجهل د عبد المطلب پر کورنۍ او اولاده دغسي خبري کولې او ته ورته چپ وې؟ هغه څنګه دا جرئت پيدا کړی؟ او بيا ته ولي چپه خوله وې؟ دلته نو عبّاس رضي الله عنه هم قصد وکړی: که چيري دغه درې ورځي تيري سوې او کوم شئ هم نه سو پېښ نو خود ابوجهل يو څه راته وايي او دا وار که هغه يوه لږ او کوچنۍ خبره هم وکړي زه به جنګ ورسره کوم او وهل به ورکوم، عبّاس رضي الله عنه دا وار عزم او إراده کړې ده چي ابوجهل ته وهل ورکړي.

دا قصه دلته په مکه مکرمه کي پرېږده، موږ به بيرته مديني منورې او د قافلې د حملې دپاره د رسول الله ﷺ د لښکر جوړولو ته ولاړ سو.

رسول الله ﷺ د وتلو دپاره تياري ونيول او (۳۱۳ يا ۳۱۴ يا ۳۱۷) نفره ور سره ملګري دي چي (۸۲ يا ۸۳ يا ۸٦) نفره يې د مهاجرينو څخه دي او (٦١) نفر يې د أوس د قبيلې څخه دي او (۱۷۰) نفره يې د خزرج د قبيلې څخه دي، مسلمانانو د دغه را وتلو دپاره کوم خاص ترتيبات نه وه نيولي او نه يې د جنګ دپاره پوره ضروريات ور سره اخيستي وه، په ټول لښکر کي فقط دوه آسان ور سره وه چي يو يې د زبير بن العوام رضي الله عنه ؤ او بل يې د مقداد رضي الله عنه ؤ او د دغه ټول لښکره سره (۷۰) اوښه ور سره وه چي په يوه اوښ به دوه يا درې نفره شريکان وه او د هغو د ضرورت سامان به پر بار ؤ، ځيني مسلمانان په نوبت سره سپرېږي او ځيني پر پښو ځي.

حتّی داسي کسان هم وه چي هيڅ اوښ يې نه درلودی هغه بيا ټوله لار پر پښو رهي وه، رسول الله ﷺ، علي بن أبي طالب، او مرثد بن أبي مرثد رضي الله عنهما په يوه اوښ شريکان وه، د دغه لښکر عمومي بيرغ مُصعب بن عُمير رضي الله عنه ته ورکول سو او دغه لښکر و دوو ټوليو ته و وېشل سو چي يوه ټولۍ يې د مهاجرينو وه او د ټولۍ بيرغ د علي بن

أبي طالب رضي الله عنه څخه دی او بله ټولۍ د انصارو ده چي بيرغ يې د سعد بن معاذ رضي الله عنه څخه دی، د لښکر د راسته طرف قوماندان زبير بن العوام رضي الله عنه دی او د لښکر د چپه طرف قوماندان مقداد بن عَمرو رضي الله عنه دی او فقط دغه دوه نفره وه چي په ټول لښکر کي يې آسان درلودل، د لښکر د شا د طرف قوماندان قيس بن أبي صعصع رضي الله عنه دی او د لښکر عمومي قوماندان يا قائد اعلیٰ په خپله رسول الله ﷺ دی.

اسلامي لښکر د بدر و طرف ته حرکت کوي

رسول الله ﷺ د دغه غريب او غير مسلح لښکره سره د مديني منورې څخه را و وتی او د مکې مکرمې پر عمومي لار رهي سو تر څو چي و بئرالروحاء ته ورسېدی او هلته يې واړول، له هغه ځايه چي لښکر بارسو نو يې د مکې مکرمې عمومي لار چپه طرف ته پرېښوول او دوی راسته طرف ته د بدر پر طرف رهي سوه تر څو چي (صفراء) ته نژدې سوه او د هغه ځايه څخه يې د خپلو اصحابو څخه دوه نفره چي يو يې بُسبُس بن عَمرو ؤ او بل يې عدي بن الزغباء ؤ بدر ته و لېږل چي د قريشو د قافلې معلومات وکړي، بُسبُس او عدي وليدل چي يو سړئ د بدر د اوبو پر غاړه ناست دی او دوې نجوني هم د بدر د اوبو و طرف ته رهي دي غواړي چي اوبه يوسي، دغه دوې نجوني پرلاري خبري سره کوي، بُسبُس او عدي يې اوري، يوه نجلۍ هغه بلي ته وايي: هغه زما حق راکړه، هغه بله وايي: ښه دی صبر وکړه چي دغه قافله را ورسېدل ځنې را به يې نيسم او دربه يې کړم، د دغو خبرو څخه دغه دوه نفره مسلمانان پوه سوه چي قافله په دغه منطقه کي نژدې ده، نو يې رسول الله ﷺ ته د قافلې د نژدې والي خبر ورورې.

اوس نو قافله پسي را واخله، ابوسفيان چي د قافلې مشر او مسئوله دی کله چي مديني منورې ته نژدې سو ډېر پام او احتياط کوي، دئ پوهېدی چي د مکې مکرمې لار په خطرو ډکه ده نو ځکه مخ ته به يې د معلوماتو دپاره نفر لېږل او هر څوک چي به پرلاري په مخه ورغلی د هغه څخه به يې د لاري پوښتنه کول، لږ وخت وروسته د ده استخباراتو دا معلومات ورته را وړل چي محمّد ﷺ د خپلو ملګرو سره را وتلی دی غواړي چي پر قافله حمله وکړي، ابوسفيان يو نفر چي ضَمضم بن عَمرو نومېدی

امر کړی چې مکې مکرمې ته ولاړ سي او د قریشو مشران خبر کړي چي قافله په خطر کي ده محمّد ﷺ او ملګرو یې کمین راته نیولی دی، ضمضم چي ډېر چالاکه او د خبر په نشرولو کي ډېر ماهر ؤ په تلوار سره مکې مکرمې ته رهي سو، کله چي مکې مکرمې ته نژدې سو کالي یې وکښل چپه یې واغوستل او بیا یې پر ځان پسي خیري هم کړه، خپله پزه یې ويني کړه او خپل اوښ یې زخمي کړی، په وینو یې اوښ، خپل مخ، خپل بدن او خپل کالي ولړل.

په یوه ډېر بېرووتکي شکل او قیافه لکه د جنګ له منځه چي را وتلی وي، دئ په وینو لړلی، کالي او اوښ یې په وینو لړلي په دغه بد حالت د مکې مکرمې بطحاء ته ورسېدی او هلته نارې وهي: کومک! کومک! خلکو چي د ده نارې واورېدې پر راټول سوه وایي: څه پېښه ده؟ دئ جواب نه ورکوي او دغه نارې وهي کومک! کومک! خلک نور هم ډېر سوه او پوښتني ځني کوي دئ چا ته حال نه وایي، خلک چي ښه ډېر سوه دئ د دې ځای څخه رهي سو، خلک په پسې دي پوښتني ځني کوي چي څه پېښه ده؟ خو دئ جواب نه وایي فقط د مرستي او کومک نارې وهي څو کعبې شریفي ته ورسېدی، دلته یې بیا نارې کړې کومک! کومک! ټول اهل مکه پر را ټول سوه پوښتني ځني کوي دئ حال نه وایي، بیا د أبي قُبیس د غره ء طرف ته رهي سو غره ته وختی او بیا نارې وهي کومک! کومک! په ټوله مکه مکرمه کي داسي څوک نه سو پاته چي را حاضر دي نه سي ټول پر را ټول دي، دلته نو ده د قافلې د حال په ویلو شروع وکړه چي محمّد ﷺ پر قافله حمله کوي او زه ابوسفیان را ولېږلم.

دئ نو دلې پرېږده عبّاس ﷺ او د عاتکې خوب پسي را واخله.

عبّاس بن عبدالمطلب ﷺ وایي: د خوب په درېیمه ورځ له کوره را و وتم او د خوب د رشتیا کېدلو دپاره تر اوسه هیڅ نه دي پېښ سوي، ما دا إراده کړې ده که چیري ابوجهل د هغه خوب په باره کي څه را ته و وایل ښه جنګ به ور سره کوم، راغلم پر کعبه شریفه طواف کوم، کله چي له طوافه فارغه سوم د لیري مي ابوجهل ولیدی او د هغه پر طرف ور رهي سوم غوارم چي دئ یو څه راته و وایي او زه پر را واچوم ښه جنګ ور سره وکړم خو ابوجهل په ځغستا زما پرطرف را رهي دی، دلته مي بیا دا

خیال سو چې دئ هم زما سره د جنګ کولو إراده لري، خو دئ چې تر ما را ورسېدی په هغه ځغستا تر ما تېر سو، دلته مې بیا دا خیال سو چې زما څخه بیرېږي را څخه ولاړی، خو بیا په وروسته کې پوه سوم چې ده هغه د ضمضم چغې اوناري اورېدلې وې هغه ته وررهي ؤ او ما نه وې اورېدلې.

اوس نو دلته په مکه مکرمه کې دغه د قافلې او د مسلمانانو د راوتلو د خبر تر اورېدلو وروسته مشرکان د وتلو دپاره آمادګي نیسي ځانونه د مسلمانانو د جنګ او د قافلې د خلاصولو دپاره تیاروي.

د مکې مکرمې مشرکان د جنګ دپاره تیارېږي

ډېر ژر د مکې مکرمې خلک د وتلو دپاره تیار سوه او ویل یې: آیا محمّد ﷺ او د ده ملګري پر دغه قافله هم داسي خیال کوي لکه هغه د ابن حضرمي قافله؟ هیڅکله به داسي نه وي، والله موږ به یې ده ته وروښیو.

د مکې مکرمې د مشرانو په امر پر ټولو کفارو دغه جنګ ته وتل حتمي وه، یا به دئ په خپله وتی یا به یې د ځان په عوض او بدل کې بل څوک لېږی، خو قریش ټول په خپله ووتل خاصتاً د اشرافو او مشرانو څخه یې هیڅوک نه سو پاته بېله ابولهبه چې د رسول الله ﷺ اکا ؤ هغه نه غوښتل چې دې جنګ ته ووزي، نو یې د ځان په عوض او بدل کې بل نفر ولېږی ځکه د ابولهب پر دغه سړي دغسې یو پور پاته ؤ، ویل: زما هغه طلب یې په دغه کې مجراء، خو ته به قریشو ته وایې: زه د ابولهب پرځای را وتلی یم، هغه هم قبوله کړه او ابولهب پاته سو، قریشو د خپل شا وخوا د عربو قبیلې هم د ځان ملګري کړې او د قریشو د ښاخو څخه هیڅوک نه سو پاته چې دې جنګ ته و نه وزي بېله بني عدي څخه، دبني عدي څخه یو نفر هم و نه وتی، د مکې مکرمې د مشرکانو لښکر د وتلو په وخت کې د (۱۳۰۰) نفرو په شا وخوا کې ؤ.

د مشرکانو د لښکره سره (۱۰۰) آسان او د ځانو د ساتنې دپاره (٦۰۰) زغري ور سره وې او اوښان ډېر زیات ور سره وه چې واقعي شمېر یې نه دی معلوم، د دغه لښکر عمومي قومندان ابوجهل بن هشام ؤ، د دغه لښکر د خوراکي اکمالاتو یا غذایي موادو

د پوره کولو او آماده کولو مسئوله د قریشو د مشرانو څخه (۹) نفره وه.

د لښکر د خوړلو دپاره یې یوه ورځ (۹) اوښان حلالول او بله ورځ یې (۱۰) اوښان حلالول اوس چې لښکر د وتلو دپاره تیار سو او غواړي چې ووزي دلته د قریشو یوه بله موضوع ور په یاد سوه چې دې موضوع دوی په شک او تردد کې واچول چې ووزو که یا؟ دغه تردد یې د هغې واقعې په سبب ؤ چې څه موده مخ کې د قریشو او کنانه د قبیلې په منځ کې پېښه سوې وه، چې هغه واقعه داسې وه:

دکنانه د قبیلې یوه نفر د قریشو یو نفر و وژی، د دغه وژل سوي سړي ورور چې د قریشو څخه ؤ د قاتل یا د کنانه د قبیلې سره پر دِیت صلحه او فیصله وکړه، د خپل وژل سوي ورور په بدل کې یې دیت واخیستی خبره خلاصه سوه، څه موده وروسته هغه قاتل مکې مکرمې ته ورغلی او طواف کوي خو د هغه وژل سوي سړي ورور چې دیت یې هم اخیستی ؤ دغه قاتل و وژی او د کعبې شریفې سره یې وځړاوه، دا قتل او وژنه د قریشي حق نه وه ځکه دیت یې اخیستی ؤ او صلحه یې کړې وه.

دکنانه قبیلې د قریشو څخه دغه قاتل وغوښتی مګر قریشو قاتل نه ور تسلیماوه، نو دکنانه د قبیلې د مړي بدل پر قریشو پاته سو او دغه موضوع د دغو دوو قبیلو د دښمنۍ سبب وګرځېدل، دکنانه قبیله په موقع پسې ګرځي چې یا پرمکه مکرمه حمله وکړي یا د قریشو څخه یو نفر د هغه وژل سوي سړي په بدله کې و وژني، اوس چې قریشو د وتلو إراده وکړه دغه دکنانه واقعه یې ور په یاد سوه او وېرېدل که دوی قافلې ته ور ووزي مکه مکرمه به د سړو څخه خالي وي او بنایي د کنانه قبیله پر مکه مکرمه حمله وکړي یا به زموږ پر لښکر د شا له طرفه حمله وکړي او موږ به د دوو طرفو په منځ کې تر حملې لاندې راسو، په دغه سبب په قریشو کې شک او تردد پیدا سو چې اوس د مسلمانانو جنګ ته ور ووزي که یا؟ په دغه وخت کې سُراقه بن مالک بن جُشعم المدلجي چې دکنانه د قبیلې لوی سردار ؤ ورته راغلی او ویل تاسي ولې په تشویش کې یاست؟ زه تا سي ته اطمینان درکوم چې د کنانه قبیله به ستاسي تر شا یا ستاسي په غیاب کې هیڅ داسې کار نه کوي چې هغه دې ستاسي نا خوښه وي، رسول الله ﷺ فرمایي: چې اصلاً دغه نفر شیطان علیه لعنه ؤ چې ځان یې د سُراقه بن مالک په شکل کړی ؤ او سُراقه

بن مالک هغه څوک دی چې د هجرت په ورځ په رسول الله ﷺ پسې وتلی ؤ.

نو شیطان د دغه سُراقه په شکل قریشو ته ورغلی او ویل: زه د کنانه د قبیلې له طرفه جِوار درکوم او وعده در سره کوم چې کنانه به ستاسې په غیاب کې هیڅکله داسې کار نه کوي چې ستاسې دې نا خوښه وي، اصلاً شیطان غوښتل او اوس هم غواړي چې دغه دین او د هغه متابعین ورک او نابود سي، اوس چې قریشو ته د کنانه د قبیلې یوه سردار د زړه ډاډ او اطمینان ورکړی چې ښغمه ولاړسی او کنانه حمله نه در باندې کوي تر داسې اندازې چې ویل: زه مو هم په دغه سفر او وتلو کې ملګری یم، الله جل جلاله دغه موضوع په قرآن مجید کې ذکر کړې ده او فرمایي:

﴿ وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَـٰنُ أَعْمَـٰلَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ ٱلْيَوْمَ مِنَ ٱلنَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ ﴾. [الأنفال:۴۸]

یعني: کله چې شیطان دغو کفارو ته د دوی عملونه ښه ښکاره کړل او ویل نن ورځ پر تاسې هیڅ غالبه نسته! پر تاسې څوک حمله نه کوي او زه ستاسې ساتونکی یم، زه جوار درکوم.

الله جل جلاله فرمایي: چې دا شیطان ؤ، نو یو هم شیطان ؤ چې کفار یې دغه د بدر جنګ ته ور کش کړه، د شیطان په اطمینان او ملګرتیا مشرکان د مکې مکرمې څخه ورو وتل غواړي چې په خپل قوت او طاقت د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ دښمني وکړي، پر رسول الله ﷺ او د هغه پر اصحابو په قهر او غضب دي چې څنګه د دوی پر قافلو حملې کوي، کفار په ډېر سرعت او چابکي د بدر پر طرف رهي سوه، تر وادي عسفان تېر سوه بیا تر قُدید او جُحفې تېر سوه، دلته قریشو ته د ابوسفیان له طرفه بل نوی خبر راغلی چې ویل: تاسې خو ستاسې د قافلې، مالواو خلکو د خلاصون دپاره را وتلي واست اوس مو الله جل جلاله قافله او مالونه د مسلمانانو د حملې څخه خلاص کړه نو بیرته وګرځی.

هلته ابوسفیان قافله څنګه خلاصه کړه؟ ابوسفیان د مکې مکرمې پر عمومي لار رهي ؤ مګر همېشه ویښ او په احتیاط کې ؤ او خلک یې د معلوماتو دپاره مخ ته لېږل او ده هم د هر چا څخه د حالاتو پوښتنه کول، اوس چې بدر ته نژدې سو دئ تر قافلې د مخه سو تر څو چې هغه د بدر اوبو ته ورغلی او د هغه نفره څخه یې د لاري د حالاتو او

د مدینې منورې د مسلمانانو د لښکر پوښتنه وکړه کوم چې د بدر د اوبو پر غاړه ناست ؤ، هغه سړي ورته و ویل: ما داسي څوک او شئ نه دی لیدلی چي ستا دپاره دي یې بد وبولم، مګر دوه نفره سپاره مي ولیدل چي د دغي غونډۍ سره یې اوښان چوک کړه او د اوبو څخه یې اوبه واخیستې بیا ولاړل، ابوسفیان ژر د هغو د اوښانو د چوکېدلو ځای ته ورغلی هلته د اوښانو پوچي پرتې وې، پوچي یې ماتي کړې په پوچوکي یې د خرما مندکي ولیدلې، ویل: والله دا د مدینې د خلکو واښه دي چي اوښانو ته یې ورکوي، ابوسفیان پوه سو چي دغه خلک د مدینې منورې وه ځکه په عربو کي هیڅا و اوښانو ته خرما نه ورکول بېله د مدینې منورې د خلکو څخه، په مدینه منوره کي خرما دومره ډېره وه چي اوښانو ته به یې ورکول (البته هغه پوچه او بېکاره خرما) ابوسفیان ډېر ژر قافلې ته ځان ورساوه قافله یې د عمومي لاري څخه هغه چي په بدرکي تېرېده واړول او د دریاب د غاړي غربي طرف ته یې رهي کړه، د ابوسفیان په دغه کار او حرکت سره قافله د دې څخه خلاصه سوه چي د مسلمانانو د لښکر په لاس دي ورسي نو یې هغه حال د کفارو لښکر ته ولېږی کوم چي ویل: قافله خلاصه سوه او ستاسي و را تګ ته ضرورت نسته.

اوس چي د کفارو و لښکر ته د قافلې د خلاصېدلو خبر ورسېدی لښکر د بیرته تلو إراده وکړه، مګر د قریشو سرکښه مشر ابوجهل په غرور او کبریاء سره و ویل: والله موږ به تر هغو بیرته نه سو ولاړ چي بدر ته ور نه سو او درې ورځي هلته تیري نه کړو، اوښان حلال نه کړو، کبابونه او شرابونه و نه خورو، مینځیاني غزلي راته و نه وایي، عرب دغه زموږ را وتل او هلته اوسېدل وانه وري، بیا به نو عرب همېشه زموږ څخه بیرېږي او موږ به قوي بولي، د ابوجهل پر دغو خبرو سربېره أخنس بن شُریق وکفارو ته د بیرته تلو مشوره ورکړه خو چا د ده خبره و نه منل، نو په خپله أخنس بن شُریق او بنوزُهره چي د ده قوم ؤ او په دغه را وتلو کي دئ د هغو رئیس ؤ د مکې مکرمې پر طرف رهي سوه، چي په دې ډول د بني زُهره د قبیلې څخه چي د درو سوو نفرو په شا وخوا کي وه یو نفر یې نه بدر ته حاضر سوی دی او نه یې د بدر په جنګ کي ګډون کړی دی او د بدر د جنګ تر نتیجې وروسته د بني زُهره قبیلې به همېشه د أخنس بن شُریق دغه نظر او موقف ستایه او

د همېش دپاره دئ په دوی کي مشر او عظیم ؤ او د ده خبره منل کېده.

بنو هاشم چي درسول الله ﷺ نژدې قوم، اکاګان او د اکا زامن دي هغو هم غوښتل چي مکې مکرمې ته ولاړسي خو ابوجهل ورته ټينګ سو او ويل: ترڅو چي موږ ټوله مکې مکرمې ته نه يو تللي په دغه قومي اتحاد کي به زموږ څخه نه جلا کېږی، خو بيا هم د بني هاشم کفار چي د رسول الله ﷺ نژدې قوم ؤ او دوی د مالو د خلاصولو دپاره را غلي وه او اوس د مالو مسئله پای ته ورسېدل که اوس پاته سي او جنګ وکړي نو جنګ به يې د رسول الله ﷺ سره وي چي هغه هم د بني هاشم څخه دی او دوی دغه جنګ نه غوښتی، نو د بني هاشم څخه هم ډېر نفر مکې مکرمې ته رهي سوه فقط څو نفره يې د ابوجهل په زور پاته سوه، د پاته نفرو د جملې څخه يو هم عبّاس د رسول الله ﷺ اکا ؤ، هغه هم د جنګ په شوق نه ؤ بلکه په دې سبب پاته سو چي نور قريش پېغور ورنه کړي، اوس نو د بنو زُهره تر رجوع وروسته د کفارو لښکر د زرو نفرو په شا وخوا کي ؤ چي د بدر پر طرف رهي سو تر څو چي بدر ته نژدې د يوې غونډۍ تر شا يې په هغه منطقه کي واړول چي عُدوةُ القُصویٰ ورته ويل کيږي.

(موږ تر اوسه د قافلې او د کفارو د لښکر بيان کاوه اوس د مسلمانانو لښکر ته راسی)

د مسلمانانو لښکر د بدر و طرف ته په لار کي په وادي ذَفران کي ؤ چي د لښکر استخباراتو و رسول الله ﷺ ته د قافلې د تېرېدلو او د قريشو د لښکر د را وتلو خبر را وړی، يا خو رسول الله ﷺ ته دغه خبر د وحيو په واسطه راغلی چي قافله تېره سوه او د قريشو لوی لښکر را رهي دی، رسول الله ﷺ ته پسله فکر کولو دا معلومه سوه چي د يوې خونړۍ جګړې د کولو څخه بله چاره نسته، اوس بايد خامخا داسي يو اقدام وسي چي په هغه کي د مسلمانانو قوت او شجاعت، جُرئت او جسارت ښکاره سي.

په دې کي هيڅ شک نسته که دغه د کفارو لښکر پرېښوول سوی وای چي په دغه منطقه کي هغه د دوی د غوښتني پر قسم شپې تيري کړي، دا به د قريشو د عسکري موقف د لوړوالي سره مرسته وای، د دوی سياسي قدرت به يې ور زياتاوه او د مسلمانانو د هدف او مقصد ضعف او توهين ؤ، چي په نتيجه کي به يې اسلامي حرکت يو بې روحه جسد پاته سوی وای او هر هغه څوک چي په دغه منطقه کي يې پر اسلام

او مسلمانانو حقد او حسد درلودی هغو پر مسلمانانو جرئت او دلاوري پیدا کول.

پر دې تولو سربېره آیا یو چا د دې ضمانت کولای سوای چې د کفارو لښکر دې د دې څخه منعه کړي چې په مسلمانانو پسي دې مدینې منورې ته ور نه سي؟

او دغه جنګ دې د مدینې قلاوو ته ور نقل نه کړي؟

او مسلمانان دې د خپلو کورو په منځ کي و نه وژني؟

یا! هیڅکله دا کارونه لیري او ناممکنه نه وه.

که چیري د مسلمانانو د لښکر څخه یو څه پر شا تګ او سستي، جُبن او بې همتي سوي وای، د مسلمانانو پر هیبت او دبدبه به یې ډېر بد اثر کړی وای.

د رسول الله ﷺ مشورتي مجلس

څرنګه چې حالات یو دم او ناڅاپه د هغه خپل عادي حالته د جنګ او مقابلې حال ته واوښتل نو د حالاتو د دغه ناڅاپه اوښتلو او خطرناکه کېدلو په سبب رسول الله ﷺ یو فوق العاده عسکري مشورتي مجلس جوړ کړی چې په هغه کي یې و دغه اوسني او خطرناکه وضعې ته اشاره وکړه او د لښکر له قومندانانو او افرادو څخه یې په دغه باره کي د رأیې او نظریې غوښتنه وکړه، د لښکر د قومندانانو او مشرانو څخه ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ولاړ سو او ویل: یا رسولَ الله! درځه دغه خپل را وتل پوره کړه او موږ ستا ملګري یو، نوري یې هم د همت او د رسول الله ﷺ د متابعت خبري وکړې او کښېنستی، رسول الله ﷺ د ده د خبرو په مقابل کي د خیر دعاء ورته وکړه او بیا یې وفرمایل: اې خلکو! مشوره را کړی.

دا وار حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ولاړ سو او د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه په مثل خبري یې وکړې، ده ته هم رسول الله ﷺ د خیر دعاء وکړه، حضرت عمر رضي الله عنه هم کښېنستی، بیا رسول الله ﷺ وفرمایل: اې خلکو! مشوره را کړی، دا وار مقداد بن عَمرو رضي الله عنه ولاړ سو، هغه صحابي چې د دغې قصې روایت کوي وایي: د بدر په ورځ مي د مقداد څخه داسي خبري واورېدې چې هغه خبري د جنت په حورو او نعمتو نه ورکوم، مقداد رضي الله عنه ولاړ سو او ویل: یا رسولَ الله! پر هغه لار او هغه کار درځه چې ستا رب په

هغه امر کړی یې او موږ ستا سره یو، په والله موږ به تا ته داسي و نه وایو لکه بني اسرائیلو چي موسیٰ علیه السلام ته و ویل، چي ویل: ته او ستا رب ولاړ سی جنګ وکړی او موږ دلته ناست یو بلکه موږ مسلمانان وایو: ته او ستا رب جنګ وکړی او موږ هم ستاسي په ملګرتیا جنګ کوو، په والله یا رسولَ الله! که ته موږ د (بِرکِ الغِماد) پر طرف رهي کړې موږ به تر هغه ځایه په ټینګه درسره ملګري یو ترڅو چي ته ور رسېږې.

اوس نو (بِرکِ الغِماد) څه شي دی؟ د دې دپاره چي د مقداد رضي الله عنه د دغي خبري په عظمت او لوی والي پوه سو (بِرکِ الغِماد) په یمن کي د یوه ځای نوم دی چي له مدینې منورې څخه تر هغه ځایه پوري ښوارلس لوېي او قوي قبیلې پرتې دي او دغه ټولي قبیلې د اسلام او مسلمانانو ډېري سرسخته دښمناني دي.

نو مقداد رضي الله عنه و ویل: دا نه چي ته موږ یوه جنګ ته بیایې او موږ درسره ځو بلکه که مو ښوارلس لوی او خطرناکه جنګو ته رهي کړې بیا هم موږ ستا سره یو نه درڅخه جلا کېږو ترڅو چي بِرکِ الغِماد ته رسېږې، رسول الله ﷺ د ده په خبرو خوشاله سو او ده ته یې هم د خیر دعاء وکړه، مقداد رضي الله عنه کښېښستی.

رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: اې خلکو! مشوره را کړی.

رسول الله ﷺ ولي هر وار وایي مشوره را کړی؟ ځکه دغه درې مشران چي خبري یې وکړې د مهاجرینو څخه وه، ابوبکر، عمر، مقداد رضي الله عنهم اجمعین ټول مهاجرین دي او د مهاجرینو شمېر په لښکر کي لږ ؤ، د رسول الله ﷺ دا خوښه وه چي د انصارو نظر معلوم کړي، ځکه د لښکر ډېر افراد دوی وه او د جنګ درونده والی به هم ددوی پر اوږو وي او هغه د عقبې بیعت چي د انصارو سره سوی ؤ هغه هم پر دوی دا نه لازمول چي تر مدینې منورې دباندي دي د رسول الله ﷺ دپاره وجنګېږي، ځکه هغه بیعت داسي ؤ: چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورسي دوی به یې ساتنه او حفاظت پر غاړه اخلي، او بل دا اول جنګ دی چي انصار په هغه کي ګډون او اشتراک کوي.

نو ځکه رسول الله ﷺ په تکرار سره ویل:

اې خلکو! مشوره راکړی او په دغه خبره سره یې انصار مقصد وه.

د رسول الله ﷺ په دغه مقصد د انصارو قومندان او د هغو د بیرغ اخیستونکی

سعد بن معاذ رضي الله عنه پوه سو او ويې ويل: يا رسولَ الله! داسي معلوميږي لکه ستا چي په دغه پوښتنه سره موږ انصار مقصد يو؟ رسول الله ﷺ و ويل: هو يا سعد!

سعد رضي الله عنه و ويل: موږ پر تا ايمان راوړی دی او ستا تصديق مو کړی دی او دا شاهدي آداء کوو: هر هغه شئ چي تا را وړی دی هغه حق دی او موږ ستا پر اطاعت کولو عهدونه او وعدې در سره کړي دي، يا رسولَ الله! دکوم شي إراده چي دي کړې ده هغه عملي کړه، قسم په هغه ذات چي ته يې په حقه را لېږلی يې که ته موږ دغه درياب ته په داخلېدلو سره امر کړې موږ به ستاسره داخل سو او زموږ څخه به يو نفر هم نه سي پاته، موږ هيڅکله په دې نه ناراضه کيږو چي ته موږ زموږ د دښمن سره مخامخ کړې، موږ په جنګ کي صابره يو، د دښمن سره په مخامخ کېدلو کي صادقه يو او ښايي الله ﷻ زموږ څخه داسي کارونه درښکاره کړي چي په هغه سره ستا سترګي يخېږي، (يعني ته په خوشاله کېږې) موږ د الله ﷻ په برکت رهي کړه.

سعد بن معاذ رضي الله عنه ډيري خبري وکړې چي مقصد او نتيجه يې داوه: موږ انصار ستا د اوامرو اطاعت داسي کوو لکه مهاجرين چي يې کوي، رسول الله ﷺ د سعد رضي الله عنه په خبرو ډېر خوشاله سو او وې فرمايل: زېری درکوم چي الله ﷻ په يوه د دغو دوو شيانو وعده راسره کړې ده، يا قافله، يا لښکر، يعني: مدينې منورې ته ناکامه نه ځو يا به قافله واخلو يا به پر لښکر کامیابه سو او په والله لکه زه چي دغه اوس د کفارو د مرګ ځايونه ګورم. په دغه زيري سره مسلمانان هم خوشاله سوه.

دا خو په مشورتي مجلس کي د لښکر د قومندانانو خبري وې، مګر په افرادو کي د ځينو خلکو زړونه په تشويش کي سوه او د دغي خونړۍ جګړې څخه وېرېدل ځکه دوی د قافلې دپاره را وتلي وه نه د جنګ دپاره، دغه کسان چي له جګړې څخه وبيريدل دا هغه کسان وه چي الله ﷻ د دوی په باره کي فرمايي:

﴿كَمَآ أَخۡرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيۡتِكَ بِٱلۡحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقٗا مِّنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ ۝٥﴾ [الأنفال:٥]

يعني: بېشکه چي ته ستا رب په حقه سره له خپله کوره را ايستلی وې او بېشکه يوه ډله د مومنانو له دغه جنګه څخه ناخوښه وه.

د دغه آيات شريف د ترجمې څخه دوه شيه را وزي، يو دا چي الله ﷻ خپل

رسول ﷺ ته فرمايي: ستا رب ته و دغې قافلې او جنګ ته له خپله کوره را و ايستې، ځيني خلک به دا فکر کوي چې رسول الله ﷺ په خپله إراده دغې قافلې او جنګ ته را و وتی، مګر يا! الله جل جلاله ور وايستی، ځکه په آيات شريف کې داسې و نه ويل سوه چې (خَرَجتَ مِن بَيتِک) ته د خپله کوره ور و وتې، بلکه فرمايي:

﴿أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ﴾

يعني: ته ستا رب ستا له کوره ور وايستې.

دوهم دا چې د مسلمانانو د زړو حال رب عزوجل ښکاره کړی او فرمايي:

بېشکه يوه ډله د مومنانو له دغه جنګه څخه ناخوښه وه، د هغو صرف قافله خوښه وه نه جنګ او بيا هم رب عزوجل د سورۃ الأنفال په (۷) نمبر آيات کې فرمايي:

﴿وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ﴾. [الأنفال: ۷]

او ستاسې خوښه وه چې بېشکه هغه بې وسلې، بې زحمته، بې أغزيو ډله دې ستاسې وي، يعني: قافله مو غوښتل نه جنګ.

وروڼو! دغه د ځينو مسلمانانو د زړو پټ حال نه په سيرت کې سته او نه يې څوک په قصه کې بيانولای سي، ځکه دا پټ حال دی چا ته نه دی معلوم، مګر دغه د زړو حال د زړو مالک په قرآن مجيد کې ښکاره کوي.

د سيرت په کتابو کې هيڅ نه دي راغلي چې د ځينو خلکو جنګ نه ؤ خوښ او د جنګ إراده يې نه درلودل، مګر انسان بشر او عاجزه دی هر څوک له جنګه بېرېږي او جنګ يې نه دی خوښ، خو بيا هم په انسانانو او مسلمانانو کې فرق موجود دی هغه فرق دا دی: هغه کسان يا هغه مسلمانان چې يوازې قافله يې مقصد وه نه جنګ، مګر کله چې جنګ مخ ته راغلی د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ اطاعت يې په صدق سره وکړی، دوی د مالو د ګټې په اميد را وتلې وه او اوس د مالو د ګټلو پر ځای د سر بايللو په ميدان کې ودرېدل، دوی ته معلومه سوه چې د قريشو لښکر د زرو نفرو په شا وخوا کې دی او ټول هم پوره مسلح دي دوه سوه د آس سپاره پکښې دي، اوښان يې د لښکر تر شمېر زيات دي مالي قدرت يې هم ډېر زيات دی، بالمقابل مسلمانان درې

سوه او څو نفره دي په ټول لښکر کي فقط دوه آسه لري او نور ټول تقريباً پياده او پر پښو دي اوله بله طرفه دوی د قافلې په اميد را وتلي وه نه د جنګ په فکر.

خو کله چي جنګ مخ ته راغلی د الله ﷻ او رسول الله ﷺ اطاعت يې وکړی په جنګ کي قائم او ثابت ودرېدل شا ته نه ولاړل، د خپل خواهش او غوښتنو متابعت يې و نه کړی، هغه څوک چي د قافلې په طمعه را وتلي ؤ کله چي جنګ شروع سو بېله تردد او تشويشه په همت او مړانه په جنګ کي ودرېدی، نو ځکه الله ﷻ نصر او برئ ورکړی، هغه خلک يعني: اصحاب کرام ملائکې يا بل ډول انسانان نه وه، هغو هم د دنيا طمعه درلودل او دنيا يې خوښه وه مګر د الله ﷻ او رسول الله ﷺ له امره يې سرکښي نه کول، نو ځکه د نصر او بري مستحق وه، الله ﷻ فرمايي:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ۝٧ ﴾ [محمد:۷]

ژباړه: اې هغو کسانو چي ايمان مو راوړی دی که تاسي د الله ﷻ د دين نصرت وکړی الله ﷻ به ستاسي نصرت وکړي او ستاسي قدمونه به ثابت کړي.

رسول الله ﷺ د اسلامي لښکره سره له ذَفرانه د بدر و طرف ته رهي سو او هلته يې و بدر ته نژدې په عُدوة الدنيا کي واړول، څرنګه چي کفار د مسلمانانو په ځای نه دي خبر او مسلمانان د کفارو په ځای نه دي خبر چي چيري يې اړولي دي، که څه هم دوی ټول سره نژدې او د بدر په يوه منطقه کي دي خو يو په بل حال نه لري.

بيا نو رسول الله ﷺ د کشف او معلوماتو دپاره د هغه چا په ملګرتيا رهي سو چي په غار او هجرت کي يې د لاري ملګری ؤ يعني: د حضرت ابوبکر الصّدّيق رضي الله عنه سره رهي سو، دوی دواړه را و وتل غواړي چي د کفارو د لښکر معلومات وکړي، دوی په دغه منطقه کي د کفارو لښکر ته نژدې ګرځېدل چي پر يوه سپين ږيري عرب پېښ سوه، رسول الله ﷺ د دغه سپين ږيري څخه د قريشو او د محمّد ﷺ او د هغه د اصحابو پوښتنه وکړه او په عين حال کي يې د دغو دوو لښکرو پوښتنه هم ځني وکړه چي چيري به وي، سپين ږيري و ويل: زه تر هغو حال نه درته وايم تر څو تاسي راته و نه واياست چي تاسي څوک او د کوم ځای ياست، رسول الله ﷺ ورته و ويل: که تا موږ خبر کړو موږ به هم تا خبر کړو، سپين ږيري و ويل: يعني: دغه په دغه دي؟

يعني: خَبَر په خبر دی؟ رسول الله ﷺ ويل هو، سپين ږيري و ويل: راته و ويل سوه چي محمّد ﷺ او ملګري يې په فلانۍ ورځ را وتلي دي، که هغه چا رشتيا را ته ويلي وي چي دغه خبر يې را ته ويلی دی نو به دوی نن ورځ پر فلاني ځای وي (*هغه ځای يې وریاد کړی چي مسلمانانو هلته اړولي وه*) او را ته و ويل سوه چي قريش په فلانۍ ورځ را وتلي دي، که هغه سړي رشتيا را ته ويلي وي نو قريش نن په فلاني ځای کي دي (*بيا يې هم هغه ځای یادکړی چي واقعاً قريشو هلته اړولي وه*) سپين ږيري چي خپل خبر و وايه نو يې و ويل: اوس نو تاسي د چا څخه ياست؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: موږ د اوبو څخه يو او ځني رهي سو، سپين ږيری د ځان سره وايي: د کومو او بو څخه به وي؟ آيا د فلانۍ اوبو څخه که د فلانۍ اوبو څخه؟ د ځانه سره د دغې منطقې د اوبو نومونه يادوي (لکه زموږ د کاريزو نومونه) مګر د رسول الله ﷺ مقصد دا ؤ چي موږ د اوبو څخه پيدا سوي يو، دې ته په عربي کي (تَوريه) ويل کيږي چي ستا مقصد يو شئ وي او مخاطب يا مقابل نفر ته بل شئ په خيال کي ورکړې او دغه تَوريه په جنګو کي جائزه او روا ده، رسول الله ﷺ خلاف و نه ويل، بلکه د ده ﷺ مقصد يو شئ ؤ او د سړي په فکر او خيال بل شئ ورغلی.

اوس نو رسول الله ﷺ پوه سو چي کفار ډېر نژدې دي، خو د دغې ورځي په ماښام کي رسول الله ﷺ يوه استخباراتي ډله ولېږل چي د دښمن معلومات وکړي، چي دغه ډله د مهاجرينو قومندانان: علي بن أبي طالب، زبير بن العوام او سعد بن أبي وقاص رضي الله عنهم د خپلو ملګرو سره وه، دغه ډله د بدر اوبو ته ورغله، هلته يې دوه نفره ونيول چي د قريشو لښکر ته يې اوبه ور وړلې، دغه دوه نفره يې و رسول الله ﷺ ته راوستل، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د لمانځه په آداء کولو مشغوله ؤ او اصحاب کرامو د دوی څخه تحقيقات شروع کړه ويل: تاسي څوک ياست؟

دوی ويل: فلانئ او فلانئ.

څه وظيفه لری؟

ويل موږ د قريشو د اوبو رسولو مسئوله نفر يو، موږ يې را ولېږلو چي دوی ته اوبه ور وړو.

څوک در سره دي؟

ویل: د مکې لښکر.

مسلمانانو پر را واچول وهې یې او ورته وایې: یا! تاسې د ابوسفیان د قافلې څخه یاست، دوی وایي: والله مونږ د قریشو د لښکر څخه یو خو مسلمانان ورته ټینګ دي وایي: یا! تاسي د ابوسفیان د قافلې څخه یاست او وهې یې، ترڅو چه هغه دوه نفره و دې ته مجبوره سوه او ویل: هو مونږ د ابوسفیان د قافلې څخه یو او دوی پرېښوول.

رسول الله ﷺ چې د لمانځه څخه فارغه سو نو یې مسلمانانو ته د ملامتیا پر قسم و ویل: سبحان الله! چې رشتیا یې درته ویل وهل مو ورکول او کله چې دروغ یې درته و ویل پرې مو ښوول، بیا نو رسول الله ﷺ د مریانو څخه پوښتنه وکړه چې د قریشو حال را ته و وایاست چې چیري دي؟

دوی ویل: قریش د دغې غونډۍ تر شا په عُدوَةُ القُصوٰى کې دي.

رسول الله ﷺ و ویل: دوی څو نفره دي؟

مریانو ویل: ډېر دي.

ویل: عدد یا شمېر یې څو دی؟

ویل: حساب یې نه دی را معلوم.

رسول الله ﷺ و ویل: د ورځې څو اوښان حلالوي؟

ویل: یوه ورځ (۹) او بله ورځ (۱۰) اوښان.

رسول الله ﷺ و ویل: قریش د نهو سوو او زرو نفرو په منځ کې دي.

رسول الله ﷺ پوښتنه څني وکړه چې د قریشو د اشرافو څخه څوک ورسره دي؟

ویل: عُتبه او شیبه چې ورونه او د ربیعه زامن وه، ابوالبختري بن هشام، حکیم بن حزام، نوفل بن خویلد، حارث بن عامر، طُعَیمه بن عدي، نضر بن الحارث، زُمعه بن الأسود، ابوجهل بن هشام، اُمیه بن خلف او نور یې هم د قریشو مشران یاد کړه.

رسول الله ﷺ خپلو اصحابو ته مخ ور وا ړاوه او ویل: مکې د خپلې اینې ټوټې درته را غورځولې دي.

په دغه شپه چې مسلمانان په عُدوةُ الدنیا کې دي د الله جل جلاله په امر ځینې کارونه وسوه چې مسلمانانو ته یې څه آسانتیاوې جوړې کړې، چې یو د هغو کارو څخه په دغه

شپه پر مسلمانانو خوب غالبه سو په دغه شپه ټول مسلمانان په عميق خوب داسي بيده سوه چي ځينو ته يې احتلام هم پېښ سو، دغه خوب يې د دې دپاره ؤ چي د مسلمانانو بدنونه او اعصاب هوسا سي، يو د اصحاب کرامو څخه وايي: زه په دغه شپه پيره دار وم خو خوب دومره را باندي غالبه سو چي بيده به سوم او توره به مي له لاسه ولوېدل او دغه کيفيت چي توره به مي له لاسه ولوېده اووه واره را ته پېښ سو، نو ټول مسلمانان بيده سوه حتّٰى پيره داريې هم بيده سو.

همدارنګه الله جل جلاله باران پر وَ اُوراوه، مسلمانانو خو اوبه نه درلودې او اوبو ته يې ضرورت هم درلودی نو الله عزوجل دومره باران پر و اوراوه چي د دوی د اوبو ضرورت يې ور پوره کړی، نور تکليف او ضرر يې نه ور ورساوه ځکه د مسلمانانو په منطقه کي لږ باران و اورېدی چي هغه رېګنه مځکه په سخته او کلکه سوه او تګ کول پر آسانه سوه، خو دغه باران د مشرکانو په منطقه کي ډېر شديد باران ؤ چي مشرکان يې د پر مخ تګ څخه منعه کړل کفار د جنګ تر ميدان پوري په ختو کي ولاړل، حال دا چي په ختو کي تګ کول سخت او مشکل دي او سړئ ستړی کوي، نو کفار د جنګ منطقې ته ستړي او هلاک ورغله خو د مسلمانانو په منطقه کي دومره نرم او د څاڅکو باران وسو چي د دوی د اوبو ضرورت يې ورپوره کړی او مځکه يې ورته کلکه کړه چي د دوی تګ پر آسانه سو.

الله جل جلاله د مسلمانانو د دغې شپې کيفيت په سورة الأنفال کي بيانوي او فرمايي:

﴿إِذْ يُغَشِّيكُمُ ٱلنُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِۦ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ ٱلشَّيْطَٰنِ وَلِيَرْبِطَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ ٱلْأَقْدَامَ ﴿١١﴾﴾.

[الأنفال:١١]

ژباړه: هغه وخت در په ياد کړی چي الله جل جلاله پر تاسي د خوب حالت را وستی (نُعَاس)چي مور په پښتو کي (پرېشاني يا د خوب هښمه) ورته وايو، دا د الله جل جلاله له طرفه ستاسي د أمن او تسکين دپاره وه او الله جل جلاله د آسمانه اوبه درباندي نازلي کړې چي په دغه اوبو مو پاک کړي او ستاسي څخه د شيطان خيري ليري کړي او ستاسي په زړو کي قوت در واچوي او په هغو اوبو سره ستاسي قدمونه ټينګ کړي.

لکه څرنګه چي د مخه مو درته و ويل: چي مځکه شګلنه او رېګنه وه، پر دغسي

ځکه تګ کول سخت او مشکل وه خو په دغه باران ټینګه او مظبوطه سوه.

د مسلمانانو ټول کارونه په الهي مرسته سره برابرېدل چې په دغه جنګ او معرکه کې کامیابه سي ځکه دا د کفر او اسلام، حق او باطل په منځ کې اول جنګ او اوله معرکه وه.

په دغه شپه کي رسول الله ﷺ د مسلمانانو لښکر رهي کړی چي تر مشرکانو د مخه د بدر اوبو ته ورسیږي او کفار دې ته پرې نږدي چي دغه اوبه په خپل تصرف کي را ولي نو یې په تېر ماخستن کي د بدر د هغه نژدې اوبو سره واړول.

حباب بن منذر رضي الله عنه عسکري مشاور غوندي ودرېدی او ویل: یا رسولَ الله! دا چي تا دلته واړول الله جل جلاله امر کړی یې چي دلته واړوه؟ موږ دا حق نه لرو چي مخ یا شا ته ولاړ سو؟ او که دا جنګ دی دلته چم، حیله او فکر په کار دي؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: دا جنګ دی دلته حیله او فکر په کار دي.

حباب رضي الله عنه و ویل: نو دا ځای د اړولو دپاره مناسب نه دی موږ باید د هغه څاه سره واړوو چي هغه و قریشو ته نژدې دی او د شا و خوا نور څاهان باید ټول پټ کړو چي په دې منطقه کي بل څاه نه سي پاته نو د جنګ په وخت کي به موږ به اوبه لرو او کفار به اوبه نه لري.

رسول الله ﷺ و فرمایل: دا ښه فکر دی او فوراً یا سمدستي مسلمانان د رسول الله ﷺ په امر له دغه ځایه څخه بار سوه څو هغو اوبو ته ورسېدل چي دښمن ته نژدې وې، نیمه شپه وه چي دلته یې واړول، کوم څاهان چي شا وخوا په دغه منطقه کي موجود وه هغه یې ټول پټ کړه بېله دغه څاه چي دوی ور سره اړولي وه.

بیا نو رسول الله ﷺ و فرمایل: د دغه څاه سره یو حوض جوړ کړی او په اوبو یې ډک کړی ځکه د جنګ په وخت کي د اوبو را کښل سخت او مشکل کار دی او وخت غواړي، نو مسلمانانو دغه څاه ته نژدې یو حوض جوړ کړی او د څاه څخه اوبه را کاږي حوض په ډکوي ترڅو چي حوض د اوبو څخه ډک سو.

پسله هغه چي مسلمانانو د اوبو سره واړول سعد بن معاذ رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته یو پېشنهاد وړاندي کړی: هغه دا چي مسلمانان به د رسول الله ﷺ د قیادت او

قومندانۍ دپاره يو داسي ځای جوړ کړي چي په هغه کي د مسلمانانو د ماتي او شکست فکر سوی وي نو ويل: يا رسولَ الله! حالات خو دغسي دي چي ته يې وينې يعني: دغه دی اوس د جنګ سره مخامخ يو او په مدينه منوره کي زموږ پاته مسلمانان ورونه په دې سبب نه دي پاته سوي چي ستا له امره يې مخالفت کړی وي، هغو دا فکر کاوه چي ته قافلې ته وروزې دا يې هيڅ په فکر کي نه ور ګرځېدل چي جنګ دي پېښ سي، قسم په الله که دوی په دې پوهېدلي وای چي ته د جنګ سره مخامخ کېږې دوی به نه وای پاته سوي، نو اوس که ستا خوښه وي آيا ستا دپاره يوه (منا) چي په عربي کي (عريش) ورته وايي جوړه نه کړو؟ چي ته په هغه کي يې او د سپرېدلو دپاره به هم يو اوښ درته ودروو او بيا به موږ د دښمن سره مخامخ سو، که په جنګ کي کاميابي زموږ وه دا هغه شئ دی چي موږ په خوشاله کيږو او که حالات د دغه ځخه مخالف وه (يعني: د شکست حالت ؤ) پر اوښ به سپور سې د هغو کسانو سره به يو ځای سې چي زموږ تر شا پاته سوي دي، هلته داسي قوم پاته دی چي ستا سره زموږ محبت! د هغو تر محبت نه دی زيات، (يعني: موږ او هغه پاته خلک ستا په محبت او اطاعت کي سره يو شئ يو) او که هغه پوهېدلای چي ته جنګ ته وزې هيڅکله به نه وای پاته سوي، نو الله جَلَّ جَلالُہٗ به تا په هغو سره وساتي او ستا په ملګرتيا به جهاد در سره کوي.

د مسلمانانو سره ځکه دا فکر ور سره ؤ چي دوی اصلاً د جنګ دپاره نه وه را وتلي او اوس د داسي جنګ سره مخامخ سوه چي د دوی او د دوی د دښمن په منځ کي د شمير او اسلحې په لحاظ ډېر فرق موجود دی، رسول الله ﷺ و سعد بن معاذ رضی اللہ عنہ ته د خير دعاء وکړه او بيا نو مسلمانانو پر يوه لوړه غونډۍ چي د جنګ د ميدان په شمال شرق کي واقع وه او د جنګ ميدان تر لاندي ؤ د رسول الله ﷺ دپاره (عريش) جوړ کړی او د انصارو د ځوانانو ځخه يوه ډله د سعد بن معاذ رضی اللہ عنہ په قومندانۍ د رسول الله ﷺ د قيادت د مرکز پر شا وخوا د ده ﷺ د ساتني دپاره ودرېدل.

رسول الله ﷺ خپل لښکر د جنګ دپاره جوړ او آماده کړی، بيرغونه يې تقسيم کړه او هغه ميدان ته ورغلی چي هلته به سبا جنګ کيږي او هلته يې په خپل لاس سره وځيني ځايو ته اشاره کول او ويل به يې: إن شاء الله سبا د فلاني د وژلو ځای دغه دی

او د فلاني د وژلو ځای دغه دی (چي واقعاً هم په سبا کي هغه کسان پر هغو ځايو و وژل سوه چي رسول الله ﷺ ښوولي وه) او بيا رسول الله ﷺ د يوې وُني د تنې سره شپه په لمانځه تېره کړه او مسلمانانو هم آرامه شپه چي زړونه يې په الٰهي اطمينان ډک وه تېره کړل، ځانونه يې څه ناڅه هوسا کړه او دا يې اميد ؤ چي په سهار کي به د خپل رب له طرفه د خوشالۍ زيري په خپلو سترګو ويني، دغه شپه د جمعې شپه او د هجرت د دوهم کال د روژې د مياشتي اووه لسمه شپه وه.

مګر قريشو دغه شپه په عُدوة القصوٰی په هغه خپل ځای کي تېره کړه، اوس چي سهار سو د قريشو جنګي ډلي يا ټولۍ يوه په بله پسې بدر ته راغلې، وې ليدل چي اوبه نسته نو څو نفره يې د اوبو څښلو دپاره هغه حوض ته ورغله چي د رسول الله ﷺ په امر جوړ سوی ؤ، رسول الله ﷺ وفرمايل: پرې يې ږدی چي اوبه وڅښي.

سبحان الله! د کفارو څخه چي هر چا په دغه ورځ له دغه حوضه څخه اوبه څښلي وې هغه ټول په دغه ورځ په جنګ کي و وژل سوه، ېله حکيم بن حزام څخه چي هغه و نه وژل سو او په وروسته کي يې بيا ايمان را وړی او ښه صادقه مسلمان سو.

کله چي به دغه حکيم بن حزام غوښته چي شديد قسم ياد کړي نو به يې ويل: قسم مي دي په هغه ذات وي چي د بدر په ورځ يې زه له مرګه خلاص کړم.

کله چي قريش سره ځای پر ځای سوه نو يې عُمير بن وهب ولېږی چي ولاړ سه د مدينې د لښکر معلومات وکړه چي څو نفره به وي، عُمير هم پر آس سپور سو شا وخوا په منطقه کي وګرځېدی او بيرته لښکر ته راغلی ويل: د مدينې لښکر زيات او کم پکښې درې سوه نفره دی مګر تاسي ما پرېږدی چي زه نور هم وګورم چي ځينو خو به يې کمين نه وي نيولی يا خو به يې د مرستي دپاره څو نفره نه وي پټ کړي، عُمير بيا پر آس سپور سو او د بدر په وادي يا شېله کي تر ډېره ليري ولاړی خو شئ يې نه وليدی بيرته قريشو ته راغلی او ورته ويې ويل: شئ مي نه وليدی مګر يا معشرَ القريش! دوی داسي قوم دی چي ېله د دوی د تورو نه نوره اسلحه ور سره سته او نه د خلاصېدلو دپاره ځای لري، نو والله زه ګمان نه کوم چي د دوی څخه دي يو نفر و وژل سي ترڅو چي ستاسي څخه هم يو نفر و نه وژني، نوکه په تاسي کي د دوی په شمېر خلک

او وژل سي بیا نو په ژوند کي څه خوند پاته کیږي؟ *ښه فکر وکړئ.*

د عمیر بن وهب د خبرو مقصد دا دی: چي د مسلمانانو سره بېله تورو نوره اسلحه نسته او جنګ هم پر دښت او میدان دی د تیښتي ځای هم نه لري نو معلومه خبره ده چي لاس په لاس به جنګ در سره کوي او په داسي جنګ کي چي لاس په لاس وي تاسي تر هغو د دوی څخه یو نفر نه سی وژلای چي په تاسي کي هم یو نفر و نه وژني، نو که په تاسي کي دومره نفر و وژل سي لکه د دوی شمېر بیا نو ستاسي دپاره په ژوند کي نه خوند سته او نه خوشالي پاته کیږي.

د عمیر د خبرو نتیجه دا ده: چي په جنګ کي موږ ته نسته جنګ پرېږدی او درځی.

په دغه وخت کي د ابوجهل پر ضد یوه بله معارضه هم را پورته سوه چي غوښتل یې د مکې مکرمې لښکر بېله جنګه بیرته مکې مکرمې ته ولاړسي، هغه دا چي حکیم بن حزام و عُتبه بن ربیعه ته ورغلی او ویل: یا ابا الولید! ته د قریشو مشر او سردار یې، په دوی کي ستا امر چلیږي آیا د داسي خیر إراده لرې؟ چي په هغه سره به همېشه په ښه نامه یادېږې؟ عتبه وویل: هغه خیر څه شي دی؟ یا حکیم!

حکیم و ویل: خلک پر څه او د څه دپاره وژنو؟ موږ د خپلي قافلې د خلاصولو دپاره راغلي ؤ او هغه خلاصه سوه نو اوس خلک په رجوع سره امر کړه چي بیرته مکې ته ولاړ سي او د عَمرو بن الحضرمي دیت پر خپله غاړه واخله.

عَمرو بن الحضرمي هغه څوک دی چي د نخله په سریه کي د مسلمانانوله طرفه ووژل سو.

نو ویل: د هغه دیت ته ورکړه او خلک له جنګه خلاص کړه، عُتبه و ویل: دا کار مي وکړی، زه د هغه د دیت او هغو مالو ضامن یم چي څني اخیستل سوي دي او بیا یې و حکیم ته و ویل: ته و ابن حنظلیه ته ورسه (حنظلیه) د ابوجهل مور وه، یعني: ته و ابوجهل ته ورسه ځکه زه پوهېږم چي بل څوک خلک و جنګ ته نه مجبوره کوي بېله ده څخه.

حکیم د ابوجهل پر طرف ور رهي سو او عُتبه بن ربیعه په خلکو کي و درېدی ویل: یا معشرَ القریش! که تاسي د محمّد ﷺ او د هغه د ملګرو سره په جنګ کي مخامخ سی څوک وژنی؟ ورور یا پلار، یا د اکا زامن او خپل قوم وژنی او چي دوی مړه کړو

بیا نو څه پیښیږي؟ هغه دا پېښیږي: کله چې مکې مکرمې ته ولاړ سو بیا به هر یو د خپل ورور قاتل، د پلار قاتل، یا د اکا د زوی قاتل ته ګوري (یعني که زه د مسلمانانو څخه هر څوک و وژنم، هغه ستا یا د بل چا ورور، یا پلار، یا اکا، یا د اکا زوی، یا ماما دی او سبا به په مکه کې ما ته د خپل پلار یا ورور، یا اکا د قاتل په سترګه ګوري او یو د بل څخه به مو بد راځي) نو مکې ته درځی محمّد ﷺ او نور عرب سره پرېږدی که هغوو وژی دا هغه شئ دی چې تاسي يې غواړی.

دا خو قوم او قریشو ته د عتبه خبري سوې.

حکیم بن حزام چې ابوجهل ته ورغلی هغه خپله زغره تیارول، حکیم ورته و ویل: یا ابا الحکم! زه تا ته عُتبه د دې دپاره را لېږی یم چې جنګ پرېږدو او بیرته مکې ته ولاړ سو، مګر ابوجهل ملعون بیرته رجوع نه غواړي نو ویل: په والله بیرته به نه سو ولاړ ترڅو چې الله زموږ او د محمّد ﷺ په منځ کي فیصله نه وي کړې او ویل: عتبه په دې سبب تګ غواړي چې د ده زوی حُذیفه په مسلمانانو کې دی.

(مقصد يې حُذیفه بن عتبه ؤ، چې هغه مخ کي مسلمان سوی ؤ او هجرت يې کړی ؤ او اوس د مسلمانانو په لښکر کې د مسلمانانو ملګری دی)

ورونړو! د مکې مکرمې د سردارانو د هر یوه کوښښ دا دی چې دئ د ټوله مکې مکرمې عمومي مشر سي څکه مکې مکرمې یو عمومي مشر نه درلودی، هو د قریشو مشران هر یو د هغه خپل قوم مشر دی خو یو عمومي مشر نسته، نو اوس د مشرتوب دپاره موقع برابره ده او هر یو کوښښ کوي چې ځان تر نورو مشر او لوی ښکاره کړي.

ابوجهل هم د مشرتوب دپاره موقع پیدا کړه څکه خلګ د جنګ کولو یا تګ دپاره قطعي نظر نه لري په شک او تردد کي دي او ابوجهل وبېرېدی چې د تګ یا بیرته رجوع کولو طرف غالبه نه سي نو يې ډېر ژر عامر بن الحضرمي را وغوښتی، عامر بن الحضرمي هغه څوک دی چې ورور يې عَمرو بن الحضرمي د مسلمانانو له طرفه په رجب کي و وژل سو، یعني: عامر د هغه عَمرو بن الحضرمي ورور ؤ چې د عبدالله بن جحش د سریې له طرفه تر دغه غزاء د مخه د رجب په میاشت کي وژل سوی ؤ او هغه اول سړئ ؤ چې د مسلمانانو له طرفه وژل سوی ؤ، قصه يې مخ کي بیان سوې ده،

نو ابوجهل د هغه وژل سوي ورور را وغوښتی او ورته ويې ويل: يا عامر! عُتبه چې ستا حليف هم دی غواړي چې خلک بيرته مکې ته بوزي او ستا د ورور انتقام او بدله پرېږدي حال دا چې ته اوس په خپلو سترګو وينې چې موږ ستا د ورور بدله اخيستلای سو نو ولاړ سه د خپل ورور د بدلې اخيستلو بيان وکړه، عامر هم واقعاً غمجن سو چې زما د ورور بدله ولې پرېښوول کيږي نو د لښکر په منځ کې کښېنستی پر سر خاوري بادوي او په زوره چغې وهي، وا عمراه! وا عمراه! ځکه د ورور نوم يې عَمروؤ او ويل: زما د ورور بدله پرېږدی او تاسي ځی؟ په والله که ستاسي څخه د يو چا زوی يا ورور وژل سوی وای د هغه انتقام او بدله به مو نه وای پرې ايښې، په قريشو کې هم هغه قومي عصبيت را پورته سو او هغه خپل د شر پر إراده ټينګ سوه، په دغه ډول سره هغه د عتبه رأيه باطله سوه، د ابوجهل طُغيان او سرکښي د عُتبه پر حکمت غالبه سوه.

کله چې مشرکان د عدوةُ القصوىٰ څخه را بار سوه او تر غونډۍ را واوښتل او دوو لښکرو يو د بل سره وليدل رسول الله ﷺ و فرمايل: الٰهي! دغه قريش دي په خپل فخر او غرور سره راغله ستا دښمني کوي او ستا د رسول تکذيب کوي، الٰهي ستا هغه نصر غواړم چې وعده دي يې را سره کړې ده، او کله چې رسول الله ﷺ د قريشو په لښکر کې عُتبه بن ربيعه وليدی چې پر سره اوښ سپور ؤ وې فرمايل: که د قوم په يوه نفر کې خير وي هغه به د دغه سره اوښ په خاوند کې وي که قريشو د ده خبره منلې وای سمه لاربې ورښوول. (ځکه عتبه نه غوښتل چې جنګ وسي)

اوس نو دواړه لښکره په بدر کې د عُدوةُ الدنيا او عُدوةُ القصوىٰ په منځ کې مخ په مخ سره ودرېدل، رسول الله ﷺ د مسلمانانو د صفو په سمولو او ترتيبولو مشغوله سو رسول الله ﷺ امر وکړی چې ټول لښکر دي يو قطار او يو صف و درېږي، لښکر يې د عربو د پخوانيو جنګو پر طريقه چې لښکر به پر پنځه حصې وېشل کېدی نه کړی جوړ.

تر دې د مخه چې به همېشه جنګونه کېدل، لښکر به پر پنځو حصو وېشل کېدی، مقدمه، مؤخره، قلب، ميمنه، ميسره، مګر رسول الله ﷺ داسي و نه کړه، بلکه د ټول لښکر څخه يې يو قطار جوړ کړی.

په دغه وخت کې چې رسول الله ﷺ د لښکر صف او قطار برابروي يوه عجبه

واقعه پېښه سوه هغه دا چي د رسول الله ﷺ په لاس کي يوه وړه لښته وه او صف يې ترتيباوه، په صف کي پر يوه سړي راغلی چي نوم يې سَواد ؤ او تر صف دباندي ولاړ ؤ، رسول الله ﷺ ورته و ويل: سم ودرېږه يا سَواد! او ترده تېر سو، د ها خوا چه پر راغلی بيا هم هغه سړئ تر صف څه دباندي ؤ، نو رسول الله ﷺ هغه سړئ پر نس په لښه و واهه او ويل: په صف کي ودرېږه يا سَواد! سړي عجبه خبره وکړه، ويل: يا رسولَ الله! خوږ دي کړم او زه قصاص غواړم، يعني: خپله بدله غواړم، لکه څرنګه چي تا و وهلم غواړم چي زه دي هم و وهم، نور صحابهٔ کرام ورته وايي: سړيه ته څه وايې؟ دا رسول الله دی، سړئ وايي هو دا منم خو دا بيا زما حق دی خوږ يې کړم بدله غواړم، رسول الله ﷺ و فرمايل: هو دا د ده حق دی، لښته يې ورکړه او نس مبارک يې ورته لڅ کړی (ځکه د هغه سړي نس لڅ ؤ) سړئ ور وغورځېدی او د رسول الله ﷺ مبارک نس يې مچ کړی، رسول الله ﷺ په تعجب کي سو او ويل: يا سَواد! دا څه کار ؤ چي تا وکړی؟ سړي و ويل: يا رسولَ الله! دا حال خو ته وينې (يعني: جنګ تيار دی او امکان لري چي دغه اوس و وژل سم) نو ما دا إراده وکړه چي آخري کار مي ستا سره وي چي زما پوست ستا د پوسته سره ومښلي، رسول الله ﷺ د خير دعاء ورته وکړه.

نښه فکر وکړی د رسول الله ﷺ سره د اصحاب کرامو حُب او اخلاص په دغه اندازه ؤ.

خير کله چي د لښکر صفونه جوړ سوه رسول الله ﷺ خپل اوامر لښکر ته بيان کړه او ويل: جنګ به ترهغو نه شروع کوی چي زما آخري امرونه درته را نه سي او بيا يې مسلمانانو ته د جنګ په باره کي يوه خاصه لار ښوونه وکړه او وې فرمايل: کله چي مو کفار په غشو ولي فقط خپل ځانونه په زغرو د غشو څخه ساتی او خپل غشي وساتی تر هغو حمله مه پر کوی ترڅو چي نژدې نه وي درته راغلي، دا ځکه چي د مسلمانانو سره غشي لږ وه، د لوی جنګ دپاره يې غشي نه درلودل.

وروسته رسول الله ﷺ چي يوازي ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ور سره ملګری ؤ هغه د قيادت مرکز عريش ته ولاړی، سعد بن معاذ رضي الله عنه او هغه د محافظينو ټولی د عريش پر شا وخوا ودرېدل، اول هغه څوک چي د جنګ اور په بل سو هغه (الأسود بن عبدالأسد المخزومي) ؤ دغه اسود يو شرير، بد خويه او مغروره سړئ ؤ، دغه نفر

د قريشو له لښکره را و وتی او ويل: ما د الله سره عهد کړی دی چي يا به د مسلمانانو له حوضه اوبه چښم، يا به يې ور نړوم، يابه د دغه حوض سره وژل کېږم، دا د کفارو له طرفه اول نفر ؤ چي د مسلمانانو پر لښکر يوازي را و وتی خو د مسلمانانو له طرفه حمزه بن عبدالمطلب ﷺ د رسول اللهﷺ اکا ور و وتی، د دوی په منځ کي د تورو وارونه شروع سوه، حمزه ﷺ پر پښه په توره و واهه او پښه يې د پنډۍ پر منځ ور پرې کړه، د اَسود د پښې څخه د قريشو پر طرفويني فوارې وهي او غُځار سو، خو په پروتي د حوض و طرف ته ور ځکيږي غواړي چي خپل قسم پرځای کړي حمزه ﷺ د حوض سره د توري بل واری پر وکړی او اسود يې و وژی.

د بدر په ورځ د کفارو له طرفه اول نفر دغه اسود دی چي وژل کيږي.

د مبارزې شروع کېدل

څرنګه چي مبارزه يا پهلواني زموږ په راتلونکي بحث کي ډېره ذکر کيږي نو اوس به يې په پوره تفصيل سره دروښيم، ستاسي دي د مبارزې مقصد او مفهوم په ياد وي.

هغه داسي: په پخوانيو جنګو کي جنګ لاس په لاس د توري او نېزې وهل وه، د نن ورځي پر ډول توپ، طياره، ټوپک او بُمان نه وه، نو د جنګو عادت داسي ؤ: کله چي به دوه لښکره مخ په مخ سره ودرېدل د جنګ په اول او شروع کي به له يوه طرفه يو پهلوان يا فارِس پر آس سپور يا پياده را و وتی، د غيرت او مړاني بيتونه او اشعار به يې ويل چي په دغو اشعارو کي به يې د ځان، د خپلو پلرو او د خپل قوم صفت کاوه چي موږ توريالي او مېړني يو، په ميدان کي به ودرېدی او د دښمن و طرف ته به يې و ويل: څوک دی چي زما سره قوت او همت، مړانه او غيرت معلوم کړي؟ د دې کار څخه به د دغه فارس او پهلوان دوه شيه مقصد وه، يو دا چي په دغه کار سره به يې خپل نوم او نښان په خپل قوم او وطن کي لوړول، همېشه به د قوي پهلوان او شجاع فارس په سترګه ورته کتل کېده، خاصتاً هغه کسان چي په ډېرو مبارزو کي به د خپل مقابل طرف تر وژلو وروسته ژوندي پاته سوي وه او دوهم مقصد يې دا ؤ: چي د خپل طرف د لښکر څخه بېره ليري کړي، په لښکر کي يې حماس او دلاوري پيدا سي.

نو د دغه بل طرف څخه به هم یو پهلوان دغسي د اشعارو په ویلو په غرور او کبریاء ور و وتی، لکه د نن ورځي کُشتي یا (رسلِنګ) بیا به د دوی په منځ کي جنګ شروع سو، په تورو به یې سره وهل، هر یوه به د پهلوانۍ حرکتونه، حملې او دفاع، چالاکي او چسپاندي ښکاره کول، ترڅو چي یو به و وژل سو، خو دغه مبارزه د جنګ په شروع کي کېدل او تر مبارزې وروسته به لښکر پر لښکر حمله وکړه عمومي جنګ به شروع سو، دغه قسم مبارزه په ډېرو غزاوو کي سوې ده او بیا چي هر وخت مبارزه یا پهلواني و ویل سي دغه د دوو پهلوانانو یو په یو جنګ یې مقصد دی. (*بیرته قصې ته راسه*)

د بدر د جنګ تر شروع د مخه د کفارو له طرفه درې پهلوانان را و وتل چي دغه نفر د قریشو د هغه ښو پهلوانانو او سردارانو څخه وه او ټوله د یوې کورنۍ څخه وه، دغه نفر: عتبه بن ربیعه او د ده ورور شیبه بن ربیعه او درېیم د عُتبه زوی چي ولید بن عتبه ؤ، درې نفره چي د قریشو مشران هم دي میدان ته را و وتل او ویل څوک مبارزه کوي؟ سمدستي د انصارو د ځوانانو څخه درې نفره ور و وتل، چي یو یې عوف بن الحارث او بل یې معاذ بن الحارث چي سره ورونه وه او مور یې عفراء رضي الله عنها ده او درېیم یې عبدالله بن رواحه رضي الله عنه ؤ، د انصارو څخه دغه درې نفره د هغو درو مشرکانو مخ ته د مبارزې دپاره و درېدل، مشرکانو نه پېژندل نو یې پوښتنه وکړه ویل تاسي څوک یاست؟ انصارو خپل ځانونه ور و ښوول، هر یوه خپل نوم یاد کړی، مشرکانو و ویل: تاسي ښه قوم یاست، نسب مو لوړ دی، اشراف او زمونږ سیالان یاست خو مونږ ستاسي سره کار نه لرو بلکه د خپله قومه څخه نفر غواړو او بیا یې ناري کړه: یا محمّد! ﷺ مونږ ته زمونږ د قوم څخه زمونږ سیالان را وباسه، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا عبیده بن الحارث! (چي د رسول الله ﷺ د اکا زوی ؤ) یا حمزه! (چي د رسول الله ﷺ اکا ؤ) یا علي! (چي د رسول الله ﷺ د اکا زوی ؤ) ورولاړ سی، دغه ټول د رسول الله ﷺ هغه نژدې اقرباء دي.

رسول الله ﷺ اوله قرباني په خپلو اقرباوو ورکوي، دغه درې نفره ور و وتل، کله چي د کفارو مخ ته و درېدل هغو ورته و ویل: تاسي څوک یاست؟ دوی هر یوه خپل نوم ور یاد کړی، کفارو و ویل: هو تاسي زمونږ سیالان یاست، اوس نو د دوی په منځ کي جنګ او مبارزه شروع سوه، عبیده رضي الله عنه چي په عمر تر ټولو زیات ؤ د عتبه سره

مقابل سو، حمزه رضي الله عنه د شيبه سره مقابل سو او علي رضي الله عنه د وليد بن عتبه سره مقابل سو، حمزه او علي رضي الله عنهما خپل مقابل طرف ته موقع ور نه کړه ډېر ژر يې و وژل، مګر عبيده او عتبه هر يوه پر خپل مقابل طرف د توري واري وکړه دواړه زخمي سوه او پر مځکه و لوېدل، په دواړو کي روح سته او ژوندي دي خو د حرکته و لوېدل، علي او حمزه رضي الله عنهما ژر ورغله عتبه يې و وژی او عبيده رضي الله عنه چي پښه يې پرې سوې وه د مسلمانانو لښکر ته يې راوړی، خو بيا د بدر تر غزاء څلور پنځه ورځي وروسته چي مسلمانان مدينې منورې ته تله په لار کي وفات سو.

د بدر په جنګ کي اول هغه کسان چي د کفارو څخه و وژل سوه دغه درې نفره وه، اوس نو مشرکان نوره مبارزه او پهلواني نه غواړي ځکه درې سرداران يې په يوه وار د لاسه ورکړه چي دغه د دوی وژل کېدل وکفارو ته ډېره سخته ضربه وه.

د دغي مبارزې آخر او انتهاء کفارو او مشرکانو ته د بدۍ او بد بختۍ شروع وه، په يوه وار يې درې نامتو پهلوانان او مشران د لاسه ورکړه، د کفارو قهر او غضب پر جوش راغله او په يوه وار يې پر مسلمانانو هجوم ور وړی، کله چي رسول الله ﷺ وليدل چي کفار يو ځايي حمله کوي نو يې عجبه امر وکړی او وې فرمايل: ټول مسلمانان پر ځنګنو کښېنی، کفار ورته ګوري او دا اول وار دی چي په دې ډول سره جنګويني، په جنګ کي د عربو عادت داسي ؤ چي حمله به يې کول او بيا به يې ځغستل، بيا به يې حمله کول او ځغستل، لکه زموږ په وطن کي (د چړو جنګ) چي دغسي جنګ ته په عربي کي (کَر وَ فَر) وايي، واری وکړه او وځغله، بيا واری وکړه او وځغله، په جنګ کي د عربو دغه طريقه زده وه نوري طريقې نه وې ور معلومې، مګر اوس ويني چي مقابل طرف په يوه صف کي د جنګ دپاره پر مځکه ورته ناست دي او په ناسته جنګ کوي، مشرکان نه پوهېږي چي دا څنګه جنګ دی خو دغه کار په جنګ کي نوې طريقه او د رسول الله ﷺ حکمت ؤ، رسول الله ﷺ خپل لښکر امر کړی چي پر ځنګنو کښېنی او خپل ځانونه د غشو څخه په زغرو او سپَرو سره ساتی، حتّی مسلمانانو پوره زغري هم نه درلودې ځکه دوی د جنګ دپاره نه وه را وتلي نو د هر نفر سره چي به سپر يا زغره ور سره وه ځان او د بغل ملګری به يې په ساتی.

رسول الله ﷺ و فرمایل: پرېږدی چې اوله حمله کفار وکړي، که یې په غشو ویشتلاست، ناست اوسی او ځانونه په زغرو ساتی، خو بیا کله چې کفار نژدې درته راغله په یوه وار ټول پر را وغورځی داسې حمله پر وکړی لکه د یوه سړي ، د عربو دا قسم جنګ نه ؤ زده، هغه یوه معلومه طریقه وه چې همېشه به پر هغه قسم جنګېدل.

خیر ابوجهل پرکفارو د هجوم امر وکړی او کفار کرار کرار مسلمانانو ته ور نژدې کیږي، بیا ابوجهل امر وکړی چې په غشو یې ولی، پر مسلمانانو له هره طرفه غشي اوري او مسلمانان د زغرو په واسطه ځانونه ساتي، په دغه وخت کي د حضرت عمر رضی الله عنه پر مریي چې (مَهجَع) نومېدی یو غشی ومبنتی او شهید سو، نو په بدر کي د مسلمانانو له طرفه اول شهید د حضرت عمر رضی الله عنه مریئ (مهجع) دی او دوهم غشی چې ویشتونکی یې نه ؤ معلوم او څوک نه سوه پوه چې له کومه طرفه راغلی پر حارثه بن سُراقه رضی الله عنه ومبنتی او هغه هم شهید سو، دغه دوه نفره د بدر د غزاء اول شهیدان دي او بیا پسله جنګه د دغه حارثه رضی الله عنه مور و رسول الله ﷺ ته ورغله او په ژړا یې و ویل: یا رسولَ الله! د حارثه له حاله مي خبره کړه *(څکه حارثه د مخه تر دې چې جنګ شروع سي په نا معلومه غشي و ویشتل سو او و وژل سو، دا هم نه وه معلومه چې چا و ویشتی)* مور یې ډېره خواشینې وه څکه زوی یې په جنګ کي ګډون هم و نه کړی نو دا په تشویش کي وه چې آیا د حارثه مرګ د شهادت دی که یا؟ نو د حارثه مور په وروسته کي رسول الله ﷺ ته و ویل: د حارثه په حال مي خبره کړه، که په جنت کي وي خو صبر به وکړم او که غیر له جنت څخه وي (د مور زړه دی د دوږخ نوم یې نه یاداوه) نو ویل: که غیر له جنته څخه وي الله عزوجل به هغه کارونه و ویني چې زه یې کوم، مقصد یې ژړا، د ځان وهل او کالي څیرل وه او دغه کارونه تر دغه وخته نه وه حرام سوي.

رسول الله ﷺ یوه ډېره لویه خبره ورته وکړه او وې فرمایل: یا اُمَ حارثه! وَیحکِ، آیا ته لیونۍ سوې یې؟ د الله جل جلاله سره یو جنت نه دی بلکه اته جنتونه دي او ستا زوی د دغو جنتو څخه فردوس اعلیٰ ته رسېدلی دی.

ورونو! هغه څوک چې په فی سبیل الله جنګ کي د إعلاء کلمةُ الله دپاره و وژل سي ځای او مقام یې جنتُ الفردوس دی، نو اُم حارثه خوشاله سوه او رهي سوه.

اوس چي د كفارو له طرفه هجوم شروع سو او مسلمانانو ته نبه ور نژدې سوه رسول الله ﷺ امر وكړى چي اوس نو جنګ شروع كړئ، اصحاب كرامو هم په جنګ شروع وكړه، رسول الله ﷺ د جنګ آمريت او قومنده قومندانانو ته وسپارل او دئ ﷺ و هغه خپل ځاى ته چي د لښكر تر شا جوړ سوى ؤ د ابوبكر الصدّيق رضي الله عنه په ملګرتيا ولاړى، هلته لمونځ او دعاء كوي، ځكه چي اوس جنګ شروع دى او د جنګ مسئوليت د هغو قومندانانو پر غاړه دى چي رسول الله ﷺ وظيفې ور سپارلي وې.

دلته په عريش كي رسول الله ﷺ لاس پورته كړى او خپل رب ته دعاء كوي وايي: الٰهي! هغه وعده چي دي را سره كړې ده هغه را پوره كړې، دغه د دعاء په وخت كي هلته جنګ ډېر شديد سو او د جنګ ژرنده په ډېره تيزي سره ګرځېدل د تورو شرنګئ دى، جنګ و هغه خپل اعلٰى مقياس ته ورسېدى، دلته رسول الله ﷺ په خپله دعاء كي وايي: الٰهي! كه ته نن ورځ دغه مسلمانان هلاک كړې بيا نو په مځكه كي ستا د عبادت دپاره څوک نه پاته كيږي، رسول الله ﷺ دعاء كوي خپل رب ﷻ ته عجز او زارۍ كوي دومره عجز او دعاء يې وكړه چي تر دغه د مخه يې هيڅكله په دعاء كي دومره ډېروالى او عجز نه ؤ كړى، په دعاء كي يې لاسونه دومره لوړ نيولي وه چي د مباركو اوږو څخه يې پټو ولوېدى، ابوبكر الصدّيق رضي الله عنه چي د نرم زړه خاوند ؤ د رسول الله ﷺ پټو يې د هغه ﷺ پر اوږو ور پورته كړى او ويل: يا رسولَ الله! قسم په الله چي ستا رب تا نه كښته كوي او نه خواروي دغه دعاء دي بس او كافي ده، بسته خپل رب ته دي ډېر عجز وكړى، په دغه وخت كي الله ﷻ ملائكو ته امر وكړى چي د مومنانو نصرت او مرسته وكړى الله ﷻ په سورةُ الأنفال كي فرمايي:

﴿إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ﴾. [الأنفال: ١٢]

يعني: اې محمّده! ﷺ هغه وخت در په ياد كړه چي ستا رب ملائكو ته وحي وكړې چي مومنانو ته و وايي: بېشكه په مرسته او نصرت زه ستاسي سره يم، نو اې ملائكو! تاسي هغه كسان ثابت كړئ چي مومنان دي او ژر به د هغو كسانو په زړو كي

ډېره ورواچوم چې کافران سوي دي.

او الله جل جلاله خپل رسول ﷺ ته وحي نازلې کړې چې زه به زر ملائکې پرله پسې ستاسي د مرستي دپاره درولېږم، الله جل جلاله فرمايي:

﴿أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴾. [الأنفال:۹]

ژباړه: بېشکه زه په زرو ملائکو چې پرله پسې به درتلونکي وي ستاسي سره مرسته کوونکی يم، يعني: په يوه وار سره نه درځي (مُردِفِين) يعني: يوه په بله پسې.

په دغه وخت کي رسول الله ﷺ لکه پرېشانی چې يو وړی او بيا يې سر را پورته کړی او وې فرمايل: يا ابا بکر! زېری درکوم دغه جبريل دی راغلی او د آس پر پښو يې ګرز پروت دی، په بل روايت کي راغلي دي چې رسول الله ﷺ و فرمايل: يا ابا بکر! زېری درکوم د الله عزوجل نصرت راغلی دغه جبريل دی چې د آس قيضه يې نيولې ده او د آس پر پښو يې ګرز پروت دی.

ملائکې راغلې چې په دغه جنګ کي ګډون او اشتراک وکړي.

د بدر تر غزاء د مخه په هيڅ جنګ کي ملائکو داسي ګډون نه دی کړی چې جنګ دي يې هم کړی وي، په هيڅ جنګ کي او هيڅکله نه ده ښښه سوې چې ملائکو دي جنګ کړی وي مګر (غزوةُ البدر) اوله معرکه او اول جنګ دی چې په هغه کي ملائکې جنګ کوي، ځکه دا د حق او باطل په منځ کي اوله او عظيمه معرکه ده چې د اول وار دپاره پېښېږي او بيا رسول الله ﷺ د عريش له دروازې څخه په داسي حال کي را ووتی چې زغره يې اغوستې وه او دغه آيات شريف يې وايه:

﴿ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴾. [القمر:۴۵]

يعني: ژر ده چې د دوی جمعه او ټولنه به ماته سي او مسلمانانو ته به په جنګ کي شاوي ور وګرځوي. او بيا رسول الله ﷺ د مځکي څخه يو موټ خاوري واخيستې مخ پر قريشو ودرېدی او ويل: « شَاهَتِ الوُجُوه » او دغه خاوري يې د کفارو پر طرف ور وغورځولې، د مشرکانو د لښکر ځيني کفار چې بيا په وروسته کي مسلمانان سوي دي هغه وايي: په والله په موږ کي داسي څوک نه سو پاته چې سترګو، پزي او خولې ته

دي يې دغه يو مټ خاوري نه وي رسيدلي او هر يوه د دغو خاورو په سبب سترګې مبتلې او د دغو خاورو ويشتلو په باره کې الله جل جلاله فرمايي:

﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ رَمَىٰ﴾.[الأنفال: ۱۷]

يعني: اې محمّده! ﷺ کله چې تا دغه ويشتل وکړه، دغه ويشتل تا نه دي کړي مګر الله جل جلاله دغه ويشتل کړي وه.

ځکه د بشر ويشتل داسې نه وي چې يو مټ خاوره دې د پوره لښکر و سترګو ته ورسيږي دغه ويشتل د الله جل جلاله ويشتل وه، په دغه جنګ کې بشر يا مسلمانان يوه آله او وسيله وه خو په حقيقت کې د دغه جنګ ترتيب او نقشه د الله جل جلاله له طرفه ځخه وه.

رسول الله ﷺ خپل آخري اوامر لښکر ته صادر وي او وې فرمايل: ټينګ ودرېږي قسم په هغه ذات چې د محمّد نفس د هغه په اختيار کې دی هر هغه څوک چې نن ورځ د کفارو سره جنګ وکړي او په داسې حال کې و وژل سي چې پر دښمن ور رهي وي او د تېښتې په حالت کې نه وي الله عزوجل به خامخا هغه څوک جنت ته داخل کړي او وې فرمايل: هغه جنت ته ور ولاړ سی چې بَر يا عرض يې د آسمانو او ځمکې پر اندازه دی، دلته يو صحابي ولاړ ؤ چې نوم يې عُمير بن الحُمام ؤ او خو دانې خرما يا کجور يې په لاس کې وه چې خوړل يې هغه و ويل: يا رسولَ الله! څنګه دي و ويل؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: يا عُمير! والله يو ستاسې ځخه نه وژل کيږي مګر هغه به داسې جنت ته داخل سي چې عرض يې د ځمکې او آسمانو پر اندازه دی، عمير رضي الله عنه و ويل: (بَخٍ بَخٍ) دا يوه عربي جمله ده او هغه وخت ويل کيږي چې چا ته ډېر ښه او د خوشالۍ شئ حاصل سي، نو عمير رضي الله عنه و ويل: بَخٍ بَخٍ،

رسول الله ﷺ و فرمايل: دا جمله دې ولي و ويل؟ ده و ويل: زما او د جنت په منځ کې بل شئ نسته بېله دې ځخه چې دغه کفار مي و وژني؟ والله يا رسولَ الله! زما دا اميد دی چې زه د دغه جنت له اهله ځخه سم، رسول الله ﷺ و فرمايل: هو ته د دغه جنت له اهله ځخه يې، عُمير رضي الله عنه هغه کجور يا خرما ته وکتل چې د ده په لاس کې وه او ويل: که دومره صبر کوم چې دغه خرما خورم دا ډېر اوږد ژوند دی نو يې هغه د لاس خرما وغورځول او پر کفارو يې حمله وکړه نور يې هم و وژل او دئ هم

شهید و وژل سو، عُمیر ﷺ هم د بدر له شهیدانو څخه دی.

دا د رسول الله ﷺ پر اطاعت او د جنت پر حاصلولو د صحابهٔ کرامو حرص ؤ، دومره صبر یې و نه کړی چې د لوږې په حالت کې دغه څو دانې خرما وخوري، بلکه ویې ویل: دا ډېر اوږد ژوند دی او د دغه څو دانو خرما خوړل ما د جنت څخه ځنډوي.

د مسلمانانو اطاعت او د جنت شوق دغسې وي، چې في سبیل الله شهادت ته ورځغلي، که څه هم په وږې نس سره وي.

دغه رنګه عوف بن الحارث چې مور یې عفراء ده، د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه او ویل: یا رسولَ الله! رب ﷻ د بنده پر کوم حال له خوښیه خاندي؟ یعني: الله ﷻ د بنده په کوم حال خوشاله کیږي؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: د ښمن په منځ کې لڅ غوټه کېدل، عوف ﷺ هغه زغره چې اغوستې یې وه وکښل او وې غورځول، توره یې واخیستل او په دښمن ور ننوتی تر هغو یې جنګ کاوه چې شهید و وژل سو.

کله چې رسول الله ﷺ پر مسلمانانو د هجوم امر وکړی په دغه وخت کې د دښمن هغه اولنئ هجوم سپک سوی ؤ، حماس یې پاشل سوی ؤ، دا هغه حکیمانه نقشه وه چې د مسلمانانو د موقف پر لوړېدلو یې ډېر اثر وکړی، ځکه مسلمانان د خپل حربي قوت په شروع کې وه، د مخه دوی ناست وه خو اوس یې د خپل اعلیٰ قومندان په امره سره په یوه داسې یو ځایي هجوم شروع وکړه چې دغه هجوم و دښمن ته ډېر تریخ ؤ، نو مسلمانان د دښمن په صفو کې پرله اوښتل او د هغو غاړې یې پرې کولې او دې یې بیا نور هم نشاط او حماس ور زیاتاوه چې رسول الله ﷺ یې ولیدی چې زغره یې اغوستې ده او ولاړ دی په پوره یقین او صراحت سره وایي:

﴿سَيُهۡزَمُ ٱلۡجَمۡعُ وَيُوَلُّونَ ٱلدُّبُرَ ۝٤٥﴾ [القمر: ۴۵]

یعني: ژر ده چې د کفارو ډله او ټولی به ماته سي او دوی به خپلې شاوې د ماتې او شکست په حالت کې مسلمانانو ته ور وګرځوي.

نو مسلمانانو ډېر شدید جنګ کاوه او ملائکو یې مرسته کول، د بدر په غزاء کې ملائکو داسې ګډون کړی دی چې جنګ یې هم کاوه، ځکه پسله هغه څخه چې جنګ خلاص سو رسول الله ﷺ و فرمایل: که غواړی هغه کسان چې تاسې وژلې دي

او هغه کسان چې ملائکو وژلي دي سره وپېژني؟ د وژل سوو کسانو په غاړو او ګوتو کې د سوځلو په آثارو او علامو پسې وګوري، پر هر مړي که د سوځلو علامه موجوده وه هغه ملائکو وژلی دی ځکه ملائکو د اور په تورو جنګ کاوه، صحابهٔ کرام وايي: موږ په وژل سوو کسانو کې وکتل رشتيا هم هلته داسې کسان وه چې سوځل سوي وه.

ابن سعد د عِکرمه څخه روايت کوي او وايي: په دغه ورځ به د يوه سړي سر پرې سو خو دا به نه وه معلومه چې چا وواهه.

عبدالله بن عبّاس ﷺ وايي د مسلمانانو يوه سړي د مشرکانو په يوه بل سړي پسې ځغستل چې دغه مسلمان لوړ د چلاخي يا قمچيني د وهلو آواز واورېدی او د يو چا ږغ يې واورېدی چې ويل يې: را د مخه سه حَيزوم او بيا يې وليدل چې د هغه مشرک سر چې د ده مخ ته ؤ په خپله پرې سو، هغه مسلمان دغه قصه و رسول الله ﷺ ته وکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: صدقتَ! رشتيا وايې دا د دريم آسمان څخه مرسته وه، نو دا ملائکه وه چې خپل ملګري ته يې ور ناري کړه او بيا يې کافر وواهه.

ابوداود المازني ﷺ وايي: زه په يوه مشرک پسې وم چې په توره يې و وهم، د مخه تر دې چې زما توره ور ورسېږي د ده سر په هوا سو، وايي: زه پوه سوم چې دا د بل چا واري ؤ چې سر يې ورپرې کړی.

مقصد دا چې د بدر په غزاء کې ملائکو عملي ګډون کړی دی، بېله بدره بل هيڅ داسې جنګ نسته چې په هغه کې دي ملائکو په خپله جنګ کړی وي، فقط دغه يو د بدر جنګ دی چې ملائکو اشتراک يا ګډون پکښې کړی دی.

هو! د حنين په ورځ ملائکې د جنګ ميدان ته حاضري سوي دي خو جنګ يې نه دی کړی او دا هم بايد و ويل سي چې نصر او بریٔ يوازې او يوازې د الله ﷻ له طرفه دی، نصر د ملائکو له طرفه نه دی، په جنګ کې د ملائکو ګډون د مسلمانانو دپاره فقط يو اطمينان او زړې ؤ چې مطمئنه اوسی کاميابي ستاسې ده او شکست نه خوري، مګر نصر او بریٔ د الله ﷻ له طرفه څخه دی، الله ﷻ فرمايي:

﴿وَمَا ٱلنَّصۡرُ إِلَّا مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَكِيمِ ١٢٦﴾. [آل عمران: ١٢٦]

يعني: مرسته او مدد، بریٔ او کاميابي نسته، مګر د قوي او حکيم الله ﷻ له طرفه

څخه دي. *نور ټول شیان فقط اسباب دي.*

ابلیس علیه لعنه د جنګ له میدانه وزي

لکه د مخه چې مو درته و ویل چې ابلیس علیه لعنه د سُراقه بن مالک په قیافه د مشرکانو سره راغلی ؤ او د اولي ورځې څخه بیا تر اوسه له مشرکانو نه ؤ جلاسوی اوس چې یې ملائکې او د هغو هغه کارونه ولیدل چې په مشرکانو یې کول د جنګ میدان یې پرېښاوه او رهي سو، حارث بن هشام چې تراوسه یې هم پر شیطان د سُراقه خیال کاوه پوري ومښتی چې چیري ځې؟ ابلیس پر ځیګر و واهه هلته یې وغورځاوه او په تېښته سو، مشرکانو ورته و ویل: یا سُراقه! چیري ځې؟ آیا تا نه ویل چې زه ستاسي ملګری یم او ستاسي څخه نه جلا کېږم؟ ابلیس و ویل: زه هغه څه وینم چې تاسي یې نه وینی زه د الله جل جلاله څخه بېرېږم او الله د سختو عذابو خاوند دی او بیا په تېښته ولاړی، د مشرکانو یو ملګری چې ابلیس علیه لعنه ؤ کم سو او د مشرکانو په لښکرکي د ماتي او وارخطایي علامې ښکاره سوې، د دوی صفونه د مسلمانانو د سختو حملو په مقابل کې نړېږي او ماتېږي، د بدر جنګ و پای او آخر ته نژدې کیږي، د مشرکانو څخه یو یو په متفرقه ډول د جنګ له میدانه وزي او مسلمانان په پسې دي یا یې وژني یا یې بندیانوي.

مګر کله چې د دې امت فرعون او لوی طاغي ابوجهل په خپل لښکر کې د اضطراب علامې ولیدلې نو یې کوښښ کاوه چې دغه د ریګو کوټه د دغه قوي سېل په مخ کې ودروي او غوښتل یې چې خپل لښکر دلاوره کړي نو یې په کبر او غرور خپل لښکر ته و ویل: پام کوی چې د سُراقه خیانت او تېښته په تاسي کې وارخطایي نه کړي پیدا، هغه د محمّد سره د غسي وعده درلودل او پام کوی چې د عتبه، شیبه، او ولید مرګ مو وارخطاء نه کړي د هغو څخه تلوار وسو، زما دي په لات او عزیٰ سره قسم وي چې موږ به تر هغو له دې ځایه ولاړ نه سو ترڅو دوی په رسیانو و نه تړو او زه نه غواړم چې ستاسي څخه دي یو څوک د دوی نفر و وژني (یعني: وژنی یې مه بلکه دغسي ژوندي یې نیسی) دا د دې دپاره چې دوی ته دغه د دوی بد عمل ور وښیو.

خو ډېر ژر ده ته د دغه خپل طغیان او تکبر، لویي او خود بیني حقیقت ورښکاره سو.

لږ وخت نه ؤ تېر سوی چې د ده لښکري د مسلمانانو د هجوم مخ ته سره پاشل کېدې، هو په خپله د ابوجهل پر شا وخوا د مشرکانو دومره ډلې د ده د ساتني دپاره ولاړې وې لکه پر ده چې د تورو قفس را ګرځېدلی وي او د نېزو ځنګل پر جوړ ؤ مګر د مسلمانانو طوفاني هجوم دغه د تورو قفس سره وپاشی او هغه د نېزو ځنګل یې و رېبی او سرکښه ابوجهل ښکاره سو، مسلمانانو دئ ولیدی چې پر آس سپور دی او شا و خوا ګرځي خو مرګ په دې انتظار ؤ چې د ده وینې د دوو انصاري ځوانانو له لاسه وڅښې.

د ابو جهل وژل کېدل

د انصارو څخه دوه نوي ځوانان چې یو یې معاذ او بل یې معوذ نومېدی.

ورونو! د سیرت په کتابو کې په دغه نومو کې اختلاف سته، څوک وایي: معاذ او عوف نومېدل چې دواړه د عفراءﷺ زامن وه او څوک وایي: چې د یوه نوم معاذ ؤ چې د عَمرو بن الجموح زوی ؤ او بل یې معوذ نومېدی چې د عفراء زوی ؤ خو موږ به دلته هغه روایت بیان کړو چې معاذ او معوذ وه.

نو د انصارو څخه دغه دوه نفره چې یو یې معاذ او بل یې معوذ نومېدی د لږ عُمر او تازه ځوانان وه.

عبدالرّحمٰن بن عوفﷺ وایي: د بدر په ورځ زه د مسلمانانو په صف او قطار کې ولاړ وم، خپل راسته او چپه طرف ته مې وکتل دغه دوه نوي ځوانان مې یوه او بل طرف ته ولاړ وه چې د یوه عمر پنځلس کاله او د بل عمر شپاړس کاله را معلومېدی، هلکان او تازه ځوانان دي، دا هغه هلکان دي چې د جنګ په شروع کې کله چې عُتبه او ولید د مبارزې دپاره پهلوانان وغوښتل دوی ور و وتل، و جنګ ته په ډېر شوق کې دي، نو عبدالرّحمٰن بن عوفﷺ وایي: کله چې جنګ شروع سو ما خپل شا وخوا ته وکتل خو دواړو بغلو ته مې د لږ عمر ځوانان هلکان ولاړ دي، زما په زړه کې دا غوښتنه او آرزو پیدا سوه چې کشکي مې څنګ ته تر دوی څه پاخه او مشران نفر ولاړ وای، داسي څوک وای چې په جنګ کې یې عادت او تجربه درلودلای خو دوی داسي هلکان دي چې په خپل عمر کې د اول وار دپاره د جنګ میدان ته راوزي،

صحي ده ځوانان دي، احساسات او حماس لري، د جنګ شوقيان دي، مګر د دوی په ژوندکي دا اول وار دی چي په جنګ کي ګډون کوي او د جنګ تجربه نه لري.
خو دغه يو ځوان را نژدې سو او کراريې په غوږکي را ته وويل:
(نه غواړي چي د ده هغه بل ملګری يې واوري).
ښه متوجه سی اسلامي ځوانان دغسي لوړ همت او لوی آرزوګاني لري، اسلامي ځوانان بايد ابدي فخر او شرف حاصل کړي او دراتلونکي نسل دپاره ښوونکي وي.
نو دغه يوه په غوږکي راته وويل:
اکا! ته ابوجهل پيژنې؟
ما ويل: هو، ولي د هغه پوښتنه کوې؟
ويل: اورېدلي مي دي چي ابوجهل هغه څوک دی چي رسول الله ﷺ ته يې تر هر چا زيات آزار ورکړی دی.
ما ويل: هو دا صحي ده.
نو ده ويل: را وې ښيه.
ما ويل: د څه شي دپاره؟
ويل: قسم مي دي په هغه ذات وي چي زما د نفس اختيار د هغه په لاس کي دی که مي وليدی تر هغو به زما سايه د ده له سايې څخه جلا نه سي تر څو چي په موږ کي هغه څوک و نه وژل سي چي د مخه يې اجل پوره سوی وي.
سبحان الله! دا څومره همت او مړانه ده غواړي چي د کفارو د لښکر مشر و وژني.
عبدالرّحمٰن ﷺ وايي: زه په تعجب کي سوم او ځوان ته مي و ويل: که مي وليدی در وبه يې ښيم.
عبدالرّحمٰن بن عوف ﷺ وايي: لږ وخت وروسته هغه بل ځوان را نژدې سو او په غوږکي يې هغه خبره راته وکړه کومه چي هغه بل راته کړې وه.
عبدالرّحمٰن وايي: د مخه زما د زړه غوښتنه دا وه چي څنګ ته مي تجربه کاره او په جنګ پوه خلک ولاړ وای مګر کله چي مي د دوی دغه همت او مړانه وليدل خوشاله سوم چي دوی غوندي همتناکه ځوانان مي څنګ ته ولاړ دي.

ځکه دا ځومره لوړ همت او شجاعت دی چې په جنګ کې په بل چا غاړه نه باسي او د دوی ځخه هر یو غواړي چې د کفارو د لښکر مشر و وژني.

عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه وايي: لږ وخت وروسته ابوجهل ښکاره سو چې پر آس سپور په خلکو کې ګرځېدی مګر داسې معلومېدی لکه ونه په ځنګله کې یعني: د ده د ساتنې دپاره شا وخوا ډېر خلک پر را ګرځېدلي وه، په ځنګله کې هم ونې ډېرې وي. نو د ابوجهل پر شا وخوا هم ډېر خلک وه، ځکه دیٔ د لښکر مشر او د کفارو په لښکر کې هغه مهم سړیٔ ؤ نو خود مشرکان پر ده را ګرځېدلي وه، هرطرف ته چې دیٔ حرکت کوي ډله ډله مشرکان ور سره دي او د ده ساتنه کوي.

عبدالرّحمٰن رضي الله عنه وايي: نو دغو دوو ځوانانو ته مي و ویل: هغه پوخ سپین ږیری سړیٔ وینی چې شا وخوا خلک پر را ګرځېدلي دي؟

دوی ویل: هو.

ما ویل: دغه هغه سړیٔ دی چې تاسي يې پوښتنه کول.

عبدالرّحمٰن رضي الله عنه وايي: ما لا خپله خبره نه وه پوره کړې چې دوی لکه دوه غشي په ځغستا پر هغه طرف ور رهي سوه، هر یو کوښښ کوي چې تر هغه بل ور د مخه سي خو د کفارو لښکر ته ور ورسېدل، کوم خلک چې د ابوجهل پرشا وخوا وه هغه پوري وهي خو ابوجهل ته يې لار پیدا کړه، کله چې ابوجهل ته ور ورسېدل دواړو واری پر وکړی یوه هم په توره و واهه او بل هم، ابوجهل غځار سو، دا د بریښنا په شان یوه ناڅاپه حمله وه ترڅو چې خلک پوهېدل چې څه قصه ده؟ دوی خپل مقصد حاصل کړی ؤ، د کفارو لښکر په حیرت کې دی ځکه هیچا د دغه ناڅاپه هجوم تصور نه کاوه، ابوجهل غځار سو که څه هم مړ نه دی روح پکښې دی خو ویني فوارې ځني وهي او بیا دغه دوه ځوانان رسول الله ﷺ ته ورغله د ابوجهل د وژلو حال يې ورته و وایه، رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چې په تاسي کې کوم یوه و وژی؟ هر یوه ویل: ما و وژی، رسول الله ﷺ و فرمایل: خپلې توري مو د وینو څخه پاکې کړي دي؟

دوی ویل: یا، رسول الله ﷺ د دوی تورو ته وکتل او ویل: تاسي دواړو وژلی دی او رسول الله ﷺ د ابوجهل (سَلَبَه) یعني: د ده پاته سامان و معاذ بن عَمرو بن

الجموح ته ورکړه څکه معوذ بن عفراء په دغه جنګ کي شهيد و وژل سو.

د هغه وخت په جنګو کي دا قانون ؤ چي د وژل سوي سړي پاته سامان د هغه قاتل ته ورکول کېدی.

ابن اسحاق د معاذ بن عَمرو بن جموح څخه روايت کوي چي معاذ و ويل: د قوم څخه مي واورېدل چي هغه نفرابوجهل دی او ابوجهل داسي ؤ لکه په ځنګله کي چي يوه ونه د ډېرو وُنو په منځ کي ولاړه وي او څوک نه سي ور تېرېدلای.

معاذ د مشرکانو هغه توري او نېزې چي پر ابوجهل د ده د ساتني دپاره راګرځېدلي وې د ځنګله د ډېروُونو سره مشابه کړې.

او مشرکانو به ويل: ابو الحَکم ته څوک نه سي ور نژدې کېدلای، ما چه دغه جمله واورېدل ما دا د ځان وظيفه وګرځول چي زه به دئ وژنم نو د ده طرف ته ور نژدې کېدم تر څو چي موقع برابره سوه او حمله مي پر وکړه، په توره مي و واهه چي د دغه وهلو سره يې پښه د پنډۍ په نيمايي کي په هوا سوه او وايي: د ده زوی عِکرمه زه پر اوږه په توره و وهلم لاس مي په اوږه کي پرې سو مګر پوست يې پاته ؤ د دغه پوست په واسطه مي لاس په اوږه ځړېدی، څرنګه چي په جنګ داسي مشغوله وم چي لاس يې را څخه هېر کړی ؤ نو تر ډېره وخته مي په دغه پرې سوي لاس جنګ کاوه او پرې سوی لاس به مي په دا بل لاس شا ته اړاوه کله چي دغه پرې سوي لاس ډېر تکليف را کړی او له جنګه يې مشغولولم نو مي پښه پر کښېښوول او ځان مي لوړ طرف ته کش کړی تر څو چي لاس مي د اوږې څخه پرې او جلا سو.

دغه معاذ بن عَمرو بن الجموحؓ د حضرت عثمانؓ د خلافت تر وخته پوري ژوندئ پاته ؤ، او معاذ وايي: په دغه وخت کي چي ما ابوجهل و واهه معوذ بن عفراءؓ په داسي حال کي پرابوجهل راغلی چي هغه زخمي پروت ؤ او د توري داسي واری يې پر وکړی چي د مرګ يې کړی، ابوجهل يې پر دغه حال چي يو څه ژوند پکښي پاته ؤ پرېښاوه او معوذ تر هغو جنګ کاوه چي شهيد و وژل سو.

سبحان الله! د واقعي مسلمان همت او شجاعت دغسي او په دغه اندازه سره وي دا د (۱۶) کلو هلکان وه او دغه يې همت او شجاعت ؤ.

کله چې ابوجهل و وژل سو کفارو په تېښته شروع وکړه او هر طرف ته ځغلي ځکه مشر او قومندان یې و وژل سو، کفار تښتي او مسلمانان تر شا په پسې دي حملې پر کوي په دغه وخت کې کفار هم وژل کیږي او هم بندیان ځني نیول کیږي او ځیني یې ځغلي، په دغه جنګ کې اویا نفره کفار و وژل سوه او اویا نفره بندیان ونیول سوه.

کله چې جنګ خلاص سو هغه چې وژل کېدل و وژل سوه او هغه چې بندیانېدل بندیان سوه، رسول الله ﷺ و فرمایل: څوک به وګوري چې د ابوجهل خبر را ته راوړي؟ خلک ولاړ سوه او په ابوجهل پسې په میدانِ جنګ کې په مړو او زخمیانو کې ګرځي چې عبدالله بن مسعود رضی الله عنه پر پېښ سو او د ابوجهل د ژوند آخري لحظې وې. عبدالله بن مسعود رضی الله عنه خپله پښه د ده پر غاړه کېښوول او تر رېره یې ونیوی غواړي چې سر یې ور پرې کړي او ورته وايي: یا عَدُوَّ الله! الله جل جلاله ذلیله کړې؟

ابوجهل وویل: په څه شي یې ذلیله کړم؟

آیا په دې غمجن سم چې تاسي یو سړئ ووژی؟

او که تاسي تر یوه سړي زیات وژلی دی؟

فقط یوه بزګر حمله راباندي وکړه ویې وژلم (یعني: دا دومره کار نه دی چې تاسي په لوړ سی یا زه په ذلیله سم فقط یوه سړي حمله را باندي وکړه او زه یې ووژلم)

بیا ابوجهل پوښتنه وکړه ویل: په جنګ کې کامیابي او غلبه د چا ده؟

عبدالله رضی الله عنه ورته وویل: کامیابي الله جل جلاله او رسول الله ﷺ لره ده.

ابوجهل ویل: دا قدرت او غلبه نه دي، دوی په دې سره نه لوړېږي چې له خپله قومه څخه یو څوک و وژني (تاسي د دې فرعون کبر، غرور او لويي ته وګوری) ویل دا قدرت نه دی چې دوی له خپله قومه څخه یو څوک و وژني، دا زما شرف دی چې دښمنانو نه یم وژلی بلکه خپل قوم و وژلم، دغه مغرور او متکبر انسان د مرګ په حالت کې دی خو بیا هم د شرف دعوه کوي، عبدالله بن مسعود رضی الله عنه د ده پر ځیګر ور وختی غواړي چې سر یې ور پرې کړي، دلته نو ابوجهل ښه ولیدی او وې پېژندی ویل: ته هغه زموږ شپانه نه یې چې زموږ پسونه دي پېول؟

اعوذ بالله! د ژوند په آخرو لحظو کې هم نه غواړي چې د هغه خپل خره څخه

کښته سي او هغه خپل کبر پرېږدي.

عبدالله بن مسعودؓ چي یو وخت یې د مکې مکرمې د خلکو پسونه پېول و ویل: هو هغه یم، ابوجهل و ویل: والله ډېري سختې لوړي ته وختلې اې شپانه ګیه!

یعني: داسي سخت او لوړ ځای ته وختې چي خوک نه سوای ور ختلای، چي مقصد یې خپل ځان او خپل ځیګر ؤ او بیا ابوجهل و ویل: چي سر مي پرې کوې غاړه مي اوږده ور سره پرې کړه چي سر مي لوی ښکاره سي، تاسي دې ملعون ته وګوری: پسله مرګه هم فخر او عزت، لویې او عظمت غواړي.

نور نو عبدالله بن مسعودؓ صبر نه ورته وکړی او سر یې ورپرې کړی.

ورونو! عبدالله بن مسعودؓ چي د هُزیل د قبیلې ؤ کوچنۍ، ضعیفه او ډنګر سړۍ ؤ او په پخوا کي د قریشو شپانه ؤ، ابوجهل چي واورېدل چي ابن مسعود مسلمان سوی دی ډېر په قهر سو او بیا یې عبدالله د مکې مکرمې پر یوه لار ولیدی نو یې تر غوږ ونیوی او د جېب څخه یې یو مېخ را وایستی د عبدالله غوږ یې پر دېواله ور مېخ کړی، ابن مسعودؓ د دېواله سره ولاړ دی او غوږ یې میخ دی، دومره وېني ځني بهېدلي وې چي تر مځکه رسېدلي وې، خو بیا ابوبکر الصدّیقؓ خلاص کړی.

اوس دغه عبدالله د ابوجهل سر ورپرې کړی او غواړي چي رسول الله ﷺ ته یې ور وړي او ورته و وایي: دغه دی عَدُوّ الله مي و وژی، خو د ابوجهل سر لکه د غوایي دومره غټ دی او ابن مسعود کوچنۍ سړۍ دی دغه لوی سر نه سي وړلای، نو یې د توري په څوکه د ابوجهل غوږ ور سَرَۍ کړی او تناو یې پکښې واچاوه کشوي یې، عبدالله رهي دی سر پسي څکیږي، خو رسول الله ﷺ ته ورسېدی او سر یې د رسول الله ﷺ مخ ته کېښېناوه، رسول الله ﷺ په تعجب کي سو چي څه قصه ده او ویل: دا څوک دی؟ عبدالله و ویل: یا رسولَ الله! دا د الله د دښمن ابوجهل سر دی.

رسول الله ﷺ درې واره و ویل: آللهُ الذي لاَ إلٰه الاّ هو؟ او بیا یې و ویل: الله اکبر، الحمد لله الذي صَدَقَ وَعدَهُ، وَنَصَرَ عَبدَهُ، وَ هَزَمَ الأحزابَ وَحدَهُ او وې فرمایل: دا د دې امت فرعون دی او عبدالله ته یې و ویل: یا ابن مسعود! الأُذنُ بالأُذن،

یعني: ستا غوږ یې په مکه کي درسَرَۍ کړی او تا د ده غوږ دلته ور سرۍ کړی او

سر یې هم بالا بود، دا یې ګټه ده.

د بدر په جنګ کي د صادقه ایمان ځو نمونې

د بدر د جنګ په جریان کي نوري ډېري واقعې هم پېښي سوي دي چي د مسلمانانو پر صادقه ایمان، پر ثابته عقیده، په جنګ کي شجاعت او د دوی پر همت او مړانه دلالت کوي، په دې جنګ کي پلرونه د زامنو سره مخامخ سوه، ورونه د ورونو سره مخامخ سوه، ځرنګه چي دوی په عقیده کي سره مخالف وه نو د دوی په منځ کي فیصله په توره سره وسوه، مظلوم د ظالمه سره مخامخ سو او خپل د مظلومیت حق یې واخیستی.

موږ په د مخنیو بیاناتو کي د صادقه ایمان او د مسلمانانو د شجاعت د جملې څخه دوې پېښي درته بیان کړې، چي یوه یې د عُمیر بن الحُمام هغه واقعه وه چي خرماوي یې وغورځولې او جنګ ته داخل سو او بیا شهید و وژل سو او بله یې د عوف بن الحارث هغه واقعه وه چي زغره یې وکښل او جنګ ته داخل سو او شهید و وژل سو خو اوس به ځو نوري داسي پېښي چي د مسلمانانو پر صادقه ایمان او پوره شجاعت، مړانه او همت دلالت کوي د مثال او نمونې پر قسم درته بیان سي.

۱- د کفارو په لښکر کي یو سړئ وُ چي د اوسپني د ځنځیرانو کالي یې اغوستي وه، له سر څخه تر پښو پوري یې په ټول بدن کي بېله دوو سترګو بل هیڅ ځای نه معلومېدی فقط سترګي یې معلومېږي او په جنګ یې شروع وکړه پر هر طرف حملې کوي وارونه کوي چپه او راسته طرف ته وهل کوي مسلمانان زخمیانوي، خو د ده د حملو په جواب کي مسلمانان پر ده وارونه کوي او دئ په توره، په نېزه، په غشو وهي یا ولي مګر ده د اوسپني د ځنځیرانو کالي اغوستي دي هیڅ اثر نه پر کوي، مسلمانان د ده د وهلو څخه عاجزه سوه څه په وکړي؟ پر ده هیڅ واری تاثیر نه کوي او دغه کافر ډېر مسلمانان زخمیان کړه، نو د مسلمانانو څخه یو نفر رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! دغه سړي په عذاب کړو، خوږیې کړو، رسول الله ﷺ و زبیر بن العوام رضي الله عنه ته ور وږغ کړه، زبیر رضي الله عنه چي د رسول الله ﷺ د عمه زوی دی ډېر قوي او

جنګي پهلوان دی، رسول الله ﷺ امر کړی چې د دغه سړي يوه چاره وکړه، د وهلو لار ورته پيدا کړه، مسلمانان د هري اسلحې وارونه پر کوي او پر منبلي خو تاثير نه پر کوي، خبره دا نه ده چې ښوک واری نه سي پر کولای، وارونه پر کيږي خو فايده نه لري ځکه سر تر پايه په اوسپنه پوښلی دی، زبير رضي الله عنه وايي: ورغلم شا وخوا پر وګرځېدم ګورم چې په دغه اوسپنه کي به يو ځای سُرئ وي يا به يې د بدن يوه حصه لڅه وي خو هرڅه چې پر وګرځېدم ښېله سترګو بل ځای يې نه معلومېدی، په حيرت کي يم چي څنګه يې و وژنم؟ وايي بيا هم پر وګرځېدم او دئ چپه او راسته طرف ته مسلمانان وهي او هيڅوک هيڅ نه سي په کولای، زبير رضي الله عنه وايي: نو د مخ له طرفه ورته و درېدم او نېزه مي ښه ورته برابره کړه، ښه نښان مي ونيوی او د ده پر سترګه مي د نېزې واری وکړی، نېزه هم برابره ورغله د ده پر سترګه ومښتل او تر څټ يې و وتل، دغه کافر په دغه واري ووژل سو او الله جل جلاله مسلمانان د ده له شره خلاص کړل.

په جنګ کي داسي نښان ويشتل او دومره دقت چې د جنګ په حالت کي دي د نېزې په ويشتلو سره سترګه هم نه ځني خطا کيږي دا لوی هنر دی او د رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو جنګي قدرت په دغه اندازه سره ؤ.

۲ – قتاده رضي الله عنه په دغه جنګ کي پر سترګه زخمي سو، توره يې پر مخ ومښتل مخ يې خيري سو او سترګه يې لاندي پر باړخو (غُمبُری) و لوېدل، سترګه يې په رګو ځړېږي او ويني ځني بهيږي، نو د جنګ له ميدانه و وتی ځکه نور يې جنګ نه سوای کولای، ځينو انصارو ورته و ويل: راسه چې سترګه دي در پرې کړو، ده و ويل يا! ترڅو چې رسول الله ﷺ ته نه يم ورغلی کار نه په لرم چې هغه څه راته وايي، نو رسول الله ﷺ ته پر دغه حال چې سترګه په ځړېږي ورغلی، دلته نو د رسول الله ﷺ پر لاس الهي معجزه ښکاره سوه، رسول الله ﷺ ورته و فرمايل: يا قتاده! راسه، قتاده رضي الله عنه ورغلی د رسول الله ﷺ مخ ته کښېنستی، رسول الله ﷺ يې سترګه ور پورته کړه په هغه خپل غالب کي يې کښېښوول او بيا يې خپل مبارک لاس پر تېر کړی، قتاده رضي الله عنه وايي: والله نه پوهېږم چې کومه سترګه مي زخمي سوې وه، سترګه مي داسي جوړه سوه لکه اول چې وه، دا هم د رسول الله ﷺ د نورو معجزو تر څنګ يوه

بله معجزه وه چې د بدر په ورځ ښکاره سوه.

۳- د بدر په ورځ جنګ او معرکه شروع دي چې د عُکاشه بن محصن الأسدي رضی الله عنه توره په جنګ کي ماته سوه، اوس نو جنګ په څه شي سره وکړي؟ نو رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! هغه زما توره ماته سوه او اوس توره نه لرم، رسول الله ﷺ یو لرګئ په لاس ورکړی ویل: یا عُکاشه! په دغه جنګ کوه، کله چې عکاشه د رسول الله ﷺ له لاسه دغه لرګئ واخیستی او په خپل لاس کي یې وښوراوه د ده په لاس کي اوږده، پنډه، قوي، سپینه او ځلانده توره سوه، په دغه توره یې د جنګ تر آخره او د مسلمانانو تر نصرته جنګ وکړی.

پر دغه توره یې د (العَون) نوم کښېښاوه، یعني: مرسته، عُکاشه رضی الله عنه به دغه توره همېشه او هر جنګ ته ورسره وړل او جنګ به یې په کاوه، تر څو چې د ابوبکر الصدِّیق رضی الله عنه په خلافت او د رِدت په جنګو کي شهید و وژل سو، نو دغه توره هم د نبوت د معجزو څخه یوه معجزه وه.

۴- رسول الله ﷺ خپلو اصحابو ته و ویل: که څوک د ابوالبختري بن هشام سره مخامخ سو نه دي یې وژني.

ځکه ابو البختري هغه څوک ؤ چې په مکه مکرمه کي یې رسول الله ﷺ ته هیڅ آزار نه ؤ رسولی او رسول الله ﷺ د ده څخه داسي کار نه ؤ لیدلی چې د ده ﷺ دي نا خوښه وي او ابو البختري د هغو خلکو څخه ؤ چې هغه د قریشو د مقاطعې یا بندیز د ماتېدلو سبب وګرځېدل، ستاسي به یې قصه په یاد وي چې قریشو د مسلمانانو سره خرڅول او رانیول منعه کړل، یا په اوسنۍ اصطلاح بندیز یې پر ولګاوه، د هغې عهد نامې په ماتولو کي دغه ابو البختري حصه واخیستل، نو دا د رسول الله ﷺ وفاء وه چې د هغه وخت د نېکۍ بدله یې اوس ورکول او هغه مرسته چې ابو البختري د مسلمانانو سره کړې وه مړانه وه، نو رسول الله ﷺ د مېړه سره مړانه کول، د تیرو وختو نیکي یې په دغه مشغوله او سرګردانه ورځ کي په یاد وه او غوارړي چې بدله یې ورکړي.

رسول الله ﷺ دا هم و فرمایل: زه پوهېږم چې د بني هاشم کوم خلک چې جنګ ته راغلي دي دوی په ناخوښي سره دغه جنګ ته را وستل سوي دي، دوی

زمونږ سره د جنګ کولو هيڅ شوق او ضرورت نه درلودی نو که څوک په جنګ کې د بني هاشم سره مخامخ سي نه دي يې وژني او که څوک د عبّاس بن عبدالمطلب سره مخامخ سو نه دي يې وژني ځکه هغه په زور را وستل سوی دی، هلته يو صحابي ؤ چي نوم يې "ابوحُذَيفه" ؤ دغه ابوحذيفه ډ هغه عُتبه زوی او د هغه شيبه وراره او د هغه وليد ورور ؤ چي د جنګ په شروع کې په مبارزه کې و وژل سوه، ابو حذيفه رضی الله عنه چي پخوا لا مسلمان سوی ؤ او هجرت يې کړی ؤ اوس په بدر کې د مسلمانانو ملګری دی، کله چي د رسول الله ﷺ دغه امر ده ته ورسېدی چي عبّاس مه وژنی ده يوه سخته جمله و ويل، که څه هم دغه جمله يې مخامخ و رسول الله ﷺ ته نه و ويل، خو څرنګه چي د رسول الله ﷺ اوامر د څو نفرو په واسطه شا وخوا و ټولو مسلمانانو ته رَسَوَل کېدل، نو کله چي ابو حذيفه ته دا امر ورسېدی چي عبّاس مه وژنی ابو حذيفه و ويل: عجبه ده! عُتبه وژل کيږي مونږ خپل پلرونه، خپل ورونه، خپل اکاګان، خپل قوم وژنو او عبّاس پرېږدو؟ په والله که د عبّاس سره مخامخ سوم پر مخ به يې په توره و وهم، دا خبر رسول الله ﷺ ته ورسېدی چي ابوحذيفه دغسي و ويل، د رسول الله ﷺ سره حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ولاړ ؤ هغه ته يې مخ ور واړاوه او ويل: يا اباحَفص! آيا د رسول الله د اکا مخ په توره وهل کيږي؟ عمر رضی الله عنه توره پورته کړه ويل: يا رسولَ الله! اجازه راکړه چي د ابو حذيفه غاړه په دغه توره ور پرې کړم په والله ابوحذيفه منافق سو، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا! پرې يې ږده يا عمر!

په وروسته کې ابو حذيفه رضی الله عنه و رسول الله ﷺ ته عذر وکړی او ويل: يا رسولَ الله! والله نه پوهېږم چي دغه جمله مي څنګه تر خوله و وتل، دغه خبره مي بېله قصد او بېله ارادې ترخوله و وتل، ابو حذيفه رضی الله عنه وايي: زه د دغي خپلي خبري څخه چي په دغه ورځ مي ناځاپه ترخوله و وتل هيڅ وخت په أمان کې نه وم او تر اوسه هم بېرېږم، مګر الله جل جلاله د دغي خبري ګناه په شهادت را پټه کړي، يعني: دغه ګناه مي بېله شهادته بل شئ نه سي پټولای او ابو حذيفه رضی الله عنه د يمامې په ورځ د مسيلمة الکذاب په جنګ کې شهيد و وژل سو "يمامه" په نجد کې د يوه ځای نوم دی.

د ابوبکر الصِدِّيق رضی الله عنه د خلافت په وخت او د رِدّت په جنګو کې چي مسلمانانو په

يمامه کي د هغه مسيلمة الکذاب د لښکرو سره جنګ کاوه چي د نبوت دعوه يې کړې وه، ابو حذيفه رضي الله عنه شهيد و وژل سو، خو تاسي د صحابهٔ کرامو بيري ته وګورئ ابو حذيفه رضي الله عنه د پلار، ورور او اکا مړګونه لږ وخت د مخه په خپلو سترګو وليدل، معلومه خبره ده چي د هغو په وژل کېدلو خواشينی ؤ او د رسول الله ﷺ له امره څخه مخالف يې يوه خبره چي هغه هم قصداً او عمداً نه وه تر خوله و وتل، د هغې خبري د جبران دپاره يې شهادت غوښتی او ويل: دغه ګناه بېله شهادته بل شئ نه سي راپاکولای او آخر يې هم شهادت په نصيب سو. *(اوس ابوالبختري ته راسئ)*

هلته جنګ شروع دی، ابوالبختري د خپل يوه ملګري په ملګرتيا جنګ کوي چي د انصارو يوه ډله پر راغله، په دې ډله کي يو نفر ؤ چي نوم يې "مُجَذّر" ؤ، مُجَذّر پر ږغ کړه ويل: يا ابا البختري! ليري سه ځکه رسول الله ﷺ موږ ستا د وژلو څخه منعه کړي يو، ابوالبختري و ويل: او دا زما ملګری؟ مُجَذّر و ويل: يا والله موږ ستا ملګری نه پرېږدو، ستا د ملګري د وژلو څخه نه يو منعه سوي فقط ستا د وژلو څخه منعه سوي يو، ابوالبختري و ويل: په والله زه او زما ملګری به دواړه يو ځای وژل کيږو، مُجَذّر و ويل: زه ستا سره کار نه لرم مګر ستا د ملګري سره حساب لرم، مُجَذّر د ابوالبختري پر ملګري حمله وکړه مګر ابو البختري د مُجَذّر سره جنګ شروع کړی، مُجَذّر له خپله ځانه ابوالبختري پوري واهه او غواړي چي ملګری يې و وژني مګر ابوالبختري غواړي چي مُجَذّر و وژني، بيا هم په مُجَذّر پوري مښتی دی او کوښښ کوي چي واری پر وکړي، مُجَذّر د خپل ځان د دفاع په سبب مجبوره سو ابوالبختري يې و واهه او ويې وژی، وروسته مُجَذّر و رسول الله ﷺ ته ورغلی او عذر يې ورته وايه، ويل: يا رسولَ الله! والله ما نه وژی مګر قريبه وه چي ما و وژني، ده نه پرې ښوولم، کله چي پوه سوم چي نه مي پرېږدي او وژني مي نو مي و واهه او ومي وژی، رسول الله ﷺ په دغه عذر ځني راضي سو.

دا هم د رسول الله ﷺ د امر پر إطاعت د صحابهٔ کرامو د حرص يوه نمونه وه.

٥ – د بدر د جنګ د عجيبو پيښو څخه يوه هم هغه واقعه ده چي د عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه او اُميه بن خلف په منځ کي پېښه سوه، عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه او اُميه

بن خلف د جاهلیت په وختو کې په مکه مکرمه کې دوه خواږه ملګري او آشنایان وه.
(*خیر قصې ته راسه*)

د بدر په ورځ پسله جنګه اُمیه بن خلف او زوی یې چې علي نومېدی د جنګ په میدان کې ولاړ دي، اوس خو کفار د جنګ له میدانه تللي او تښتېدلي دي او میدان خالي دی مګر اُمیه بن خلف او زوی یې ولاړ دي، دا هم په دې سبب چې اُمیه چاغ او پنډ سړئ ؤ ځغستلای خو نه سي حتّی سپړېدلای لا هم نه سي چې ولاړ سي او وتښتي، اُمیه پوه سو: که وتښتم وژل کېږم نو یې د تسلیمېدلو نیت او إراده وکړه او وایي: باید داسي چا ته تسلیم سم چې هغه مي وساتلای سي، په دغه وخت کې عبدالرّحمٰن بن عوف ﷺ د جنګ په میدان کې د کفارو پاته شیان یا غنیمتونه ټولوي او هغې منطقې ته ور نژدې سو چې امیه او زوی یې ولاړ وه، عبدالرّحمٰن څو زغري د جنګ له میدانه ټولي کړي دي او غواړي چې دغه زغري یوسي د لښکر تر شا یې کښېږدي او بیا راسي نور غنیمتونه ټول کړي ځکه دکفارو لښکر وتښتېدی او خپل ور سره سامانونه یې ټول پر میدان غورځولي دي، په دغه وخت کې چې د عبدالرّحمٰنﷺ سره زغري ور سره دي پر اُمیه بن خلف ورغلی، اُمیه ور ناري کړه: یا عبد وُد! ځکه د جاهلیت په وختو کې د عبدالرّحمٰن نوم عبد وُد ؤ، عبدالرّحمٰن جواب ورنه کړی ځکه د مخه تر هجرت چې دوی په مکه مکرمه کې وه که به چا د عبد وُد په نامه ور ناري کړه ده جواب نه ور کاوه او ویل به یې: زه عبدالرّحمٰن یم، کفارو به بیا ورته ویل: موږ رحمٰن نه پېژنو نو موږ عبدالرّحمٰن نه درته وایو بلکه عبدِ وُد درته وایو، ده بیا ورته و ویل: که تاسي عبد وُد را ته و وایاست زه جواب نه درکوم، بیا یې اتفاق او فیصله پر دې وسوه چې د عبدالإله په نامه به درته وایو، اوس اُمیه ور ناري کړه: یا عبد وُد! عبدالرّحمٰنﷺ وایي: ما د پخواني عادت سره سم جواب ورنه کړی، اُمیه چې تر اوسه خپله اسلحه ور سره ده زغره یې اغوستې ده بیا ورناري کړه: یا عبدالإله! عبدالرّحمٰنﷺ وایي: ما ورته و ویل: ها څه وایې؟ اُمیه ویل: تر دغه زغرو ښه شئ نه غواړې؟ زه تر دغو زغرو چې ستا سره دي ښه او بهتر یم، پر ما داسي ورځ نه ده راغلې لکه نن، آیا تاسي و شیدو ته ضرورت نه لرئ؟ یعني: که ما بندي ونیسې زه به

په خپله فديه کې داسې اوښانې درکړم چې ډېرې شيدې کوي.

عبدالرّحمٰن وايي: ما چې فکر وکړی رشتيا هم دوی تر دغو زغرو ښه وه.

دوی ولې تر زغرو ښه وه؟ ځکه د پخوانيو جنګو قانون داسې ؤ: هرچا چه د ځوک اسير نيولی وای او د هغه اسير د خلاصولو دپاره چې بيا هر شئ په فديه کې راغلی وای هغه شئ هغه د اسير خاوند ته ورکول کېدی، نو عبدالرّحمٰن وايي: زغرې مې وغورځولې او دوی مې تر لاسو ونيول رهي مې کړل، عبدالرّحمٰن وايي: زه د أميه او د ده د زوی په منځ کې رهي وم چې أميه پوښتنه را څخه وکړه ويل: په تاسې کې هغه سړئ ځوک ؤ چې د نُعامې ښکې يې پر ځېګر اېښې وې؟

نعامه يولوی مرغه دی او حمزه ﷺ به په جنګ کې د دغه مرغه ښکې پرخپل ځيګر اينبوولې چې په هغه سره به معلوم او ښنانې ؤ.

نو أميه وايي: په تاسې کې هغه سړئ ځوک ؤ چې د نُعامې ښکې يې پر ځېګر اېښې وې؟ ما ويل: هغه حمزه بن عبدالمطلب ؤ، أميه ويل: دغه سړي په موږ دغه کارونه وکړه، عبدالرّحمٰن وايي: دوی مې ترلاس نيولي دي او دوی په خپله خوښه بېله مخالفته زما سره رهي دي چې بلال ﷺ په مخه راغلی او أميه بن خلف هغه ځوک دی چې په پخوا کې د بلال ﷺ مالک ؤ او بلال يې مريئ ؤ او دغه أميه ؤ چې بلال ﷺ ته يې سخت سخت عذابونه ورکول، اوس چې بلال ﷺ أميه وليدی چې اسير نيول سوی دی ناري يې کړه: أميه بن خلف! دکفارو مشر! يا به زه يم يا به دئ.

عبدالرّحمٰن ورته وايي: يا بلال! دا زما اسير دی بلال ﷺ وايي ستا اسير دی که نه دی والله ژوندئ يې نه پرېږدم، عبدالرّحمٰن ﷺ ورته وايي: دغه خبري پرېږده دا زما اسير دی، بلال وليدل چې عبدالرّحمٰن يې نه را پرېږدي نو يې په لوړ آواز ناري کړه: يا انصارَالله! دغه د کفارو رئيس او هغه أميه بن خلف دی چې په مکه مکرمه کې يې ما ته سخت سخت عذابونه او آزارونه راکول، د انصارو ډله پر را تاوله سوه، عبدالرّحمٰن خپل بنديان رهي کړي دي او انصار د شا له طرفه په پسې سوه ترشا يې په نېزو وهي عبدالرّحمٰن پوه سو چې بنديان نه راپرېږدي وژني يې، نو يې بنديانو ته و ويل درځغلی چې رسول الله ﷺ ته ځان و رسوو چې و مو ساتي، مګر أميه چاغ دی نه

سي ځغستلای او عبدالرّحمٰن یې کشوي، خو هیڅ نه سي کولای ځکه انصار په پسې دي او وهي یې، عبدالرّحمٰن ودرېدی انصارو ته یې مخ ور واړاوه او ویل: مه کوئ دا زما اسیر دی کار مه په لری مګر بلال رضی الله عنه بیا وایي: دا هغه سړئ دی چي زما سره یې داسي او داسي کول، هغه خپل وهل او عذابونه بیانوي غواړي چي انصار په قهر کړي، انصار هم د بلال رضی الله عنه پر طرف دي او وایي: دا سړئ نه بندي کیږي دئ باید و وژل سي.

عبدالرّحمٰن رضی الله عنه وایي: یوه سړي د شا له طرفه د اُمیه زوی پر پښه په توره و واهه هغه غځار سو او ولوېدی، اُمیه دومره لویه چغه وکړه چي ما په خپل ژوند نه وه اورېدلې، ما ویل: ته پر هغه مه ژاړه خپل ځان دي خلاص کړه په والله زه ستا د پاره هیڅ نه سم کولای.

اوس عبدالرّحمٰن پوه سو چي دوی د اُمیه د وژلو قصد کړی دی او نه یې پرېږدي نو ویل: یا اُمیه! اوږد پر مځکه پرېوزه هغه هم پرېوتی، عبدالرّحمٰن سربېره پر پرېوتی غواړي چي په دغه طریقه سره یې د تورو او نېزو له وهلو وساتي او بیا هم دغه وایي: دا زما اسیر دی کار مه په لری او بلال رضی الله عنه ناري وهي! مړ یې کړی مړ یې کړی! حتّی تر ده لاندي یې مه پرېږدی، انصار یو د دې خوا توره ور اوږده کړي بل د ها خوا د نېزې څوکه په جګه کړي دغه وارونه دي چي له هره طرفه پر کیږي په دغه حالت کي د عبدالرّحمٰن رضی الله عنه پښې ته هم یو واری ور ورسېدی او د هغه پښه هم زخمي سوه، خو آخر یې اُمیه بن خلف په دغه وهلو کي و وژی.

دا هغه د اسلام او مسلمانانو دښمن اُمیه بن خلف ؤ چي بلال رضی الله عنه ته یې قسم قسم عذابونه او رنګارنګ زحمتونه ورکړي وه او مرګ یې په دغه ډول سره ؤ: چي له هره طرفه توري په ننوتلې د تورو او نېزو په څوکو و وژل سو.

اوس نو عبدالرّحمٰن رضی الله عنه د اُمیه تر مرګ وروسته ولاړ سو او ویل: الله دي بلال ته عفوه وکړي زغري هم را څخه ولاړې او بندي مي هم و وژل سو، ځکه هغه زغري چي ده ټولي کړي وې هغه د ده وې، هغه یې د بندي په سبب پرېښوولې او بندي یې بلال رضی الله عنه ور و وژی، نو ځکه یې و ویل:

(غَفَرَ اللّٰهُ لِبِلالٍ راحَت عَلَيّ أدرُع وَرَاحَ عَلَيّ الأسير)

دا د هغه سرکښه او اسلام دښمن اُميه بن خلف آخري حالت ؤ.

يوازي اُميه بن خلف نه بلکه هرڅوک چي د اسلام او مسلمانانو دښمني کوي او پرضعيفه مسلمانانو يې ظلم کړی وي که يې د ژوند په آخري حالاتو ځان خبر کړی تر اُميه يې ښه حال نه دی په نصيب سوی، څوک په بالښت وژل کيږي او څوک درې ورځي ځړيږي او د چا خو هيڅ مړک او قبر هم نه وي معلوم او داسي نور ذلتونه.

٦- حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه په دغه ورځ خپل ماما چي عاص بن الهشام بن المغيره نومېدی و وژی، ښه متوجه سی: د دين او عقيدې اختلاف او جلا والی د قرابت او قوميت نژدېوالی له منځه وړي.

٧ - د هغوکسانو په جمله کي چي بنديان ونيول سوه يو هم عبّاس بن عبدالمطلب د رسول الله ﷺ اکا ؤ او دئ چا ونيوی؟ دلته دوه روايته دي څوک وايي: يوه انصاري ونيوی څوک وايي: عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ونيوی، قصه يې يوه ده خو په هغه چا کي اختلاف دی چي دئ يې بندي را وستی، موږ به هغه روايت بيان کړو چي عباس بن عبدالمطلب د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه له طرفه بندي را وستل سو.

عبّاس رضي الله عنه جګ، برداره او غټ سړئ دی، خو عبدالله بن مسعود رضي الله عنه کوچنئ، ډنګر او ضعيفه سړئ دی، خلک ورته ګوري ډېر عجيب او نادره حالت او کيفيت دی، عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د عبّاس رضي الله عنه لاسونه شا ته نيولي دي او دئ مخ ته پوري وهي، ترمخ يې ډېر لوی او غټ سړئ رهي دی او تر شا کوچنئ، ضعيفه، ډنګر سړئ په پسې دی او پوري وهي يې، خلک په تعجب کي دي چي دغه غټ سړئ څنګه و دغه کوچني سړي ته تسليم دی، يوازي دا نه چي تسليم دی بلکه د هغه په نيولو او پوري وهلو خوږيږي هم، په تکليف رهي دی د درد او زحمت علامې يې پرمخ ښکاره دي، څو د بنديانو ځای ته يې راوستی، خلک پر عبدالله را ټول سوه، رسول الله ﷺ هم ولاړ دی، خلک عبدالله ته وايي: يا ابن مسعود! دا غټ سړئ دي څنګه اسير او څنګه بندي ونيوی؟ عبدالله وايي: ما ترلاس ونيوی او دئ تسليم سو بس دغومره وه زما نيول او د ده تسليمېدل وه، بيا خلکو د عبّاس رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه ويل: يا عبّاس! دغه ډنګر او ضعيفه سړي ته څنګه تسليمېدلې؟ عبّاس و ويل: والله کله چي زه يې

ترلاس ونیولم دومره قوت ور سره ؤ چي زه پر خپل لاس و بېربدم چي را مات به یې کړي، رسول الله ﷺ وخندل او وې فرمایل: یا ابن مسعود! پام کوه چي په ځان خطا نوزې او دا فکر و نه کړې چي زه قوي یم د ده په نیولو کي ملائکو مرسته در سره وکړه، دا ته نه وې چي دئ دي ونیوی بلکه دا ملائکه وه چي دئ یې اسیر کړی.

مقصد دا چي په دغه جنګ کي ملائکو حتّی د بندیانو په نیولو کي هم ګډون کړی دی.

۸ - د جنګ تر ختمېدلو وروسته مصعب بن عمیر رضي الله عنه په میدان جنګ کي ګرځېدی وې لیدل چي یو انصاري د ده د ورور ابو عزیز چي د مشرکانو په لښکر کي ؤ او د مسلمانانو په مقابل کي جنګېدی لاسونه ور تړي، یعني: د مصعب رضي الله عنه ورور ابوعزیز یوه انصاري بندي نیولی دی او لاسونه یې ور تړي مصعب بن عمیر رضي الله عنه انصاري ته و ویل: ټینګ یې ونیسه د ده مور د مال او دولت خاونده ده ښایي چي د ده په مقابل کي ښه فدیه در کړي.

ابو عزیز خپل ورور مصعب ته و ویل: آیا د خپل ورور په باره کي دي دغه سپارښت دی؟

مصعب رضي الله عنه ورته و ویل: ته مي ورور نه یې بلکه دغه انصاري مي ورور دی.

۹- کله چي مسلمانانو کفار بندیانول رسول الله ﷺ په عریش کي ناست ؤ او سعد بن معاذ رضي الله عنه توره په لاس د عریش په دروازه کي د رسول الله ﷺ د ساتني دپاره ولاړ ؤ، رسول الله ﷺ د سعد بن معاذ رضي الله عنه په مخ کي د ناخوښۍ علامې ولیدلې چي د مسلمانانو په دغه کار نه ؤ راضي چي کفار بندیان نیسي، نو رسول الله ﷺ ورته و فرمایل: یا سعد! لکه د قوم په دغه کار چي نه یې راضي؟

سعد رضي الله عنه و ویل: هو یا رسولَ الله! دا هغه اول شکست ؤ چي الله جل جلاله مشرکانو ته ورکړی نو په دغه جنګ کي د مشرکانو وژل ما ته تر دې خوښ وه چي ژوندي پاته سي، یعني: نه به یې بندیانولای بلکه وژلای به یې.

۱۰- د بدر د جنګ په ورځ یو صحرایي عرب چي نوم یې قَباف بن اَشَم ؤ دغه د بدر په منطقه کي موجود ؤ، کله چي یې لښکري ولیدې پوه سو چي جنګ کېږي نو دالته پر یوه غونډۍ د سَیل او تماشې دپاره ورته کښېنستی.

وایي: (د بل غم نیم اختر دی)

قباف په جنګ کې ګډون نه دی کړی ځکه دئ له یوه طرفه ښځه نه ؤ فقط سَیل بین او تماشا چي دی غواړي چي جنګ و ویني.

تاسي پوهېږی چي د بدر جنګ څومره وخت او موده په بر کې ونیول؟

فقط دوه ساعته، دغه ټوله غزاء دغه لوی نوم فقط دوه ساعته وه، نه ورځي وې نه هفتې بلکه دوه ساعته وه، مګر قباف فکر کاوه چي دا جنګ به اوږد جنګ وي او دا یې فکر او ګمان ؤ چي د مسلمانانو لښکر ماتیږي ځکه د مسلمانانو شمېر نسبت وکفارو ته لږ ؤ، کفار زر نفره دي او مسلمانان درې سوه نفره دي نو قباف ناست دی او د مسلمانانو د شکست انتظار کوي، خو هغه دوه ساعته وروسته کفار په تېښته سوه نو قباف د ځان سره خبري کوي او وایي: والله ما په ژوند داسي عجبه نه وه لیدلې داسي ځغلي لکه ښځي، په دوه ساعته کي کفار تیت او پرک سوه، دا په تاریخ کي هغه کوتاه ترین جنګ دی، دغه قباف بن اشم هغه وخت نه ؤ مسلمان سوی خو بیا په وروسته کي د خندق تر غزاء یا د حُدَیبیې تر صلحي وروسته مدینې منورې ته د اسلام را وړلو دپاره ولاړی، مګر د مخه تر دې چي مسلمان سي غواړي چي د مسلمانانو حال ځان ته معلوم کړي چي ښځه خلک او ښځه اخلاق یې دي، دئ ناست دی خپل کشفیات او معلومات کوي چي رسول الله ﷺ ور غږ کړه: یا قباف! ده ویل: ها! رسول الله ﷺ و فرمایل: ته هغه نه یې چي بدر ته حاضر سوی وې او سیل دي کاوه؟ ویل: هو هغه یم، نو ویل: د بدر په ورځ دي څه و ویل؟ قباف ویل: مقصد دي څه دی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: آیا تا د بدر په ورځ د ځان سره نه و ویل: والله ما په ژوند داسي عجبه نه ده لیدلې؟ داسي ځغلي لکه ښځي، قباف و ویل:

(أشهد أن لا إله إلاّ الله وأشهد أنّکَ رسولُ الله) ځای پر ځای مسلمان سو او ویل: والله دغه خبره ما هیچا ته نه ده کړې، دا خبره ما د خپل ځان سره کړې وه او د هغه راهیسي مي بیا هیچا ته هم نه دي ویلي، دا عجبه ده ما خو کاله د مخه د خپل ځان سره یوه خبره کړې وه او ته هغه خبره اوس را ته بیانوې، دا بېله نبي د بل چا کار نه دی، نو قباف ایمان را وړی او مسلمان سو.

د بدر جنګ په دغه چټکي او په دغه عجبه طریقه سره پای ته ورسېدی، نه شپې

وې نه ورځي فقط په دوه ساعته کي دغه جنګ د کفارو په ډېر بد شکست او د مسلمانانو په واضحه او ښکاره کاميابي پای ته ورسېدی.

په بدر کي د مسلمانانو ټول شهيدان څوارلس نفره دي، چي شپږ نفره يې مهاجرين دي او اته نفره يې انصار دي او نومونه يې په دې ډول سره دي:

۱- عبيده بن الحارث بن عبدالمطلب، د رسول الله ﷺ د اکا زوی او په داسي حال کي وفات سو چي بارخو (غُمبری) يې د رسول الله ﷺ پر پښه پروت ؤ، کله چي يې مبارک روح له بدنه ووتی رسول الله ﷺ و فرمايل: « أشهدُ أنّک شهيدٌ » زه شاهدي آداء کوم چي ته شهيد يې.

۲- عمير بن أبي وقاص، ۳- ذوالشمانين بن عبد عَمرو، ۴- عاقل بن البُکير، ۵- مهجع مولٰی عمر بن الخطاب، ٦- صفوان بن بيضاء، دغه شپږ نفره مهاجرين وه.

او د انصارو څخه: ۱- سعد بن خَيثَمه، ۲ - مُبَشِر بن عبدالمنذر، ۳ - يزيد بن الحارث، ۴- عُمير بن الحُمام، ۵ - رافع بن المعلّٰی، ٦- حارثه بن سُراقه، ۷، ۸ - عوف او معاذ د عفراء زامن ﷺ وارضاهم اجمعين،

اوس چي جنګ خلاص سو رسول الله ﷺ په ميدان جنګ کي و وژل سوو کسانو ته و درېدی او وې فرمايل: تاسي د خپل نبي دپاره بد قوم واست، تاسي زه درواغجن وبللم او خلکو مي تصديق وکړی، تاسي پرېښوولم او خلکو مي مرسته وکړه، تاسي زه له خپله ښاره وايستلم او خلکو ځای راکړی.

بيا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چي دغه د کفارو مړي کش کړی او يوه څاه ته يې واچوی، هلته د کفارو د لښکر ځای ته نژدې يو وچ څاه ؤ، ويل: دغه مړي ورکش کړی او دغه څاه ته يې واچوی، نو د کفارو مړي يو يو را ټول کړل سوه او دغه څاه ته يې ور اچول، ابوجهل، عتبه، شيبه او داسي نور چي ټول د مکې مکرمې د مشرکانو مشران وه څاه ته واچول سوه.

کله چي عتبه بن ربيعه د ابو حذيفه ﷺ پلار د څاه طرف ته کش کړل سو رسول الله ﷺ د ده د زوی ابو حذيفه ﷺ مخ ته وکتل، د هغه په مخ کي يې غم او تغير وليدی، رسول الله ﷺ ورته و ويل: يا ابا حذيفه! ښايي ستا د پلار له دغه حاله څخه ستا

په زړه کې یو شئ درګرځي؟ ابو حذیفه رضي الله عنه وویل: یا والله یا رسولَ الله! زه د خپل پلار په وژل کېدلو هیڅ نه یم نا راضه سوی، خو صرف ما ته زما د پلار هوښیاري، حِلم او فضیلت را معلوم وه، زما دا امید ؤ چې دغه شیان به یې اسلام ته هدایت کړي، خو کله چې ما د ده وژل کېدل ولیدل او دا را په یاد سوه چې دئ پر کفر مړ سو، دغه کارونه زما له هغه امیده مخالف وه چې ما د ده دپاره غوښتل دغه پر شرک او کفر د ده مرګ غمجن کړم، رسول الله ﷺ ابو حذیفه رضي الله عنه ته د خیر دعاء وکړه او د خیر خبري یې ورته وکړې.

کله چې مسلمانان د هغه اُمیه بن خلف وکشولو ته ورغله چې حضرت بلال او نورو انصارو وژلی ؤ او غواړي چې ځاه ته یې ورکش کړي، سبحان الله! په دغه لږ وخت کې پړسېدلی ؤ او بوی یې کړی ؤ، صحابهٔ کرام غواړي چې کش یې کړي، مګر دئ د کشولو قابل نه ؤ، شوړېدلی ؤ او غوښې یې تویېدې، رسول الله ﷺ و فرمایل: پرې یې ږدی، نو یې پردغه ځای ډبري پر ور وغورځولې او په ډبرو کې یې پټ کړی نه قبر پر جوړ سو نه ځاه ته واچول سو، سر بېره پر مځکه په ډبرو پټ کړل سو.

اې قاتلانو! اې ظالمانو او آزاریانو د خپل ژوند آخري ورځې ته لږ متوجه سی تاسي هم مرګ لری خو لږ فکر وکړی چې څنګه به مری، د تیرو سوو ظالمانو په وژل کېدلو سره عبرت واخلی پر خپلو ځانو یې مه تجربه کوی.

د جنګ بنديان

رسول الله ﷺ د جنګ په بنديانو کې چې اويا نفره وه وکتل، په بنديانو کې يې داسې دوه نفره وليدل چې د اسلام او رسول الله ﷺ ډېر لوی دښمنان وه چې يو يې نضر بن الحارث ؤ، دا هغه سړی دی چې ډېرې قصې يې زده وې، ګڼته او خبرياله سړی ؤ هرځای چې به رسول الله ﷺ ناست ؤ دی به هم هلته نژدې ورته کښېنستی د دې دپاره به يې قصې کولې چې خلک د رسول الله ﷺ او د اسلام د خبرو او د قرآن مجيد د اورېدلو څخه په خپلو قصو را وګرځوي او د قصو په پای کې به يې ويل: څوک وايي چې محمّد ﷺ ترما بهتر دی؟ زما او د ده څه فرق دی؟ زما خبرې هم پخوانۍ قصې دي او د ده خبرې هم پخوانۍ قصې دي.

په قرآن مجيد کې چې هر ځای د (أساطيرُ الأولين) لفظ راغلی دی هغه د دغه نضر بن الحارث د دغې وينا رَد او جواب دی، اوس دغه نضر بن الحارث په بنديانو کې نيول سوی دی نو رسول الله ﷺ و درېدی او ويل: دغه سړي دغسې او دغسې کړي دي هغه د ده اعمال يې ذکر کړه او بيا يې حضرت علي ﷺ امر کړی ويل: يا علي! ولاړ سه او وې وژنه، دلته نو نضر بن الحارث د حضرت علي ﷺ په واسطه ووژل سو.

او بيا رسول الله ﷺ د کفارو هغه بل مشر ته چې عُقبه بن أبي مُعَيط ؤ وکتل چې دا هم دکفر د رئيسانو څخه يو رئيس ؤ، رسول الله ﷺ و فرمايل: تاسې خبر ياست چې دغه سړي څه کړي دي؟ رسول الله ﷺ د ده د عمل په بيانولو شروع وکړه او وې فرمايل: دا هغه څوک دی چې ما د کعبې شريفې سره لمونځ کاوه او ده زما د سجدې په وخت کې زما پر سر د اوښ کُلمې کښېښوولې او بيا بله ورځ ما د کعبې شريفې سره لمونځ کاوه او ده زما پر غاړه پښه کښېښوول او په دومره زور او قوت کښېکښل چې ما مرګ وليدی قريبه وه چې و مې وژني، دلته نو عاصم بن ثابت ﷺ ور ولاړ سو او عقبه بن أبي مُعَيط يې و وژی او دیٔ يې هم هغه د ده د ملګرو څاه ته ور کش کړی، که څه هم ده د مرګ په وخت کې نارې وهلې چې ما ولې وژنی؟ زه هم يو بندي يم ټول بنديان پاته دي او ما وژنی؟ بندي نه وژل کيږي، مسلمانانو ويل: يا!

ته هغه ځوک يې چې داسي او داسي دي کول، تا په خپله په خپل عمل سره دغه غوښتل، دغه دواړه کسان د حرب مجرمين بلل کېده نو د بنديانو څخه دغه دوه نفره ووژل سوه او د خپلو ملګرو سره هغه وچ ځاه ته ور واچول سوه.

دبنديانو په جمله کي يو هم سُهيل بن عَمرو ؤ، دغه سهيل خطيب، شاعر او قوال سړئ ؤ او د مسلمانانو شديد دښمن ؤ، همېشه به يې د اسلام او مسلمانانو پر ضد اشعار ويل او بيانبې به يې ورکولې کله چې حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه دغه سهيل د بنديانو په ډله کي وليدی نو ويل: يا رسولَ الله! دغه سهيل هغه دکفارو خطيب دی اجازه راکړه چې ويې وژنم، رسول الله ﷺ وفرمايل: پرې يې ږده يا عمر! بيا عمر رضي الله عنه و ويل: اجازه راکړه چې غاښونه يې ور وکاږم چې په آينده کي بيا خبري نه سي کولای او پسله نن ورځي بيا ستا او د مسلمانانو پر ضد خبري و نه کړي، رسول الله ﷺ و فرمايل: پرې يې ږده يا عمر! ښايي داسي يو کار وکړي چې بيا به بد نه پر واېې او واقعاً دغه سړئ بيا په وروسته کي مسلمان سو او اسلام يې هم په صدق او اخلاص سره ؤ، د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته کله چې د جزيرة العرب ټول خلک مرتد سوه او د دينه واوښتل د مکې مکرمې خلک هم قريبه وه چې دين پرېږدي او له اسلامه واوړي مګر هغه ځوک چې اهل مکه يې د کفر او مرتد کېدلو څخه را وګرځول او پر اسلام يې ثابت پاته کړل هغه دغه سهيل بن عَمرو ؤ چې په خپلو بيانيو سره يې اهل مکه مسلمانان پاته کړه.

پاکي دي هغه ذات لره وي چې د خلکو په حالاتو کي تغير را ولي.

هغه ځاه ته د رسول الله ﷺ ورتګ چې د کفارو جسدونه ور اچول سوي وه

د ابو طلحه رضي الله عنه څخه روايت دی چې د رسول الله ﷺ دا عادت ؤ: پر کوم قوم چې به غالبه او کاميابه سو هلته به يې درې شپې تېرولې، نو کله چې په بدر کي د مسلمانانو دريمه ورځ وه رسول الله ﷺ امر وکړی چې زما اوښه را ولې او پر هغه اوښه يې خپل سامان وتړی او رهي سو، اصحاب کرام په پسې دي ځو د هغه ځاه خولې يا غاړي ته ورغلی چې د کفارو د مشرانو مړي ور اچول سوي وه، رسول الله ﷺ د ځاه

پر خوله و دربدی او هر یوه ته یې د هغه په نامه او د پلار په نامه ورناري کړه، یا ابا جهل بن هشام! یا عتبه بن ربیعه! یا شیبه بن ربیعه! یا ولید بن عتبه! یا ابا البختري بن هشام! یا عُقبه بن أبي مُعَیط! یا نضر بن الحارث! د یوه یوه نوم یادوي او په پای کي یې ټولو ته و ویل: آیا هغه وعده چي ستاسي رب در سره کړې وه حق مو ولیدل؟ ما خو هغه وعده چي زما رب را سره کړې وه حق ولیدل، حضرت عمر فاروق ﷺ و رسول الله ﷺ ته و ویل: دوی اوس مړه او بې روحه بدنونه دي ته څنګه خبري ور سره کوې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا عمر! والله زما خبري تاسي تر دوی ښه نه اوری مګر دوی جواب نه سي را کولای، یعني: څرنګه چي یې تاسي اوری هغه قسم یې دوی هم اوري، خو فرق دا دی چي دوی جواب نه سي را کولای.

د الله جل جلاله په إراده دکفر رئیسان په یوه وار و وژل سوه، بیا نو رسول الله ﷺ مدینې منورې ته نفر ولېږل چي هلته مسلمانان په دغه فتحه او کامیابي خبرکړي چي د دې تفصیل به وروسته درته بیان سي او اوس به دا درته و وایم چي د کفارو د شکست او تېښتي خبر و مکي مکرمې ته څنګه ورسېدی؟

مشرکان چي په جنګ کي مات سوه نو له بدره څخه په غیر منظم ډول سره تښتي هر یو ځان خلاصوي، په مَندو او شېلو کي، په لوړو او کښتو کي سره و پاشل سوه او د مکي مکرمې پر طرف خوار او ذلیله یو یو رهي دي له شرمه نه پوهیږي چي مکې مکرمې ته څنګه ور ننوزي؟ خو اول هغه څوک چي د قریشو د شکست خبر یې مکې مکرمې ته ور وړی هغه حَیسُمان بن عبدالله الخزاعي ؤ، دغه نفر مکي مکرمې ته ورسېدی او هلته د پاته سوو خلکو کله دا خیال ؤ چي قریش ماته او شکست خوري، خلکو چي د حیسمان څخه د جنګ د حالاتو پوښتنه وکړه دئ د خلکو د فکر او نظر څخه مخالف خبرونه وایي دئ وایي: ابو الحکم و وژل سو، عتبه و وژل سو، ربیعه و وژل سو، اُمیه و وژل سو، فلانئ فلانئ فلانئ و وژل سوه، پرله پسې نومونه یادوي لکه د قریشو د سردارانو حاضري چي اخلي، دئ اول نفر دی چي خبر یې را وړی مګر خبر هیڅ معقول نه دی،که د قریشو د مشرانو څخه یو یا دوه نفره یادکړي ممکن داسي پېښه سوې وي مګر په یوه وار ټول مشران دا هیڅ معقوله نه ده، فلانئ فلانئ

فلانئ د چا زړه ته نه لوېږي، صفوان بن أمیه د کعبې شریفي سره ناست دی او حیسُمان د وژل سوو نفرو نومونه یادوي چې په هغو کې یې أمیه بن خلف چې د صفوان پلار دی هم یاد کړی د صفوان دا زړه ته نه لوېږي چې زما پلار دې وژل سوی وي نو صفوان و ویل: د ده دماغ خراب دی د هر چا نوم چې پر خوله ورځي هغه یادوي تاسي پوښتنه ځني وکړی چې صفوان مړ ؤ که ژوندئ؟ یعني: تاسي زما پوښتنه ځني وکړی چې زه مړیم که ژوندئ؟ خلکو پوښتنه ځني وکړه چې صفوان په مړو کې ؤ که په ژوندو کې؟ حیسُمان و ویل: صفوان هغه دی د کعبې سره ناست دی او په والله ما د ده پلار او ورور ولیدل چې و وژل سوه.

نو د مکې مکرمې خلک پر درو حصو و وېشل سوه ځوک وایي: حیسُمان درواغ وایي، ځوک وایي: رشتیا وایي او ځوک په شک او تردد کې دي، خو هغه د جنګ ځخه تېښتېدلي خلک یو یو را رسیږي، د قریشو د مرګ او شکست خبر په مکه مکرمه کې نشرېږي، اوس نو خلک مجبوره سوه چې دغه غمجن خبر ومني، پسله هغه چې د مکې مکرمې ټول مشران و وژل سوه ابوسفیان د مکې مکرمې مشر سو، دئ شریف او سردار سو ځکه نور ټول مشران و وژل سوه، دئ او ابولهب دغه دوه نفره په مکه مکرمه کې مشران پاته سوه نور ټول ځوانان دي، اوس چې ابوسفیان مشر سو نو یې امر وکړی چې هیڅوک به د بدر پر وژل سوو کسانو نه ژاړي ځکه چې مسلمانان خبري را پسي و نه کړي، عادت خو دا ؤ چې ښځو او نارینه وو به پر خپلو مړو یا وژل سوو کسانو ژړل او په دغه کار سره به یې څه تسلّی هم کېدل، خو اوس چې دا امر وسو چې څوک به نه ژاړي د هغو نور هم غم او فکر زیات سو، اسود بن المطلب چې سپین ږیری او په سترګو هم ړوند ؤ درې زامن یې په بدر کې وژل سوي وه، د ده زړه غوښتل او دا یې خوښه وه چې په هغو پسي وژاړي مګر ژړا منعه ده، یوه شپه یې د یوې ښځي د ژړا آواز واورېدی نو یې خپل مریئ ولېږی چې ته ورسه وګوره معلومات وکړه لکه چې د ژړا اجازه سوې ده او ژړا حلاله سوې ده آیا قریش پر خپلو وژل سوو کسانو ژاړي؟ نو به زه هم پر خپل زوی ابو حُکیمه و ژاړم قسم دی چې دننه په زړه کې مي اور بل دی، مریئ ولاړی کله چې بیرته راغلی وویل: هغه یوه ښځه ده چې اوښ یې ورک سوی دی او

په هغه پسې ژاړي، دلته نو اسود خپل ځان نه سوای ټينګولای او په ژړا ژړا يې څو بيتونه يا اشعار و ويل، چې مقصد يې دا ؤ: خلک په ورک سوي اوښ پسې ژاړي او موږ په وژل سوو انسانانو پسې نه سو ژړلای او داسې نور د زړه د درد اشعار يې و ويل.

د ابوسفيان بل امر دا ؤ چې هيڅوک به د بنديانو فديه نه ورکوي چې را خلاص يې کړي، ځکه که فديه ورکړو بيانو د همېش دپاره د مسلمانانو موږ ته طمعه پيدا کيږي.

پر ابولهب د جنګ د بايللو تاثير

ابولهب چې د رسول الله ﷺ اکا ؤ او د بدر جنګ ته نه ؤ وتلی دالته په مکه مکرمه کې پاته ؤ دغه د مشرکانو د ماتې خبر يې څنګه واورېدی او څه تاثير يې پر وکړی؟ دغه قصه به "ابو رافع مولی رسول الله ﷺ" ته پرېږدو ځکه هغه په خپله د دغې قصې يو جُزء دی، ابو رافع رضي الله عنه وايي: زه د رسول الله ﷺ د اکا عبّاس رضي الله عنه مريئ وم او اسلام زموږ کورنۍ يعني: د عبّاس کورنۍ ته را داخل سوی ؤ، عبّاس مسلمان سو، ام الفضل چې د عبّاس ښځه وه هغه مسلمانه سوه او زه مسلمان سوم خو عبّاس خپل اسلام پټاوه، ابولهب چې جنګ ته نه ؤ تللی کله چې د مشرکانو د شکست او ماتې خبر ورته راغلی الله جل جلاله خوار او ذليله کړی او موږ مسلمانانو په خپلو ځانو کې قوت او عزت حِس کړی.

ابو رافع وايي: زه ضعيفه سړئ وم او غشي مې جوړول، نو د عبّاس په کور کې په هغه خپله کوټه يا خونه کې ناست يم خپل غشي جوړوم، ام الفضل چې د عبّاس رضي الله عنه ښځه ده هغه هم راته ناسته ده او په دغه خبر چې مسلمانان کامیابه سوه او کفارو شکست وخوړی ډېر خوشاله يو که ګورو ابولهب چې د شر علامې پر ښکاره دي راغلی او دلته په دغه کوټه کې داسې کښېنستی چې شا يې زما طرف ته ده، دئ غواړي چې د اُم الفضل څخه معلومات وکړي او د جنګ په باره کې خبري ور سره وکړي، په دغه وخت کې د خلکو رغ او نارې سوې چې هغه دی ابوسفيان بن الحارث بن عبدالمطلب له جنګه راغلی، دغه ابوسفيان د رسول الله ﷺ د اکا زوی د ابولهب وراره او مشرک ؤ، ابولهب ورته و ويل: دلته راسه قسم دی چې ستا سره به د جنګ

خبرونه در سره وي، ابوسفیان و ابولهب ته کښېنستی او خلک شا وخوا ورته ولاړ دي.
ابولهب ورته وایي: اې وراره بیان را ته وکړه خلکو ته څه پېښه سوه؟
ابوسفیان و ویل: موږ چي د قوم سره مخامخ سوو بل څه نه وه بس ځانونه مو ور تسلیم کړه څنګه چي د دوی خوښه وه هغسي یې وژلو او هغسي یې بندیانولو، ابولهب ورته وایي: په جنګ کي چا ډېر تکلیف درکړی؟ ابوسفیان و ویل: هغه چي موږ ته یې ډېر تکلیف راکړی هغه یو نفر ؤ چي د نُعامې بنګي یې پر ځیګر ایښي وې هغه سړي ډېر نفر را پکښي مړه او زخمیان کړه، هغه داسي کارونه را وکړه چي چا په چا نه دي کړي، ابولهب وایي دغه نفر څوک ؤ؟ ابوسفیان و ویل: موږ چي بیا وروسته پوښتنه وکړه هغه حمزه بن عبدالمطلب ؤ، ابولهب و ویل: نو ماته او شکست مو ولي وخوړی تاسي خو ډېر واست او پوره اسلحه در سره وه؟ ابوسفیان و ویل: زه خلک نه ملامتوم ځکه هلته نور داسي خلک راغله چي سپین کالي یې اغوستي وه او پر ابلکو یا برګو آسانو سپاره وه په والله هیڅوک یې مخ ته نه سوای درېدلای او چا یې طاقت نه درلودی.
ابورافع وایي: ما سر را پورته کړی او و مي ویل: والله هغه ملائکې وې، ابولهب مخ را واړاوه یوه ټینګه چپلاخه یې پر مخ را سره کړه او ویل: ته هم د هغو ملګری یې؟ ابو رافع وایي: ما هم ور حمله کړه خو څرنګه چي زه ضعیفه وم ده پورته کړم او د مځکي یې و وهلم او پر ځیګر مي کښېنستی وهي مي، ام الفضل ابولهب را څخه کشوي خو دئ مي نه ایله کوي په وینو یې ولړلم، ام الفضل مجبوره سوه یو لرګئ یې واخیستی ابولهب یې پر سر په و واهه، د ابولهب سر یې ور مات کړی او ویل: ضعیفه دي ولیدی او خاوند یې هم نسته، ابولهب چي تر سر یې ویني بهېدلې ذلیله ولاړ سو او زه یې پرېښوولم.
ابو رافع وایي: په والله ابولهب تر اووه ورځي زیات نور ژوند و نه کړی.
اوس چي ابولهب خپل کور ته زخمي او غمجن ولاړی هلته یې نور هم مرض پسي زیات سو، پر ابولهب چي هغه غم او دغه ناروغي سره یو ځای سوه یو بل نوی مرض یې وزېږاوه چي په عربي کي (ذاتُ الجنب) ورته وایي او څوک وایي د عدسه په مرض اخته سو چي دغه دواړه مرضونه هلاکوونکي وه او عربو هم ډېر بد ځني وړل،

ساري مرضونه يې بلل، نو خلک هم د مرض له بيري نه ور نژدې کېدل، حتّى خپلو اولادو هم پرېښاوه نه ورتله، ځکه د مرض د اخيستلو څخه بېرېدل، څوک وايي: تر بدر دوې ورځې وروسته مړ سو او څوک وايي: تر بدر يوه هفته وروسته مړ سو، نو ابولهب په داسي ناروغي مړ سو چي خلک يې پوښتني ته هم نه ورتله، حتّى پسله مرګه يې اولادونه د ښخولو دپاره نه ور نژدې کېږي، په هغه خونه کي پروت ؤ څو ورځې او بوی يې وکړی، خلکو د هغه و زامنو ته پېغورونه ورکول چي پلار مو بېله ښخېدلو پرې اينبى دی، زامنو يې ويل: موږ د مرض له بيري نه سو ور نژدې کېدلای، خلکو ويل: که څه هم داسي وي خو پلار دغسي نه سی پرېښوولای، څو زامن يې مجبوره سوه هلته په هغه خونه کي يې غار وکِندی او دئ يې په اوږدو لرګيو ورپوري واهه او د ليري يې ډبري پر ورغورځولې، دئ يې په هغه خونه کي په ډبرو پټ کړی، دا د ابولهب مرګ ؤ.

ظالمان او د اسلام دښمنان په دغسي مرګو مړه کيږي يا وژل کيږي، د عقل خاوندانو ته عبرت او توجه په کار دي، پر خپل ځان يې مه امتحانوی.

مدينې منورې ته
د مسلمانانو د نصرت د خبر رسېدل

موږ مخ کي درته ويلي وه چي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته نفر ولېږل چي هلته د مسلمانانو د کاميابۍ خبر ورورې، دغه زيرى کوونکي دوه نفره وه چي يو يې عبدالله بن رواحه رضي الله عنه ؤ چي په مدينه منوره کي د عاليه يعني: لوړ طرف اوسيدونکي خبر کړي او بل يې زيد بن حارثه رضي الله عنه ؤ چي د مدينې منورې د کښته طرف اهل خبر کړي، دغه دوه نفره د رسول الله ﷺ پر اوښه سپاره دي په مدينه منوره کي ګرځي د فتحي او کاميابۍ زيري بيانوي مګر د دوی دغه د زيري د بيانولو طريقه له عادته مخالفه وه، هغه داسي: کله چي دوی مدينې منورې ته ورسېدل نارې وهي: ابوجهل و وژل سو، عتبه و وژل سو، شيبه و وژل سو فلانئ، فلانئ، فلانئ و وژل سوه، د مکې مکرمې د مشرکانو د ټولو سردارانو نومونه يادوي، اول خو دا معقوله نه ده چي ټول

مشران دي وژل سوي وي او بل د مدينې منورې خلک خبر وه چې مسلمانان قافلې ته وتلي دي نه جنګ ته، نور حال خو بيا هغوته نه ؤ معلوم نو ويل د قافلې او د قريشو د سردارانو يې سره څه؟ او دغه نفر څنګه و وژل سوه؟ دغه زېرى كووتكي خلک خبري ته نور تفصيل هم نه ور كوي، رهي دي او دغه نارې وهي فلانئ و وژل سو فلانئ و وژل سو، د شا وخوا لويان او كوچنيان په پسې دي، حتّى د مدينې منورې ماشومان يې د بيتو پر قسم وايي: قُتِلَ ابوجهلِ الفاسق، ترانه يې ځني جوړه كړه.

د مدينې منورې كفارو، منافقانو او يهودو دغه خبر نه منل بلكه ويل به يې چې دا څنګه خبره ده؟ مسلمانان قافلې ته ولاړل او د ها خوا دا خبر را وړي چې د قريشو د سردارانو څخه اويا نفره په يوه وار و وژل سوه دا د چا زړه ته نه لوېږي، نو كفارو او منافقانو به ويل: دغه زيرى كووتكي نفر درواغ وايي او په حقيقت كي محمّد ﷺ وژل سوى دى (د دوى په قول) او د دې دليل هم دا دى چې دغه دوه نفره د محمّد ﷺ پر اوښه راغلي دي، اصلاً مسلمانان غواړي چې په مدينه كي خلک سره و نه پاشل سي نو يې دغه خبر را وړى دى، دا بيا د يهودو او منافقانو آوازې وې چې په خلكو كي يې نشرولې، اوس د مدينې منورې په كفارو كي د مسلمانانو د فتحې او كاميابۍ پر ځاى دا خبر نشر سو چې رسول الله ﷺ وژل سوى دى.

يوه منافق و يوه صادق مسلمان ته دغه خبره وكړه خو هغه صادق مسلمان ورته و ويل: د دغو خبرو څخه لاس واخلى كه نه والله رسول الله ﷺ به درخبر كړم، بيانو كفارو دغه خبري پرېښوولې، خو دغه د فتحې خبر چې د مدينې منورې و واقعي مسلمانانو ته ورسېدى او دا يې يقين سو چې مسلمانان كاميابه سوي دي نو ټول د خوشاليه په كالو كي نه ځايېدل او د مدينې منورې ټول اطراف د (الله اكبر) په تكبير او د (لا إله إلاّ الله) په تهليل رېږدېدل، د مسلمانانو هغه مشران چې په مدينه منوره كي پاته سوي وه د بدر لاري ته د دې دپاره ور و وتل چې د رسول الله ﷺ استقبال وكړي او د دغي فتحې مباركي ورته و وايي.

اسامه بن زيد رضي الله عنه وايي: موږ ته د مسلمانانو د كاميابۍ خبر هغه وخت را ورسېدى چې موږ د رسول الله ﷺ پر لور رُقيّه رضي الله عنها هغه چې د عثمان رضي الله عنه زوجه وه خاوري

واړولې، چې د هغې رضي الله عنها د ناروغۍ په سبب رسول الله ﷺ عثمان رضي الله عنه پرې اېښی ؤ او زه يې هم د هغه سره د مرستې او کومک دپاره پرېښوولم، نو د رسول الله ﷺ لور رُقيّه رضي الله عنها د بدر د غزاء په وخت کې وفات سوې ده. ﴿ إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيهِ رَاجِعُونَ ﴾

نبوي لښکر مدينې منورې ته حرکت کوي

لکه د مخه چې مو درته وويل: رسول الله ﷺ پسله جنګه درې شپې په بدر کې تيرې کړې او له بدره څخه تر بارېدلو د مخه د هغه غنيمتو په سبب چې په جنګ کې په لاس ورغلي وه په مسلمانانو کې اختلاف پېښ سو، کله چې دغه اختلاف شديد سو رسول الله ﷺ امر وکړی ويل: ټول غنيمتونه چې د خلکو سره دي هغه ټول را وړی او دلته يې کښېږدی، خلکو هم ټول غنيمتونه را وړل او د رسول الله ﷺ سره يې کښېښوول او بيا د دغه اختلاف د حلولو دپاره وحې نازلې سوې.

عُباده بن صامت رضي الله عنه چې د انصارو د مشرانو څخه دی وايي: موږ د رسول الله ﷺ سره ووتلو او بدر ته حاضر سوو او بيا د مسلمانانو او مشرکانو دوه لښکره سره مخامخ سوه خو الله جل جلاله دښمن ته ماته ورکړه، ځيني خلک په دښمن پسې وه چې شړل يې او وژل يې او ځيني خلک د غنيمتو په ټولولو مشغوله سوه او ځيني کسان د رسول الله ﷺ د ساتنې دپاره ولاړ وه چې دښمن حمله پر و نه کړي، کله چې شپه سوه د لښکر د خلکو په منځ کې خبرې شروع سوې، هغه کسان چې غنيمتونه يې ټول کړي وه هغو ويل: دغه غنيمتونه زموږ دي ځکه موږ ټول کړي دي، بل څوک حق نه پکښې لري او هغه کسان چې په دښمن پسې تللي وه هغو ويل: تاسې تر موږ نه ياست حقداره ځکه موږ دښمن و شړی او شکست مو ورکړی او هغه کسان چې پر رسول الله ﷺ يې پيره کړې وه هغو و ويل: موږ پر دې ببرېدلو چې دښمن به پر رسول الله ﷺ حمله وکړي نو موږ په دغه مشغوله سوو، الله جل جلاله د دغه اختلاف د حلولو دپاره د سورةُالأنفال لومړی نمبر آيات نازل کړی چې فرمايي:

﴿ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْأَنفَالِ ۖ قُلِ ٱلْأَنفَالُ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَصْلِحُوا۟ ذَاتَ

بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾. [الأنفال:۱]

أنفال جمعه د نفل ده، أنفال يعني: غنيمتونه او غنيمتو ته په دې سبب نفل ويل کيږي چي دا د الله جل جلاله له طرفه يوه ورکړه او عطاء ده، نو الله عزّوجلّ فرمايي:

اې محمّده! ﷺ دوی ستا څخه د غنيمتو په باره کي پوښتنه کوي، دوی ته و وايه چي د غنيمتو مالونه خاص الله او رسول الله لره دي چي د شرعي اصولو سره سم يې تقسيم کړي او تاسي د الله جل جلاله څخه وبېرېږی او د هغه حال اصلاح وکړی چي ستاسي په منځ کي دی، يعني: په خپل منځ کي دوستي سره وکړی مخالفت او نزاع پرېږدی او که تاسي په حقه سره مومنان ياست د الله او رسول الله حکم ومنی.

پسله هغه چي رسول الله ﷺ په بدرکي درې شپې تيري کړې نو بيې د لښکره سره د مدينې منورې طرف ته حرکت وکړی، بنديان او هغه غنيمتونه چي د مشرکانو څخه يې اخيستي دي ور سره دي، د غنيمتو د ساتلو دپاره يې عبدالله بن کعب رضي الله عنه مقرره کړی، کله چي د (صفراء) تر تنګي تېر سوه هلته يې پر يوه غونډۍ چي د تنګي او (النازيه) په منځ کي وه واړول او دلته يې غنيمتونه پسله هغه چي خُمس يې څني وايستی په مساوي او برابر ډول سره پر لښکر وويشل.

کله چي رسول الله ﷺ د لښکره سره (الروحاء) ته ورسېدی دلته د هغو مسلمانانو سره يو ځای سو چي د ده ﷺ استقبال او د فتحې مبارکۍ ته راوتلي وه، رسول الله ﷺ او لښکرته ښه راغلئ او د فتحې مبارکي وايي.

د لښکره څخه يوه ځوان و هغه راوتلو خلکو ته و ويل: پر څه شي مبارکي راته واياست؟ د ځو سپين ږيرو او زړو خلکو سره مخامخ سوو، و مو وهل او و مو وژل، په دوه ساعته کي جنګ پای ته ورسېدی.

رسول الله ﷺ د ده د خبري څخه ومسل او ورته وفرمايل:

اې وراره! داسي مه وايه هغه خلک د قوم مشران او سرداران وه.

أسيد بن حُضير رضي الله عنه چي په پاته سوو خلکو کي وُ رسول الله ﷺ ته و ويل: يا رسولَ الله! حمد دي هغه الله لره وي چي ته يې کامياب کړې په والله يا رسولَ الله! له بدره زما پاته کېدل په دې سبب وه چي ما هيڅ دا ګمان نه کاوه چي ته دي

د جنګ او لښکر سره مخامخ سې بلکه زما دا یقین ؤ چي فقط یوه قافله ده، که زه په دې پوهېدلای چي ته د دښمن سره مخامخ کېږې هیڅکله به نه وای پاته سوی، رسول الله ﷺ و فرمایل: صَدَقتَ، ته رشتیا وایې، صحي ده.

او بیا رسول الله ﷺ مدینې منورې ته په داسي حال کي داخل سو چي په جنګ کي یې برئ حاصل کړی اوکامیابه سوی ؤ، په مدینه منوره کي او د هغې پر شا وخوا د اسلام ټول دښمنان ځني و ببرېدل او د اهل مدینې څخه ډېر خلک اسلام ته داخل سوه، حتّی په دغه وخت کي عبدالله بن أبيّ منافق او د ده نورو ملګرو هم په ښکاره او ظاهره سره ایمان را وړی خو په حقیقت کي هغه پخواني ګمراهان او کافران وه.

هغه د جنګ بندیان د رسول الله ﷺ تر راتګ یوه ورځ وروسته مدینې منورې ته را وستل سوه، رسول الله ﷺ پر خپلو اصحابو و وېشل او د دوی سره یې د ښه ګذارې او پستې معاملې سپارښت وکړی، نو صحابهٔ کرامو به په خپله خرما خوړل او بندیانو ته به یې ډوډۍ ورکول، تاسي پوهېږی چي هلته ډوډۍ تر خرما ډېره معتبره وه د هغه وخت ډوډۍ لکه د نن ورځي غوښې، نو اصحاب کرامو د رسول الله ﷺ د سپارښت په سبب دوی ته ډوډۍ ورکول او په خپله یې خرما خوړل او خرما خو هغه بېقدره شئ وه چي اهل مدینې به د خرما د موسم په وخت کي خپلو بودګانو ته هم ورکول.

اوس چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورسېدی او بندیان هم را وستل سوه، نو رسول الله ﷺ د بندیانو په باره کي د خپلو اصحاب کرامو سره مشوره کوي چي څه ورسره وکړو؟

ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! دغه خلک زموږ قوم، د اکا زامن او زموږ ورونه دي، زما په فکر چي د دوی څخه فدیه واخلو او ایله یې کړو نو دغه شئ چي موږ یې له دویه څخه اخلو زموږ دپاره به پرکفارو اقتصادي قوت سي او ممکن الله ﷻ دوی ته هدایت وکړي او مسلمانان سي چي بیا به زموږ دپاره بازو او قوت هم وي.

رسول الله ﷺ عمر بن الخطاب رضي الله عنه ته مخ ور واړاوه او ویل: ته څه وایې؟ یا ابن الخطاب! عمر رضي الله عنه وایي: ما ورته و ویل: زما رأیه د ابوبکر د رأیي څخه مخالفه ده، زه بیا وایم چي ما ته اجازه راکړه چي د فلاني غاړه ورپرې کړم، د خپلو اقرباوو

څخه يې د يوه نوم ياد کړی چې مشرک او په دغو بنديانوکې ؤ او علي ته اجازه ورکړه چې د عُقيل بن أبي طالب غاړه ورپرې کړي چې عُقيل د حضرت علي رضي الله عنه ورور ؤ او حمزه ته اجازه ورکه چې د خپل ورور فلاني غاړه ورپرې کړي او د بنديانو څخه هر يو هغه خپل قريب او دوست مسلمان ته په لاس ورکړه چې هغه يې و وژني، دا د دې دپاره چې الله جل جلاله ته يې ور ښکاره کړو چې زموږ په زړو کې د مشرکانو او د هغو دسردارانو، رئيسانو او مشرانو سره دوستي نسته، که څه هم زموږ اقرباء وي.

حضرت عمر رضي الله عنه وايي: نبي الرّحمه ﷺ د ابوبکر رضي الله عنه رأيه او نظر خوښ کړه او هغه چې ما و ويل هغه يې نه کړه قبول (ځکه د عمر رضي الله عنه په رأيه کې ډېر شدت پروت ؤ) او د نورو اصحاب کرامو هم د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه په مثل سره نظر او رأيه وه، نو فيصله پر دې وسوه چې بنديان به د فديې په مقابل کې ايله کړو، بيا نو رسول الله ﷺ مکې مکرمې ته حال ولېږی چې راسی خپل بنديان مو د فديې په مقابل کې بوزی.

په دغه باره کې الله جل جلاله د سورةُالأنفال (٦٧ ، ٦٨) نمبر آياتونه نازل کړه چې دا و رسول الله ﷺ او هغو اصحاب کرامو ته چې دغه د فديې اخيستلو نظر يې خوښاوه عتاب او ملامتي وه، الله جل جلاله فرمايي:

﴿مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي ٱلْأَرْضِ ۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ ٱلدُّنْيَا وَٱللَّهُ يُرِيدُ ٱلْءَاخِرَةَ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾﴾.

ژباړه: نبي لره دا نه ښايي چې دئ بنديان ولري تر هغه وخته چې دئ په مځکه کې قوي سي (*يعني: د مخه تر دې چې د کفارو په ډېر وژلو او زخمي کولو نه يې قوي سوی دا نه ده په کار چې بنديان ونيسې او فديه څني واخلې، دا اول او ابتدايي جنګونه دي دلته بايد شديد واوسې*) تاسې د فديې په اخيستلو د دنيا د اسباب إراده لری او الله جل جلاله تاسې ته د کفارو د وژلو په سبب د آخرت د ثواب إراده لري او الله ډېر قوي، غالبه او ډېر حکيم دی، ټول کارونه يې په حکمت سره دي. او بيا رب عزوجل فرمايي:

﴿لَّوْلَا كِتَٰبٌ مِّنَ ٱللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَآ أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾﴾.

ژباړه: که دغه د فديې حکم د الله جل جلاله له طرفه پخوا لا نه وای ليکل سوی نو خامخا به تاسې ته د دغې فديې اخيستلو په سبب ډېر لوی عذاب درکول سوی وای.

د دغو آیاتو تر نزول وروسته رسول الله ﷺ ناست ؤ او ژړل یې، ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه راغلی وې لیدل چې رسول الله ﷺ ژاړي نو یې د رسول الله ﷺ څخه د دهٔ ﷺ د ژړا د سبب پوښتنه وکړه، رسول الله ﷺ دغه آیات شریف ورته تلاوت کړی، هغه هم ورسره په ژړا سو ځکه دا د هغه نظر هم ؤ چې فدیه دې واخیستل سي.

حضرت عمر رضی الله عنه وایي: شپه تېره سوه او په سهار کي رسول الله ﷺ ته ورغلم که ګورم دوی دواړه ناست دي او ژاړي، ما ورته وویل: یا رسولَ الله! خبر مي کړه: ته او ستا ملګری پر څه شي ژاړی؟ که داسي کار ؤ چې په ما پوري یې هم تعلق درلودی زه به هم و ژاړم او که یې په ما پوري تعلق نه درلودی ستاسي دپاره به در سره و ژاړم، رسول الله ﷺ و فرمایل: زموږ د ژړا سبب هغه د فدیې د اخیستلو رأیه ده چې ستا ملګرو را ته وویل، او ما ته د دوی عذاب تر دغه وُني نژدې را ښکاره سو.

(هلته نژدې یوه ونه یا درخته وه رسول الله ﷺ هغې ته اشاره وکړه)

او دا چې الله جل جلاله فرمایي

﴿لَّوْلَا كِتَـٰبٌ مِّنَ ٱللَّهِ سَبَقَ﴾.

یعني: که د الله جل جلاله له طرفه د مخه د فدیې حکم نه وای لیکل سوی.

دغه د فدیې حکم د مخه چیري لیکل سوی ؤ؟

جواب: هغه د سورة محمّد په څلورم نمبر آیات کي دی چې الله جل جلاله فرمایي:

﴿فَإِمَّا مَنًّۢا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَآءً﴾

یعني: کله چې مو بندیان ونیول یا تاسي فدیه څني واخلی، یا یې مفت ایله کړی، مسلمان بندیان په خلاص کړی.

څرنګه چې دلته د بندیانو څخه د فدیې اخیستلو اجازه ورکړل سوې وه نو ځکه مسلمانانو ته عذاب نه ورکول سو او عتاب په دې سبب ورکول سو چې د مخه تر دې چې مسلمانان په مځکه کي قوي سي د دښمن د وژلو پر ځای یې بندیان ونیول او بل دا چې فدیه یې د هغو کسانو څخه قبوله کړه چې یوازي د جنګ بندیان نه وه بلکه د جنګ لوی مجرمان هم وه، حتّی د نن ورځي بین المللي قانون هم د جنګ مجرمان بېله محاکمې نه پرېږدي او د جنګ پر مجرمانو غالباً د اعدام، یا ابدي بند حکم را وزي.

خیر الله جل جلاله د دغې فدیې اخیستلو عنوه ورته وکړه او فدیې را شروع سوې.

د یوه بندي فدیه څلور زره درهمه، درې زره درهمه، حتّی زر درهمه هم وه. د بندي حال ته کتل کېده، څرنګه چې د مکې مکرمې د خلکو لیک او لوست زده وه او د اهل مدینې لیک او لوست نه ؤ زده، نو هر هغه بندي چې فدیه به یې نه درلودل هغه ته به د مدینې منورې د هلکانو څخه لس هلکان ورکول سوه چې لیک او لوست ور زده کړي، کله چې به یې لیک او لوست ورزده کړل دغه یې فدیه وه او بندي به یې پرېښاوه.

رسول الله ﷺ د څو بندیانو سره احسان هم وکړی چې بېله فدیې یې ایله کړل چې د هغې جملې څخه: یو مطلب بن حنطب ؤ او بل صیفي بن أبي رِفاعه ؤ، ځکه هغه و ویل: زه په مکه مکرمه کي مال لرم تاسي ما پرېږدی چې مکې ته ولاړ سم وعده ده چې خپله فدیه به درته رالېږم نو رسول الله ﷺ دئ پرېښاوه چې ولاړ سي.

دغه رنګه یو بل نفر چې ابو عَزّه الجُمَحي ورته ویل کېده چې د لونو پلار ؤ یعني بېله لونو یې نارینه اولاد نه درلودی مال او پیسه یې هم نه درلودل غریب سړئ ؤ دغه نفر هم رسول الله ﷺ د ده د لونو په سبب بېله فدیې پرېښاوه او ده هم د رسول الله ﷺ سره وعده وکړه چې هیڅ کله به په هغه جنګ کي چې د اسلام او مسلمانانو پر ضد وي ګډون او اشتراک نه کوي، مګر دغه سړي د خپلي وعدې څخه مخالفت وکړی او د اُحُد په جنګ کي یې د مسلمانانو پر ضد اشتراک وکړی او هلته بیا په بندیانو کي ونیول سو، کله چې یې رسول الله ﷺ ته راوستی ده و ویل: که ته دا وار ما پرېږدې وعده در سره کوم چې بل وار به ستاسي پر ضد په جنګ کي ګډون نه کوم، مګر رسول الله ﷺ هغه خپل مشهور قول و فرمایه او وې ویل:

« لاَ يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ » [رواه: البخاري عن ابي هريرة]

ژباړه: مومن دوه واره له یوه غاره نه وهل کېږي (یعني داسي نه خطاوزي چې د ماریا لړم له یوه غاره څخه دوه ځله و وهل سي او ته هم نه سې کولای چې دوه واره مي خطاباسې) نو یې ابو عَزّه ووژی.

همدارنګه ابوالعاص چې د رسول الله ﷺ زوم او د زینب رضي الله عنها خاوند ؤ او په بندیانو کي نیول سوی ؤ بېله فدیې یې په دې شرط پرېښاوه چې زینب رضي الله عنها ته به

د هجرت اجازه ورکوي چې دغه قصه به لږ وروسته په تفصیل سره درته بیان سي.

اوس نو فدیې شروع سوې د مشرکانو څخه هر یو د خپل دوست او قریب په بدله کې فدیه را لیږي او خپل بندي په خلاصوي بېله ابوسفیانه چې په خپله د ده زوی هم په بندیانو کې ؤ، ځکه ابوسفیان امر کړی ؤ چې څوک به فدیه نه لیږي چې د مسلمانانو نوره طمعه پیدا کیږي مګر چا د ابوسفیان خبره و نه منل، که څه هم په اول او شروع کې خلکو څه موده صبر وکړی فدیه یې نه لېږل خو آخر مجبوره سوه اولادونه او اقرباء یې وه نوریې صبر نه سوای کولای هر یوه خپل بندي په فدیه سره خلاصاوه.

مګر ابوسفیان هغه خپله خبره په خپله نه سوای ماتولای نو یې انتظار کاوه څو د مسلمانانو څخه یو نفر چې سعد بن نعمان نومېدی مکې مکرمې ته د عمرې دپاره ولاړی، ابوسفیان هغه نفر ونیوی او بندي یې کړی، د عربو په تاریخ کې اول عمره کوونکی دی چې بندي کیږي، خلکو ابوسفیان ته و ویل: ته څنګه داسي نفر بندي کوې چې عمرې ته راغلی دی؟ که خلک ستا په دغه عمل خبر سي بیا څوک حج او عمرې ته نه راځي، ابوسفیان و ویل: که څه هم خلک حج ته نه راځي خو زه یې تر هغو نه ایله کوم چې زما زوی را ایله نه کړي نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې د ابوسفیان زوی د دغه مسلمان په بدله کې ور ایله کړی.

لکه څرنګه چې د مخه مو درته و ویل: چې ابو العاص بن ربیع د رسول الله ﷺ زوم چې د زینب بنت رسول الله ﷺ خاوند ؤ هم په بندیانو کې نیول سوی ؤ، زینب رضي الله عنها د مخه تر بعثت یا د مخه تردې چې د مسلمانو ښځو نکاح د مشرکانو سره حرامېدل د حضرت خدیجې رضي الله عنها په خواهش او غوښتنه دغه ابوالعاص ته په نکاح ورکړل سوه او پسله بعثته خدیجې رضي الله عنها او د دې ټولو لونو ایمان را وړی مګر ابوالعاص پرخپل شرک پاته ؤ، د بدر په جنګ کې د کفارو سره را و وتی او په بندیانو کې ونیول سو، څرنګه چې ابوالعاص داسي څوک نه درلودل چې د ده فدیه ورکړي او زینب رضي الله عنها هم مال او پیسې نه لري چې د ده د فدیې دپاره یې ولیږي نو یې د خپلې مور خدیجې رضي الله عنها (چې ترهجرت د مخه وفات سوې وه) هغه امېل یا د غاړې هار چې دې ته یې د دې د واده په شپه ورکړی ؤ د څه نور ماله سره و رسول الله ﷺ ته

ور ولېږی چې دا یې د ابوالعاص فدیه.

رسول الله ﷺ چې دغه امېل ولیدی خدیجه رضي الله عنها یې ورپه یاد سوه او وې ژړل، هغه ښځه یې ورپه یاد سوه چې د ده ﷺ سره یې کومکونه کړي وه د ده ﷺ سره یې پنځه ویشت کاله ژوند او فدا کاری کړي وې نو یې صحابهٔ کرامو ته و ویل: که مو خوښه وي چې د زینب بندي ور ایله کړی او مال یې هم بیرته ورکړی ښه به وي، صحابهٔ کرامو د رسول الله ﷺ د عزت او احترام په سبب ابوالعاص بېله فدیې پرېښاوه او هغه را لېږل سوی مال یې هم بیرته ورسره ورکړی، دا چې رسول الله ﷺ ابوالعاص بېله فدیې ایله کړی نو ابوالعاص دا پر ځان لازمه کړه چې زینب رضي الله عنها باید پرېږدم چې هجرت وکړي، مدینې منورې او خپل پلار ته ولاړه سي او د رسول الله ﷺ سره یې د زینب رضي الله عنها د را لېږلو وعده وکړه. کله چې ابوالعاص مکې مکرمې ته ورسېدی رسول الله ﷺ زید بن الحارثه او د انصارو څخه یو بل نفر مکې مکرمې ته ولېږل چې زینب رضي الله عنها را ولي او دوی ته یې و ویل: تاسي په (یأجج) کي اوسی، یأجج د یوه ځای نوم دی چې د مکې مکرمې څخه اته میله لیري دی، نو ویل: تاسي په یأجج کي اوسی ترڅو چې زینب رضي الله عنها درته را ولي او بیا یې تاسي دلته را ولی، دوی دوه هم رهي سوه، دغه رهي کېدل یې تقریبًا تر بدر یوه میاشت وروسته وه او یأجج ته ورسېدل، ابوالعاص چې د مدینې منورې څخه مکي مکرمې ته ورسېدی زینب رضي الله عنها ته یې اجازه ورکړه چې د خپل پلار او مدینې منورې ته هجرت وکړي او زینب رضي الله عنها هم د هجرت دپاره د خپل کار په سمولو شروع وکړه.

په دغه وخت کي هند چې د ابوسفیان ښځه وه او د هغه عتبه لور وه چې په بدر کي وژل سوی ؤ ورته راغله او ویل: یا بنت محمّد! ﷺ خبره سوم چې ستا إراده ده چې د خپل پلار ته ولاړه سې، زینب رضي الله عنها و بېرېدل چې را وبه مې ګرځوي نو منکره سوه.

هند ورته و ویل: اې د اکا لوري! مه منکره کېږه هغه د نارینه وو اختلاف او جنګونه د ښځو منځ ته نه راځي هغه د هغو کار دی خو که ته په دغه سفر کي مال یا کوم سامان ته ضرورت لرې راته و وایه چې درپوره یې کړم زما سره مال سته، زینب رضي الله عنها وایي: دې دغه خبري په رشتیا کولې خو زه بېرېدم او د دې څخه منکره وم چې مدینې منورې ته

ځم، کله چې زینبؓ د سامان د برابرولو څخه فارغه سوه نو کنانه بن ربیع چې د دې لېوراو د ابوالعاص ورور ؤ اوښ را وستی او دا یې سپره کړه خپل غشی او لیندۍ یې ور سره واخیستل او په سپینه ورځ یې دا رهي کړه، قریش په دې قصه خبر سوه او پسې را و وتل، په ذي طُوٰی کي چي د یوه ځای نوم دی پسې ور ورسېدل، اول هغه څوک چي زینبؓ ته ور د مخه سو هغه هَبّار بن الأسود ؤ او پر زینبؓ یې نېزه پورته کړه، دا و بېرېدل او د ډیري بیري په سبب له خپله اوښه څخه لاندي ولوېدل.

د دغي بیري او لوېدلو په سبب هغه کوچنۍ چي د دې په نس کي ؤ ولوېدی، کنانه بن ربیع اوښ چوک کړی غشی او لیندۍ یې واخیستل ویل: والله هر یو را نژدې سي مګر دغه غشی د هغه په نس کي وي، قریش ځني وګرځېدل خو ابوسفیان د خبرو دپاره ور د مخه سو او ویل: دا دي ښه کار و نه کړی چي ښځه دي په سپینه ورځ د خلکو په حضور را وایستل او تا ته هغه زموږ غم او مصیبت هم در معلوم دي چي د محمّدﷺ د لاسه راته پېښ دي، خلک به وایي چي موږ یې لور زموږ د ضعف په سبب ور ولېږل نو دا زموږ دپاره پېغور دی او د دې راګرځول موږ ته کومه فایده هم نه را رسوي، مګر ته داسي وکړه چي ښځه بیرته مکې مکرمې ته را وله چي خلک و وایي هغه دی موږ بیرته ښځه راوګرځول او بیا یې ته بیرته د شپې بوزه او خپل پلار ته یې وروله، کنانه هم په دغه صلحه راضي سو بیرته را وګرځېدی او زینب ؓ خو شپې په مکه مکرمه کي پاته سوه او بیا یې زینب ؓ یوه شپه د شپې وایستل، څو زید بن الحارثه او د هغه ملګري انصاري ته یې ور تسلیم کړه او هغو بیا مدینې منورې ته بوتله.

دا ځیني هغه واقعې وې چي په بدر کي یا تر بدر وروسته پېښي سوي وې.

په وروسته کي جبریلؑ د رسول اللهﷺ څخه پوښتنه وکړه چي اهل بدر په تاسي کي کومه درجه لري؟ یعني: تاسي و هغو ته کومه درجه ورکوئ؟

رسول اللهﷺ و فرمایل: اهل بدر په موږ کي هغه بهتر او افضل خلک دي یعني: د لوړي درجې مسلمانان هغه کسان دي چي بدر ته حاضر سوي دي، جبریلؑ و ویل: همدارنګه په ملائکو کي هغه ملائکې افضله او د لوړي درجې خاوندانې دي چي بدر ته حاضري سوي دي، دا د بدر عظمت او لویې ده، اللهﷻ د بدر ورځ

(یومُ الفرقان) (یومَ التقی الجمعان) بللې ده، ځکه په دغه جنګ د حق او باطل، د کفر او اسلام فرق او جلا والی راغلی او په دغه جنګ کي د کفر او شرک رئیسان او سردارن ووژل سوه.

د دغه لوی جنګ خبر په ټوله جزیرةُ العرب کي نشر سو حتّی د دې جنګ خبر نجاشي ته چي د حبشې پاچا ؤ ورسېدی او نجاشي هلته په حبشه کي مهاجر مسلمانان سره را ټول کړه او په بدر کي یې د مسلمانانو د کامیابۍ زېرې ورکړی، د بدر د فتحي خبرونه ټولو ځایو ته ورسېدل، د بدر معظمه غزاء په اسلام کي هغه لوی جنګ دی، که څه هم په ظاهره کوچنۍ جنګ او نفر پکښي لږ وه درې سوه نفره مسلمانان د زرو نفرو کفارو په مقابل کي و جنګېدل او جنګ هم تر دوه ساعته زیات نه ؤ مګر د دغه جنګ نتیجه لویه او مهمه نتیجه وه، مسلمانانو په دې جنګ کي وکولای سوای چي د کفر ټول رئیسان ووژني، په دغه جنګ کي د دې امت فرعون ووژل سو، اسلام په دغه یوه جنګ نشر او مشهوره سو، مسلمانانو وکولای سوای چي په دغه جنګ کي د قریشو قوه هغه چي په جزیرةُ العرب کي لوی او مهم طاقت بلل کیدی له منځه یوسي، دا د اسلام د نشرولو دپاره لوی اعلان ؤ ځکه د عربو ساداتو او مشرانو شکست وخوړی، دغه جنګ د اسلام دپاره لوی دعوت ؤ، په پخوا کي رسول الله ﷺ و یوه نا معلوم قوت ته خلک دعوتول مګر اوس د اسلام قوت او طاقت ټولو ته ښکاره او معلوم سو، مسلمانانو هغو قریشو ته شکست ورکړی چي د جزیرةُ العرب دیني زعامت او ریاست ددوی ؤ، نو په خپله دغه د قریشو شکست نسبت و پخوانیو دعوتو ته لوی دعوت او بلنه سوه، مسئله که څه هم ساده او کوچنۍ وه مګر آثار او نتائج یې ډېر لوی وه.

قرآن مجید د بدر د جنګ په باره کي بیان کوي

د سورةُ الأنفال ډېر آیاتونه د بدر د جنګ په باره کي نازل سوي دي، دغه سورة پر دغه جنګ الٰهي تبصره ده، دغه تبصره د هغو تبصرو څخه ډېره مخالفه ده کوم چي پاچهان یا قومندانان یې پسله فتحي او کامیابیه پر خپلو جنګو کوي.

تر هر څه د مخه الله ﷻ د مسلمانانو نظر و هغو تقصیراتو او اخلاقي کمبودیو ته

ور واړاوه کومي چي تر اوسه په دوی کي پاته وې او ځيني يې د ځينو مسلمانانو څخه پټښي هم سوې، نو په سورۃ الأنفال کي داسې آياتونه نازل سوه چي مسلمانان د خپلو ځانو په پوره والي او د اخلاقو په پوره ښه والي کي کوښښ وکړي چي د دغه اخلاقي کمزوريو او کمبوديو څخه خلاص سي.

او بيا الله جل جلاله هغه حالات بيان کړل چي په دغه فتحه کي د مسلمانانو سره الٰهي تائيد، مرسته او نصرت ملګرى او ورسره ؤ، دا دپاره د دې چي دوی په خپل شجاعت او قوت مغروره نه سي، په زړو کي يې غرور او کبرياء ځاى و نه نيسي بلکه پر الله جل جلاله به توکل کوي، د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ اطاعت به کوي.

او بيا يې هغه لوړ هدف او مقصد ورته بيان کړی کوم چي د هغه هدف دپاره رسول الله ﷺ دغه خونړۍ جګړه وکړه او هغه صفات او اخلاق يې ور وښوول چي هغه په جنګو او معرکو کي د فتحي او کاميابۍ سبب ګرځي.

او بيا الله جل جلاله مشرکانو، منافقانو، يهودو او د جنګ بنديانو ته خطاب کوي، بليغ او فصيح خطاب او داسې کامل نصيحت ورته کوي چي دوی بايد حق ته تسليم سي او د حق متابعت وکړي.

او بيا الله عزوجل مسلمانانو ته د غنيمتو په باره کي خطاب کوي او دوی ته يې د دغي مسئلې په متعلق قوانين او اصول ښوول چي دا مسئله يې د هميش دپاره منظمه کړه.

او بيا الله جل جلاله د مسلمانانو دپاره د جنګ او صلحي قوانين ښوول ځکه اوس چي اسلامي دعوت دغه د جنګو مرحلې ته داخل سو نو دغو قوانينو ته اشد ضرورت موجود ؤ، دا د دې دپاره چي د مسلمانانو جنګونه، يا عموماً ټول اسلامي جنګونه هغه د جاهليت او د جاهلانو د جنګو څخه فرق ولري، مسلمانان بايد په اخلاص، اخلاقو او جنګي معامله کي تر نورو انسانانو تفوق، بهتري او لوړوالی ولري او جهان ته دا ور وښيي چي اسلام يوازې يو فکري او نظري خبري نه دي بلکه اسلام خپلو متابعينو ته پر هغو اساساتو، پر هغو مباديو او اخلاقو عملي تربيه ورکوي چي هغو اخلاقو ته يې ور بولي.

په سورۃالأنفال کي د اسلامي دولت د قانون داسې مادې مقرره سوی چي

د هغو مسلمانانو، کوم چې د اسلامي دولت په داخل کې اوسېږي، د هغو مسلمانانو سره چې د اسلامي دولت څخه دباندې اوسېږي فرق يې معلوماوه او ثابتاوه يعني: د دواړو طبقو د ژوند د حالاتو پوره مراعت پکښې سوی ؤ، چې دغه ذکر سوي ټول مفاهيم تقريباً د جنګ او د هغه د قوانينو دپاره د سورةُ الأنفال خلاصه بلل کېدلای سي.

لکه څرنګه چې د مخه مو درته وويل: د هجرت په دغه دوهم کال کې د رمضان د مياشتي روژه فرض سوه او زکوة الفطر يا د کوچني اختر سرسايه فرض سوه او د فرضي زکات دپاره د نصاب اندازې وښوول سوې، چې د دغه زکوة الفطر په فرضيت او د فرضي زکات د نصاب د ښوولو په سبب د ډېرو هغو فقيرو مهاجرو د مشکلاتو بار سپک سو کوم چې دوی ته يې تکليف ورکاوه، د بډايانو په مالو کې د غريبانو حق پيدا سو.

سبحان الله! د يوه ښايسته تصادفي حالاتو څخه يو دا ؤ: چې د مسلمانانو اول اختر، هغه اختر چې په خپل ژوندکې يې د اول وار دپاره اسلامي اختر کاوه، هغه اختر د هجرت د دوهم کال تر روژې وروسته د شوال د مياشتي اختر ؤ.

(څکه روژه په دغه کال فرض سوه او دا د مسلمانانو اول اختر ؤ)

دغه اختر يې پسله هغه ښکاره او مغلومداره فتحي څخه ؤ چې لږ ورځې مخ کې يې په بدر کې په نصيب سوه، دا څومره بختور او مبارک اختر دی چې پسله هغه څخه مسلمانانو ته راغلی چې د فتحي او عزت تاج يې پر سرو ايښی ؤ او د دغه اختر د لمانځه منظره څومره خوږه او شانداره وه چې مسلمانان د تکبير، توحيد او تحميد په نارو سره له خپلو کورو څخه را وزي او د دوی زړونه د الله جَلَّ جَلَالُهُ طرف ته په شوق سره ور الوتل او د الله جَلَّ جَلَالُهُ د رحمت او جنتو اميد يې پسله دغه اوسني نعمتو څخه چې أمن او امان، فتحه او بری ؤ درلودی او الله عَزَّوَجَلَّ دغه اوسني نعمتونه د سورةُ الأنفال په (۲۶) نمبر آيات کې ورته بيانوي او فرمايي:

﴿وَٱذۡكُرُوٓاْ إِذۡ أَنتُمۡ قَلِيلٞ مُّسۡتَضۡعَفُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ ٱلنَّاسُ فَـَٔاوَىٰكُمۡ وَأَيَّدَكُم بِنَصۡرِهِۦ وَرَزَقَكُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿٢٦﴾﴾. [الأنفال: ٢٦]

يعني: تاسي هغه وخت در په ياد کړی چې تاسي لږ او په ځمکه کې ضعيفه ؤاست او له دې څخه بېرېدلاست چې تاسي به خلک وتښتوي، يعني: قريش، يا فارس، يا روم به مو مغلوبه کړي، نو الله جَلَّ جَلَالُهُ تاسي ته ځای درکړی او تاسي ته يې په

خپله مرسته سره قوت درکړی او د طیّباتو پاکو شیانو څخه یې رزق درکړی، دپاره د دې چې تاسي د خپل رب ﷻ شکر آداء کړی.

د بـدر او أحـُد
په منځ کې عسکري نشاط او حرکتونه

دا خو در معلومه سوه چې د بدر جنګ د مسلمانانو او مشرکانو په منځ کې هغه اولنی جګړه وه او دغه جنګ هغه د حق او باطل په منځ کې جلا کوونکی جنګ ؤ، په دې جنګ کې مسلمانانو داسي برئ لاس ته را وړی چې ټولو عربو د مسلمانانو دکامیابۍ شاهدي آداء کول، خو هغه کسان چې د دغه جنګ نتائجو سره متفق او یو ځای کړه هغه! هغه کسان وه چې د دغه جنګ په مستقیمو خسارو او تاوانو ضعیفه سوي وه، چې هغه د مکې مکرمې مشرکان وه او هغه کسان وه چې د مسلمانانو عزت اوکامیابي یې پر خپل دیني او اقتصادي ژوند یوه قوي ضربه بلل چې هغه یهود وه.

له هغې ورځې څخه چې مسلمانان د بدر په غزاء کې کامیابه سوه دغه دوې ډلې چې مشرکان او یهود وه د قهر او غضب، حسد او عناد په اور کې کړې دې، الله جل جلاله د سورةُ المائده په (۸۲) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ ٱلنَّاسِ عَدَٰوَةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلْيَهُودَ وَٱلَّذِينَ أَشْرَكُواْ﴾. [المائده]

یعني: هغه چې د مومنانو سره تر ټولو خلکو ډېر زیات او شدید عداوت لري هغه یهود دي او هغه کسان دي چې مشرکان دي.

او د دغو دواړو ډلو دپاره په مدینه منوره کې ملګري او کومکیان موجود وه.

هغه کومکیان یې څوک وه؟ هغه! هغه کسان وه چې نور یې نو د خپل ځان دپاره په کفر او شرک کې عزت او وقار نه لیدی نو په ښکاره او ظاهره مسلمانان سوه چې هغه عبدالله بن اُبیّ بن سلول او د ده ملګري وه او دغه د منافقانو دریمه ډله هم پر مسلمانانو د حسد او عناد، قهر او غضب په لحاظ ترهغو دوو اولو ډلو (چې مشرکان او یهود وه) په کمه نه وه او هلته یوه بله څلورمه ډله هم موجوده وه چې هغه: هغه صحرایي عرب وه چې د مدینې منورې په شا وخوا کې اوسېدل، خو د هغو دپاره

دکفر او ایمان مسئله مهمه نه وه، هغه بیا د چور او چپاول خلک وه، هغه هم د مسلمانانو په نصرت او کامیابي مضطرب او پرېشانه سوه او پردې بېرېدل که په مدینه منوره کي یو قوي حکومت جوړ سي نو به دوی له دې څخه منعه کړي چي د چور او حملو د لاري دي قوت او طاقت لاس ته را وړي، نو یې د مسلمانانو سره حسد درلودی او د مسلمانانو دښمنان وګرځېدل.

په دغه سبب له هره طرفه پر مسلمانانو خطرونه را وګرځېدل، مګر د دغو څلورو ډلو څخه هري یوې د مسلمانانو سره په خپل سلوک او کړنلاره کي فرق درلودی او هري ډلي هغه لار اختیار کړې وه چي د دوی په فکر دوی یې خپل مقصد ته رسول.

هغه کسان چي په مدینه منوره کي او د هغې پر شا و خوا اوسېدل هغو په ښکاره سره اسلام را وړی خو په دننه کي یې د شر او فساد، دسیسو او فتنو په جوړولو کي کوښښ کاوه، چي دغسي کسانو ته منافقان ویل کېږي.

خو یهودو بیا په ښکاره سره د دښمنۍ اعلان کاوه، خپل حسد او عناد یې میدان ته را وایستی.

مګر د مکې مکرمې مشرکانو بیا د فیصله کوونکي جنګ اخطارونه ورکول او د خپل انتقام او بدلې نارې یې وهلې او د جنګ دپاره یې په ښکاره سره خلک او اسلحه سره جمعه کول، چي د دوی حالاتو په ژَبانِ حال سره و مسلمانانو ته دا ویل: چي خامخا یوه داسي ورځ را تلونکې ده چي موږ به ستاسي څخه خپله بدله او انتقام اخلو او واقعاً یې هم په وروسته کي داسي جنګ و مدینې منورې ته ور وستی چي د مسلمانانو پر هیبت او نامه یې ډېر بد اثر وکړی، چي هغه د اُحُد جنګ ؤ خو مسلمانانو په دغه خطرناکه موده او حالاتو کي چي له هره طرفه د شر لمبې پورته کېدې د خپل قائد اعلیٰ په قیادت داسي رول آداء کړی چي په هغه رول کي د رسول الله ﷺ د قیادت او مشرۍ نبوغ او عبقریت ځلېدی.

رسول الله ﷺ دغو ټولو خطرو ته پوره ویښ او بیداره ؤ او د هغو د محوَ کولو دپاره یې ډېره ښه نقشه او کړنلاره عملي کول چي اوس به په را تلونکي بحث کي د دغو حالاتو بیان په مختصر ډول سره ولولی.

په کُدر کې د بني سُليم غزاء

د بدر تر جنګ وروسته د مدينې منورې استخباراتو خپل قائد اعلیٰ او لارښوونکي رسول الله ﷺ ته دا خبر را وړی چې د بني سُلَيم قبيله چې د غَطَفان د قبيلو څخه يوه قبيله ده او په نجد کې اوسېدل د مدينې منورې د حملې دپاره لښکري برابروي، نو رسول الله ﷺ ډېر ژر د دوو سوو سپرو سره د دغې قبيلې طرف ته د دې دپاره ور ووتی چې دغه فتنه په هغه خپله ځالګې کې و وژني، تر څو چې د دغې قبيلې کورو ته چې په (کُدر) کې پراته وه ور ورسېدی، بنو سُليم ته چې دا خبر ورسېدی د خپلو کورو څخه وتښتېدل او هلته په يوه شېله کې پنځه سوه اوښه او يو مريئ چې (يسار) نومېدی ځني پاته سوه، دغه اوښان او دغه نفر مسلمانانو ونيول، پسله هغه چې رسول الله ﷺ د اوښانو څخه خُمس و ايستی پاته اوښان يې پر مسلمانانو تقسيم کړه چې هر نفر ته دوه دوه اوښه ور ورسېدل او هغه مريئ يې آزاد او ايله کړی، رسول الله ﷺ په دغه ځای کې درې شپې تيري کړې او بيا بيرته مدينې منورې ته ولاړی، دغه غزاء د هجرت په دوهم کال او د شوال په مياشت کې وه، دغه غزاء تر بدر اوه ورځي وروسته وه.

د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره دسيسه

دا معلومه خبره ده: کله چې مشرکانو په بدر کې ماته وخوړل او ډېر مشران يې و وژل سوه، نو د مکې مکرمې مشرکان لکه د اور کوره د رسول الله ﷺ پر ضد په خپلو ځانو کې سره ايشېدل، ترڅو چې د مکې مکرمې دوو مشرکانو داسې يوه دسيسه جوړه کړه چې د دغه اختلاف او تفرقې، د دغه ذِلت او سپکاوي رېښه له بېخه وکاږي او دغه رېښه د دوی په فکر رسول الله ﷺ ؤ، قصه داسې ده:

عُمير بن وهب الجُمحي چې د قريشو د شيطانانو څخه بلل کېدی، هغه چې رسول الله ﷺ او د ده ﷺ مکرمو اصحابو ته يې په مکه مکرمه کې ډېر آزارونه ورکول، اوس د دغه عُمير زوی د بدر په بنديانو کې د مسلمانانوسره بندي دی،

نو دغه عمير بن وهب او بل صفوان بن اُميه بن خلف چي پلار او ورور يې په بدر کي وژل سوي دي، دغه دوه نفره د کعبې شريفي په حِجر يا حطيم کي سره ناست دي او خبري سره کوي، اول يې هغه کسان ياد کړل چي د بدر په جنګ کي وژل سوي وه او بيا مسلمانانو څاه ته ور واچول او بيا يې د مکې مکرمې د خلکو غمونه سره بيانول ترڅو چي صفوان و ويل: والله پسله دوی په ژوند کي خوند او خير نسته، عُمير و ويل: رشتيا وايې! په والله که زما پر ذمه پوروڼه نه وای او پر دغه خپلو کوچنيو اولادو نه بېرېدلای چي ترما وروسته به خوار او دربدره سي زه به دغه اوس د محمّد ﷺ پر طرف د هغه د وژلو دپاره رهي سوی وای او زه د ورتللو دپاره بهانه هم لرم ځکه زما زوی د دوی سره بندي دی، صفوان موقع مناسبه وليدل او غواړي چي دغه موقع يې له لاسه و نه وزي ويل: ستا پور يې پرما! زه يې آداء کوم او اولادونه دي زما د اولادو سره يو ځای کوم هرڅه چي مي په وسه پوره وي په والله هغه نه ځني منعه کوم، عُمير و ويل: دغه خبره د ځانه سره وساته چي څوک په خبر نه سي ، صفوان ويل: ښغمه اوسه، عُمير ولاړی خپله توره يې ښه تېره او په زهرو زهرناکه کړه، هغه داسي چي توره به يې د آهنګر په کوره کي داسي ګرمه او سره کړه لکه اور او بيا به يې په زهرو کي کښېښوول، د زهرو اوبه به يې په وچښلې، چي د دغې توري زخم بيا نه جوړېدی (دا د هغه وخت زهرناکه يا کيمياوي اسلحه وه) او بيا مخ پر مدينه منوره رهي سو ترڅو هلته د مسجد د دروازې سره يې خپله اوښه چوکه کړه او دئ ځني را کښته سو، تاسي پوهېږی چي د عُمير څه نيت او څه مقصد دی؟ د عمير إراده دا ده چي په اول ملاقات يا مخامخ کېدلو کي به رسول الله ﷺ په دغه خپله توره سره وهي او بيا چي هرڅه پېښيږي پېښ دي سي.

په دغه وخت کي حضرت عمر رضی الله عنه هلته د څو نورو مسلمانانو سره ناست ؤ او د بدر د جنګ خبري يې سره کولې چي سترګي يې پر عُمير ومښتې نو يې و ويل: په والله دغه د الله دښمن عمير نه دی راغلی مګر د يوه شر دپاره او بيا عمر رضی الله عنه و رسول الله ﷺ ته ورغلی ويل: يا رسولَ الله! هغه دی د الله دښمن عُمير راغلی او توره په غړېږي، رسول الله ﷺ و فرمايل: ما ته يې راوله.

عمر رضی الله عنه عمیر ته ورغلی او هغه تناو چي عمیر توره په ځان پوري په غړولې وه د عُمیر په غاړه کي ور واچاوه غواړي چي مسجد ته یې ور ولي خو په دغه وخت کي یې د انصارو څو نفرو ته هم و ویل: تاسي ولاړ سی د رسول الله ﷺ سره کښېنی او دغه خبیث ته متوجه اوسی ځکه دا سړئ په باور نه دی، بیا یې نو عُمیر مسجد ته ورننه ایستی، کله چي رسول الله ﷺ ولیدل چي عمر رضی الله عنه د عمیر په غاړه کي تناو ور اچولی دی او را کشوي یې ویل ایله یې کړه یا عمر!

او عمیر ته یې و ویل: را نژدې سه یا عمیر! عمیر و رسول الله ﷺ ته ور د مخه سو او ویل (أنعَمُوا صَبَاحاً) چي دا د جاهلیت د وختو او د مشرکانو سلام ؤ، رسول الله ﷺ و فرمایل: الله جل جلاله موږ ستا تر تحیې په ښه تحیه مکرم کړي یو یا عمیر! چي هغه سلام او د اهل جنت تحیه ده او بیا یې ورته و فرمایل: د څه شي دپاره راغلی یې؟ یا عمیر! عمیر و ویل: د دغه خپل زوی په باره کي راغلی یم چي ستاسي سره بندي دی او د ده په متعلق ښه را سره وکړی، رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه توره دي د څه شي دپاره په غاړه کي ده؟ عمیر و ویل: الله دي توري خرابي کړي آیا موږ ته یې کومه فایده را رسولې ده؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: رشتیا راته و وایه د څه شي دپاره راغلی یې؟

عُمیر و ویل: ښله دغه د بل کار دپاره نه یم راغلی.

رسول الله ﷺ و فرمایل: بلکه ته او صفوان بن اُمیه په حِجر کي سره کښېنستلاست او د قریشو هغه وژل سوي کسان مو یادول چي د بدر په ورځ په هغه څاه کي واچول سوه او بیا تا و ویل: که پر ما پور نه وای او دغه اولادونه مي نه وای زه به د محمّد ﷺ د وژلو دپاره تللی وای، صفوان ستا د پورو او اولادو ذمه په دې شرط پر خپله غاړه واخیستل چي ته ما و وژنې، مګر الله جل جلاله ستا او زما د وژلو په منځ کي حائل دی یعني: ته دا کار نه سې کولای، ځکه الله عزوجل دغه کار منعه کوي، عمیر و ویل: أَشهَدُ أَنکَ رسولُ الله.

یا رسولَ الله! د کوم شي خبر چي به تا له آسمانه موږ ته را وړی او کومي وحيِ چي پر تا نازلېدې موږ په هغو کي ستا تکذیب کاوه او نه مو منلې مګر دغه خبر چي ښله ما او صفوانه بل هیڅوک نه حاضروه او نه په خبر دي په والله زه پوهېږم چي ښله الله جل جلاله بل

چا نه یې په خبر کړی، نو حمد دي هغه الله لره وي چې زه يې اسلام ته هدايت کړم او زه يې دغه ځای ته را وستلم او بيا يې د شهادت حق کلمې وويلې.

رسول الله ﷺ اصحاب کرامو ته وفرمایل: دغه ورور ته مو د دین مسائل وروښوی قرآن مجید ورته وواياست او بندي يې ورايله کړی.

سبحان الله! په هغه وخت کي فاکس ؤ که تلفون؟ ټيپ ؤ که مخابره؟ چې دغه حالات د هغه په واسطه و رسول الله ﷺ ته وَرَسَول سوه؟

يا! دغه شيان يو هم نه وه موجود بلکه تر دې ټولو مهمه او د خبر رسولو بله وسيله موجوده وه! چې د هغه په واسطه دغه خبر و رسول الله ﷺ ته ورسېدی چې هغه الٰهي وحيِ وې، د نبوت او رسالت ټول کارونه تر بشري عقل او طاقت لوړ وي، دا هم د الٰهي معجزو څخه او د رسول الله ﷺ د رسالت د اثبات دپاره يوه لويه معجزه وه.

خير عُمير رضي الله عنه دلته په مدينه منوره کي مسلمان سو او هلته په مکه مکرمه کي صفوان ونورو مشرکانو ته وايي: ژړی درکوم چې په را تلونکو نژدې ورځو کي به د داسي واقعې خبر واوری چې د بدر قصه به در څخه هېره کړي او صفوان به د هر هغه چا څخه چې مکې مکرمې ته به ورتلی د عُمير د حالاتو پوښتنه کول ترڅو چې د عُمير د اسلام خبر ورته را ورسېدی، بيا نو صفوان قسم ياد کړی چې هيڅکله به د عُمير سره خبري نه کوي او هيڅکله به په هيڅ شي کي فايده نه ور رسوي، عمير رضي الله عنه چې مکې مکرمې ته راغلی هلته يې په اسلامي دعوت شروع وکړه او خلک يې اسلام ته را بلل، حتّٰی د ده پرلاس ډېر خلک اسلام ته داخل سوه.

الٰهي زموږ ټولو مسلمانانو خاصتًا زموږ د ځواني طبقې زړونه هم د خير او مصلحت و هغه لاري ته واړوې چې ته پر راضي کېږې او جنت ته مو بيايي.

د بني قينُقاع د غزا سبب

موږ مخ کي د هغه عهد او معاهدې مادې درته بيان کړې کومه چې رسول الله ﷺ د يهودو سره کړې وه، رسول الله ﷺ او مسلمانانو د هغو شيانو د عملي کولو ډېر کوښښ کاوه کوم چې په هغه معاهده کي ذکرسوي وه او واقعاً هم د مسلمانانو له

طرفه هیڅ داسي کار نه سو پېښ چي هغه دي د هغي معاهدې د مادو څخه یو حرف مخالف وي، مګر یهود! هغه یهود چي د دوی تاریخ په غدر او خیانت، وعده خلافي او چمو ډک دی، هغو خپل ځانونه نه سوای ټینګولای چي د هغه خپل پخواني خائنانه طبیعت سره موافق عمل و نه کړي.

نو یې د مسلمانانو په صفو کي د چم او دسیسو، تشویش او اضطراب پارولو او خطایستلو په عملي کولو شروع وکړه چي اوس به د یهودو د شیطانتو او اور بلوونکو دسیسو د جملې څخه یوه نمونه درته بیان سي:

ابن اسحاق رحمه الله وایي: شاس بن قیس چي یو سپین ږیری یهودي ؤ لوی کافر او متعصب انسان ؤ، د مسلمانانو سره یې ډېر حسد او عداوت درلودی، یوه ورځ پر لاري رهي ؤ وې لیدل چي د رسول اللهﷺ انصار او اصحاب چي د أوس او خزرج د قبیلې څخه وه په یوه مجلس کي سره ناست دي او خبري سره کوي، د دغه یهودي دغه د دوی اُلفت او محبت، د دوی صلحه او پر اسلام سره یو ځای کېدل، د دوی اتحاد او اتفاق نه سوه خوښ، یهودي ته دا ور معلومه وه چي د جاهلیت په وختو کي د دغو قبیلو په منځ کي څومره عداوت پروت ؤ، نو یې د ځانه سره و ویل: (*بني قیله چي مقصد یې د أوس او خزرج قبیلې وې*) بني قیله په دې وطن کي سره متحد او متفق سوه؟! او که دوی په اتفاق او اتحاد سوه بیا نو موږ د دوی سره د آرامۍ او قرارۍ ژوند نه سو کولای.

(*نو دغه یهودي د دوی د اختلاف او جنګولو دپاره څه وکړه؟*)

یو ځوان یهودي چي د ده سره ملګری ؤ هغه ته یې و ویل: ورسه د دوی سره کښېنه او هغه د بُعاث د جنګ خبري شروع کړه.

(د بُعاث جنګ) یو ډېر لوی او شدید جنګ ؤ چي تر هجرت د مخه د مدینې منورې د دوو قبیلو چي أوس او خزرج وې په منځ کي تېر سوی ؤ چي د دواړو طرفو ډېر کسان پکښي و وژل سوه او دواړو طرفو ته ډېري ځاني او مالي خرابۍ او بربادۍ پکښي رسېدلي وې، نو دغه یهودي هغه بل یهودي امر کړی چي ورسه د دوی سره کښېنه او د بُعاث د جنګ خبري شروع کړه او ځیني هغه بیتونه وایه چي دغو دوو قبیلو به یو د بل پر ضد د هغه جنګ په وخت کي ویل. یعني: هغه زوړ او وژل سوی اور پکښي

تازه کړه، دغه ځوان يهودي هم ورغلی او دا کار يې وکړ، سبحان الله! خلک نوي مسلمانان سوي دي تر اوسه لا شيطان خپل شيطانت پر عملي کولای سوای د يهودي د خبرو په سبب په قوم کي د اختلاف او فخرخبري شروع سوې، تر څو چي دوه نفره يو د بل په مقابل کي پر ځنګنو سره کښېنستل او آوازونه يې لوړ سوه او بيا يوه هغه بل ته و ويل: که دي خوښه وي بيرته به د سره هغه جنګ شروع کړو، يعني: د دغه اهلي جنګ دپاره بيا تيار او آماده يو، په کراره کراره دواړي ډلي په قهر کېدلې او ويل: سره معلومه به يې کړو، زموږ او ستاسي د معلومېدلو ځای (حَرّه) دی، ناړې سوې: اسلحه! اسلحه! خلک حَرّې ته سره و وتل، رسول اللهﷺ ته دا خبر ورسېدی، کوم مهاجر اصحاب چي د رسول اللهﷺ سره ناست وه د هغو سره و دغو انصارو ته ورغلی او ويل:

« يا معشرَ المسلمين! الله الله، أ بدعوٰی الجاهلية و أنا بين اَظهُرِ کُم؟ ».

ژباړه: اې مسلمانانو! آيا بيا هم د جاهليت کارونه کوی او زه ستاسي په منځ کي يم؟ پسله هغه چي الله جل جلاله اسلام ته هدايت کړاست او په اسلام يې مکرمه کړاست، له کفره يې خلاص کړاست د جاهليت کارونه يې درڅخه ايسته کړل، ستاسي په زړو کي يې الفت او محبت درواچاوه، اوس بيرته هغه د جاهليت کارو ته رجوع کوی؟

قوم پوه سو چي دا شيطاني وسوسه او د دوی د دښمن له طرفه چم ؤ نو په ژړا سوه.

د أوس او خزرج د قبيلو خلک يو د بل د خوشاله کولو دپاره سره غاړه په غاړه سوه او د رسول اللهﷺ د امر اورېدونکي او منونکي رهي سوه، نو الله جل جلاله د عَدُوّ الله شاس بن قيس چم او خيانت ناکامه کړی.

دا د هغو اعمالو يوه نمونه وه چي يهودو د مسلمانانو په صفو کي د تفرقې او جنګولو دپاره عملي کول او نن ورځ هم د دغسي اعمالو ډېر مثالونه د يهودو له طرفه په ډيرو اسلامي ملکو کي ليدل کيږي، چي يهود د خپلي کاميابۍ دپاره اسلامي امت، يا جنوب او شمال ته سره ويشي، يا يې و شيعه او سُنّي ته سره ويشي، يا يې د ژبي او قوميت پر اساس سره ويشي، خو بد بختانه مسلمانان د خپلي بېخبرۍ يا د مادي طمعي په سبب يا د کرسۍ په اميد دغه تفرقې قبلوي، بالمقابل کفري او خارجي قواوو ته تسليمېږي او د ځانه څخه د هغو نوکران او خدمتګاران جوړوي.

دا خو يوه نمونه وه بلکه تر دې زيات نوري هم ډيري نقشې او دسيسې يهودو د دې دپاره عملي کولې چې د اسلامي دعوت مخه ونيسي.

مثلاً: د درواغو آوازې يې په مسلمانانو کي نشرولې يا دا چي په سهار کي به مسلمانان سوه په ماښام کي به بيرته له اسلامه واوښتل، دا د دې دپاره چي د ضعيف الإيمانه مسلمانانو يا هغو کسانو چي نوی يې ايمان را وړی ؤ په زړو کي شک او ترديد پيدا کړي او د دوی متابعت وکړي، په مسلمانانو کي يې پر هغو کسانو د ژوند او معيشت لاري تنګولې کوم چي د دوی به يوه مالي رابطه ورسره وه، هغه داسي:

هغه کسان چي مسلمانان سوي وه که به پر دوی د يهودو پور باندي ؤ يهود به سهار او ماښام د پور غوښتلو دپاره ورته ولاړ وه او که به بيا د مسلمان پور پر باندي ؤ هغه يې څني خوړی او نه يې ورکاوه، هغو ته به يې ويل: ستا پور هغه وخت صحي او راباندي ؤ چي ته د خپلو پلرو پر دين وې مګر دا چي ته اوس له دينه واوښتې نو ستا پر موږ هيڅ حق نسته، يهودو دغه کارونه ټول تر بدر د مخه کول، سره د دې چي دوی د رسول الله ﷺ سره هغه ذکر سوې معاهده هم درلودل، خو رسول الله ﷺ او اصحابِ کرامو پر دغو ټولو مخالفتو په دې اميد صبر کاوه چي ممکن يوه ورځ يهود و سمي لارې ته راسي او په منطقه کي أمن او أمان موجود وي، خو اوس چي يهودو وليدل چي الله جل جلاله مسلمانانو ته د بدر په ميدان کي پوره نصر او بریٔ ورکړی او اوس مسلمانانو عزت او شوکت، هيبت او دبدبه پيدا کړه، د يهودو قهر او غضب، عناد او حسد نور هم زيات سوه، نو يې هغه خپل شر او عداوت ښکاره کړی، بغاوت او د مسلمانانو آزارونه يې زيات کړه.

په يهودو کي يو سړیٔ ؤ چي کعب بن اشرف نومېدی او دغه سړیٔ په حسد او عناد، شر او عداوت کي تر نورو يهودو زيات ؤ چي قصه به يې لږ وروسته په تفصيل سره درته بيان سي.

لکه څرنګه چي د مخه درته و ويل سوه: د مدينې منورې يهود درو قبيلو ته وېشل سوي وه چي يوه يې د بني قينقاع قبيله وه او دغه قبيله دننه په مدينه منوره کي په يوه کلي کي اوسېدل چي هغه کلی هم د دوی په نامه سره يادېدی او دغه يهود کاسبان، زرګران، آهنګران او د لوښو جوړوونکي وه، چي د دغو کسبو په سبب دوی مالداره او د قسم قسم

اسلحو خاوندان هم وه، اووه سوه نفره جنګي ځوانان يې درلودل، د مدينې منورې د يهودو هغه قوي او دلاوره قبيله هم دوی وه او اول هغه څوک چې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره يې عهد او وعده مات کړه همدغه د بني قينقاع يهود وه.

کله چې الله جل جلاله مسلمانانو ته په بدرکي بریٔ ورکړی دغې قبيلې په خپل طغيان او سرکښي کي شدت وکړی، داسي کارونه يې کول چې مسلمانان په قهرکړي، په مسلمانانو يې پسخندونه وهل، څرنګه چې دوی د کسب او صنعت خاوندان او تجاران وه (*دا څوتاسي ته معلومه ده چې د يهودو اصلي کار او پېشه تجارت او صنعت دی*) نو د بني قينقاع يهودو يو بازار درلودی، د مسلمانانو څخه چې به هرڅوک د دوی بازار ته د شي د رانيولو يا خرڅولو دپاره ورغلی دوی به آزاراوه، حتّی پر مسلمانو ښځو يې تعرضونه کول، کله چې د دوی دغه کارونه ډېر سوه او سرکښي يې زياته سوه نو رسول الله ﷺ دوی سره را ټول کړه نصيحت يې ورته وکړی، صلحي او سمي لاري ته يې را وبلل، د دوی د دغه سرکښی نتيجه يې ورته بيان کړه، خو په عوض د دې چې يهود اصلاح سي شر او عداوت يې نور هم زيات سو.

ابو داوُد او نور د احاديثو امامان د عبدالله بن عبّاس رضي الله عنه څخه روايت کوي او وايي: کله چې رسول الله ﷺ د بدر په ورځ قريشو ته ماته ورکړه او بيا مدينې منورې ته راغلی نو يې د بني قينقاع په بازار کي يهود سره را ټول کړه او وې فرمايل: يا معشر اليهود! د مخه تردې چې داسي حال درته پېښ سي لکه قريشو ته چې پېښ سو اسلام قبول کړی، يهودو وويل: يا محمّد! ﷺ ته په دې مه خطاوزه چې د قريشو څخه دي څو داسي بې تجربې نفر ووژل چې په جنګ نه پوهېدل، که ته زموږ سره جنګ وکړې ته به پوه سې چې خلک موږ يو او زموږ په مثل به د هيڅا سره مخامخ نه سې، الله جل جلاله د يهودو د دغو خبرو په جواب او مقابل کي د سورة آل عمران ۱۲، ۱۳ نمبر آياتونه نازل کړه چې فرمايي:

﴿قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ ۚ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ۝﴾.

يعني: اې محمّده! ﷺ دغو کفارو ته ووايه چې ډېر ژر به په دنيا کي مغلوبه سی او په آخرت کي به جهنم ته وشړل سی او دغه جهنم د استوګني دپاره ډېر بد ځای دی.

﴿ قَدْ كَانَ لَكُمْ ءَايَةٌ فِي فِئَتَيْنِ ٱلْتَقَتَا ۖ فِئَةٌ تُقَٰتِلُ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُم مِّثْلَيْهِمْ رَأْيَ ٱلْعَيْنِ ۚ وَٱللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِۦ مَن يَشَآءُ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُوْلِي ٱلْأَبْصَٰرِ (١٣) ﴾.

ژباړه: اې کتونکو! تاسي ته په هغو دوو ډلو کي چي په بدرکي د جنګ دپاره سره مخامخ سوې ډېر لوی عبرت دی، یوه ډله وه چي د الله جل جلاله په لار کي یې جنګ کاوه او بله ډله وه چي کافره وه، دوی به هغه ډله دوه چنده لیدل او الله جل جلاله په خپل نصرت سره د هغه چا تایید کوي چي د ده جل جلاله خوښه وي، بېشکه چي په دغه ډېر لیدلو کي د بصیرت خاوندانو لره ه عبرت دی.

د دغه آیات شریف د ترجمې د ښه پوهېدلو دپاره ه‌جبوره یو چي بیرته د بدر غزاء ته ولاړ سو، د بدر په غزاء کي د مشرکانو شمېر تقریباً زرو کسانو ته رسېدی چي د سپرتیا او حلالولو دپاره پوره شمېر اوښان او آسان او پوره اسلحه ور سره وه او بل طرف ته د اسلامي لښکر عدد تر درو سوو نفرو لږ څه زیات ؤ چي اویا اوښان، دوه آسه او لږ اسلحه ور سره وه، خو د تعجب ځای دا ؤ چي په ځینو وختو کي هر لښکر ته هغه بل مخامخ لښکر د خپل ځان په حساب دوه چنده معلومېدی، چي د هغه نتیجه دا سوه: چي د کافرانو په زړو کي د مسلمانانو د ډېروالي په سبب بېره ورولوېدل او مسلمانانو ته د کافرانو د دغه دوه چنده شمېر په سبب پر الله جل جلاله اعتماد او توکل پیدا سو او خپل رب ته نور هم متوجه سوه، نو الله عزوجل په دغو مکرمو آیاتو کي سربېره پر دې چي یهودو ته په مغلوبیت او د جهنم په اورو عده ورکړه دغي موضوع ته یې هم اشاره وکړه.

خیر بیرته د بني قینقاع د یهودو قصې ته راسی: د یهودو د دغه جواب څخه دا معلومه سوه چي دوی و رسول الله ﷺ او مسلمانانو ته په جنګ سره اعلان وکړی چي موږ ستا له جنګه نه بېرېږو او که ته زموږ سره جنګ وکړې هلته به در معلومه سي چي جنګیالي او توریالي خوک دي، خو رسول الله ﷺ خپل قهر او دا موضوع په ځان کي پټ کړه، رسول الله ﷺ او مسلمانانو صبر وکړی او د هغه څه یه انتظار وه چي د شپو په تېرېدلو سره مخ ته راځي، د بني قینقاع د یهودو نور هم جرئت او جسارت

زیاتېدی، په خپلو ناوړه اعمالو سره یې د خپل ځان د بربادۍ کوښښ کاوه او په خپل بد عمل سره یې پر خپلو ځانو د ژوند کولو لاري بندي او ترخې کړې.

ابن هشام د أبي عَون څخه روایت کوي چي د مسلمانانو څخه یوې ښځې یو شئ د خرڅولو دپاره د بني قینقاع بازار ته یو وړی او هغه یې خرڅ کړی او بیا د یوه زرګر دکان ته ورغله هلته کښېنستل غواړي چي د خپلي خوښي شئ رانیسي، اول خو زرګر غوښته چي دغه ښځه مخ لڅ کړي، ښځې د دې کاره څخه ممانعت وکړی، بیا یو بل خبیث یهودي پټ ورغلی د ښځې په بېخبري کي یې د دې د لباس یو کُنج لوړ د دې د غاړي سره وتړی او ښځه بېخبره ناسته ده، اوس خو هیڅ نه ده پېښه، خو کله چي د ښځې سودا خلاصه سوه نو ولاړه سوه، څرنګه چي کالي یې لوړ تړلي وه د بدن یوه حصه یې ښکاره سوه او یهودو پر وخندل، ښځې د دغه لڅوالي سره یوه لویه چغه وکړه، دلته یو مسلمان سړئ هم ولاړ ؤ او یو شئ رانیسي هغه دغه حال ولیدی چي یوه مسلمانه مستوره ښځه لڅه سوه او هغه یهودي چي دا کار یې کړی دی ولاړ دی او خاندي، هغه مسلمان دغه واقعه ویني، څرنګه چي د شرف موضوع وه دغه واقعه یې نه سوای تحمل کولای نو یې پر یهودي را واچول او وې وژی، په بازار کي موجود یهود بیا پر مسلمان را ټول سوه او مسلمان یې و وژی، د وژل سوي مسلمان نورو اقرباوو د مسلمانانو څخه مرسته وغوښته، نو د مسلمانانو او د بني قینقاع د یهودو په منځ کي شر جوړ سو، کله چي رسول اللهﷺ ته خبر ورسېدی، یهودو ته یې حال ولېږی چي هغه نفر را تسلیم کړی کوم چي دغه مسلمان یې وژلی دی.

رسول اللهﷺ قاتل غواړي مګر د بني قینقاع یهودو دا نه منل چي قاتل دي ور تسلیم کړي بلکه د هغه مجرم پر څنګ و درېدل، نو د قاتل د نه تسلیمېدلو په سبب هغه عهد چي د رسول اللهﷺ او یهودو په منځ کي ؤ د یهودو له طرفه مات سو، دلته نو رسول اللهﷺ مسلمانان امر کړه چي لښکر جوړ کړی، د مسلمانانو لښکر جوړ سو او د لښکر بیرغ یې حمزه بن عبدالمطلب رضی الله عنه ته ورکړی، لښکر د بني قینقاع پر طرف حرکت وکړی، یهودو چي لښکر ولیدی په خپلو قلاوو ننوتل او دروازې یې بندي کړې، مسلمانانو د دباندي له طرفه محاصره کړل، اوس نو د بني قینقاع یهود په څو

شیانو غره دي، اول خو دوی اوه سوه نفره مسلح فوج لري او بل دننه په قلاوو کي د اوبو څاهان لري، کښتونه او حیوانات یې دننه په قلاوو کي وه، د دباندي څخه یې هیڅ شي ته ضرورت نه درلودی او هغه خوراکي مواد چي د دوی سره دننه په قلاوو کي موجود وه پوره یو کال یې بس وه، نو دوی دننه په قلاوو کي کښېنستل او رسول الله ﷺ ته یې د جنګ اعلان وکړی، رسول الله ﷺ حال ور ولېږی چي زه ستاسي سره کار نه لرم فقط هغه قاتل را تسلیم کړی، خو هغو و ویل: یا محمّد! ﷺ تا پر موږ هم د قریشو خیال کړی دی؟ موږ جنګي خلک یو که جنګ کوې جنګ در سره کوو.

اوس د یهودو له طرفه تهدیدونه شروع سوه، یهود پر خپل کفر او خیانت ټینګار کوي او مسلمانانو په قلاوو کي محاصره کړي دي، دغه محاصره د هجرت د دوهم کال د شوال د میاشتي د پنځلسم تاریخه شروع سوه او د ذوالقعدې تر اولي شپې پوري یې دوام درلودی، یعني: پوره پنځلس ورځي د محاصرې تیري سوې او بیا هم دوام لري، خو الله جلّ جلاله د یهودو په زړو کي ېېره ور واچول او دا هغه ېېره ده: کله چي الله عزّوجلّ د یوه قوم د شکست او ماتېدلو إراده وکړي دغه ېېره یې په زړو کي ور واچوي.

نو یهودو د دغي بیري په سبب عذر او زاری شروع کړې، ویل: یا محمّد! ﷺ امان را کړه، رسول الله ﷺ و ویل: امان نسته، یهود نفر ور لیږي عجز او زاری کوي صلحه غواړي، خو رسول الله ﷺ وایي هیڅکله صلحه نه کیږي بېله جنګه بله لار نسته، پسله ډیرو زاریو رسول الله ﷺ ورته و ویل: تاسي تسلیم سی بیا زما خوښه ده که مي وژلاست که مي پرېښوولاست هغه زما اختیار دی خو تاسي به بېله قیده او شرطه تسلیمېږی، فقط په تسلیمېدلو سره له جنګه خلاصېږی، سبحان الله! د هغي بیري په سبب چي د یهودو زړو ته ننوتلې وه په دغه راضي سوه چي موږ تسلیم یو او ته چي زموږ په باره کي هره فیصله وکړې هغه زموږ قبوله ده، د اسلام او مسلمانانو هیبت او دبدبه دومره لوړ او مؤثر وه چي اووه سوه جنګي ځوانان ټول و رسول الله ﷺ ته تسلیم سوه.

یهود یې ټول ونیول او لاسونه یې ور وتړل، خلک په انتظار دي چي رسول الله ﷺ به د دغه بني قینقاع د یهودو په باره کي څه امر وکړي؟ رسول الله ﷺ لړو اصحاب کرامو ته ویلي وه: چي غواړي دغه اووه سوه نفره ټول و وژني یو یې هم

ژوندئ پرې نږدي، دلته نو د يهودو دوست، لوی منافق، عبدالله بن أبئ بن سلول د خپل منافقت د رُول په عملي کولو شروع وکړه، اوس عبدالله منافق چې د خزرج د قبيلې ؤ پوه سو چې دغه خلک تړول وژل کيږي، حال دا چې د ده او د بني قينقاع د يهودو په منځ کي حِلف او تعهد ؤ چې يو د بل حفاظت به کوي خو اوس دئويني چې دغه يهود وژل کيږي او که و وژل سوه بيانو د ده د عزت او کومک دپاره څوک نه پاته کيږي، نو رسول الله ﷺ ته ورغلی د دغو يهودو دپاره عفوه څني غواړي.

رسول الله ﷺ چې تر اوسه يې د يهودو په باره کي حکم نه دی صادر کړی عبدالله منافق يې مخ ته کښېنستی او ورته وايي: يا رسولَ الله! أحسِن اِلی مَوَالِي، يعني: زما د متعهدينو دوستانو سره نيکي وکړه، عبدالله چې په ښکاره مسلمان دی او په دننه کي لوی کافر او د کفارو ملګری دی اوس د دغو مجرمينو يهودو دفاع کوي او وايي: أحسِن إلی مَوالي، رسول الله ﷺ مخ څني واړاوه او د ده جواب يې ورنه کړی، عبدالله يې بيا مخ ته کښېنستی او وايي: يا رسول الله! زما د متعهدينو سره نيکي وکړه، رسول الله ﷺ د ده د خبري جواب نه ورکوي او مخ يې څني واړاوه، رسول الله ﷺ تر اوسه د جنګ لباس چې زغره ده اغوستې ده، عبدالله بن أبئ منافق بيا د رسول الله ﷺ مخ ته کښېنستی او لاس يې تر زغره ور دننه کړی، رسول الله ﷺ يې تر کميس ونيوی او ويل: يا رسولَ الله! زما د متعهدينو سره ښه وکړه، رسول الله ﷺ په قهر سو او ويل: وَيحک أرسِلني، ايله مي کړه، مګر منافق بيا هم دا نيت کړی دی چې دغه يهود به خلاصوي، ويل يا والله! ترهغو دي نه ايله کوم چې زما د متعهدينو سره نيکي او احسان و نه کړې، درې سوه نفره چې زغري يې اغوستي دي او څلور سوه نفره لڅ بېله زغرو دي دغه اووه سوه نفره په يوه وار حلالوې؟ حال دا چې دوی زه په يخ او ګرمي کي ساتلی يم، بيا نو ما ته څوک را پاته کيږي؟ او زه يو سړئ يم چې د جنګو سره مخامخ کېږم، رسول الله ﷺ چې هرڅه ممانعت کوي خو منافق عبدالله بن أبئ پرخپله غوښتنه ټينګ دی.

خو په آخر کي رسول الله ﷺ د دغه منافق سره هغه چې د ده پر اسلام فقط يوه مياشت تېره سوې وه د مراعت او احسان معامله وکړه او يهود يې ده ته ورپرېښوول او

ویل دوی به د مدینې منورې څخه وزي، دلته به زما همسایه توب نه کوي، اوس نو د بني قینقاع یهود د شام طرف ته وزي او ځیني یې خیبر ته ولاړل، او هلته په خیبر کي د یهودو یو ځای کېدل شروع سوه.

دا د بني قینقاع د یهودو د غزاء قصه وه چي څنګه شروع سوه او د منافق عبدالله بن اُبيّ په مرسته څنګه پای ته ورسېدل.

د السویق غزاء

په دغه وختو کي چي د قریشو څخه صفوان بن اُمیه، یهود او منافقین په دغو خپلو دسیسو او عملیاتو مشغول وه ابوسفیان د قریشو مشر د داسي یوه کار په باره کي فکر کوي چي تاوان یې لږ او اثر یې ډېر وي او غواړي چي داسي یو کار ډېر ژر عملي کړي چي په هغه سره د ده د قوم عزت وساتل سي او د دوی قوت په ښکاره سي.

نو یې د بدر تر ذلیل شکست وروسته قسم یاد کړی چي تر څو پر مسلمانانو حمله و نه کړم د جنابت غسل به نه کوم (یعني: خپلي ښځي ته به نه ور نژدې کیږي) نو یې کفار سره را ټول کړه ویل: څوک زما سره یو ځای کیږي چي د محمّد ﷺ پر ضد جنګ وکړو؟ ویې کولای سوای چي د دغه مقصد دپاره دوه سوه نفره سره یو ځای کړي او د دغه دوو سوو نفرو په ملګرتیا د مدینې منورې پر طرف رهي سو څو نژدې و مدینې منورې ته ورسېدل، مګر اوس دا جرئت نه لري چي په ښکاره پر مدینه منوره حمله وکړي نو یې د مدینې منورې څخه لیري خیمې و درولې او د مدینې منورې د یهودو سره یې ارتباط ونیوی نفر ور لیږي چي زموږ سره مرسته وکړی، څو په خپله ابوسفیان د شپې په تاریکه کي په پټه د مدینې منورې اطرافو ته ورغلی، اول د حُیَی بن أخطب کور ته ورغلی د هغه دروازه یې ور وټکول، هغه دغه د ده غوښتنه نه کړه قبوله ویل: زه د محمّد ﷺ څخه ببرېږم، بیا سلام بن مشکم ته چي د بني النُضَیر مشر او رئیس ؤ ورغلی، هغه دروازه ور خلاصه کړه د ده یې عزت وکړی شراب یې سره وڅښل د مسلمانانو حال او اخبار یې ورته و وایه، د دغو خبرو په واسطه ابوسفیان په دغه شپه د مدینې منورې د اطرافو پر یوه ځای چي (العریض) ورته ویل کېده حمله

وکړه، وُني يې ماتې کړې، کومې ميوې چې هلته پرتې وې هغه يې وسوځلې او د انصارو څخه يې يو سړئ چې هلته موجود ؤ په شهادت و رساوه او بيرته مخ پر مکه مکرمه په تېښته رهي سو، رسول اللهﷺ ته چې دا خبر و رسېدی ډېر ژر په ابوسفيان او د هغه په ملګرو پسي ور ووتی خو ابو سفيان او ملګري يې په ډېر تلوار او چابکي سره تښتېدل، کوم خواړه چې د دوی سره ور سره وه هغه پرلار غورځوي غواړي چې ځانونه سپک کړي او وتښتي، مشرک قريش په تېښته سره د مسلمانانو څخه خلاص سوه.

په دغه حمله سره ابوسفيان خپل قسم پر ځای کړی چې ما پر مسلمانانو حمله وکړه، رسول اللهﷺ او مسلمانان تر (قرقرةُ الګدر) پورې پسي ولاړل خو کفار يې نه ونيول او بيرته را وګرځېدل، د بيرته را تګ په لار کې مسلمانانو هغه خواړه را ټولول چې کفارو د تېښتي په وخت کې غورځولي وه چې په دغو خوړوکي يو قسم خواړه وه چې سويق يې ورته ويل، نو ځکه دغې غزاء ته (غزوةُ السويق) ويل کيږي او دغه غزاء د هجرت د دوهم کال د ذوالحجې په مياشت کې تر بدر دوې مياشتې وروسته وه.

د ذِي أَمَر غـزاء

دغه غزاء هغه لويه عسکري حمله ده چې تر اُحُد د مخه د رسول اللهﷺ په قيادت سوې ده او د دغې غزاء د پېښېدلو سبب دا ؤ چې د مديني منورې استخباراتو و رسول اللهﷺ ته خبر را وړی چې د بني ثعلبه او محارب قبيلو ډېر زيات شمېر خلک د دې دپاره سره يو ځای کړي دي چې د مديني منورې پر اطرافو حمله وکړي.

رسول اللهﷺ د مسلمانانو لښکر جوړ کړی چې د دغه لښکر د ټولو افرادو شمېر (۴۵۰) نفره ؤ، دغه لښکر د هجرت د دوهم کال د محرمې په مياشت کې د دښمن پر طرف حرکت وکړی، مسلمانانو په لار کې يو سړئ ونيوی چې "جبار" نومېدی او د بني ثعلبه د قبيلې څخه ؤ دغه سړئ يې رسول اللهﷺ ته را وستی، رسول اللهﷺ و اسلام ته دعوت کړی او هغه هم مسلمان سو، دا سړئ يې د حضرت بلالؓ ملګری کړی چې اسلام ور وښيي او سړئ په عين حال کې د مسلمانانو لښکر ته لار هم ور ښيي چې د دښمن مځکې ته بايد څنګه او پر کومه لار ورسي، هلته بيا وکفارو ته خبر ورسېدی چې

د مدينې منورې لښکر را رهي دی، څرنګه چې کفارو د جنګ دپاره پوره تياري نه وه نيولې (يا خو د مسلمانانو څخه بيرېدل) نو کفار د غرو سرو ته وتښتېدل.

رسول الله ﷺ د خپله لښکره سره د دوی د استوګنې ځای ته ورغلی او هلته يې د هغو اوبو سره واړول چې د(ذِي أَمَر اوبه) ورته ويل کېدې، نو له دغه سببه دغې غزاء ته د ذِي أمر غزاء ويل کيږي، رسول الله ﷺ د دغو اوبو سره خېمې و درولې او د صفري مياشت يې ټوله هلته تېره کړه، دا د دې دپاره چې د شا و خوا عرب د مسلمانانو په قوت او طاقت خبر سي او په زړو کې يې د مسلمانانو څخه بېره ځای ونيسي او عرب په دې پوه سي چې د اسلام قوت له حجازه و نجد ته ورسېدی، ځکه دغه قبيلې په غطفان کې وې او غطفان په نجد کې دی، په دغه غزاء کې جنګ يا يوه بله د يادولو وړ کومه لويه واقعه نه سوه پېښه، بېله يوې کوچنۍ او خطرناکه واقعې څخه، هغه دا چې د رسول الله ﷺ دا عادت ؤ چې ځيني وختونه به د خلکو څخه ګوښه کېدی هلته به يوازې ناست ؤ د الله ﷻ عبادت او د خپله ربه سره به يې مناجات کاوه.

نو رسول الله ﷺ د خپله عادته سره سم پسله خېمو درولو ولاړی هلته تر يوه ونه لاندې کښېنستی، د دغو قبيلو خلک چې د غرو سرو ته ختلي دي رسول الله ﷺ يې و پېژندی او ويل: والله بل وخت يې بيا په دغسې تنهايي کې نه سو پيدا کولای څوک د ده د وژلو دپاره ورځي؟ يو نفر چې دَعثور بن الحارث نومېدی هغه و ويل: زه يې وژنم، نو دغه دعثور په کراره کراره د غره څخه را کښته سو څو رسول الله ﷺ ته ور ورسېدی او څوک نه دي په خبر، رسول الله ﷺ په دغه وخت کې تر ونه لاندې بيده ؤ، اوس نو دعثور د رسول الله ﷺ سر ته توره په لاس ولاړ دی، په دغه وخت کې رسول الله ﷺ را ويښ سو او وې ليده چې دعثور ورته ولاړ دی او توره يې په لاس کې ده، غواړي چې رسول الله ﷺ و وهي.

دا داسې حالت دی چې هيڅا د دې خيال او ګمان نه کاوه چې داسې دې پېښه سي خو اوس دعثور توره په لاس ولاړ دی او ويل: يا محمّد! ﷺ اوس مې څوک ستا څخه منعه کوي؟ د ده په فکر کار خلاص دی فقط يو واری غواړي خو رسول الله ﷺ په يقيني او اعتمادي لهجه ورته و ويل: اَللّٰهُ، سبحان الله! د رسول

اللهﷺ د دغې جملې د ويلو سره دعثور پر شا غځار سو او توره يې رسول اللهﷺ ته نژدې دلاسه ولوېدل، توره رسول اللهﷺ واخيستل، اوس دعثور پروت دی او رسول اللهﷺ توره په لاس ورته ولاړ دی، رسول اللهﷺ ورته و ويل: زما څخه دي څوک منعه کوي؟ دعثور و ويل: يا محمّد!ﷺ الأمان.الأمان، او دا وعده در سره کوم چې هيڅ وخت بيا ستا او د مسلمانانو په مقابل کې نه جنګېږم.

رسول اللهﷺ پرېښاوه، دعثور بيرته خپل قوم ته ولاړی، قوم ورته و ويل: ولې دې و نه واهه؟ دعثور ويل: ما چې ورته و ويل: څوک مې ستا څخه منعه کوي؟ کله چې ده و ويل: الله، يوه سړي په دواړو لاسو پرځيکړ و وهلم او زه پر شا غځار سوم.

دا جبريل عليه السلام ؤ او د رسول اللهﷺ د نجات او خلاصون دپاره له آسمانه راکښته سوا و دغه سړی يې وواهه.

د کعب بن الأشرف يهودي وژنه

کعب بن الأشرف د يهودو لوی او مالداره سړئ ؤ چې د اسلام او مسلمانانو سره يې تر ټولو يهودو زيات حسد او عناد درلودی، رسول اللهﷺ يې په ښکاره سره آزاراوه او د مسلمانانو سره يې په ښکاره د جنګ اعلان کاوه، دئ په خپله د طئ د قبيلې د بني نبهان څخه ؤ او مور يې د بني النضير د يهودو څخه وه، کعب بن الأشرف چې غني او بربادي سړئ ؤ په عربو کې په ښايست سره مشهوره ؤ او د عربو د شاعرانو څخه يو شاعر ؤ، د ده قلا د مدينې منورې په جنوبي طرف کې د بني النضير د يهودو د کورو شا ته وه، کله چې د بدر په جنګ کې د مسلمانانو د کاميابۍ خبر د اول وار دپاره ده ته ورسېدی ده و ويل: آيا دا صحي او ممکنه ده؟ هغه خلک د عربو اشراف او د خلکو پاچهان وه، په والله که محمّدﷺ دغه خلک وژلي وي نو د مځکې نس د مځکې تر مخ ښه او بهتر دی (يعني: تر دې ژوند مرګ ښه دی) کله چې بيا دا خبر تاکيد او يقيني سو نو دغه د الله دښمن په اشعارو کې د رسول اللهﷺ او مسلمانانو بد وينځ شروع کړه او د دوی دښمنان يې ستايل او هغه يې نور هم جنګ ته تشويقول، خو يوازې په شعر ويلو هم نه سو قانع، بلکه مکې مکرمې او قريشو ته ورغلی او هلته يې

د مُطلب بن أبي وداعه السهمي په کور کي واړول، په مکه مکرمه کي به هر مجلس ته ورتلی او هلته به يې په ژړا ژړا د بدر پر وژل سوو کسانو شعرونه ويل، چي په دې کار سره يې د هغو احساسات پارول، د رسول الله ﷺ او مسلمانانو پر ضد يې د قريشو عناد او دښمني ستايل او قريش يې د مسلمانانو جنګ ته تشويقول او را بلل.

په هغه وخت کي چي کعب بن الأشرف په مکه مکرمه کي ؤ، مشرکانو پوښتنه ځني وکړه چي آيا ستا زموږ دين خوښ دی که د محمّد ﷺ او د هغه د اصحابو؟ او کومه ډله پر حق دين رهي ده؟ کعب به ورته ويل: تاسي تر دوی افضل او پرحق ياست او حتّی د دغو مشرکانو په سبب به يې د بتانو عبادت هم ور سره کاوه، په دغه باره کي د سورة النساء (٥١) نمبر آيات نازل سو چي الله جلّ جلاله فرمايي:

﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُواْ نَصِيبًا مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ يُؤْمِنُونَ بِٱلْجِبْتِ وَٱلطَّٰغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُواْ هَٰٓؤُلَآءِ أَهْدَىٰ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ سَبِيلًا ﴿٥١﴾ ﴾. [النساء: ٥١]

يعني: آيا تا هغه کسان نه دي ليدلي چي دوی ته له کتابه څخه برخه او حصه ورکول سوې ده (چي هغه دغه يهود دي، ځکه دوی کتابيان وه) دوی پر بت او شيطان ايمان را وړی دی، يعني: د قريشو دپاره يې د بتانو عبادت کاوه او دوی و هغو کسانو ته چي کافران سوي دي وايي: تاسي مشرکان تر هغو کسانو ډېر پر لار برابر ياست چي پر الله او رسول الله يې ايمان را وړی دی.

سبحان الله! نن ورځ هم په مسلمانانو کي داسي کسان پيدا کيږي چي ګمراهو کفارو، يهود او نصاراوو ته وايي: تاسي تر مسلمانانو ښه او بهتر ياست.

خير کعب بن الأشرف يهودي بيرته مدينې منورې ته راغلی او په خپلو اشعارو کي به يې د اصحاب کرامو ښځي په بده سره يادولې او مسلمانان يې په خپله ايله ژبه سره ډېر زهيرول، دلته نو رسول الله ﷺ خپلو اصحابو ته و ويل: څوک مو د کعب بن الأشرف څخه خلاصوي؟ ځکه ده الله او رسول الله ډېر آزار کړه.

د دې کار دپاره د مسلمانانو څخه يوې ډلې ځانونه انتخاب کړه چي هغه ډله: محمّد بن مسلمه، عُباد بن بشر، ابونائله، چي نوم يې سلکان بن سلامه دی او

د یهودي کعب بن الأشرف رضعي ورور هم ؤ، حارث بن أوس، ابو عبس بن حَبر، دغو پنځو نفرو په خپله خوښه دکعب بن الأشرف د وژلو دپاره ځانونه انتخاب کړه او د دغي ډلي مشر محمّد بن مسلمهؓ ؤ، د کعب بن الأشرف د وژلو په روایتو کي راغلي دي: کله چي رسول اللهﷺ و فرمایل: څوک دکعب کار ورکوي؟ ده الله او رسول الله ډېر آزار کړه، محمّد بن مسلمهؓ ولاړ سو او ویل: زه یا رسول الله! آیا ستا خوښه ده چي ویې وژنم؟

رسول اللهﷺ و فرمایل: هو، محمّد بن مسلمهؓ و ویل: نو اجازه را کړه چي یو څه و وایم، رسول اللهﷺ و فرمایل: وې وایه، یعني د دغه کار دکولو دپاره خلاف ویلو ته ضرورت لرم د هغه خلاف ویلو اجازه راکړه، رسول اللهﷺ هم اجازه ورکړه.

په دغسي حالاتو کي یعني: دکفارو سره د جنګ او مقابلې په وخت کي چم، حیله او خلاف ویل، یوازي دا نه چي جائز او روا دي، بلکه ښه کار هم دی.

اوس نو د نقشې د عملي کولو دپاره محمّد بن مسلمهؓ وکعب بن الأشرف ته ورغلی او ورته ویل یې: دغه سړي (چي مقصد یې رسول اللهﷺ ؤ) زموږ څخه صدقه وغوښتل او موږ یې ستړي کړي یو.

کعب ورته و ویل: په والله تاسي د ده مرسته او ملګرتیا کوی.

محمّد بن مسلمهؓ و ویل: موږ د دهﷺ متابعت کړی دی او دا مو نه ده خوښه چي اوس یې پر نیمه لار پرېږدو، و به ګورو چي د ده دکار آخر څه شي کېږي، خو اوس موږ ستا څخه یو یا دوه خُرواره خواړه په پور غواړو، کعب و ویل: هو خواړه په پور درکوم خو ګرو به را ته ایږدی.

محمّد بن مسلمه ؓ و ویل: په ګرو کي څه شي غواړې؟

کعب ویل: ښځي په ګرو کي را کړی.

محمّد بن مسلمه ؓ و ویل: موږ خپلي ښځي څنګه په ګرو کي در سره پرېږدو؟ حال دا چي ته په عربو کي ښایسته سړئ یې.

کعب ویل: نو اولادونه مو په ګرو کي را کړی.

محمّد بن مسلمهؓ و ویل: خپل اولادونه څنګه په ګرو کي درکړو؟ سبا به

هلکان په خپلو منځو کي یو و بل ته د پېغور پر قسم وایي: ته خو هغه یې چي په یوه خُروار خوړو ګرو سوی وې، دا موږ ته شرم او پېغور دی، مګر ستا د اطمینان دپاره به خپله اسلحه په ګرو کي درته کښېږدو.

کعب بن اشرف یهودي وعده ور سره وکړه چي ښه دی اسلحه دي راوړه او راسه.

ابونائله ﷺ چي د کعب رضعي وروړ ؤ دئ هم د محمّد بن مسلمه پر قسم کعب ته ورغلی مجلس ور سره کوي د کعب د اشعارو بیتونه ور سره وایي او بیا یې په آخر کي ورته و ویل: ویحَکَ یا ابن اشرف! زه د یوه حاجت او ضرورت دپاره را غلی یم، زه به هغه حاجت او مقصد درته بیان کړم خو ته به دغه حال د ځان سره پټ ساتې، کعب ویل: هو وایه، ابونائله ﷺ و ویل: د دغه سړي را تګ موږ ته یو آفت ؤ (چي مقصد یې رسول الله ﷺ ؤ) د ده په راتګ سره مو ټول عرب دښمنان وګرځېدل، ټول عرب مو د یوې لیندۍ ښځه ولي او په یوه سترګه را ته ګوري، د کاروبار او تجارت لاري یې راباندي بندي کړې، موږ په تکلیف یو، اولادونه مو وږي دي، نوري یې هم داسي خبري ورته وکړې لکه محمّد بن مسلمه چي کړي وې او ابونائله د خپلو خبرو په منځ کي دا هم ورته و ویل: چي زما سره دغه زما د رأیي او نظر نور ملګري هم سته او زه غواړم چي هغه هم تا ته را ولم او ته یو څه خواړه پر خرڅ کړې او مراعت یې هم وکړې، کعب د ابونائله سره هم موافق سو.

اوس نو په دغو خبرو کي محمّد بن مسلمه او ابونائله د هغه خپل مقصد دپاره کامیابه سوه، هغه دا چي: اوس دوی کولای سي چي کعب ته د اسلحې سره ور سي ځکه دغه اسلحه د ګرو دپاره ورته ایږدي او د ځانه سره نور ملګري هم په دغه عُنوان ورولي چي دوی هم د رسول الله ﷺ ښځه ناراضه او د دوی د نظریې موافق دي.

یوه شپه چي د سپوږمۍ په رڼا روښانه شپه وه او دا د هجرت د دریم کال د ربیع الأول د میاشتي د څوارلسم شپه وه دغه پنځه نفریزه ډله رسول الله ﷺ ته سره را ټوله سوه او د خپلي نقشې د عملي کولو إراده یې ورته بیان کړه، رسول الله ﷺ هم تر بقیع الغرقده پوري د دوی سره را و وتی او بیا یې ورته و فرمایل: په بسم الله سره رهي سی او ویل: الٰهي! د دوی مرسته وکړې، بیا نو رسول الله ﷺ خپل کور ته ولاړی او

هلته يې لمونځ او د خپل رب سره مناجات كاوه، دغه ډله رهي سوه ترڅو چې د كعب بن الأشرف قلا ته ورسېدل د قلا د دباندي څخه ابونائله ور ږغ كړه، كعب ولاړ سو چې ورته را كښته سي، دكعب ښځې چې په دغه نژدې وختو كې يې واده ور سره كړی ؤ كعب ته و ويل: ته د شپې په دغه وخت كي چيري ځې؟ او ما داسي آواز واورېدی لكه د هغه څخه چېويني څڅيږي، كعب ويل: دا زما ورور محمّد بن مسلمه او زما رضعي ورور ابونائله دي او يو د عزت خاوند او شجاع سړئ (چې خپل ځان يې مقصد ؤ)كه د چړو و وهلو ته وغوښتل سي بايد دغه دعوت قبول كړي، بيا نو كعب په كبر او غرور د قلا څخه په داسي حال كي را كښته سو چې ډېر عطر يې استعمال كړي وه او د سر له ورېښتانو څخه يې خوشبويي پورته كېدل، د كعب تر را وتلو د مخه ابونائله خپلو ملګرو ته ويلي وه:كله چې كعب راسي زه يې تر ورېښتانو نيسم او ورېښتان يې بويوم هر وخت چې تاسي په دې پوه سواست چې ما تر ورېښتانو ښه ټينګ ونيوی نو يې په تورو وهی.

اوس چې كعب را كښته سو ترڅه وخته يې دالته خبري سره وكړې او بيا ابونائله ورته و ويل: يا ابن الأشرف! نه غواړې چې (شعب العجوز) ته ولاړسو او دغه پاته شپه هلته مجلس سره وكړو؟ كعب ويل: ستاسي خوښه ده، نو سره رهي سوه، پرلاري ابونائله ورته وايي: يا كعب! تر دغه عطرو چې دغه نن شپه تا وهلي دي خوشبويه عطر مي نه دي بوی كړي.

كعب د دغي خبري د اورېدلو سره په فخر و ويل: زما سره د عربو تر ټولو ښځو خوشبويه ښځه ده.

ابونائله و ويل: اجازه را كوې چې سر دي بوی كړم؟

كعب ويل: هو، ابونائله د كعب په ورېښتانو لاس ننه ايستی او د ده ورېښتان يې بوی كړه، د ابونائله ملګرو هم د كعب ورېښتان بوی كړه، تر څه ټګ وروسته ابونائله ويل: زه غواړم چې بيا دي ورېښتان بوی كړم، كعب ويل: هو بوی يې كړه، ده يې بيا ورېښتان بوی كړل، كعب ښه مطمئن سو، تر څه ټګ او خبرو وروسته بيا ابونائله ورته وايي: زه غواړم چې بيا دي ورېښتان بوی كړم، كعب وايي هو بوی يې كړه،

ده چي يې لاس په وربښتانو ور ننه ايستی تر وربښتانو يې ټينګ ونيوی او پر ملګرو يې رغ کړه: وهی يې دا د الله دښمن، په دغه وخت کي د شا وخوا څخه په تورو و وهل سو مګر دې تورو د کاره وانه چاوه، محمّد بن مسلمه ﷺ چي يو تبرزين ور سره ؤ په هغه يې و واهه څو دغه د الله دښمن و وژل سو، څو د دغو وهلو سره کعب يوه دومره لويه چغه وکړه چي شا وخوا ټولو خلکو واورېدل او داسي قلا نه سوه پاته چي پرهغه دي اور نه سي بل، خلکو د قلاوو پرسرو د دې دپاره اورونه بل کړه چي خلک سره راټول سي ځکه دا د خلکو د جمعه کېدلو او آماده کېدلو دپاره علامه او خبر ؤ.

د مسلمانانو پنځه نفريزه ډله د مدينې منورې پر طرف رهي سوه څو په دغو نفرو کي حارث ﷺ د خپل يوه ملګري په تور زخمي سوی ؤ اوويني ځني بهېدې، نو ځکه د خپلو ملګرو ترشا پاته سو، هغه نور ملګري چي يې حَرّةُ العريض ته ورسېدل وې ليده چي حارث د دوی سره نسته نو يې د څه وخت دپاره دالته انتظار ورته وکړی څو حارث هم چي کرارکرار په دوی پسې ؤ را ورسېدی، حارث يې پر اوږو ور سره واخيستی څو بقيع الغرقد ته ورسېدل او هلته يې په لوړ آواز تکبير و وايه.

رسول الله ﷺ د دوی تکبير واورېدی او پوه سو چي کعب يې وژلی دی، رسول الله ﷺ هم تکبير و وايه، کله چي اصحاب کرام رسول الله ﷺ ته ور ورسېدل رسول الله ﷺ ورته و فرمايل: أَفلَحَتِ الوُجُوه، يعني: کامیابه سولاست، دوی و ويل: وَوَجهُکَ يا رسولَ الله! او د دغه طاغي سر يې د رسول الله ﷺ په مخ کي پر ځمکه وغورځاوه، رسول الله ﷺ د الله جَلّ جَلالُهُ حمد و وايه او د حارث پر زخم يې ور توف کړه، هغه زخم ځای پر ځای جوړ سو او بيا يې هيڅکله تکليف ورنه کړی.

کله چي يهود د طاغي کعب بن الأشرف په وژلو خبر سوه د دوی په عنادي او حسدي زړو کي نوره هم بېره ډېره سوه او په دې پوه سوه: هر هغه څوک چي أمن خرابوي او په خلکو کي تشويشونه پيدا کوي د خپلو وعدو او عهدو احترام نه کوي که نصيحت فايده ورته و نه کړه نو رسول الله ﷺ د هغو په مقابل کي د قوت د استعمالولو څخه هيڅ دريغ نه کوي، يهودو د دغه خپل ياغي او طاغي مشر په وژلو هيڅ هم و نه ويل بلکه نور هم آرام سوه او پر خپلو عهدو يې د وفاء کولو اظهار کاوه، دغه ښا ماران

په تلوار په خپلو غارو ننوتل چي په هغو کي خپل ځانونه پټ کړي، په دغه ډول سره رسول الله ﷺ تر څه وخته د داخلي خطرو څخه و هغه خارجي خطرو ته چي د مديني منورې د دباندي څخه يې د پيښېدلو امکانات وه تر يوې اندازې فارغه سو.

نو د رسول الله ﷺ په دغه حکيمانه عمل مسلمانان د ډېرو هغه داخلي ستړياوو او تکاليفو څخه هوسا سوه چي کله نا کله به ورته پيښېدل.

په دغه وخت کي يعني: د بدر او اُحُد په منځ کي د حضرت علي بن أبي طالب ﷺ واده د رسول الله ﷺ د لور حضرت فاطمة الزهراء ﷺ سره وسو او دا هغه مشرف ترين او مکرم ترين واده دی چي د رسول الله ﷺ د کشري لور حضرت فاطمة الزهراء، هغه چي په شرف او عزت کي به د دې مثل هيڅ نه وي او که وي ډېر لږ به وي، د رسول الله ﷺ د اکا د زوی او هغه نژدې ملګري حضرت علي ﷺ سره کيږي.

د فُرُع يا بَحران غزاء

اوس خو تاسي ته معلومه ده چي د هجرت دريم کال داخل سو، د هجرت د دريم کال د ربيع الآخر په مياشت کي رسول الله ﷺ په يوه بله جنګي دوره د درو سوو نفرو اصحاب کرامو په ملګرتيا د مديني منورې جنوبي طرف ته د قريشو يوې قافلې ته چي د يمن څخه را رهي وه ور و وتی، چي دغه ځای ته بَحران ويل کيږي او د فُرُع په منطقه کي واقع دی، څرنګه چي قافله د دوی تر وتلو د مخه تېره سوې وه نو جنګ و نه سو، خو د رسول الله ﷺ د دغه وتلو په سبب کي روايتونه مختلف دي، څوک وايي چي د قريشو قافلې ته ور وتلی ؤ او څوک وايي چي رسول الله ﷺ ته خبر ورسېدی چي د بني سُليم قبيله د مسلمانانو د جنګ دپاره سره جمع سوې ده نو رسول الله ﷺ د هغو تر حملې د مخه ور و وتی، بني سُليم چي د رسول الله ﷺ په ورتګ خبر سوه سره وپاشل سوه او ولاړل، خو اول روايت صحي دی ځکه د بني سُليم د قبيلې کورونه د فُرُع و طرف ته نه دي، بلکه بني سُليم په نجد کي پراته وه.

د زيد بن حارثه رضي الله عنه سرِيه يا ټولۍ

دغه سريه هغه آخرنۍ او ډېره کاميابه واقعه ده چي د هجرت د درېيم کال د جمادي الأخير په مياشت کي د اُحُد تر غزاء د مخه پېښه سوې ده.

د بدر تر غزاء وروسته قريشو ته لوی تکليف او تشويش پېښ ؤ ځکه قريشو نه صنعت درلودی نه زراعت بلکه د دوی ټول ژوند په تجارت سره ؤ او مهم تجارت يې د شام و طرف ته ؤ، خو مدينه منوره د شام په لار کي واقع ده يعني: مدينه منوره د مکې مکرمې او شام په منځ کي پرته ده، اوس نو قريش خپلي قافلې په بېغمه زړه نه سي لېږلای، ځکه قافله بايد خامخا د مدينې منورې پر لار تېره سي او هلته يې مسلمانان را ګرځوي، نو خود قريش په غم او تشويش کي دي.

صفوان د اُميه بن خلف زوی هغه چي ورور او پلار يې په بدر کي و وژل سوه د قريشو له طرفه د دغه کال د تجارتي قافلو د مشرتوب دپاره انتخاب کړل سو (لکه د اطاق تجارت رئيس) اوس نو صفوان و قريشو ته وايي: محمّد ﷺ او د ده ملګرو زموږ تجارت پر موږ بند کړی موږ نه پوهېږو چي موږ د ده په اصحابو څه وکړو؟ او د ساحلي لارو خلک هم ټول د ده ملګري سوه اوس زه نه پوهېږم چي پر کومه لار ولاړ سم؟ که موږ دلې په خپلو کورو کي پاته سو خپله سرمايه خورو هيڅ نه را پاته کيږي او تاسي پوهېږی چي په مکه کي زموږ ژوند په تجارت سره دی چي په دوبي کي شام ته ځو او په ژمي کي يمن ته ځو، پر دې موضوع بحث شروع سو، خو اسود بن مطلب و صفوان ته و ويل: د ساحل لار پرېږده او د عراق لار ونيسه، چي دا ډېره اوږده لار وه يو وار به قافله د عراق پر طرف تله او بيا به له هغه ځايه څخه په نجد کي تېرېدل بيا به شام ته تله چي دغه لار د مدينې منورې په شرقي طرف کي د مدينې منورې څخه ډېره ليري تېرېدل او قريشو ته دغه لار هيڅ نه وه ور معلومه، نو اسود بن مطلب و صفوان ته و ويل: فُرات بن حيان در سره ملګری کړه چي هغه دغه لار در وښيي.

قريشو د دغي قافلې خبر ډېر پټ ساتلی ؤ هيڅوک نه وه خبر چي قافله کله او د کومي لاري څخه ځي خو سبحان الله! الٰهي قدرت دی د دغي قافلې د رهي کېدلو

او د تګ د لارې خبر مدينې منورې او مسلمانانو ته ورسېدی هغه داسې: د مسلمانانو څخه یو نفر چې سُلَیط بن نعمان نومېدی په کفارو کې یې د جاهلیت د وختو څخه یو آشنای درلودی چې د هغه نوم نعیم بن مسعود ؤ او مشرک دی (دغه نعیم بن مسعود د خندق په غزاء کې ډېره جالبه قصه لري چې پرخپل وخت به درته بیان سي او هغه وخت مسلمان سو) خو اوس دغه نعیم مشرک او دکفارو ملګری دی، نو سُلَیط بن نعمان چې مسلمان دی د نعیم بن مسعود مشرک سره د شراب چښلو په مجلس کې ناست دی او شراب سره چښي (البته تر دغه وخته شراب نه وه حرام سوي) نعیم بن مسعود نشه سو او ده ته د قافلې حال پوره ور معلوم ؤ، د نشې په حالت کې پر خبرو راغلی د قافلې د لېږلو حال بیانوي، مګر سُلَیط چې نه دی نشه ده بیا په پوښتنو شروع وکړه څو د قافلې پوره حال یې په تفصیل سره ځني معلوم کړی چې کله رهي سوه او پر کومه لار ځي څو نفره او څومره مالونه ور سره دي؟ کله چې سُلَیط پوره معلومات حاصل کړه نو سمدستي ورسول الله ﷺ ته ورغلی او ټوله قصه یې ورته بیان کړه.

رسول الله ﷺ هم ډېر ژر یوه سل نفریزه ټولۍ جوړه کړه چې د ټولۍ مشر زید بن الحارثه رضي الله عنه ؤ، زید هم په ډېره چابکي سره د قافلې لارې ته ځان ورساوه او پر قافله یې په داسې وخت کې حمله وکړه چې د قافلې خلکو په نجد کې د یو اوبو سره اړول چې هغو اوبو ته (قَردَه) ویل کېده، مسلمانانو ټوله قافله بېله جنګ او مقاومته په غنیمت واخیستل، ځکه صفوان او د ده ملګرو هیڅ دا فکر نه کاوه چې مسلمانان دي په دغه لیرې او نامعلومه لار کې ور ته ولاړ وي، نو خود بېله تیښتي بل څه نه وه ورپاته.

کفار د عراق پر طرف رهي وه د دوی په فکر مسلمانان هلته څه غواړي دا هیڅ امکان نه لري چې مسلمانان دي په مخه ورسي، د قافلې خلکو په بیغمه زړه اړول چې ناڅاپه حمله پر وسوه، نو صفوان او هغه د قافلې ساتونکي بېله کوم مقاومته ټول وتښتېدل قافله یې سره د هغو مالو چې پکښې وه پرمیدان پرېښوول، مسلمانانو ټوله قافله په غنیمت واخیستل، سل زره د سپینو زرو درهمه، اوښان، مالونه، ټول شیان یې واخیستل، چې دغه مالونه مسلمانانو ته لوی غنیمت ؤ حتّی هغه د قافلې لار ښوونکی فُرات بن حیان یې هم بندي ونیوی، رسول الله ﷺ پسله هغه چې د قافلې څخه یې

خُمس یا پنځمه حصه وایستل نوره قافله یې د ټولې پر افرادو تقسیم کړه او فُرات بن حیان مسلمان سو.

دغه کامیابه حمله چې د بدر تر جنګ وروسته وه قریشو ته یې یو بل نوی غم او مصیبت جوړ کړی، په دغه واقعه د قریشو نور هم تشویش او پرېشاني زیات سوه، اوس نو د قریشو مخ ته دوې لاري دي: یا به خپله سرکښي او کبریاء پرېږدي د مسلمانانو سره به د صلحې او مسالمت لار اختیاروي یا به داسې جنګ کوي چې په هغه سره هغه خپل بایللی مجد او پخوانۍ عزت لاس ته را وړي او د مسلمانانو قواوي داسې تیت او پرکې کړي چې نه پردوی اونه د دوی پر قافلو تسلط ولري، خو د مکې مکرمې مشرکانو دغه دوهمه د جنګ لار اختیار کړه، قریشو پر دې ټینګار کاوه چې خپله بدله او انتقام واخلي او د مسلمانانو سره د مقابلې دپاره باید پوره آمادګي ونیسي او پر مسلمانانو باید د دوی په کورو کې حمله وسي، نو دغه د اوسنۍ قافلې اخیستل او هغه نور پخواني واقعات د دې سبب وګرځېدل چې د اُحُد غزاء یې په وجود را وړل.

د اُحُد غزاء! یا د یوه

نیستي کوونکي جنګ دپاره د قریشو آمادګي

پسله هغه چې قریشو د بدر په غزاءکې شرموونکی شکست وخوړی مشران او سردارن یې و وژل سوه، نو قریش له قهره سره ایشېدل او په زړو کې یې د انتقام او بدلې اخیستلو اور بل ؤ حتّی قریشو د بدر پر وژل سوو کسانو ژړا منعه کړه او ویل: د بندیانو د خلاصون دپاره پر فدیه ورکولو هم تلوار مه کوی، دا د دې دپاره چې مسلمانانو ته د دوی د درد او غم اندازه نه سي معلومه، نو د بدر تر جنګ وروسته قریشو پر دې اتفاق وکړی چې د مسلمانانو پر ضد به یو عمومي داسې جنګ جوړوي چې د دوی زخم ور جوړ کړي او د دوی د انتقام تنده ور ماته کړي، نو یې د دغسې جنګ دپاره د تیارۍ او آمادګۍ په نیولو شروع وکړه، د قریشو په مشرانو کې عِکرمه بن أبي جهل، صفوان بن اُمیه، ابوسفیان بن حرب، عبدالله بن أبي ربیعه، هغه کسان وه چې

د جنګ کولو دپاره په ډېر شوق او حماس کي وه او د دغه جنګ د کامیابه کولو دپاره هغه اول کار چي دوی وکړی هغه دا ؤ: کومه قافله چي د بدر د جنګ سبب وګرځېدل او ابوسفیان د مسلمانانو د حملې څخه خلاصه کړه، د مشرکانو مشرانو هغه قافله د ځان سره وساتل او د هغې قافلې مالکانو یا هغو کسانو ته چي په دغه قافله کي یې حصه درلودل و ویل: یا معشر القریش! محمّد ﷺ ستاسي سره ظلم وکړی ستاسي سرداران او مشران یې ووژل، په دغه مال سره د ده د جنګ دپاره زموږ مرسته وکړی بنایي چي موږ خپل انتقام او بدله واخلو، هغو هم دا قبوله کړه، اوس نو دغه قافله چي زر اوښه پکښې وه او د سرو زرو پنځوس زره دیناره یې د مالو قېمت ؤ دا ټوله د را تلونکي جنګ دپاره کښېښوول سوه، الله جل جلاله د سورةُ الأنفال په (۳٦) نمبرآیات کي فرمایي:

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ لِيَصُدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۚ فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَۗ﴾. [الأنفال:٣٦]

ژباړه: بېشکه هغه کسان چي کافران دي خپل مالونه د دې دپاره مصرفوي چي خلک د الله جل جلاله د دین او لاري څخه منعه کړي، ژر ده چي دوی به دغه مالونه د دغه مقصد دپاره مصرف کړي خو دغه مصرفول به د دوی دپاره یو حسرت او پښېماني وي(*ځکه مالونه به یې مصرف سي او مقصد ته به نه ورسیږي*) او بیا به په آخر کي هم دوی مغلوبه سي.

نن ورځ هم موږ وینو چي کفار بې حسابه مالونه د اسلام د ختمولو دپاره مصرفوي، یوه نفر ته د لږ کار په مقابل کي ډېري پیسې ورکوي خو دا هیڅ امکان نه لري چي اسلام دي ورک یا ختم سي، بلکه د دوی مالونه به ختم او مصرف سي خو اسلام به بیا هم د مسلمانانو په زړو او اعمالو کي هغسي پاته وي، ښه متوجه سی: د اسلام د ختمولو دپاره یوازي اوسني کفار مالونه نه مصرفوي بلکه دغه کار د اسلام د شروع څخه تر نن ورځي پوري شروع دی خو هیڅ نتیجه یې نه ورکړې ده او نه به یې ورکړي.

پسله هغه څخه چي قریشو د دغي قافلې تجارتي مالونه د را تلونکي جنګ دپاره کښېښوول نور هم د خدای و هست موضوع شروع سوه او خلکو هم پوره مالي مرسته

وکړه، دا خو مالي او مادي حالت ؤ چي ډېر ښه مخ ته ولاړی، بیا نو قریشو د شا و خوا په ټولو قبائلو کي لکه د احابیش قبیله، کنانه او اهل تهامه، نجد او غطفان کي داسي اعلان وکړی: هرڅوک چي زموږ په ملګرتیا د مسلمانانو سره په جنګ کي حصه اخلي هغه کولای سي چي راسي، یوازي دا نه چي اعلان یې وکړی بلکه په خپله ابوسفیان غطفان ته ورغلی، هغه غطفان چي رسول الله ﷺ حمله پر کړې وه او موږ یې لږ د مخه قصه بیان کړه، غطفان هم نفر ور سره کړه چي په دې جنګ کي د ابوسفیان مرسته وکړي او بیا ابوسفیان د حبشیانو قبیلې ته ورغلی هغو هم د نفرو مرسته ور سره وکړه، ابوسفیان د هر چا څخه مرسته غواړي او د هر ځای څخه نفر را ټولوي حتّی صفوان بن اُمیه هغه (ابو عَزّه) شاعر کوم چي د بدر په جنګ کي مسلمانانو بندي ونیوی او بیا رسول الله ﷺ بېله فدیې په دې شرط ایله کړی چي بیا به د مسلمانانو پر ضد نه جنګیږي او ده هم دغه وعده وکړه، نو صفوان دغه ابو عَزّه په دې راضي کړی چي پر قبیلو ګرځه او په خپلو اشعارو سره خلک د مسلمانانو پرضد پاروه او صفوان دا وعده ور سره وکړه که ته له جنګه ژوندئ راغلې دومره مال به درکړم چي په یوه وار به دي غني کړم او که و وژل سوې ستا د لوڼو نفقه د همېش دپاره پر ما ده، ابو عَزّه هم دغه سودا قبوله کړه قبیله پر قبیله ګرځېدی او په خپلو اشعارو سره یې خلک د مسلمانانو و جنګ ته تشویقول، همدارنګه قریشو یو بل شاعر هم د دغي وظیفې دپاره انتخاب کړی چي هغه مُسافع بن عبد مناف الجُمحي ؤ.

په خپله ابوسفیان پسله هغه چي د سویق د غزاء څخه په خالي لاس راغلی د دې پر ځای چي مسلمانانو ته ضرر او تاوان ورسوي ده خپل ډېر غذایي مواد پر لاري وغورځول او بیا تر هغه وروسته د زید بن حارثه رضی الله عنه د ټولې په واسطه د عراق پر لار هغه د قریشو قافله واخیستل سوه او قریشو ته یې دومره مالي تاوان ورساوه چي د دوی د اقتصاد ملا یې ور ماته کړه، په دې کارو ابوسفیان او د قریشو نورو مشرانو ته دومره غم او تشویش پېښ ؤ چي اندازه یې نه سي بیانېدلای، نو ځکه قریشو د داسي جنګ دپاره چي د دوی او مسلمانانو په منځ کي فیصله کوونکی وي په ډېر تلوار او جدّیت سره آمادګي نیول او ژر ژر یې خپل جنګي ضروریات پوره او آماده کړل.

د مشرکانو د لښکر جوړېدل

اوس چې د بدر د غزاء پوره یو کال تېر سو په دغه موده کې قریشو وکولای سوای چې خپل لښکر او اسلحه تیار او آماده کړي، قریشو د درو زرو جنګي نفرو لښکر جوړ کړی چې دا په خپله قریش، د دوی حلیفي یا متحدي قبیلې، احابیش او نور وه. یا په اوسنۍ اصطلاح ټول دوست هیوادونه د مسلمانانو د جنګ دپاره سره یو ځای سوه.

قریشو ته ډېر لوی لښکر را ټول سو، یو کال د مخه په بدر کې د کفارو شمېر زر نفره ؤ او اوس درې زره نفره سوه چې دا د خلکو پر را ټولولو او جمعه کولو د ابوسفیان قدرت ښکاره کوي او د قریشو مشرانو په دې جنګ کې ښځې هم ور سره رهي کړې ځکه د دوی په فکر دا کار په جنګ کې د خلکو د ثابته پاته کېدلو سبب ګرځي او د دغو ښځو شمېر پنځلس تنې ؤ، د دې لښکر د نقلولو حیوانات درې زره اوښان وه او دوه سوه د آسانو سپاره ور سره وه، د ساتنې اسلحه یې اووه سوه زغري وې، د لښکر عمومي قوماندان ابوسفیان بن حرب دی د آسانو د سپرو قوماندان خالد بن ولید دی او د ده معاون عکرمه بن ابوجهل ؤ، چې دغه دواړه په هغه وختو کې د خپلو پلرو پر دین یعني پر شرک وه، د مکې مکرمې دغه لوی او مسلح لښکر پسله دغه ټولو تیاریو د مدینې منورې پر طرف حرکت وکړی، پخواني انتقام، غرور او طُغیان، د دغه لښکر په زړو کې د بغض او عناد، قهر او غضب اورونه بل کړي وه، د دوی له حسده ډک او زخمي زړو ته تر هغو شِفاء نه حاصلېدل ترڅو چې رسول الله ﷺ او ټول مسلمانان و نه وژني او د اسلام دین د مځکي له مخه ورک نه کړي.

عبّاس بن عبدالمطلب رضي الله عنه د رسول الله ﷺ اکا چې په مکه مکرمه کې دی د قریشو دغه حرکتونه او عسکري آمادګي یې تر نظر لاندي نیولي دي، کله چې د کفارو لښکر حرکت وکړی عبّاس رضي الله عنه په ډېر تلوار سره یو لیک و رسول الله ﷺ ته و لېږی چې په هغه لیک کې یې د قریشو د لښکر ټول حالات په تفصیل سره لیکلي وه، د عبّاس رضي الله عنه قاصد هم د دغه لیک په رسولو کې ډېره چابکي او چالاکي وکړه تر داسي اندازې چې د مکې مکرمې او مدینې منورې تر منځ پنځه شپږ سوه کیلو متره لار یې په درو

ورځو کې طئ کړه او لیک یې و رسول الله ﷺ ته چې په دغه وخت کې په مسجد قباء کې ؤ ورکړی.

لیک اُبئ بن کعب رضی الله عنه و رسول الله ﷺ ته و وایه، رسول الله ﷺ د حال په پټولو سره امرکړی او په خپله رسول الله ﷺ ډېر ژر مدینې منورې ته ولاړی هلته یې د مهاجرینو او انصارو مشران سره را ټول کړه مشوره ور سره کوي چې موږ باید د دغه راتلونکي لښکر په مقابل کې څه وکړو؟

ټوله مدینه منوره د تیارسئ په حالت کې ده تر داسې اندازې چې مسلمانان د لمانځه په وخت کې هم اسلحه له ځانه نه لیري کوي، د انصارو یوه ډله چې سعد بن معاذ، اُسید بن حُضیر او سعد بن عُباده رضی الله عنهم هم پکښې وه مسلح د رسول الله ﷺ د ساتنې دپاره و درېدل، شپه به یې د رسول الله ﷺ دکور مخ ته د اسلحې سره تېرول، پر هغو لارو چې له دباندې څخه مدینې منورې ته راتلې د مسلمانانو مسلحې ډلې د دې دپاره و درېدلې چې په بې خبرې کې حمله پر و نه سې او د مسلمانانو ګښتې پیرې او ګزمې شروع سوې، مسلمانان د هغو لارو پر شا وخوا ګرځېدل چې د دې احتمال ؤ چې مشرکان دې له دغه طرفه حمله وکړي.

د مشرکانو لښکر چې د مکې مکرمې څخه را ووتی د مدینې منورې پر عمومي لار رهي ؤ، کله چې (أبواء) ته ورسېدی دلته هند بنت عتبه چې د ابوسفیان ښځه وه قوم ته دا مشوره ورکړه چې د رسول الله ﷺ د مور قبر وشني او دا له قبره را وباسي، خو د لښکر مشرانو دا مشوره رَد کړه او د دې کار د عواقبو څخه وبېرېدل، ویل: که دا کار شروع سو په نتیجه کې یې موږ تاوانیان کیږو.

لښکر بیا هم د مدینې منورې پر عمومي لار رهي دی څو مدینې منورې ته نژدې سو، دلته د عمومي لارې و راسته طرف ته واوښتل ترڅو چې د اُحُد غره ته یې نژدې په یوه ځای کې واړول چې (عَینین) ورته ویل کیږي، د کفارو لښکر د جمعې په ورځ چې د هجرت د درېیم کال د شوال د میاشتې شپږمه ورځ وه پر دغه ځای واړول.

د دفاع دپاره د مسلمانانو مشورتي غونډه

د مدينې منورې استخباراتو د مشرکانو د لښکر خبرونه او حالات پرله پسې و رسول الله ﷺ ته را وړل ترڅو چې دغه آخري خبر چې د کفارو د لښکر د اړولو حالات وه هم و رسول الله ﷺ ته ورسېدی، دلته نو رسول الله ﷺ يو مشورتي عسکري مجلس جوړ کړی چې په هغه مجلس کې د موقف او دريز د اختيارولو دپاره رأيي او نظريې بيان سوې او رسول الله ﷺ دغه مجلس په هغه خوب خبر کړی چې ده ﷺ ليدلی ؤ.

رسول الله ﷺ و فرمايل: ما خوب وليدی او خير مي وليدی، و مي ليده چې يوه غوا حلاليږي او زما د توري په څنډه کې مي يو مات ځای وليدی (لکه هغه غاښ چې وتلی وي) او و مي ليدل چې ما خپل لاس په يوه قوي زغره ننه ايستی.

اصحاب کرامو وويل: يا رسولَ الله! د دغه خوب ترجمه دې څنګه وکړه؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: د غوا حلالېدل زما په اصحابو کې مرګ او وژنه ده، دا چې زما د توري غاښ وتلی دی: زما د اهل بيت څخه يو نفر وژل کيږي او زغره: مدينه منوره ده، نو زما رأيه او فکر دا دی چې د مدينې څخه به نه وزو، که مشرکان پر دغه خپل ځای پاته وي په ډېر بد ځای کې دي او که مدينې ته را داخل سوه مسلمانان به د مدينې د کوڅو په خولو کې جنګ ور سره کوي او ښځې به د کورو د بامو څخه جنګ ور سره کوي، رسول الله ﷺ و فرمايل: دا زما رأيه ده.

عبدالله بن اُبئ منافق چې دې مجلس ته د خزرج د قبيلې د يوه مشر او زعيم په صفت راغلی ؤ هغه د رسول الله ﷺ د دغې رأيي سره موافق سو، خو دا معلومه خبره ده چې د ده موافقت په دې سبب نه ؤ چې ده دغه رأيه د عسکري نظره صحي رأيه بلل بلکه د ده اصلي مقصد دا ؤ چې بېله دې څخه چې څوک د ده په منافقت پوه سي دئ او د ده ملګري له جنګه خلاص سي، خو د الله جَلَّ جَلَالُهُ دا إراده وه چې دئ او د ده ملګري د اول وار دپاره د مسلمانانو په حضور کې رسوا او شرمنده کړي او د دوی څخه هغه پرده ايسته کړي چې دوی په هغه سره خپل کفر او نفاق پټاوه او مسلمانان د ډېري سختۍ په حالت کې هغه افعي ماران و پېژني چې د دوی په لستوڼو او کالو کې ګرځېدل.

د رسول الله ﷺ د رأیي تر اورېدلو وروسته اصحاب کرامو د خپلو رأیو په وړاندي کولو شروع وکړه، په اصحاب کرامو کي چي اسلامي احساسات پارېدلي وه او ځیني خو یې هغه کسان وه چي د بدر په ورځ د رسول الله ﷺ سره نه وه وتلي هغو و رسول الله ﷺ ته د وتلو مشوره ورکړه او د وتلو دپاره یې رسول الله ﷺ ته زارۍ هم کولې حتّٰی یوه و ویل: یا رسولَ الله! موږ د دغسي ورځي تمنّا درلودل او د الله ﷻ څخه مو په خواستو غوښتل او الله ﷻ دغه ورځ موږ ته را وستل نو موږ زموږ دښمنانو ته ور وباسه، چي دوی و نه وایي: مسلمانان زموږ څخه وبېرېدل، د دغو خلکو په جمله کي انس بن نضر ﷺ ولاړ سو (دغه انس د بدر جنګ ته نه ؤ حاضر سوی ځکه د ده دا خیال نه ؤ چي جنګ پېښېږي بلکه د ده ګمان د قافلې ؤ مګر کله چي هلته جنګ پېښ سو او هغه هم پای ته ورسېدی او دیٔ نه ؤ پکښي حاضر نو ډېر خواشینی او غمجن سو او هغه وخت یې د رسول الله ﷺ په حضور یوه جمله و ویل، ویل: دا اول جنګ ؤ چي رسول الله ﷺ پکښي حاضر ؤ او زه نه سوم ورته حاضر، په والله که تر نن ورځي وروسته د رسول الله ﷺ او قریشو تر منځ جنګ پېښ سي هغه کار چي زه یې کوم الله ﷻ به یې و ویني، دا نه چي تاسي به یې و وینی، بلکه ویل: هغه کار چه زه یې کوم الله ﷻ به یې و ویني) اوس چي قریش راغله او د اُحُد سره یې واړول د ده احساس او حماس و جنګ کولو ته پر جوش راغله او غواړي چي هغه خپله وعده پر ځای کړي، نو ویل: یا رسولَ الله! کفارو ته د جنګ کولو دپاره ور وزو.

د دغو کسانو چي د وتلو په شوق وه په مقدمه کي حمزه بن عبدالمطلب ﷺ د رسول الله ﷺ اکا ؤ هغه چي د توري جوهر او هنر یې په بدر کي ښکاره سو هغه و رسول الله ﷺ ته و ویل: قسم مي دي په هغه ذات وي چي پر تا یې کتاب نازل کړی دی تر هغو به خواړه و نه خورم ترڅو تر مدینې دباندي په خپله توره د دوی سرونه و نه وهم، د ډېرو صحابهٔ کرامو رأیه دا وه چي باید ور ووزو ځکه که موږ په مدینه کي کښینو کفار به وایي چي مسلمانان وبېرېدل، رسول الله ﷺ د دې دپاره چي د خپلو اصحابو په مشوره یې عمل کړی وي نو د رأیو د أغلبیت په مقابل کي یې هغه خپله رأیه او نظر پرېښوه او پر دې فیصله وسوه چي د مدینې منورې څخه ور وزو او په ښکاره میدان کي د مشرکانو سره جنګېږو.

اسلامي لښکر
جوړول او د جنګ میدان ته وتل

د رسول الله ﷺ په امامت د جمعې لمونځ آداء سو، رسول الله ﷺ خلکو ته نصیحت وکړی په جِد او جُهد سره یې امر کړه او وې فرمایل: که مو صبر وکړی کامیابي ستاسي ده او خلک یې امر کړه چې د دښمن د مقابلې دپاره تیار او آماده سی، خلک په دې امر سره ډېر خوشاله سوه، بیا د رسول الله ﷺ په امامت د ماځیګر لمونځ آداء سو، په دغه وخت کي مسلمانان سره راټول سوي دي، رسول الله ﷺ د خپلو دوو ملګرو ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه او عمر فاروق رضی الله عنه په ملګرتیا کورته ننوتی خپله اسلحه یې را واخیستل دوې زغري یې واغوستې (یعني: یوه پر بله سر بېره) چې د دې څخه دا معلومېږي چې جنګ به ډېر شدید او خطرناکه وي، خول یې په سر واغوستی (*خول د اوسپني د ځنځیرانو څخه جوړېږي چې سر او غاړه پکښي پټ وي*) توره یې په ځان وځړول او بیا نو خلکو ته را ووتی، په دغه وخت کي چې رسول الله ﷺ دننه په کور کي د اسلحې په اغوستلو او را اخیستلو مشغول ؤ هلته تر کور دباندي اصحاب کرام د ده ﷺ د را وتلو په انتظار ولاړ وه او په دغه باره کي یې یو له بله سره خبري کولې چې موږ ولي رسول الله ﷺ وتلو ته مجبوره کړی؟ چې د هغې جملې څخه سعد بن معاذ او اُسید بن حُضیر رضی الله عنهما وه چې نورو خلکو ته یې ویل: موږ ولي د رسول الله ﷺ مشوره نه کړه قبوله؟ رسول الله ﷺ د وتلو إراده نه درلودل او موږ وتلو ته مجبوره کړی دا مو ښه کار و نه کړی موږ باید داسي نه وای کړي، ټول پر دغه خپل کار پښېمانه دي او وایي: خبره رسول الله ﷺ ته پرېږدی، کله چې رسول الله ﷺ له کوره را ووتی دوی ورته وویل: یا رسولَ الله! موږ دا حق نه درلودی چې ستا مخالفت وکړو څرنګه چې ستا خوښه وي هغسي وکړه، که دي دا خوښه وي چې په مدینه کي پاته سو پاته به سو ستا د رأیې څخه مخالفت نه کوو.

دلته په خلکو کي شک او تردد پیدا سو چې آیا ووزو او که نه ووزو؟

مګر په دغسي حالاتو کي شک او تردد نه دي په کار، رسول الله ﷺ د دغو خلکو

په جواب کې هغه خپل مشهور قول و فرمايه، رسول الله ﷺ و فرمايل: يوه نبي لره دا نه ښايي چې د جنګ لباس واغوندي او بيا يې بيرته وکاږي تر څو چه الله جل جلاله د ده او د ده د دښمنانو تر منځ فيصله نه وي کړې.

خبره فيصله سوه نور نو شک او تردد نه دی په کار، کله چې انسان د يوه شي قصد او عزم وکړي نور نو پر الله جل جلاله توکل کوي او په هغه کار شروع کوي الله عزوجل فرمايي:

﴿ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾ ﴾ [آل عمران: ۱۵۹]

يعني: کله چې د يوه کار د عملي کولو ټينګه إراده وکړې نو پر الله جل جلاله توکل وکړه او په هغه کار شروع وکړه، بېشکه چې الله جل جلاله توکل کوونکي خوښ لري.

بيا نو رسول الله ﷺ خپل لښکر درو ټوليو ته و وېشی.

اوله ټولی د مهاجرينو وه چې د هغې بيرغ يې مصعب بن عُمير رضي الله عنه ته ورکړی، دوهمه ټولی د أوس د قبيلې د انصارو وه چې بيرغ يې أسيد بن حُضير رضي الله عنه ته ورکړی. دريمه ټولی د خزرج د قبيلې د انصارو وه چې بيرغ يې حُباب بن المنذر رضي الله عنه ته ورکړی.

د مسلمانانو د لښکر شمېر ټول زر نفره ؤ او په ټول لښکر کې يې سل زغري درلودې، په دې لښکر کې عبدالله بن أبئ بن سلول د منافقانو رئيس او د ده ډله هم ورسره دي ځکه که پاته سي هغه د دوی باطني خُبث او منافقت ښکاره کيږي او خلک به وايي: بې غيرته وه، اوس د لښکر سره ملګري دي مګر نه يې جنګ مقصد دی او نه د جنګ دپاره وزي بلکه نور د نفاق مقصدونه لري چې لږ وروسته به در معلوم سي.

رسول الله ﷺ د دغه زر نفريزه لښکره سره د اُحُد د غره طرف ته رهي سو او په مدينه منوره کې يې د پاته خلکو د لمنځو د امامت دپاره عبدالله بن مکتوم رضي الله عنه پرېښاوه، کله چې لښکر تر ثنية الوداع تېر سو رسول الله ﷺ يوه ټولی وليده چې د لښکر څخه جلا وه او په اسلحه ښه مجهزه وه، پوښتنه يې وکړه چې دا څوک دي؟ ورته و ويل سوه: دا يهود او د خزرج حُلفاء دي غواړي چې د مشرکانو پر ضد په جنګ کې حصه واخلي، رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا مسلمانان سوي دي؟ ويل: يا.

ښه متوجه سی: رسول الله ﷺ دا نه کړه قبوله چې د اهلُ الکفره څخه پر اهل

الشرک مرسته و غواړي رسول الله ﷺ و فرمایل: څرنګه چې دغه خلک نه دي مسلمانان سوي نو دي بیرته وګرځي موږ د کفارو څخه پر مشرکانو مرسته نه غواړو، نو د یهودو هغه مسلحه ټولۍ بیرته وګرځېدل او یوازي مسلمانان د مشرکانو د مقابلې دپاره پاته سوه.

کله چې د مسلمانانو لښکر هغه ځای ته ورسېدی چې شیخان ورته ویل کیږي. رسول الله ﷺ غواړي چې لښکر تر نظر وباسي، په لښکر کي ګوري هلته یې څو داسي هلکان ولیدل چې په عمر لږ او کم وه، رسول الله ﷺ ته دا معلومه سوه چې دغه هلکان د جنګ کولو طاقت نه لري، چې د هغې جملې څخه عبدالله بن عمر بن الخطاب، اسامه بن زید، أسید بن ظُهیر، زید بن ثابت، زید بن أرقم، عرابه بن أوس، عَمرو بن حزم، ابو سعید الخدري، زید بن الحارثه الأنصاري، سعد بن حبه، براء بن عازب رضي الله عنهم اجمعین وه.

دغه ټول د لسو دوولسو کلو هلکان دي، رسول الله ﷺ دغه هلکان ټول مدینې منورې ته ولېږل ویل تاسي باید په جنګ کي ګډون و نه کړی، یو بل هلک چې عمر یې دیارلس کاله وو او نوم یې رافع بن خُدیج ؤ هغه یې هم امر کړی چې ته هم کور ته ولاړ سه، هغه و ویل: یا رسولَ الله! زه ښکاري یم نښان ویشتلای سم قسم ده چې زما غشی نه خطا کیږي هر هدف چې را ته و وایې زه یې ویشتلای سم، رسول الله ﷺ ده ته د دغه نښان ویشتلو په سبب اجازه ورکړه، یو بل هلک چې سُمره نومېدی او رسول الله ﷺ ورته و ویل: مدینې منورې ته ولاړسه، هغه و ویل: یا رسولَ الله! رافع ته دي اجازه ورکړه حال دا چې زه تر ده غښتلی یم که نه دغه اوس به ستا په حضور زه او دئ غېږ سره وباسو ته به و وینې چې څوک غښتلی دی، دئ پرېږدې چې جنګ وکړي او ما ته اجازه نه راکوې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: ښه دی تاسي غېږ وباسی، دوی هم د رسول الله ﷺ په حضور غېږ وایستل او رشتیا هم سُمره پر رافع غښتلی سو، نو سمره ته یې هم د جنګ کولو اجازه ورکړه.

(د عبرت خبري دي لږ خپلو ځانو ته متوجه سی! هغو هلکانو د سرښندنې میدان او جهاد ته د وتلو کوښښ کاوه، خو زموږ څخه د سهار لمونځ پاته دی)

په دغه ځای کي چې د اُحُد او د مدینې منورې منځ دی ماښام سو، رسول

اللهﷺ د ماښام او ماخستن لمنځونه دلته آداء کړه او دالته يې شپه تېره کړه، پنځوس نفره يې د لښکر د ساتنې دپاره مؤظف کړه چې د شپې به پر لښکر پیره کوي او شا وخوا به پر لښکر را ګرځي، د دغه پنځوس نفريزه ټولۍ مشر او قومندان محمّد بن مسلمه الأنصاريﷺ ؤ، هغه چې د کعب بن الأشرف د وژلو د ټولۍ مشرهم ؤ او ذکوان بن عبد قيسﷺ خاص د رسول اللهﷺ ساتنه او پر هغهﷺ پيره پر غاړه واخيستل، تر سپېدو لږ د مخه اسلامي لښکر د اُحُد طرف ته حرکت وکړی او په لارکې يې د سهار لمونځ آداء کړی، مسلمانان اوس دښمن ته ډېر ورنژدې سوي دي، دوی کفار ويني او کفار دوی ويني، په دغه وخت کې عبدالله بن اُبئ منافق هغه خپله خبيثه نقشه عملي کړه، غواړي چې د مسلمانانو لښکر سره وپاشي، د لښکر درېيمه حصه چې د ده ملګري او منافقان وه د لښکر څخه يې جلا کړه او ويل: موږ نه پوهېږو چې پر څه او د څه شي دپاره خپل ځانونه وژنو؟ او په ښکاره سره يې دا دليل وايه: چې رسول اللهﷺ زما رأيه پرېښوول او د نورو په نظريه يې عمل وکړی چې د مدينې منورې څخه را ووتی، نو زه هم جنګ نه کوم.

خو په دې کې هيڅ شک نسته چې د ده د جلا کېدلو سبب دا نه ؤ چې رسول اللهﷺ د ده نظر عملي نه کړی، ځکه که د ده د جلا کېدلو سبب همدغه وای نو ولې د نبوي لښکره سره تر دغه ځايه پورې را تلی؟ خو د هغه اول او شروع څخه به په مدينه منوره کې پاته سوی وای بلکه د دغه منافق د دغه سرکښۍ اصلي او اساسي مقصد دا ؤ: چې په دغه باريک او نازک وخت کې د دښمن په حضور د مسلمانانو په لښکر کې اختلاف او اضطراب پېښ کړي چې د لښکر ډېره حصه د رسول اللهﷺ څخه جلا سي او د هغه پاته کسانو معنويات يا روحيات ضعيفه سي او دښمن د دغه حال په ليدلو سره دلاوره او خوشاله سي، د ده په فکر دغه کار به د رسول اللهﷺ او د ده د مخلصو اصحابو دپاره يو ختموونکی عمل وي او د دوی تر ختمېدلو وروسته به بېرته د رياست موقع ده او د ده د ملګرو دپاره برابره سي.

نو خود منافق عبدالله او د ده ملګري درې سوه نفره د مدينې منورې پر طرف رهي سوه او مسلمانانو ته وايي: زه خو ځم او تاسي هم پسي راځی، قريبه وه چې دغه

منافق د خپلو ځینو مقصدو په حاصلولو کې تر یوې اندازې کامیابه سي ځکه هلته دوې نوري ډلي (چي یوه یې د أوس د قبیلې بني حارثه وه او بله یې د خزرج د قبیلې بني سلمه وه) هم د منافقانو د خبرو تر تاثیر لاندي راغلې او پسي رهي سوې. سره د دې چي دغه دوې ډلي صادقه مسلمانان دي بیا هم رهي سوې، خو الله جل جلاله د دوی د زړو څخه هغه اضطراب او تشویش ایسته کړی ببرته ثابته او قائمه پاته سوې، درې سوه نفره منافقان ولاړل او د رسول الله ﷺ سره فقط اووه سوه نفره مسلمانان پاته سوه، الله جل جلاله د سورة آل عمران د (۱۲۱) نمبر آیات څخه شروع او په وروستنیو آیاتو کي دغه د اُحُد د غزاء حالات بیانوي، خو ښوک د دغو آیاتو په ترجمه تر هغو نه سي پوهېدلای چي د اُحُد د غزاء معلومات ورته نه وي الله جل جلاله فرمایي:

﴿ وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾ ﴾.

ژباړه: اې محمّده! ﷺ کله چي ته د ورځي په شروع کي د خپله کوره را ووتې او د مومنانو دپاره دي په اُحُد کي د جنګ ځایونه تیارول او الله جل جلاله ښه اورېدونکی او پر ټولو حالاتو ښه عالم دی.

د آل عمران په سورة کي دا هغه اول آیات دی چي د اُحُد غزاء بیانوي او بیا الله جل جلاله پسي فرمایي:

﴿ إِذْ هَمَّت طَّائِفَتَانِ مِنكُمْ أَن تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا ۗ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾ ﴾. [آل عمران: ۱۲۲]

یعني: کله چي ستاسي څخه دوو ډلو د دې قصد وکړی چي بې زړه سي او له جنګه وبیرېږي، حال دا چي الله جل جلاله د دوی دوست او مرسته کوونکی دی او مومنان دي یوازي پر الله جل جلاله توکل کوي. (*نه د منافقانو پر ملګرتیا*)

یو د انصارو څخه چي په دغه دوو ډلو کي ؤ وایي: د اُحُد څخه دغه زموږ رهي کېدل او بیا بیرته را ګرځېدل زموږ ایمان ته زیان او تاوان نه دی رسولی ځکه چي الله جل جلاله فرمایي:

﴿ وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا ﴾

يعني: الله جل جلاله د دوی دوست او کومک کوونکی دی.

او وايي: د دغه آيات شريف په اورېدلو سره زه پوه سوم چي بيا هم موږ مسلمانان يُو او وايي: چي د دغه آيات دغه جمله چي فرمايي:

﴿ وَٱللَّهُ وَلِيُّهُمَا ﴾

زه په هيڅ شي نه ورکوم ځکه چي دا د الله جل جلاله له طرفه شاهدي ده چي موږ مسلمانان يُو، هو! موږ ضعيفه يُو او رهي سوو مګر زموږ په باره کي د الله جل جلاله شاهدي لوی او د قدر وړ شئ ده.

کله چي منافقان رهي سوه عبدالله بن حرام رضي الله عنه چي د جابر بن عبدالله رضي الله عنه پلار دی په منافقانو پسې سو او کوښښ کوي چي دغه منافقان په دغه باريک وخت کي و خپلي واجبي وظيفې ته متوجه کړي او راوېې ګرځوي، دئ ورته وايي: داسي مه کوی راسی في سبيل الله جنګ وکړی، يا لږ تر لږه د خپلو ځانو څخه دفاع وکړی.

منافقانو ويل: که موږ په دې پوه سو چي خامخا جنګ پېښيږي نو موږ نه تلو ستاسي په ملګرتيا مو جنګ کاوه، عبدالله بن حرام ځني را وګرځېد.ی او د ځانه سره يې و ويل: د الله دښمنانو! الله مو ورک کړه، الله عزوجل به خپل نبي ستاسي څخه مستغني کړي، يعني: تاسي ته به يې حاجت نه سي پاته، د دغو منافقانو په باره کي د سورة آل عمران (١٦٧) نمبر آيات نازل سو چي رب عزوجل فرمايي:

﴿ وَلِيَعْلَمَ ٱلَّذِينَ نَافَقُوا۟ ۚ وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا۟ قَـٰتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَوِ ٱدْفَعُوا۟ ۖ ﴾.

يعني: د دې دپاره چي الله جل جلاله هغه کسان ښکاره او معلوم کړي چي نفاق يې کړی ؤ يا منافقان سوي وه، او دغو تلونکو منافقانو ته و ويل سوه چي أُحُد ته راځی د الله جل جلاله په لارکي د کفارو سره جنګ وکړی، يا لږ تر لږه د دښمن څخه د خپلو ځانو، خپلو مالو او خپلو کورو دفاع وکړی.

﴿ قَالُوا۟ لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّٱتَّبَعْنَـٰكُمْ ۗ ﴾

نو دغو منافقانو و ويل: که موږ په جنګ پوهېدلای خامخا به مو ستاسي متابعت کړی وای. (ستاسي سره به مو په جنګ کي ګډون او اشتراک کړی وای)

د دغه تلاوت سوي آيات شريف څخه چي د منافقانو قول دی درې قسمه مقصد اخيستل کېدلای سي،

اول دا چي: دوی وايي: اصلاً جنګ نه پېښيږي دا فقط يوه آوازه ده جنګ نسته. که موږ په دې پوه سو چي جنګ کيږي نو خامخا ستاسي سره ملګري کېدلو.

دوهم دا: که چيري يو منظم او پر قانون موافق جنګ وای نو موږ به خامخا ستاسي سره پاته سوي وای، مګر اوس له يوه طرفه (۳۰۰۰) منظم لښکر دی او له بله طرفه فقط (۱۰۰۰) نفره بې وسلې او بې اسلحې دربدره مسلمانان دي، دا خو جنګ نه دی فقط د خپل ځان هلاکول دي،

درېيم دا: که موږ په جنګي فنونو او قوانينو پوهېدلای نو خامخا ستاسي سره پاته کېدلو، چي دا يې په حقيقت کي مسلمانانو ته طعنه او پېغور ورکاوه چي تاسي زموږ مشوره نه کړه قبوله چي په مدينه کي به پاته سو او د نورو په نظر مو عمل وکړی را ووتلاست، د دې دا معنٰی وه چي موږ په جنګ نه پوهېږو او تاسي پوهېږئ، نو موږ ناپوهان د څه شي دپاره د خپلو ځانو سره بيایاست؟ مقصد دا چي منافقانو د درواغو په بهانو او پلمو خپل ځانونه له جنګه ګوښه کړه او ولاړل.

الله جل جلاله د دغو منافقانو د دغه جواب د تکذيب او ردولو دپاره فرمايي:

﴿هُمۡ لِلۡكُفۡرِ يَوۡمَئِذٍ أَقۡرَبُ مِنۡهُمۡ لِلۡإِيمَٰنِۚ﴾.

دوی: دغه منافقان په دغه ورځ چي دوی دغه خبره کول تر ايمان وکفر ته ډېر نژدې وه.

دغه منافقان چي په زړه کافران او په خوله مسلمانان وه د اُحُد د جنګ په وخت کي په تَشو بهانو او پلمو د رسول الله ﷺ او مسلمانانو څخه جلا سوه او بيرته مدينې منورې ته رهي سوه، دغه د دوی ظاهري حالت هم تر ايمان وکفر ته ډېر نژدې دی او په خپل دغه عمل سره مسلمانانو ته ضرر او کفارو ته ګټه رسوي.

﴿يَقُولُونَ بِأَفۡوَٰهِهِم مَّا لَيۡسَ فِي قُلُوبِهِمۡۚ﴾.

دغه منافقان په خپلو خولو سره هغه خبري کوي چي په زړو کي يې د هغه تصديق نسته.

﴿وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾﴾

او الله جل جلاله په هغه څه ډېر ښه عالم او خبردی چې دوی یې په خپلو زړو کې پټوي دوی خو په ژبه سره ویل:

﴿لَوْ نَعْلَمُ قِتَالاً لَّٱتَّبَعْنَٰكُمْ﴾

او هغه څه چې د دوی په زړو کې دي هغه نه وایي، خو د دوی په زړو کې دا وه: ښه دی چې مسلمانان مغلوبه او ناکامه سي او موږ به بیا د خوشالۍ اتڼونه کوو.

خیر اوس خو (۳۰۰) نفره منافقان د مسلمانانو څخه جلاسوه او پاته لښکر چې ټول (۷۰۰) نفره ؤ رسول الله ﷺ د دښمن پر طرف ور رهي کړی، خو دلته بیا یو بل مشکل پېښ دی، هغه دا چې رسول الله ﷺ د جنګ د تاکتیک په اساس غوښتل چې د مسلمانانو لښکر په داسي ځای کې واړوي چې د اُحُد غر یې شا ته وي مګر اوس د مشرکانو د لښکر ډېرو حصو په داسي ځایو کې اړولي دي چې د مسلمانانو او د اُحُد د غره تر منځ دي، مسلمانان نه سي کولای چې مستقیمًا د اُحُد غره ته ورسي.

نو رسول الله ﷺ وفرمایل: څوک موږ پر داسي لار اُحُد ته وروستلای سي چې د کفارو پر لښکر ورنه سو؟ ابوخیثمه رضي الله عنه وویل: یا رسولَ الله! زه مو ورولم.

او بیا یې د اُحُد د غره و طرف ته داسي یوه لنډه لار اختیار کړه چې د بني حارثه په حَرّه او کښتو کې تېرېدل او د مشرکانو لښکر د غرب طرف ته پاته کېدی، په دغه لار کې لښکر د (مَربع بن قیظي) پرکښت او زراعت ورغلی چې دغه سړي په ښکاره د اسلام دعوه کول او په زړه کې منافق ؤ او په سترګو هم ړوند ؤ، کله چې مربع بن قیظي پوه سو چې لښکر زما په کښت کې تیریږي نو د لښکر په مخ کې ودرېدی او د مسلمانانو پر مخانو خاوري ورپاشي او رسول الله ﷺ ته وایي: که ته رسول الله یې تا ته دا اجازه نه درکوم چې زما په کښت کې تېر سې، رسول الله ﷺ ورته وایي: موږ مجبوره یو بله چاره نه لرو دغه لار موږ و هغه خپل ځای ته رسوي، منافق وایي: یا زما په کښت کې به نه تېرېږی، رسول الله ﷺ بیا ورته وایي: بله لار نسته موږ باید پر دغه لار تېر سو، خو سړئ یې منعه کوي حتّی رسول الله ﷺ ته بې ادبه خبري هم کوي،

مسلمانان ور د مخه سوه چې دغه منافق و وژني، رسول الله ﷺ و فرمايل: پرېږ يې
ږدی دا ړوند د سترګو او ړوند د زړه دی او په کښت کې تېر سی، نو مسلمانان په کښت
کې تېرېږي او مربع بن قيظي منافق و رسول الله ﷺ او مسلمانانو ته بد وايي.
رسول الله ﷺ او مسلمانان د اُحُد و غره ته ورسېدل او هلته يې په داسې ځای کې
واړول چې د لښکر مخ د مدينې منورې طرف ته ؤ او شا يې د اُحُد د غره و لوړو لوړو لاښو
ته وه، چې په دې ډول سره د کفارو لښکر د مسلمانانو او مدينې منورې په منځ کې سو.

د جنګ او دفاع دپاره نقشه

په دغه ځای کې رسول الله ﷺ خپل لښکر جوړ او منظم کړی مسلمانان يې د جنګ
دپاره قطار قطار و درول، مګر د رسول الله ﷺ فکر په يوه شي بند دی او د هغه څخه
تشويش لري هغه دا: کله چې جنګ شروع سي د مسلمانانو شا و غره ته ده، د شا له طرفه
خوک حمله نه سي پر کولای مګر هلته د دوی و جنوبي طرف ته يو کوچنئ غر يا غونډۍ
سته بنايي د جنګ په وخت کې د دغه غره له طرفه د دښمن له خوا يو څوک راسي، د
جنګ په وخت کې به د مسلمانانو فکر او توجه د مخ طرف ته وي شا ته به څوک نه وي
متوجه او که دښمن د دغه کوچني غره تر شا را تېر سي نو به د مسلمانانو تر شا وي او بل دا
چې د جنګ ميدان هم تر دغه کوچني غره لاندي دی، که څوک پر دغه غره لوړ وي د
جنګ ميدان ټول تر لاندي کېږي او په غشو يې ويشتلای سي، نو د رسول الله ﷺ فکر په
دغه کوچني غره بند ؤ، خو رسول الله ﷺ د دغي لاري د بندولو دپاره د ماهره غشو
ويشتونکو څخه پنځوس نفريزه ټولۍ انتخاب کړه او د دغي ټولۍ مشر يې عبدالله بن
جُبير بن نعمان الأنصاري الأوسي البدري رضي الله عنه مقرره کړی.

تر دغه جنګ وروسته دغه غره ته د (جبل الرُّماة) يعني: د (غشو ويشتونکو غر) په نامه سره ويل کېږي او دغه غر د مسلمانانو د لښکر د جنوب شرق و طرف ته واقع ؤ او تقريباً (۱۵۰) متره د مسلمانانو د لښکر د موقعيت څخه ليري ؤ.

زه ولې دغه ځايونه په داسې تفصيل سره درښيم؟ دا د دې دپاره که مو يو وخت د مدينې منورې زيارت په نصيب سو د اُحُد غره او شهيدانو ته ورغلاست،

دغه غر، د شهیدانو قبرونه او د جنګ میدان به ټول ووینی.

(الله جل جلاله دي د مدینې منورې زیارت د ټولو مسلمانانو په نصیب کړي)

نو رسول الله ﷺ دغه پنځوس نفره غشي ویشتونکي امر کړه چې د دغه غره پر سر به ناست یاست او ستاسي وظیفه دوه شیه ده، فقط دغه دوه کاره به کوی.

لومړئ: د کفارو څخه چې هر څوک و غواړي چې د دغي لاري میدان جنګ ته ورسي هغه به نه پرېږدی چې د شا له طرفه پر موږ راسي په غشو یې ولی، که موږ کامیابه ؤ که ناکامه تاسي به پر خپل ځای ثابت ولاړ یاست او نه به پرېږدی چې له دغه طرفه څوک را سي، که مو و لیدل چې موږ وژل کېږو بیا هم زموږ مرسته مه کوی او که مو و لیدل چې موږ غنیمتونه ټولوو بیا هم په هغه کار کي زموږ سره ګډون او اشتراک مه کوی.

دوهم: دا چې د دغي لوړي څخه به په میدان جنګ کي کفار په غشو ولی، ځکه دغه پنځوس نفره هغه ښه غشي ویشتونکي او ښکاریان وه.

نو د رسول الله ﷺ اوامر دغو پنځوسو نفرو ته واضحه او روښانه وه چې ستاسي وظیفه دا ده: که موږ کامیابه هم سو تاسي به تر هغو خپل ځای نه پرېږدی چې زما امر درته را نه سي، که موږ غنیمتونه ټولول تاسي به په دغه کار کي زموږ ملګرتیا نه کوی او که موږ مات سوو بیا به هم تاسي زموږ د مرستي دپاره خپل ځای مه پرېږدی، یعني نه به زموږ په کامیابي او نه به زموږ په شکست کي خپله وظیفه پرېږدی، دغه امر یې دغو پنځوسو نفرو ته په تکرار سره و وایه چې ستاسي وظیفه دغه ده.

امر واضح او صریح دی چې تاسي ته بېله زما له امره بل په هر سبب له دغه غره څخه حرکت کول منعه دي.

دغو نفرو هم دغه امرونه په دغه وضاحت سره واورېدل او قبول یې کړه، نو د غره پر سر د دغي ډلي په تعینولو او کښېنولو سره او په دغو شدیدو اوامرو سره رسول الله ﷺ هغه یواځنی لار چې ممکن له هغه طرفه د مشرکانو د آسانو د سپرو ډله د مسلمانانو و صفو ته د شا له طرفه ورسي او پر مسلمانانو را وګرځي بنده کړه.

پاته سو د مسلمانانو نور لښکر، رسول الله ﷺ د لښکر پر راسته طرف منذر بن عَمرو رضي الله عنه د قومندان په صفت مقرره کړی او د لښکر پر چپه طرف یې زبیر بن العوام رضي الله عنه مقرره

کړی چې مقداد بن الاسود يې معاون ؤ او د زبير رضی الله عنه وظيفه دا وه چې د خالد بن وليد د سپرو د ټولۍ مخه به نيسي او د لښکر په مخ کې يې د مسلمانانو هغه نامداره پهلوانان او هغه مشهوره دلاوره کسان چې هر يو يې په جنګ کې پر زرو نفرو حساب ؤ ودرول.

د رسول الله ﷺ د جنګ نقشه له هره لحاظه ډيره دقيقه او حکيمانه وه چې په هغه کې د رسول الله ﷺ د عسکري قيادت نبوغ او عبقريت ښکاره کېدی او دا ممکنه نه ده چې هيڅ قومندان که هرخومره په جنګ هم پوه وي تر دغې نقشې دې بله دقيقه او له حکمته ډکه نقشه جوړه کړي.

لومړۍ يې د جنګ په ميدان کې هغه ډېر ښه او مناسب ځای ونيوی که څه هم د دښمن لښکر تر دوی د مخه د جنګ ميدان ته راغلی ؤ او دوی وروسته راغله، خو د رسول الله ﷺ په دقت او حکمت يې ځان و داسې ځای ته ورساوه چې شا او د شا راسته طرف يې په غرو ساتلی ؤ، په چپه طرف او د چپه طرف په شا کې چې کومه خاليګاه موجوده وه او د دې امکان ؤ چې دښمن دې له دغه طرفه راسي هغه يې د دغو پنځوسو نفرو غشو ويشتونکو په ذريعه وساتل او د خپل لښکر دپاره يې داسې يوه لوړه اختيار کړه، که لښکر شکست هم وخوري و تيښتې ته به نه مجبوره کيږي چې بيا يې دښمنان ونيسي او بنديان يې کړي او که بيا چيري دښمن وغواړي چې دغې لوړې ته پسې ور و خيژي ډېر ځاني تلفات به ورکوي، او دښمن يې دې ته مجبوره کړی چې د خپل لښکر د اړولو دپاره کښته ځای ونيسي، چې په نتيجه کې که دښمن کاميابه هم سي د فتحې او نصرت فايدې او ثمرې لاس ته نه سي را وړلای او که کاميابي د مسلمانانو وه دوی څنې تښتېدلای نه سي او د مسلمانانو د لښکر د شمېر لږوالی يې په خپلو دلاوره او زړه ورو اصحابو پوره کړی، نو د اُحُد د جنګ دپاره د نبوي لښکر تياري او آمادګي د هجرت په دريم کال د شوال د مياشتې په اووم تاريخ د شنبې د ورځې په سهار په دغه ذکر سوي ترتيب سره ونيول سوه.

رسول الله ﷺ چې دوې زغرې يې يوه پر بله سربېره اغوستې وې د لښکر په منځ کې ودرېدی او وې فرمايل: تر هغو به جنګ نه شروع کوی تر څو چې ما نه ياست امر کړي او اوس خپل اصحاب و جنګ ته په قسم قسم طريقو تشويقوي او اطمينان ورکوي

او وې فرمایل: که تاسي په جنګ کي صبر وکړی او ثابته پاته سی ستاسي د مرستي دپاره به ملائکې راسي، څکه الله ﷻ په درو زرو ملائکو وعده ور سره کړې وه، د بدر په غزاء کي الله ﷻ زر ملائکې را ولېږلې او اوس یې په درو زرو بلکه تر دغه هم په زیاتو ملائکو وعده ورسره کړې ده، په دې شرط چي مسلمانان په جنګ کي صبر وکړي او ثابته ودرېږي، الله ﷻ د سورة آل عمران په (۱۲۴) نمبر او وروستنیو آیاتو کي فرمایي:

﴿إِذۡ تَقُولُ لِلۡمُؤۡمِنِينَ أَلَن يَكۡفِيَكُمۡ أَن يُمِدَّكُمۡ رَبُّكُم بِثَلَٰثَةِ ءَالَٰفٖ مِّنَ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ مُنزَلِينَ ﴿١٢٤﴾﴾. [آل عمران: ۱۲۴]

یعني: کله چي تا مومنانو ته و ویل: آیا ستاسي دپاره دا بس او کافي نه ده چي ستاسي رب ستاسي سره په درو زرو ملائکو چي له آسمانه را لېږل سوي وي مرسته وکړي؟

﴿بَلَىٰٓۚ إِن تَصۡبِرُواْ وَتَتَّقُواْ وَيَأۡتُوكُم مِّن فَوۡرِهِمۡ هَٰذَا يُمۡدِدۡكُمۡ رَبُّكُم بِخَمۡسَةِ ءَالَٰفٖ مِّنَ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾﴾. [آل عمران: ۱۲۵]

هو! که تاسي صبر وکړی او د الله ﷻ څخه وبېرېږی دغه درې زره ملائکې مو بس او ستاسي د مرستي دپاره کافي دي او که نور مشرکان پر تاسي په ناڅاپه ډول راسي، ستاسي سره به ستاسي رب په پنځه زره علامه لرونکو ملائکو کومک او مرسته وکړي.

هلته داسي آوازه نشر او خپره سوه چي کرز بن جابر د لوی لښکره سره د کفارو د مرستي دپاره را رهي دی، نو الله ﷻ د مسلمانانو د اطمینان دپاره و فرمایل: چي درې نه بلکه پنځه زره ملائکې به ستاسي د مرستي دپاره در ولېږم، مګر هو! تاسي باید پوه سی چي دغه د ملائکو لېږل فقط ستاسي د اطمینان او خوشالۍ دپاره دي چي زړونه مو پر قراره سي، که نه په حقیقت کي نصر، بریٔ او کامیابي یوازي او یوازي د الله ﷻ له طرفه څخه دي، نو څکه الله ﷻ پسي فرمایي:

﴿وَمَا جَعَلَهُ ٱللَّهُ إِلَّا بُشۡرَىٰ لَكُمۡ وَلِتَطۡمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِۦۗ﴾.

او الله ﷻ نه دي ګرځولي دغه مرسته او مدد مګر ستاسي د خوشالۍ دپاره او د دې دپاره چي ستاسي زړونه تسکین او اطمینان پیدا کړي.

﴿وَمَا ٱلنَّصۡرُ إِلَّا مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَكِيمِ﴾. [آل عمران:۱۲۶]

او نه ده مرسته، مدد، نصرت، کامیابي مګر د طرفه د الله جل جلاله، هغه الله چې ډېر قوي او غالب دی او هغه الله چې هر کار په حکمت او مصلحت سره کوي.

یوشئ چې د یادوني وړ دی هغه دا چې ځیني علماء او مفسرین وایي: دغه آیاتونه د اُحُد په ورځ نازل سوي دي او ځیني وایي: د بدر په ورځ نازل سوي دي، څرنګه چې ما د بدر په غزاء کي دغه آیاتونه نه وه ذکر کړي، نو دلته مي ذکر او بیان کړل.

رسول الله ﷺ د اُحُد په ورځ مسلمانانو ته دا زېری هم ورکړی: که مو صبر وکړی او ثابت پاته سواست لکه څرنګه چې په بدر کي ستاسي د مرستي دپاره ملائکې را کښته سوې دلته به هم ستاسي د مرستي دپاره ملائکې درته راسي، مګر هو صبر په کار دی.

رسول الله ﷺ خپل اصحاب و صبر ته تشویقوي او فرمایي: د دښمن سره د مخامخ کېدلو په وخت کي ټینګ او ثابته و دربږی.

دغه پر ثابت درېدلو ولي دومره تاکیدونه کېدل؟ ځکه تاسي ته معلومه ده چې د مسلمانانو شمېر (۷۰۰) نفره دی او کفار درې زره نفره دي.

بیا نو رسول الله ﷺ خپله توره پورته کړه او ویل: څوک دغه زما توره د هغې په حق اخلي؟ د رسول الله ﷺ اکا حمزه رضي الله عنه ولاړ سو ویل: یا رسولَ الله! زه یې اخلم، رسول الله ﷺ ځني را ایسته کړه وریې نه کړه، حمزه رضي الله عنه کښېنستی، رسول الله ﷺ بیا توره پورته کړه او وې ښورول ویل: څوک دغه توره د دې په حق اخلي؟ علي بن أبي طالب رضي الله عنه ولاړ سو ویل: زه یې غواړم یا رسولَ الله! رسول الله ﷺ لاس را ټول کړی او توره یې ور نه کړه، علي رضي الله عنه هم کښېنستی، رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: څوک دغه توره د دې په حق اخلي؟ د رسول الله ﷺ د عمه زوی زبیر بن العوام رضي الله عنه ولاړ سو ویل: زه یې غواړم یا رسولَ الله! بیا هم رسول الله ﷺ لاس را ټول کړی او توره یې ور نه کړه، زبیر رضي الله عنه هم کښېنستی، رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: څوک دغه توره د دې په حق اخلي؟ مقداد رضي الله عنه ولاړ سو ویل: زه یا رسولَ الله!

دغه نفر چه تر اوسه د توري د اخیستلو دپاره ولاړ سوي دي دغه ټول د مسلمانانو هغه مشهوره، شجاع، دلاوره او قوي جنګي پهلوانان او قهرمانان دي، په نورو ټولو

مسلمانانو کې يا خود دوی مثل نسته او که وي ډېر به لږ وي.

ته فکر وکړه: د حضرت عمرِ فاروق رضي الله عنه په خلافت کې چې دا بيا په وروسته کې ؤ کله چې حضرتِ عمرِ فاروق رضي الله عنه په مصر کې و عَمرو بن العاص رضي الله عنه ته مرسته ور ولېږل، عمر فاروق رضي الله عنه ورته ليکلي وه: ما اته زره نفره ستا د مرستي دپاره در ولېږل، حال دا چې د لښکرِ شمېر څلور زره نفره ؤ، نو بيا په خپله حضرتِ عمر رضي الله عنه دا واضحه کړه چې هو د دغه لښکر سره چې څلور زره نفره دی څلور نفره قومندانان ورسره دي چې هر يو يې ما ته پر زرو نفرو حساب دی، چې په هغو څلورو نفرو کې يو زبير بن العوام رضي الله عنه ؤ او بل مقداد رضي الله عنه ؤ، چې دغه نفر هر يو په جنګ کې پر زرو نفرو حساب وه، دا د دغو نفرو جنګي طاقت او مهارت ؤ، مګر رسول الله ﷺ خپله توره دغو نفرو ته ور نه کړه او که د رسول الله ﷺ توره دغه نفر وانه خلي نو به يې څوک اخلي؟

خو بيا هم رسول الله ﷺ خپله توره د پنځم وار دپاره پورته کړه او وې فرمايل: څوک دغه توره د هغې په حق اخلي؟ ابودُجانه الأنصاري رضي الله عنه چې نوم يې سماک بن خرشه دی ولاړ سو او ويل: يا رسولَ الله! د دغي توري حق څه شي دی؟

اصلاً رسول الله ﷺ د دغي پوښتني انتظار کاوه، تر اوسه چا پوښتنه نه ده کړې چې حق يې څه شي دی؟ هر يوه بېله پوښتني ويل: زه يې غواړم.

رسول الله ﷺ و فرمايل: د دې توري حق دا دی چې دومره وهل به په کوې ترڅو چې کږېږي، يعني: په دغه توره به دومره کفار وهې چې د ډېرو وهلو څخه د اوسپني توره کږه سي، ابودُجانه الأنصاري رضي الله عنه و ويل: يا رسولَ الله! زه دغه توره د دې په حق سره اخلم، رسول الله ﷺ خپله توره ابودُجانه رضي الله عنه ته ورکړه، ابودُجانه رضي الله عنه تر اندازې زيات خوشاله سو، ځکه دا هغه توره ده چې ډېرو لويو پهلوانانو وانه خستل او اوس د ده په نصيب سوه او په دغه کار سره د ده درجه او مقام لوړ او ښکاره سوه.

ابودُجانه رضي الله عنه هغه توره واخيستل چې هغه څلور جنګي قهرمانان د هغې توري په اخيستلو نه سوه کاميابه او اوس د ده په نصيب سوه، ابودُجانه رضي الله عنه چې په خپله هم شجاع او دلاوره جنګي پهلوان ؤ د جنګ په وخت او د جنګ په ميدان کې به يې په کبر او غرور، ناز او نخرو تګ کاوه، ده رضي الله عنه يو سور دسمال درلودی کله چې به يې دغه

دسمال تر سر وتړی خلک به پوه سوه چي ابودُجانه د مرګ تر وخته جنګ کوي.
یعني: بېله مرګه د جنګ له میدانه نه وزي، اوس چي ابودُجانه رضي الله عنه د رسول الله ﷺ توره واخیستل هغه سور دسمال یې له جبهه را وایستی او پر سر یې وتړی او د دوو لښکرو په منځ کي په فخر او غرور سره تګ کوي، یوې او بلې خوا ته کږېږي توره پورته کښته کوي په خلکو یې وېني، رسول الله ﷺ وخندل او وې فرمایل: دغه تګ داسي تګ دی چي د الله او رسول الله نه دی خوښ، بېله دغسي ځایه، یعني: فخر او غرور، کبر او لويي الله جل جلاله او رسول الله ﷺ نه خوښوي، خو که فخر پر کفارو وي پروا نه لري، بل نو په هرځای او هر وخت کي فخر او غرور، سیالي او ځان ښکاره کول چي په هر شي سره وي الله جل جلاله او رسول الله ﷺ یې نه خوښوي.

د مشرکانو د لښکر آمادګي او تیاري

هلته مشرکانو خپل لښکر د پخوانیو جنګو پر نظام برابر جوړاوه، د مشرکانو د لښکر عمومي قومندان ابوسفیان بن صخر بن حرب ؤ، هغه چي د لښکر په منځ کي یې مرکز ؤ او د لښکر د راسته طرف قومندان خالد بن ولید ؤ چي په دغه وخت کي مشرک ؤ او د لښکر د چپه طرف قومندان عِکرمه بن أبي جهل ؤ او د لښکر د پیاده قواوو قومندان صفوان بن اُمیه ؤ او د لښکر د غشي ویشتونکو قومندان عبدالله بن أبي ربیعه ؤ، د لښکر د بیرغ مسئولیت د بني عبدالدار وظیفه وه چي دغه منصب و بني عبدالدار ته هغه وخت ور رسېدلی ؤ چي تر قُصَی بن کلاب وروسته د عبد مناف اولادې د قریشو په منځ کي منصبونه او وظیفې سره وېشل، نو په جنګو کي د بیرغ اخیستلو وظیفه و بني عبدالدار ته وسپارل سوه او هیڅا نه سوای کولای چي دغه منصب له دویه څخه واخلي، دغه کار لکه نور کارونه مثلاً سقایه او رفاده، یعني: *حاجیانو ته اوبه او ډوډۍ ورکول*، د کعبې شریفي پوښول او داسي نور کارونه چي وېشل سوي وه د بیرغ اخیستل د بني عبدالدار میراثي وظیفه وه.

ابوسفیان چي د لښکر عمومي قومندان ؤ د دې دپاره چي د بني عبدالدار احساسات وپاروي ورته و ویل: یا بني عبدالدار! د بدر په ورځ بیرغ ستاسي سره ؤ او موږ

ته هغه را پېښ سوه چې را پېښ سوه خلک بیرغ ته ګوري، که بیرغ و لوېدی لښکر مات سو، نو یا به نن د بیرغ پوره ساتنه کوی یا یې موږ ته را پرېږدی چې موږ یې ساتنه وکړو.

ابوسفیان په خپل مقصد کې کامیابه سو ځکه بني عبدالدار د ده په خبرو په قهر سوه او ویل موږ خپل بیرغ تا ته در تسلیم کړو؟ ته به وویني چې د جنګ په وخت کې موږ څه کارونه کوو او واقعاً هم بني عبدالدار په جنګ کې داسي ثابت ودرېدل چې د خپلې کورنۍ او خپلو پلرو نسل یې ټول ختم کړی یعني: ټول د مرګ تر وخته ثابت ودرېدل او ټول د مسلمانانو له طرفه یو په بل پسې ووژل سوه، چې قصه به یې وروسته واورې.

د قریشو له طرفه سیاسي هلې ځلې

د جنګ تر شروع کېدلو د مخه قریش غواړي چې د مسلمانانو په صفو کې تفرقه او نزاع واچوي نو د دغه مقصد دپاره لومړۍ ابوسفیان وانصارو ته حال ولېږی چې ورته ویل یې: موږ او زموږ د اکا زامن سره پرېږدی (*چې مقصد یې رسول اللهﷺ او مهاجر مسلمانان وه*)

نو ویل: موږ او زموږ د اکا زامن سره پرېږدی د هغو سره تر جنګ کولو وروسته موږ بیرته ځو، موږ ستاسي سره د جنګ دپاره نه یو راغلي.

مګر دغه کوښښونه د هغه ایمان په مقابل کې چې غرونه له ځایه اړوي کومه نفعه او فایده نه سي رسولای، د انصارو له طرفه په جواب کې داسي خبري ورته وسوې چې کفار د هغو خبرو په اورېدلو هیڅکله نه وه خوښ، اوس چې د جنګ وخت نور هم نژدې سو دوه لښکره مخ په مخ سره ودرېدل قریشو بیا هم د مسلمانانو د تفرقې او اختلاف دپاره یوه بله نقشه جوړه کړه هغه دا چې: د مشرکانو یو بل خائن نوکر چې ابو عامر الفاسق ورته ویل کېده چې د دغه سړي اصلي نوم عبد عَمرو بن صیفي ؤ او په راهب سره مشهوره ؤ خو رسول اللهﷺ د راهب پرځای فاسق وباله.

دغه سړی د جاهلیت په وختو کې د أوس او خزرج و قبیلو ته ډېر محترم ؤ او د عزت په سترګه یې ورته کتل، کله چې اسلام مدینې منورې ته راغلی ده د رسول اللهﷺ د دښمنۍ اعلان په ښکاره او واضحه ډول سره وکړی او بیا چې د رسول اللهﷺ تر هجرت وروسته په مدینه منوره کې اسلام نشر سو نو ده په مدینه منوره کې

نور ژوند نه سوای کولای مدینه منوره یې پرېښوول او شام ته ولاړی. کله چې یې واورېدل چې کفار د مسلمانانو د جنګ دپاره تیاري نیسي نو دئ هم راغلی او د کفارو په لښکر کې شامل او داخل سو، نور هم کفار د رسول الله ﷺ و جنګ ته تشویقوي او د جنګ په شروع کې یې مشرکانو ته و ویل: که زما قوم ما و ویني خامخا زما متابعت کوي او زما ملګري کیږي، نو اوس دغه سړئ یعني: ابو عامر الفاسق د دوو حبشي مریانو سره د جنګ و میدان ته وروتی او په لوړ آواز یې خپل قوم ته ور ناري کړه:

یا معشر الأوس! زه ابو عامر یم، ستاسي او د محمّد یې سره څه ما ته راسی زه ستاسي مشر او سرداریم.

د أوس او خزرج قبیلو په جواب کې ورته و ویل: چپ سه اې د الله دښمنه! الله دي تا په موړ نه ویني.

ده او نورو کفارو هیڅ دا فکر نه کاوه چې د ده قوم دي ده ته داسي سخت جواب ورکړي ځکه دئ په دوی کې د عزت او لوړ مقام خاوند ؤ او اوس هغو داسي سخت جواب ورکړی نو ابو عامر و ویل: والله زما قوم ته تر ما وروسته شر پېښ سوی دی او ویل په تاسي څه سوي دي؟ ما نه قبلوی؟

خیر د اُحُد په جنګ کې ابو عامر د کفارو په لښکر کې پاته سو.

او په دغه طریقه سره د مسلمانانو د تفرقې دپاره د مشرکانو دوهمه نقشه هم ناکامه سوه، د کفارو دغه د تفرقې اچولو کوښښونه پردې دلالت کوي چې دوی د مسلمانانو څخه بېرېدل که څه هم کفار ډېر او په اسلحه مجهزه وه خو بیا هم د دغو لږو مسلمانانو بېره او هیبت پر دوی غالبه ؤ او غواړي چې دغه لږ مسلمانان هم سره وپاشي.

نن ورځ هم کفار د مسلمانانو د تفرقې او پاشلو دپاره په هره وسیله سره کوښښونه کوي او همدغه تفرقه او بې اتفاقي د مسلمانانو د ضعف او ذلّت سبب ده، که کفار په مسلمانانو کې اتحاد او اتفاق و ویني هیڅکله به پر مسلمانانو د حملې کولو په فکر کې نه سي او نه به د حملې کولو جرئت پیدا کړي، تاسي پوهېږئ: کفار چې کوم ملک ته د ننوتلو إراده وکړي لومړئ په هغه ملک کې بې اتفاقي او ځان ځاني راولي، د هغه ملک په پوهانو او مشرانو، ولس او افرادو کې نفرت او اختلاف نشر کړي، حزبونه او

قومونه پکښې جوړ کړي، نو د هغو مختلفو ډلو څخه يوه ډله په پیسو او د هغه مَلک په حُکم کولو او کرسۍ رانیسي، بیا نو هلته په فارغه زړه خپلې قواوې داخلې کړي.

ابو عامر الفاسق ترجنګ د مخه یو بل کار هم کړی ؤ، هغه دا چې د جنګ په میدان کې یې لوی لوی غارونه د دې دپاره وکِندل چې د جنګ په وخت کې مسلمانان ور ولوېږي او تاسي ته معلومه ده که څوک یوه غار یا کَندې ته ولوېږي هغه په آسانه سره وژل کېدلای سي، نو ابو عامر څو نفره نور هم د ځان ملګري کړه او د دې دپاره غارونه کَني چې مسلمانان د جنګ په جریان کې ور ولوېږي او کفار یې په آساني سره ووژني.

د مشرکانو د لښکر د حماس او احساساتو د لوړولو دپاره د دوی د ښځو کوښښونه

قریش هم خپل لښکر جنګ ته تشویقوي مګر د هغو د تشویق طریقه داسي نه ده لکه د مسلمانانو، رسول الله ﷺ خپل لښکر ته د ملائکو په نزول زیری ورکوي یا داسي نور د تشویق او ترغیب کارونه یې کول، مګر د کفارو د تشویق دپاره فقط ښځي وې، اوس د مشرکانو ښځي چې مشره یې د ابوسفیان زوجه هند بنت عتبه ده په جنګ کې د ګډون او اشتراک خپله حصه اخلي، د لښکر د صفو او قطارو په منځ کې دریې په لاس ګرځي، دریې وهي او د کفارو د احساساتو د لوړولو دپاره بېحیا بیتونه او اشعار وایي، په غزلو کې به یې خپل لښکر ته داسي اشعار ویل: که کامیابه سواست موږ به محبت دَر سره کوو، کوربچې به درته آوارو، بالښتان به درته ایږدو، موږ به در سره لاس تر غاړه یو او داسي نوري بې حیاء خبري او که ناکامه سواست دښمن ته موشا وګرځول نه تاسي زموږ یاست نه موږ ستاسي یو (*دا د قریشو د لښکر د تشویق طرز او طریقه وه*).

د مشرکانو څخه یو نفر چې نوم یې جُبیر بن مطعم ؤ یو حبشي مریئ یې درلودی چې د مریي نوم یې وحشي بن حرب ؤ دغه وحشي په نېزه ویشتلو کې ډېر ماهر ؤ، په نېزه یې داسي ویشتل کول چې هیڅ واری یې نه خطا کېدی، نو دغه وحشي مریئ وایي: زما د مالک جُبیر بن مطعم اکا! طُعَیمه بن عدي د بدر په ورځ و وژل سو، نو کله چې قریش اُحُد ته تله جُبیر ما ته و ویل: که تا د محمّد ﷺ اکا حمزه زما د اکا په بدل

کي و وژی ته حُر او آزاد يې، ستا آزادي د حمزه په وژلو پوري تړلې ده، وحشي وايي: ما هم دغه سودا قبوله کړه او د مشرکانو سره جنګ ته را و وتم، په خپل سر کي د خپلي آزادۍ خيالونه او فکرونه را ګرځوم، زما نه د جنګ او نه د لښکر سره تعلق سته فقط خپله آزادي غواړم بل د هيڅ شي په فکر کي نه يم بېله د حمزه د وژلو، نه غواړم چي بل څوک و وژنم او نه غواړم چي په بل شي کي اشتراک وکړم، بل هيڅ مقصد نه لرم بېله خپلي آزاديه چي هغه آزادي مي د حمزه په وژلو پوري تړلې وه، نو وحشي فقط د دغه مقصد دپاره د جنګ ميدان ته داخل سو چي حمزه و وژني او دئ آزاد سي، دا د جنګ و ميدان ته د وحشي د را تللو سبب ؤ.

د جنګ اور بلېدل

د مخه تردې چي د جنګ د واقعاتو په بيانولو شروع وسي خپل يو عذر به درته بيان کړم، هغه دا چي د اُحُد جنګ د ورځو او هفتو جنګ نه ؤ چي د هري ورځي واقعات يې په ترتيب سره درته بيان سي، د اُحُد د جنګ ټول وخت او موده فقط نيمه ورځ وه، په سهار کي جنګ شروع سو او ماپښين پای ته ورسېدی او واقعات يې خورا ډېر دي، په يوه لحظه او يوه وخت کي دلته او هلته، دوري هوري، قِسم قسم مختلف واقعات پېښيږي، که څه هم زه به تر ډېري اندازې کوښښ وکړم چي واقعات په ترتيب سره بيان سي خو بيا هم نه سم کولای چي ټول واقعات په پوره ترتيب سره درته بيان کړم ځکه په يوه لحظه کي مختلفي واقعې پېښيږي، نو خود د حالاتو د بيانولو دپاره يو وار د جنګ د ميدان يوې حصې ته ځم او بيا بلې ته، د پوره ترتيب مراعت نه سم کولای دغه عذر مي تاسي قبول کړی او اوس به د جنګ د واقعاتو په بيانولو سره شروع وسي:

کله چي دوه لښکره سره نژدې سوه او د جنګ اولي حملې شروع سوې، د جنګ اول پهلوځی د مشرکانو د بيرغ اخيستونکی طلحه بن أبي طلحه العبدري ؤ، چي دا سړئ د قريشو د مشهوره او دلاوره پهلوانانو څخه ؤ، دا سړئ پر اوښ سپور د جنګ ميدان ته را و وتی او ويل: څوک مبارزه کوي، د ده د قوت او دلاورۍ په سبب خلک ځني ګوښه سوه، مګر زبير بن العوام ﷺ ور د مخه سو هيڅ مهلت يې ورنه کړی

د زمري غوندې حمله يې پر وکړه په ځغستا ور په هوا سو هلته لوړ د ده اوږې ته ور وختی، سړۍ يې په يوه حمله له اوږه کښته وغورځاوه او دئ پر را وغورځېدی د ده په توره يې حلال کړی، رسول الله ﷺ چې دغه په زړه پوري حمله او د کافر وژل وليدل تکبير يې و وايه او مسلمانانو هم تکبير ور سره و وايه، رسول الله ﷺ و زبير ﷺ ته دعاء وکړه او وې فرمايل: هر نبي لره حواري سته او زما حواري زبير دی.

په دې جنګ کې هغه مبارزه او پهلواني چې د جنګو په شروع کې به کېدل نوره نه وسوه، جنګ شروع سو او لښکري يو په بل سره ګډې سوې، د جنګ د ميدان په هره نقطه کې دوه لښکره په جنګ سره اخته دي.

په هغه وخت کې يوازې د عربو نه بلکه په ټولو جنګو کې د جنګ طريقه داسې وه: هر لښکر به د ځان دپاره يو لوی عمومي بيرغ درلودی که به د هر طرف بيرغ ولوېدی او بيا به نه سو پورته هغه لښکر مات ؤ او که به بيرغ ولاړ ؤ معنٰی دا چې لښکر منظم، ثابت او قائم دی، نور هم جنګ کوي، که به بيرغ ولوېدی او بيا به نه سو پورته معنٰی دا چې لښکر شکست وخوړی او د تيښتې په حال کې دی، نو په پخوانيو جنګو کې د لښکر حال پر بيرغ معلومېدی چې لښکر قائم دی او نور هم جنګ کوي، يا دا چې لښکر شکست و خوړی او تښتي، اوس د مسلمانانو بيرغ د مصعب بن عُمير ﷺ څخه دی او د کفارو بيرغ د بني عبدالدار چې د قريشو يو ښاخ دی د هغو څخه دی، د بني عبدالدار اول بيرغ اخيستونکی طلحه بن أبي طلحه ؤ هغه چې د زبير ﷺ له طرفه ووژل سو، بيا نو د هغه ورور عثمان بن أبي طلحه بيرغ واخيستی.

دا خو مو په ياد دي چې ابوسفيان و بني عبدالدار ته ويلي وه چې يا بني عبدالدار!
د بدر په ورځ بيرغ ستاسي په لاس کې ؤ او ولوېدی که نن ورځ هم
بيرغ درڅخه لوېږي اوس يې لا را پرېږدی، هغو ويل:
قسم دی چې هيڅکله به بيرغ ولوېدلو ته پرې نږدو.

حمزه ﷺ چې جنګي پهلوان او قهرمان دی او دا هم ور معلومه ده چې د کفارو د ماتولو دپاره آسانه لار دا ده چې د دوی بيرغ و لوېږي، نو يې د جنګ په شروع کې خو نفره د ځان ملګري کړه چې د کفارو بيرغ به ثابته او ولاړ نه پرېږدو، اوس چې

عثمان بن أبي طلحه بیرغ په لاس شعرونه وایي د جنګ میدان ته را و وتی حمزه رضي الله عنه د بیرغ پر طرف ډېره سخته او شدیده حمله شروع کړه چېه او راسته طرف ته وهل کوي کفار داسي وژني لکه ژرنده چي پر خرخي، هر څه چي په مخه ورځي هغه میده کوي خو کفار ځان مرګ ته نه ورکوي بلکه ځني تښتي خو حمزه رضي الله عنه د کفارو بیرغ ته ورسېدی، هغه نفر چي بیرغ یې په لاس کي ؤ په توره یې پر اوږه و واهه لاس یې د اوږې سره په هوا سو حتّی سږی یې معلوم سو، دا خو و وژل سو او د جنګ په اولو دقیقو کي د کفارو بیرغ ولوېدی، د ابو طلحه بل زوی ابو سعد بن أبي طلحه چي دالته حاضر ؤ ډېر ژر یې بیرغ پورته کړی، حمزه رضي الله عنه چي تر اوسه په دغه منطقه کي دی پر هغه یې هم حمله وکړه دا یې هم وواژه، د دوهم وار دپاره بیا د کفارو بیرغ ولوېدی.

دغه د بیرغ اخیستونکي چي وژل کیږي د جنګ کار دی له هره طرفه د بیرغ پر اخیستونکي وارونه کیږي نو که ځیني وختونه د دغه وژونکي په نامه کي اختلاف راسي دغه اختلاف د قبلولو وړ دی، ځکه یوه راوي یو نفر لیدلی دی چي پر بیرغ اخیستونکي یې حمله وکړه او بل راوي د بل نفر واری لیدلی دی چي بیرغ اخیستونکی یې و وژی، نو که په ځینو روایتو کي د وژونکي په نامه کي اختلاف راسي قابل د تشویش نه دی، مقصد د کفارو د بیرغ اخیستونکي پرله پسې وژل کیږي.

خیر د کفارو بیرغ د دوهم وار دپاره و لوېدی، کفار وارخطا سوه چي د جنګ په شروع کي د دوی بیرغ دوه واره لوېږي، دا وار بیرغ د ابو طلحه لمسي (مُسافع بن طلحه) پورته کړی او کفار پر حمزه رضي الله عنه را ټول سوه حملې پر کوي د بیرغ څخه یې منعه کوي د جنګ شدت د بیرغ پرشا وخوا دی، د کفارو ټول طاقت د بیرغ و ساتلو ته متوجه دی نو ځکه یې وکولای سوای چي حمزه رضي الله عنه له بیرغه څخه منعه کړي، په دغه وخت کي حضرتِ علي رضي الله عنه بله ټولی جوړه کړه او له بله طرفه یې پر بیرغ حمله وکړه، بیرغ اخیستونکی یې و واهه او وې وژی، د درېیم وار دپاره د کفارو بیرغ د علي بن أبي طالب رضي الله عنه په واسطه ولوېدی، د طلحه بل زوی چي (کِلاب بن طلحه) نومېدی بیرغ پورته کړی بیا هم جنګ پر بیرغ شروع دی.

علي رضي الله عنه چي تر اوسه لا دالته حاضر دی بیا یې حمله پر وکړه دا یې هم و وژی،

د څلورم وار دپاره بيا د کفارو بيرغ ولوېدی او د ابو طلحه د کورنيه پنځه نفره و وژل سوه، د کفارو لښکر د ميدانِ جنګ له شا وخوا څخه ورته ګوري چي بيرغ ته څه پېښه ده؟ لوېږي او پورته کيږي، ټول کفار د بيرغ په انتظار دي چي څه به ورته پېښه سي؟ او د جنګ شدت هم ټول د بيرغ پر شا وخوا دی، کفارو ډيري سختي حملې شروع کړې چي علي او حمزه رضي الله عنهما د بيرغ څخه پر شا کړي، د بيرغ د شا وخوا ټول کفار و دوی ته متوجه دي هلته د طلحه بل زوی چي (جلاس بن طلحه) نومېدی بيرغ پورته کړی، دلته کفار د علي او حمزه رضي الله عنهما سره په جنګ مشغوله دي چي عاصم بن ثابت رضي الله عنه د يوې بلې ډلي سره راغلی او پر بيرغ يې حمله وکړه.

د طلحه زوی يې و وژی او د کفارو بيرغ د پنځم وار دپاره ولوېدی، کفار لېوني سوه نه پوهېږي چي څه وکړي؟ کوم يو منعه کړي؟

سُلافه بنت سعد بن سُميه چي د طلحه بن أبي طلحه العبدري ښځه وه او د نافع بن طلحه، جلاس بن طلحه، مسافع بن طلحه او کلاب بن طلحه مور وه دا هم په دغه جنګ کي حاضره وه او دا پوهېدل: کوم کسان چي بيرغ پورته کوي هغه د دې خاوند يا د دې زامن يا د دې د کورنۍ غړي دي او دا پوهېدل چي د بيرغ د هر وار لوېدلو سره د دې يو زوی يا د کورنۍ يو غړی وژل کيږي نو د بيرغ و طرف ته ور د مخه سوه، خو هَغه وخت بيرغ ته ور ورسېدل چي د دې زوی چي بيرغ يې پورته کړی ؤ عاصم و وژی، دا ورته ګوري چي زوی يې و وژل سو او بيرغ هم د پنځم وار دپاره ولوېدی، شپږم نفر چي دئ هم د سُلافې زوی ؤ بيرغ يې پورته کړی سُلافه ورته ګوري د دې د کورنۍ څخه پنځه نفره چي د دې خاوند يا د خاوند ورور يا د دې زامن وه و وژل سوه او شپږم نفر چي بيرغ يې پورته کړی هغه هم د دې زوی ؤ، دلته بيا عاصم رضي الله عنه وکولای سوای چي شپږم نفر ته ځان ور ورسوي او هغه هم و وژني، سُلافې چي وليدل چي دوه زامن يې د دې مخ ته د عاصم رضي الله عنه په لاس و وژل سوه نو يې دا خيال سو چي هغه نور زامن يې هم عاصم رضي الله عنه وژلي دي، نو يې و ويل: څوک به د عاصم سر را ته را وړي؟ قسم دی چي د سر په کوپړۍ کي به يې شراب وڅښم او بيا به دغه سر په سرو زرو ډک کړم او په انعام کي به يې هغه چا ته ورکړم چي دغه سر

یې را ته را وړی وي.

یعني: هر هغه څوک چې د عاصم سر را ته را وړي دا د هغه انعام دی چې زه به دغه سر په سرو زرو ډکوم او هغه ته به یې ورکوم.

دلته نو پر عاصم حملې زیاتې سوې ځکه هر څوک غواړي چې دغه انعام او جائزه واخلي خو عاصم رضي الله عنه چې هري خوا ته مخ کړي وهل او وژل کوي، د کفارو بیرغ پر مځکه پروت دی تر اوسه له یوې کورنیه چې د ابو طلحه کورنۍ ده شپږ نفره د بیرغ اخیستونکي وژل سوي دي (*د دغه ابو طلحه نوم عبدالله بن عثمان بن عبدالدار دی*) په دغه وخت کي د کفارو څخه یوه نفر چې د ابو طلحه د کورنۍ څخه نه ؤ مګر د بني عبدالدار څخه ؤ بیرغ ته ځان ورساوه او د اُووم وار دپاره یې بیرغ پورته کړی، دغه نفر هم د علي بن أبي طالبرضي الله عنه له طرفه و وژل سو، یا په بل روایت حمزه بن عبدالمطلبرضي الله عنه و وژی، د کفارو بیرغ شُریح بن قارظ پورته کړی دا سړئ بیا د قزمان له طرفه و وژل سو. *(سلافه د مکې مکرمې د فتحې په کال مسلمانه سوه)*

قزمان اصلاً منافق ؤ خو په جنګ کي یې د عقیدې نه بلکه د قومیت پر اساس ګډون کړی ؤ چې تفصیل به یې وروسته درته راسي.

او بیا د کفارو بیرغ ابو زید عَمرو بن عبد مناف العبدري پورته کړی دا هم د قزمان له طرفه و وژل سو، بیا د کفارو بیرغ د شرحبیل بن هاشم العبدري زوی پورته کړی دا هم قزمان و وژی، دغه لس نفره چې ټول د بني عبدالدار څخه وه او بیرغ یې پورته کاوه اول تر آخره و وژل سوه، اوس په بني عبدالدار کي داسي څوک نه سو پاته چې بیرغ پورته کړي، نو د دوی د کورنۍ یو حبشي مریئ چې نوم یې "صَواب" ؤ ور د مخه سو او بیرغ یې پورته کړی او دې مریي داسي ثُبات او شجاعت ښکاره کړی چې تر خپلو بادارانو هغه چې د مخه و وژل سوه ډېر لوړ سو، تر هغو یې بیرغ لوړ نیولی ؤ او جنګ یې کاوه چې دواړه لاسونه یې پرې سوه، د لاسو تر پرېکېدلو وروسته پر بیرغ پرېوتی بیرغ یې په غاړه او ځیګر نیولی ؤ نه یې غوښتل چې بیرغ کښته سي تر څو چې و وژل سو، د دغه مریي تر وژل کېدلو وروسته د کفارو بیرغ پر مځکه ولوېدی او داسي څوک نه وه پاته چې بیرغ پورته کړي، نو د کفارو بیرغ لوېدلی پاته سو.

دغه د کفارو د بيرغ د جنګ په وخت کي د کفارو مشرانو سره و ويل: که جنګ پر دغه قسم جريان ولري زموږ شکست حتمي دی، موږ بايد مسلمانان په بل شي مشغوله کړو، فيصله يې پردې وسوه: لکه څرنګه چي دوی زموږ پر بيرغ حملې کوي موږ به هم د دوی پر بيرغ حملې شروع کړو، نو يې يود ډله جوړه کړه او پر مصعب بن عميرﷺ يې (*چي د مسلمانانو بيرغ ورسره دی*) حملې شروع کړې، چي په دې ډول سره په يوه ميدان کي دوه مهم جنګونه شروع دي، يو جنګ د کفارو د بيرغ پر شا وخوا دی او بل جنګ د مسلمانانو د بيرغ پر شا وخوا دی، خو مصعب بن عميرﷺ ثابت او قائم پرخپل ځای ولاړ دی او مسلمانان په پوره مړانه د ده دفاع کوي.

په دغه وخت کي چي د جنګ شدت د کفارو د بيرغ پرشا وخوا دوام لري هلته د ميدانِ جنګ په نورو ټولو نقطو کي هم ترخه ترخه جنګونه روان دي، د مسلمانانو پر زړو او بدنو ايماني تجلې غالبه وې او د کفارو د لښکر په صفو داسي ور ننوتل لکه د اوبو سېلونه چي په شېلو کي ځغلي.

ابودُجانهﷺ چي سر يې په سره دسمال تړلی ؤ او د رسول اللهﷺ توره يې په لاس کي وه دا يې ټينګ عزم او قوي إراده کړې وه چي د دغې توري حق به آداء کوي، په جنګ يې داسي شروع وکړه چي د کفارو په لښکر ورننوتی او هر مشرک چي په مخه ورځي هغه وژني د کفارو د لښکر صفونه يو په بل پسي نړوي.

زبير بن العوامﷺ وايي: کله چي ما د رسول اللهﷺ څخه توره و غوښتل او ما ته يې را نه کړه زما په زړه کي څه نا اميدي پيدا سوه او د ځانه سره مي و ويل: زه د صفيې او د دهﷺ د عمه زوی يم او د قريشو څخه يم زه تر ابودُجانهﷺ د مخه ورولاړ سوم او توره مي ځني و غوښتل خو ما ته يې رانه کړه او ده ته يې ورکړه نو په والله زه به په ابودُجانه پسي ګورم چي دئ څه کوي؟

وايي: زه په ابودُجانه پسې يم، ابودُجانه اول هغه سور دسمال را وايستی او سر يې په وتړی، انصارو و ويل: ابودُجانه د مرګ دسمال را وايستی، ابودُجانه د دښمن پرطرف ور رهي سو او دغه شعرونه يې ويل:

أنــا الّــذي عَــاهَــدَني خليلـي وَنحْــن بالــسَّفحِ لَــدَى النَّخيــلِ

أن لا أقـــوم الـــدَّهرَ في الكيـــولِ اضرب بـــسيفِ الله والرّســـــولِ

د مشرکانو څخه چي هرڅوک په مخه ورتلی هغه یې وژی، زبیر بن العوامؓ وایي: په مشرکانو کې یو ډېر جنګي سړیٔ ؤچي زموږ هیڅ زخمي یې نه پرېښاوه مګر ژر به یې د هغه و وژلو ته ځان ور رساوه او اوس دغه دوه چي یو ابودُجانه دی او بل دغه مشرک دی د جنګ په میدان کي یو بل ته سره نژدې کېږي، ما و الله جل جلاله ته دعاء وکړه چي دوی دوه سره مخامخ سي، څو هغه ؤچي دوی سره مخ په مخ سوه، د توري اول واری مشرک پر وکړی ابودُجانه د هغه واری په خپل سپر سره وګرځاوه او بیا ابو دجانه توره پر پورته کړه داسي سخت یې و واهه چي په دغه اول واري یې ووژی.

بیانو ابودُجانه د کفارو په صفو ننوتی ترڅو چي هغه د ښځو و مشري او قومنداني ته ورسېدی، تاسي پوهېږی چي ښځي همېشه د لښکر تر شا وي، یعني: ابودُجانه په دغه جنګ او وهلو کي د کفارو تر لښکر و وتی، ابودُجانهؓ نه دی خبر چي دا ښځي دي، ابودجانه وایي: یو انسان مي ولیدی چي د خلکو مخان یې په منګلو ور خیرل، زه ورته و درېدم کله چي مي توره پر پورته کړه هغه چغي کړې، که مي کتل هغه ښځه وه نو مي د رسول الله ﷺ توره تر دې مکرمه وبلل چي ښځه په و وهم بیرته مي لاس را وګرځاوه.

هغه ښځه هند بنت عتبه د ابوسفیان زوجه وه، زبیر بن العوامؓ وایي: ما ابودُجانه ولیدی چي توره یې د هند بنت عتبه پر سر پورته کړه او بیرته یې لاس کښته کړی نه یې و وهل، ما د ځان سره و ویل: الله او رسول الله پوهیږي چي ولي یې و نه وهل، ابو دُجانهؓ واقعاً د رسول الله ﷺ د توري حق آداء کړی دومره کفار یې په هغه توره و وهل چي رشتیا هم هغه توره د ډیرو وهلو څخه کږه سوه.

کعب بن مالکؓ وایي: کله چي ابودُجانهؓ توره واخیستل ما دا نیت وکړی چي زه باید د ده معلومات وکړم چي دیٔ څه کوي؟ آیا رشتیا د توري حق آداء کوي که یا؟ کوښښ مي کاوه چي په جنګ کي د ده پرشا وخوا یم چي وې وینم چي دیٔ څه کوي؟ ابودُجانه چي په اوسپنه پټ او پوښلی ؤ، یعني: خول او زغره یې اغوستي وه مخ یې نه معلومېدی.

نو کعب بن مالکؓ وایي: ابودُجانه په دغه جنګ کي د یوه کافر سره په وهلو

اخته ؤ د جنګ په منځ کي کافر په دې پوه سو چي وژني مي، کافر چي پر آس سپور ؤ ځني و تښتېدی (وې ځغستل) څکه مرګ يې په سترګو ولیدی، ابودُجانه ترشا په پسې دی توره يې پورته کړه کافر يې پر سر وواهه، د ابودُجانه له ډېره قوته کافر دوه ځايه سو او توره د هغه تر آسه ورسېدل، کافر له خپله آسه څخه دوې حصې و لوېدی. کعب رضي الله عنه وايي: ابودُجانه د خپله مخه څخه خول پورته کړی او ما ته يې وکتل، ويل: څنګه يې بولې؟ ياکعب! زه ابودُجانه يم، دا د اُحُد په ورځ د ابودُجانه رضي الله عنه د جنګ يوه نمونه وه، چي د رسول الله ﷺ د توري حق يې څنګه آداء کړی.

حمزه رضي الله عنه هم د زمري پر قسم جنګ کاوه د دښمن د لښکر په منځ کي ولاړ دی، داسي وهل او حملې کوي چي مثل يې نه دی ليدل سوی، د کفارو پهلوانان د ده له مخه داسي ځغلي لکه د زوروره باده څخه چي د وُنو پاڼي ځغلي، سره د هغه چي حمزه رضي الله عنه د بيرغ اخيستونکو په وژلو کي برخه واخيستل خو د کفارو په نورو پهلوانانو يې هم داسي کارونه وکړه چي چا په چا نه دي کړي تر څو چي په داسي حال کي په شهادت ورسېدی چي د جنګياليو پهلوانانو په مقدمه کي ؤ.

مګر هو: حمزه رضي الله عنه داسي و نه وژل سو لکه پهلوانان چي د جنګ په ميدان کي مخ په مخ وژل کيږي بلکه داسي په خيانت سره د شا له طرفه و وژل سو لکه پر هغه نامتو قهرمانانو چي په تاريکيو کي د شا له طرفه د نامردانو حمله کيږي.

د أسد الله حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عنه شهادت

د حمزه رضي الله عنه وژونکی وحشي بن حرب وايي: زه د جُبير بن مطعم مريئ وم هغه جُبير چي اکا يې د بدر په ورځ د مسلمانانو له طرفه وژل سوی ؤ کله چي قريش د اُحُد جنګ ته تلل جُبير ما ته و ويل: که تا د رسول الله ﷺ اکا حمزه زما د اکا په بدل کي و وژی ته آزاد يې، وحشي وايي: زه چي يو حبشي ځوان وم او په نېزه مي داسي ويشتل کول چي واری مي هيڅ نه خطاء کېدی نو مي دا سودا قبوله کړه او اُحُد ته د خپلې آزادۍ دپاره را ووتم، اوس چي دوه لښکره مخ په مخ سره ودرېدل زه د جنګ ميدان ته د حمزه د وژلو دپاره ور داخل سوم او په هغه پسي ګورم کله چي مي حمزه رضي الله عنه

د خلکو په منځ کې ولیدی لکه هغه قوي پهلوان يوې او بلې خوا ته خلک چپه کوي.

نو وحشي وايي: د حمزه ﷺ مخ ته هيڅ شئ او هيڅوک نه سوای درېدلای خو ما د ده د وژلو دپاره ځان تیاراوه يوازي دئ مي په کار ؤ، نو به د يوې وُني يا يوې ډبري تر شا پټ پټ کېدم چي دئ ما ته را نژدې سي او واری پر وکړم، په دغه وخت کي سِباع بن عبدالعُزی ور د مخه سو، حمزهﷺ چي هغه وليدی ويل: را د مخه سه (يابنَ مَقطعَةَ البُظُور) يعني: د چولکيانو د پرېکووتکي زو را د مخه سه، ځکه د دغه سِباع مور ماشومان سنتول، وحشي وايي: سِباع بن عبدالعزّی يې داسي و واهه لکه سر چي يې په خپله په هوا سو وحشي وايي: په دغه وخت کي چي حمزهﷺ د سِباع سره په جنګ مشغوله ؤ ما خپله نېزه ځو واره وښورول، کله چي مي له خپله نښانه پوره اطمينان حاصل سو نو مي پر ور وغورځول، نېزه د سيدنا حمزهﷺ په شا ننو تل او تر نس يې و وتل خو حمزهﷺ نه ولوېدی، نېزه يې په نس کي ده بيا هم غځار نه سو، مخ يې راواړاوه او زما پر طرف را رهي سو، وحشي وايي: ما خپل مرګ وليدی، نېزه يې تر نس وتلې ده او دئ زما پرطرف را رهي دی.

وحشي وايي: پوه سوم چي اوس نو ما وژني او په بېره کي سوم، مګر کله چي ما ته را نژدې سو غځارسو، ما هم تر څه وخته انتظار ورته وکړی کله چي مي دا يقين سو چي اوس نو وژل سوی دی ورغلم هغه خپله نېزه مي واخيستل او د جنګ ميدان مي پرېښناوه، ځکه زما د بل چا سره کار نه ؤ، زما آزادي د حمزهﷺ په وژلو پوري تړلې وه او هغه کار مي وکړی او دئ مي د دې دپاره و وژی چي زه آزاد سم، کله چي مکې مکرمې ته ولاړو زما مالک زه آزاد کړم، سيدنا حضرت حمزهﷺ د رسول اللهﷺ اکا او سيدُ الشهداء د مسلمانانو د ميدانِ جنګ مشهوره قهرمان په دغه خائنانه طريقه سره د شا له طرفه شهيد کړل سو. ﴿اِنّا لله واِنّا اليه راجعون﴾

سره د دغه لويه تاوانه او شديدې خسارې چي د أسدالله او أسد رسولِ الله حمزه بن عبدالمطلبﷺ په وژلو مسلمانانو ته ورسېدل بيا هم مسلمانان پر ټول ميدانِ جنګ مسلط وه، ابوبکر الصديق، عمر بن الخطاب، علي بن أبي طالب، زبير بن العوام، مُصعب بن عمير، طلحه بن عبيدالله، عبدالله بن جحش، سعد بن معاذ، سعد بن

عُباده، سعد بن ربیع، انس بن نضر رضي الله عنهم اجمعین او نورو د دوی په مثل اصحاب کرامو داسي جنګ کاوه چي د مشرکانو عزم یې ورمات کړی او اوږې یې رېږدېدلې.

د اُحُد د ورځي د اسلامي قهرمانانو څخه یو هم حَنظَله رضي الله عنه دی، حنظله د هغه ابو عامر الفاسق زوی دی چي لږ مخ کي یې بیان درته وسو، حنظله رضي الله عنه په دغو شپو کي تازه واده کړی ؤ، د شنبې په ورځ سهار چي یې د جنګ رږغ او نارې واورېدې د خپلې ښځي له غېږي را ولاړ سو او سمدستي د جهاد پرطرف رهي سو کله چي د جنګ میدان ته ورسېدی د مشرکانو د لښکر پر طرف ور رهي سو، د مشرکانو د لښکر په صفو او قطارو کي په جنګ کولو ور رهي دی تر څو د کفارو مشر ابوسفیان ته یې ځان ورساوه، نژدې وو چي ابوسفیان و وژني، خو الله جل جلاله د هغه تر وژلو د مخه! شهادت د ده په نصیب کړی ؤ، پر ابوسفیان یې توره پورته کړه اوس چي واری پر کوي شداد بن الأسود کافر پرده واری وکړی او دئ یې په شهادت ورساوه، کله چي جنګ پای ته ورسېدی او رسول الله ﷺ د ده مبارک جسد ولیدی نو یې و فرمایل: ستاسي دغه ملګري ته ملائکې غسل ورکوي تاسي د ده معلومات وکړی چي ده ته څه پېښه وه؟

نو یې د ده د ښځي څخه پوښتنه وکړه، هغې و ویل: ده په دغه شپه کي یو ځای کېدل وکړه او کله چي یې د جهاد رږغ واورېدی بېله غُسل کولو ور و وتی او په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ ده ته کتل مخ یې څني واړاوه، صحابهٔ کرامو پوښتنه وکړه چي یا رسولَ الله! ولي دي مخ څني واړاوه؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: د ده سره دوې زوجې د حورُالعِین ور سره دي.

سبحان الله! په خولحظو کي یې شهادت او بیا یې د حورو سره جنت په نصیب سو. دا د جهاد في سبیل الله برکت دی چي یوازي دئ نه بلکه هرخومره ګنهکاره انسان په خولحظو کي جنت ته رسوي، جهاد او شهادت د الله جل جلاله سره سودا او معامله ده.

په جنګ کي د غشو ويشتونکو کامیابه او فعاله حصه

هغه د غشو ويشتونکو ډله چي رسول الله ﷺ پر هغه کوچني غره کښېنولې وه هغو د جنګ په إداره کولو او د مسلمانانو د لښکر په ګټه ډېره فعاله او مثبته حصه درلودل،

د مشرکانو د لښکر د سپرو ټولۍ چې مشر او قوماندان یې خالد بن ولید ؤ او ابو عامر الفاسق یې معاون ؤ درې واره پر دغه غشي ویشتونکو شدیده حمله وکړه، کفارو غوښتل چې د اسلامي لښکر دغه چپه طرف مات کړي او د شا له طرفه پر مسلمانانو حمله وکړي چې په دې ډول سره د مسلمانانو د لښکر په صفوکي بلبله او بې نظمي را ولي او د مسلمانانو دغه کوچنۍ لښکر د کفارو د لښکر په منځ کي محاصره سي، مګر د دغو غشو ویشتونکو د غشو ویشتلو په واسطه د کفارو دغه درې حملې ناکامه سوې او دې ته به مجبوره سوه چې بیرته پر شا ولاړ سي، چې همدا د غشو ویشتونکو هغه اساسي وظیفه وه چې دوی ته ورسپارل سوې وه.

د جنګ ژرنده پر دغه قسم ګرځېدل چې دغه کوچنۍ اسلامي لښکر د جنګ پر ټول میدان مسلط ؤ تر څو چه د مشرکانو د جنګي پهلوانانو عزم او همت مات سو د کامیابۍ امیدونه یې و شکېدل، د مشرکانو صفونه د مخ او شا، د چپه او راسته طرفو څخه سره پاشل کېدل، داسي معلومېدل لکه درې زره مشرکان چې د دیرشو زرو مسلمانانو سره جنګیږي، نه د څو سوو سره او مسلمانان ډېر شجاع او د کامیابۍ د یقین سره ښکاره کېدل، پسله هغه چې مشرکانو خپل آخرني کوښښونه د مسلمانانو د هجوم او حملو د بندولو دپاره وکړه بیا یې هم د عُجز او نا امیدۍ احساس کاوه، همت یې تر داسي اندازې کښته او مات سو چې یوه نفر هم دا جُرئت او دلاوري نه سوای کولای چې هغه خپل لوېدلي بیرغ ته دې هغه چې د (صواب) تر وژل کېدلو وروسته ولوېدی ور نژدې سي، هیچا نه سوای کولای چې دغه لوېدلی بیرغ پورته کړي نو کفارو په کراره کراره د جنګ له میدانه پر شا تلل شروع کړه او ځینو یې تیښتي ته مخ ونیوی، د کفارو هغه خپلي لویې لویې خبري چې دوی به د خپلو ځانو سره کولې او ویل به یې: د خپلو وژل سوو کسانو انتقام او بدله به اخلو، خپل بایللی نوم او ننګ به بیرته لاس ته را وړو ټولي هیري سوې.

ابن اسحاق رحمه الله وایي: الله جل جلاله خپل نصرت پر مسلمانانو نازل کړی او هغه خپله وعده یې ور سره رشتیا کړه مسلمانانو کفار وځغلول، تر داسي اندازې چې د تورو په زور یې هغه خپل د اړولو تر ځای چې (قرارګاه) ورته ویل کیږي تیر کړل د کفارو په شکست

او ماته کي هیڅ شک او تردید نه ؤ پاته.

عبدالله بن زبیر رضي الله عنه د خپل پلار څخه روایت کوي چي وايي: په والله ما هند بنت عُتبه او د دې نوري ملګري ولیدلې چي لمني يې پورته کړي وې او تېښتېدلې او د خپلو سامانو څخه یې هیڅ شئ نه ؤ ور سره اخیستی.

په هغه حدیث شریف کي چي امام بخاري یې د براء بن عازب رضي الله عنه څخه را نقلوي وايي: کله چي مسلمانان د کفارو د لښکر سره مخامخ سوه پسله لږه وخته کفارو په تېښته شروع وکړه تر داسي اندازې چي ما په خپلو سترګو د کفارو ښځي لیدلې چي د تیښتي په حال کي به یې پښې د خیمو په تناوو کي بندي سوې، دوی به لمني پورته کړې هغه د پښو پای زېبونه به یې ښکاره سوه، په دغه حال کي ځیني مسلمانان توري په لاس په پسې دي او ځیني یې غنیمتونه ټولوي.

د غشو ویشتونکو رسوا کوونکې غلطي

په دغه وخت کي چي اسلامي کوچني لښکر د بل وار دپاره بیا د مکې مکرمې پر مشرکانو ښکاره او واضحه داسي برئ لاس ته را وړی چي د بدر تر بري او نصرت په کمه نه ؤ د غشي ویشتونکو د ډلي ډیرو نفرو داسي رسوا کوونکې غلطي وکړه چي د میدانِ جنګ وضعه یې پر بل مخ واړول او مسلمانانو ته یې ډېر درانه تلفات و رسول.

دغه د دوی غلطي قریبه وه چي د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو سبب وګرځي، دغه د دوی غلطي د مسلمانانو پر هغه شهرت او هیبت، پر هغه دبدبه او کامیابي ډېر بد اثر وکړی کومه چي تر بدر وروسته یې لاس ته را وړي وه، مورږ مخ کي د رسول الله ﷺ هغه واضح او شدید اوامر درته بیان کړه کوم چي دغه د غشو ویشتونکو و ټولی ته یې صادر کړي وه چي ویل: تاسي به په دغه غره کي پر خپل ځای ناست یاست، ستاسي زموږ د کامیابۍ او شکست سره هیڅ تعلق نسته ترڅو چي ما امر نه وي درته کړی خپل ځای به نه پرېږدی، پر دغو شدیدو او واضحه اوامرو سر بېره کله چي غشي ویشتونکو ولیدل چي دښمن ځغلي او مسلمانان د جنګ په میدان کي له دښمنه غنیمتونه ټولوي، پر دوی هم حُب د دنیا غالبه سو نو ځینو وځینو نورو ته و ویل:

غنیمتونه! غنیمتونه! وخه ته ګورئ؟ ستاسي ملګري کامیابه سوه.

د غشو ویشتونکو مشر او قومندان عبدالله بن جبیر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ اوامر ور په یاد کړه او ویل: آیا هغه مو هېر سوه چي رسول الله ﷺ درته ویلي وه؟

مګر ډېرو کسانو د خپل آمر دغه امر او لار ښوونو ته غوږ و نه نیوی او ویل: یا والله موږ ورځو چي د نورو مسلمانانو سره په غنیمتو کي حصه واخلو.

بیا نو د دغو غشي ویشتونکو څخه څلوېښتو نفرو خپل ځای پرېښاوه او د مسلمانانو د لښکر سره یو ځای سوه چي د غنیمتو په ټولولو کي حصه واخلي، په دغه ډول سره د مسلمانانو د لښکر شا بېله ساتونکو پاته سوه، هلته پر غره باندي فقط عبدالله بن جبیر رضي الله عنه او نه نفره نور د ده ملګري پاته سوه، دغو لسو نفرو دا عزم او إراده وکړه چي موږ به دغه ځای تر هغو پرې نږدو چي رسول الله ﷺ د تللو اجازه را ته ونه کړي یا ټول ونه وژل سو.

کله چي غشي ویشتونکو خپل ځای پرېښاوه دا د خالد بن ولید دپاره یو طلایي چانس او مناسبه موقع وه (*تر دغه وخته خالد بن ولید نه ؤ مسلمان سوی او د کفارو په لښکر کي د سپرو د ټولۍ قومندان ؤ*) خالد د دغه ټوله جنګ په وخت کي د هغه خپلي ټولۍ سره نژدې و هغه غره ته موجود ؤ کوم چي هلته د رسول الله ﷺ په امر د مسلمانانو غشي ویشتونکي ناست وه، هر وخت چي به خالد د حملې او په جنګ کي د ګډون إراده وکړه غشي ویشتونکو به دئ او د ده ملګري په غشو ویشتل او د ده ټولۍ به بیرته شا ته ولاړل، هغه وخت چي مسلمانانو د کفارو پر بیرغ حملې کولې خالد د خپلي ټولۍ سره درې واره کوښښ وکړی چي د بیرغ اخیستونکو مرستي او کومک ته ورسي مګر په هر وار کي به غشي ویشتونکو د غشو په ویشتلو سره منعه کاوه او نه یې پرېښاوه چي په جنګ کي ګډون وکړي او حصه واخلي.

نو خالد بن ولید او د ده د سپرو ټولۍ په ټوله جنګ کي معطله پاته وه نه د غره د طرفه پر مسلمانانو ور تلای سي او نه جنګ ته داخلېدلای سوای، مقصد دا چي دغه غشي ویشتونکو د اُحُد په غزاء کي ډېر اهمیت درلودی د جنګ د میدان ډېره مهمه او حساسه نقطه یې نیولې وه، اوس چي غشو ویشتونکو خپل ځای پرېښاوه او په میدانِ جنګ کي د غنیمتو په ټولولو مشغوله سوه، خالد بن ولید چي د دغي لحظې په انتظار

ولاړ ؤ او ویې لیدل چې هغه غشي ویشتونکي چې دئ یې نه پرېښاوه ولاړل، ژر یې خپله ټولۍ امر کړه چې دغه غره ته درځی، اوس نه غواړي چې د غره تر شا د جنګ میدان ته ورسي بلکه په خپله پر غره ور وختی هغه لس نفره چې پر غره پاته وه هغو کوښښ وکړی چې د غشو په ویشتلو یې وګرځوي، مګر لس نفره د پوره لښکر په مقابل کي څه کولای سي؟

خالد د خپلي ټولۍ سره غره ته ور وختی، عبدالله بن جُبیر رضي الله عنه او د هغه سره پاته ملګري یې ټول په شهادت ورسول، اوس غر د خالد او د ده د ټولۍ تر تسلط لاندي سو او بیا د غره ترشا د جنګ میدان ته ور داخل سوه، اوس د خالد ټولۍ د مسلمانانو د لښکر تر شا سوه، د مخه ټول کفار د مسلمانانو د لښکر مخ ته وه او اوس چې دغه ټولۍ د غره ترشا میدانِ جنګ ته ورتېره سوه نو د خالد ټولۍ د مسلمانانو د لښکر تر شا سوه، هلته ځیني مسلمانان په میدان جنګ کي غنیمتونه ټولوي او ځیني یې د پاته کفارو سره په جنګ مشغوله دي، دلته د خالد د سپرو ټولۍ ناري او پر مسلمانانو حملې شروع کړې، په دغه نارو سره هغه مات سوي مشرکان پوه سوه چې د جنګ په حالاتو کي بدلون راغلی هغو هم پر مسلمانانو مخ را وګرځاوه، مسلمانان د شا له طرفه وهل کیږي او هغه مسلمانان چې د جنګ په اولو قطارو کي وه هغه نه دي خبر چې تر شا څه پېښه سوه؟ هغه بیرته پرشا را وګرځېدل، په دغه وخت کي د کفارو څخه یوې ښځې چې (عَمره بنت علقمه الحارثیه) وه د کفارو لوېدلی بیرغ پورته کړی او شا وخوا مشرکان پر را وګرځېدل، یو له بله یې سره نارې کړې چې را ټول سی او جنګ مه پرېږدی.

اوس هغه مسلمانان چې د شا له طرفه او د دوی په بې خبري کي د خالد ټولۍ پر راغله او په تورو یې وهي د دې دپاره چې د خالد د ټولۍ له وهلو خلاص سي د مخ و طرف ته ځغلي او د میدانِ جنګ د اولو صفو مسلمانان چې په هیڅ حال نه دي خبر د شا و طرف ته را وګرځېدل چې څه پېښه ده؟ هغه مسلمانان چې د خالد د ټولۍ څخه ځغلي د دوی په مخه ورځي او دوی یې په تورو وهي، ځکه جنګ دی او خلک په زغرو پټ دي، دوست او دښمن نه سره پېژندل کیږي اوس په خپله د مسلمانانو په منځ کي د نه پېژندلو په سبب جنګ شروع سو او د بلي خوا مسلمانان د مخ او د شا له

طرفه وهل کېږي، مسلمانان د میدان جنګ په منځ کې داسې سوه لکه د ژرندې د دوو پلو په منځ کې چې وي یا لکه د غچې په خوله کې چې راسې د مخ او شا له طرفه وهل کېږي او دوی په خپل منځ کې د نه پیژندلو په سبب هم یو له بله سره وهې.

په دغه وخت کې رسول الله ﷺ د مسلمانانو د یوې کوچنۍ (۹) نفري ډلې سره د لښکر تر شا ولاړ ؤ د مسلمانانو قهرمانانه جنګ او د کفارو تېښته یې لیدل چې ناڅاپه او په پوره بې خبرتیا کې یې د خالد بن ولید د سپرو ټولۍ د مسلمانانو ترشا ولیدل.

اوس نو دلته د رسول الله ﷺ مخ ته دوې لارې وې چې یا به خپل ځان او دغه (۹) نفره ملګري په ډېره چابکي سره د امان او پټ ځای ته رسوي او خپل محاصره سوی لښکر به خپل تقدیر ته پرېږدي چې څه ورته پېښېږي هغه به ورته پېښ سي.

یا دا چې خپل ځان په خطر کې واچوي خپلو پاشلو اصحابو ته ور ناري کړي چې د ده ﷺ پرشا وخوا را ټول سي او د هغو څخه بیرته یوه قوي جبهه جوړه کړي چې د هغو په واسطه خپل محاصره سوی لښکر د محاصرې څخه خلاص او د اُحُد د غره ولوړو ته یې وخېژوي.

دلته نو د رسول الله ﷺ بې مثله شجاعت او عبقریت وځلېدی، په لوړ آواز سره یې خپلو اصحابو کرامو ته ورناري کړه: عِبادَ اللهِ! رسول الله ﷺ پوهېدی چې د ده آواز به تر مسلمانانو د مخه هغه مشرکان واوري چې په ټولو مسلمانانو کې یې تر هر چا د مخه رسول الله ﷺ په کار ؤ، مګر بیا یې هم په لوړ آواز سره ناري کړه: «عباد الله! انا رسولُ الله» د الله بندګانو زه رسول الله یم دلته راسی، په دغه خطرناکه وخت کې رسول الله ﷺ په دغه ناره سره خپل ځان په خطر کې واچاوه.

مګر مسلمانان چې د کفارو په محاصره کې لوېدلي وه صحي فکر یې د لاسه ورکړی ؤ بېله خپلو ځانو د بل شي یا بل چا په فکر کې نه وه، ډېرو یې د تېښتې لار اختیار کړه او د جنګ میدان یې پرېښاوه او دوی نه پوهېدل چې وروسته څه کېږي او څه پېښېږي؟ تر داسې اندازې چې ځیني تښتېدونکي خلک مدینې منورې ته ورسېدل او ځیني یې غره ته وختل، ځیني چې د جنګ د اولو صفو څخه را ګرځېدل د مشرکانو په لښکر ګډ سوه، دوه لښکره سره ګډ وډ دي، مسلمان او مشرک یې نه سره

معلومیږي، دلته نو په خپله په مسلمانانو کي قتل او وژنه پېښې سوه. ځینو مسلمانانو ځیني نور مسلمانان د نه پېژندګلوۍ په سبب و وژل.

امام بخاري د حضرت عائشيؓ څخه روایت کوي چي وايي: کله چي د اُحُد ورځ وه او کفارو واضحه ماته وخوړل ابلیس ناري کړه: یا عِباد الله! اُخراکم. یعني: د شا طرف ته متوجه سی چي دښمن د شا له طرفه درغلی. په دغه ناره سره د مسلمانانو د اولو صفو خلک را وګرځېدل او د خپلو وروستنیو صفو سره یې په وهلو شروع وکړه.

حُذیفه بن یمانؓ وايي: ما خپل پلار ولیدی چي مسلمانان یې له دوو طرفو وهي او ما پر ناري کړې: عباد الله! دا زما پلار دی، مګر د جنګ میدان تود ؤ او چا زما ناري نه اورېدلې تر هغو یې واهه چي وې وژی او بیا حذیفهؓ وویل: الله دي عفوه درته وکړي.

نو هغه کسان چي په میدانِ جنګ کي پاته وه په هغو کي دغه ګډ وډي پېښه سوه، ډېر کسان لکه ورک داسي وه نه پوهېدل چي چیري ولاړ سي او څه وکړي، دوی په دغه سر ګردانه حال کي وه چي هلته یوه ناره کوونکي په لوړ آواز سره ناري کړه: (محمّد و وژل سو) د دغه خبر په اورېدلو سره مسلمانانو نور هم حواس بایلول قریبه وه چي د ډېرو افرادو معنوي روحیات مړه سي، ډېرو کسانو اسلحه و غورځول او جنګ کول یې پرېښوول، ځیني بیا په دې فکر کي سوه چي د عبدالله بن اُبيّ رئیس المنافقین سره ارتباط ونیسي چي د ابوسفیان څخه د دوی دپاره امان وغواړي.

مصعب بن عمیرؓ چي د شیطان دغه ناره واورېدل چي محمّدﷺ و وژل سو، نو یې وویل:

﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ ٱلرُّسُلُ ۚ أَفَإِيْن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ ٱنقَلَبْتُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَـٰبِكُمْ ۚ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ ٱللَّهَ شَيْـًٔا ۗ وَسَيَجْزِى ٱللَّهُ ٱلشَّـٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾﴾

یعني: نه دی محمّدﷺ مګر د اللهﷻ یو رسول دی، په تحقیق تر ده د مخه ډېر رسُولان تېر سوي دي، آیا که محمّدﷺ مړ سي یا شهید کړل سي نو تاسي بیرته پر شا خپل کفر ته ور ګرځی؟ (*یعني: دا نه ده صحي، ځکه هر بشر آخر له دنیا څخه تلونکی*

دی) او هر څوک چې بیرته هغه خپل کفر ته وګرځي نو الله ﷻ ته هیڅ تاوان نه رسوي او ډېر ژر به الله ﷻ شکر کوونکو بندګانو ته د خیر بدله او جزاء ورکړي.

د شیطان د نارې په اورېدلو سره دغه جملې د مصعب بن عمیر رضی الله عنه د خولې څخه را ووتلې او دا د مخه تر دې وې چې دغه آیات په قرآن مجید کې نازل سي، الله ﷻ دغه آیات د ده رضی الله عنه پر ژبه جاري کړی او بیا په وروسته کې جبریل علیه السلام دغه آیات شریف د الله ﷻ له طرفه رسول الله ﷺ ته را نازل کړی.

انس بن نضر رضی الله عنه پر هغه ډله ورغلی چې حواس یې بایللي او په فکر کې ناست دي، انس بن نضر هغه څوک دی چې د بدر غزاء ته نه ؤ حاضر سوی او بیا یې قسم یاد کړی: که بل وار د رسول الله ﷺ او قریشو په منځ کې جنګ پېښ سو زه به الله ﷻ ته هغه کارونه ور ښکاره کړم چې زه یې کوم (*یعني د مرګ تر وخته به جنګېږم*) نو رشتیا هم انس بن نضر رضی الله عنه دلته خپل شجاعت او مړانه ښکاره کړه.

کله چې انس بن نضر رضی الله عنه پر هغه ډله ورغلی چې حواس یې بایللي وه او په فکر کې ناست دي نو یې ورته وویل: د څه شي انتظار کوی چې ناست یاست؟ دوی وویل: رسول الله ﷺ و وژل سو، ده وویل: که رشتیا هم رسول الله ﷺ وژل سوی وي نو تاسي تر ده وروسته ژوند څه کوی؟ ولاړ سی او ځانونه پر هغه لار ووژنی چې رسول الله ﷺ پر ووژل سو او بیا انس بن نضر رضی الله عنه وویل: الٰهي! زه له هغو کارو عفوه غواړم کوم چې مسلمانانو وکړه او الٰهي! زه له هغه څه څخه بري او بېزاره یم کوم چې مشرکانو وکړه، یعني: نه د مسلمانانو په دغه تېښته او حواس بایللو خوښ یم او نه د مشرکانو دغه عمل خوښوم او بیا رهي سو، سعد بن معاذ رضی الله عنه په مخه ورغلی او ورته ویې ویل: چیري ځې؟ یا ابا عُمر! انس بن نضر رضی الله عنه وویل: والله یا سعد! د اُحُد څخه د جنت بوی را باندي لګېږي او ولاړی تر هغو یې د کفارو سره جنګ کاوه ترڅو چې شهید و وژل سو، پسله جنګه د ده جسد چا نه پېژندی چې دا څوک دی ځکه د ده پر بدن درو اتیا زخمه وه، چې ځیني یې د تورو ځیني یې د نېزو او ځیني یې د غشو وه نو د ده بدن هیچا و نه پېژندی بېله د ده د خوره چې هغې هم د ده پر یوه ګوته و پېژندی چې پخوا لا پرې سوې وه، سعد بن معاذ رضی الله عنه و رسول الله ﷺ ته وویل: والله

يا رسولَ الله زما په وسه نه وه پوره چې داسې کار وکړم لکه انس بن نضر چې وکړ.

ورونو! څوک داسې جهاد کولای سي؟ څوک د دښمن سره دومره مخامخ کېدلای سي؟ څوک دومره تحمل او مقاومت کولای سي؟ چې درو اتيا زخمه دي زخمي سي او دئ دي جنګ کوي، يو سړئ يو ځای زخمي کيږي او د جنګ له ميدانه وزي، دوه زخمه خو څوک په تکليف زغملای سي، مګر دروَ اتيا زخمه او بيا دي هم جنګ کوي، سعد رضي الله عنه وايي مور يې بدن لټ کړی په ټول بدن کي يې د يوې لويشتي ځای نه وُ پاته چې زخم دي يې نه وي خوړلی د الله جل جلاله په لار کي يې ټول بدن خوړين سوی وُ.

ثابت بن دحداح الأنصاري رضي الله عنه خپل قوم ته ورناري کړه: يا معشر الأنصار! که محمّد ﷺ وژل سوی وي الله جل جلاله حَي او ژوندئ دی نه مري، پرخپل دين و جنګېږی، الله ستاسي ناصر او کاميابه کوونکی دی، د انصارو څخه څو نفره د ده ملګري سوه او د خالد د سپرو پر ټولی يې حمله وکړه تر څو چې خالد په نېزه ووژی او د ده نور ملګري هم شهيدان سوه.

د مهاجرينو يو نفر د جنګ په ميدان کي پر يوه انصاري ورغلی چې په خپلو وينو کي سره اوښتی، مهاجر ورته و ويل: اې فلانيه! آيا ته خبر سوې چې محمّد ﷺ و وژل سو؟ يعني: تا دغه خبر واورېدی؟ مهاجر ځان ته معلومات کوي چې خبر رشتيا دی که درواغ؟ نو ويل: ته خبر سوې چې محمّد و وژل سو؟ انصاري و ويل: که محمّد ﷺ وژل سوی وي هغه خپل رسالت ورساوه اوس تاسي پر خپل دين وجنګېږی.

دغه خبره مور ټولو مسلمانانو ته خطاب دی، که محمّد ﷺ د دنيا څخه رحلت کړی دی خو دين يې مور ته پوره را ورساوه، اوس نو د دغه دين ساتل او تر نورو انسانانو پوري يې رسول زما او ستا پر غاړه امانت او ايماني وظيفه ده.

په دغه قسم قربانيو او شجاعت سره د مسلمانانو د جنګياليو معنويات او احساسات بيرته را ژوندي سوه، دوی ته د دوی عقلونه او تدبير بيرته را وګرځېدل، نو يې هغه د تسليمېدلو، يا دا چې د عبدالله بن أبیٔ سره د خلاصون دپاره رابطه ونيسي فکرونه له دماغه وايستل خپلي اسلحې يې واخيستې او د مشرکانو پر لښکرو يې حملې شروع

کړې کوښښ کوي چې خپل د قيادت مرکز ته ځانونه ورسوي، په عين وخت کې دا معلومات هم ورته وسوه: چې هغه د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو خبر هم يو جوړ سوي درواغ وه، دې معلوماتو د دوی قوت او همت نور هم ور زيات کړه، نو خود پسله ترخه جنګه او ټينګ مقاومته هغه د محاصرې له حالته خلاص سوه او په کراره کراره د خپل مرکز او قيادت پر شا وخوا سره جمعه کېدل.

هلته د صحابهٔ کرامو په جمله کې يوه بله درېيمه ډله هم وه چې د هغو دپاره بل هيڅ شئ دومره مهم نه ؤ بېله د رسول الله ﷺ ساتنه چې دغې ډلې د محاصرې د ماتولو دپاره او رسول الله ﷺ ته د ځان د رسولو دپاره هجوم او حملې شروع کړې.

د دغې ډلې په مقدمه کې حضرت ابوبکرالصدّيق، حضرت عمرِفاروق او حضرتِ علي بن أبي طالب ﷺ وه، که څه هم دوی د جنګ په اولو صفو کې وه خو کله چې يې د جنګ دغه بد حال وليدی او د رسول الله ﷺ پر مبارک ذات يې خطر حِس کړی نو اوس د ده ﷺ څخه د دفاع کوونکو په مقدمه کې ودرېدل.

د رسول الله ﷺ پر شا وخوا شديد جنګ

کله چې د مسلمانانو د لښکر ډېره حصه هلته په محاصره کې پاته وه او د مشرکانو د ژرندي د دوو پلو په منځ کې ميده کېدل، هلته د رسول الله ﷺ پرشا وخوا ډېر شديد جنګ روان ؤ، موږ مخ کې درته و ويل: کله چې مشرکانو د محاصرې عمليه شروع کړه د رسول الله ﷺ سره بېله (۹) نفرو بل هيڅوک نه وه ور سره او کله چې رسول الله ﷺ مسلمانانو ته ور ناري کړه: اِلَيّ عبادَ الله! أنا رسولُ الله، مشرکانو هم د ده ﷺ آواز واورېدی او وې پېژندی، د مخه تر دې چې د مسلمانانو د لښکره يو څوک و رسول الله ﷺ ته ور و رسيږي کفارو په خپل ټول قوت او شدت سره پر ده ﷺ حمله وکړه، نو د مشرکانو او د دغو نهو نفرو اصحابِ کرامو په منځ کې داسې شديد جنګ شروع سو چې په هغه کې د محبت او قربانۍ، شجاعت او فدا کارۍ، نادره او بېمثله نمونې ښکاره سوې.

امام مسلم د انس بن مالک رضي الله عنه څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ د اُحُد په ورځ د نهو نفرو سره یوازي پاته ؤ چي اووه نفره یې انصار وه او دوه نفره یې مهاجرین وه. چي دغه مهاجرین طلحه بن عبیدالله او سعد بن أبي وقاص رضي الله عنهما وه.

کله چي کفار ده ﷺ ته ور نژدې سوه رسول الله ﷺ و فرمایل: څوک دغه کفار زما له طرفه شړي او لیري کوي؟ او هغه لره جنت دی، یا په جنت کي زما ملګری دی، د انصارو څخه یو سړئ ور د مخه سو تر هغو یې جنګ کاوه چي و وژل سو، کفار نور هم رسول الله ﷺ ته ور نژدې سوه، دغه رنګه د دغو اوو نفرو انصارو څخه یو یو نفر ورته درېږي تر څو چي اووه سره و وژل سوه، رسول الله ﷺ خپل مهاجر ملګرو ته و ویل: موږ د خپلو ملګرو سره انصاف و نه کړی او د هغو اوو نفرو انصارو آخري نفر عمّاره بن یزید بن سکن رضي الله عنه ؤ، ده هم تر هغو جنګ وکړی چي زخمونه یې ډېر سوه او پر مځکه ولوېدی، د عمّاره بن یزید رضي الله عنه تر غځارېدلو او لوېدلو وروسته فقط رسول الله ﷺ او دوه قریشي ملګري یې پاته سوه.

امام بخاري او امام مسلم د أبي عثمان رضي الله عنه څخه روایت کوي چي وایي: د اُحُد د ورځي په ځینو وختو کي د رسول الله ﷺ سره بېله طلحه بن عبیدالله رضي الله عنه او سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه څخه بل هیڅوک نه وه پاته.

دغه نو نسبت د رسول الله ﷺ ژوند ته هغه ډېر سخت وخت او ساعت ؤ او د کفارو دپاره یو طلایي چانس ؤ چي په لاس ورغلی، خو مشرکانو هم د دغه طلایي موقع او فُرصې څخه په استفاده کولو کي هیڅ سستي او تنبلي و نه کړه، غواړي چي په دغه وخت کي خپل شوم مقصد عملي کړي، نو یې خپلي ټولي حملې و رسول الله ﷺ ته متوجه کړې او په دې امید دي چي دئ ﷺ له منځه یوسي، په دغه وخت کي عتبه بن أبي وقاص چي د سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه ورور دی او مشرک دی رسول الله ﷺ یې په ډبره و ویشتی او ډبره د رسول الله ﷺ پر مخ ومښتل، د دغه ویشتلو په سبب د رسول الله ﷺ د راسته طرف په کښته زامه کي هغه غاښ و وتی چي په عربي کي (رُباعیه) ورته ویل کیږي او رباعیه هغه غاښ دی چي د نېښ او د مخ د دوو جوړه غاښو په منځ کي دی او د رسول الله ﷺ لاندي شونډه زخمي سوه،

په دغه وخت کي عبدالله بن شهاب الزهري کافر و رسول الله ﷺ ته ور د مخه سو او پر تندي يې زخمي کړی يا زموږ په اصطلاح سر مبارک يې ورمات کړی.

له بله طرفه يو بل حاسد او عنيد د آس سپور عبدالله بن قمئه ملعون راغلی توره يې پورته کړه پر رسول الله ﷺ يې واری وکړی، توره په ډېر شدت او قوت د رسول الله ﷺ پر اوږه و مبتل خرنګه چي رسول الله ﷺ دوې زغري يوه پر بله سربېره اغوستي وې نو د توري واري د دغه زغرو په سبب د پرې کولو تاثير و نه کړی ځکه توره پر اوسپنه و مبتل، مګر واری ډېر قوي او شديد ؤ توري د سوتې وظيفه آداء کړه او تر يوې مياشتي زيات رسول الله ﷺ د اوږې له درده شکايت کاوه.

فکر وکړی دغه کافر لعنهُ الله عليه په څومره قوت رسول الله ﷺ وهلی ؤ؟ چي د هغه وهلو په سبب تر يوې مياشتي زيات د رسول الله ﷺ اوږه خوږېدل.

دوهم وار بيا ابن ام قمئه ملعون پر راغلی او رسول الله ﷺ يې په ډېر قوت او شدت سره پر سر په توره و واهه او ويل: وَاخله زه ابن قمئه يم، رسول الله ﷺ چي د خپل مبارک مخه ويني پاکولې ورته و ويل: أَقمَأَكَ الله، يعني: الله دي ذليله کړه، الله جل جلاله د رسول الله ﷺ دغه دعاء يا ښرا قبوله کړه او ابن قمئه چي له دغه جنګه خپل کور ته ولاړی نو بيا د خپلو پسو ورمې يا ګلې ته ور ووتی، د ده پسونه چي د غره پر يوه لاښ ګرځېدل دئ هلته ورغلی د پسو په منځ ور ننوتی، د ده د پسو څخه يوه ښکرور وزګري پر ورو ځغستل او دئ يې په سر داسي وواهه چي د غره د لوړه لاښه يې لاندي واچاوه، په ګېلېدلو ګېلېدلو لاندي ولوېدی ټوک ټوک او مردار سو.

نو دغه ابن قمئه چي دوهم وار بيا رسول الله ﷺ په قوت سره په توره پر سر و واهه د هغه خول چي د اوسپني د ځنځيرانو څخه جوړ سوی ؤ او د رسول الله ﷺ پر سر ؤ د يوه ځنځير دوې حلقې يا دندانې د رسول الله ﷺ په سر ننوتې، پر دغه سربېره بيا هم رسول الله ﷺ ولاړ دی، سره د دې چي پر رسول الله ﷺ د توري دوه ډېر سخت او شديد وارونه وسوه خو بيا هم په رسول الله ﷺ کي طاقت سته او مقاومت کوي.

تاسي به نن ورځ د کفارو و ځينو کارو او خبرو ته په تعجب کي ياست چي دوی ولي پر رسول الله ﷺ دغسي ناوړه خبري کوي، خو دا د تعجب وړ او د تعجب ځای

نه دی، بلکه تاسي د رسول الله ﷺ ژوند ته وګورئ چې د دعوت له اولي ورځې څخه د شيطان نوکران زموږ د لار ښوونکي څلانده نور سره څه کول او څه يې کړي دي؟ خو الله عزوجل خامخا خپل دين او خپل رسول غالبه کړی او غالبه کوي يې.

قافله تېرېږي او سپي غاپي خو قافلې ته ضرر نه رسيږي او د سپو غپا آسمان ته نه رسيږي.

په صحيح حديث شريف کې راغلي دي: کله چې د رسول الله ﷺ مبارک غاښ مات سو او په سر زخمي سو رسول الله ﷺ له خپله مبارکه مخه وينې پاکولې او ويل يې: څنګه به هغه قوم خلاص او کاميابه سي چې دوی د خپل نبي سخ ور زخمي کړی او غاښ يې ور مات کړی؟ حال دا چې دغه نبي يې الله يا د الله جل جلاله لاري ته دعوتوي، الله جل جلاله په دغه باره کې فرمايي:

﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٨﴾﴾.
[آل عمران: ١٢٨]

الله جل جلاله په دغسي دردوونکي حالت کې خپل رسول ﷺ ته فرمايي: تا لره په امورو کې (*يعني: په دغو کارو کې*) هيڅ اختيار نسته (*بلکه الله جل جلاله د هر شي اختيار درلودونکی دی*) يا به الله عزوجل د دوی توبه قبوله کړي، يا به دوی ته عذاب ورکړي او ښشکه چې دوی ظالمان دي.

ورونو! په حقه سره مشرکان د خپل وحشت او بربريت په سبب د دې وړ او لائق وه چې رسول الله ﷺ ښرا ور ته وکړي مګر د الله جل جلاله دا إراده وه چې خپل رسول تر هغه خپل جليل او عظيم منصب نور هم لوړ او عظيم کړي او د خپل رسول د ښو اخلاقو يوه ډېره لوړه او شانداره نمونه قائمه کړي او ټوله دنيا ته دا ور ښکاره کړي: چې ټول بشريت دې د دغه سيّدُ المرسلين صبر او تحمل، حلم او عفوې ته وګوري، چې مشرکان پر ده ﷺ ظلم او تجاوز کوي او دئ ﷺ هغو ته يوه ښرا هم نه کوي، يوازې هغه الٰهي اوامر عملي کوي کوم چې دئ ﷺ په امرکړه سوی دی، لکه دعوت، تبليغ او جهاد او د کارو نتيجه او انجام الله عزوجل ته سپاري، په هغو کې چې هر حکمت او مصلحت وي هغه به کيږي، آيا د دې په عوض او بدل کې چې مشرکان د رسول الله ﷺ په ښرا سره هلاک سي دا به ښه او بهتره نه وي چې په وروسته کې هم

دغه د اسلام له دښمنانو څخه د اسلام محافظين او د رسول الله ﷺ مينان او فداکاره عسکر جوړ سي؟ لکه هم داسي چي وسوه.

هغه د کفارو مشهوره مشران کوم چي اوس رسول الله ﷺ غوښته چي ښرا ورته وکړي څه موده وروسته الله ﷻ دوی ټول د اسلام په فداکاره لښکر کي شامل کړه، مقصد دا چي په دغه الٰهي جمله سره چي فرمايي:

﴿لَيۡسَ لَكَ مِنَ ٱلۡأَمۡرِ شَيۡءٌ﴾

رسول الله ﷺ ته تنبيه ورکړل سوه چي بنده لره اختيار نسته او نه د بنده علم پر ټولو شيانو را ګرځېدلای سي، الله ﷻ چي د هر شي إراده وکړي هغه کوي، که څه هم کافران ستاسي دښمنان دي او پر تاسي ظلم کوي خو که الله ﷻ إراده و فرمايي هغه به سمي لاري ته را ولي او که يې بيا د عذاب إراده وسوه عذاب به ورکړي.

او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: الٰهي! زما قوم ته مغفرت او بخښنه وکړې دوی بې علمه او ناپوه دي، په بل روايت کي راغلي دي چي وې فرمايل: الٰهي! زما قوم ته هدايت وکړې دوی ناپوه دي. *خير بيرته خپلي قصي ته راسه:*

په دې کي هيڅ شک نسته چي د مشرکانو هدف او مقصد دا ؤ چي د رسول الله ﷺ ژوند پای ته و رسوي، مګر هغه دوو مهاجرو قريشو چي سعد بن أبي وقاص او طلحه بن عبيدالله وه په پوره قهرماني، لوړ همت او شجاعت سره داسي بې مثاله جنګ کاوه چي مشرکانو ته يې د دوی و هدف ته د رسېدلو لار بنده کړه.

که څه هم دوی فقط دوه نفره وه خو د عربو د ماهره غشي ويشتونکو څخه وه، د رسول الله ﷺ څخه يې داسي دفاع وکړه چي مشرکان يې دې ته مجبوره کړه چي د رسول الله ﷺ څخه ليري سي، سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه چي پوره ښکاري او ماهره غشي ويشتونکی ؤ، رسول الله ﷺ د ده د غشو د جعبې څخه غشي ورته را ايستل او ورته ويل يې: وله يې «فداکَ أبي وامي»

وروڼو! دغه جمله چي « فِداکَ أبي وامي» يا «بِأبي و اُمي» په پښتو کي ... فصيحه عربي کي ډېره استعمالېدل چي د لفظ ترجمه يې داسي ده: زما مور او پلار دي تر تا

قربان وي، مګر د استعمال ځای او د استعمال مقصد یې دا ؤ: که به یو څوک چا ته ډېر ګران، معزز او محترم ؤ، هغه ته یې دغه جمله ویل او همېشه مور او پلار دواړه نه سره یو ځای کېدل، په ډېرو وختو کې داسې ویل کېده چې «فداکَ أبي» یا «بِأبي»

نو دا چې رسول اللهﷺ مور او پلار دواړه سره یو ځای کړه دا پر ډېر ګرانښت او د سعدؓ پر ډېر استعداد او مهارت دلالت کوي او سعدؓ به په وروسته کې په دغه جمله سره ډېر فخر کاوه او ویل به یې: په والله رسول اللهﷺ خپل مور او پلار دواړه هیچا ته نه دي سره یو ځای کړي، چې ورته و وایي «بِأبي و أمي» بېله ما څخه.

او هرڅه چې طلحه بن عبیدالله ؤ، امام نسائي د جابرؓ څخه دغه د رسول اللهﷺ پرشا وخوا د مشرکانو را ټولېدل او دا چې د رسول اللهﷺ سره څو نفره انصار وه روایتوي، جابرؓ وایي: مشرکان و رسول اللهﷺ ته وُر ورسېدل، رسول اللهﷺ و فرمایل: څوک د دغه قوم دفاع کوي؟ طلحهؓ و ویل زه، بیا جابرؓ وایي: چې انصار مشرکانو ته ور د مخه سوه څو انصار یو پسله بله په هغه ترتیب و وژل سوه چې مخ کې مو د امام مسلم په روایت کې درته بیان کړه، کله چې انصار ټول شهیدان سوه طلحه ؓ ور د مخه سو، جابر ؓ وایي: بیا نو طلحه ؓ د یوې ټولۍ په مثل جنګ وکړی، ترڅو چه لاس یې په توره و وهل سو او ګوتي یې پرې سوې او بیا اللهﷻ مشرکان پر شا کړه.

حاکم رحمه الله په اکلیل کې وایي: چې طلحه بن عبید الله د اُحُد په ورځ (۳۹ یا ۳۵) ځایه زخمي سو او دوې ګوتي یې پرې سوې.

امام بخاري د قیس بن أبي حازم ؓ څخه روایت کوي چې وایي: ما د طلحه هغه شَل لاس ولیدی چې په هغه لاس سره یې د اُحُد په ورځ د رسول اللهﷺ څخه دفاع کول، یا یې رسول اللهﷺ په ساتی.

امام ترمذي روایت کوي چې رسول اللهﷺ د اُحُد په ورځ د طلحه په باره کې و فرمایل: که څوک غواړي چې داسې شهید ته وګوري چې د ځمکي پرمخ ګرځي نو دي طلحه بن عبیدالله ته وګوري.

ابو داود الطیالسي د عائشې رضي الله عنها څخه روایت کوې چې دې و ویل: هر کله چې به د اُحُد ورځ یاده سوه ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه به ویل: دغه ورځ ټوله د طلحه ورځ وه.

په دغه باریک وخت کې او دغه د تکلیف په ساعت کې الله جل جلاله د غیبو خپل نصرت نازل کړی، امام بخاري او امام مسلم د سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه څخه روایت کوي چې وایي: د اُحُد په ورځ مي رسول الله ﷺ ولیدی چې دوه نفره ور سره وه چې سپین کالي یې اغوستي وه او د ده ﷺ د دفاع دپاره یې ډېر شدید جنګ کاوه، چې دغه دوه نفره مي نه د مخه لیدلي وه او نه مي بیا په وروسته کي ولیدل او په یوه روایت کي راغلي دي چې دغه دوه نفره جبریل او میکائیل علیهما السلام وه.

دغه ټولي واقعې یعني: د رسول الله ﷺ زخمي کېدل، د ده ﷺ سره د اوو ولاړو انصارو شهادت دغه ټوله په څو لږو لحظو کي پېښ سوه چې هیچا یې توقع نه کول، که نه د رسول الله ﷺ هغه غوره اصحاب چې د جنګ په اولو صفو کي په جنګ مشغول وه فقط د حالاتو د خطر ناکه کېدلو په لیدلو سره او د رسول الله ﷺ د آواز په اورېدلو سره ډېر ژر د رسول الله ﷺ طرف ته په چابکي سره را غله، نه غواړي چې رسول الله ﷺ ته داسي شئ پېښ سي چې د دوی نه وي خوښ، مګر کله چې دوی ور ورسېدل رسول الله ﷺ ته هغه څه ور پېښ سوي وه چې ور پېښېدل، رسول الله ﷺ زخمي دی، د انصارو څخه شپږ نفره وژل سوي دي، اووم نفر یې د ډېرو زخمو په سبب د مرګ په حالت کي پروت دی، سعد او طلحه رضي الله عنهما په همت او مړانه د رسول الله ﷺ څخه دفاع کوي، کله چې دغه نور اصحاب کرام ور ورسېدل په خپلو بدنو او اسلحو یې پر رسول الله ﷺ زغره یا پنجره جوړه کړه، رسول الله ﷺ یې د دښمن د ضربو څخه په خپلو ځانو وساتی، د دښمن حملې او هجوم یې رد کړه.

اول هغه څوک چې رسول الله ﷺ ته یې ځان ور ورساوه هغه (ثاني اثنین) هغه د هجرت د ورځي د غار ثور ملګری حضرت ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه وُ، ابن حبان په خپل صحیح کي! چې د احادیثو یو معتمد کتاب دی د عائشې رضي الله عنها څخه روایت کوي چې ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه و ویل: کله چې د اُحُد په ورځ د رسول الله ﷺ څخه خلک ولاړه زه اول هغه څوک وم چې رسول الله ﷺ ته مي ځان ور ورساوه، د لیري مي یو سړئ

وليدى چي د رسول الله ﷺ د ساتلو دپاره يې جنګ کاوه، ما و ويل: کُن طَلحَه، يعني: دا به طلحه وي، زه لا نه وم ور رسېدلى چي ابو عبيده عامر بن الجراح رضي الله عنه پسي را ورسېدى، هغه داسي را ځغستل لکه مرغه چي را الوتى وي ترڅو تر ما پوري را ورسېدى، موږ چي رسول الله ﷺ ته ور ورسېدلو و مو ليدل چي طلحه رضي الله عنه د هغه حضور ته زخمي پروت دى رسول الله ﷺ و فرمايل: د ورور مرسته مو وکړى چي هغه د مرګ په حالت کي دى.

رسول الله ﷺ پر مبارک سر داسي وهل سوى ؤ چي د خُول دوې حلقې يا دندانې يې په سر ننوتلي وې او د رسول الله ﷺ د سر او خولې څخهويني را بهېږې، اصحابِ کرام غوارې چي دغه ويني و دروي، د دغه مقصد دپاره بايد د رسول الله ﷺ له سره هغه د اوسپني خول ايسته سي، مګر دغه خول نه ايسته کېدى، ځکه د ځنځيرانو حلقې د سر په هډوکي ننوتلي دي، ابوبکرالصدّيق رضي الله عنه وايي: زه ور تېر سوم چي دغه دوې حلقې د رسول الله ﷺ له سره را و باسم خو ابو عبيده رضي الله عنه راته و ويل: د الله روى مي دروړى دى يا ابا بکر! ما پرېږده چي را وې باسم، ابوبکر رضي الله عنه وايي: بيا ابو عبيده رضي الله عنه يوه حلقه په غاښ ونيول او په کراره کراره يې را کشوي، خو د حلقې د را ايستلو سره د ابو عبيده غاښ هم و وتى ابوبکر رضي الله عنه وايي: زه ورغلم چي دغه بله حلقه را وباسم، ابو عبيده بيا راته و ويل: يا ابا بکر! د الله روى مي در وړى دى ما پرېږده چي را وې باسم، بيا يې دغه بله حلقه په غاښ ونيول او کرار کرار يې ښورول تر څو چي هغه يې هم په ډېر احتياط سره را وايستل او د حلقې د را ايستلو سره د ابو عبيده بل غاښ هم و وتى، رسول الله ﷺ بيا و فرمايل: چي د ورور مرسته مو وکړى چي د مرګ په حالت کي دى، نو موږ طلحه رضي الله عنه ته ورغلو د هغه په علاج مشغوله سوو، و موليدل چي هغه (١٩) ځايه زخمي سوى ؤ چي دا په دغه ورځ د طلحه رضي الله عنه پر ډېر همت او شجاعت دلالت کوي، چي تر کومي اندازې يې د رسول الله ﷺ څخه دفاع کول.

کله چي د رسول الله ﷺ له سره هغه د خُول د ځنځير حلقې يا دندانې وايستل سوې د رسول الله ﷺ د سره څخهويني بهېدل شروع سوه فوّاره غوندي ويني را بهېږې اوس بيا صحابهٔ کرام کوښښ کوي چي دغه د وينو بهېدل بند کړي، مګر ويني

نه درېږي ځو په آخر کي د رسول الله ﷺ لور حضرت فاطمه رضي الله عنها دغه ځای ته راغله هغې د رسول الله ﷺ په دغه زخم کي یو ټوکر کښېښاوه خو وینو هغه ټوکر را وایستی ویني بهېږي او نه درېږي، صحابهٔ کرام د دغه زخمه ځخه پر رسول الله ﷺ ډېر بېرېږي او وارخطا دي، بل وار فاطمې رضي الله عنها د بوریا یوه ټوټه وسوځل او د دغه سوځل سوي بوریا تو دې ایرې یې په دغه زخم کي واچولې او زخم یې په ډک کړی، د دغه ایرو په واسطه هغه ویني بندي سوې.

تاسي ولیدل چي د اسلام د نشرولو او رسولو دپاره زموږ د حبیب او پېشوا جناب رسول الله ﷺ دغه حال ؤ، اسلام ترموږه په آساني او بېله تکلیفه نه دی را رسېدلی د رسول الله ﷺ ځخه رانیولې بیا تر اصحابِ کرامو پوري،حتّی علماء کرامو او اسلامي مجاهدینو د اسلام په رسولو او ساتلو کي په هر وخت او زمانه کي تراندازې زیات تکالیف ګاللي او قبول کړي دي، خو بد بختانه موږ په ډېره آساني سره دغه الٰهي او آسماني دین هېروو، دکفر عاداتو او رسوماتو ته په خپل ژوند کي ځای ورکوو نو ځکه ورځ په ورځ په ذلّت اخته کیږو، تاسي ته د مسلمانانو د ذلّت سبب در معلومېږي؟ په دغه باره کي لږ فکر وکړی، زموږ د ټولو خواریو او دربدریو سبب زموږ عملونه دي چي اسلام او خپل رهبران مو هېر کړي دي په کفارو پسي قدم پر قدم رهي یو.

خیر! په دغه تکلیفي لحظو کي د مسلمانانو د پهلوانانو ځخه یوه ډله و رسول الله ﷺ ته را و رسېدل او پر را ټول سوه چي د هغې جملې ځخه ابودُجانه، مُصعب بن عُمیر، علي بن أبي طالب، سهل بن حُنیف، د أبي سعیدِ الخدري پلار مالک بن سنان، ام عمّاره چي ښځه وه او نوم یې نُسیبه بنت کعب دی، قُتاده بن نعمان، عمر بن الخطاب، حاطب بن أبي بلتعه او ابو طلحه رضي الله عنهم اجمعین وه،

دغو دوو نوموته متوجه سی، یو طلحه بن عبیدالله دی چي مهاجر او قریش دی او بل ابو طلحه دی چي د انصارو ځخه دی او دواړه د رسول الله ﷺ فدا کاره او صادقه ملګري دي او دغو دواړو د اُحُد په ورځ ډېر همت او شجاعت ښکاره کړی دی.

پر رسول الله ﷺ د مشرکانو د فشار ډېرېدل

لکه څرنګه چې په هره لحظه کې پر رسول الله ﷺ د مشرکانو شمېر زیاتېدی دغه رنګه یې هجوم او حملې پرمسلمانانو زیاتېدلې، خو د دغو حملو په جریان کې رسول الله ﷺ یوه ته د هغو غارو ولوېدی چې ابوعامر الفاسق د دغه مقصد دپاره کِندلي وه، د رسول الله ﷺ څنګون کت سو او په غار کې ننوتل ګڼخار سو، خو علي ﷺ ترلاس ونیوی او طلحه بن عبید الله ﷺ غېږ پر را وګرځول او را پورته یې کړی.

نافع بن جُبیر ﷺ وایي: د مهاجرینو له یوه نفره مي واورېدل چې ویل یې: زه د اُحُد جنګ ته حاضر سوی وم، و مي لیدل چې له هره طرفه پر رسول الله ﷺ غشي اوري خو دغه ټوله غشي د ده ﷺ څخه ګرځول کېدل.

دغه غشي چا څنې ګرځول؟

د ده ﷺ اصحابِ کرامو په سپر او په خپلو بدنو څنې ګرځول.

بیا هم نافع ﷺ وایي: عبدالله بن شهاب الزّهري کافر مي ولیدی چې د اُحُد په ورځ به یې ویل: محمّد ﷺ را وښوی که دئ ژوندی پاته سو زه باید و وژل سم او رسول الله ﷺ د ده څنګ یا بغل ته ولاړ ؤ او هیڅوک هم نه وه ورسره.

بیا نو صفوان بن امیّه پر دغه ورته په قهر سو چې محمّد دي یوازي او تنها څنګ ته ولاړ ؤ او تا و نه واهه، ده و ویل: والله ما نه دی لیدلی او بیا یې و ویل: زه په الله سره قسم یادوم چې دئ ﷺ زموږ څخه منعه کړه سوی دی یعنې: موږ نه سو ور رسېدلای ځکه په موږ کې داسي څلور نفره وه چې جنګ ته د را وتلو په وخت کې مو دا عهد او وعده سره کړي وه چې دئ ﷺ به وژنو خو په موږ کې یوه ته هم دا موقع نه سوه برابره یا یوه هم دغه کار و نه کولای سوای.

ورونو! په پوره یقین او کامله عقیده سره یې و منئ: کوم څوک چې د الله جل جلاله په ساتنه کې وي هغه ته إنس او جن په ټولو ضرر نه سي ور رسولای او که بیا د یوه چا سره الله جل جلاله نه وي ملګری هغه څوک د دنیا لښکري هم نه سي ساتلای، بلکه هغه خپلې لښکري یې ورته بلا سي. *د پښتو او پښتنولوی شاعر رحمان بابا وایي او ډېر ښه وایي:*

چــــې الله درســــره مــــل نـــــه وي رحمانــــه
کــــه لـــښکري درســــره وي يــــک تنهــــا يــــې

د اُحُد دورځې عجيبه او نادره قهرماني

د اُحُد په ورځ مسلمانانو ډېرې عجيبه او نادره قهرمانۍ او قربانۍ ښکاره کړې چې په تاريخ کې يې مثل نه ليدل کيږي، کله چې کفار د اصحابِ کرامو د سختو حملو او قوي دفاع په سبب شا ته ولاړل او د تورو وارونه يې رسول الله ﷺ ته نه ور رسېدل نو بې د هغه ليري ځايه پر رسول الله ﷺ د غشو وارونه شروع کړل او په غشو يې ولي، ابوطلحه الأنصاري ﷺ هم دښمنان په غشو ويشتل او رسول الله ﷺ د ده ترشا ولاړ ؤ، ابو طلحه ﷺ به خپل ځان د رسول الله ﷺ دپاره سپر او دېوال کاوه، خپل ځان او خپل ځيګر به يې د دې دپاره لوړ کړه چې رسول الله ﷺ د دښمن د غشو څخه وساتل سي، انس ﷺ وايي: کله چې د اُحُد په ورځ خلکو شکست وخوړی او خلک د رسول الله ﷺ څخه ولاړل ابو طلحه ﷺ د ده ﷺ مخ ته ولاړ ؤ او دئ ﷺ يې په خپل سپر او ځيګر سره د دښمن له غشو څخه ساتی، ابو طلحه ﷺ چې په غشو ويشتلو کې ډېر ښکاري او ماهر ؤ او لېندۍ يې په ډېر قوت سره کشول په دغه ورځ يې دوې يا درې لېندۍ ماتې کړې، هر څوک چې به په دغه منطقه کې تېرېدل او غشي به ور سره وه رسول الله ﷺ به ورته ويل: غشي دې ابو طلحه ته کښېږده.

انس ﷺ وايي: رسول الله ﷺ به ابو طلحه ترشا ورپورته سو په غشي پسې به يې کتل چې چيري او پر چا مبلي، ابو طلحه ﷺ به ورته ويل: (بِأبي أنت وأمي) زما مور او پلار دې ترتا قربان وي مه پورته کېږه چې د دښمنانو يو غشی به درباندې ومبلي، زما ژوند دې ستا تر ژوند قربان وي. رواه البخاري.

ابودُجانه ﷺ د رسول الله ﷺ مخ ته داسې ولاړ ؤ لکه غېږ چې يې پر را ګرځولې وي او خپله شا يې د دښمنانو غشو ته سپر کړې وه، د ده پر شا غشي منښتل خو ده د ځايه څخه حرکت نه کاوه، تر داسې اندازې چې شا يې په غشو ډکه سوه.

حاطِب بن أبي بلتعه ﷺ په عُتبه بن أبي وقاص پسې سو، هغه کافر او مشرک

عتبه چي د رسول الله ﷺ مبارک غاښ يې ورمات کړی ؤ، هغه يې په داسي قوت په توره وواهه چي سر يې په هوا سو، که څه هم سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه د دغه عتبه بن أبي وقاص د وژلو دپاره چي د ده رضي الله عنه ورور ؤ ډېر کوښښ وکړی خو د هغه وژل د حاطب رضي الله عنه په نصيب وه او هغه و وژی.

سهل بن حُنيف رضي الله عنه چي يو مشهوره غشي ويشتونکی ؤ د رسول الله ﷺ سره يې پر مرګ بيعت وکړی او بيا يې د مشرکانو په شړلو او ليري کولو کي کاميابه حصه واخيستل، رسول الله ﷺ په دغه ورځ په خپله هم په غشو ويشتل کول، د قتاده بن نعمان رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ په خپله ليندۍ تر هغو غشي ويشتل چي د ليندۍ اړخونه يې مات سوه او بيا نو دغه ماته ليندۍ قتاده بن نعمان واخيستل او د عمر تر آخره ور سره وه.

د اُحُد په ورځ عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه ډېر شديد جنګ وکړی تر داسي اندازې چي په خوله کي و وهل سو او غاښونه يې و وتل، عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه د اُحُد په ورځ تر شل ځايه زيات زخمي سو چي ځيني زخمونه يې په پښه کي وه او په هغه پښه ګوډ سو.

د ابو سعيد الخدري رضي الله عنه پلار مالک بن سنان رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د سر له زخمه څخهويني په خوله و زبېښلې ترڅو چي زخم يې د وينو څخه ور پاک کړی، يو چا ورته و ويل: دغه ويني تو کړه، ده و ويل: يا والله هيڅکله به يې تو نه کړم او بيا ولاړ سو په جنګ يې شروع وکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: که څوک غواړي چي د جنت د خلکو څخه يو چا ته وګوري نو دي دغه مالک بن سنان ته وګوري او بيا شهيد و وژل سو.

ام عمّاره رضي الله عنها چي نوم يې نُسيبه بنت کعب دی د رسول الله ﷺ مخ ته توره په لاس ولاړه وه او ابن قَمئه ملعون يې نه پرېښاوه چي رسول الله ﷺ ته ور تېر سي، ښځه ده په توره سره جنګ کوي، رسول الله ﷺ فرمايي: د اُحُد په ورځ چي به مي هري خوا ته کتل اُم عمّاره به مي ليدل چي زما د حفاظت او ساتني دپاره يې جنګ کاوه.

ام عمّاره رضي الله عنها د ابن قمئه له طرفه پر اوږه ډېره سخته په توره و وهل سوه چي ډېر لوی زخم يې پکښې جوړ کړی او تر کومه وخته چي ژوندۍ وه له دغه زخمه په تکليف وه، خو د دغه زخمه سره سره يې جنګ کاوه، دې رضي الله عنها هم پر ابن قمئه د توري څو واره

وکړه مګر څرنګه چي هغه ملعون دوې زغري سر پر سر اغوستي وې تاثير يې نه پر کاوه، ام عمّاره رضي الله عنها سره له دې چي زخمي هم وه خو بيا يې هم د جنګ تر آخره د هغه خپله زخمه سره سره جنګ کاوه څو نوره هم دوولس ځايه زخمي سوه.

مُصعب بن عمير رضي الله عنه هغه په اسلام کي اول سفير او هغه چي د مديني منورې ډېرو خلکو حتّی سعد بن معاذ رضي الله عنه د ده پر لاس ايمان را وړی دی په ډېره مړانه او همت سره جنګ کاوه، د ابن قمئه او د هغه د ملګرو حملې يې د رسول الله ﷺ څخه دفعه کولې، تاسي ته معلومه ده چي د مسلمانانو بيرغ هم د ده څخه ؤ او دئ هم په دغه بد حالت کي يوازي سو، تر دغه وخته پوري د مسلمانانو بيرغ لوړ ولاړ دی خو د دغه تنهايي په وخت کي کفارو پر راسته لاس کوم چي بيرغ يې په نيولی ؤ و واهه راسته لاس يې ورپرې کړی، مُصعب رضي الله عنه بيرغ په چپه لاس ونيوی او د کفارو په مخ کي ثابت او قائم ودرېدی ترڅو چي چپه لاس يې هم پرې سو، بيا نو پر بيرغ پرېوتی په غاړه او ځيګر يې نيولی دی نه غواړي چي د اسلام بيرغ کښته سي، ترڅو چي شهيد ووژل سو او هغه څوک چي مصعب رضي الله عنه يې په شهادت ورساوه هغه ابن قمئه لعين ؤ او د ابن قمئه دا خيال سو چي ما رسول الله ﷺ ووژی څکه مصعب رضي الله عنه د رسول الله ﷺ سره په رنګ او چهره کي مشابهت درلودی نو ابن قمئه ډېر ژر د مشرکانو و طرف ته ولاړی او هلته يې ناري کړه چي محمّد ﷺ ووژل سو او ما ووژی.

د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو آوازه او د جنګ پر حالاتو يې تاثير

د دغه نارې او اعلان څو دقيقې نه وې تيري سوي چي د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو خبر په مشرکانو او مسلمانانو کي نشر سو، دا نو هغه نازک حالت ؤ چي هغه محاصره سوو مسلمانانو کوم چي د رسول الله ﷺ سره نه وه موجود بالکل حواس بايلول، معنويات يې ضعيفه سوه د دوی په صفو کي اضطراب او ګډ وډي پېښه سوه، مګر بيا هم دغه نارې او اعلان تر يوې اندازې د مشرکانو هجوم او حملې لږ او کمي کړې، څکه دوی دا فکر کاوه چي موږ د خپل مقصد په حاصلولو کي کامیابه سوو،

نو د کفارو ډېر نفر د هغه وژل سوو مسلمانانو د پزو او غوږو په پرېکولو مشغول سوه، مګر رسول الله ﷺ بیا هم د هغه خپلو لږو اصحابو په ملګرتیا جنګ ته دوام ورکړی او مسلمانان یې د هغه اضطراب او ګډوډۍ له حالته وایستل.

هغه داسې: کله چې مُصعب بن عمیر ﷺ شهید کړل سو رسول الله ﷺ د مسلمانانو بیرغ علي بن أبي طالب ﷺ ته ورکړی، علي ﷺ ډېر شدید جنګ کاوه، او هغه نور د رسول الله ﷺ سره پاته اصحاب کرامو هم داسې نادره او بې مثله قهرمانۍ ښکاره کړې چې هم یې جنګ کاوه هم دفاع، په دغه حالت کې رسول الله ﷺ وکولای سوای چې د هغه محاصره سوي لښکر و طرف ته ور سي، هلته چې ور نژدې سو اول هغه څوک چې رسول الله ﷺ یې و پېژندی هغه کعب بن مالک ﷺ ؤ نو یې په لوړ آواز سره ناري کړه: یا معشرَ المسلمین! زېری درکوم رسول الله ﷺ دغه دی، رسول الله ﷺ اشاره ورته وکړه چې چپ سه.

دا د دې دپاره چې مشرکان د ده ﷺ په ځای نه سي خبر، مګر بیا هم دغه رږغ د مسلمانانو تر غوږو پوري ورسېدی او رسول الله ﷺ ته یې د رجوع کولو هڅه کول خو د اصحاب کرامو څخه دېرش نفره د رسول الله ﷺ پر شا و خوا جمعه او سره یو ځای سوه، پسله دغه یو ځای کېدلو رسول الله ﷺ د اُحُد د غره و یوې لوړې ته منظم پر شا تلل شروع کړه، رسول الله ﷺ د مشرکانو د هجوم او حملو په منځ کې کرار کرار د غره پر طرف ځي، مسلمانان هم جنګ کوي هم دفاع هم د غره و طرف ته پر شا ځي.

مشرکان نه غواړي چې مسلمانان غره ته ځني وخېژي نو یې خپل هجوم او حملې شدیدي کړې خو د اسلام د قهرمانانو په مقابل کې ضعیفه سوه، په دغه وخت کې د مشرکانو د سپرو څخه یو نفر چې نوم یې عثمان بن عبدالله بن المغیره ؤ رسول الله ﷺ ته ور د مخه سو او ویل یې: که دئ ژوندئ پاته سي زه باید ووژل سم، رسول الله ﷺ د ده د مقابلې دپاره ځان آماده کړی مګر الٰهي کارونه دي د عثمان آس یوې کندې یا غار ته ولوېدی، په دغه وخت کې حارث بن الصُمه ﷺ پر پښه په توره و واهه او پښه یې ورپرې کړه، بیا یې بله حمله پر وکړه او عثمان یې و وژی، د هغه اسلحه یې واخیستل او بیرته د رسول الله ﷺ ملګری سو، په دغه وخت کې د مشرکانو یو بل

سپور چې عبدالله بن جابر نومېدی پر حارث بن الصُمه رضي الله عنه حمله وکړه پر اوږه یې په توره و واهه او حارث یې زخمي کړی، د حارث رضي الله عنه زخم دومره شدید ؤ چې مسلمانانو ور سره واخیستی، مګر د مسلمانانو یوه بل جنګي پهلوان او قهرمان ابو دُجانه رضي الله عنه هغه د سره دسمال خاوند پر عبدالله بن جابر حمله وکړه د توري داسي واری یې پر وکړی چې د جابر سر د هغه واري سره په هوا سو.

د دغه ترخه جنګ په منځ کي پر مسلمانانو د خوب هنبمه یا پرېشاني راغله، ټول په یوه وار داسي سوه لکه بیده چې سي، الله جل جلاله هم په قرآن مجید کي دغه د خوب پرېشانۍ یا هنبمي ته اشاره کوي او په سورة آل عمران کي فرمایي:

﴿ ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنۢ بَعْدِ ٱلْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَىٰ طَآئِفَةً مِّنكُمْ ﴾ [آل عمران: ۱۵۴]

یعني: بیا الله جل جلاله پسله دغه غمه پر تاسي ښغمي نازله کړه (د خوب پرېشاني) چې ستاسي څخه یې یوه ډله لاندي کړه. (*دغه چې خوب پر راغلی دا هغه کسان وه چې په حقه سره مومنان وه*) ابو طلحه رضي الله عنه وایي: زه د هغو کسانو څخه وم چې د اُحُد په ورځ د اعصابو د آرامېدلو دپاره د خوب پرېشاني پر ورغله حتّی څو واره مي توره د لاسه څخه ولوېدل، دا به ولوېده ما به را پورته کړه دا به ولوېده ما به را پورته کړه.

په دغسي همت او شجاعت سره دغه د مسلمانانو ډله په منظم انسحاب یا پر شا تللو د اُحد د غره یوې لوړي ته وختل او اوس چې د مسلمانانو بیرغ د علي رضي الله عنه سره ورسره دی او نور مسلمانان خپل بیرغ ویني چې د غره پر دغه حصه ولاړ دی نو پاته لښکر هم په کراره کراره دغه د امان ځای ته ځان ورساوه او د رسول الله ﷺ سره په غره کي یو ځای سوه، د خالد بن ولید د جنګ پوهي د رسول الله ﷺ د پوهي او عبقریت په مقابل کي ناکامه سوه ځکه خالد بن ولید نه په خپل مقصد کي کامیابه سو چې د مسلمانانو لښکر ته شکست ورکړي او نه یې لاس ته شئ ورغلی.

د اُبَی بن خلف وژل کېدل

ابن اسحاق وايي: کله چي رسول الله ﷺ د اُحُد د غره يوې لوړي ته وختی اُبیٔ بن خلف کافر پر يوه آس سپور ؤ چي دغه آس يې د رسول الله ﷺ تر هجرت د مخه په مکه مکرمه کي تربيه کاوه او هر وخت چي به رسول الله ﷺ پر دغه لار تېرېدی اُبیٔ بن خلف به ورته ويل: يا محمّد! ﷺ دغه آس ته وګوره چي هره ورځ وانبه ورکوم او جواري په خورم په والله په دغه آس به دي و وژنم، يعني: زه به پر سپور يم تا به و وژنم، رسول الله ﷺ به په جواب کي ورته و ويل: يا! بلکه زه به دي و وژنم إن شاءالله، نو اوس اُبیٔ پر هغه آس سپور دی او ټول بدن يې په اوسپنه پوښلی دی، سر، څيګر، ملا، پښې، په ټول بدن يې زغره اغوستې ده، په ټول بدن کي يې هيڅ ځای نه معلومېږي مګر د غاړي يو طرف يې ښکاره ؤ، هغه ځای چي د خول او زغري په منځ کي ؤ فقط دغه يوه حصه يې لڅه وه نور بدن يې ټول په اوسپنه پټ دی، نو که څوک و غواړي چي ويې وهي فقط پر دغه يوه ځای به يې وهي ځکه د وهلو دپاره بل ځای نسته، دغه اُبیٔ په دغه شکل په رسول الله ﷺ پسي غره ته ور وختی او ويل: محمّد چيري دی؟ که دیٔ ژوندیٔ پاته سو زه بايد و وژل سم، مسلمانانو ويل: يا رسولَ الله! زموږ څخه يو نفر حمله پر وکړي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: يا! دیٔ ما ته را پرېږدی، دلته ابوبکر، عمر، علي، ابو طلحه او نور اصحاب کرام رضي الله عنهم موجود دي خو رسول الله ﷺ وايي: دیٔ ما ته را پرېږدی.

کله چي اُبیٔ ور نژدې سو رسول الله ﷺ د حارث بن الصّمه څخه نېزه واخيستل، علي رضي الله عنه وايي: سره د دې چي رسول الله ﷺ د هغه زخم او ويني د ضائع کېدلو په سبب ضعيفه سوی ؤ خو بيا يې هم نېزه واخيستل او وې ښورول، په دومره قوت او شدت يې دا نېزه ښورول چي موږ پر شا ځني ولاړو او بيا و اُبیٔ بن خلف ته مخامخ سو، د ده د غاړي هغه ځای يې په نښان ونيوی چي د خول او زغري په منځ کي ؤ، پر اُبیٔ بن خلف يې شديد واری وکړی او پر هغه لڅ ځای يې و ويشتی.

دا د رسول الله ﷺ قوت او د نښان ويشتل وه، بيا هم اُبیٔ بن خلف په دغه

ویشتلو سره پوره زخمي نه سو یو عادي او معمولي زخم پکښې جوړ سو څکه دغه واری د غاړي پر منځ نه ؤ بلکه د غاړي یو طرف یې ونیوی نو دا زخم داسي زخم نه ؤ چي څوک دي ځني مړ سي فقط غاړه یې ور وختل، خو د رسول اللهﷺ د واري له شدته اُبئ له خپله آسه ولوېدی او څو واره پر مځکه ونغړېدی یا کډل سو، اُبئ چي را پورته سو ځغلي، تبنتي او دغه نارې وهي: (قَتَلَنِي محمّد) یعني: محمّدﷺ و وژلم او هغو کفارو ته ورغلی چي د جنګ تر میدان دباندي سره را ټول وه او ورته وایي: محمّد و وژلم، هغو یې غاړه ور لڅه کړه زخم یې ډېر کوچنئ ؤ هغو ورته و ویل: یا اُبئ! تا زړه اچولی دی والله په تا څه نه دي سوي له دغه زخمه څخه څوک نه مري، اُبئ وایي: محمّد ما ته په مکه کي ویلي وه چي زه تا وژنم په والله که پر ما تُوف کړي هم به مي و وژني دا خولا د نېزې واری دی، رشتیا هم اُبئ بن خلف د هغه کوچني زخمه څخه مړ سو.

ابو الأسود د عُروهؓ څخه روایت کوي چي اُبئ به د غوایي پر قسم رمباړي وهلې او ویل به یې: زما دي په هغه ذات قسم وي چي زما نفس د هغه په اختیار کي دی که دغه زما درد چي پرما تېرېږي د ذي المجاز د بازار پر ټولو خلکو و وېشل سي ټول به مړه سي، کله چي رسول اللهﷺ ته د اُبئ د مرګ خبر ورسېدی، رسول اللهﷺ وفرمایل: د الله غضب پر هغه چا ډېر شدید سو چي د الله رسول یې په خپله و وژني، یعني: د الله جل جلاله قهر او غضب پر هغه چا ډېر زیات دی چي د الله جل جلاله رسول یې په خپله یا په خپل لاس سره وژني، واقعًا دا الٰهي قهر او غضب دی چي یو څوک د رسول اللهﷺ په لاس وژل کېږي او ابئ بن خلف ملعون په دغه الٰهي غضب ګرفتاره سو، تاسي پوهېږئ؟ هغه یوا ځنئ شخص چي د اسلام په ټول تاریخ او ټولو غزاوو کي رسول اللهﷺ په خپل لاس وژلی دی هغه دغه ابئ بن خلف دی.

د اُبئ بن خلف تر ویشتلو وروسته رسول اللهﷺ نور هم غواړي چي د غره و لوړي حصې ته وخیژي خو په مخه یوه لویه ډبره ورغله چي موږ لاښ ورته وایو، رسول اللهﷺ غواړي چي دغه لاښ ته وخیژي مګر نه سوای ختلای څکه یو خو د رسول اللهﷺ عُمر ډېر ؤ او بل یې دوې زغري اغوستي وې او بل شدید زخمي سوی ؤ، نو طلحه بن عبیداللهؓ چوخه ورکړه او رسول اللهﷺ د هغه پر شا هغه لوړي ډبري ته

وختی او بیا رسول اللهﷺ وفرمایل: اوجبَ طلحه، یعني: طلحه ته جنت واجب سو.

کله چې رسول اللهﷺ د غره دغه لوړ لاښ ته وختی، وروسته ابوبکر او عمرؓ هم ور وختل، په دغه وخت کې غر وربږېدی (لکه زلزله چې وسي) رسول اللهﷺ غر په پښه و واهه او وې فرمایل: «اُثبُت اُحُد فَانّ عَلَیکَ نَبِیٌّ و صِدِّیقٌ وشهیدٌ » یعني: اُحُده! ثابت و درېږه مه رېږده، پرتا نبي او صدیق او شهید ولاړ دي، چې د شهید څخه مقصد حضرت عمرؓ دی بیا نو اُحُد ثابت و درېدی.

اوس نو پاته اصحاب کرام د غره سره یو ځای کېږي او غره ته خېژي د جنګ میدان خالي دی، هغه نورو مسلمانانو ولیدل چې بیرغ یې د غره سره دی دوی هم ټوله هلته سره جمعه سوه اوس ټول مسلمانان پر غره سربېره دي په دغه وخت کې مشرکانو پر مسلمانانو آخري هجوم ور وړی غواړي چې دغه پاته مسلمانان ټول و وژني، که څه هم نورکفار سره پاشلي تیت او پرک دي خو خالد بن ولید تر اوسه هغه خپله ټولی یوځای او منظمه ساتلې ده او وې لیدل چې د مسلمانانو بیرغ په غره کې دی نو د غره پر طرف ور رهي سو، د مسلمانانو بیرغ چې تر اوسه ولاړ دی او د شکست دپاره د بیرغ لوېدل حتمي دي نو خالد غواړي چې خامخا مسلمانانو ته شکست ورکړي، د دغه مقصد دپاره دئ او ابوسفیان د نورو سپرو په ملګرتیا د غره و طرف ته ور رهي سوه غواړي چې غره ته ور و خیژي مګر د دوی آسان غره ته نه سي ختلای، نو خالد بن ولید غواړي چې غره ته پر پښو او پیاده ور وخېژي او د مسلمانانو پاته څو نفره ختم او فیصله کړي.

اوس چې خالد او د هغه ملګرو غره ته د ختلو إراده کړې ده او هلته رسول اللهﷺ د څو لږو ملګرو سره موجود دی ځکه نور ټول لښکر تښتېدلی دی او ډېر کسان په دغه وخت کې مدینې منورې ته رسېدلي وه، هغه لږ نفر چې پاته دي هغه د رسول اللهﷺ سره د غره پر دغه حصه ولاړ دي او دلته خالد خپله حمله غره ته متوجه کړه، د خالد سره منظم او قوي لښکر ور سره دی او د صحابهٔ کرامو شمېر ډېر لږ دی نو خود څه نه سي کولای، رسول اللهﷺ وفرمایل: هغه غشي چې ستاسي سره دي ټول را ټول کړی او ویل: سعد چیري دی؟ سعد بن أبي وقاصؓ موجود ؤ

او غشي را ټول سوه رسول الله ﷺ سعد ته و فرمايل: وله يې يا سعد! سعد ﷺ په تعجب سره و ويل: څنګه او څوک و وُلم؟ يا رسولَ الله؟ دا پوره لښکر دی، رسول الله ﷺ و فرمايل: وله يې يا سعد! سعد ﷺ هم په غشو ويشتلو شروع وکړه، په اول غشي يې د مشرکانو څخه يو نفر و ويشتی او هغه و وژل سو، رسول الله ﷺ و فرمايل: وله يې يا سعد! فداکَ أبي وأمي، په دوهم غشي يې هم مشرک و ويشتی هغه هم و وژل سو، رسول الله ﷺ بيا و فرمايل: وله يې يا سعد! سعد درېيم مشرک و ويشتی هغه هم و وژل سو، د هر غشي په ويشتلو يو مشرک وژل کېدي، کفارو چي دغه ويشتل او وژل وليدل پر شا ولاړل، ويل: دا څه حال دی؟ د هر غشي د ويشتلو سره مو يو نفر وژل کېږي دا خو موږ ټول تباه کېږو نو خالد د خپله لښکره سره پر شا ولاړی او مسلمانان د دوی له شره وساتل سوه، د سعد بن أبي وقاص ﷺ د غشو ويشتلو په سبب مسلمانان د مشرکانو د جنګ او شره څخه خلاص سوه او نور پاته مسلمانان هم د رسول الله ﷺ پر شا وخوا را وګرځېدل.

د شهيدانو د پزو او غوږو پرې کول

دغه د خالد حمله د مشرکانو آخرنۍ حمله وه چي پر مسلمانانو يې وکړه، څرنګه چي مشرکان د رسول الله ﷺ په هيڅ حال نه دي خبر چي څه ورته پېښه ده خو تقريباً دا يې يقين ؤ چي هغه وژل سوی دی ځکه ابن قَمئه ويلي وه: چي هغه ما و وژی، نو مشرکان خپلو ځايو ته ولاړل او مکې مکرمې ته د تګ آمادګي نيسي، مشرکان د خپلو سامانو په ټولولو او بارولو مشغوله سوه او د مشرکانو ښځي د مسلمانانو د هغو شهيدانو چي په ميدانِ جنګ کي پراته وه د پزو او غوږو په پرې کولو مشغوله سوې، د شهيدانو نسونه ور څيري هند بنت عتبه چي د ابوسفيان ښځه وه د سيّد الشهداء حمزه ﷺ نس ور څيري کړی او د هغه اينه يې را وکښل غواړي چي وې خوري ځکه دې قسم کړی ؤ چي د حمزه ﷺ اينه به خوري، ولي حمزه ﷺ هغه څوک ؤ چي د بدر په ورځ يې د دې پلار او اکا وژلي وه، اوس چي هند د حمزه ﷺ اينه را وکښل غواړي چي وې خوري اينه يې وژوول هغه ډېره ترخه وه نه يې سواى تېرولاى نو يې بيرته تو کړه او بيا

يې د حمزه رضي الله عنه له جسده د ده پزه او غوږونه پرې کړل، د مشرکانو ښځو د شهیدانو د پزو او غوږو څخه هارونه او امیلونه جوړ کړل او دالته یې په دښتې ونو وځړول.

کله چې جنګ پای ته ورسېدی مشرکان د جنګ له میدانه ووتل د مسلمانانو ښځې د جنګ میدان ته ورغلې د اوبو ژي ورڅخه دي او د مسلمانانو زخمیانو ته اوبه ورکوي، انس رضي الله عنه وایي: ما عائشه بنت أبي بکر او امّ سُلیم ولیدې چې ژي یې په شا را اخیستي وه او د زخمیانو په خولو کې یې اوبه ور تویولې، هغه ژي چې به خالي سوه بیا به ولاړې او ژي به یې د اوبو ډک راوړل د زخمیانو په خولو کې به یې ور تویولې، حضرت عمر رضي الله عنه وایي: ام سُلیط رضي الله عنها د اُحُد په ورځ موږ ته د اوبو ژي را وړل.

په دغو ښځو کې اُم ایمن رضي الله عنها هم وه، کله چې یې ځینې مسلمانان ولیدل چې د جنګ له میدانه تښتي او مدینې منورې ته داخلیږي د هغو پر مخانو یې خاوري ور پاشلې او ځینو ته به یې ویل: دغه څرخۍ واخله ته یې اویه او توره ما ته راکړه او بیا په تلوار سره د جنګ میدان ته ولاړل هلته یې زخمیان اوبول.

دغه د زخمیانو د اوبولو په وخت کې (حِبان بن العرقه کافر) اُم ایمن په غشي و ویشتل دا غځاره سوه او د بدن یوه حصه یې ښکاره سوه، دغه د الله دښمن حِبان شین د خندا ولاړی، دغه کار و رسول الله ﷺ ته ډېر سخت تمام سو نو یې سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه ته یو غشی ورکړی او ویل: موږ خو نه سو ور رسېدلای نو په دغه غشي یې و وله، سعد رضي الله عنه هم پر دغه کافر حِبان د غشي واری وکړی او حِبان یې په غاړه کې و ویشتی، حبان هم غځار سو او بدن یې لغ سو، رسول الله ﷺ هم داسي و خندل چې غاښونه یې ښکاره سوه او بیا یې وفرمایل: سعد د دغي ښځې قصاص او بدله واخیستل.

کله چې رسول الله ﷺ د غره په دغه لوړه حصه کې قرار ونیوی نو حضرت علي رضي الله عنه ولاړی او خپل هغه د څرمني سپر چې ورسره وُ د اوبو یې ډک کړی او رسول الله ﷺ ته یې را وړی چې وې چښې، څرنګه چې اوبو بوی درلودی نو رسول الله ﷺ هغه اوبه و نه څښلې مګر مخ یې د وینو څخه په پرېولی، رسول الله ﷺ دغه اوبه پر سر تویولې او ویل یې: د الله جل جلاله غضب پرهغه چا ډېر شدید دی چې د الله د رسول مخ یې په وینو ورولړی.

سهل رضي الله عنه وايي: په والله زه هغه څوک پيژنم چي د رسول الله ﷺ زخم يې و پرېولی او هغه څوک پېژنم چي اوبه يې ور تويولې، او په څه شي سره يې علاج وسو؟ دئ وايي: د رسول الله ﷺ لور فاطمه رضي الله عنها يې زخم ور پرېولی او علي بن أبي طالب رضي الله عنه له خپله سپره څخه اوبه ور تويولې.

کله چي فاطمې رضي الله عنها وليدل چي اوبه نور هم د ويني بهېدل زياتوي نو يې د بوريا يوه ټوټه وسوځل او په هغه ايرويې دغه زخم ډک کړی بيا نو ويني و درېدلې.

وروسته محمّد بن مسلمه رضي الله عنه خوږې او تازه اوبه را وړې، رسول الله ﷺ هغه اوبه وچښلې او محمّد بن مسلمه رضي الله عنه ته يې د خير دعاء وکړه، رسول الله ﷺ د ماپښين لمونځ د هغه زخمو په سبب په ناسته سره آداء کړی او مسلمانانو هم د ده ﷺ تر شا په ناسته سره لمونځ آداء کړی.

تر جنګ وروسته
د عمر فاروق رضي الله عنه او ابوسفيان خبري

کله چي ټول مشرکان د بيرته تللو دپاره تيار او آماده سوه ابوسفيان د خونورو کفارو سره د غره يوې بلې لوړي ته وختی او مسلمانانو ته يې ور ناري کړه:

آيا په تاسي کي محمّد سته؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: جواب مه ورکوی.

ابوسفيان بيا ناري کړه: آيا په تاسي کي ابوبکر سته؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: جواب مه ورکوی.

ابوسفيان بيا ناري کړه آيا په تاسي کي عمر سته؟

رسول الله ﷺ د جواب ورکولو څخه منعه کړل.

ابوسفيان د بل چا پوښتنه و نه کړه فقط د دغو درو نفرو پوښتنه يې وکړه ځکه دئ او د ده قوم په دې پوهېدل چي د اسلام قيام او ثابته پاته کېدل په دغو درو نفرو سره دي، بيا نو ابوسفيان و ويل: که دغه کسان وژل سوي وي نور نو زموږ په تاسي هيڅ پروا نه کيږي ځکه په تاسي کي نور هيڅ شان او شوکت نه دی پاته.

عمر فاروق رضي الله عنه نور صبر نه سواى کولاى و درېدى او په لوړ آواز يې ور ناري کړه ويل: اې د الله دښمنه! هغه کسان چي تا ياد کړل هغه ټول ژوندي دي الله جل جلاله هغه کسان پرېښوول چي ته په نا راضه کېږې.

ابوسفيان و ويل: زموږ ځينو نفرو ستاسي د وژل سوو کسانو پزي او غوږونه ور پرې کړل خو دا داسي کار دى چي نه ما په هغه سره امر کړي دي او نه په نا راضه يم.

بيا نو ابوسفيان د نصر او بري ناره وکړه، په دغه جنګ کي د کفارو په کاميابي فخر او غرور کوي په ډېر لوړ آواز يې ناري کړه: (أعلُ هُبل) هُبل هغه د قريشو بت دى، نو ده و ويل: هُبل لوړ سو، رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا جواب نه ورکوى؟

مسلمانانو ويل: څه ورته و وايو؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: و واياست (اللّهُ اعلىٰ وأجَل) الله جل جلاله ترټولو لوړ او لوى دى، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ور ناري کړه (اللّهُ اعلىٰ وأجل)

ابوسفيان بيا و ويل: موږ عُزّىٰ لرو او تاسي عُزّىٰ نه لرى، عُزّىٰ د ډېرو يو بل بت دى، سبحان الله! مشرکان د ډېرو په هغو بتانو فخر او غرور کوي چي دوى په خپلو لاسو جوړ کړي دي او هغه بتان مچ هم له ځانه نه سي شړلاى.

رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا جواب نه ورکوى؟

مسلمانانو ويل: څه ورته و وايو؟

ويل: و واياست: اللّهُ مولانا ولا مولا لکم.

يعني: الله جل جلاله زموږ دوست او مالک دى او تاسي لره دوست او مالک نسته.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ور ناري کړه: اللّه مولانا ولا مولا لکم.

ابوسفيان و ويل: دغه ورځ د بدر د ورځي په بدل کي ده او جنګ د سلوغې په شکل دى کله لوړه وي کله کښته، يعني: کله تاسي کاميابه ياست کله موږ.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه و ويل: تاسي زموږ سره نه سى برابرېدلاى، زموږ وژل سوي کسان په جنت کي دي او ستاسي وژل سوي کسان په اور کي دي.

نبه متوجه سى: دا درس دى او همېشه يې په ياد ولرى: مسلمانان او کفار هيڅکله نه سي سره برابرېدلاى، دا خو يقيني خبره ده چي مرګ د هر ژوندي انسان

دپاره که مسلمان وي که کافر حتمي او ضروري دی له مرګه هیڅ چاره نسته، اوس یا وروسته خامخا راتلونکی دی مګر د مسلمانانو وژل سوي او مړه سوي کسان جنتوا و نعمتو ته ځي او د کفارو مړي دوږخ او ابدي اورته ځي.

بیا ابوسفیان و حضرت عمرؓ ته وویل: یا عمر! ته یو وار ماته راسه.

رسول الله ﷺ و فرمایل: ورسه وګوره چي څه وایي، عمرؓ ورغلی ابوسفیان ورته و ویل: یا عمر! په الله سره قسم درکوم چي موږ محمّد ﷺ و وژی؟ عمرؓ و ویل: یا، والله او هغه دغه اوس ستا خبري اوري.

ابوسفیان و ویل: ته و ما ته تر ابن قمئه صادقه یې.

ابن قمئه خو ویلي وه چي ما محمّد ﷺ ووژی، مګر عمرؓ وایي هغه ژوندئ دی.

نو ابوسفیان ویل: زه ستا خبره منم نه د ابن قمئه.

ابن اسحاق رحمه الله وایي: کله چي ابوسفیان او د ده ملګري رهي سوه نو یې ناري کړه: زموږ او ستاسي وعده په را تلونکي کال کي په بدر کي ده یعني: پر کال به بیا دغه شپې په بدر کي سره جنګیږو، رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو څخه یوه نفر ته و ویل: ورته و وایه هو دغه وخت او هغه ځای زموږ او ستاسي په منځ کي وعده ده.

بیا نو رسول الله ﷺ و حضرت عليؓ ته و ویل: په مشرکانو پسي ور ووزه او وګوره چي دوی څه کوي؟ او مقصد یې څه دی؟ که یې آسان ګوښه کړي وه او پر اوښانو سپاره وه نو دوی مکې مکرمې ته ځي او که پر آسانو سپاره وه او اوښان یې دغسي ور سره بېول نو یې إراده ده چي پر مدینه منوره حمله وکړي او زما دي قسم په هغه ذات وي چي زما نفس د هغه په قدرت کي دی که یې د مدینې منورې إراده وه زه به هلته پسي ورسم او هلته به جنګ ور سره وکړم.

حضرت عليؓ وایي: زه په مشرکانو پسي ور و وتم ګورم چي دوی څه کوي؟ او چیري ځي؟ و مي لیدل چي آسان یې ګوښه کړه او دوی پر اوښانو سپاره سوه مخ پر مکه مکرمه رهي سوه.

اوس به په اُحُد کي د وژل سوو کسانو یا شهیدانو او زخمیانو
څه متفرقه قصې درته بیان کړم.

زید بن ثابت ﷺ وايي: کله چې قریش د جنګ له میدانه ولاړل او مسلمانانو دا موقع پیدا کړه چې په خپلو وژل سوو کسانو او زخمیانو پسې وګوري نو رسول الله ﷺ زه ولېږلم چې په سعد بن ربیع ﷺ پسې وګورم او را ته وې فرمایل: که دې سعد ولیدی زما له طرفه سلام ورته و وایه او پسله سلامه ورته و وایه: رسول الله ﷺ وايي: څه حال دې دی؟

زید بن ثابت ﷺ وايي: زه د جنګ په میدان کې په وژل سوو کسانو کې ګرځېدم چې سعد بن ربیع مې په داسې حال کې ولیدی چې د ژوند آخرې ساوې یې کښلې او (٧٠) ځایه زخمې سوی ؤ، ځینې زخمونه یې د تورو وه، ځینې د نېزو او ځینې د غشو، نو ما ورته و ویل: یا سعد! رسول الله ﷺ سلام درته وايي او پوښتنه دې کوي چې څه حال دې دی؟ سعد بن ربیع و ویل: پر رسول الله ﷺ دې سلام وي او ورته و وایه: یا رسولَ الله! د جنت بوی حسوم او ویل زما قوم انصارو ته و وایه: که په تاسې کې د سترګو د رپولو قدرت پاته ؤ او رسول الله ﷺ ته دښمن ورسېدی بیا نو د الله جل جلاله په حضور عذر نه لری او په دغه وخت کې یې پاک روح له بدنه جلا سو.

هلته په زخمیانو کې یو نفر ؤ چې نوم یې عَمرو بن ثابت ؤ او خلکو (اُصَیرِم) ورته ویل دغه اصیرم کافر ؤ، مخ کې چې به مسلمانانو هر وخت اِسلام پر عرضاوه ده به انکار کاوه خو اوس په زخمیانو کې پروت دی او د ژوند آخرې لحظې یې دې، مسلمانانو یو له بله سره و ویل: دغه اُصَیرِم څنګه راغلی دی؟ دئ خو له اسلامه منکره ؤ، بیا یې په خپله د اُصیرم څخه پوښتنه وکړه ویل: د قومیت په سبب راغلی یې که دې اسلام ته رجوع کړې ده؟ اُصیرم و ویل: بلکه اسلام ته مې رجوع کړې ده، پر الله او رسول الله مې ایمان را وړی او بیا مې د رسول الله ﷺ په ملګرتیا جنګ وکړی تر څو چې دغه حال مې دی چې تاسې یې وینی او په دغه وخت کې وفات سو، صحابهٔ کرامو د ده حال رسول الله ﷺ ته و وایه.

رسول الله ﷺ و فرمایل: دئ د اهلِ جنت څخه دی.

ابو هریره ﷺ وايي: چې دغه اُصیرم هیڅکله د الله جل جلاله دپاره یو لمونځ هم نه ؤ کړی.

مسلمانان په زخمیانو کې پر قزمان پېښ سوه هغه قزمان چې د پهلوانانو او

قهرمانانو غوندي جنګ يې کړی ؤ، يوازې ده (۷ يا ۸) نفره مشرکان وژلي وه، ستاسي به په ياد وي چې درې نفره د کفارو د بيرغ پورته کوونکي يې و وژل او اوس په داسي حال کي پروت دی چې زخمو د کاره ايستلی دی، نو مسلمانانو دئ د بني ظفر کورو ته يو وړی، مسلمانانو د جنت زيري ورکول چې ته خو غازي سوې او که مړ سې شهيد هم يې، قزمان و ويل: په والله ما د بل شي دپاره جنګ نه دی کړی مګر د قوميت په سبب او که د قوميت مراعت نه وای ما به جنګ نه وای کړی.

کله چې بيا د زخمو له درده په تکليف سو نو يې ځان په خپله و وژی.

کله چې به دغه قزمان د رسول الله ﷺ په حضور کي ياد کړل سو، رسول الله ﷺ به و فرمايل: هغه د اهلُ النّار يا دوږخيانو څخه دی.

ورونو! اور او دوږخ د هغه مجاهدينو پای او د ورتګ ځای دی چې بېله إعلاءِ کلمةُ الله بل د هر مقصد دپاره جنګيږي، مثلاً يو څوک د نامه، قوميت، حزب، پيسو، کُرسۍ يا داسي نورو مقصدو دپاره جنګ کوي هغه مجاهد به اور او دوږخ ته ځي.

خو د قزمان پر عکس هلته د بني ثعلبه د يهودو څخه يو نفر په وژل سوو کسانو کي پروت ؤ چې مُخَيريق نومېدی، مخيريق يهودي او په يهودو کي عالم هم ؤ.

رسول الله ﷺ د اُحُد غزاء ته د جمعې په ورځ د ماځيګر تر لمانځه وروسته و وتی په دغه شپه کي د جنګ آمادګي ونيول سوه او په سهار کي چې د شنبې ورځ وه جنګ پېښ سو، الله ﷻ په دغه ورځ د مخيريق زړه ته ايمان داخل کړی او د شنبې په ورځ يې په يهودو کي ږغ وکړی ويل: والله تاسي ښه پوهېږئ چې دا هغه نبي دی چې تاسي ته په تورات کي ذکر سوی دی او د ده ﷺ مرسته پر تاسي لازمه ده نو در ولاړسی او د ده ﷺ په ملګرتيا جنګ وکړئ، يهودو بهانه او پلمه کول ويل: يا مخيريق! ته پوهېږې چې نن شنبه ده او د شنبې په ورځ الله ﷻ پر موږ جنګ حرام کړی دی، مخيريق و ويل: اوس تاسي لره شنبه نسته، تاسي په دغه بهانه غواړئ چې نبي يوازې جنګ وکړي او تاسي ناست ياست، نو ده خپله اسلحه ورسره واخيستل او ويل: که زه و وژل سوم زما مال د محمّد ﷺ دی هر څه چې په کوي د ده خوښه ده، مخيريق يوازې رهي سو او د جنګ ميدان ته داخل سو، پسله څه جنګ کولو شهيد و وژل سو،

رسول الله ﷺ و فرمایل: که څوک غواړي چې داسې جنتي ته وګوري چې په ټول ژوند یې الله جل جلاله ته یو لمونځ نه وي کړی دغه مخیریق ته دې وګوري، سبحان الله! په ټول ژوند یې یو لمونځ نه ؤ کړی، مسلمان سو، بیا و وژل سو او جنت ته داخل سو.

هر هغه چا ته چې د الله عزوجل د جنت إراده وي دغسې یې ورته آسانه کړي.

رسول الله ﷺ فرمایي: جنت و تا ته ستا د چوتې تر بند نژدې دی.

خو زما او ستا څخه هم څه حرکت غواړي، زما او ستا په اعمالو او اقوالو کې باید صداقت او د جنت غوښتلو څه علامې موجودې وي.

الله جل جلاله وې جنت الفردوس زمونږ او ستاسې بلکه و ټولو مسلمانانو په نصیب کړي.

د شهیدانو د جملې څخه یو هم عَمرو بن جموح رضي الله عنه ؤ، عَمرو رضي الله عنه په پښه ګوډ ؤ، کله چې رسول الله ﷺ د جنګ آمادګي نیول ده هم د وتلو نیت وکړی، اولادو یې ورته و ویل: پلاره! ته ګوډ یې معذوره یې الله جل جلاله ستا څخه جنګ او جهاد ساقط کړی دی او ته معاف یې، ده و ویل: زه غواړم چې په دغه ګوډه پښه جنت ته داخل سم، نو یې د رسول الله ﷺ څخه د جنګ کولو اجازه وغوښتل او رسول الله ﷺ هم د وتلو اجازه ورکړه او په دغه جنګ کې شهید و وژل سو.

د شهیدانو را ټولول او ښخول

کله چې د اُحُد د ورځې شهیدان را ټول او سره یو ځای سوه رسول الله ﷺ ورته و دریدی او وې فرمایل: زه پر دغو کسانو شاهد یم او هیڅ داسې زخمي نسته چې د الله جل جلاله په لار کې دې زخمي سې مګر الله عزوجل به یې د قیامت په ورځ په داسې حال کې را پورته کړي چې د ده له زخمه به وینې بهیږي، داسې وینې چې رنګ به یې د وینو وي او بوی به یې د مشکو وي.

اوس نو ځینو مسلمانانو خپل شهیدان مدینې منورې ته وړل چې هلته یې ښخ کړي، هر یوه خپل قریب اخیستی او وړی یې مګر رسول الله ﷺ امر وکړی: که چا د مسلمانانو د شهیدانو څخه یو څوک وړی وي بیرته دې یې را وړي چې ټول شهیدان دلته د خپل شهادت پر ځای ښخ کړل سي او غسل هم مه ورکوی، فقط زغري او

اسلحې ځني ایسته کړی او په خپلو کالو کي یې ښخ کړی، د جابر بن عبدالله رضي الله عنه د عمه مېړه او د هغه ورور شهیدان سوي وه، نو د ده رضي الله عنه عمه د خپل خاوند او د هغه د ورور جنازې پر یوه اوښ اخیستي وې چي مدینې منورې ته یې یوسي، دا په لار کي وه چي د رسول الله ﷺ امر ور ورسېدی هغه دوه یې بیرته را وګرځول او د مسلمانانو د شهیدانو سره په اُحُدکي ښخ کړل سوه، د مسلمانانو شهیدان یې دوه یا درې نفره په یوه قبرکي ښخول، رسول الله ﷺ به پوښتنه کول چي دکوم یوه ډېر قرآن مجید په یاد ؤ؟ هر یوه ته چي به اشاره وسوه په لحدکي به یې هغه د قبلې و طرف ته د مخه کاوه او دوه نفره یې په یوه کالي کي سره یو ځای کول، یعني: کفن خو نه ورکول کېدی مګر هغه پټو یا چادر چي به یې سر بېره پر اچاوه دوه نفره به یې په یوه پټو یا چادر کي پټول، دا د مسلمانانو د غریبۍ او مسکنت حالت ؤ او بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: د قیامت په ورځ زه پر دغو خلکو شاهد یم.

عبدالله بن حرام رضي الله عنه چي د جابر رضي الله عنه پلار ؤ او عَمرو بن جموح رضي الله عنه په یوه قبر کي ښخ کړل سوه ځکه په ژوندکي هم د دوی دووپه منځ کي دوستي او محبت ؤ.

د شهیدانو د راټولولو په وخت کي د حنظله رضي الله عنه جسد ورک ؤ، پسله ګرځېدلو او لټولو یې د ده رضي الله عنه جسد هلته ګوښه پیدا کړی چي پر یوه لوړه ځمکه پروت ؤ او اوبه ځني څڅېدې، رسول الله ﷺ اصحاب کرامو ته و ویل: ملائکې ده ته غسل ورکوي او بیا یې و فرمایل: تاسي د ده له ښځي څخه پوښتنه وکړی چي د ده څه قصه وه؟ ښځي یې هغه د ده د شپې خبر ورته و وایه نو ځکه و حنظله رضي الله عنه ته (غسیلُ الملائکه) ویل کیږي، یعني: هغه څوک چي ملائکو غسل ورکړی دی.

رسول الله ﷺ چي د سیدنا حمزه رضي الله عنه په شهادت نه ؤ خبر او اوس یې خپل اکا او رضعي ورور ولیدی چي وژل سوی دی، پزه او غوږونه یې پرې سوي دي، نس یې څیري دی او اینه یې پر ځیګر پرته ده، داسي منظر او مشهد دی چي په هره اندازه سره انسان فکر کوي تر هغه هم تریخ او غمجن حالت دی، رسول الله ﷺ د دغه حال په لیدلو سره ډېر غمجن سو او وې ژړل.

د رسول الله ﷺ عمه صفیه رضي الله عنها راغله غواړي چي خپل ورور حمزه رضي الله عنه و ویني،

رسول الله ﷺ د دې زوی زبیر ﷺ امر کړی چې په یوه قسم سره دا له دې څخه منعه کړي چې خپل ورور پر دغه حال وویني، مګر دې وویل: ولې مې د ورور د لیدلو څخه منعه کوی؟ زه خبره سوم چې زما د ورور پزه او غوږونه یې ور پرې کړي دي او دا هم د الله جل جلاله په لار کي، مور په دې کار نه ؤ راضي مګر زه د دې کار اجر او ثواب د الله جل جلاله څخه غواړم او إن شاء الله صبر به وکړم.

بیا نو ورغله خپل ورور یې ولیدی دعاء یې ورته وکړه ﴿إنّا لله وإنّا الیه راجعون﴾ یې وویل، خپل ورور ته یې د مغفرت غوښتنه وکړه.

دغه ته صبر وایي چې انسان د هر غم او مصیبت په اوله مرحله کې صبر وکړي او د الله جل جلاله په امر او إراده راضي سي که نه په وروسته کې خو هر څوک د خپلې بې وسی په سبب په هر څه راضي معلومیږي، په وسه یې څه نه وي پوره نو وایي صبر مې کړی دی، یا دا چې د وخت په تېرېدلو سره غم په خپله سپکیږي او هیریږي، خو اصلي صبر! هغه صبر چې اجر او ثواب لري او مور په امر کړه سوي یو، هغه صبر دی چې د غم او مصیبت د پېښېدلو سره یوځای ووایي: د الله جل جلاله په امر او قضاء خوښ او راضي یم، هو! په پټه خوله او بېله شکایته ژړا، انساني رحم او عاطفه ده، د هغه څخه شرعي منعه هم نسته خو شکایت او په لوړ آواز سره ژړا منعه او ګناه ده.

بیا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې حمزه ﷺ دې د عبدالله بن جحش ﷺ سره یوځای ښخ کړل سي، ځکه عبدالله بن جحش ﷺ د حمزه ﷺ د خور زوی او رضعي ورور هم ؤ. عبدالله بن مسعود ﷺ وایي: مور هیڅکله د رسول الله ﷺ داسي سخته او شدیده ژړا نه ده لیدلې لکه پر خپل اکا حمزه ﷺ چې یې ژړل او بیا رسول الله ﷺ حمزه ﷺ د قبلې طرف ته کښېښاوه او دئ ﷺ ورته و درېدی په دومره شدت سره یې وژړل چې مور یې د ژړا سګلې اورېدلې.

رسول الله ﷺ پر خپل اکا حمزه بن عبدالمطلب ﷺ په ډېره شدیده ژړا ژړل او وې فرمایل: والله زما په ژوند تر دغه سخت او غمجن حال نه دی را ته پېښ سوی.

ورونو او خوندو! د اُحُد د شهیدانو مشهد او منظر د لیدونکو دپاره ډېر غمجن او زړه دردوونکی ؤ، په لیدلو سره یې اینې خوړینېدلې خباب ﷺ وایي: د حمزه ﷺ دپاره

کفن یا د بدن د پټولو دپاره بېله یوه کوچنې پټو بل شئ نه ؤ موجود چې پر سر به یې ور واچاوه پښې به یې لڅې سوې، چې پر پښو به یې ور واچاوه سر به یې لڅ سو، نو هغه کوچنۍ پټو یې پر سر ور واچاوه او د پښو د پټولو دپاره یې پر پښو واښه ور واچول.

عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه وایي: مصعب بن عُمیر رضي الله عنه چې تر ما ښه او بهتر ؤ و وژل سو او په داسې یوه پټو کې کفن کړل سو چې سر به یې ور پټ کړی پښې به یې لڅې سوې او چې پښې به یې ور پټې کړې سر به یې لڅ سو، خباب رضي الله عنه وایي چې رسول الله ﷺ راته وفرمایل: سر یې ور پټ کړی او پر پښو یې واښه ور واچوی.

بیا نو رسول الله ﷺ د اُحُد د شهیدانو د ښخولو امر وکړی او په دغه غمجنه طریقه سره د اُحُد شهیدان پر هغه ځای او هغه د جنګ پر میدان بېله غسله او کفنه په خپلو کالو کې ښخ کړل سوه.

امام احمد رحمه الله روایت کوي او وایي: کله چې د اُحُد په ورځ مشرکان د جنګ له میدانه ولاړل رسول الله ﷺ و فرمایل: سم او برابر و درېږی چې زه د خپل رب عزوجل حمد او ثنا و وایم، اصحاب کرام هم د ده ﷺ ترشا صف صف و درېدل او رسول الله ﷺ په دعاء کولو داسې شروع وکړه:

« اللّهم لَکَ الحَمدَ کلُّهُ، اللّهم لاَ قابضَ لما بَسَطتَ، ولا باسطَ لما قَبَضتَ، ولاَ هادي لِمَن اَضلَلْتَ، ولا مُضلَّ لِمَن هَدَیتَ، ولا مُعطي لما مَنَعتَ، ولا مانعَ لما اَعطَیتَ، ولا مُقرّبَ لما باعَدتَ، ولا مُبعدَ لما قَرّبتَ، اللّهم ابسُط علینا من بَرَکاتک و رَحمَتکَ وَ فَضلکَ و رزقکَ، اللّهم اِنّي اَسئَلُکَ النّعیمَ المُقیم، الذي لا یَحُولُ و لا یزول، اللّهم اِنّي اَسئَلُکَ العَونَ یومَ العیلَه، والأمنَ یومَ الخَوف، اللّهم اِنّي عائذٌ بکَ من شرّ ما اَعطَیتَنا وَ شرّ ما مَنَعتَنا، اَللّهم حبب الینا الایمانَ و زَیّنـــهُ في قُلُوبنا، و کَرّه الینا الکُفرَ وَالفُسُوقَ وَالعصیان، واجعلنا من الرّاشدین، اللّهم تَوَفّنا مُسلمینَ وَ اَحینا مسلمینَ وَ اَلحقنا بالصّالحین، غَیرَ خَزایا وَ لامَفتونین، اللّهم قاتلِ الکَفَرَةَ الّذینَ یکذّبون رُسُلک، ویَصُدّون عن سَبیلک، واجعل علیهم رِجزَکَ وَ عذابک، اللّهم قاتلِ الکَفَرَةَ الّذینَ اُوتوا الکتابَ إلهَ الحق».

دغه دعاء په یاد کړی ډېره ښه، با برکته او جامعه دعاء ده؛

مدينې منورې ته رجوع
او هلته د حُب او قربانۍ نادره حالات

کله چې رسول الله ﷺ د شهيدانو د ښخولو څخه فارغه سو او د خپل رب ﷻ حمد او ثناء يې و ويل د خپلو پاته ملګرو سره د مدينې منورې پر طرف رهي سو، لکه څرنګه چې د جنګ په ميدان او جريان کي د مومنو او صادقو مسلمانانو حُب او فداکارۍ ښکاره سوې دغه رنګه په لار او په مدينه منوره کي د مومنو او صادقو مسلمانو ښځو حُب او فداکارۍ ښکاره سوې.

څرنګه چې د مسلمانانو د مرګ او ژوبلي خبرونه مدينې منورې ته رسېدلي وه او هره ښځه په دې انتظار ده چې څوک او کوم قريب به يې وژل سوی وي او تر هر چا زيات د رسول الله ﷺ د صحت او سلامتيا په انتظار کي وې.

د مدينې منورې په لار کي د رسول الله ﷺ او مسلمانانو په مخه حَمنه بنت جحش رضي الله عنها ورغله اول د دې د ورور عبدالله بن جحش رضي الله عنه د وژل کېدلو خبر ورته و ويل سو دې ﴿انّا لله وَانّا اليه راجِعون﴾ و ويل او د هغه دپاره يې د مغفرت دعاء وکړه، بيا د دې د ماما حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عنه د وژل کېدلو خبر ورته و ويل سو، بيا يې هم ﴿انّا لله وَ انّا اليه راجِعون﴾ و ويل او د هغه دپاره يې د مغفرت دعاء وکړه او د رسول الله ﷺ د حال پوښتنه به يې کول، بيا د دې د خاوند مصعب بن عمير رضي الله عنه د وژل کېدلو حال ورته و ويل سو، دلته يې نو نور صبر نه سوای کولای په ژړا او غلبلو سوه، رسول الله ﷺ و فرمايل: بېشکه چې مېړه د ښځي دپاره په يوه خاصه درجه او مقام کي دی.

رسول الله ﷺ او مسلمانان د بني دينار د قبيلې پر يوه داسي ښځه ورغله چې مېړه، ورور او پلار يې په اُحُد کي شهيدان سوي وه، دغي ښځي ته د دې د دغو اقرباوو د يوه يوه د وژل کېدلو خبر ويل کېدی او دې به د هر يوه د خبر تر اورېدلو وروسته د هغه دپاره ﴿انّا لله وَانّا اليه راجِعون﴾ ويل او بيا به يې پوښتنه کول چې رسول الله ﷺ څنګه دی؟ دوی ويل: الحمد لله هغه په خير دی، دې به ويل: ما ته يې راوښوی يا راښکاره يې کړی چې زه يې و وينم، خلکو د رسول الله ﷺ طرف ته اشاره

وکړه چې هغه دی، ښځې چې رسول اللهﷺ ولیدی نو یې څه و ویل؟ سبحان الله! ښځې و ویل: یا رسولَ الله! ستا تر سلامتیا وروسته هر غم کوچنئ دی.

یعني دا چې ته جوړ او سالم یې نور غمونه کوچني او د زغملو وړ دي.

د سعد بن معاذ رضي الله عنه مور د رسول اللهﷺ طرف ته په ځغستا ور رهي سوې وه، سعد بن معاذ رضي الله عنه چې د رسول اللهﷺ د بوده کیزه یا تناو یې نیولی ؤ و ویل: یا رسولَ الله! دغه چې را رهي ده زما مور ده، رسول اللهﷺ و فرمایل: مرحَباً بِهَا، یعني: دې ته ښه راغلې وایم او رسول اللهﷺ دې ته و دریدی، دا چې ور نژدې سوه رسول اللهﷺ دې ته د دې د زوی عَمرو بن معاذ رضي الله عنه چې د سعد بن معاذ رضي الله عنه ورور ؤ د شهادت تسلّي ورکول دې و ویل: یا رسولَ الله! دا چې ته مي جوړ روغ ولیدلې نور ټول غمونه کوچني دي، بیا نو رسول اللهﷺ د هغو کسانو وکورنیو ته دعاء وکړه چې په اُحُد کي شهیدان سوي وه او بیا یې د سعد رضي الله عنه مور ته و ویل: یا اُمِّ سعد! تا ته زیری درکوم او ته د هغو نورو شهیدانو کورنیو ته زیری ورکړه چې د دوی وژل سوي کسان ټول په جنت کي سره ملګري دي او د خپلو ټولو کورنیو دپاره یې شفاعت کړی دی او شفاعت یې هم قبول سوی دی، د سعد بن معاذ رضي الله عنه مور و ویل: یا رسولَ الله! موږ راضي یو او تردې ښه خبر وروسته به څوک پر خپلو وژل سوو کسانو ژاړي؟

بیا د سعد رضي الله عنه مور و ویل: یا رسولَ الله! د شهیدانو و پاته کسانو ته دعاء وکړه، رسول اللهﷺ و فرمایل: الٰهي د دوی د زړو څخه غم ایسته کړې او د دوی مصیبت په خوشالي وربدل کړې او د دوی پاته کسانو ته ښه سر پرست او پالونکی ورکړې.

وروڼو او خوندو! موږ او تاسي باید د الله ﷻ مَحبت، د رسول الله ﷺ مَحبت او د إسلام مَحبت له دغو کسانو څخه زده کړو، دا هغه کسان دي چې پر اسلام او مسلمانېدلو یې درې کاله نه دي تېر سوي، هغه یې قرباني او فدا کاري وې او دا یې صدق او اخلاص دی، موږ او تاسي چې د زېږېدلو په وخت کي مو د شهادت کلمې په غوږو کي ویل سوي دي او د مسلماني مور پاکي شیدې مو رَودلې دي څه راته ښېښه ده چې نن ورځ د څه مال او پیسو دپاره دین او ایمان، الله او رسول الله هېر ؤ، همېشنئ جنت د څو ورځو په راحت مه بدلوی، د دنیا ټول تکلیفونه زغمل کېدلای

سې خود دوږخ د يوې لحظې اور او تکليف نه سوزغملای.

رسول الله ﷺ د دغې ورځې په ماښام کې چې د شنبې ورځ، اوومه د شوال او د هجرت درېيم کال ؤ مدينې منورې ته ورسېدی، کله چې خپل کور ته ورغلی خپله توره يې حضرت فاطمې رضي الله عنها ته ورکړه او ويل لوري! د دغه څخه ويني پرېمنځه په والله نن يې وفاء را سره وکړه، حضرت علي رضي الله عنه هم خپله توره چې کړه سوې هم وه حضرت فاطمې رضي الله عنها ته ورکړه ويل: د دې څخه هم ويني پرېمنځه په والله نن يې وفاء را سره وکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: که تا نن په اخلاص سره جنګ کړی دی نو سهل بن حُنَيف او ابو دُجانه هم ستا سره يوځای په اخلاص جنګ کړی دی.

د اُحُد په جنګ کي
د دواړو طرفو وژل سوي کسان

د سيرت په کتابو کي تقريباً ټولو روايتو پر دې اتفاق کړی دی چې د مسلمانانو ټول شهيدان (۷۰) نفره وه او ډېر نفر يې هم د انصارو څخه وه، پنځه شپېته نفره يوازي د انصارو څخه وژل سوي وه چي (۴۱) نفره يې د خزرج د قبيلې څخه وه او (۲۴) نفره يې د أوس د قبيلې څخه وه او يو نفر د يهودو څخه وژل سوی ؤ، خو د مهاجرينو شهيدان فقط څلور نفره وه، مګرد مشرکانو د وژل سوو کسانو په باره کي ابن اسحاق وايي: چي د مشرکانو د وژل سوو کسانو شمېر (۲۲) نفره دی خو که دقيقه احصائيه وسي او د جنګ پر هغو ټولو تفاصيلو عميق نظر واچول سي کوم چي د سيرت په کتابو کي ذکر سوي دي او هغه چي د جنګ په مختلفو مرحلو کي د مشرکانو د وژل سوو کسانو يادونه کيږي، د هغو څخه دا نتيجه را وزي چي د مشرکانو د وژل سوو کسانو شمېر (۳۷) نفره دی نه (۲۲) نفره. (والله اعلم)

پسله هغه څخه چي مسلمانان د اُحُد د غزاء څخه راغله دغه شپه د يکشنبې او د شوال د مياشتي اتمه شپه وه ټولو مسلمانانو دغه شپه په مدينه منوره کي د تيار سی په حالت کي تېره کړه، دا شپه په داسي ډول پر تېره سوه چي ټول مسلمانان ستړي او ستومانه وه، ټوک ټوک او زخميان وه، څه تکليفونه او زحمتونه پر تېر سوي وه،

خو بيا يې هم په دغه شپه د مديني منورې لا رې او مدخلونه ساتل چې د شپې حمله راباندې و نه سي، پر خپل قائد اعلٰی رسول الله ﷺ يې پيرې کولې خاصتاً که به بيا له يوه طرفه يو آواز يا کړيږ واورېدل سو.

د حمراء الأسد غزاء

رسول الله ﷺ دغه شپه په فکر تېره کړه، په دغه اوسنيو حالاتو کي يې فکر کاوه، دا تشويش ورته پيدا سو: که مشرکانو د خپلو ځانو سره دا فکر وکړی چې موږ خو د جنګ په ميدان کي کامیابه سوو مګر له دغي کامیابه مو هيڅ فايده او ثمره لاس ته را نه وړل، نو خامخا پر دغه خپل تګ پښېمانه کيږي او د نيمي لارې څخه به بيرته د مديني منورې د حملې دپاره را وګرځي، رسول الله ﷺ دا تصميم ونيوی چې سهار به د مشرکانو د لښکر د شړلو دپاره پسي ور ووزي.

د دغې ورځې په سهار کي چې د يکشنبې ورځ او د شوال اتمه ده او په پرون کي د اُحُد جنګ ؤ رسول الله ﷺ د هغه جنګ و ستړيا او زخميانو ته نه وکتل بلکه د دغې ورځې په سهار کي يې برغ وکړی چې په کفارو پسي دروورزی او بل به هيڅوک نه را سره وزي بېله هغو کسانو چې د پرون په جنګ کي يې ګډون کړی ؤ، رسول الله ﷺ نه غوارې چې منافقان ور سره ووزي، که څه هم عبدالله بن اُبيّ منافق راغلی او ويل: يا رسولَ الله! زه در سره وزم رسول الله ﷺ ويل يا! زما سره به بل هيڅوک نه وزي بېله هغو کسانو چې په اُحُد کي يې ګډون کړی وي، د رسول الله ﷺ د امره سره سم مسلمانان سره را ټوليږي خپلو زخمو او ستړياوو ته يې نه وکتل، د کفارو د لښکر و ډېر والي ته يې نه وکتل او ويل: سمعاً و طاعتاً، ستا امر اورو او اطاعت دي کوو.

جابر بن عبدالله ﷺ هغه چې پلار يې پرون په اُحُد کي شهيد سوی ؤ رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا رسولَ الله! زما دا خوښه ده چې هر جنګ ته، ته وزې زه دي ملګری يم خو اوس زما پلار هغه چې پرون و وژل سو د ده د (٩) لوڼو دپاره پالونکی او سرپرست پرې ايښی يم نو ته ما ته اجازه راکړه چې زه در سره ولاړ سم.

سبحان الله! نن ورځ ځيني کسان له جهاده د پاته کېدلو دپاره عذرونه او بهانې

جوړوي خو جابر بن عبدالله ﷺ چي پلار يې په پرون کي شهيد سوی دی او (٩) لوڼي يې ده ته ورپرې ايښي دي او د هغو د روزني او پالني وصيت يې هم ده ته کړی دی، دئ اوس راغلی د رسول الله ﷺ څخه د تللو دپاره اجازه اخلي، دا د دې دپاره چي د خپلو خوندو په باره کي يې هغه د پلار وصيت هم عملي کړی وي او جهاد ته هم ولاړ سي، رسول الله ﷺ هم د تللو اجازه ورکړه.

د يکشنبې په سهار کي د مسلمانانو لښکر د وتلو دپاره ډېر ژرتيار سو، رسول الله ﷺ او مسلمانانو سمدستي د کفارو په لښکر پسي حرکت وکړی.

ورونو! ښه متوجه سی: د اُحُد د جنګ ورځ د هغه شهادتو او زخمو، او د هغه خپلو مشکلاتو سره سره پرون تېره سوې ده، دا هغه محمّدي کمال دی چي اکمل البشر ﷺ په عسکري او مدني ژوند کي درلودی، په دغه ړغ او وتلو يې داخلي دښمنان چي د مدينې منورې منافقان وه او خارجي دښمنان چي د مکې مکرمې مشرکان وه ټول و ښورول، نن چي د مسلمانانو ډېر نفر زخميان هم دي په کفارو پسي رهي دي، تر داسي اندازې چي ځيني يې د زخمو په سبب پر اوښ نه سي سپرېدلای، نو هغه زخمي نفر به يې په غېږ کي واخيستل او پر اوښ به يې سپاره کړل.

د مسلمانانو په جمله کي دوه ورونه وه چي دواړه زخميان وه هغه چي زخم يې لږ او سپک ؤ هغه به هغه بل ورور په شا وړی.

څو د مسلمانانو لښکر (حمراءُ الأسد) ته ورسېدی چي دغه ځای د مدينې منورې څخه اته ميله ليري دی او دلته يې واړول، په دغه ځای يعني: حمراءُ الأسد کي معبد بن أبي معبد الخُزاعي و رسول الله ﷺ ته راغلی او مسلمان سو، څوک وايي چي يا مسلمان نه سو پر هغه خپل شرک پاته ؤ خو د خزاعه ټوله قبيله که مسلمانان وه که مشرکان د زړو ميل يې د رسول الله ﷺ و طرف ته ؤ، دا ځکه چي د خزاعه او بني هاشم په منځ کي پخوانۍ دوستي او پخوانۍ حِلف موجود ؤ، نو معبد و ويل: يا محمّد! ﷺ دا چي ستا په اصحابو کي دغه وژنه پېښه سوه موږ ته ډېره درنه تمامه سوه او موږ په دې خوشاله کېدلو چي په دغه جنګ کي کاميابي ستاسي وای.

رسول الله ﷺ امر کړی چي اوس ابوسفيان ته ورسه او په خبرو يې و ښروه.

وروڼو! هغه تشویش چي د رسول الله ﷺ سره د کفارو د بېرته را ګرځېدلو په سبب ور سره ؤ هغه حق او پرځای ؤ ځکه کفارو چي په روحاء کي واړول (روحاء) د یوه ځای نوم دی چي د مدینې منورې څخه (٣٦) میله لیري دی، نو کفارو چه په روحاء کي واړول یوه پر بل ملامتي ویل، ځینو و ویل: تاسي اوس څه وکړه؟ د مسلمانانو شان او شوکت مو ورمات کړی او بیا مو نو دغسي پرېښوول، هغه د مسلمانانو مشران اوس هم پاته دي بیا به خلک درته را ټول کړي او جنګونه به در سره کوي، درځی چي بیرته ور وګرځو چي دغه پاته کسان ټول و وژنو، خو دا معلومه خبره ده چي دغه سطحي فکر او نظر د هغو کسانو له طرفه ؤ چي د دغو دوو ډلو قوت او معنویات یې په صحي ډول سره نه سوای اندازه کولای، نو ځکه د دوی یوه مشر او زعیم (صفوان بن اُمیه) د دوی د نظر مخالفت وکړی او ویل: یا قوم! دا کار مه کوی زه بېرېږم چي هغه کسان به درباندي را ټول کړي چي په اول وار کي د اُحُد له جنګه پاته سوي وه او اوس به پوره شکست درکړي، درځی مکې ته درځی اوس لا کامیابي ستاسي ده او که پسي ورغلاست زه دا فکر کوم چي شکست به ستاسي وي، خو د صفوان بن اُمیه دغه نظر د اکثریت په مقابل کي مغلوبه سو، چا د ده خبره نه و منل او د مشرکانو لښکر پر دې اتفاق وکړی چي بېرته به مدینې منورې ته ځو او حمله به پر کوو، د مخه تر دې چي ابوسفیان خپل لښکر د مدینې منورې پر طرف رهي کړي معبد بن أبي معبد الخزاعي ورورسېدی.

ابوسفیان چي د ده په اسلام نه ؤ خبر ویل: یا معبد! د مسلمانانو په باره کي کوم خبر در سره سته؟ معبد د ابوسفیان د اعصابو او روحیاتو سره شدید جنګ شروع کړی غواړي چي ابوسفیان وبېروي او معنویات یې ورو وژني.

معبد و ویل: هو! محمّد په خپلو دومره ملګرو کي په تاسي پسي را وتلی دی چي ما یې مثل نه دی لیدلی او ټول لښکر له قهره سره ایشي، د ده سره هغه کسان یو ځای سوي دي چي د اُحُد په ورځ نه وه ور سره را وتلي او پر هغه خپل پاته کېدلو پښېمانه دي او هغه کسان په دومره قهر او غضب کي وه چي زه یې اندازه نه سم درته بیانولای.

ابوسفیان ویل: وَیحَکَ دا ته اوس څه وایې؟ معبد و ویل: په والله زما دا خیال

دی چي ته به له دغه ځايه نه يې بار سوی چي د هغو د آسانو تنديان به و وينې يا به د هغه د لښکر مقدمه تر دغو غونډيو را واوړي، ابوسفيان ويل: والله موږ د دې إراده کړې وه چي دوهم وار بيا حمله پر وکړو او بالکل يې له منځه يوسو، معبد و ويل: پام کوه چي دا کار و نه کړې، زه ستاسي دپاره نصيحت کوونکی او خير غوښتونکی يم.

دلته نو د مشرکانو د لښکر همت مات سو بېره يې په زړو ننوتل د خپل ځان کاميابي او سلامتيا يې په دې کي وليدل چي ډېر ژر مکې مکرمې ته ځان و رسوي، خو بيا هم ابوسفيان يو بل روحي او عصبي جنګ د مسلمانانو د لښکر په مقابل کي د دې دپاره شروع کړی چي ښايي په دغه طريقه سره د مسلمانو د حملې څخه خلاص سو، هغه داسي:

په دغه وخت کي د عبد قيس د قبيلې د سپرو يوه ډله تېرېدل چي د مدينې منورې إراده يې وه، ابوسفيان دغو سپرو ته و ويل: تاسي زما يوه رساله محمّد ته رسوی؟ چي زه به د دغه خدمت په مقابل کي کله چي بيا تاسي مکې ته راسی دغه ستاسي ټول بودګان په اوښکو در بار کړم، هغو ويل: هو ولي يې نه ور رسوو، ابوسفيان و ويل: تاسي له خپله ځانه محمّد ته و واياست چي قريشو د يوې بلې ډېري سختي او لويې حملې دپاره آمادګي نيولې وه او ويل يې: موږ به دا وار محمّد او د هغه ملګري ټوله له منځه يوسو او داسي نوري خبري يې ورته وکړې چي مسلمانان د دوی د تعقيبولو څخه منعه کړي، چي دا اصلاً د ابوسفيان له طرفه د حقيقته خالي يوه لفظي مشاجره وه او ده اصلاً غوښتل چي مسلمانان پسي ور نه سي او دغه خپله اوسنۍ بېره او تېښته په دغو خبرو پټه کړي.

خير هغه د سپرو ډله په حمراء الأسد کي هغه د مسلمانانو د اړولو پر ځای ورغله او رسول الله ﷺ ته يې هغه خبري وکړې چي ابوسفيان ورته ويلي وې، دوی مسلمانانو ته و ويل: چي قريشو د بلې لويې حملې دپاره ډېر لوی لښکر جوړ کړی ؤ او ځانونه يې د دې دپاره تيارول چي ستاسي د حملې دپاره بيرته را وګرځي، خو د سپرو دغه خبرو د مسلمانانو ايمان او توکل نور هم پر الله جلّ جلاله ور زيات کړی.

رسول الله ﷺ د دوی په جواب کي څه ورته و ويل؟

رسول الله ﷺ او مسلمانانو وویل:

﴿ حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ ﴾

د ټولي دنیا په مقابل کي موږ ته یوازي الله کافي دی او الله څومره ښه کار جوړوونکی دی، دغه موضوع الله جل جلاله په قرآن مجید کي بیانوي او فرمايي:

﴿ ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدْ جَمَعُوا۟ لَكُمْ فَٱخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَـٰنًا وَقَالُوا۟ حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ ﴾. [آل عمران: ١٧٣]

ژباړه: هغه کسان یعني: (مسلمانان) چي دوی ته ځینو خلکو وویل (یعني هغه د سپرو ډلي ورته وویل) چي په تحقیق سره د مکې مکرمې خلک ستاسي د جنګ دپاره سره را ټول سوي دي نو تاسي د هغو څخه وېرېږی، یا یې ستاسي سره د بل جنګ دپاره نوره اسلحه او د جنګ سامان سره یو ځای کړي دي تاسي د هغو څخه وبېرېږی، خو دغه بېرولو نور هم د مسلمانانو ایمان، توکل او دلاوري ور زیات کړه او دوی وویل: موږ لره الله کافي دی او دغه الله څومره ښه وکیل او کار جوړوونکی دی.

رسول الله ﷺ و حمراء الأسد ته تر را تګ وروسته نوري درې ورځي هم هلته تیري کړې په یکشنبه هلته ورغلی، دوشنبه، سه شنبه او چارشنبه هلته پاته سو، پسله دروورځو تېرولو یې بیرته مدینې منورې ته حرکت وکړی.

خو د مخه تر دې چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته حرکت وکړي مسلمانانو ابو عَزّه الجُمَحي شاعر ونیوی، ابو عَزّه الجُمحي هغه څوک دی چي رسول الله ﷺ د بدر په غزاء کي په بندیانو کي نیولی ؤ او بیا یې د ده د غریبۍ او د ډیرو لوڼو درلودلو په سبب بېله فدیې پرېښاوه او ایله یې کړی، خو دا شرط یې پر کښېښاوه چي بل وار به زما او د مسلمانانو په مقابل کي نه جنګېږې او ده هم دا شرط قبول کړی، مګر بیا یې هغه خپل عهد مات او خیانت یې وکړی او خلک به یې په خپلو اشعارو د رسول الله ﷺ او مسلمانانو پر ضد پارول، یوازي دا نه چي د مسلمانانو پر ضد یې شعرونه ویل بلکه په خپله یې هم د اُحُد په جنګ کي د کفارو په کته ګډون وکړی، نو کله چي یې دغه ابو عَزّه رسول الله ﷺ ته راوستی ده و ویل: یا محمّد! ﷺ پر ما

احسان وکړه او ما د خپلو لونو دپاره پرېږده او دا وعده درسره کوم چې بل وار بیا ستا او د مسلمانانو په مقابل کې نه جنګېږم رسول الله ﷺ وفرمایل: یا! هیڅکله دې نه پرېږدم بیا به په مکه مکرمه کې ناست یې پر ږیره او بریتو به لاس تېروې او وایې به: محمّد مې دوه واره خطایستی، مومن دوه واره د یوه غاره نه وهل کیږي (*یعني داسې نه خطاوزي چې د لړم یا مار له غاره دوه واره و وهل سي*) بیا نو رسول الله ﷺ زبیر رضي الله عنه یا عاصم بن ثابت رضي الله عنه د ده په وژلو امر کړی او هغه یې غاړه ووهل.

کله چې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورسېدی هلته یې د کفارو د یوه جاسوس په اعدامولو امر وکړی چې هغه جاسوس معاویه بن مغیره بن ابی العاص ؤ چې دغه معاویه د عبدالملک بن مروان د مور له طرفه نیکه کیږي چې د دغه جاسوس قصه داسې وه: کله چې د اُحُد په ورځ مشرکان د مکې مکرمې پر طرف رهي سوه دغه معاویه په مدینه منوره کې حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه ته ورغلی چې د ده د اکا زوی ؤ، عثمان رضي الله عنه د ده دپاره د رسول الله ﷺ څخه امان وغوښتی رسول الله ﷺ هم په دې شرط امان ورکړی چې تر درې ورځې زیات به په مدینه منوره کې نه تېروي او که تر درو ورځو وروسته دئ په مدینه منوره کې ولیدل سو بیا یې نو وژنو.

خوکله چې د مسلمانانو لښکر حمراء الأسد ته ولاړی دغه معاویه تر درې ورځې زیات په مدینه منوره کې و اوسېدی چې په دغه وخت کې یې د قریشو دپاره جاسوسي کول، کله چې بیا د مسلمانانو لښکر بیرته مدینې منورې ته را ورسېدی معاویه په تېښته د مدینې منورې څخه ووتی، رسول الله ﷺ زید بن حارثه او عمّار بن یاسر رضي الله عنهما په ده پسې ولېږل، هغو ونیوی او ویې وژی.

ځیني مؤرخین دغه د حمراء الأسد غزاء ځان ته بېله او جلا غزاء بولي او وایي دا مستقله غزاء ده او نوم یې (غزوةُ حمراء الأسد) دی، خو په حقیقت کې دا مستقله غزاء نه ده بلکه دغه غزاء د اُحُد د غزاء یو جزء او د هغې غزاء پوره کېدل دي.

دا د اُحُد غزاء وه چې ټولې مرحلې او واقعات یې په تفصیل سره درته بیان سوه خو ډېرو بحث کووتکو او څېړونکو د دغې غزاء پر نتیجه خبرې کړې دي چې آیا دغه غزاء د مسلمانانو دپاره شکست بلل کیږي که یا؟ مګر که موږ په دقیق نظر ورته وګورو

او دغه جنګ و دوو حصو یا دوو صفحو ته و ویشو په دې کې هیڅ شک نسته چې د جنګ په دوهمه صفحه کې عسکري لوړ والی او تفوق د مشرکانو د لښکر ؤ او دوی وه چې د جنګ پر میدان مسلطه وه، د اروحو یا انسانانو تلفات د مسلمانانو په طرف کې ډیر او زړه دردوونکي وه او د مسلمانانو یوې ډلې د شکه وتلی شکست و خوړی. ځکه و تښتېدل او ولاړل او د جنګ حالات د مشرکانو په نفعه وه، خو بالمقابل هلته څو شیه سته چې موږ د دې څخه منعه کوي چې موږ و وایو:

په دې جنګ کې فتحه او برئ د مشرکانو ؤ، هغه شیان دا دي:

اول: د کفارو لښکر دا و نه کولای سوای چې د مسلمانانو د قومندې مرکز یا قرارګاه ونیسي یا یې تر خپل تسلط لاندي را ولي.

دوهم: د مسلمانانو د لښکر ډیري حصې و تیښتي ته رجوع نه ده کړې که څه هم په لښکر کې ډېره بې نظمي او ګډ وډي پېښه سوه خو بیا هم په شجاعت او قربانیو سره پر خپل مرکز او د قیادت پر ځای سره را ټول او جمعه سوه.

دریم: د مسلمانانو د لښکره یو نفر هم مشرکانو د بندي پر قسم و نه نیوی او مشرکانو د مسلمانانو څخه هیڅ شئ د غنیمت پر قسم وا نه خستی.

څلورم: کفارو د جنګ دریمه صفحه نه کړه شروع، سره د دې چې د مسلمانانو لښکر د جنګ په میدان کې موجود ؤ کفار رهي سوه، په هغه وختو کې عادت دا ؤ چې فاتحه لښکر به دوې یا درې ورځي د جنګ پر میدان پاته کېدی، خو مشرکانو دغه ورځ هم د جنګ پر میدان نه کړه تېره بلکه ډېر ژر یې کډي وتړلې، د مخه تر دې چې مسلمانان د جنګ له میدانه ووزي دوی د جنګ میدان پرېښاوه.

پنځم: مشرکانو دا جُرئت و نه کړی چې مدینې منورې ته د مینځیانو د نیولو یا مالو اخیستلو دپاره ورننوزي، که څه هم مدینه منوره فقط څو ګامه له دویه لیري وه، د مدینې منورې لار دوی ته خلاصه او د خلکو څخه هم خالي وه.

نو دغه ټول کارونه او علامې موږ ته په تاکید سره دا راښیي چې هغه څه چې قریشو ته په لاس ورغله هغه فقط یوه فُرصه وه چې مسلمانانو ته ډېر تاوان ورسوي، خو په خپل هغه اصلي مقصد کې چې پسله محاصرې دي د مسلمانانو لښکر په کُلي ډول

سره محوَ او نابود کړي مطلق ناکامه سوه او ډېر څله دغسي تاوانونه لکه مسلمانانو ته چي ورسېدل فاتح او کامیابه لښکر ته هم پېښېږي، نو دا چي دغه جنګ دي د کفارو دپاره بریٔ او کامیابي وي هیڅکله داسي نه ده، بلکه د ابوسفیان دغه تلوار چي د جنګ له میدانه ډېر ژر و وتی موږ ته دا ثابتوي چي دیٔ پردې بېرېدی که د جنګ درېیمه صفحه شروع سي د ده لښکر ماته او شکست خوري.

او که بیا موږ د حمراءالأسد په غزاء کي د ده موقف تر نظر وباسو نو دا په تاکید سره ویلای سو چي هو: ابوسفیان په بل جنګ کي د خپل لښکر پر ماته او شکست بېرېدی.

اوس نو موږ د دغي څېړني په نتیجه کي دا ویلای سو چي دغه جنګ نه د مسلمانانو دپاره شکست ؤ او نه د کفارو دپاره بریٔ او کامیابي وه، بلکه دا فیصله کوونکی جنګ نه ؤ دا داسي جنګ ؤ چي هري ډلي ته د کامیابۍ او تاوانو خپله حصه ور و رسېدل، چي دغسي جنګ ته په حربي اصطلاح کي (غیر منفصل جنګ) ویل کیږي او هم دغه موضوع ته الله جل جلاله په سورة النساء کي اشاره کوي او فرمایي:

﴿ وَلَا تَهِنُوا۟ فِى ٱبْتِغَآءِ ٱلْقَوْمِ ۖ إِن تَكُونُوا۟ تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ ۖ وَتَرْجُونَ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾. [١٠٤]

یعني: اې مومنانو تاسي د کفارو په جنګ او تعقیبولو کي سستي مه کوئ، که تاسي خوږېږئ نو بېشکه چي دوئ هم داسي خوږېږي لکه تاسي چي خوږېږئ او تاسي د الله جل جلاله څخه د أجر او ثواب امید لرئ چي کفار دغه امید نه لري او الله جل جلاله پر هر څه عالم دی او د ښه حکمت خاوند دی.

نو الله عزوجل دغه دوه لښکره په دردو او زخمو کي یو د بل سره مشابه کړه چي د هغه څخه موږ دا را ایستلای سو چي مسلمانان او مشرکان په دغه جنګ کي سره مساوي وه او دواړي ډلي په داسي شکل سره د جنګ له میدانه ووتلې چي یوه هم غالبه نه وه.

ورونړو! مسلمانان باید هیڅکله د کفارو له جنګه و نه بېرېږي، په همت او مړانه باید د کفارو جنګ ته ور ووزي، هو په جنګ کي به مسلمانانو ته دردونه، زخمونه، شهادتونه او زحمتونه ور رسیږي، خو کفارو ته هم په عین شکل سره دردونه، زخمونه، وژنه،

ستړیاوي او زحمتونه رسیږي، مګر یو فرق موجود دی، هغه دا چې مسلمانان د دغو دردو او زخمو په مقابل کې له خپله ربه ډیر امیدونه لري، د ابدي ژوند راحتونه، جنتونه او نعمتونه غواړي، خو کفار هیڅ امید نه لري، فقط دغه دنیوي ژوند یې دی او هغه هم په دغو دردو او زحمتو پای ته رسیږي.

د اُحُد پر غزاء الهي تعلیق او تبصره

د الله جل جلاله له طرفه د اُحُد د غزاء په متعلق آیاتونه نازل سوه چې د دغه جنګ پر ټولو مهمو نقطو یې مرحله په مرحله روښنایي اچول او هغه سببونه یې روښانه کړل چې دغه تاوانونه یې په وجود راوړل او د ځینو مسلمانانو هغه ضعیفه اړخونه یې ښکاره کړل کوم چې تر اوسه په ځینو کسانو کې موجود وه، هغه کسان یې متوجه کړل چې په دغسې مهم او فیصله کوونکي وختو کې د هغو واجبه وظیفه څه شي ده؟

او د دغه امت، چې تر نورو امتو افضل او بهتر دی هدف او مقصد څه دی؟

او بیا قرآن مجید د منافقانو حالات بیان کړل، هغه یې رسوا کړه، د هغو د زړو هغه پټ حالات یې ښکاره کړه کوم چې د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ سره عداوت ؤ، او هغه وسوسې او شُبهې یې ایسته کړې چې د ضعیفه مسلمانانو په زړو کې ور ګرځېدلې، هغه دسیسې او فتنې چې منافقانو او د هغو ورونو یهودو په مسلمانانو کې نشرولې، هغه یې واضحه او افشاء کړې، هغو حکمتو او ښو مقصدو ته یې اشارې وکړې کوم چې د دغه جنګ په نتیجه کې په وجود راغله، مقصد دا چې د سورة آل عمران شپېته آیاته د اُحُد د جنګ په باره کې نازل سوه.

د جنګ اوله مرحله د الله جل جلاله په دې قول سره شروع کیږي چې فرمایي:

﴿وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ ٱلْمُؤْمِنِينَ مَقَٰعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝﴾
[آل عمران:١٢١]

یعني: کله چې ته د ورځې په اول کې د خپله کوره و وتې او په اُحُد کې دې مومنانو ته د جنګ دپاره ځایونه تیارول یا آماده کول.

او هغه آخرنۍ آیات چې د اُحُد د جنګ پر نتیجه او حکمت شامله او جامعه

تبصره کوي د الله جل جلاله هغه قول دی چې فرمايي:

﴿ مَّا كَانَ ٱللَّهُ لِيَذَرَ ٱلْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ ٱلْخَبِيثَ مِنَ ٱلطَّيِّبِ ۗ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى ٱلْغَيْبِ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَجْتَبِي مِن رُّسُلِهِۦ مَن يَشَآءُ ﴾ [آل عمران:١٧٩]

ژباړه: الله جل جلاله داسي نه دی چې مومنان پر هغه حال پريږدي چې هم دا اوس تاسي ياست، تر څو چې الله جل جلاله نا پاکه د پاکو څخه جلا نه کړي (يعني: تاسي امتحانوي چې صادق او منافق مو سره جلا سي) او الله جل جلاله داسي نه دی چې تاسي په غيبو باندي خبر کړي (چې د منافقانو فرق او تميز د مخلصانو څخه بيله امتحانه وکړی) مګر الله عزوجل د خپلو رسُولانو څخه هغه څوک اختياروي چې دئ عزوجل يې إراده وکړي (يعني: دغه د غيبو اطلاع په خپلو رسُولانو کي هغه چا ته ورکوي چې د ده جل جلاله خوښه وي).

﴿فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۚ وَإِن تُؤْمِنُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾ ﴾ [آل عمران: ١٧٩]

نو اې مومنانو! تاسي پر الله او د هغه پر رسُولانو ايمان او يقين ولری، که تاسي پر ايمان قائم پاته سی او له بدو کارو ځانونه وساتی پس نو تاسي ته ډېر لوی اجر دی، چې هغه جنت دی.

علماء رحمهم الله وايي: د اُحُد په غزاء کي او په هغو تکاليفو کي چې مسلمانانو ته و رسېدل ډېري فايدې او الٰهي حکمتونه سته، چې اوس به يې ځيني لوی لوی شيان درته بيان سي:

اول: مشوره، هغه چې رسول الله ﷺ په خپله پرخپل ځان عملي کول، هر هغه کار چې به د مشورې وړ او لايق ؤ رسول الله ﷺ به په هغه کار کي د خپلو اصحابو کرامو سره مشوره کول، موږ وليدل چې رسول الله ﷺ دا نه کړه خوښه چې د خپلو اصحابو د هغې مشورې څخه مخالفت وکړي کوم چې ويل: دښمن ته ور وزو، که څه هم د رسول الله ﷺ دا خوښه وه چې په مدينه منوره کي پاته سي.

دوهم: په دغه غزاء کي منافقان په ښکاره سره معلوم سوه چې د دوی په حرکتو او افعالو مسلمانانو ته ډېر حکمتونه او مقصدونه په لاس ورغله چې مهم مقصد دا سو:

چې مسلمانان یې د منافقانو د اختلاط او ګډون څخه جلا کړل او دې کار د مسلمانانو دپاره په وروسته کې ډیرې فایدې درلودې.

(نن ورځ به هم د منافقانو د رسوا کېدلو دپاره ډیر مثالونه پر خپل شا وخوا وینی)

موږ ولیدل چې عبدالله بن اُبیّ بن سلول (۳۰۰) نفره خپل متابعین پسله هغه چې د مدینې منورې څخه د مسلمانانو سره را و وتل، بیا یې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو څخه څنګه جلا کړه، په ښکاره سره یې دا بهانه جوړه کړه چې رسول الله ﷺ د هغه مغروره ځوانانو رأیه قبوله کړه او ما غوندې د عقل او تجربو د خاوند رأیه یې پرېښوول، خو په حقیقت کې ده نه جنګ غوښتی او نه یې غوښتل چې ځان د خطر و ځایو ته ورواچوي، چې دا کار د منافقانو د ښکاره او معلومو علامو څخه دی، منافقان همېشه غواړي چې د اسلام په نامه سره غنیمتونه لاس ته را وړي او د اسلام په لار کې د ستړیاوو او تاوانو څخه ځان وساتي، دوی په اسلام پورې په دغه دوه سببه لاس نیولی وي، یا دا چې د اسلام غنیمتونه غواړي.

یا دا چې د اسلام په نامه ځان د مصیبتو او تکالیفو څخه ساتي.

دریم: رسول الله ﷺ په دغه جنګ کې د کفارو څخه مرسته او کومک نه وغوښتل یا یې اصلاً د هغو مرسته نه کړه قبوله، که څه هم د مسلمانانو شمېر ډېر لږ ؤ خو بیا یې هم د یهودو هغه کومک نه کړی قبول چې د قومي تعصب په سبب د اُحُد جنګ ته ور وتلي وه، ابن سعد رحمه الله په خپل طبقات کې وایي: رسول الله ﷺ و فرمایل: (لا نستنصر بِأهلِ الشرکِ علٰی أهلِ الشرک) یعني: موږ پر مشرکانو په مشرکانو سره نصرت او کامیابي نه غواړو.

څلورم: که موږ د اُحد هغه جنګ چې د مسلمانانو او کفارو په منځ کې ؤ ټول وخت ته متوجه سو، و به وینو چې دغه وخت دوو حصو ته وېشل کېږي، اوله حصه یې هغه ده چې مسلمانانو خاصتًا غشي ویشتونکو د خپل قائد رسول الله ﷺ اوامر عملي کړي وه، پر خپلو ځایو ټینګ ناست وه، نو نتیجه یې څه شي سوه؟

نصرت او برئ د مسلمانانو د لښکر په نصیب ؤ او شکست د کفارو په لښکر کې شروع سو، ډېر ژر د درو زرو نفرو مشرکانو په زړو بېره ننوتل خپل ځایونه یې پرېښوول او په

ټېښته یې شروع وکړه او دا د جنګ هغه وخت او هغه حصه ده چې الله جل جلاله د هغه په باره کې فرمايي:

﴿وَلَقَدۡ صَدَقَكُمُ ٱللَّهُ وَعۡدَهُۥٓ إِذۡ تَحُسُّونَهُم بِإِذۡنِهِۦۖ﴾. [آل عمران: ۱۵۲]

یعني: په تحقیق سره الله جل جلاله ستاسي سره خپله وعده رشتیا کړه کله چې تاسي د الله په امر سره کافران وژل، دا خو د جنګ اوله صفحه یا اوله حصه وه.

اوس د جنګ دوهمي حصې ته راسه، دا هغه حصه ده چې مسلمانانو په مشرکانو پسي ځغستل او د هغو څخه یې غنیمتونه اخیستل، په دغه وخت کې چې هغه غشي ویشتونکو د هغه غره څخه چې دوی پر ناست وه خپلو ورونو ته وکتل چې توري په لاس په دښمنانو پسي ځغلي، مالونه او غنیمتونه ټولوي، دوی ته هم دا میل او رُغبت پیدا سو چې دوی هم د نورو مسلمانانو سره د غنیمتو په ټولولو کي اشتراک او ګډون وکړي، دغه میل په دوی کې دا فکر پیدا کړی چې د رسول الله ﷺ د اوامرو وخت پای ته ورسېدی او دوی اوس د هغو اوامرو څخه آزاد دي، پر دوی دا نه ده لازمه چې تر هغو پوري دلته کښیني چې د رسول الله ﷺ له طرفه امر ورته راځي نو ویل: راځی جنګ خلاص سو (دا د دوی اجتهادي فکر یا اجتهاد ؤ) خو د دوی په دغه اجتهاد کي، د دوی امیر عبدالله بن جُبیر رضي الله عنه او ځینو نورو اختلاف ورسره وکړی مګر د دغه فکر او اجتهاد خاوندان بیا هم د غره څخه کښته سول او د غنیمتو په ټولولو کي یې حصه واخیستل، د دوی د دغه مخالفت نتیجه څه شي سوه؟

هغه ښېره چې د کفارو په زړو ننوتلې وه هغه د کفارو په نوې حمله بدله سوه، هغه خالد بن ولید چې د تیښتي په حالت کي ؤ، اوس د چم او حیلې په فکر کي سو، شا وخوا یې وکتل او وې لیدل هغه غر چې ټینګ ساتل سوی ؤ اوس د هغه غشي ویشتونکو څخه خالي دی–

(لکه نن ورځ چې د اسلام قلا د ساتونکو څخه خالي ده او څه لږ مسلمانان د دښمن تر شکنجو لاندي وهل کیږي او وژل کیږي).

– نو د خالد بن ولید په سر کي یو عسکري فکر پیدا سو، فوراً یا سمدستي دئ او د ده ملګري د هغه غره خوا ته ور وګرځېدل، بلکه پر غره ور وختل هغه لږ کسان چې پر غره پاته

وه هغه یې په شهادت و رسول او مسلمانان د شا له طرفه په غشو ولي، دا وار ډېره د مسلمانانو په زړو ننوتل او هغه پښنه سوه چي د مخه مو درته بیان کړه، د جنګ پر دغه دوهمه حصه الله جل جلاله تبصره کوي او فرمایي:

﴿حَتَّىٰٓ إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَٰزَعْتُمْ فِى ٱلْأَمْرِ وَعَصَيْتُم مِّنۢ بَعْدِ مَآ أَرَىٰكُم مَّا تُحِبُّونَ ۚ مِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلدُّنْيَا وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلْءَاخِرَةَ ۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ ۖ﴾.
[آل عمران: ١٥٢]

ژباړه: تر هغه وخته تاسي کامیابه واست مشرکان مو وژل ترڅو چي بې زړه سواست او په خپل منځ کي د رسول الله ﷺ په امر کي سره مخالف سواست (*چا ویل ځو، چا ویل کښېنو*) او پسله هغه څخه مو نافرماني وکړه چي الله جل جلاله هغه شئ درښکاره کړی چي ستاسي خوښ ؤ (*چي هغه نصرت او غنیمت ؤ*) ستاسي څخه ځیني هغه څوک دي چي دنیا او د هغې دغه لږ او خسیس ژوند خوښوي او ستاسي څخه ځیني هغه څوک دي چي آخرت خوښوي.

اوس نو تاسي وګوری: د دغي یوې اجتهادي خطاء نتیجه څومره لویه او عامه وه، د مسلمانانو په لښکر کي د څو لږو کسانو د خطاء نتیجه ټولو مسلمانانو ته ورسېدل، الله جل جلاله مسلمانانو ته د رسول الله ﷺ د نافرمانۍ نتیجه ورو ښوول.

وروره! ته د هغو لږو مسلمانانو هغه لږ خطاء او د نن ورځي د ډېرو مسلمانانو دغه ډېري او قسم قسم خطاوي او نافرمانۍ چي د عامو او خاصو خلکو د ژوند په هر اړخ کي یې وینې سره وسنجوه، بیانو د الله جل جلاله لطف او کرم ته فکر وکړه چي موږ ولي د دغو خپلو ګنهو په سبب نه هلاکوي؟ حتّی امر بالمعروف او نهي عن المنکر مو پرې اینبي دي، که ته په دغه باره کي فکر وکړې نو به د ځینو خلکو د هغه پوښتني جواب درمعلوم سي چي دوی وایي: نن ورځ ولي مسلمانان د کفارو په مقابل کي مغلوبه دي؟ حال دا چي موږ مسلمانان یو او هغه کفار دي، خو په حقیقت کي موږ خپلو عملو ته نه متوجه کېږو، موږ د خپل رسول ﷺ اطاعت پرې اینبی دی خود به مو دغه حال وي.

پنځم: موږ ولیدل چي رسول الله ﷺ د دغه جنګ په دوهمه حصه کي ډېر آزار

کړل سو، اوږه یې وکوټل سوه، سر مبارک یې زخمي سو، شونډه یې څیري سوه، غاښ مبارک یې مات سو، پر مخ مبارک یې ویني په شدت سره بهېدلې، څنګون یې خوږ سو، چې دا ټول د هغو مسلمانانو د خطاء نتیجه وه چې د خپل قائد رسول الله ﷺ له امره څخه یې مخالفت وکړی.

پوښتنه: په دې کي څه حکمت ؤ چې د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو آوازه د مسلمانانو په صفو کي نشر او خپره سوه؟

جواب: د رسول الله ﷺ سره د مسلمانانو ارتباط او د دوی په منځ کي د ده ﷺ وجود، د مسلمانانو دپاره داسي یو قوت ؤ چې دوی هیڅکله د هغه د فراق او جلا والي تصور نه ؤ کړی او دوی هیڅ دا فکر نه کاوه چې مووږ دې تر ده ﷺ وروسته د خپلو ځانو د یو ځای کېدلو یا یوه قدرت د جوړېدلو طاقت ولرو، نو د رسول الله ﷺ وفات داسي یو شئ ؤ چې د دوی په زړو کي هیڅ نه ورګرځېدی، لکه دغه شئ چې دوی د خپلو فکرو څخه غورځولی ؤ او په دې کي هیڅ شک نسته که دوی له دغه غفلته د رسول الله ﷺ په واقعي وفات را ویښ سوي وای زړونه به یې چاودلي وای، هغه ایماني بنیاد او اساس به یې رېږدېدلی وای، نو د الٰهي حکمتو څخه یو هم دا ؤ چې دغه د رسول الله ﷺ د وفات آوازه یې په مسلمانانو کي د دې دپاره نشر او خپره کړه چې داهم د دغه عسکري درسو په منځ کي د مسلمانانو دپاره یوه لویه تجربه سي او مسلمانان د دغې آوازې په اورېدلو سره د هغه حقیقي وفات د ورځې دپاره چې خامخا راتلونکې ده د اوسه څخه لا ځانونه ویښ او آماده کړي، د دغه تر څه حقیقت ومنلو ته تیار سي.

اوکه چیري رسول الله ﷺ د دوی له منځه رحلت وکړي نو دوی به بیرته هغه خپل شرک ته نه ګرځي او د همدغه عظیم درس دپاره هغه آیات د هغو کسانو پر حال د تبصرې پر قسم نازل سو کوم چې د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو د خبر په اورېدلو سره ضعف او سستي ورته پېښ سوه، کوم چې الله جل جلاله فرمایي:

﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ ٱلرُّسُلُ ۚ أَفَإِيْن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ ٱنقَلَبْتُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَـٰبِكُمْ ۚ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ ٱللَّهَ شَيْـًٔا ۗ وَسَيَجْزِى ٱللَّهُ ٱلشَّـٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ ﴾
[آل عمران: ١٤۴]

ژباړه: محمّد ﷺ نه دی مګر د الله يو رسول دی، په تحقيق سره تر ده ﷺ د مخه ډېر رسُولان تېر سوي دي، آيا که دئ ﷺ مړ سي يا شهيد کړل سي نو تاسي به بيرته پر شا و هغه خپل کفرته ګرځئ؟ او هر څوک چي بيرته هغه خپل کفر ته وګرځي هغه هيڅکله الله عزّوجلّ ته هيڅ ضرر نه رسوي، او شکر کوونکو بندګانو ته به الله جلّ جلاله ډېر ژر د خير بدله او جزاء ور کړي.

د دغه درس ايجابي او مثبت اثر، يا ښه نتيجه په هغه ورځ ښکاره سوه چي واقعاً رسول الله ﷺ د رفيق اعلیٰ و طرف ته رحلت وکړی، نو دغه د اُحُد آوازه او هغه چي د هغې آوازې په سبب دغه آيات شريف نازل سو مسلمانان يې ويښ او يوه ترخه حقيقت ته متوجه کړل، نو په کومه ورځ چي رسول الله ﷺ واقعًا رحلت وکړی مسلمانانو په غمجنو زړو د هغه ﷺ سره وداع وکړه او د هغه امانت و ساتلو ته متوجه سوه چي رسول الله ﷺ دوی ته ورپرې ايښی ؤ، هغه امانت څه شي دی؟

هغه امانت اسلام ته دعوت، امر بالمعروف، نهی عن المنکر او في سبيل الله جهاد دی او د دغه امانت په ساتلو او رسولو سره مسلمانان په خپل ايمان کي قوي او په عقيده کي شديد پاته سوه، دا به لا هم درته و وايم: تر کومه وخته چي مسلمانان دغه امانت ساتي او د هغه په رسولو کي کوښښ کوي کاميابي د دوی ده.

شپږم: د انبياء عليهم السلام د ژوند عادت داسي وي چي يو وار په امتحان مبتلاء کيږي او بيا آخرنۍ کاميابي د دوی وي او په دې کار کي حکمت دا دی: که همېشه کاميابي د انبياء عليهم السلام سره وي نو به په مسلمانانو هغه څوک ننوزي چي واقعًا مسلمانان نه دي، چي بيا به صادق او منافق نه سره پېژندل کيږي او که همېشه شکست د دوی سره وي نو هغه د بعثت او نبوت مقصد نه تر سره کيږي، نو د الٰهي حکمت تقاضاء دا وه چي د مسلمانانو دپاره يې نصرت او شکست دواړه سره يو ځای کړل، چي په دغه صورت کي صادق له کاذبه معلوم او جلا سي او دا هم په دې سبب چي د منافقانو نفاق د مسلمانانو څخه پټ ؤ، خو کله چي د اُحُد دغه قصې پيښي سوې او منافقانو هغه خپل نفاق په قول او عمل کي ښکاره کړی نو مسلمانان پوه سوه چي دوی د دوی په لباس کي دښمنان لري، نو و هغو ته آماده سوه او د هغو څخه يې ځانونه ساتل.

اووم: په ځینو ځایو کې د نصرت او بري ځنډېدل د نفس شکست دی، کله چې مسلمانانو ته د شکست حالات پېښ سوه صبر یې وکړی او منافقان عاجزه سوه.

اتم: الله عزوجل د خپلو مومنو بندګانو دپاره په جنت کې داسې کورونه او منزلونه جوړ کړي دي چې دوی په خپل عمل سره هغه مقام ته نه سي رسېدلای، نو ځکه الله جل جلاله دغو بندګانو ته داسې تکالیف او زحمتونه پیښ کړي چې د هغه تکالیفو او زحمتو په واسطه سره و هغه خپلو لوړو منزلو ته ورسیږي.

نهم: تاسې پوهېږی چې شهادت د ولایت د لوړو درجو څخه دی، نو الله جل جلاله خپل خاص بندګان په دغه درجه او مرتبه سره خاصوي.

لسم: الله جل جلاله د خپلو د ښمنانو د هلاک او په دوږخ کې د سختو عذابو إراده فرمایلې ده، نو خود دغه خپلو دښمنانو ته داسې اسباب برابر کړي چې دوی په هغه سره د هغه سخت او شدید عذاب وړ او لائق وګرځي، دغه اسباب لکه کفر او بغاوت، سرکښي او نافرماني او د الله عزوجل د دوستانو او عامو مسلمانانو زهیرول، چې د کفارو په دغو کارو سره د مسلمانانو ګنهونه توییږي او د دوی د هلاک سبب ګرځي.

یوولسم: تاسې راسی چې څه و هغو حالاتو ته هم متوجه سو چې د رسول الله ﷺ اصحاب په هغه وخت کې یو په بل پسې وژل کېدل، کوم چې دوی د مشرکانو د غشو او د تورو د ضربو څخه د ده ﷺ ساتنه په خپلو بدنو سره کول، دوی د غشو ترباران لاندې یو په بل پسې غځاړېدل، خو د دوی ټول کوښښ دا ؤ چې د رسول الله ﷺ ژوند و ساتي او بل یې د هیڅ شي پروا نه درلودل، د دغې عجیبې قربانۍ او فداکارۍ سبب او مصدر څه شي ؤ؟

د دغې قربانۍ اول مصدر ایمان پر الله او پر رسول الله ؤ او دوهم مصدر یې د رسول الله ﷺ سره محبت ؤ، دغه دواړه چې سره یو ځای سوه دغه عجیبه قرباني او فداکاري یې په وجود راوړل.

نو نن ورځ هم یو مسلمان و دغو دواړو مصدرو ته چې یو یې ایمان پر الله جل جلاله او رسول الله ﷺ دی او بل یې د رسول الله ﷺ محبت دی اړ او محتاجه دی، یوازې دا کفایت نه کوی چې یو څوک پر هغه عقیدوي شیانو د ایمان را وړلو دعوه وکړي،

کوم چې پر هغو ایمان را وړل لازم دي، ترڅو چې زړه یې د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ په محبت سره ډک نه سي، نو ځکه رسول الله ﷺ په هغه حدیث شریف کې چې امام بخاري یې د انس رضی الله عنه څخه روایتوي فرمایي:

« لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ»

ژباړه: تر هغو د یو چا ایمان کامل نه دی تر څو چې زه و هغه ته ترخپل پلار او خپل اولاد او تر ټولو خلکو خوښ او ګران نه سم.

او د دغه محبت تفصیل او بیان داسي کیږي: الله جل جلاله انسان ته عقل او زړه ورکړي دي.

عقل د دې دپاره دی چې په هغه سره فکر وکړي او پر هغو شیانو ایمان را وړي چې پر هغو ایمان را وړل فرض او ضروري دي، او زړه یې د دې دپاره ورکړی دی چې دغه زړه د هغه چا او هغه شي په محبت کې استعمال کړي چې الله جل جلاله د هغه په محبت سره امر کړی دی، او د هغه چا یا شي په بغض او عداوت کې یې استعمال کړي چې الله جل جلاله د هغه په بغض او عداوت سره امر کړی دی.

نو که زړه د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ او د صالحه بندګانو په محبت نه سي مشغول خامخا به د شهواتو، خواهشاتو او محرّماتو په محبت سره ډک سي او که بیا چیري زړه د شهواتو او خواهشاتو په محبت ډک سو نو هیڅکله یوازي عقیده د دې سبب نه سي ګرځېدلای چې د عقیدې خاوند دې د قربانۍ او فداکارۍ و یوه عمل ته آماده کړي، چې دغه حقیقت هغه شئ دی چې د تربیې او اخلاقو علماوو د اَولِیاتو څخه بللی دی یا یې د بنسټ پر قسم منلی دی، او تجربو هم دغه شئ ثابت کړی دی. د دې دپاره به یو ښکاره مثال درته بیان کړم: د امریکا حکومت دا و نه کولای سوای چې هغه شئ عملي کړي چې پر هغه یې ایمان درلودی او د هغه شي پر فایده یې عقیده درلودل. مثلاً په ١٩٣٣ میلادي کال کي د امریکا حکومت یو قانون صادر کړی چې هغه قانون په عامو مجلسو کي د شرابو استعمالول منعه کړي وه. خو پر دغه قانون لږ موده لا نه وه تېره سوې چې قانون جوړوونکي بیرته پر شا ولاړل او د شرابو دنه ښبلو د درد په سبب یې هغه قانون چې دوی پر ځان لازم کړی ؤ لغوه

کړی او بیرته یې په عامو مجلسو کي خپل جامونه ډکول، دا ځکه چي محبت نه ؤ.
مګر بالمقابل هغه د رسول اللهﷺ اصحاب کرام وه چي نسبت د اوسني عصر و امریکایانو ته د ثقافت او مدنیت، د فایدو او ضررو په پوهه کي هیڅ نه وه، مګر فقط د اللهﷻ د امر په اورېدلو سره چي شراب مه چښئ، هغه ژیان چي په شرابو ډک وه خیري یې کړه، هغه ځمان چي په شرابو ډک وه مات یې کړه، حتّی هغه ګلاسونه چي شراب یې پکښي چښل مات یې کړه او په لوړ آواز سره یې ویل:
إنتهينا يارب! إنتهينا. یعني: پرېښوول یارب! پرېښوول.
د دغو دوو ډلو په منځ کي دا فرق ؤ چي د صحابهٔ کرامو په زړو کي یو شئ ؤ چي د هغه شي محبت یې درلودی نو ځکه خپل خواهشات یې د اللهﷻ د احکامو تابع ګرځولي وه، نو دغه قلبي محبت ؤ چي د رسول اللهﷺ د اصحابو پر زړو غالبه ؤ او دغه محبت دوی داسي کړي وه چي خپل ژوند یې د رسول اللهﷺ تر ژوند قرباناوه، او د رسول اللهﷺ د ساتني دپاره د مرګ په غېږ ورتله، دأحُد په غزاء کي داسي ډېر نادره مشاهد او حالات سته چي د دغه قلبي محبت ښکارندویه دي.
خوکه په دغه اوسني عصر کي د مسلمانانو زړونه په دغسي محبت سره ډک سي، داسي محبت چي دوی لږ څه د شهواتو او انانیت څخه لیري کړي، داسي محبت چي د دوی پر شهواتو او خواهشاتو غالبه سي نو به څه پېښه سي؟
دغه اوسني مسلمانان به یو نوی مخلوق سي خپل شان او شوکت به د مرګ د خولې څخه را وباسي پر خپلو دښمنانو به کامیابه سي، که څه هم د دغه کار په مخ کي ډېر مشکلات او خنډونه وي پر هغو ټولو مشکلاتو به د دغه قلبي محبت په سبب کامیابه سي او که ته غواړې چي د دغسي محبت خاوند سې او دغسي محبت ته لار پیدا کړې، نو فقط دغه را تلونکي څلور شیه عملي کړه زړه به دي د اللهﷻ او رسول اللهﷺ په صادقه محبت ډک سي.
اول: تر هر څه د مخه د اللهﷻ ټول عبادتونه د زړه په حضور او بېره سره کوه، کله ناکله و خپل رب اللهﷻ ته دعاء، عجز او زاری کوه.
دوهم: د اللهﷻ ذکر او یاد ډېر کوه، همېشه په صدق او اخلاص سره (لا إله إلاّ

الله) او (سبحان الله) وايه، البته د دغو دوو کلمو معنٰی ته به متوجه هم يې.

دريم: پر رسول الله ﷺ ډېر درود وايه، د هغه ﷺ په سيرت، اخلاقو او شمايلو کې فکر کوه او هغه ﷺ د ځان پېشوا او معلم وګرځوه.

څلورم: د الله عزوجل په هغو نعمتو کې ډېر فکر کوه چې تا ته يې درکړي دي او هغه يادوه، د ټولو نعمتو نسبت الله جل جلاله ته کوه نه د ځان و پوهې او هوښيارۍ ته.

که د اُحُد پر غزاء نور هم و تبصره کولو ته دوام ورکړم پوره کتاب ځني جوړېږي، خو زه به په دغه اندازه سره کفايت وکړم، نور نو تاسي کولای سی چې د سيرة النبي ﷺ پر هره ماده په خپله تبصره وکړی، دا فقط تا سي ته لار ښوونه وه چې څنګه او په کومه طريقه سره د سيرت النبي ﷺ څخه حکمتونه او درسونه را ايستلای سی.

دا د اُحُد د غزاء قصه وه، هغه لويه او شديده غزاء چې پر مسلمانانو تېره سوې ده، دا هغه غزاء وه چې د مسلمانانو دپاره ډېري تجربې او درسونه پکښې وه.

د اُحُد جنګ د مسلمانانو پر شهرت ډېر بد اثر وکړی د خلکو د زړو څخه د دوی هيبت و وتی، خلکو ته ضعيفه ښکاره سوه، پر مسلمانانو داخلي او خارجي مشکلات زيات سوه، پر مدينه منوره له هره طرفه خطرونه را وګرځېدل، يهودو، منافقانو او صحرايي عربو په ښکاره سره د دښمنۍ اعلان کاوه او هري ډلي دا إراده کړې وه چې مسلمانانو ته يو تکليف پېښ کړي، بلکه دا يې اميد ؤ چې مسلمانان ختم او فيصله کړي، نو ځکه د اُحُد پر جنګ دوې مياشتي لا نه وې تيري سوي چې د بنو أسد قبيلې د مدينې منورې د حملې دپاره ځانونه آماده کول او بيا د هجرت د څلورم کال د صفري په مياشت کې د عضل او قاره قبيلو داسي يو چم او دسيسه جوړه کړه چې دغه چم او حيله د رسول الله ﷺ د اصحابو څخه د لسو نفرو د وژل کېدلو يا شهادت سبب وګرځېده او په عين دغه مياشت کې د بنو عامر قبيلې داسي يو خيانت وکړی چې د رسول الله ﷺ اويا نفره اصحاب کرام پکښې و وژل سوه، چې دغه واقعه د (بئر معونه) په واقعه سره مشهوره ده، همدارنګه د بني نُضير يهودو په دغه وختو کې په ښکاره سره د دښمنۍ نارې وهلې، ترڅو چه د دغه کال يعني: د هجرت د څلورم کال د ربيع الأول په مياشت کې يې داسي يو چم جوړکړی چې په هغه کې يې

د رسول الله ﷺ د وژلو إراده کړې وه او د هجرت د څلورم کال د جمادى الأول په میاشت کې د بنو غطفان قبیلې پر مدینه منوره د حملې إراده وکړه.

مقصد دا: کوم هیبت او دبدبه چې مسلمانانو د اُحُد په جنګ کې د لاسه ورکړه، د هغه په سبب تر څه مو دې پورې مسلمانان له هره طرفه د خطر سره مخامخ سوه، مګر دا د رسول الله ﷺ حِکمت ؤ چې دغه خطرونه یې دفعه کړل او مسلمانانو ته یې بیرته هغه د لاسه وتلی هیبت را وګرځاوه او دوی ته یې بیرته مجد او لوړ والی، شان او شوکت د سره ور وګټل.

هغه اول کار چې رسول الله ﷺ د دغه هیبت د راګرځولو دپاره وکړی هغه! هغه وحمراء الأسد ته وتل وه، دا چې په پرون کې د اُحُد جنګ پای ته ورسېدی او په نن کې رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو سره په دښمن پسې حمراء الأسد ته وزي په دغه کار سره یې تر ډیري اندازې د خپل لښکر هیبت او شهرت وساتی، په دغه کار سره یې د مدینې منورې یهود او منافقان په حیرت کې واچول او بیا تر هغه وروسته یې نور داسې عسکري حرکتونه تر سره کړه چې په هغه سره یوازې دا نه چې مسلمانانو خپل پخوانۍ هیبت او دبدبه لاس ته را وړل بلکه تر هغه یې زیاتوب هم وکړی، نو زموږ په را تلونکې بحث کې به إن شاء الله تعالىٰ دغه موضوعات په تفصیل سره درته بیان سي.

اوس به هغه حادثات او واقعات درته بیان سي چې د اُحُد او د خندق د غزاوو په منځ کې پېښ سوي دي.

د ابو سلمه رضي الله عنه سَرِیه

اول هغه څوک چې د اُحُد تر غزاء وروسته د مسلمانانو پر ضد را پورته سوه هغه د (بنو أسد) قبیله وه غواړي چې پر مدینه منوره حمله وکړي، ځکه د دوی دا خیال ؤ چې مسلمانان د اُحُد د جنګ په واسطه تر اوسه ضعیفه دي، نو یې دا فکر کاوه چې پر مسلمانانو په ډېره آسانې سره کامیابه کیږو او دغه یې موقع ده چې پر مدینه منوره حمله وکړو او د مدینې خیر او برکت چې مقصد یې مېوې او مالونه وه یوسو، دبنو أسد د قبیلې مشر چې طُلَیحه بن خویلد نومېدی، دئ هغه څوک دی چې د رسول

الله ﷺ تر رحلت وروسته د ابوبکر الصدّیق ﷺ د خلافت په وختو کې بې د نبوت دعوه وکړه او د رِدّت په جنګو کې خالد بن ولید ﷺ ماته ورکړه او دئ وتښتېدی او بیا دغه طُلیحه په وروسته کې مسلمان سو او د فارس یا فارسیانو سره په جنګو کې په شهادت ورسېدی.

نو د مدینې منورې استخباراتو رسول الله ﷺ ته دا خبر ورساوه چې طلیحه او د ده ورور سَلَمه په خپل قوم کې ګرځي او خلک د مسلمانانو د جنګ دپاره سره یو ځای کوي، رسول الله ﷺ د دوی ترحملې د مخه د مهاجرینو او انصارو څخه یوه ټولۍ جوړه کړه چې د افرادو شمیر یې (۱۵۰) نفره ؤ، د دغې ټولۍ قومندان یې ابو سلمه ﷺ مقرره کړی، ابو سلمه ﷺ د هجرت د څلورم کال د محرم په میاشت کې د بنو أسد د قبیلې پر طرف حرکت وکړی، بنو أسد چې د مسلمانانو په دغه حال نه دي خبر نو خود د هغو تر حملې د مخه د هغو په بېخبرۍ کې د مسلمانانو له طرفه حمله پر وسوه.

د بنو أسد قبیله سره و پاشل سوه او په تېښته یې ځانونه خلاص کړه، مسلمانانو د هغو اوښان او پُسونه په غنیمت سره واخیستل او بیرته مدینې منورې ته سالم او غانم ولاړل، په دغه حمله سره د بنو أسد قبیله و بېرېدل او پر مدینه منوره یې هغه خپله حمله پرېښوول، ابو سلمه ﷺ پسله هغه چې مدینې منورې ته ورسېدی تر هغه زخم یې وینه ایله سوه چې د اُحُد په ورځ زخمي سوی ؤ او پسله لږ مودې وفات سو.

د خالد بن سفیان الهُذلي دوژلو دپاره د عبدالله بن أنیس ﷺ لېږل

د مدینې منورې په جنوب کې و مکې مکرمې ته نژدې یوه قبیله اوسېدل چې د هُذیل قبیله ورته ویل کېده د دغې قبیلې مشر او رئیس خالد بن سفیان الهُذلي نومېدی، دغه خالد بن سفیان غوښته چې پر مدینه منوره یوه قوي او شدیده حمله وکړي، نو د دغې حملې د عملي کولو دپاره یې د لښکر په جوړولو او را ټولولو شروع وکړه، د ده په غوښتنه له هره ځایه خلک ورته راتله، هلته بیا د مدینې منورې استخباراتو دغه خبر و رسول الله ﷺ ته ورساوه چې خالد بن سفیان د مسلمانانو د جنګ دپاره لښکر

جوړوي. رسول الله ﷺ إراده وکړه چې د مخه تر دې چې خالد پر مدينه منوره حمله وکړي بايد مسلمانان د دې حملې او خطره څخه خلاص سي. رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو څخه يو نفر اختيار کړی چې ډېر هوښيار او ذکي. دلاوره او قوي سړئ ؤ. د دغه سړي نوم عبدالله بن أنيس ؤ. رسول الله ﷺ ورته و فرمايل: ولاړ سه که دي وکولای سوای چې خالد بن سفيان و وژنې وې وژنه. عبدالله بن أنيس و ويل: يا رسولَ الله! زه خالد بن سفيان په رنګ نه پيژنم. رسول الله ﷺ و فرمايل: هر وخت چې يې و وينې زړه به دې د بيرې ډک سي. يعني: ځني و به بېرېږې (*رسول الله ﷺ د خالد بن سفيان د پېژندلو دپاره دغه د بيرېدلو نښاني ورته وويل*) خو عبدالله وايي: زه د دغې خبري څخه ډېر په تعجب کي سوم. ځکه زه هيڅ وخت او د هيچا څخه نه وم بيرېدلی او اوس به څنګه او ولې بېرېږم؟

خير عبدالله بن أنيس ﷺ د تګ دپاره ځان آماده کړی او يوازي رهي سو د مدينې منورې څخه قريب تر مکې مکرمې پوري يې تګ وکړی، دغه سَرِيې ته (د عبدالله بن أنيس سريه) ويل کيږي، ځکه دئ په خپله يوازي يوه ټولۍ وه چې د يوه جنګي يا عسکري هدف او مقصد دپاره رهي سوی ؤ او پر ټوله لار يوازي رهي ؤ، پر لاري نه د ده څخه څوک بېرېږي او نه يې په ده پروا کيږي، ځکه دئ يو نفر دی او اسلحه هم ور سره نسته، ده فقط يو خنجر د ځانه سره پټ اخيستی ؤ نور نو دباندي نه توره لري نه نوره اسلحه، د ماځيګر د لمانځه وخت ؤ چې دئ د بني هُذيل منطقې ته ورسېدی، هلته يوې غونډۍ ته وختی، د الله ﷻ په إراده کله چې دئ غونډۍ ته وختی هلته يې يو نفر وليدی چې ښځي هم ور سره دي، د هغه نفر په ليدلو سره د عبدالله ﷺ زړه په بېره ډک سو، د دغه سړي څخه ډېر و بېرېدی او دا هغه علامه او نښاني وه چې رسول الله ﷺ د خالد بن سفيان د پېژندلو دپاره ورته ويلې وه.

عبدالله وايي: زه پوه سوم چې دغه نفر خالد بن سفيان دی او زما د مقصد سړئ هم دغه دئ دی بايد وې وژنم، اوس د ماځيګر د لمانځه وخت دی که لمونځ کوم ښايي دئ را څخه ولاړ سي او که دئ وژنم ښايي لمونځ را څخه قضاء سي، نو زه د ده پر طرف ور رهي يم او په اشارې سره لمونځ کوم تر څو چې و خالد ته ور رسېدم ما لمونځ

پوره کړی ؤ، خالد ته ور ورسېدم، خالد پوښتنه را څخه وکړه چې څوک يې؟ ما ويل: د خزاعه د قبيلې يو نفر يم او اورېدلي مي دي چې ته د محمّد ﷺ د جنګ دپاره لښکر جوړوې، نو مي دا خوښه و بلل چې ستا سره په دې جنګ کې شريک سم، خالد ويل: هو دا ښه کار دی، ما نوري خبري ور سره شروع کړې، خالد زما له طرفه مطمئن او ښغمه ؤ ځکه زما سره هيڅ اسلحه نسته نو ده هم مجلس را سره شروع کړی او هغه د ده سره ملګري ښځي زمو‍ږ څخه څه ليري او ګوښه سوې.

عبدالله ﷺ وايي: کله چې ښځي ليري سوې نو مي خنجر را وايستی او پر خالد وارونه کوم ترڅو چې دا مي يقين سو چې اوس نو مړ دی د خالد سر مي پرې کړی او را سره وامي خستی، وروسته ښځي راغلې که ګوري سړئ مړ پروت دی او زه تللی يم، ښځو نارې او بُغاري کړې څو خلک سره راټول سوه خو عبدالله تللی او پټ سوی ؤ.

عبدالله ﷺ د هجرت د څلورم کال د محرم د مياشتي پر پنځم تاريخ په دغه خپله وظيفه پسي د مدينې منورې څخه رهي سو او د شنبې په ورځ چې د محرم د مياشتي (۲۳) تاريخ ؤ بيرته مدينې منورې ته ورسېدی، چې په دې حساب عبدالله ﷺ (۱۸) ورځي د مدينې منورې څخه غايب ؤ، اوس چې عبدالله مدينې منورې ته ورسېدی او رسول الله ﷺ چې د ليري وليدی ورته خندل يې او وې فرمايل:

«أَفلَحَ وَجهُکَ يَا عَبدَ اللهِ! عبدالله وويل: أفلح وجهُکَ يَا رسولَ اللهِ!».

ورونو! دا د عربو اصطلاح وه چې يو څوک به پر خپل مقصد کامیابه سو دغه جمله به ورته ويل کېده چې د لفظ ترجمه يې داسي ده (کامیابه او مقصد ته ورسېدی ستا مخ) نو ځکه د دواړو له طرفه دغه جمله و ويل سوه او عبدالله ﷺ د خالد بن سفيان الهُذلي سر د رسول الله ﷺ مخ ته کېښېناوه.

رسول الله ﷺ خپله لکړه و عبدالله ته ورکړه او وې فرمايل: د قيامت په ورځ دغه لکړه زما او ستا په منځ کې علامه او نښانه ده، عبدالله ﷺ دغه لکړه د مرګ تر وخته ور سره و ساتل او د مرګ په وخت کې يې وصيت وکړی چې دغه لکړه دي زما سره په کفن کې کېښېښوول سي.

خالد بن سفيان الهُذلي چې د کفارو د رئيسانو څخه يو رئيس ؤ په دغه طريقه سره

و وژل سو او د عبدالله بن اُنیس په همت او مړانه سره مسلمانان د هُذیل د قبیلې د هغې لويي حملې څخه خلاص سوه، ځکه د خالد بن سفیان په وژل کېدلو سره د هذیل قبیله سره و پاشل سوه او پر مدینه منوره حمله پاته سوه.

د عَمرو بن العاصؓ اسلام

په دغه وختو کي عَمرو بن العاص چي د قریشو او د مکې مکرمې د اهله څخه ؤ او پر هغه خپله عقیده د شرک یا بت پرستۍ ؤ غوښتل چي حبشې ته د تجارت دپاره ولاړ سي نو یې د څرمني څخه د جوړو سوو شیانو هدیې او تحفې (سوغاتونه) د حبشې د پاچا نجاشي دپاره ور سره واخیستې، چي په هم عینِ دغه وخت کي رسول اللهﷺ عَمرو بن اُمیه الضُمري ؓ حبشې ته د دې دپاره لېږلی ؤ چي اُم حبیبه د ابوسفیان لور رسول اللهﷺ ته ورپه نکاح کړي.

ام حبیبهؓ چي مسلمانه وه او پلار یې ابوسفیان د کفر رئیس او د مکې مکرمې مشر ؤ، دغه ام حبیبهؓ د خپل مېړه عبید الله بن جحش او نورو مسلمانانو سره حبشې ته په هجرت تللې وه او عبید الله بن جحش هلته په حبشه کي مړ سو، یا په بل روایت کي وایي: چي عبید الله بن جحش اسلام پرېښاوه او نصراني سو، څرنګه چي ښځه یې ام حبیبهؓ مسلمانه وه نو یې دا پرېښوول، په هر حال یا یې مېړه مړ سو یا نصراني سو او اُم حبیبهؓ یوازي پاته سوه، د بل په وطن او د هجرت په حال کي مېړه او سر پرست هم نه لري، نو رسول اللهﷺ په دوه سببه غوښته چي دا په نکاح کړي یو دا چي د دغي نکاح اوخېښۍ په سبب ابوسفیان د دې پلار چي د قریشو مشر دی د اسلام او مسلمانانو دښمني پرېږدي او ممکن اسلام ته تشویق سي (*ځکه په عربو کي خپښي او دوستۍ ته په درنه سترګه کتل کېده*) او بل دا چي دغه مسلمانه ښځه په حبشه کي بې سر پرسته نه سي پاته، نو رسول اللهﷺ دغه عَمرو بن اُمیه الضُمريؓ حبشې ته ولېږی چي ام حبیبه و رسول اللهﷺ ته په نکاح کړي، عَمرو بن اُمیهؓ او عَمرو بن العاص دواړه په یوه وخت کي حبشې ته ورسېدل، عَمرو بن العاص چي د رسول اللهﷺ قاصد په حبشه کي ولیدی په زړه کي یې دا فکر پیدا سو چي عَمرو

بن أمیه رضي الله عنه اسیر و نیسي او مکې مکرمې ته یې ور سره بوزي، کله چې عَمرو بن العاص د هدیو او تحفو سره د نجاشي مجلس ته ورغلی نو یې نجاشي ته یې وویل: دغه عَمرو بن أمیه ما ته را تسلیم کړه چې مکې ته یې را سره بوزم، نجاشي په قهر ورته و ویل: ته غواړې چې د هغه چا قاصد په لاس درکړم چې هغه ته ناموس اکبر راځي؟ یعني: جبریل علیه السلام ورته راځي، عَمرو بن العاص چې مشرک ؤ او د آسماني أدیانو معلومات نه ؤ ور سره په تعجب کې سو او ویل: څنګه ناموس اکبر ورته راځي؟

د حبشې پاچا نجاشي و عَمرو بن العاص ته وحيِ او د وحیو د نزول طریقه په تفصیل سره بیان کړه چې وحيِ څه شي دي او پخوانیو انبیاوو ته څنګه او د چا په واسطه سره نازلېدې او اوس و رسول الله ﷺ ته څنګه نازلیږي، د وحیو او انبیاء علیهم السلام په باره کې یې دومره تفصیل او معلومات ورکړه چې د عَمرو بن العاص اسلام خوښ سو او مسلمان سو.

ښه متوجه سی! عَمرو بن العاص رضي الله عنه چې قریش او د مکې مکرمې اوسېدونکی دی د ده مسلمانېدل یا اسلام راوړل د حبشې د پاچا د نجاشي په واسطه سره وه، دا هم الهي قدرت دی چې د عربو څخه یو نفر بلکه د اهلِ مکې او قریشو څخه یو نفر د یوه حبشي په واسطه ایمان را وړي او مسلمانیږي.

دا د عَمرو بن العاص رضي الله عنه د اسلام را وړلو قصه وه.

بیا چې عَمرو بن العاص مکې مکرمې ته ولاړی څه موده وروسته یې مدینې منورې ته هجرت وکړی او د رسول الله ﷺ سره یې بیعت وکړی، د عَمرو بن العاص هجرت او بیعت د مکې مکرمې تر فتحې د مخه وه چې د دغې واقعې تفصیل به په وروسته کې پر خپل وخت درته بیان سي.

او کله چې امّ حبیبه بنت ابوسفیان ته د رسول الله ﷺ له طرفه مرکه وسوه، په دغه نکاح کې د دې وکیل د دې د اقرباوو څخه یو نفرؤ چې نوم یې خالد بن سعید بن العاص ؤ او د رسول الله ﷺ وکیل عَمرو بن أمیه الضُمري رضي الله عنه ؤ او هغه څوک چې د نکاح خُطبه یې وویل او نکاح یې و تړل د حبشې پاچا نجاشي ؤ، د اُم حبیبه رضي الله عنها مَهر څلور زره درهمه کښېښوول سو او د نکاح مهماني هم نجاشي جوړه کړه،

دا د اُمّ المومنین اُمِّ حبیبه بنت أبي سفیان رضي الله عنها سره د رسول الله ﷺ د نکاح قصه وه چې ولي او د څه مقصد دپاره رسول الله ﷺ په نکاح کړه.

د رجیع د اوبو غمجنه واقعه

د هجرت د څلورم کال د صفري په میاشت کې رسول الله ﷺ او مسلمانانو ته یوه زړه دردوونکې واقعه پېښه سوه چې د سیرت او تاریخ په کتابو کې د (فاجعۀ ماء رجیع) په نامه سره یادېږي چې هغه واقعه داسې وه:

د عربو دوې قبیلې چې د عضَل او قاره په نامه سره یادېدلې، دغه قبیلې اسلام دښمني قبیلې وې او دا یې إراده وه چې پر مدینه منوره حمله وکړي، څرنګه چې دغه قبیلې لویې او قوي قبیلې نه وې او یوازې دوی نه سوای کولای چې پر مسلمانانو حمله وکړي نو یې د هُذیل قبیلې ته نفر ولېږل او ویل: موږ غواړو چې پر مسلمانانو حمله وکړو تاسې هم په دغه جنګ کې زموږ مرسته وکړی، د هُذیل قبیلې و ویل: یا، مسلمانان قوي دي دوی زموږ مشر او سردار خالد بن سفیان زموږ په منځ کې و وژی نو موږ نه سو کولای چې پر مسلمانانو حمله وکړو مګر هو که مسلمانانو پر تاسې حمله وکړه هغه وخت بیا موږ ستاسې مرسته او کومک کوو، اوس نو د عضل او قاره قبیلې نه سي کولای چې یوازې دوی پرمسلمانانو حمله وکړي مګر هلته بیا د هذیل قبیلې وعده ور سره کړې ده که مسلمانانو پرتاسې حمله وکړه موږ مو مرسته کوو، اوس نو د عضل او قاره د قبیلو افراد داسې کارونه کوي چې مسلمانان مجبوره کړي چې پر دوی حمله وکړي نو یې څه وکړه؟

څو نفره یا یوه ډله یې رسول الله ﷺ ته ور ولېږل چې دغې ډلې په ښکاره سره ایمان راوړی او هلته په مدینه منوره کې د مسلمانانو سره ژوند کوي لمنځونه کوي او په ظاهره مسلمانان دي، بیا یې رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! که زموږ سره څو نفره د دې دپاره ولېږې چې هلته زموږ قوم ته اسلام او قرآن ور وښوي ښایي زموږ قوم هم مسلمانان سي او موږ دغه ستا نفرو ته جِوار یا امان ورکوو چې څوک به تکلیف او آزار نه ورکوي، د نبي الرّحمه ﷺ هم امید پیدا سو چې ښایي د عضل او قاره

قبیلې ایمان را وړي او کوم اصحاب چې زه ورلېږم هغه هم د دغو نفرو د جوار په سبب په امان کي دي، نو یې شپږ نفره یا په بل صحي روایت کي لس نفره د خپلو اصحابو کرامو څخه د دوی سره ولېږل چې دغه نفر ټول د قرآن مجید حافظان وه او د دوی مشر یې عاصم بن ثابت ﷺ مقرره کړی، کله چې اصحاب کرام دغو قبیلو ته ور نژدې سوه نو یې د رجیع د اوبو سره واړول (*د رجیع اوبه د هذیل د قبیلې اوبه دي چې د جدې او رابغ په منځ کي وې*) دغه د مسلمانانو ملګرو خلکو چې منافقان دي د هُذیل د قبیلې یو کلي په خبر کړی چې هغو ته (بنولحیان) ویل کېدل، مسلمانان مطمئن او په بېغمه زړه سره ناست دي چې ناڅاپه لښکر پر را وګرځېدی او دوی یې محاصره کړل، مسلمانان فقط لس نفره دي او د کفارو ډله تر سلو نفرو زیات دي، مسلمانانو وویل: هغه عهد او امان څه سو؟ کفار وایي: نه عهد سته نه امان تسلیم سی، د مسلمانانو سره هم اسلحه سته مګر شمېر یې نسبت وکفارو ته لږ او هیڅ نه دی، نو مسلمانان یوې لوړي ته وختل او ویل نه تسلیمېږو، کفارو ورته وویل: موږ عهد او وعده درسره کوو که تاسي تسلیم سی موږ ستاسي څخه یو نفر هم نه وژنو.

عاصم ﷺ وویل: زه خو د کافر په امان هیڅکله نه تسلیمېږم او نه ور کښته کېږم او تر هغو یې جنګ ور سره کاوه ترڅو چې عاصم ﷺ د شپږو نورو ملګرو سره د غشو په ویشتلو په شهادت و رسېدی، اوس د مسلمانانو څخه فقط درې نفره پاته سوه چې هغه خُبیب بن عدي، زید بن الدَثنه او عبدالله بن طارق وه، کفارو بیا د دغو درو نفرو سره عهد او وعدې وکړې ویل: که چیري تاسي تسلیم سی موږ هیڅ تکلیف نه درکوو، نو دغو درو نفرو په خپل منځ کي سره وویل: موږ درې نفره نه سو کولای چې د پوره لښکره سره وجنګېږو په جنګ کي مو مرګ حتمي دی او که ځانونه تسلیم کړو بنایي دوی د خپلې وعدې سره موافق امان راکړي نو دغه درې نفره تسلیم سوه، اوس چې د هغې لوړي څخه ورکښته سوه کفارو د دوی په تړلو شروع وکړه، عبدالله بن طارق ﷺ وویل: دا خو یې اول غدر نو یې په جنګ شروع وکړه، عبدالله بن طارق ﷺ یې هم شهید کړی، بیا یې زید او خبیب ﷺ وتړل او مکې مکرمې ته یې بوتله هلته یې پر قریشو خرڅ کړه.

مګر د مخه تر دې چې کفار د دغه ماء رجیع د منطقې څخه ولاړ سي دوی غواړي

چي د عاصم بن ثابت رضي الله عنه هغه چي وژل سوی دی سر پرې کړي او له ځانه سره يې مکې مکرمې ته يوسي، دا ولي؟

که ستاسي په ياد وي د اُحُد په غزاء کي د کفارو د بيرغ اخيستونکو څخه دوه نفره د عاصم رضي الله عنه له طرفه و وژل سوه، هغه دوه ورونه چي د کفارو بيرغ يې پورته کاوه عاصم رضي الله عنه د هغو د مور سُلافې په حضور و وژل او سلافې و ويل: که هر چا د عاصم سر را ته را وړی د سر په کوپړۍ کي به يې شراب و چښم او سر به يې هغه سړي ته په سرو زرو ور ډک کړم.

نو اوس کفار غواړي چي د عاصم بن ثابت رضي الله عنه سر پرې کړي او سلافې ته يې د هغه انعام اخيستلو دپاره ور وړي.

خو دلته بيا يو بل کيفيت هم ؤ، هغه دا چي عاصم رضي الله عنه په پخوا کي چي دئ په مدينه منوره کي ؤ قسم کړی ؤ چي والله زه به په ټول عمر مشرک ته لاس ورنه وړم او نه به مشرک پرېږدم چي ما ته لاس را وړي او پسله دغه قسمه نه ده مشرک ته لاس ور وُړی ؤ او نه يې مشرک پرې ايښی ؤ چي ده ته لاس ور وړي، اوس مشرکان غواړي چي د ده سر يوسي مګر الله ﷻ هغه د ده قسم د ده تر مرګ وروسته په داسي ډول سره ور پوره کړی چي مشرکان يې نه پرېښوول چي د عاصم رضي الله عنه جسد ته لاس ورووړي.

هغه داسي: چي د الله ﷻ په امر دومره غالبوزي راغلې لکه يوه اوريځ او د عاصم رضي الله عنه د جسد پر شا وخوا ګرځي، دومره ډېري غالبوزي وې چي کفار د دغو غالبوزو په واسطه هيڅ نه سي کولای چي د عاصم رضي الله عنه جسد ته ور نژدې سي د الله ﷻ د لښکرو څخه يو لښکر د دغه نېک او صالح سړي د جسد حفاظت او ساتنه کوي، کفارو هر څه کوښښ وکړی چي دغه جسد ور سره واخلي مګر غالبوزو نه پرېښوول چي ور نژدې سي د عاصم رضي الله عنه بدن يې د دوی څخه ساتی، کفارو سره و ويل: تر ماښامه صبر وکړی چي شپه سي غالبوزي په خپله ځي ځکه غالبوزي په شپه کي نه ګرځي، اوس چي شپه نژدې کيږي په الٰهي امر سره باران شروع سو او تر ماښامه دومره باران و اورېدی چي سېلونه و بهېدل، يو لوی سېل د عاصم رضي الله عنه پر جسد ورغلی او هغه يې ور سره يو وړی، کفارو هر څه کوښښ وکړی چي د عاصم رضي الله عنه جسد

راوګرځوي مګر سېل دومره لوی او قوي ؤ چي څوک ور نژدې کېدلای نه سي.
سیلاب د عاصم رضي الله عنه جسد تر ډېر لیري ځایه یوووړی او بیا د سېل په منځ کي ښخ او ورک سو ځای یې هم چا ته نه سو معلوم چي چیري ښخ کړل سو، نو ځکه عاصم رضي الله عنه ته (دفینُ الله) یا (دفینُ الملائکه) ویل کیږي، یعني: الله جل جلاله یا ملائکو ښخ کړی دی.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه به ویل: الله جل جلاله د عاصم رضي الله عنه قسم د ده په ژوند او د ده په مرګ کي ورپوره او وفاء کړی، یعني: هیڅکله د کفارو لاس نه ورورسېدی.

اوس نو د کفارو سره فقط دوه نفره بندیان پاته سوه چي یو یې زید بن الدَّثِنه رضي الله عنه ؤ او بل یې خُبیب بن عدي رضي الله عنه دی، دغه دوه نفره یې مکې مکرمې ته و رَسُول او هلته یې پر قریشو خرڅ کړه، زید بن الدَّثِنه رضي الله عنه صفوان بن اُمیه رانیوی چي د خپل پلار (هغه چي په *بدر کي وژل سوی ؤ*) په بدل کي یې ووژني او د وژلو دپاره یې ترحرم دباندي تنعیم ته بوتلی، د زید رضي الله عنه د وژلو ننداري ته ابوسفیان د قریشو رئیس ور وتلی ؤ، ابوسفیان و زید رضي الله عنه ته وایي: یا زید په دې راضي یې چي محمّد ﷺ ستا پرځای زموږ سره بندي وای او هغه ستا پرځای وژل سوی وای؟ زید رضي الله عنه وویل: والله هیڅ مي نه ده خوښه او نه راضي یم چي محمّد ﷺ ته اوس پر هغه خپل ځای چي دئ ﷺ هلته دی زوز په جګ سي او زه خلاص سم، یعني: د ځان په مرګ خوښ یم خو دا نه قبلوم چي په رسول الله ﷺ زوز جګ سي، ابوسفیان و ویل: والله ما داسي څوک نه دی لیدلی چي خپل ملګري دي دومره محبت ور سره لري او دومره دي پرګران وي لکه محمّد ﷺ چي پر خپلو اصحابو ګران دی او بیا یې زید رضي الله عنه شهید کړی.

مګر خُبیب بن عدي رضي الله عنه د حارث زامنو رانیوی، ځکه حارث د بدر په ورځ د خبیب رضي الله عنه له طرفه وژل سوی ؤ، اوس د حارث زامنو غوښتل چي د خپل پلار په بدل کي یې و وژني، نو خبیب یې د دوی د یوې آزادي سوي مینځي په کور کي د دې دپاره بندي کړی چي په وروسته کي یې و وژني، خو په دغه کور کي چي خبیب رضي الله عنه بندي دی یوه ښځه وه چي ده رضي الله عنه ته به یې خواړه ور وړل او بیا په وروسته کي هغه ښځه مسلمانه سوه نو هغه ښځه وایي:

والله ما د خُبیب په مثل بندي نه دی لیدلی، ځکه خبیب رضي الله عنه دننه په یوه کوټه

کي په ځنځيرانو تړلی ؤ خو زه چي به دغي کوټې ته د خوړو ور وړلو دپاره ورغلم په والله مابه ليدل چي ده ته به انګور پراته وه او د دغو انګورو وابښکي به دومره لوی وه لکه د سړي سر او په والله په دغه وخت کي په ټوله جزيرةُ العرب کي انګور نه وه، يعني: د انګورو موسم هم نه ؤ او ده ته به انګور پراته وه، ښځه وايي: ما به پوښتنه ځني وکړه چي دا انګور له کومه درته راغله؟ ته په کوټه کي په ځنځيرانو تړلی بندي يې او د مېوې موسم هم نه دی تا ته مېوه پرته ده دا له کومه درته راغله؟ خبيب ﷺ به راته ويل: دا د الله جَلَّ جَلَالُهُ له طرفه څخه ده (دا د خبيب ﷺ کرامت ؤ)

بيا يې يوه ورځ خبيب ﷺ ته خبر ورکړی چي نن ورځ ستا د وژلو ورځ ده، نو ده ﷺ هغي ښځي ته چي دئ يې په کورکي بندي ؤ و ويل: که دي ماته يوه چاړه را ولېږل چي په هغه سره د خپل بدن ځيني ورېښتان ايسته کړم، ښځي ويل: ښه دی، ښځه ولاړه او د يوه لس کلن هلک په لاس يې چاړه ورکړه چي هغه هلک د دې زوی ؤ ويل: دغه چاړه يوسه خبيب ته يې ورکړه، هلک چاړه واخيستل او ولاړی د هلک تر تګ وروسته ښځه پوه او متوجه سوه چي ما څومره غلط کار وکړی هلک او چاړه مي دواړه ور ولېږل، هلک به ونيسي په چاړه به يې حلال کړي.

اوس خو هلک تللی دی د ښځي نور څه په وسه نه وه پوره نو پسي ور رهي سوه، هلک تر ښځي د مخه خبيب ﷺ ته ور رسېدلی دی او چاړه يې ورته ونيول، خبيب ﷺ وويل: افسوس دي وي تا ښځي لره او بيا يې هلک ته و ويل: آيا ستا مور د غدر او خيانت څخه نه بېرېدل؟ خير د هلک څخه يې چاړه واخيستل او هلک يې د ځان سره کېښناوه د ماشومانو پر قسم لوبي او محبت ور سره کوي، په دغه وخت کي د هلک مور په ځغستا ور ورسېدل او دا حال يې وليدی چي زوی يې د خبيب ﷺ پرځنګانه ناست دی او د خبيب په لاس کي چاړه ده کولای سي چي دغه اوس هلک و وژني او د ځان انتقام واخلي، نو د ښځي څخه يوه لويه چغه وسوه، خبيب ﷺ ورته و ويل: و بېرېدې چي زه به يې و وژنم؟ زموږ مسلمانانو غدر عادت نه دی واخله زوی دي بوزه.

بيا نو د خبيب ﷺ د وژني د ليدلو او ننداري دپاره دېر قريش تنعيم ته ور و وتل، دلته نو خبيب ﷺ ورته و ويل: که مو خوښه وي او دومره مي پرېږدی چي دوه رکعاته

لمونځ وکړم؟ کفارو ویل: وې کړه.

(خبیب ﷺ هغه اول سړی دی چې د اعدام په وخت کې یې د لمونځ کولو طریقه کېښېووله او رسول الله ﷺ چې دغه د ده لمونځ کول واورېدل دغه عمل یې رد نه کړی او په اسلام کې دغه د اعدام په وخت کې د لمونځ کولو طریقه پاته سوه. په وروسته کې هم ډېرو مسلمانانو دغه لمونځ کړی دی، دغه اوس چې د اعدام یا قصاص په وخت کې دوه رکعاته لمونځ کېږي دا هغه د خبیب ﷺ طریقه او متابعت دی)

کله چې خبیب ﷺ د لمانځه څخه فارغه سو نو یې و ویل: په والله که دا بېره نه وای را سره چې تاسي به وایاست: بې غیرته ؤ له مرګه وېرېدی ما به دغه لمونځ نور هم اوږد کړی وای مګر ستاسي د دغي خبري په سبب مي لمونځ کوتاه کړی.

د لمانځه تر آداء کولو وروسته یې خبیب ﷺ پر صلیب وځړاوه او د ده په وهلو یې شروع وکړه، په یوه وار یې نه وژني بلکه کرار کرار یې په تورو وهي، خبیب ﷺ کفارو ته په ښرا کولو شروع وکړه او ویل:

«اللّهمَّ أحصِهِم عَدَدًا، واقتُلهُم بَدَدًا، وَلاَ تَبقِ مِنهُم أحَدًا»

د ابوسفیان سره خپل زوی معاویه ور سره ؤ زوی یې پر مځکه غځار کړی او ابوسفیان په خپله هم پر مځکه پرېوتی ځکه د مشرکانو دا عقیده وه: که چا ته ښرا کیږي او هغه نفر ځان پر مځکه واچوي هغه ښرا نه ور رسیږي نو ځکه دوی خپل ځانونه پر مځکه واچول، بیا نو خبیب ﷺ و ویل: الهي موږ ستا د نبي رسالت و رساوه موږ تلو چې ستا دین خلکو ته و رسوو او هغو پر موږ ظلم وکړی او په دغه ډول مو وژني، الهي زموږ سلام ستا نبي ﷺ ته ورسوه او بیا و وژل سو.

په دغه وخت کې رسول الله ﷺ په مدینه منوره کې د خپلو اصحابو سره ناست ؤ اووې فرمایل: «لاَحَولَ وَلاَ قُوَّةَ الا باللهِ»

صحابهٔ کرامو پوښتنه ځني وکړه چې څه پېښه ده؟ یا رسولَ الله!

رسول الله ﷺ و فرمایل: دا جبریل ؤ چې د خبیب د وژلو خبر یې را ته را وړی.

دا د خبیب بن عدي ﷺ درجه او مقام ؤ چې جبریل علیه السلام له آسمانه مځکي ته راځي او د خبیب ﷺ د وژل کېدلو خبر یې رسول الله ﷺ ته را وړی.

د بئر معونه فاجعه

په عين دغه مياشت کې چې دغه د رجيع د اوبو دردناکه حادثه پېښه سوه يوه بله غمجنه واقعه هم مسلمانانو ته پېښه سوه چې تر هغه اولي حادثې ډېره غمجنه او دردناکه وه، چې دغه واقعه د سيرت په کتابو کې د (بئر معونه) په فاجعه سره مشهوره ده او د هغې واقعې خلاصه داسې ده:

عامر بن مالک چې په ملاعبُ الأسنه سره مشهوره ؤ او د بني عامر د قبيلې چې په نجد کې واقع وه مشر او سردار ؤ رسول الله ﷺ ته ورغلی چې د اسلام عقيده او احکام ځني واوري، پسله هغه چې قرآن او د اسلام احکام يې واورېدل اسلام يې خوښ سو مګر مسلمان نه سو، اسلام يې نه رَد کړی نه قبول، نو يې رسول الله ﷺ ته و ويل: يا محمّد! ﷺ که د مسلمانانو يوه ډله په نجد کې د بني عامر قبيلې ته را ولېږې چې اسلام او احکام يې ورته بيان کړي او ستا دين ته يې دعوت کړي زه اميد لرم چې هغه به يې قبول کړي او که زما قوم اسلام ته داخل سو زه هم د هغو سره يو ځای مسلمانېږم، رسول الله ﷺ و فرمايل: زه پر خپلو اصحابو د اهل نجد څخه بېرېږم، هلته نوري قبيلې سته چې د اسلام او مسلمانانو دښمني دي، عامر بن مالک و ويل: ستا اصحابو ته زه جوار ورکوم، که هر چا ستا پر اصحابو تېرئ او تجاوز وکړی لکه پر موږ بني عامر چې يې تېرئ کړی وي، په دغه جِوار د رسول الله ﷺ اطمينان حاصل سو نو يې د خپلو اصحابِ کرامو څخه څو نفره بني عامر ته د لېږلو دپاره اختيار کړل *(د نفرو په شمېر او عدد کې دوه روايته دي څوک وايي (۴۰) نفره وه څوک وايي (۷۰) نفره وه خو د (۷۰) نفرو روايت صحيح دی)*

رسول الله ﷺ د دغې اويا نفريزه ډلې مشر منذر بن عَمرو رضي الله عنه وټاکی، دغه اويا نفره ټول د قرآن کريم حافظان وه او په مسلمانانو کې علماء، ډېر صالح او د شرف خاوندان وه، کله چې عامر بن مالک ولاړی رسول الله ﷺ دغه نفر پسي ولېږل، دغه اصحاب کرامو په لار کې هم خلک اسلام ته دعوتول او اسلام يې ورته بياناوه، څو (بئر معونه) ته ورسېدل او هلته يې واړول (بئر) يعني: څاه، عادتاً خلک د اوبو

سره اړوي، نو دلته په دغه منطقه کې يو ځاى ؤ او مسلمانانو دلته واړول چې دغه منطقه د بني عامر او بني سُليم د قبيلو په منځ کې واقع وه.

دغه د مسلمانانو د اړولو منطقې ته يو بل د الله دښمن عامر بن طُفيل نژدې ؤ، چې دغه عامر بن طُفيل د عامر بن مالک ملاعبُ الأسنه وراره ؤ، اوس نو منذر بن عَمروﷺ چې د مسلمانانو د ډلې مشر دی د رسول اللهﷺ يو ليک چې دغه عامر بن طفيل ته يې ليکلى ؤ او هغه يې اسلام ته دعوتاوه د حَرام بن ملحانﷺ په لاس دغه عامر بن طفيل مشرک ته ور ولېږى او حرام بن ملحانﷺ د انسﷺ د مور ام سُلَيمﷺ ورور دى، مګر عامر بن طفيل يو خبيث سړئ او د اسلام دښمن ؤ.

کله چې حرام بن ملحان ورغلى او د رسول اللهﷺ ليک يې ورکړى د مخه تردې چې دغه خبيث د رسول اللهﷺ ليک و وايي ليک يې ځيري کړى او د خپلو نفرو ځخه يې يوه ته اشاره وکړه چې وهه يې، هغه نفر هم نېزه پورته کړه او حرام بن ملحانﷺ يې پر شا داسي و واهه چې نېزه يې تر ځيګر و وتل، په دغه وخت کې حرامﷺ ناري کړه: (الله اکبر، فُزتُ وَ ربِّ الکعبه) يعني: د کعبې په رب مي دي قسم وي چې کاميابه سوم، بيا نو غځار سو او شهيد و وژل سو، دغه وَهل په غدر او خيانت سره وه ځکه قانون داسي دى چې قاصد يا لېږل سوى نفر نه وژل کيږي او دغه عامر بن طفيل خائن قاصد و وژى.

هغه نفر چې حرام ﷺ يې و واهه هغه وايي: زه په تعجب کې سوم ما و وژى او دئ وايي زه کاميابه سوم، دا ځکه چې قاتل پر آخرت، جنت او دوږخ، د ښه او بد عمل پر جزاء ايمان نه درلودى، نو خود په کاميابي هم نه پو هېدى، مګر حرامﷺ چې مسلمان ؤ د هغه دپاره شهادت پوره کاميابي وه او په خوشاله سو نو ځکه يې و ويل: په والله کاميابه سوم، خو بيا په وروسته کې هغه قاتل هم مسلمان سو او دئ وايي: چې زما د اسلام سبب دغه د حرامﷺ جمله وه چې ويل: (فُزتُ وَربِّ الکعبه)

اوس چې عامر بن طفيل ملعون دغه قاصد حرام بن ملحانﷺ په غدر او خيانت سره و وژى نو يې قصد وکړى چې د ده هغه نور ملګري (مسلمانان او حافظان) هم و وژني، اول خو يې د بني عامر د قبيلې ځخه د مسلمانانو پر وژنه مرسته وغوښتل خو

هغو دغه د ده غوښتنه نه کړه قبوله ځکه ویل ملاعبُ الأسنه جوار او امان ورکړی دی، بیا یې د بني سُلیم د قبیلو څخه وغوښتل چې د دغه مسلمانانو په وژلو کې مرسته ور سره وکړي، د بني سُلیم د قبیلو څخه درو قبیلو دغه د ده غوښتنه قبوله کړه چې هغه قبیلې د: عُصَیّه، رَعل او ذکوان قبیلې وې، کفارو لښکر سره را ټول کړی او د رسول الله ﷺ د اصحابو پر شا وخوا را وګرځېدل، مسلمانان چې د عامر بن مالک یا ملاعب الأسنه په جِوار کې وه او هغه د دغو ټولو قبیلو رئیس ؤ په بېغمه زړه ناست دي، څوک عبادت کوي څوک قرآن مجید وایي هیڅ داسي فکر یې نه کاوه چې څوک دي حمله پر وکړي، چې ناځاپه لښکر پر را وګرځېدی او له هره طرفه یې حملې پر شروع کړې د (٧٠) نفرو مسلمانانو او د درو قبیلو د خلکو په منځ کې جنګ شروع سو مسلمانانو تر هغو جنګ وکړی چې اول تر آخره ټول شهیدان سوه بېله دوو نفرو چې یو یې عَمرو بن اُمیه الضمري رضي الله عنه ؤ او بل یې منذر بن عُقبه الأنصاري رضي الله عنه ؤ چې دغه دوه نفره د خپله ځایه څخه لیري تللي وه او د مسلمانانو اوښان یې څارل، خو یو بل درېیم نفر هم چې کعب بن زید بن النجار نومیدی ډېر زخمي ؤ او د وژل سوو کسانو په جمله کې پروت ؤ مګر روح پکښې ؤ، کفار یې په ژوند نه سوه پوه هغه هم پاته سو، چې بیا د خندق په غزاء کې شهید ووژل سو.

دلته د بئر معونه سره پاته مسلمانان ټول شهیدان کړل سوه، خو هغه دوه نفره لیري وه او اوښان یې څارل، دوی هلته په دښت کې دي او له هغه ځایه یې ولیدل چې پر هغه منطقه چې د دوی ملګرو اړولي دي په هوا ډېر مرغان ګرځي ویل والله دغه مرغان په یوه سبب دلته راټول سوي دي (*دا د دښتي خلکو تجربه ده یو شئ یې حس کړی*) نو هغه خپلې منطقې ته په ډېر احتیاط ور نژدې سوه او د یوې لوړې غونډۍ څخه یې ورته وکتل، وې لیدل چې ملګري یې ټول وژل سوي دي او سرونه یې پرې سوي دي، اوس دغه دوه نفره مشوره سره کوي چې موږ باید څه وکړو؟

عَمرو بن اُمیه رضي الله عنه و ویل: زما په فکر موږ باید ولاړسو او رسول الله ﷺ خبر کړو چې دغسې واقعه پېښه سوه مګر انصاري و ویل: والله زه په دې نه یم راضي چې له هغه ځایه څخه ولاړسم چې هلته منذر بن عَمرو رضي الله عنه وژل سوی دی زه هم باید د ده

سره و وژل سم، نو یې په دواړو پر کفارو حمله وکړه. انصاري هم شهید کړل سو او عمرو بن اُمیه ﷺ یې ژوندئ ونیوی اوس نو عَمرو بن اُمیه د کفارو په لاس کي بندي سو او عامر بن طفیل د خپله ځانه سره بوتلی پوښتنه یې ځني وکړه چي څوک او د کوم ځای یې؟ عَمرو ﷺ وویل: د بني الضُمره څخه یم، عامر بن طفیل وویل: دا څنګه ښه کار وسو زما مور نذر اېښی ؤ چي د بني الضُمره څخه به یو مریئ آزادوي.

اصلاً بني الضمره ټول ځر او آزاد وه په هغو کي مریئ نه ؤ او د عامر مور دغسي سخت او مشکل نذر اېښی ؤ او اوس د هغې نذر د عَمرو ﷺ په ایله کولو سره آداء کیږي.

نو عامر بن طفیل وویل: زه دي د دې دپاره ایله کوم چي زما د مور نذر آداء سي، د عَمرو بن اُمیه ﷺ سر یې ور وخروی (*چي دا په هغه وخت کي د مریي توب علامه وه*) او بیا یې ایله کړی، عَمرو بن اُمیه ﷺ په زهیر او غمجن زړه د مدینې منورې پر طرف په داسي حال کي رهي سو چي ډېر ترخه خبرونه ور سره وه، د رسول الله ﷺ د اویا نفرو هغو اصحاب کرامو چي په مسلمانانو کي د ډېر فضیلت خاوندان او د قرآن مجید حافظان وه د شهادت خبر ور سره دی، چي دې واقعې یو وار بیا د اُحُد غمجنه ورځ ور په یادول، په اُحُد کي (۷۰) نفره مسلمانان په مخامخ جنګ کي و وژل سوه، مګر دلته (۷۰) نفره په غدر او خیانت و وژل سوه، اوس نو عَمرو بن اُمیه چي مدینې منورې ته رهي دی په لارکي یوه قصه لري چي د هغې واقعې څخه ډېره لویه مسئله جوړه سوه چي لږ وروسته به دغه قصه درته بیان سي.

خو اوس دلته د بئر معونه سره د رسول الله ﷺ (۷۰) نفره اصحاب په غدر او خیانت سره شهیدان کړل سوه. ښه دې څخه چي دوی د جنګ تیاري او آمادګي ولري یا دي خبر ورکړل سي، دوی د ملاعب الأسنه په جوار کي وه او په یوه ناګهاني ډول سره لښکر پر را وګرځېدی په ظلم او خیانت په نجد او غطفان کي د بني عامر په قبیلو کي و وژل سوه، دا خبر و ملاعب الأسنه ته هغه چي د بني عامر د قبیلو رئیس او سردار ؤ ورسېدی، هغه په ډېر قهر او غضب سره و ویل: هغه کسان چي ما جوار ورکړی ؤ څنګه وژل کیږي؟ ما جوار ورکړی او عامر بن طفیل و وژل؟ نو په ډېر قهر د عامر بن طفیل پر طرف ور رهي سو هلته چي ورغلی ښه پوښتني یې حمله پر وکړه په نېزه یې پر اوږه

وواهه، عامر بن طفیل زخمي سو مګر مړ نه سو، بیا یې قوم په منځ کي و دربدی او دوی یې سره خلاص کړه، خو عامر بن مالک په دغه واقعه ډېر غمجن ؤ چي څنګه هغه خلک وژل کیږي چي ده جوار ورکړی وي؟ او له دغه غمه یوه هفته وروسته مړ سو.

کله چي رسول الله ﷺ ته د خپلو (٧٠) نفرو اصحاب کرامو د وژل کېدلو خبر ورسېدی او هغه هم په دغه ظالمانه او وحشیانه طریقه سره وژل سوي دي ډېر غمجن او خواشینی سو، رسول الله ﷺ به همېشه ژړل، د اصحابِ کرامو دومره لویه ډله او بیا د قرآن مجید حافظان ټول په یوه وار په غدر او خیانت سره وژل کیږي! ډېره غمجنه واقعه ده، د اُحُد د غزاء لږ وخت تېر سوی دی (٧٠) نفره هلته شهیدان سوه او بیا (١٠) نفره د بني لَحیان له طرفه لږ ورځي د مخه و وژل سوه او اوس (٧٠) نفره په نجد کي بېله جنګه په غدر او خیانت سره و وژل سوه او ټوله هم د قرآن کریم حافظان وه، دا ډېر لوی غم او دردوونکې فاجعه وه، نو خود رسول الله ﷺ د دغو واقعو په پېښېدلو سره چي ټوله هم په څو ورځو کي پرله پسې پېښې سوې ډېر زیات غمجن ؤ، غم او پرېشاني تر داسي اندازې پر غالبه سوه چي همېشه به یې دغو قبیلو ته چي په غدر او خیانت سره یې د ده ﷺ اصحاب وژلي وه ښراوي کولې.

امام بخاري د انس ﷺ څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ (٣٠) ورځي د سهار په لمانځه کي هغو قبیلو ته ښراوي کولې چي د ده ﷺ اصحاب یې وژلي وه چي هغه د (رَعل او ذَکوان، لَحیان او عُصَیّه) قبیلې وې او ویل به یې چي د عُصَیّه قبیلې د الله او د هغه د رسول نافرماني وکړه، ترڅو چي الله جل جلاله پرخپل نبي قرآن نازل کړی او موږ هغه و وایه چي هغه د الله جل جلاله دا قول ؤ:

﴿بَلِّغُوا قَومَنَا اَنَّا لَقِينَا رَبَّنَا فَرَضِيَ عَنَّا وَرَضِينَا عَنهُ﴾

ژباړه: زموږ قوم ته دا حال و رسوی چي موږ د خپل رب سره ملاقي سوو هغه زموږ څخه راضي ؤ او موږ د هغه څخه راضي یو.

دا د هغو شهیدانو قول دی چي په ظلم او خیانت سره وژل سوي وه او الله جل جلاله د هغو دغه د رضائیت پیغام و رسول الله ﷺ او د هغو وکورنیو ته په قرآني آیات سره ورساوه، رسول الله ﷺ د دغه آیات په نزول سره هغه د سهار په لمانځه کي قنوت

ویل، یا ښرا کول پرېښوول او په وروسته کې دغه آیات منسوخه سو.

مو‌ړ مخ کي و ویل: چې عَمرو بن اُمیه الضُمريﷺ پسله هغه چې د ده ټول ملګري د عامر بن طفیل له طرفه په شهادت و رسېدل او بیا دئ بندي و نیول سو نو عامر بن طفیل دئ د دې دپاره ایله کړی چې د عامر د مور نذر آداء سي، پسله هغه چې د ده سر یې ور وخراوه دئ د مدینې منورې پر طرف په غمجن زړه رهي دی، د مدینې منورې څخه چې راتلی (۷۰) نفره وه او اوس یوازي دئ مدینې منورې ته ځي چې رسول اللهﷺ د دغې غمجنې واقعې په حال خبر کړي، پسله هغه چې ستړی سو په لار کي د یوې وُنې تر سایې لاندي کښېنستی، وروسته دوه نفره نور هم راغله چې د بني کلاب د قبیلې څخه وه (*بني کلاب د بني عامر د قبیلو یو ښاخ دی*) هغه هم تر دغه سایه لاندي کښېنستل عَمرو بن اُمیهﷺ پوښتنه ځني وکړه چې تاسي څوک یاست؟ هغو ویل: موږ د بني عامر څخه یو، عَمرو هم ښه خوړ مجلس ور سره شروع کړی پسله خبرو اترو هغه دوه نفره بیده سوه، عَمرو بن اُمیهﷺ ور ولاړ سو هغه دواړه یې و وژل، عَمروﷺ په دې خوشاله دی چې ما خو لږ څه انتقام او بدله واخیستل حال دا چې هغو نفرو د رسول اللهﷺ له طرفه د جِوار او أمان عهد او وعده درلودل، خو عَمرو بن اُمیه په دغه عهد نه ؤ خبر، نو اوس عَمرو بن اُمیهﷺ داسي دوه نفره وژلي دي چې هغه د رسول اللهﷺ له طرفه د أمان عهد او وعده لري.

خیر عَمروﷺ مدینې منورې ته ورسېدی او رسول اللهﷺ یې د خپلو اویا نفرو ملګرو په شهادت خبرکړی او هم یې د هغو دوو نفرو حال ورته و وایه چې په لار کي یې وژلي وه، رسول اللهﷺ ورته و ویل: تا داسي دوه نفره وژلي دي چې د هغو سره زه د صلحې او أمان عهد او وعده لرم او اوس مجبوره یم چې د هغو دیت به ورکوم رسول اللهﷺ د بني کلاب قبیلې ته چې د بني عامر یو ښاخ دی حال و لېږی چې عَمرو بن اُمیه په بې خبري کي دغه دوه نفره و وژل ځکه دئ نه ؤ خبر چې هغه د رسول اللهﷺ په جوار کي دي نو زه به ستاسي د رضائیت دپاره د دغو دوو وژل سوو نفرو دیت درکړم.

د مسلمانانو او کفارو دغه فرق دی: دا هغه بني عامر وه چې د رسول اللهﷺ

(۷۰) نفره اصحاب يې سره د دې چې د دوی د مشر او رئيس له طرفه يې د جوار او أمان عهد هم درلودی دوی په غدر او خيانت سره و وژل.

مګر يوازي رسول الله ﷺ نه بلکه ټول مسلمانان د غدر جواب په غدر سره نه وايي، غدر او خيانت د مسلمانانو خوی او خصلت نه دی، رسول الله ﷺ اوس د هغو دوو نفرو چې په سهوه او خطاء کي وژل سوي دي ديت ورکوي.

نو رسول الله ﷺ د هغو دوو وژل سوو نفرو د ديت په را ټولولو شروع وکړه او عَمرو بن اُميه ﷺ ته يې د هغه د نه خبرتيا په سبب عفوه وکړه خو د ديت په جمعه کولو کي هم يوه واقعه پېښه سوه چې هغه واقعه د بني النضير د يهودو سره د غزا سبب وګرځېدل.

د بني النضير د يهودو سره غزاء

مور مخ کي درته ويلي وه چې يهود په خپلو زړوکي و اسلام او مسلمانانو ته سره ايشېدل مګر څرنګه چې دوی د جنګ او مقابلې خلک نه وه بلکه د دوی کار دسيسې، غدر او خيانت ؤ او د مسلمانانو سره يې حسد او دښمني کول، نو د دغو دښمنيو دپاره يې داسي چمونه او حيلې استعمالولې چې مسلمانانو ته تکليف او آزار ورسيږي خو د دوی سره يې جنګ و نه سي، سره د دې چې د يهودو او مسلمانانو په منځ کي لکه دمخه چې درته وويل سوه د صلحې او همکارۍ عهد او وعدې موجودي وې خو دوی د دغه خپلو خيانتو او دسيسو څخه لاس نه اخيستی، پسله هغه چې د بني قينقاع يهود و شړل سوه او کعب بن الأشرف يهودي و وژل سو، نور يهود پرخپلو ځانو وبېرېدل هغه شدت او ښکاره دښمني يې پرېښوول لږ څه آرام سوه، مګر د اُحُد ترجنګ وروسته بيا زړه په نتوتی او جُرئت يې پيدا کړی خپله دښمني او خيانتونه يې په ښکاره سره کول د مدينې منورې د منافقانو او د مکې مکرمې د مشرکانو سره يې په پټه ارتباطونه نيول، د هغو په ګټه او د مسلمانانو په ضرر يې کارونه کول، رسول الله ﷺ د دوی پر دغو اعمالو او افعالو صبر کاوه تر څو چه د رجيع د اوبو او د معونه د څاه واقعې پيښي سوې، د دغو واقعو په پېښېدلو سره د يهودو نور هم جرئت او جسارت زيات سو، ترڅو داسي يوه دسيسه يې جوړه کړل چې د هغې په واسطه سره يې غوښته چې رسول الله ﷺ له

منځه یوسي او وې وژني چي د هغې دسیسې تفصیل داسي دی:

رسول الله ﷺ غواړي چي هغه د بني کلاب د قبیلې د دوو وژل سوو کسانو دِیت جمعه او ټول کړي، تاسي ته معلومه ده چي د یوه نفر دیت سل اوښه دی او د دوو نفرو دیت دوه سوه اوښه کیږي او د مسلمانانو حالت د خوارۍ او غریبۍ دی، څومره شئ چي مسلمانانو په خپل منځ کي ټولولای سوای هغه ټول سو، خو رسول الله ﷺ غواړي چي یهود هم په دغه دیت کي مرسته ور سره وکړي ځکه دغه کار د هغه عهد او معاهدې د مادو په سبب پر یهودو لازم ؤ چي دوی او مسلمانانو سره درلودل، که ستاسي هغه معاهده په یاد وي چي رسول الله ﷺ د یهودو سره لیکلې وه په هغه کي یوه ماده داسي وه چي یهود او مسلمانان په غم او ښادي کي سره شریکان دي، نو اوس چي کوم مشکل مسلمانانو ته پېښ دی په هغه کي یهود باید حصه ور سره واخلي، رسول الله ﷺ د څو نفرو اصحابِ کرامو په ملګرتیا د بني النضیر یهودو ته ورغلی د هغو د مشرانو سره یې و لیدل چي په دغه دیت کي مرسته را سره وکړی، یهودو و ویل: ستا د عزت او کرامت په سبب به د دغو دوو نفرو په دیت کي مرسته در سره وکړو خاصتًا دغه بني عامر بیا د بني النضیر د یهودو حُلفاء هم وه نو د بني النضیر یهودو و ویل: بني عامر زموږ حُلفاء هم دي موږ باید خامخا په دې دیت کي ستا سره مرسته وکړو، ته کښېنه موږ به کومک را ټول کړو او درته را به یې وړو، رسول الله ﷺ هم د دوی د قلا د یوه دېواله سره د حضرت ابوبکرالصدّیق او حضرت عمر فاروق او حضرت علي او نورو اصحاب کرامو په ملګرتیا په دې انتظار کښېنستی چي یهود دغه خپله وعده پر ځای کړي او مالونه ورته را وړي، یهود ولاړل هلته ګوښه سره یو ځای سوه او د رسول الله ﷺ د وژلو مشوره سره کوي، ویل والله محمّد ﷺ بیا بل وخت پر دغسي حال یوازي نه سی پیدا کولای فقط څو نفره اصحاب ور سره دي نه اسلحه ور سره سته نه د ساتني دپاره ملګري، دغه اوس د ده ﷺ د وژلو دپاره ډېره ښه موقع ده، سبحان الله! تاسي د یهودو غدر او خیانت ته وګوری: د دې پر ځای چي د مرستي د ټولولو په باره کي فکر وکړي دوی د رسول الله ﷺ د وژلو په باره کي فکر کوي، نو ویل: څوک دغه د مېچني پل (یوه لویه ډبره) اخلي او بام ته خیژي له هغه

ځایه یې د رسول الله ﷺ پر سر ور ایله کوي؟ په دوی کې هغه بد بخته چې عَمرو بن جَحاش بن کعب نومېدی هغه و ویل: زه دا کار کوم. سلام بن مشکم یهودي و ویل: دا کار مه کوی په والله هغه دغه ستاسي په قصد او إراده خبرېږي او دا کار د هغې تړون یا وعدې ماتېدل دي چې زموږ او د ده په منځ کې ده. خو چا د سلام بن مشکم پر خبره غوږ و نه نیوی او د خپلې نقشې د عملي کولو إراده یې وکړه، نو عَمرو بن جَحاش یهودي د مېچنې پل چې یوه لویه ډېره ده واخیستې او بام ته وختی غواړي چې دغه ډېره د رسول الله ﷺ پر سر ور وغورځوي.

مګر رسول الله ﷺ ته د الله جل جلاله له طرفه جبریل علیه السلام راغلی او د یهودو په دغه چم او خیانت یې خبر کړی، رسول الله ﷺ په ډېره آرامي له خپله ځایه ولاړ سو او په سړه سینه رهي سو، هیچا ته یې هیڅ و نه ویل، صحابهٔ کرام ناست دي او دا یې فکر دی چې رسول الله ﷺ د یوه ضرورت دپاره ولاړ سو ځکه دوی ته یې څه و نه ویل نو دوی ناست دي او د رسول الله ﷺ د بیرته را تګ انتظار کوي، د یهودو هم دا خیال دی چې رسول الله ﷺ د یوه ضرورت دپاره ولاړ سو او بیرته راځي ځکه اصحاب یې پرېښوول، نو خود اصحاب کرام او یهود ټول د رسول الله ﷺ د راتګ په انتظار دي مګر رسول الله ﷺ مخ پر مدینه منوره رهي سو، څرنګه چې رسول الله ﷺ و ځنډېدی اصحابِ کرام هم پسي رهي سوه، په لار کي په رسول الله ﷺ پسي ور ورسېدل او ویل: یا رسولَ الله! ته را رهي سوې او موږ په تا نه وُ خبر.

رسول الله ﷺ دوی د یهودو په هغه بد قصد او شومه إراده خبر کړه.

کله چې مسلمانان مدینې منورې ته ورسېدل رسول الله ﷺ محمّد بن مسلمه رضی الله عنه د بني النضیر یهودو ته ور ولېږی چې دوی ته و وایي: رسول الله ﷺ فرمایي: د مدینې منورې څخه ووزی دلته به نه اوسېږی او تاسي ته مي لس ورځي مهلت درکړی دی که مي تر لسو ورځو وروسته ستاسي څخه هر یو په مدینه منوره کي ولیدی د هغه سر ورپرې کوم.

یهود هم وبېرېدل او بېله بارېدلو یې بله چاره نه لیدل نو یې خپل بار او بُنه سره تړل چې د مدینې منورې څخه ووزي، په دغه وخت کي عبدالله بن اُبیّ بن سلول منافق نفر ور ولېږل چې تاسي اوس څه کوی؟ ثابت و درېږی خپل وطن ولي پرېږدی

زما سره دوه زره نفره را سره دي زه هغه خلک درلېږم چې ستاسي د دفاع دپاره ستاسي په قلاوو کې در سره کښيني او دغه نفر ستاسي د ساتنې دپاره ځانونه وژني، الله جل جلاله د دغه منافق حالات په سورة الحشر کې بيانوي او فرمايي:

﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِن قُوتِلْتُمْ لَنَنصُرَنَّكُمْ ﴾ [الحشر: ١١]

ژباړه: آيا ته هغو کسانو ته نه ګورې چې منافقان او غادران سوي دي؟ چې دوی هغه خپلو کافران سوو ورونو ته چې د اهل کتابه څخه دي وايي: قسم دی که تاسي د مدينې څخه وايستل سی نو خامخا موږ هم ستاسي سره وزو او ستاسي د ضرر په باره کې يا ستاسي د ضرر دپاره موږ د هيچا هيڅ خبره هيڅکله نه منو او که چيري ستاسي سره جنګ شروع سي نو خامخا موږ ستاسي مرسته او کومک کوو.

دغه آيات د هغه عبدالله بن اُبیّ منافق په باره کې نازل سو چې په پټه يې يهودو ته پيغام ولېږی چې تاسي مه بېرېږی او خپل ځانونه يوازې مه بولی که مسلمانان وغواړي چې تاسي له مدينې منورې څخه وباسي موږ ستاسي سره ولاړ يو او که خبره ترجنګه ورسېدل موږ ستاسي مرسته کوو، دا زموږ قطعي فيصله ده او زيات تردې موږ ستاسي په باره کې د هيچا خبره نه اوروو او نه د چا پروا لرو، خو الله جل جلاله نور هم فرمايي:

﴿ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴾ [الحشر: ١١]

يعني: الله جل جلاله شاهدي ورکوي چې دغه منافقان خامخا په دغو خبرو کې درواغجنان دي، د منافقانو دغه خبري د زړه څخه او په رشتيا سره نه دي، فقط د مسلمانانو سره د جنګولو دپاره خلک پورته کوي، دغه خبري په ژبه سره کوي او هيڅ عمل نه په کوي.

د عبدالله بن اُبیّ په دغه پيغام سره يهودو په خپلو ځانو کې قوت او طاقت حس کړی او پر دې ټينګ سوه چې نه وزو بلکه جنګ کوو، د يهودو رئيس حُيَی بن أخطَب د منافقانو د وعدو په طمعه سو نو يې رسول الله ﷺ ته حال ولېږی او ويل: موږ له خپله وطنه نه وزو او ته چې هرڅه کولای سې هغه وکړه.

په دې کې هیڅ شک نسته چې دغه اوسنۍ حالت و مسلمانانو ته د دوی په تاریخ کې ډېر تکلیفي حالت دی، ځکه په دغه خطرناکه وخت کې د یهودو سره د مسلمانانو د جنګ کولو عواقب یا وروستنۍ نتیجې د خطرو څخه خالي نه دي او تاسي ولیدل چې ټول عرب مسلمانانو ته یو لاس سوي دي، د اُحد تر جنګ وروسته یې د مسلمانانو د دعوت ډلې په هغه خائنانه شکل سره په شهادت و رسولې او بیا د بني النضیر یهود دومره قوي وه چې د دوی د تسلیمېدلو احتمال ډېر لیري ؤ، نو که په دغسې شرایطو کې د بني النضیر د یهودو سره جنګ وسي په نتیجه کې د مسلمانانو دپاره ډېر ناخوښه کارونه په وجود راوړي.

مګر هغه حالت چې مسلمانانو ته د ماء رجیع او بئر معونه، د واقعو په سبب پېښ ؤ، په دوی کې یې د دغو جرائمو او خیانتو په مقابل کې حساسیت زیات کړی ؤ، دا چې د مسلمانانو د ډلو او افرادو سره دغه خیانتونه کیږي د دوی احساسات یې پر جوش را وستلي وه، د خائنانو په مقابل کې د دوی د انتقام اخیستلو احساس دوه چنده سوی ؤ نو ځکه یې د رایو په اتفاق دا تصویب کړه چې د بني النضیر د یهودو سره باید جنګ وسي، خاصتًا چې دوی د رسول الله ﷺ د وژلو دسیسه هم جوړه کړې وه، نو ویل هرڅه چې پېښیږي خو د یهودو سره باید جنګ وسي.

اوس چې رسول الله ﷺ ته د بني النضیر د یهودو د رئیس له طرفه هغه د نه بارېدلو او د جنګ کولو جواب ورسېدی رسول الله ﷺ تکبیر و وایه او اصحابِ کرامو هم تکبیرونه و ویل، رسول الله ﷺ د مسلمانانو لښکر جوړ کړی د لښکر بیرغ یې حضرت علي بن أبي طالب رضي الله عنه ته ورکړی او لښکر د بني النضیر د یهودو پر طرف ور رهي سو، لښکر هلته ورسېدی او یهود یې محاصره کړل، یهود په خپلو قلاوو ننوتل دروازې یې بندي کړې او د قلاوو د بامو څخه مسلمانان په غشو او ډبرو ولې، مسلمانان مجبوره سوه څه پرشا ولاړل او د دوی څخه یې لیري خېمې و درولې، داسي ځای یې واړول چې د یهودو غشي نه ور رسیږي مګر د یهودو ډېر باغونه او لوی کښتونه تر قلا دباندي وه او د دغو ونو د شاوو څخه یې پر مسلمانانو د غشو وارونه کول، نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې د دوی د خُرما یا کجور ټوله وُنې ور قطعه او

پرې کړی، صحابهٔ کرامو د وُنو په رېبلو شروع وکړه، کله چې یې ځینې وُنې ورېبلې یهود وارخطا سوه وې لیده چې په باغو کې یې وُنې چپه کېږي، زړونه یې و لوېدل چې مالونه یې له منځه ولاړل او یهودو ته مال تر هرڅه ګران دی، تاسي ته معلومه ده چې یهود د مال او پیسو سره تر اندازې زیات محبت لري، نو یې رسول الله ﷺ ته حال ولېږی چې یا محمّد! ﷺ وُنې ولې پرې کوې؟ د وُنو څه ګناه ده؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: یا به تسلیمېږی یا ټوله وُنې او درختې مو در پرې کوو.

الله جل جلاله په دغه باره کې د سورهٔ الحشر په (٥) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿مَا قَطَعْتُم مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَآئِمَةً عَلَىٰٓ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ ٱللَّهِ وَلِيُخْزِىَ ٱلْفَـٰسِقِينَ ﴿٥﴾﴾. [الحشر: ٥]

ژباړه: هغه چې تاسي د خرما د وُنو تنې پرې کوی یا یې پر خپلو بېخو یا تنو ولاړې پرېږدی دغه ټول د الله جل جلاله په حکم سره دي او دا د دې دپاره دي چې الله جل جلاله فاسق او نافرمانه یهود رسوا کړي.

یهودو څه نور هم صبر وکړی او وینې چې وُنې یې نوري هم چپه کېږي، نو یې سره و ویل چې مالونه مو ټول ولاړل او بیا نو بېله ماله موږ ژوند څه کوو، نو یې مسلمانانو ته حال ولېږی چې موږ تسلیمېږو خو په یوه شرط، هغه دا چې موږ د مدینې څخه وزو، مدینه پرېږدو او هر هغه شئ چې موږ یې زموږ د مالو څخه غواړو هغه را سره وړو، رسول الله ﷺ هم موافق سو او وې فرمایل: هر هغه شئ چې پر اوښانو وړلای سی هغه در سره یوسی مګر اسلحه به نه درسره وړی بېله اسلحې څخه چې بل هر شئ در سره وړلای سی یُو یې سی، مقصد دا چې د بني النضیر د یهودو سره پردې فیصله وسوه چې مدینه منوره به پرېږدي او جنګ و نه سو.

د بني النضیر یهود بېله جنګه تسلیم سوه، د بني قریظه یهودو هم دوی تنها پرېښوول، عبدالله بن اُبیٔ منافق هم په هغه خپلو وعدو کې خیانت ور سره وکړی، د غطفان قبیلې چې د بني النضیر حلیفان یا معاهدین وه هغو هم خیانت ور سره وکړی، هیچا د دوی مرسته او کومک و نه کړه او نه یې د دوی څخه دغه شر منعه کړی، نو ځکه الله جل جلاله دغه د دوی د حال دپاره یو مثال ذکر کړی او دوی یې هغسي

وبلل، الله ﷻ په سورة الحشر کې فرمایي:

﴿كَمَثَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَٰنِ ٱكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّى بَرِىٓءٌ مِّنكَ إِنِّىٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾﴾. [الحشر: ١٦]

یعني: د وعدې په مخالفت کې د دغو منافقانو مثال داسې دی: لکه د شیطان په مثل کله چې انسان ته و وایي: کافر سه او کوم وخت چې هغه انسان کافر سو نو شیطان ورته وایي: زه ستا څخه بېزاره او جلا یم، زه د رب العالمین الله څخه بېرېږم.

مقصد دا چې د بني النضیر د یهودو محاصرې ډېر وخت په برکې نه ونیوی، دا محاصره فقط شپږ ورځې وه او څوک وایي (١٥) ورځې وه او بیا یې اسلحه کېښوول او تسلیم سوه.

اوس نو د مدینې منورې څخه د دوی وتل په یوه عجبه طریقه سره وه، هغه دا چې اول یې خپل ټول اوښان په خپلو سامانو بار کړه، هر یوه کوښښ کاوه هر شئ چې دئ لري هغه ور سره یوسي، حتّٰی کورونه یې نړول او دروازې یې ور سره اخیستلې څکه د لرګي څخه جوړي سوي دروازې وې او قېمت یې درلودی، که یې کورونه وړلای سوای هغه به یې هم ور سره وړي وای، خو کورونه د وړلو شئ نه وه نو یې نړول او دروازې یې باروليې، ټول هغه شیان چې په وسه یې پوره وه هغه یې بار کړه، کله چې د تللو دپاره تیار سوه نو یې مظاهره جوړه کړه، هغه داسې:

یوه ښځه چې غزلي یې ویلې ښه او لوړ آواز یې ؤ هغه ښځه د دوی په مخ کې رهي ده دریې وهي او غزلي وایي، نور یهود ترشا په پسې دي د دې د غزلو مسرې ور سره وایي او په غزلو کې وایي موږ په پوره عزت د مدینې څخه وزو.

د بني النضیر یهود د مدینې منورې څخه په غزلو و وتل، د بني النضیر د یهودو مشران او رئیسان لکه حُیَی بن أخطب، سلام بن أبي الحُقَیق، سلام بن مشکم او د دوی ډېر متابعین خیبر ته ولاړل او څیني یې شام ته ولاړل او په دوی کې فقط دوه نفره مسلمانان سوه چې یو یې یامین بن عَمرو ؤ او بل یې ابو سعد بن وهب ؤ، دوی دوو ته خپل مالونه او جایدادونه ورپاته سوه.

مګر هغه د یهودو مشران کوم چې نومونه یې مخ کې یاد کړل سوه دغه کسان د یهودو د اشرافو اشراف وه چې د مدینې منورې څخه وایستل سوه، کله چې دغه خلک

خیبر ته ورسېدل د خیبر یهودو یې په ډول او ډماموا استقبال وکړی او دوی یې ترڅان لوړ بلل، نو خود دوی د خیبر مشران او حاکمان وګرځېدل، دغه درې نفره چې د مدینې منورې څخه وایستل سوه دوی وه چې په وروسته کې یې احزاب سره را ټول کړه.

کله چې موږ د خندق غزاء وایو، د دغه جنګ دپاره چا احزاب یا مختلفي ډلي سره را ټولي کړې؟ دغو درو نفرو: حُیَی بن أخطب، سلام بن أبي الحقیق او سلام بن مشکم، دغه د یهودو مشران چې د خپله قومه سره د مدینې منورې څخه په دغه ډول سره وایستل سوه دوی د خندق جنګ په وجود راوړی او دوی وه چې هغه خطرناکه جنګ یې د مسلمانانو پر ضِد جوړ او ترتیب کړی، د دغي واقعې او جنګ حالات به پر خپل وخت په تفصیل سره درته بیان سي.

اوس چې د بني النضیر یهود د مدینې منورې څخه و وتل رسول الله ﷺ د دوی اسلحه، د دوی پاته مالونه، د دوی غیر منقوله جایدادونه لاس ته راوړل، د اسلحې په جمله کې (٥٠) زغري (٥٠) خُوله او (٣٤٠) توري وې او د یهودو غیرمنقول مالونه لکه مځکي او باغونه، کورونه او قلاوي ټول مسلمانانو ته پاته سوه، چې دغه پاته مالونه ډېر زیات مال او جایداد ؤ او مسلمانانو دغه مالونه بېله جنګه بېله سفره او بېله ستړیاوو له یهودو څخه واخیستل چې و دغه ته (فئ) ویل کیږي (فئ) په اسلام کې دکفارو هغو مالو ته ویل کیږي چې مسلمانان یې بېله جنګه دکفارو څخه اخلي او غنیمت بیا هغو مالو ته ویل کیږي چې دکفارو څخه په جنګ کې اخیستل کیږي، د غنیمت حکم په اسلام کې دا دی چې پنځمه حصه یې د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ ده یعني: د مسلمانانو د بیت المال ده او څلور حصې یې پر جنګ کوونکو یا پر اسلامي هغه لښکر تقسیمیږي چې جنګ ته حاضر سوي وي، مګر د فئ حکم بیا څه شي دی؟ په فئ کې خو جنګ نسته نو څنګه وېشل کیږي؟ او دا د اول وار دپاره پېښه سوه چې مسلمانان د کفارو مالونه او جایدادونه بېله جنګه اخلي، نو د الله جل جلاله له طرفه امر راغلی چې فئ د الله او رسول الله دی، څرنګه چې رسول الله ﷺ غواړي هغسي تصرف پکښې کوي پر لښکر نه تقسیمیږي، ځکه چا جنګ نه دی کړی نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې دغه مالونه دي خاص پر هغه اولو مهاجرینو تقسیم سي ځکه هغه ډېر

غريبان وه مالونه او وطن يې پرې ايښي وه شئ يې نه درلودی، نو دغه فئ د مهاجرينو پر غريبانو و وېشل سو، فقط په انصارو کي يې ابودُجانه او سهل بن حُنيف رضي الله عنهما ته هم حصه ورکړه، ځکه هغه هم ډېر غريبان وه او د دغه فئ څخه د رسول الله ﷺ د کال نفقه هم اخيستل کېدل او پاته شئ يې پر اسلحه او په جهاد في سبيل الله کي مصرفېدی.

د بني النضير غزاء د هجرت د څلورم کال د ربيع الأول په مياشت کي وه چي د عيسوي ٦٢٥ کال د اګست مياشت وه او الله جل جلاله د دغي غزاء په باره کي ټول سورةُ الحشر نازل کړی، نو موږ د سورةُ الحشر په ترجمه تر هغو نه سو پوهېدلای چي د بني النضير د يهودو قصه نه وي را معلومه، الله جل جلاله په دغه سورة کي د يهودو شړل او فراره کول بيان کړي دي، د منافقانو مسلک او عملونه يې رسوا کړي دي د فئ احکام يې بيان کړي دي، په دغه سورة کي يې د مهاجرينو او انصارو صفت کړی دی او دا يې روښانه کړي دي چي د دښمن په مځکه کي د حربي مصلحت دپاره د وُنو سوځل او ربېل جائز او روا دي، دې ته فساد فی الارض نه ويل کيږي او په دغه سورة کي يې مسلمانانو ته په تقویٰ او د آخرت دپاره په تياري او آمادګي وصيت کړی دی او د سورة خاتمه د الله جل جلاله په اسماء الحُسنیٰ او صفاتُ العُلیٰ سره سوې ده.

حضرت عبدالله بن عبّاس رضي الله عنه به ويل: سورةُ الحشر ته سورةُ النضير وايه.

يعني: ټول سورة د بني النضير د يهودو د حالاتو په باره کي خبري کوي.

د ذاتُ الرقاع غزاء

د بني النضير ترغزاء وروسته يوه بله غزاء پېښه سوه چي د ذات الرقاع غزاء ورته ويل کيږي او دغه غزاء د هجرت د څلورم کال د جمادي الأول په مياشت کي پېښه سوه او د دغي غزاء سبب دا ؤ چي د غطفان قبيلو کومي چي په نجد کي وې د مديني منورې د حملې دپاره خلک را ټولول او ځانونه يې تيارول.

تاسي ته معلومه ده چي د کفارو دغه ټول تجاوزونه او حملې د اُحُد د جنګ په سبب وې ځکه د کفارو د ټولو قبيلو اميد پيدا سو چي پر مسلمانانو حملې وکړي او غنيمتونه ځني يو سي، د دوی په فکر مسلمانان د اُحُد په جنګ ضعيفه سوي دي،

نو غطفان چې په نجد کې هغه ډېره لویه قبیله وه د هغو هم امید پیدا سو چې پر مسلمانانو حمله وکړي، کله چې د مدینې منورې استخباراتو دغه خبر رسول الله ﷺ ته ورساوه، رسول الله ﷺ یو لوی لښکر جوړ کړی او په خپله رسول الله ﷺ پر غطفان د حملې إراده د دې دپاره وکړه چې هغه د دوی له طرفه خطر په خپله ځالګۍ کې له منځه یوسي، نو د مسلمانانو لښکر د نجد او غطفان پر طرف رهي سو، هلته بیا غطفان هم دومره لوی لښکر جوړ کړی ؤ چې شمېر یې د مسلمانانو تر لښکر څو واره زیات او ډېر ؤ، دواړه لښکره مخ په مخ سره ودرېدل مګر دواړه طرفه یو له بله بیرېږي، یو لښکر پر هغه بل لښکر د بیرې په سبب حمله نه سي کولای کفار د مسلمانانو د جرئت او دلاورېه بیرېږي او مسلمانان د هغو له ډېر والي څخه بیرېږي په زرو زرو نفر دي، څو ورځې لښکرې مخ په مخ سره ولاړې دي خو یو پر بل حمله نه کوي، هر یو د هغه بل انتظار کوي چې هغه به حمله وکړي او جنګ به شروع سي خو یو هم پر هغه بل حمله نه کوي، مګر عادتًا مسلمانانو به د لمانځه پر وخت لمونځ کاوه، کفارو سره وویل: د حملې دپاره ښه او مناسب وخت د لمانځه وخت دی، کله چې مسلمانان لمونځ کوي موږ به حمله پر وکړو، واقعاً هم غطفان ځانونه تیار کړه چې د راتلونکي لمانځه پر وخت پر مسلمانانو حمله وکړي، په دغه وخت کې د الله جل جلاله له طرفه د صلوةُ الخوف یعني: د بیرې د لمانځه د آداء کولو آیاتونه نازل سوه او تر دغه وروسته مسلمانانو خپل لمونځ د صلوة الخوف پر طریقه آداء کاوه، هغه داسې:

ځینو مسلمانانو به د رسول الله ﷺ سره په جماعت لمونځ آداء کاوه او ځیني مسلمانان به د دښمن مخ ته ولاړ وه، د لمانځه پر نیمایي به دغه لمونځ کووتکي د دښمن طرف ته ولاړل او هغه نور به راغله د رسول الله ﷺ سره به یې هغه پاته لمونځ په جماعت آداء کړی، د غطفان خلک په فکر کې سوه چې اوس څنګه وکړو؟ ځیني مسلمانان پر لمانځه ولاړ دي او اسلحه هم ور سره ده او ځیني نور یې د دوی ساتنه کوي، څو ورځې نورې هم پر دغه طریقه تیرې سوې څو الله جل جلاله د غطفان په زړو کې بېره ور واچول، د جنګ میدان یې پرېښاوه او سره وپاشل سوه، رسول الله ﷺ څو ورځې نور هم په غطفان کې پاته سو او بیا مدینې منورې ته رهي سو، اوس چې

مدينې منورې ته رهي دي پرلاري يوه کوچنۍ حادثه پېښه سوه.

هغه دا چې د غطفان د قبيلې څخه يوه نفر قسم ياد کړی چې د مسلمانانو څخه به تر هغو را و نه ګرځم ترڅو وينې پکښې و نه بهوم، يعني تر څو چې په مسلمانانو کې يو نفر زخمي نه کړم يا يې و نه وژنم نه ځني راګرځم، د مسلمانانو لښکر رهي دی او دئ تر شا په پسې دی د مسلمانانو هم پروا نه په کيږي ځکه يو نفر پر لاري رهي دی بنايي يو کار به لري.

کله چې شپه سوه مسلمانانو يو ځای واړول او خېمې يې و درولې رسول الله ﷺ و فرمايل: نن شپه څوک پر موږ پيره کوي؟ د اصحاب کرامو څخه دوو نفرو دا کار پر غاړه واخيستی چې يو يې عَبّاد بن بِشر الأنصاري رضي الله عنه ؤ او بل يې عمّار بن ياسر رضي الله عنه ؤ، دغه دوه نفره د پيرې دپاره لوړ يوې غونډۍ ته وختل ځکه مسلمانان په خېمو کې دي او دوی چې لوړ وي نو هر څوک چې له هره طرفه راځي دوی يې ويني.

دلته بيا دغه دوو نفرو پيره کوونکو شپه سره و وېشل، عَبّاد بن بشر رضي الله عنه د شپې اوله حصه واخيستل او عمّار بن ياسر رضي الله عنه د شپې آخره حصه واخيستل، عمّار بن ياسر رضي الله عنه څنګ واچاوه چې هوسا سي او عباد رضي الله عنه و درېدی لمونځ کوي، لمونځ کوي او بيا شا وخوا ګوري چې څوک مسلمانانو ته ور نه سي، شپه تاريکه ده چپه چپايي ده نه کوم حرکت ؤ نه ږغ، عباد رضي الله عنه نور هم خپل لمانځه ته دوام ورکړی.

هغه کافر چې قسم يې ياد کړی ؤ هغه کرار کرار ور نژدې سو او دغه نفر يې وليدی چې ولاړ دی، کافر پوه سو چې دا د مسلمانانو پيره دار دی نور هم ور نژدې سو، دومره اندازه ور نژدې سو چې له هغه ځايه څخه يې په غشي ويشتلای سي، نو يې غشی او لېندۍ ورته برابر کړه عباد يې و ويشتی، غشی د عباد پر اوږه و ښتی، عباد نه غواړي چې لمونځ يې قطعه سي غشی يې د اوږې څخه وايستی او وې غورځاوه نور هم لمونځ پسې پوره کوي، کافر په تعجب کې سو چې دا خو امکان نه لري چې غشی دي نه وي پر ښتی ځکه هيڅ وخت زما واری نه دی خطاسوی، بيا يې بل غشی واخيستی او عبّاد رضي الله عنه يې په و ويشتی بيا هم غشی د عبّاد پر اوږه و ښتی، بيا يې غشی وکښی او وې غورځاوه، وينې ځني بهيږي خو د ده إراده دا ده: کوم سورة چې ده په

لمانځه کي شروع کړی دی هغه پوره کړي چي هغه سورة: سورةُ الکهف ؤ، هغه کافر درېیم وار بیا په غشي و ویشتی، دلته نو عبّاد و ببرېدی چي دئ به و وژل سي او مسلمانان به بېله پیره داره یا ساتونکي پاته سي، نو یې د قرآن مجید تلاوت پر هغه ځای بس کړی رکوع او سجده یې وکړه لمونځ یې پای ته ورساوه او بیا یې خپل ملګری عمّار رضی الله عنه را ویښ کړی، عمّار و لیدل چي د ملګري څخه یې ویني بهیږي ویل: خیر څه درته پېښه ده؟ عبّاد ویل: په غشو یې و ویشتم، عمّار ویل: زه دي ولي په هغه اول وار ویښ نه کړم ؟ عبّاد و ویل: ما د قرآن کریم یو سورة وایه دا مي نه وه خوښه چي هغه سورة پر منځ پرېږدم او که زه پردې نه ببرېدلای چي رسول الله ﷺ ته به زما په سبب کوم تکلیف یا آزار پېښ سي ما به خپل لمونځ نه وای قطعه کړی.

دا د صحابهٔ کرامو د لمانځه پر آداء کولو او د عبادت سره شوق او علاقه وه، حتّی په لمانځه کي یې د یوه سورة د پوره کولو دپاره دغه تکلیفونه زغمل چي په غشو ویشتل کېدل دوی پروا نه په کول.

هغه کافر چي دغه حال ولیدی چي پر دې خلکو غشي هم تاثیر نه کوی بیرته ولاړی.

ایمان چي په زړو کي ځای ونیسي نو انسان کوښښ کوي چي د الله جلّ جلاله عبادت او د قرآن مجید تلاوت ته د هغو حق پوره او کامل ورکړي، عبادت او د قرآن مجید تلاوت د انسان په زړه کي دومره خوږ او شیرین سي چي له انسانه خپل ځان هم هېر سي.

دا د ذاتُ الرقاع د غزاء قصه وه او دا چي د دې غزاء نوم ذاتُ الرقاع کېښېښوول سو د دې دپاره علماءِ کرامو ډېر سببونه ذکر کړي دي خو مشهوره سبب یې دا دی: چي اصحاب کرام ډېر غریبان وه د پښو دپاره یې د بوټ یا څپلۍ قدرت هم نه درلودی او هوا هم ډېره ګرمه او توده وه نو به یې پر پښو ټوکران تړل، چي په عربي کي دغو ټوکرانو ته (رُقاع) ویل کیږي، نو ځکه دغه غزاء ته (غزوهٔ ذاتُ الرّقاع) و ویل سوه.

د بدر دوهمه غزاء

پسله هغه چې مسلمانانو په دغه ذکر سوو غزاوو سره د شا وخوا عربي قبائلو شان او شوکت ورمات کړی او د هغو شر او حملې یې د خپلو ځانو څخه منعه کړې، اوس بیا د هغه خپل لوی دښمن د مقابلې دپاره تیاري نیسي چې هغه دښمن قریش وه.

که ستاسي په یاد وي چې د اُحُد جنګ په داسي ډول پای ته ورسېدی چې د کفارو کامیابي نه پکښې معلومېدل، ځکه هلته نه ټول مسلمانان و تښتېدل او نه ټول و وژل سوه، کفارو نه بندیان ونیول او نه یې غنیمتونه یو وړل نو ابوسفیان د جنګ په آخري لحظو کي رسول الله ﷺ ته و ویل: په راتلونکي کال کي زموږ او ستاسي مقابله په بدر کي ده او رسول الله ﷺ هم قبوله کړه، نو دا وعده وسوه چې مسلمانان او کفار به په راتلونکي کال کي د جنګ دپاره په بدر کي سره مخامخ کېږي.

اوس چې کال تېر سو او د قریشو سره هغه وعده سوی وخت را ورسېدی، نو پر رسول الله ﷺ او مسلمانانو دا لازمه وه چې د ابوسفیان او د هغه د قوم سره د مقابلې دپاره بدر ته ووزي او یو وار بیا د جنګ ژرنده وځرخوي، دا دپاره د دې چې حکم او حاکمیت، بقاء او قرار هغې ډلې ته پاته سي چې هغه د بقاء او پاته کېدلو وړ او لائقه وي. (حق و حقدار ته ورسیږي)

دغې غزاء ته د سیرت په کتابو کي (غزوهٔ بدر الثانیه)
یا (غزوهٔ بدرُ الآخِره) ویل کیږي.

د هجرت د څلورم کال د شعبان په میاشت کي چې د میلاد ٦٢٦ کال او د جنوری میاشت وه رسول الله ﷺ د خپلي وعدې سره مطابق د (۱۵۰۰) نفرو سره د بدر طرف ته رهي سو، د مسلمانانو د بیرغ اخیستونکی علي بن أبي طالب ﷺ ؤ او د مسلمانانو سره په دغه لښکر کي فقط لس آسه ور سره دي، رسول الله ﷺ د خپله لښکره سره بدر ته ورسېدی او هلته یې واړول، د کفارو د لښکر د را تګ په انتظار دی.

مګر ابوسفیان دا وار د دوو زرو مشرکانو سره د مکې مکرمې څخه را و وتی او پنځوس آسه ور سره دي، خو ابوسفیان بېرېږي، خاصتًا چې هغه خبرونه یې اورېدل

چې رسول الله ﷺ او مسلمانان شا و خوا نورو قبائلو ته ور وزي او هغه قبیلې ځنې تښتي او مسلمانان غنیمتونه ځنې وړي.

نو ابوسفیان د مکې مکرمې څخه د بیري سره را و وتی، ترڅو چې و (مَجنه) ته ورسېدی او هلته یې واړول (مَجنه یو اوبه وې چې د مکې مکرمې څخه د یوې ورځې د تګ پر اندازه لیري وې) اصلاً ابوسفیان د مکې مکرمې څخه وارخطاء راوتلی ؤ د مسلمانانو سره یې د جنګ په نتیجه کي فکر کاوه، کرار کرار یې نوره هم بېره په زړه نوتل ترڅو چې د ده پر ټولو حواسو بېره غالبه سوه، اوس چې عَسَفان ته نژدې سو هغه د جنګ عزم او إراده یې په کُلي ډول سره مات سوه، اوس د بیرته ګرځېدلو دپاره یوه حیله او بهانه جوړوي نو د خلکو په منځ کي و درېدی او ویل: یا معشر القریش! د جنګ کولو دپاره آباد او باراني کال په کار دی چې حیوانات مو وابښه او پاڼي و خوري او تاسي د حیواناتو شیدې وڅښی، خو دغه اوسنئ کال وچ او بې بارانه دی ځرنګه چې اوس د جنګ دپاره مناسب وخت نه دی نو درځی چې بیرته وګرځو، داسي معلومېدل چې د مشرکانو د لښکر پر زړو او احساساتو هم بېره غالبه سوې وه ځکه هیچا د دغي رأیي مخالفت و نه کړی او هیچا د مسلمانانو سره پرجنګ کولو تاکید او ټینګار و نه کړی بلکه ټول په دغه فیصله راضي وه او د مکې مکرمې پر طرف رهي سوه، مګر مسلمانانو په بدر کي (۸) ورځې د بدر د اوبو سره تیري کړې او د دښمن د راتګ انتظار یې کاوه، خو قریش نه راغله نورو قبیلو هم ولیدل چې مسلمانان د وعدې ځای ته ورغله مګر قریش بیرته ولاړل.

هلته چې ابوسفیان د بیرته ګرځېدلو په فکر کي ؤ او نه یې غوښته چې خلک په دغه بیرته ګرځېدلو پېغور ورکړي نو غواړي چې د ده تر بیرته ګرځېدلو د مخه داسي یوکار وکړي چې رسول الله ﷺ بیرته وګرځي، نو یې نعیم بن مسعود چې د اهل مکې څخه ؤ او تردغه وخته پر هغه خپل شرک ؤ رسول الله ﷺ ته ور ولېږی چې رسول الله ﷺ په خبرو وبېروي، نعیم بن مسعود رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: ابوسفیان ډېر لوی لښکر جوړ کړی دی، درې زره نفره یې سره یو ځای کړي دي چې ټول سپاره او مسلح دي، او له دغه قسمه یې نوري خبري ورته وکړې غواړي چې

رسول اللهﷺ و ببروي، مګر رسول اللهﷺ د ټولو خبرو په جواب کې ورته و ویل: زه یې په انتظار یم، د ابوسفیان دغه کار هم فایده و نه کړه او رسول اللهﷺ څو ورځې هلته په بدر کې پاته سو، ترڅو چې ټولو عربو دغه خبر واورېدی چې مسلمانان پر خپل وخت او وعده بدر ته ورغله خو ابوسفیان او قریش نه ورغله، چې په دغه طریقه سره اسلام او مسلمانان قوي معلوم سوه او د مسلمانانو څخه نور هم د کفارو په زړو کې بېره او هیبت زیات سوه.

په دغه غزاء کې کومه خاصه واقعه نه سوه پېښه بېله دې څخه چې د بني الضُمره د قبیلو څخه هغه چې دلته په بدر کې اوسېدې یو نفر چې د دغو قبیلو مشر او رئیس ؤ او نوم یې مَخشي بن عَمرو الضُمري ؤ چې موږ یې د مخه بیان درته کړی دی چې د ده او د رسول اللهﷺ په منځ کې د صلحې او نه تعارض معاهده سوې وه، اوس چې رسول اللهﷺ څو ورځې دلته تیري کړې نو دغه مَخشي چې د دغو قبیلو مشر ؤ رسول اللهﷺ ته ورغلی او په ډېره بې ادبې سره یې رسول اللهﷺ ته و ویل: یا محمّد!ﷺ ته د قریشو سره د جنګ کولو دپاره زموږ اوبو ته راغلی یې؟

د ده د غو خبرو مقصد دا ؤ: چې ته ولې او څنګه زموږ بې اجازې دې ځای ته راځې؟

رسول اللهﷺ و فرمایل: هو، زه راغلی یم که دې خوښه وي هغه ستا عهد او جوار به بیرته تا ته درکړو او جنګ به در سره وکړو.

مخشي په دغه خبره سره و ببرېدی ویل: یا محمّد!ﷺ دې ته ضرورت نسته چې هغه زموږ عهد مات سي زه پر هغه خپله وعده یم. دا د اسلام شان او شوکت، عزت او هیبت ؤ چې ورځ په ورځ زیاتېدی او خلک ځني ببرېږي.

د دومة الجندل غزاء

رسول اللهﷺ له بدره څخه بیرته مدینې منورې ته ولاړی، په ټوله اسلامي منطقه کې یو وار بیا أمن او سلامتیا قائم سوه، اسلامي دولت په أمان او إطمینان سره شپې او ورځې تېروې، رسول اللهﷺ یو وار بیا دې ته فارغه سو چې د عربو هغه لیرو حدودو ته متوجه سي، د دعوت دپاره د مسلمانانو تسلط او سیطره پر لیرو منطقو زیاته سي او د مسلمانانو په موجودیت دوستان او دښمنان اعتراف وکړي.

د بدر د دوهمي غزاء شپږ میاشتي تیري سوې او رسول الله ﷺ په مدینه منوره کي دی ځو بیا داسي خبر ورته راغلی: کومي قبیلې چي د دومهٔ الجندل پر شا وخوا دي هغه په لارو کي دریږي او هرڅوک چي پر دغو لارو تېریږي هغه شکوي، یعني لوټي لاري یې نیولې دي او غلاوي کوي او په عین وخت کي یې د مدینې منورې د حملې دپاره هم یو لوی لښکر سره یوځای کړی دی.

دومهٔ الجندل د مدینې منورې څخه ډېر لیري دی، دومهٔ الجندل د مدینې منورې په شمال کي د شام پر حدودو پروت دی، د دومهٔ الجندل او د مشق په منځ کي د پنځو ورځو لار ده، خو د مدینې منورې څخه تر دومهٔ الجندل پوري د پنځلسو ورځو لار ده، نو رسول الله ﷺ د هجرت د پنځم کال د ربیع الأول په میاشت کي د زرو نفرو مسلمانانو سره د دومهٔ الجندل پر طرف رهي سو او د بني عَذَره د قبیلې څخه یې یو نفر چي مذکور نومېدی د رهنما یا لار ښوونکي په صفت ور سره رهي کړی چي مسلمانانو ته تر دومهٔ الجندل پوري پټي او نژدې لاري وروښيي، اسلامي لښکر د شپې تګ کوي او د ورځي پټیږي، دا د دې دپاره چي د دښمن په بې خبري کي پر هغو حمله وکړي، اوس چي دومهٔ الجندل ته نژدې سوه وې لیده چي هلته هیڅوک نسته، نو مسلمانانو د هغو پر حیواناتو او چوپانانو حمله وکړه، د چوپانانو څخه چي څوک تښتېدلای سوای هغه وتښتېدل او څوک چي زخمي کېده هغه زخمي سوه او په خپله د دومهٔ الجندل اوسېدونکي شا و خوا تښتېدلي او پټ سوي وه، اوس چي رسول الله ﷺ د دوی په منطقه کي واړول هیڅوک یې نه و لیدل، رسول الله ﷺ دلته څو ورځي او شپې پاته سو د لښکر څخه یې ټولیاني جوړي کړې او شا وخوا یې ولېږلې، خو نه یې څوک ولیدل او نه مسلمانانو ته کوم تکلیف پېښ سو.

څو ورځي وروسته رسول الله ﷺ بیرته مدینې منورې ته رهي سو، رسول الله ﷺ په دغه سفر او غزاء کي د عُیَینه بن حِصَن سره چي د غطفان د قبیلې مشر او رئیس ؤ د صلحي او أمان عهد او وعده وکړه.

په دغه پرله پسې قاطع او فیصله کوونکو اقداماتو په دغه حکیمانه او د عزمه ډکو نقشو سره رسول الله ﷺ د أمن او أمان په را وستلو کي کامیابه سو، په شا وخوا منطقه

کې یې صلحه او سلامتیا را وستل پر حالاتو یې تسلط او سیطره حاصله کړه، د ورځو اوښتل یې د مسلمانانو په ګټه تمام کړه، هغه خارجي او داخلي ستړباوي چې پرله پسې پر مسلمانانو راتلې هغه لږ او سپکي سوې، منافقان چپ او عاجزه سوه، د یهودو یوه بله قبیله د مدینې منورې څخه وایستل سوه، پاته یهودو د همسایه توب حقوق آداء کول، پر هغه خپلو عهدو او وعدو یې په ښکاره سره وفاء کول، شا وخوا صحرایي عرب آرام سوه قریش د هغه خپلو تیزو حملو څخه پڅ سوه، په دغو حالاتو کي مسلمانانو د اسلامي دین د نشرولو او د رب العالمین د رسالت د رسولو فُرصه او موقع پیدا کړه.

د خندق یا احزابو غزاء

اوس چې أمن او سلامتیا راغله او پسله هغو جنګو چې تر یوه کال زیاته موده یې په برکې ونیول جزیرةُ العرب بیرته آرامه سوه، مګر یهود! هغه یهود چې د خپل غدر او خیانت، د خپلو چمو او دسیسو په نتیجه کې یې قِسم قِسم ذِلتونه او سپکتیاوي وځکلې بیا هم هغه خپل د غفلت له خوبه نه سوه ویښ، د خپل غدر او خیانتو په سبب چې کوم تکلیفونه ور و رسېدل په هغو سره یې پند او عبرت نه کړی حاصل، پسله هغه چې دوی خیبر ته و شړل سوه اوس ګوري چې مسلمانانو ته به د دغو جنګو په نتیجه کي چې د مسلمانانو او بت پرستانو په منځ کي یې جریان درلودی څه پېښه سي، کله چې یهودو ولیدل چې د ورځو تېرېدل د مسلمانانو په ګټه تمامیږي، د وخت په تېرېدلو سره نور هم د مسلمانانو نفوذ زیاتیږي پر مځکه او منطقه یې سُلطه نوره هم قوي کیږي نو دغه یهود د حسد په اور کي داسي سوځل کېدل لکه پر سکروټو چې پرله اوړي.

نو یې د خپل حسد د پوره کولو دپاره څه وکړه؟ بیرته له سره یې په خپلو دسیسو او مؤامرو شروع وکړه، د یوې داسي حملې د کولو دپاره یې د ترتیباتو په نیولو شروع وکړه چې هغه حمله باید د مسلمانانو پر ضد وژونکې او فیصله کوونکې حمله وي او تر هغې حملې وروسته اسلام او مسلمانانو ته د ژوند کولو موقع نه سي پاته.

ښه متوجه سی! نن ورځ هم هغه یهود دي، حتّی نصارا هم د دوی د لاس آله ګرځېدلي دي، د دوی ټولو دسیسې اسلام او مسلمانانو ته متوجه دي او بد بختانه په

مسلمانانو کي یې د مسلمانانو په شکل او د مسلمانانو په نامه سره نور نوکران هم پیدا کړي دي چي مثال یې د مدینې منورې منافقان دي.

مسلمان ورونو! وینئ او بیداره سئ، ترڅو به مو انسانان د تجاوزګرانو په لاسو وژل کیږي او وطن به مو د بې رحمه غادرانو او خائنانو په واسطه خرابیږي، ماشومان به مو یتیمان او ښځي به مو کونډیاني کیږي، د وطن کانونه او معدنونه به مو یرغلګران په طیارو او هلیکپترو کي وړي.

خیر یهودو خو د فیصله کوونکي حملې إراده وکړه مګر دوی په خپلو ځانو کي دا همت او جرئت نه درلودی چي مستقیماً او مخامخ د مسلمانانو سره و جنګیږي نو یې د دغه مقصد دپاره یوه ډېره خطرناکه نقشه جوړه کړه هغه داسې: د بني النضیر د یهودو د مشرانو څخه هغه چي په خیبر کي اوسېدل شل نفره د مکې مکرمې مشرک قریشو ته ورغله چي قریش یې د رسول الله ﷺ جنګ ته تشویقول او ورته ویل یې: موږ مو په دغه جنګ کي ملګري او طرفداره یو، یهودو قریشو ته ډېر ټینګ عهدونه او وعدې ور کړې او ویل: موږ په هر هغه جنګ کي چي د مسلمانانو پر ضد وي په هر شي سره ستاسي کومک او نصرت کوو، قریشو هم دغه د دوی غوښتنه قبوله کړه.

تاسي ته معلومه ده چي قریشو د دوهم بدر په وتلو کي د خپلي وعدې څخه مخالفت وکړی او هغه عمل د دوی دپاره ډېر سو نورو قبیلو به پېغورونه ورکول، د قریشو عزت او شرف سپک او زخمي سوی ؤ نو اوس ابوسفیان غواړي چي په دغه جنګ سره خپل بایللی شرف او شهرت لاس ته را وړي او هغه خپله د جنګ وعده پر ځای کړي.

په دغه وخت کي د مکې مکرمې مشرکانو د یهودو څخه پوښتنه وکړه چي تاسي خو اهلِ کتاب یاست او تاسي ته آسماني ادیان درمعلوم دي نو تاسي موږ ته وواياست چي د محمّد ﷺ دین ښه دی که زموږ دین؟ دلته نو یهودو لعنةُ الله علیهم هغه خپل خباثت ښکاره کړی او ویل: یا! ستاسي دین د محمّد ﷺ تر دین ښه او بهتر دی، سبحان الله! تاسي فکر وکړی شرک او د بتانو عبادت د یوه الله جل جلاله تر عبادت ښه او بهتر بولي حال دا چي د یهودو د دین اساس هم پر وحدانیت ولاړ دی، دا د هغې دښمنۍ تاثیر دی چي یهود یې د اسلام او مسلمانانو سره لري.

خیر قریش د جنګ کولو دپاره راضي سوه، بیا نو دغه د یهودو ډله غطفان ته ولاړل، غطفان خو هغه څوک دي چې رسول الله ﷺ د هغو منطقې او قبیلو ته ورغلی ؤ او دوی وتښتېدل نو اوس یهودو دوی هم و هغه څه ته را وبلل چې قریش یې ور بللي وه، غطفان هم پر جنګ کولو موافقه ور سره وکړه، د یهودو ډله بیا د بني سُلیم قبیلو ته ورغله هغو هم دا ور سره خوښه کړه، د یهودو مشران د عربو پر مختلفو قبیلو لکه (بنو فزاره) (بنو مُرّه) (بنو أشجع) (بنو أسد) (د حبشیانو قبیله) او نورو مختلفو قبیلو وګرځېدل او د مسلمانانو جنګ ته یې را بولي چې تقریباً ټولو قبیلو دغه د دوی غوښتنه او دعوت قبول کړی.

په دغه طریقه سره د یهودو سیاست پوهان او مشران کامیابه سوه چې په خپل شیطانت سره د کفر مختلفي ډلي یا احزاب د رسول الله ﷺ او د هغه د دعوت او مسلمانانو پر ضد سره را ټولي او یو ځای کړي.

(نن ورځ هم موږ پر خپل شا وخوا دغه ته ورته دغسي سیاسي حرکتونه وینو)

نو واقعاً هم د مدینې منورې د جنوب له طرفه قریش، دکنانه قبیله او د دوی حُلفاءِ چې د اهل تهامې څخه وه څلور زره نفره را ووتل چې مشر یې ابوسفیان ؤ او په مَرّ الظهران کي چې اوس وادي فاطمه ورته وایي بنو سُلیم هم ور سره یو ځای سوه او د مدینې منورې د شرق له طرفه د غطفان قبیلې را ووتلې چې یوه بنو فزاره وه او مشر یې عُیینه بن حصن ؤ او بله بنو مُرّه وه چې مشر یې حارث بن عوف ؤ او بنو أشجع را ووتل چې مشر یې مُسَعِر بن رُخَیله ؤ، دغه رنګه بنو أسد او نوري قبیلې را ووتلې چې په نتیجه کي د دغو قبیلو څخه دومره لوی لښکر جوړ سو چې په ټوله جزیرةُ العرب کي د اول وار دپاره په دغه اندازه انسانان او لښکر سره یو ځای کیږي او دغو ټولو احزابو یا ډلو په هغه معین سوي تاریخ چې دوی د مخه سره ټاکلی ؤ د مدینې منورې پر طرف حرکت وکړی، پسله څو ورځو دغه جنګي لښکري چې شمېر یې لسو زرو نفرو ته رسېدی د مدینې منورې پر شا و خوا سره یو ځای سوې، سبحان الله! ښایي د دغو لښکرو شمېر او عدد تر هغو ټولو انسانانو چې په مدینه منوره کي اوسېدل که نارینه وه که ښځې، که ماشومان وه که لویان، که زاړه وه که ځوانان زیات ؤ.

که چیري دغه سره یو ځای سوي ډلي او دغه مسلح لښکر په بې خبري سره د مدینې منورې قلاوو ته رسېدلی وای دا به د مسلمانانو پر نوي دولت او د هغو پر وجود یو داسي لوی خطر وای چي حد او اندازه يې زه نه سم بیانولای ممکن د مدینې منورې ټول انسانان او کښتونه يې په یوه وار نېست او نابود کړي وای، مګر هلته یو ویښ او باخبره قیادت او مشرتوب موجود ؤ چي همېشه يې ګوتي پر هغه غورځېدونکو رګو پرتې وې، د حالاتو معلومات يې کاوه او د حالاتو د خطر اندازې يې سنجولې، دغه لښکرو د هغه خپلو ځایو څخه حرکت نه ؤ کړی چي د مدینې منورې استخباراتو خپل قائد اعلیٰ ﷺ ته د دغه خطرناکه حرکتو حالات و رسول، رسول الله ﷺ پوه سو چي د دغو ډلو یا احزابو مقصد مدینه منوره ده.

نو رسول الله ﷺ ډېر ژر یو عالي مشورتي مجلس جوړ کړی چي په هغه مجلس کي د مدینې منورې څخه د دفاع پر موضوع خبري کېدلې، پسله هغه چي د مسلمانانو مشرانو او د شوریٰ غړو بحث او مناقشې سره وکړې پر هغه پیشنهاد یا وړاندیز يې اتفاق وکړی چي یوه جلیل القدره صحابي حضرت سلمان فارسي ﷺ تقدیم کړی، سلمان فارسي ﷺ و ویل: یا رسولَ الله! کله چي موږ د فارس په مځکه کي ؤ موږ یوه داسي حیله یا چم درلودی که به د یوه لوی لښکر له طرفه حمله راباندي کېدل موږ دغه حیله استعمالول، رسول الله ﷺ و فرمایل: هغه کومه حیله وه؟

سلمان فارسي ﷺ و ویل: د خپلي منطقې پر شا وخوا به مو لوی خندق وکندی، رسول الله ﷺ و فرمایل: چي څنګه خندق؟ ځکه دغه حیله په عربو کي نه وه او نه يې پېژندل، سلمان فارسي ﷺ د خندق په باره کي تفصیل ورکړی او د هغه په مقصد يې پوه کړی، دا کار یوه ډېره حکیمانه نقشه وه او عربو ته تر دغه د مخه دغه نقشه نه وه ور معلومه، نو رسول الله ﷺ ډېر ژر د دغي نقشې په عملي کولو شروع وکړه او هر لس نفره مسلمانان يې په دې سره امر کړه چي (۴۰) ذراعه خندق به کني.

د دغه خندق د ځای معلومولو او کیفیت دپاره مجبوره یم چي د مدینې منورې ګروکي یا جغرافیایي کیفیت درته بیان کړم، دا د دې دپاره چي موږ پوه سو چي خندق څنګه او چیري وکندل سو او رسول الله ﷺ ولي دغه ځای د خندق د کندلو

دپاره اختيار کړي او پاته يهود د مديني منورې په کومه منطقه کي اوسېدل؟ او دغه يوه خندق څنګه او په څه ډول ټوله مدينه منوره د دښمن د حملي څخه وساتل؟

په هغه وختو کي د مديني منورې ښار په خپله په يوه عجيب شکل سره واقع ؤ هغه داسي: مدينه منوره د درو (حَرّو) په منځ کي پرته وه (حرّةُ الواقم) (حرّةُ الوَبره) او بله هغه (حَرّه) وه چي د مديني منورې په جنوب کي وه، حَرّه څه شي ده؟ حرّه هغه لوی او پراخه دښت او منطقې ته ويل کيږي چي ټول وچ او آوار دښت وي، خو دغه دښت په لويو لويو، تورو، غټو، ښوئ او ګرديو ډبرو ډک وي، يعني: پراخه او لوی دښت چي مځکه يې رېګنه ده او په دغه رېګ کي لوی لوی غټي. توري، ښوئ او ګردی ډبري يوه د بلي تر څنګ پرتې وي، دغسي مځکي ته په عربي کي (حَرّه) وايي، اوس نو په دغه حرّه کي پياده او يوازي يو سړئ په ډېر تکليف او مشکلاتو سره تګ کولای سي او هغه هم ممکن يو کيلو متر لاړ په يوه شباروز کي و نه وهي، مګر د سپاره سړي يا د لښکر دپاره په دغه حرّه کي د تېرېدلو امکان نسته، نو مدينه منوره په طبيعي شکل له درو طرفو په دغو درو حاراتو سره ساتلې وه او هغه منطقې چي د دغو حاراتو په منځ کي او په جنوبي طرف کي واقع دي هغه بيا ټول باغونه دي چي هلته هم دښمن نه سي ور ننوتلای او د مديني منورې په جنوب غرب کي يو غر دی چي د جبلِ عِير په نامه سره يادېږي، اوس نو مدينه منوره طبيعتاً د درو طرفو څخه په دغو حاراتو او باغو و ساتل سوه، لکه قلا چي پر را ګرځېدلې وي. چي هغه درې ساتلي او محفوظ طرفونه: شرق، غرب او جنوب دي.

په مدينه منوره کي د يهودو ځايونه چيري دي؟ مديني منورې ته اول او نژدې کلی د بني قينقاع د يهودو کورونه وه چي دغه کورونه تر نورو ټولو کُلو مديني منورې ته هغه نژدې کلی دی او د بني قيُنقاع يهود ايستل سوي دي چي قصه يې د مخه درته بيان سوه، او بل په حرّه جنوبيه کي د بني النضير د يهودو کلی او کورونه دي او هغه هم لږ موده مخ کي وايستل سوه چي قصه يې په تفصيل سره درته بيان سوه، اوس نو د يهودو څخه فقط هغه د بني قُريظه يهود پاته دي چي د هغو کورونه او قلاوي د مديني منورې په جنوب شرق کي او د دوو حرّو په منځ کي چي حرّه شرقيه او حرّه جنوبيه دي واقع دي، چي په دې حساب سره مديني منورې ته د داخلېدلو يوازنی

لار د بني قريظه د يهودو له طرفه څخه ده چې د حرّه شرقي او حرّه جنوبي منځ دی، دا خو مدينې منورې ته يوه لار سوه او بل د مدينې منورې د شمال طرف هم خلاص دی، اوس نو فقط دغه دوې لارې يا دوه ځايه دي چې ممکن د کفارو لښکر د دغو دوو ځايو څخه پر مسلمانانو حمله وکړي او مدينې منورې ته دي داخل سي يا د جنوب شرق څخه چې هلته د بني قُريظه د يهودو کلی دی چې د دوو حرّو په منځ کي واقع دی، يا د شمال له طرفه د هجوم او حملې امکان سته.

اوس چې رسول الله ﷺ د خندق د کندلو إراده وکړه نو يې د بني قريظه يهود را وغوښتل، هغه چې پخوا هم د مسلمانانو له طرفه د دغو يهودو سره د صلحې او اتحاد (د دښمن په مقابل کي د يو والي) عهد او وعده موجود وه، بيا يې هم هغه عهد نوی او تازه کړی، يهودو هم ټينګي وعدې ورکړې چې موږ ستاسي پرطرف يو او د دغې لارې ساتنه پر موږ ده، هيڅکله به مشرکان پرې نږدو چې د دغې لارې څخه دې مدينې منورې ته داخل سي دغه د جنوب شرق د لارې ساتل زموږ وظيفه ده، چې په دغه عهد او پيمان سره مدينه منوره د ټولو اطرافو څخه وساتل سوه بېله شمال څخه، په شمال کي بيا د اُحُد غر پروت دی، خو د مدينې منورې ښار او کورو ته نژدې يو بل غر هم سته چې جبلِ سَلع ورته ويل کيږي.

رسول الله ﷺ د مدينې منورې په شمال کي د خندق د کندلو دپاره داسي ځای اختيار کړی چې دغه خندق د مدينې منورې شمالي طرف و ساتي، که څه هم هلته په حرّةُ الوَبره کي ځيني داسي ځايونه وه چې ښايي څوک تر را تېر سي خو مسلمانانو هغه ځايونه هم په کوچنيو کوچنيو خندقو بند کړل، مګر لوی او عمومي خندق د شمال خندق ؤ او رسول الله ﷺ د مسلمانانو د لښکر د اړولو دپاره هم ځای خوښ او انتخاب کړی چې هغه ځای د خندق او جبل سلع په منځ کي ؤ چې دغه ځای هم د مدينې منورې په شمال کي واقع دی، اوس نو د مدينې منورې له ښاره بيا د اُحُد تر غره پورې خندق کندل کيږي او جبل سلع هم د مدينې منورې او د خندق په داخل کي راغلی، رسول الله ﷺ د خپل لښکر دپاره داسي ځای خېمې و درولې، چې خندق د دوی و شمال ته سو او جبل سلع د مسلمانانو د لښکر شا ته سو.

په دغه نقشه سره مدينه منوره پوره و ساتل سوه هيڅ داسي لار نسته چي له هغه طرفه دي مديني منورې ته د دښمن لښکر ور داخل سي بيا نو د خندق په کندلو شروع وسوه.

دا خو معلومه او ښکاره خبره ده چي خندق ډېر اوږد دی او ډېره مسافه نيسي نو خود کندل يې هم آسانه کار نه دی، رسول الله ﷺ مسلمانان سره تقسيم کړه او د هرو لسو نفرو دپاره يې يو مشر و ټاکی او هرو لسو نفرو ته يې څلوېښت ذراعه ځکه د کندلو دپاره ورکړه، صحي او منظم تقسيمات وسوه د هري ډلي دپاره دکندلو ځای او اندازه معين کړل سوه، اوس خو تاسي ته د خندق اوږد والی در معلوم سو چي د مديني منورې شمالي طرف يې ټول نيولی وُ، مګر عُمق يا د خندق ژور والی څومره وُ؟

خندق په دومره اندازه ژور وُ که يو څوک دغه خندق ته ور و لوېږي بيانو د هغه څخه را پورته کېدل يا را ختل سخت او مشکل وه، په آساني څوک نه سي ځني را پورته کېدلای او د خندق عرض يا بر دومره وُ چي آس نه سوای تر غورځېدلای، بېله هغه اصلي او تيزو آسانو څخه چي هغه هر چا نه درلودل، مګر عادي او معمولي آسانو نه سوای کولای چي تر خندق دي واوړي، دا د خندق بَر او ژور والی وُ، اوس نو د خندق کندل د دغو شرايطو سره موافق شروع سوه چي دغه کار د کفارو او احزابو د راتګ دپاره د مسلمانانو تياري او آمادګي وه.

صحابهٔ کرامو د خندق په کندلو شروع وکړه، مسلمانانو مريان او نوکران نه درلودل چي د دوی سره يې په دغه کار کي مرسته کړې وای نو خود دوی په خپله کار کاوه حتّی رسول الله ﷺ هغه اکملُ البشر په دغه کندلو کي حصه ور سره اخيستل.

امام بخاري د سهل بن سعد رضي الله عنه څخه روايت کوي چي وايي: موږ د خندق په کندلو کي د رسول الله ﷺ سره ملګري وُ نورو به کندل کول او موږ به يې پر خپلو اوږو خاوري چلولې.

دا معلومه خبره ده چي د وچي او کلکي ډبريني ځمکي کندل آسانه کار نه دی انسان ستړی کوي نو به صحابهٔ کرامو خپل فکرونه او ځانونه په ځينو اشعارو مشغولول اشعار به يې ويل او کار به يې کاوه، امام بخاري رحمه الله روايت کوي: صحابهٔ کرامو چي د خندق په کندلو کي اول شعر و وايه هغه لره يوه قصه سته، هغه داسي:

د خندق دکندلو په وخت کي يو سړئ راغلی او نوی مسلمان سو.

رسول الله ﷺ پوښتنه ځنې وکړه چې نوم دې څه دی؟ ده وېل جُعل یا جُعَیل، جُعل هغه توري خزدکې ته وېل کېږي چې مرغټاني جوړوي، معلومه خبره ده چې دا ډېر بد نوم دی د رسول الله ﷺ دغه نوم نه سو خوښ نو یې سړي ته وویل: د نن ورځې څخه ستا نوم عَمرو دی هغه پخوانۍ نوم دې پرېږده او عَمرو دې نوم کښېږده، سړي وویل: هو زه عَمرو یم، مسلمانانو د دغه واقعې څخه شعر جوړ کړی چې هغه داسې ؤ:

سَمّاهُ مِن بَعدِ جُعَیلٍ عَمرواً وکانَ لِلبائسِ یَوماً ظَهراً

صحابهٔ کرامو به د کار په وخت کې دغه شعر وایه او هغه شعر به یې هم وایه کوم چې د مسجد نبوي او مسجد قُباء د جوړولو په وخت کې یې وایه چې هغه داسې ؤ:

اللّهمّ إن العَیشَ عیشَ الآخره فاغفر للأنصار والمُهاجره

امام بخاري د انس ﷺ څخه روایت کوي چې رسول الله ﷺ خندق ته ور ووتی وې لیده چې مهاجرین او انصار په یوه یخ سهار کې خندق کَنې، دوی مریان او نوکران نه درلودل چې په دغه کار کې د دوی مرسته وکړي، رسول الله ﷺ چې د دوی دغه ستړیا، یخ او لوږه ولیدل نو یې وویل:

اللّهمّ إن العَیشَ عیشَ الآخره فاغفر للأنصار والمُهاجره

ژباړه: په تحقیق واقعي ژوند د آخرت ژوند دی، نو الٰهي ته انصارو او مهاجرینو ته عفوه وکړې، صحابهٔ کرامو د ده ﷺ په جواب کې وویل:

نحنُ الذین بایعوا محمّداً علی الجهادِ ما بقِینا أبداً

موږ هغه کسان یو چې د محمّد ﷺ سره مو ترڅو چې ژوندي یو پر جهاد بیعت کړی دی.

او عبدالله بن رواحه الأنصاري ﷺ چې د مدینې منورې د ښو شاعرانو څخه ؤ دغه بیتونه جوړ کړل چې مسلمانانو به د کار کولو په وخت کې ویل:

اللّهم لولا أنت ما اهتدینا ولا تصدقنا ولا صَلّینا
فَأنزلن سکینةً علینا وثبت الأقدام إن لاقینا
إن الأولی رغبوا علینا وإن أرادوا فتنةً أبینا

امام بخاري د براء بن عازب ﷺ څخه روایت کوي چې وایي: ما رسول الله ﷺ ولیدی چې د خندق خاوري یې چلولې ترڅو چې په خاورو او دوړو کې داسې پټ ؤ

چي ما د دهﷺ د مبارک نس پوست نه لیدی. د پوست پر وربېښتانو یې دومره ګرد او خاوري پرتې وې چې نس مبارک یې نه معلومېدی او د دغه خاورو چلولو په وخت کي مې دغه د عبدالله بن رواحه بیتونه څني واورېدل چې د ځان سره یې ویل، صحابهٔ کرامو به د کار په وخت کي دغه ذکر سوي اشعار ویل او رسول اللهﷺ به هم ور سره ویل.

د خندق د کندلو کار پرله پسې شروع دی مګر صحابهٔ کرامو د ډېر مسکنت په سبب د خوړلو دپاره شئ نه درلودی خو بیا هم په وږي نس په کندلو کي ډېر کوښښ کوي کار په ډېر شوق او چالاکي سره کوي مګر د لوږي څخه تر داسي اندازې په تکلیف وه چي زړه به دې پر توک توک سي.

امام بخاري د انسؓ څخه روایت کوي چي وایي: اهل خندق ته به یې یوه لپه اوربشي چي په بد بویه او بد خونده وازګو به ټول سوي وې را وړې او د څو نفرو مخ ته به یې د خوړلو دپاره کېښوولې چي هغه به هم په ستوني پوري ښتلې او هم به یې بد بوی تلی.

ابو طلحهؓ وایي: موږ و رسول اللهﷺ ته د خپلي لوږي شکایت وکړی نو مو نسونه ور ښکاره کړه چي د لوږي مو پر نسو یوه یوه ډبره تړلې وه، رسول اللهﷺ خپل مبارک نس را ښکاره کړی چي دوې ډبري یې پر تړلي وې.

مګر منافقان! څرنګه چي دوی په ښکاره سره ځانونه مسلمانان بلل نو مجبوره وه چي د خندق په کندلو کي کار وکړي او حصه واخلي مګر هر وخت او هر ګړئ به له کاره څخه تله، کله چي به یې د ملګري فکر نه ؤ دئ به تللی ؤ، کار به یې نه کاوه او پټېدل به، په کورو کي به ناست وه پر وخت به کار ته نه ورتله، یوه او بله بهانه به یې کول حتّی ځینو یې د کندلو کار پر مخ پرېښاوه، ځینو به بیا ویل: یا رسولَ الله! زموږ په کورو کي څوک نسته ببرېږو چي د جنوب له طرفه څوک حمله پر و نه کړي، نو موږ غواړو چي د خپلو کورو د ساتني دپاره په کورو کي پاته سو او رسول اللهﷺ به هم دغو نفرو ته اجازه ورکول چي ولاړ سی ځکه اصلاً په دوی کي خیر نه ؤ او صحابهٔ کرام به په کندلو مشغوله وه، دغه د خندق کندلو ډېري شپې او ورځې په برکي و نیولې.

د خندق د کندلو په وخت کي د رسول اللهﷺ ډیري معجزې ښکاره سوي دي

او د دغو معجزو د ښکاره کېدلو دپاره يو مهم سبب موجود ؤ هغه دا چي دغه وخت ډېر باريک او له امتحانه ډک وخت ؤ، نو د رسول الله ﷺ معجزې د مسلمانانو دپاره د ثبات او پر اسلام د دوی د پاته کېدلو سبب وګرځېدې چي اوس به هغه معجزې يوه يوه درته بيان سي.

لومړۍ: په مسلمانانو کي ډېر فقر او ډېره غريبي وه او د خندق د کندلو په وخت کي په شديده لوږه مبتلا وه تر داسي اندازې چي رسول الله ﷺ پوره درې ورځي هيڅ شئ نه ؤ خوړلی ځکه اصلاً د خوړلو دپاره شئ نه ؤ موجود چي وې خوري او د ډيري لوږي په سبب يې پر مبارک نس ډبري تړلي وې.

په پخوا کي دغه طريقه موجوده وه چي څوک به ډېر وږی ؤ او د خوړلو دپاره به يې شئ نه درلودی نو به يې پر نس ډبره تړل چي دغه ډبره په يوه خاصه طريقه سره تړل کېده او تر يوې اندازې يې د لوږي احساس له منځه وړی.

نو رسول الله ﷺ د خندق د کندلو په وخت کي د لوږي په سبب پر مبارک نس ډبره تړلې وه، کله چي جابر بن عبدالله ﷺ د رسول الله ﷺ دغه ډېره لوږه و ليدل چي سيدُ البشر ﷺ پر نس ډبره تړلې ده او دا د لوږي هغه آخري حالت دی چي انسان د خوړلو دپاره شئ نه لري او پر نس ډبره تړي، نو جابر بن عبدالله ﷺ خپلي ښځي ته و ويل: چي ستا سره د خوړلو دپاره کوم شئ سته چي رسول الله ﷺ ته يې ور وړم؟ ښځي يې ورته و ويل: والله زموږ سره بل شئ نسته بېله يوه کوچني وري يا سېرلي او يوه کاسه اوربشي، بس دغه دوه شيه زموږ ټوله هستي او دارايي ده او دغه کوچنئ سېرلئ فقط د درو يا څلورو نفرو بسيږي او دغه د اوربشو اوړه هم د دغو لږو نفرو کفايت کوي، جابر ﷺ و ويل: صحي ده رسول الله ﷺ به د درو څلورو نفرو سره مېلمه کړو چي زموږ سره خواړه و خوري، نو جابر ﷺ رسول الله ﷺ ته ورغلی او پټ په غوږ کي يې ورته و ويل: يا رسولَ الله! زما سره دومره خواړه سته چي د درو يا څلورو نفرو بسيږي نو هر څوک چي ستا د اصحابو څخه ستا خوښه وي هغه درسره ملګري کړه او زموږ کره راسی چي دغه خواړه زموږ سره و خوری.

رسول الله ﷺ د مسلمانانو په منځ کي په لوړ آواز سره ناري کړه:

یا قوم! جابر تاسي مېلمانه کړي یاست.

اوس نو د صحابهٔ کرامو شمېر په یوه روایت درې سوه نفره دی او په بل روایت کي زر نفره دي چي دغه دوهم روایت قوي دی او هلته د جابر ﷺ په کور کي یو سېرلئ پخیږي، جابر ﷺ وارخطا سو، رسول الله ﷺ یې پرېښاوه او دئ په تلوار مخ پر کور رهي سو، کور ته ورغلی ویل ښځي کار خراب سو او رسوا سوم، ښځي ویل: خیر څه پېښه سوه؟ جابر ﷺ و ویل: زر نفره را رهي دي، ښځي ویل: تا رسول الله ﷺ ته و ویل چي فقط درې څلور نفره درسره راوله؟ جابر ﷺ ویل هو! ما ورته و ویل، بیا ښځي و ویل: تا رسول الله ﷺ ته و ویل چي موږ په کور کي د خوړلو دپاره څه شي نرو؟ ویل هو! ما ورته و ویل، ښځي ویل: الله او رسول الله ښه پوهیږي.

تاسي د دغي مسلماني ښځي یقین او اطمینان ته وګوری هیڅ نه سوه وارخطا او ویل: (الله او رسول الله ښه پوهیږي)

او له بله طرفه هلته رسول الله ﷺ په زرو یا درو سوو نفرو کي رږغ کوي چي: یا قوم! جابر تاسي مېلمانه کړي یاست، حال دا چي رسول الله ﷺ ته ویل سوي دي چي فقط درې یا څلور نفره در سره را وله، رسول الله ﷺ پوهېدی چي زه څه کوم، کله چي رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو سره د جابر ﷺ کور ته ورغلی وې لیده چي دېګ باندي دی او اوړه د پخولو دپاره تیار دي نو یې و فرمایل: تاسي په دېګ کار مه لری خواړه زه څني را باسم، د انصارو ښځي یې د ډوډۍ د پخولو دپاره را وغوښتې، اصحاب کرام لس لس نفره کور ته ورځي، رسول الله ﷺ د تناره څخه ډوډۍ اخلي او د دېګ څخه غوښي را باسي په ډوډۍ کي یې ایږدي یوه یوه نفر ته یې ورکوي ترڅو چي ټولو نفرو ته که زر وه که درې سوه غوښي او ډوډۍ ورسېدل نه د دېګ څخه شئ کم سو او نه د اوړو څخه، دېګ هم پر هغه حال ؤ اوړه هم هغومره وه.

د دغه حدیث شریف روایت امام بخاري رحمه الله کړی دی.

دا هم د رسول الله ﷺ د معجزو څخه یوه معجزه وه؛

دوهم: دغه رنګه د نعمان بن بشیر ﷺ خور یوه لپه خرما یا کجور خندق ته راوړل چي د دې پلار او ماما یې و خوري، کله چي دا پر لار تېرېدل پر رسول الله ﷺ ورغله

رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه خرما یا کجور دلته راوړه، هغې هم خرما رسول الله ﷺ ته ورکړه رسول الله ﷺ یو پټو آوار کړی او خرمایې پر واچول او بیا یې د خندق خلکو ته ور رږغ کړه چې راسی دغه خرما و خوری، خلک ورتله خرما یې اخیستل او تله، خرما د کمېدلو پر ځای زیاتیږي خلک یې وړي او خرما زیاتیږي، اصحاب کرام یې خوري او وړي، مګر خرما نوره هم زیاتیږي، ترڅو اصحاب کرام ټول ماړه سوه، هغه صحابي چې د دغه حدیث شریف روایت کوي وایي: ټول خلک ماړه سوه او خرما د هغه پټو څخه د ډېر والي په سبب هغه قسم تویېدل، دا هم د رسول الله ﷺ د معجزو څخه یوه معجزه وه چې د خندق د کندلو په وخت کې ښکاره سوه.

درېیم: تر دغو معجزو لویه معجزه هغه وه چې امام بخاري رحمه الله یې د جابر رضی الله عنه څخه روایتوي جابر رضی الله عنه وایي: موږ د خندق په ورځ خندق کندی چې یوه لویه او سخته ډبره په مخه راغله خلک رسول الله ﷺ ته ورغله او ویل: یا رسولَ الله! په خندق کې یوه لویه او سخته ډبره په مخه راغله چې موږ یې نه سو ماتولای رسول الله ﷺ و فرمایل: زه ورکښته کېږم، نو رسول الله ﷺ خندق ته ور کښته سو او پر نس یې د لوږي څخه ډبره تړلې وه، موږ هم درې ورځې د شي څکه نه وه کړې، رسول الله ﷺ کُلنګ واخیستی او ډبره یې په و وهل هغه لویه او سخته ډبره داسي سره تویېدل لکه رېګ.

څلورم: د براء بن عازب رضی الله عنه څخه روایت دی وایي: د خندق د کندلو په وخت کې د خندق په یوه حصه کې یوه لویه ډبره په مخه راغله چې په کُلنګانو هم نه ماتېدل، نو موږ رسول الله ﷺ ته د دغې ډبري شکایت وکړی رسول الله ﷺ راغلی او کُلنګ یې واخیستی ویل بسم الله او ډبري ته یې یو کُلنګ ورسره کړی او ویل: الله اکبر! د شام کِلی راکړل سوې، په والله دغه اوس زه د شام سرو قصرو ته ګورم.

بیا یې دوهم کُلنګ ورسره کړی ډبره لږ څه ماته سوه او رسول الله ﷺ و ویل: الله اکبر! فارس راکړل سو په والله زه د مداین سپین قصرونه دغه اوس وینم، بیا یې درېیم کُلنګ ډبري ته ور سره کړی ویل: بسم الله! پاته ډبره ټوله ماته سوه او رسول الله ﷺ و ویل: الله اکبر! د یمن کِلی راکړل سوې په والله زه د صنعاء دروازې دغه اوس دغه زما

له ځایه ښخه وینم. د دغه حدیث شریف روایت امام نسایي او امام احمد کوي.

ابن اسحاق رحمه الله وايي: اوس چې د کفارو لښکر کرار کرار مدینې منورې ته ور نژدې کیږي او هلته اصحاب کرام د خندق پر کندلو تلوار کوي چې بیا په خندق کې یوه لویه او سخته ډبره پیدا سوه چې د خندق په دغه حصه کې سلمان فارسي رضي الله عنه او د ده ملګرو کار کاوه، دغه ډبره یې په اوسپنو په کُلنګانو و وهل هرڅه یې په وکړه خو ډبره نه ماتیږي کُلنګان پر مات سوه او ډبره نه ماتیږي. نو رسول الله ﷺ ته ورغله ویل: یا رسولَ الله! په خندق کې ډېره لویه او سخته ډبره ده چې هیڅ نه ماتیږي او نه خیژي او دغه ځای دغسې بېله کندلو هم نه سو پرېښوولای (*ځکه که په خندق کې یو ځای و نه کندل سي هغه به د کفارو دپاره پُل وي او پر دغه ځای به راتېرېږي. مسلمانان مجبوره دي چې ټول خندق وکني، نو ځکه رسول الله ﷺ ته ورغله او شکایت ورته کوي*) رسول الله ﷺ د دوی سره ورغلی او هغه موجود اصحاب کرام هم ټول د ډبري پر شا وخوا سره را ټول سوه، رسول الله ﷺ کُلنګ واخیستی او ډبره یې په ډېر قوت سره و وهل، د وهلو د شدت څخه ډبري روښنایي وکړه، دومره لمبه یا رڼا وه چې دغه ځای ټول په روښانه سو، د دغه نور یا رڼا په لیدلو سره رسول الله ﷺ تکبیر و وایه: الله اکبر. دوهم واریې بیا ډبره و وهل، ډبري بیا لمبه یا روښنایي وکړه، رسول الله ﷺ بیا ناري کړه: الله اکبر، درېیم واریې بیا ډبره و وهل، ډبري بیا لمبه وکړه او ټوک ټوک سوه، رسول الله ﷺ بیا ناري کړه: الله اکبر.

کله چې رسول الله ﷺ د خندق څخه را پورته سو اصحاب کرامو پوښتنه وکړه ویل: یا رسولَ الله! دغه روښنایي د څه شي وه؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: آیا دغه روښنایي مو ولیدل؟ دوی ویل هو، رسول الله ﷺ و فرمایل: کله چې مې اول وار ډبره و وهل د شام ملکونه مې د مسلمانانو په حکم کې ولیدل، کله چې مې دوهم وار ډبره و وهل د فارس ښارونه مې د مسلمانانو په لاس کې ولیدل او درېیم وار چې مې ډبره و وهل یمن مې د مسلمانانو په حکم او لاس کې ولیدی، اصحاب کرام په تعجب کې سوه اوس دوی محاصره دي په بېره او خطر کې دي، هغه احزاب او د کفارو مختلفي لښکري ورته را رهي دي او رسول الله ﷺ په دغه حال کې د فارس او روم په

فتحه کولو زيري ورکوي، چې دغه دوه ملکونه د هغه وخت د مځکې پر مخ هغه دوې لويې پاچهۍ او لوی مملکتونه دي.

وروڼو! د يرموک جنګ د هجرت په ځوارلسم کال کي ؤ، يعني: د خندق تر غزاء (۹) کاله وروسته ؤ چي په هغه جنګ کي روم ته شکست ورکول سو او شام مسلمانانو فتحه کړی او د قادسيې جنګ د هجرت په پنځلسم کال کي ؤ، يعني: د خندق تر غزاء لس کاله وروسته ؤ چي په هغه جنګ کي عراق فتحه سو او د فارس نور ملکونه پرله پسې فتحه کېدل، په لسو کلو کي دغه حالت پېښ سو چي فارس او روم شکست خوري او مسلمانان پر کاميابه کيږي، چا دا فکر کاوه او د چا دا اميد ؤ؟ اوس په خپله مسلمانان محاصره دي او د خندق تر شا ځانونه ساتي، مګر د الله ﷻ په إراده مسلمانانو په لسو کلو کي د دنيا دوې لويې پاچهۍ ماتي کړې د هغو ملکونه او ښارونه يې فتحه کړل، دا د ايمان برکت دی ايمان چي په زړو کي قرار ونيسي او ټينګ سي نا ممکنه کارونه ممکن سي.

کوم مسلمانان چي دلته په دغه خندق کي موجود وه د هغو زړو ته د رسول الله ﷺ دغه زيري و لوېدل او وې منل مګر کوم منافقان چي موجود وه هغو به په خپل منځ کي سره خندل او ويل به يې: دا والله عجبه خبره ده! اوس په موږ کي داسي څوک نسته چي خپل انساني ضرورت ته دي په فارغه زړه سره ولاړ سي، ېږېږي او د بيري څخه د خپل حاجت دپاره نه سي تلای او دئ يعني: رسول الله ﷺ د روم او فارس د فتحه کولو زيري راکوي، نو به دغو منافقانو يو له بله سره ويل:

﴿ مَّا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾ ﴾ [الاحزاب: ۱۲]

يعني دغه وعدې د خطايستلو دي، دا غرور دی، دئ په خپله محاصره دی او مغروره دی، ګمان کوي چي دئ به پر ټوله دنيا مسلط سي، الله ﷻ د دغو منافقانو خبري په هغه آيات شريف سره ورَد کړې چي لږ وروسته به تلاوت سي.

مسلمانان د خندق د کندلو په کار پرله پسې مشغوله وه، ټوله ورځ به يې کندل کول او د شپې به خپلو کورو ته تله، ترڅو چي د خندق د کندلو کار د مخه تر دې چي د کفارو لښکر مدينې منورې ته ورسيږي د هغه خپلي نقشې سره برابر پای ته ورسېدی

وروسته د مکې مکرمې د مشرکانو لښکر چې څلور زره نفره ؤ د ابوسفيان په مشرۍ را ورسېدی او د مدينې منورې د شمال غرب په طرف کي يې په يوه ځای کي واړول چې مجمع الأسيال ورته ويل کيږي او بيا د غَطَفان قبيلې او اهل نجد چې شپږ زره نفره وه را ورسېدل او د اُحُد د غره شرقي طرف ته يې واړول، لکه څرنګه چې الله جل جلاله د سورةُ الاحزاب په (۱۰) نمبرآيات کي فرمايي:

﴿ إِذْ جَآءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ ﴾ [الأحزاب:۱۰]

يعني: کله چې تاسي نه د کفارو لښکري د لوړ او کښته طرفه راغلې.

اوس خو دا دي د کفارو لښکري را ورسېدې د مسلمانانو دوو طرفو ته يې واړول نو څه پېښه سوه؟ الله جل جلاله د مومنانو په باره کي فرمايي:

﴿ وَلَمَّا رَءَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلْأَحْزَابَ قَالُواْ هَٰذَا مَا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَصَدَقَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ ۚ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّآ إِيمَٰنًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾ ﴾ [الاحزاب: ۲۲]

کله چې مومنانو د کفارو لښکري وليدې نو مومنانو و ويل: دا هغه شئ دی چې زموږ سره يې الله او د هغه رسول وعده کړې وه (يعني: برئ او نصرت) الله او رسول الله خپله وعده په رشتيا سره وېلې ده، نو دغه د کفارو د لښکرو را تګ مومنانو ته بل شئ نه کړی ور زيات مګر ايمان او الله جل جلاله ته تسليمېدل.

مګرمنافقانو او هغه ضعيفُ النّفسه مسلمانانو ته د دغو لښکرو په ليدلو سره څه پېښه سوه؟ وارخطا سوه زړونه يې ولوېدل بېره پر غالبه سوه، الله جل جلاله فرمايي:

﴿ وَإِذْ يَقُولُ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾ ﴾ [الاحزاب: ۱۲]

او کله چې منافقانو دغه لښکري وليدې نو ابن اُبئ او ابن قَيشر او هغو کسانو چې په زړو کي يې د نفاق مرض ؤ و ويل: زموږ سره الله او رسول الله د فارس، روم او يمن د فتحه کولو وعده نه ده کړې مګر په غرور او خطايستلو سره.

يعني: په دغو وعدو سره موږ خطا باسي.

حضرت شاه صاحب وايي: اوس هم مسلمانانو ته نه ښايي چې د نا اميدۍ په

وخت کي د بې ايمانۍ خبري وکړي. (دشمن اگر قوي است، نگهبان قوي‌تر است)

دکفارو د را رسېدلو په وخت کي رسول اللهﷺ د درو زرو نفرو مسلمانانو سره (چي منافقان هم پکښې وه) د جبل سَلع مخ ته واړول چي شاوي یې د غره طرف ته وې، خندق د دوی او دکفارو په منځ کي ؤ او رسول اللهﷺ د مسلمانانو ښځې په مدینه منوره کي د دوی د ساتني دپاره په یوه قلا کي سره یو ځای کړې.

کله چي کفارو واړول نو یې د معلوماتو دپاره نفر ولېږل، نفرو په خپل مخ کي يو برداره او ژور خندق وليدی پوه سوه چي مدينې منورې ته نه سو داخلېدلای، نو يې جبل اُحُد ته نژدې د مدينې منورې په شمال غرب کي خېمې و درولې او هلته يې ډېره لويه قرارگاه جوړه کړه، لس زره نفره د اسلام د ختمولو دپاره راغلي دي، مګر اوس يې په مخ کي خندق دی، نو مجبوره سوه مسلمانان يې محاصره کړل.

کفار د خپلو ځایو ځخه په داسي حال کي راوتلي وه چي دغه محاصره نه د دوی په حساب کي وه او نه يې د هغې دپاره تياري نيولې وه او نه يې دا په خيال او تصور کي ورګرځېدل، ځکه د خندق جوړول يو نوی کار ؤ چي عربو ته نه ؤ ور معلوم نو خود يې د دغه کار حساب نه ؤ کړی، ابو سفيان په خپله ورغلی او خندق يې وليدی ويل دا داسي چم او حيله ده چي عربو ته نه وه ورمعلومه دا يې څنګه وکندی؟

څرنګه چي دوی ترخندق نه سي ور اوښتلای او بند پاته سوه نو يې رسول اللهﷺ ته حال و لېږی چي و بېرېدې؟ رسول اللهﷺ و فرمايل: دا بېره نه ده دا چم او حيله ده که را تېرېدلای سې را تېرسه، جنګ خطايستل دي.

مشرکان په قهر او غضب د خندق پر شا وخوا سره را ګرځي غواړي چي په خندق کي يوه ضعيفه نقطه پيدا کړي او تر هغه ورتېر سي، خو مسلمانان بيا د خندق پر هغه بل طرف لکه پيره داران ورته ولاړ دي هر څوک چي خندق ته ور نژدې کيږي په غشو يې ولي، غواړي چي دکفارو مخه ونيسي او کفار ونه سي کولای چي ترخندق ور واوړي يا د خندق يوه حصه په خاورو ډکه کړي چي هغه ځای د دوی دپاره د تېرېدلو لار سي، د قريشو د پهلوانانو دا نه ده خوښه چي عبث او بې فايدې د خندق تر شا ولاړ وي او د محاصرې د نتيجې انتظار وباسي ځکه دا د دوی عادت نه ؤ.

یوه ورځ د مشرکانو د پهلوانانو ځخه یوې ډلې و ویل: خامخا باید تر دغه خندق ور واوړو، د دغه مقصد دپاره د خندق پر شا وخوا ګرځي چې په خندق کې یې هغه کم بره ځای پیدا کړی او د کفارو د پهلوانانو ځخه هغه چې اصیل آسان یې درلودل پنځه نفره تر خندق ور واوښتل، دغه پنځه نفره: عَمرو بن وُد، عِکرمه بن أبي جهل، ضِرار بن الخطاب، هُبیر بن وهب، نوفل بن عبدالله وه، دغه پنځه نفره د مشرکانو پهلوانان تر خندق ور واوښتل او د مسلمانانو مخ ته و دریدل ویل: څوک مبارزه کوي؟ د کفارو د پهلوانانو ځخه اول نفر چه په میدان کې و دریدی هغه عَمرو بن وُد ؤ، د عَمرو بن وُد په باره کې ویل کیږي چې دئ د جاهلیت هغه لوی او مشهوره پهلوان ؤ خلک یې فقط د نامه ځخه بیریدل، جنګ چیري ؤ بلکه د نامه په اوریدلو سره یې بیریدل او ویل کیږي چې د ده عمر په دغه وخت کې (۸۰) کاله ؤ، مګر بدني قوت او طاقت یې ټول پر ځای وه او ډیر قوي ؤ، د دې دپاره چې د ده په قوت پوه سو:

کله چې دئ په میدان کې و دریدی او ویل: څوک مبارزه را سره کوي؟

خرنګه چې دئ په زغره پټ ؤ نو خود مسلمانانو نه پیژندی ویل: ته څوک یې؟ ده و ویل: زه عَمرو بن وُد یم، هیڅوک نه ور و وتل ټول مسلمانان و بیریدل حتّی د مسلمانانو پهلوانان هم و بیریدل، رسول الله ﷺ و فرمایل: ده ته څوک ور وزي؟ حضرت علي ﷺ و ویل: زه ور وزم یا رسولَ الله! رسول الله ﷺ و فرمایل: ته کښېنه یا علي! ځکه علي ﷺ تر اوسه په عمرکم یا د لږ عمر ځوان ؤ، په دغه وخت کې یې عمر (۲۴ یا ۲۵) کاله ؤ د جنګ ډیره تجربه یې نه درلودل، خاصتاً د دغسې چا په مقابل کې چې ټول عمر یې په جنګو کې تېر سوی وي او ډیري جنګي تجربې یې درلودې، نو د رسول الله ﷺ دا خوښه وه چې داسې څوک ور ووزي چې هغه هم په جنګ کې تجربه ولري، مګر ټول د عَمرو بن وُد د نامه ځخه وبیریدل چا ږغ و نه کړی.

رسول الله ﷺ دوهم وار بیا و ویل: ده ته څوک ور وزي؟ بیا هم څوک نه ور ووتی او علي ﷺ و ویل: زه یا رسولَ الله! رسول الله ﷺ و فرمایل: کښېنه یا علي! علي ﷺ هم کښېنستی، دریم وار بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: ده ته څوک ور وزي؟ علي ﷺ و ویل: زه یا رسولَ الله! او بل هیچا ږغ و نه کړی، رسول الله ﷺ و حضرت

علي رضي الله عنه ته وكتل او ويل: يا علي! بېرېږم چې وبه دې وژني.

ښه متوجه سئ! حتّى رسول الله ﷺ پر علي رضي الله عنه و بېرېدى ځكه دا سړئ ډېر قوي او مشهوره پهلوان ؤ. علي رضي الله عنه و ويل: بلكه زه يې وژنم إن شاء الله، نو رسول الله ﷺ و فرمايل: ور ووزه، علي رضي الله عنه ور و وتى پياده او پر پښو ور رهي دى، عَمرو بن وُد پر آس سپور دى، عَمرو بن وُد چې علي رضي الله عنه يې نه پېژندى نو يې و ويل: ته څوک يې؟ ده ويل: علي يم، عَمرو و ويل: علي بن معاويه؟ ده ويل: يا! علي بن أبي طالب يم، عَمرو و ويل: اې وراره! ته بيرته ولاړ سه بل داسي څوک را ولېږه چې په عمر تر تا ډېر وي داسي څوک را وباسه چې په جنګ پوهيږي ته يو كوچنئ ځوان يې جنګ نه سې كولاى، علي كرم الله وجهه ورته و ويل: ما ستا په باره كي اورېدلي دي چې څوک تا و يوه ته د دوو كارو ور و بُولي ته د هغو دوو څخه يو اختياروې، يعني: يو د هغو دوو كارو څخه خامخا كوې، عَمرو ويل: هو دا صحي ده، نو علي رضي الله عنه ورته و ويل: زه هم اوس تا و يوه ته د دغو دوو كارو را بولم، عَمرو ويل: وايه، علي رضي الله عنه ويل: اول كار دا دى چې زه دي اسلام ته را بولم، مسلمان سه او د (لا إله إلا الله و أن محمّداً رسول الله) شاهدي آداء كړه.

سبحان الله! تاسي متوجه ياست؟ دا د حضرت علي رضي الله عنه ذكاوت او ايمان دى په دغه ځاى كي يې هم اسلام او حقي لاري ته بلنه او دعوت نه كړه هېر.

عَمرو بن وُد و ويل: دې كار ته ضرورت نه لرم دا نه غواړم دوهم دي وايه، علي رضي الله عنه و ويل: دوهم نو جنګ دى جنګ به را سره كوې، عَمرو په تعجب كي سو او ويل: والله ما دا فكر نه كاوه چې زه دي ژوندئ يم او ما دي څوک جنګ ته ور و بولي، زما په ټول ژوند كي دا اول وار دى چې يو څوک زما څخه غواړي چې جنګ ور سره وكړم.

رشتيا هم خلک د ده څخه تښتېدل چې د ده نوم به يې واورېدى و به تښتېدل مګر اوس دغه ځوان هلک ورته وايي چې جنګ را سره وكړه، دلته نو عَمرو د ډېر تعجب او له ډېره قهره د خپله آسه كښته سو او آس يې په توره و واهه، دا ولې؟ ځكه چې علي رضي الله عنه پياده او پر پښو ؤ نو عَمرو دا عيب بلى چې زه پر آس سپور يم او دئ پياده وي او جنګ ور سره كوم، نو يې غوښته چې دئ هم علي رضي الله عنه غوندي پياده او پر پښو وي، دا د عَمرو غرور او تكبر ؤ.

اوس د دوی په منځ کي جنګ شروع سو، هلته دواړه لښکره ورته ګوري چي اوس څه پيښيږي؟ د دوو قوي پهلوانانو په منځ کي لوی او قوي جنګ شروع دی او دواړه پياده دي، عَمرو بن وُد توره پورته کړه او د علي رضی الله عنه پر سر يې په ډېر قوت واری وکړی، د علي رضی الله عنه څخه چي هغه سپر ور څخه ؤ هغه يې د دغه واري مخ ته ونيوی، د واري له ډېره قوته څخه توري هغه سپر مات او پرې کړی، توره د علي رضی الله عنه پر اوږه ومښتل او هغه زغره چي علي رضی الله عنه اغوستې وه هغه هم پرې سوه، مګر د علي رضی الله عنه اوږه زخمي نه سوه.

اوس نو ته فکر وکړه چي دا ضربه په څومره قوت او زور سره وه؟ د اوسپني دوه شيه يې پرې کړه، يو سپر او بل زغره، د علي رضی الله عنه سپر مات سو او اوس بې سپره جنګ کوي، پر عَمرو بن وُد شا وخوا را ګرځي او د وهلو دپاره لار پيدا کوي، د دوی حرکتونه تېز سوه شا او مخ ته کيږي د دغو حرکتو څخه دوړه پيداسوه او دوړه نوره هم زياتېدل تر داسي اندازې چي دوی دواړه په دغه دوړو کي پټ سوه، دوی په دوړو کي په جنګ مشغول دي او څوک يې نهويني، دننه په دوړه کي جنګ روان دی، دواړه لښکره په حال نه دي خبر چي هلته څه کارونه کيږي، دغه په دوړو پټ جنګ يو ساعت دوام وکړی څوک يې نه ويني دوړي دي او دوی په جنګ اخته دي، هغه څوک چي په دغه ځای کي حاضرؤ هغه وايي: والله ما په ټول ژوند داسي جنګ نه ؤ ليدلی، دغسي شديد، تيز، چالاکه او د حرکتو ډک جنګ او خلک هم نه پوهيږي چي څه به پېښه سي او نه سي کولای چي د جنګ حالات پوره وويني، ځکه دوړي دي.

يو وار د دوړو له منځه يوه لويه ناره واورېدل سوه چي ويل: الله اکبر او دلته رسول الله ﷺ ناري کړه الله اکبر، بيا نو د دوړو له منځه علي رضی الله عنه په داسي حال کي را ووتی چي د کفارو د پهلوانانو مشر عَمرو بن وُد يې وژلی ؤ، هغه عَمرو چي خلک يې د نامه څخه بېرېدل و وژل سو، هغه نورو څلورو پهلوانانو چي د عَمرو وژل وليدل وبېرېدل مخ پر خندق په ځغستا سوه او غواړي چي تر خندق بيرته واوړي، په دومره وارخطايي سره ځغلي چي د عِکرمه بن أبي جهل څخه خپله نېزه دالته پاته سوه، دري نفره يې تر خندق واوښتل چي له بله طرفه د مسلمانانو مشهوره فارس او پهلوان

زبير بن العوامؓ را ورسېدی او پر نوفل بن عبدالله بن معاويه يې حمله وکړه چې دئ هم د کفارو د مشرانو څخه يو مشر ؤ، زبيرؓ توره پورته کړه په دومره زور او قوت يې دغه نوفل و واهه چې نوفل يې پر منځ دوه ځايه کړی، نوفل دوې حصې سو نيم يې د آس يوه طرف ته او هغه بل نيم يې د آس بل طرف ته ولوېدی.

په بخاري شريف کي حديث دی چې عبدالله بن زبيرؓ وايي: ما زما پلار وليدی چې نوفل بن معاويه يې د خندقه سره پر منځ دوه ځايه کړی.

دا د عبدالله بن زبيرؓ په سترګو ليدل سوی حالت دی.

اوس چې د کفارو دوه پهلوانان په دغه ډول سره و وژل سوه کفار ډېر وبېرېدل او دا فيصله يې وکړه چې بيا به څوک د مبارزې دپاره تر خندق نه ور اوړي او بيا کفارو و رسول اللهﷺ ته حال ولېږی چې د عَمرو بن عبد وُد او عبدالله جسدونه راکړه او موږ به د سپينو زرو لس زره درهمه درکړو، دا په کفارو کي د دغو دوو نفرو درجه او مقام وه چې د دوی مړه بدنونه يې د بنخولو دپاره په لس زره درهمه غوښتل، مګر رسول اللهﷺ و فرمايل: موږ د مړه سوو انسانانو قېمت نه خورو او وې فرمايل: دغه مړي خندق ته ورواچوی او کفاروته يې اجازه ورکړه چې خپل مړي مو واخلی، دا د هغو دوو وژل سوو پهلوانانو د جسد آخري حالت ؤ.

پر خندق او مسلمانانو د کفارو محاصره ډېره ټينګه او شديده ده کفار له هره طرفه کوښښ کوي چې تر خندق ور واوړي، د خندق د محاصرې په ورځو کي يوه ورځ کفارو عزم وکړی ويل: په هر قېمت سره چې وي بايد تر خندق ور واوړو يا لار پکښې جوړه کړو، نو يې فيصله وکړه چې له هره طرفه به پر ټول خندق شديدې حملې کوو، د دغې فيصلې سره سم کفارو د خندق پر هر ځای حملې شروع کړې او دلته مسلمانانو د سپرو يوه ټولۍ جوړه کړه چې د خندق پر هر ځای زور ورسي او کفار غواړي چې هلته ور واوړي دغه ټولۍ هغه ځای ته ځان رسوي او کفار منعه کوي، د دغې ټولۍ مشرتوب په خپله د رسول اللهﷺ پر غاړه ؤ چې څو نفره اصحاب کرام ور سره وه او د خندق د يوه سره تر بله سره پورې په تګ او راتګ کي دي، هر چيرې چې کفار د اوښتلو دپاره زور وکړي هغه ځای ته په چابکي سره ځانونه رسوي او کفار په غشو ولي.

د کفارو دغې شديدې حملې د ماپښين د لمانځه څخه شروع سوې د ماښام تر لمانځه پوري يې دوام درلودی، کفار کوښښ کوي چې په هر قيمت سره وي د اوښتلو دپاره يوه لار جوړه کړي خو مسلمانان يې په همت سره مخه نيسي او نه يې پرېږدي.

دغه حملې پرله پسې وې، حملې نه وې بلکه يو ځايي هجوم ؤ او د کفارو دغه هجوم پسله لمر لوېدلو څخه په ناکامي سره پای ته ورسېدی.

ورونو! ښه متوجه سی: يو څوک يو يا دوه کيلومتره ځغلي ستړی کيږي، مګر زموږ پېشوا او رسول الله محمّد مصطفٰی ﷺ د ماپښين څخه تر ماښامه پوري په پرله پسې ځغستا د مشرک او کافر دښمن دفاع کوي، کله چې پسله ماښامه هجوم آرام سو او کفارو و نه سوای کولای چې تر خندق ور واوړي، د دغې شديدې دفاع په وخت کې د رسول الله ﷺ څخه ځيني لمنځونه قضاء سوه، امام بخاري او امام مسلم د جابر بن عبدالله رضي الله عنه څخه روايت کوي چې د خندق په يوه ورځ کې عمر بن الخطاب رضي الله عنه راغلی او د قريشو کفارو ته يې بد ويل کول او ويل: يا رسولَ الله! ما د ماځيګر لمونځ د ډېر مصروفيت او مشغولتيا په سبب د لمر لوېدلو سره وکړی، مګر رسول الله ﷺ وفرمايل: په والله ما د ماځيګر لمونځ تر اوسه نه دی کړی.

دا څومره مشغولتيا ده؟ لمونځ فقط پنځه يا لس دقيقې وخت غواړي مګر رسول الله ﷺ دغه لږ وخت او فُرصت هم نه کړی پيدا فرض لمونځ ځني پاته ؤ، له دغه حاله څخه د کفارو د هجوم او حملو اندازه معلومېږي، بيا نو رسول الله ﷺ په موجودو اصحاب کرامو کې رغ وکړی چې ستاسې څخه چا تر اوسه د ماځيګر لمونځ نه دی کړی؟ ډېر نفر پيدا سوه چې تر دغه وخته يې د ماځيګر لمونځ نه ؤ آداء کړی، اوس ماښام ؤ د ماځيګر لمونځ د ډېرې مشغولتيا په سبب قضاء سوی ؤ نو رسول الله ﷺ هغه نفر سره يو ځای کړه، پسله اودس تازه کولو يې اول د ماځيګر لمونځ په جماعت سره آداء کړی او بيا يې د ماښام لمونځ آداء کړی.

چې د قضائي لمنځو د آداء کولو طريقه هم داسې ده، که د يو چا څخه لمونځ قضاء سو نو به تر هغه وروستني يا وقتي لمانځه د مخه اول د قضاء سوي لمانځه قضاء را ګرځوي او بيا به وقتي لمونځ آداء کوي، لکه څرنګه چې رسول الله ﷺ د خپلو

اصحاب کرامو سره اول د ماځيګر لمونځ آداء کړی او بيا يې د ماښام لمونځ آداء کړی، رسول الله ﷺ د دغه لمانځه په قضاء کېدلو ډېر خوا شينی سو تر داسي اندازې چي مشرکانو ته يې ښېرا وکړه، تاسي ته معلومه ده چي رسولُ الرّحمه ﷺ هيڅکله چا ته ښېرا نه کول مګر په دغه ورځ يې د لمانځه د قضاء کېدلو په سبب مشرکانو ته ښېرا وکړه.

امام بخاري د حضرت علي رضي الله عنه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ په دغه ورځ و ويل: الله جل جلاله دي د دوی کورونه او د دوی قبرونه له اوره ور ډک کړي چي موږ يې تر لمر لوېدلو پوري د ماځيګر د لمانځه څخه مشغوله کړو.

د امام شافعي او امام احمد رحمَهُما الله په مسند کي راغلي دي چي مشرکانو په خپلو حملو سره رسول الله ﷺ د ماپښين، ماځيګر، ماښام او ماخستن د لمنځو څخه مشغوله کړی او بيا يې ټول لمنځونه يو ځای آداء کړه.

امام نووي رحمه الله د دغو احاديثو د تطبيق دپاره وايي: د خندق محاصره يوه ورځ نه بلکه څو ورځي وه، چي په ځينو ورځو کي يو لمونځ قضاء سوی دی او په ځينو ورځو کي څو لمنځونه قضاء سوي دي.

او د دغه ځايه څخه موږ ته دا رامعلومېږي چي د مشرکانو دغه کوښښ چي تر خندق ورواوړي او د مسلمانانو دغه پرله پسې پيرې او د مشرکانو منعه کول څو ورځي سوي دي، مګر دا چي د دوو لښکرو په منځ کي خندق حائل او جلا کوونکی ؤ نو مخ په مخ او خونړۍ جنګ نه دی پېښ سوی، فقط يو د بله يې په غشو سره ويشتل او دغه د غشو په ويشتلو کي د دوارو طرفو څخه د ګوتو په شمېر څو نفره وژل سوي دي، چي شپږ نفره د مسلمانانو څخه وه او لس نفره د مشرکانو څخه وه چي د مشرکانو په جمله کي دوه نفره په توره وژل سوي دي.

رسول الله ﷺ وليدل چي محاصره ډېره شديده او پرله پسې ده نو يې داسي إراده وکړه چي دغه د کفارو ډلي سره ماتي او متفرقي کړي، د دغه مقصد دپاره يې د غطفان مشرانو ته چي عُيينه بن حِصن او حارث بن عوف وه نفر ور ولېږل، تاسي ته معلومه ده چي يوازي غطفان د کفارو په لښکر کي څلور زره نفره درلودل، يعني: تقريباً د کفارو نيم لښکر د غطفان څخه جوړ ؤ، نو که چيري هغه بيرته ولاړ سي لکه د کفارو نيم

لښکر چې ولاړ سي او په کفارو کې بې اتفاقي جوړېږي، نو دغه د غطفان و مشرانو ته د رسول الله ﷺ له طرفه نفر ورغله او ورته ویې ویل: رسول الله ﷺ غواړي چې ستاسي سره وويني، هغو هم د رسول الله ﷺ سره ليدل او ملاقات کول قبول کړه.

اوس نو عُيينه بن حصن د نورو څلورو نفرو مشرانو په ملګرتيا د مسلمانانو ځای ته ورغلی او د نورو کفارو په پټه يې د رسول الله ﷺ سره ملاقات وکړی، رسول الله ﷺ د دوی سره د بيرته تلو په باره کې خبري کوي چې تاسي ولاړ سی موږ او قريش سره پرېږدی، هغو ويل: ښه دی موږ بيرته ځو مګر د دغه رجوع په مقابل کې موږ ته څه شي راکوې؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: د مدينې منورې د مېوو څلورمه حصه درکوو، هغو ويل: يا! د يوه کال دپاره به د ټوله مدينې مېوې راکوې، يو کال به د مدينې ټول حاصلات زموږ وي نو موږ بيرته ځو.

د غطفان مشران پوهېدل چې دلته زموږ اوسېدل فايده نه لري، مسلمانان په خندق ساتل سوي دي او موږ خو اصلاً د غنيمتو دپاره راغلي يو نو که دغه غنيمتونه مفت او بېله جنګه په لاس راسي دا خو ډېر ښه کار دی.

رسول الله ﷺ ورته و ويل: د يوه کال د مېوو دريمه حصه درکوم او تاسي به ځی، هغو ويل: يا، بحث روان ؤ څو په آخر کې دې نتيجې ته ورسېدل چې د مدينې منورې د يوه کال نيمي مېوې به دوی ته ورکول کيږي او دوی به ځي، د احزابو څخه به جلا کيږي، د رسول الله ﷺ او عُيينه پردغه خبره اتفاق وسو خو رسول الله ﷺ ورته و ويل: دغه اتفاق صحي دی په دې شرط چې انصار يې قبول کړي ځکه مېوې د انصارو د باغو او د هغو مِلک دي که د انصارو نه وه خوښه بيا نو اتفاق نسته.

رسول الله ﷺ سعد بن معاذ او سعد بن عباده رضي الله عنهما را وغوښتل چې دغه دوه نفره د انصارو مشران وه، رسول الله ﷺ د عُيينه په حضور دوی ته حال و وايه او وې فرمايل: د دې دپاره چې دغه د کفارو ډلي او احزاب سره وپاشم نو مي د غطفان د مشرانو سره موافقه وکړه چې د مدينې منورې د يوه کال نيمي مېوې به دوی ته ورکوو او دوی به دغه احزاب پرېږدي او ځي به، تاسي څه واياست؟

انصارو و ويل: يا رسولَ الله! که دغه فيصله په وحيو سره وي او د الله جل جلاله له طرفه

په دغه سره امر سوی وي پر سر او سترګو مو قبول دی، رسول الله ﷺ ویل یا! وحې نه دي، بیا انصارو و ویل: یا رسولَ الله! په دغه کار کي ستا مَیل او رُغبت سته؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا! بلکه دا جنګ او حیله ده زه دا کار کوم خو په خوښ نه یم، انصارو و ویل: یا رسولَ الله! که دغه فیصله د وحیو په واسطه سره وي موږ یې پر سر او سترګو منو که وحې نه وي ستا میل او غوښتنه دغسي وي بیا هم موږ ستا رضا او خوښي غواړو او که چیري دا د جنګ او حیلې موضوع وي؟ نو یا رسولَ الله! په والله دغو کسانو (*یعني: غطفان، هغه هم ناست دي او دغه خبري اوري*) نو ویل: په والله موږ او دغه قوم پر شرک ؤ او د بتانو عبادت مو کاوه خو دوی دا طمعه نه درلودل چي د مدینې منورې یوه دانه خرما هم وخوري بېله مهمانیه یا په رانیولو، اوس چي الله ﷻ موږ په اسلام مکرم کړو او په تا سره یې معززه کړو اوس دوی ته ژموږ مالونه ورکړو؟ په والله بل شئ به ور نه کړو بېله توري، رسول الله ﷺ دغه د دوی رأیه خوښه کړه او وې فرمایل: کله چي ما ولیدل چي ټول عرب تاسي د یوې لېندیه وُلي نو دا داسي یو کار ؤ چي ما ستاسي دپاره کاوه.

او بیا رسول الله ﷺ عُیینه ته مخ ور واړاوه او ویل: یا عُیینه! تا واورېدل؟ اتفاق نسته، عُیینه په تعجب کي سو چي دا عجبه قوم دی؟ دا خلک محاصره دي او له هره طرفه پر دوی تکالیف دي او دا د دوی جواب دی، نو پوه سو چي دا قوم په آساني سره نه تسلیمېږي، اوس چي د غطفان سره صلحه او اتفاق و نه سوه عُیینه بیرته د کفارو لښکر ته ولاړی او د هغو سره پاته سو.

د کفارو له طرفه محاصره نور هم دوام لري او مسلمانان هم همېشه له خندقه دفاع کوي د دفاع څخه مقصد دا دی چي اصحاب کرام د خندق پر یوه طرف دي، د خندق له یوه سره تر بله سره تګ او راتګ کوي او هر کله چي کفار د دې دپاره کوښښ وکړي چي تر خندق ور واوړي مسلمانان یې نه پرېږدي په غشو یې ولي په ډبرو یې ولي، دا پیره او ګزمه همېشه او پرله پسې وه، د بلي خوا لوږه او غریبي ده که څوک ډېر ستړی سي دا ولاړ سي چي څه راحت او آرام وکړي او نور نفر یې پر ځای ودرېږي او دفاع کوي.

موږ او تاسي به دغه حال پر خپل ځان فرض کړو: مثلاً موږ درې سوه نفره د ولې

پر یوه طرف ولاړ یو او د ولې پر هغه بل طرف زموږ دښمنان چې لس زره نفره دي را ته ولاړ دي او کوښښ کوي چې تر ولې را واوړي او موږ ووژني، خو موږ یې و را اوښتلو ته نه پرېږدو، نو څومره به ستړي يو؟ او څومره به څغلو؟ او تر کومه وخته به دفاع کوو؟ تاسي د مسلمانانو خاصتاً د رسول الله ﷺ دغه سخت حال او تریخ ژوند هم لږ وسنجوی او بیا دغه کار یوه ورځ نه ؤ بلکه تر یوه میاشت زیات یې دوام وکړی، مګر موږ نن ورځ د اسلام دپاره څه کړي دي آیا یوه ورځ مو هم ځان ستړی کړی دی؟

مشرکان په فکر کي دي چې څنګه تر دغه خندق ور تېر سي؟ کفارو ته ښه دې چې یو د دغو دوو کارو څخه وکړي بله لار نه ده پاته، هغه دا چې یا به د بني قریظه یهود د دوی سره مرسته کوي د هغو د لاري به مشرکان مدینې منورې ته داخلیږي یا به داسي لار پیدا کوي چې تر دغه خندق ور واوړي.

د رسول الله ﷺ سره ټول درې زره نفره ملګري دي (البته د نفرو دغه شمېر د محاصرې په اول او شروع کي ؤ) او د قریشو سره لس زره نفره لښکر ور سره دی، رسول الله ﷺ امر کړی دی چې ټول نفر دي د شمال طرف ته کوم چې هلته خندق دی ولاړ وي څوک دي نه پرېږدي چې تر خندق ور واوړي ځکه دا امکان سته چې ځیني مشرکان دي مسلمانان په یوه منطقه کي په جنګ مشغوله کړي او ځیني نور دې په بله منطقه کي تر خندق ور واوړي، نو رسول الله ﷺ وفرمایل: تاسي ټول د خندق ساتنه کوی او د کفارو د را اوښتلو مخه نیسی.

هلته ابوسفیان فکر وهي چې څه باید وکړي؟ خو د ځان دپاره یې آسانه لار دا وبلل چې د بني قریظه یهود مرسته ور سره وکړي، که دغه یهود کومک ور سره وکړي او لار ورکړي د ابوسفیان مشکل حل سو، ابوسفیان په دغه باره کي فکر کوي چې یهود راضي کړي چې د دوی ملګري سي او لار ور کړي.

هلته بیا رسول الله ﷺ همېشه یهودو ته نفر ور لېږل او ور ته ویل به یې: لکه څرنګه چې مو عهد کړی دی خپل طرف به ساتی خو په عین حال کي رسول الله ﷺ د یهودو حرکتونه هم تر نظر لاندي نیولي وه چې کوم فرق او تغیر خو به، نه وي پکښې راغلی؟

لکه څرنګه چي مخ کي مو درته و ویل رسول الله ﷺ د مسلمانانو ضعیفه کسان لکه ښځي، ماشومان او سپین ږیري ټول سره راټول کړي وه او د مدینې منورې په داخل کي یې د هغو د حفاظت دپاره په یوه قلا کي سره یو ځای کړي وه، ځکه که په پاشلو او متفرقه کورو کي وي دا امکان سته چي څوک دي حمله پر وکړي، خاصتاً چي نارینه ټول هلته د خندق په ساتنه مشغول دي، نو د مسلمانانو ښځي او ماشومان ټول په یوه قلا کي وساتل سوه، نارینه څوک ور سره نسته بېله هغه سپین ږیرو ضعیفو خلکو چي نه جنګ کولای سي او نه یې د خندق ساتنه په وسه پوره ده، چي په دغه ضعیفه خلکو کي حَسّان بن ثابت ﷺ هم ؤ، هغه د رسول الله ﷺ د حضور شاعر چي په دغه وخت کي یې عمر تر شپېتو کلو زیات او ډېر ؤ.

هلته ابوسفیان دا فکر وکړی چي د مدینې منورې د یهودو سره د خبرو کولو دپاره ښه لار دا ده چي هغه یهود خبري ور سره وکړي چي د ابوسفیان سره ملګري دي، مقصد یې هغه د بني النضیر یهود وه چي د مدینې منورې څخه لرِ موده مخ کي ایستل سوي وه او اوس د ابوسفیان سره په دغه لښکر کي موجود دي، او دغه احزاب هم دغه د بني النضیر یهودو سره را ټول کړي وه.

نو ابوسفیان د بني النضیر د یهودو مشر او رئیس (حُیَی بن أخطب) چي اوس د خیبر د یهودو مشر او رئیس هم دی او د مشرکانو سره په دغه لښکر کي ملګری دی د دې دپاره انتخاب کړی چي دئ ولاړ سي او د بني قُریظه د یهودو سره خبري وکړي او هغه په دې راضي کړي چي د مشرکانو لښکر ته لار ورکړي چي مدینې منورې ته داخل سي، حُیی بن أخطب د بني النضیر د یهودو لوی مجرم لکه هغه ښامار چي په خپل غار کي پرله اوړي او په دې انتظار ؤ چي کله به خپل زهر د مسلمانانو په بدنو کي توی کړي په ډېر شوق د بني قریظه د یهودو د کورو پر طرف ور رهي سو، څو د کعب بن أسد القَرَظي چي د بني قریظه د یهودو مشر او رئیس ؤ قلا ته ورغلی، کعب بن أسد یهودي هغه څوک دی چي د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره یې داسي عهد لیکلی او امضاء کړی ؤ: که چیري د ده ﷺ د یو چا سره جنګ ؤ د بني قُریظه یهود به د ده ﷺ او مسلمانانو مرسته او کومک کوي.

(د دغې معاهدې حالات مخ کې په تفصیل سره درته بیان سوي دي)

اوس حُیی بن أخطب د دغه کعب بن أسد د قلا دروازه ور وټکول، کعب پوه سو چې دغه دروازه ټکوونکی حُیی بن أخطب دی ویل: دروازه مه ور خلاصوی زه خبري نه ور سره کوم، حُیی ناري ور وهي وایي: زه ستا څخه شئ نه غواړم فقط دغه زما خبري واوره، کعب ویل: نه غواړم چې خبري دي هم واورم، حُیی بن أخطب بیا هم نارې ور وهي، کعب بن أسد د ده په مقصد پوهیږي چې لار غواړي، مګر کعب د دغه غدر او خیانت د نتیجې څخه بیریږي، خو حُیی بن أخطب ورته ټینګ دی وایي: ته زما خبري واوره خبري را سره وکړه بیا چې ستا خوښ وي هغه کار وکړه، کعب وایي: نه ستا خبري اورم نه زه خبري در سره کوم بېرېږم چې زما آخر او نتیجه به هم داسي سي لکه ستا چې د مدینې منورې څخه وایستل سوې.

اوس به د دغو یهودو د رواج او اصطلاح څه حالات درته بیان سي، هغه دا چې: دغه یهود لکه عرب په فصیحه عربي یې خبري کولې، د عربو لباس یې اغوستی، څکه دوی په مدینه منوره کي په سوو کلونه تېر کړي وه، ژبه یې عربي وه، که څه هم سُریاني یې زده وه خو خبري یې په عربي کولې، د عربو پر قسم یې اشعار ویل رسم او رواج یې د عربو ؤ د ځان صفت یې خوښ ؤ او پېغور یې نه قبلاوه.

نو حُیی بن أخطب د پېغور پر قسم ورته و ویل: دا چې ته زما سره خبري نه کوې د هغه سبب دا دی چې ته بخیل یې ته بېرېږې چې زه به ستا هغه خواړه درڅخه وخورم چې تا د ځان دپاره ایښي دي، دغه پېغور پر کعب تاثیر وکړی ځکه دوی هم لکه عرب پېغور او د بخیل نوم یې هیڅ نه قبلاوه، ویل: راځه ولی، بیا به عرب وایي چې زه بخیل یم.

نو حُیی قلا ته ور ننوتی او ویل: زه غواړم چې د بني قُریظه د نورو مشرانو سره هم و وینم، خیر هغه نور مشران هم را ټول سوه که څه هم کعب دغه اجتماع نه غوښتل مګر د مجبوریت په سبب یې دا کار وکړی، حُیی بن أخطب د بني قریظه د مشرانو سره کښېنستی او ویل: یا کعب! ما عزت او شرف درته را وړي دي، د قریشو مشران او سرداران مي درته راوستلي دي، غطفان او د هغو سرداران مي درته را وستلي دي،

بنو سُلیم او د هغو رئیسان مي درته را وستلي دي، دغه د عربو نوري قبیلې یوه یوه ور یادوي او وایې لس زره فوج او لښکر مي درته را وستلی دی دغه ټولو زما سره عهدونه او وعدې کړي دي چي تر هغو به نه ځي چي محمّد او د هغه ملګري و نه وژني، محمّد څه فایده در رسوي؟ دغو قبیلو ته وګوری، کعب بن أسد ورته و ویل: والله ما ته دي ابدي ذِلّت را وستلی دی داسي اوریځي دي را وستلي دي چي اوبه یې توی سوي دي، په هغو کي تالنده او برېښنا سته خو اوبه نه لري، وَیحَکَ یا حُیی! ما او دغه زما حال سره پرېږده، ما د محمّد څخه بېله صدق او وفاء بل شئ نه دی لیدلی، مګر حُیی نور هم کعب د شپیشتو پر ښاخ خېژاوه ترڅو چي په الله سره یې دا عهد او وعده ور سره وکړه، ویل: که قریش او غطفان ولاړل او په محمّد یې څه و نه کړه زما دي په الله سره قسم وي چي زه به ستا سره ستا په قلا کي پاته کېږم او هر څه چي تا ته پېښېدل ما ته دي هم هغه را پېښ سي خو اوس دغه موقع د لاسه مه ورکوه.

پرله پسې دغه خبري ورته کوي څو کعب هم موافقه ور سره وکړه هغه عهد او وعده چي د رسول الله ﷺ او د بني قریظه د یهودو په منځ کي وه هغه یې ماته کړه، دغه عهد او وعده پر یوه ورقه لیکل سوي وه، یهود ور ولاړ سوه هغه کاغذ یې څیري کړی او اوس یې دا إراده وکړه چي په عملي ډول سره هغه کړي وعدې او عهدونه مات کړي، چي په دې ډول سره د بني قریظه یهود هم د مسلمانانو پر ضد د مشرکانو ملګري سوه. الله جل جلاله په سورةُ المائده کي فرمایي:

﴿لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ ٱلنَّاسِ عَدَٰوَةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلۡيَهُودَ وَٱلَّذِينَ أَشۡرَكُواْ﴾. [المائده: ۸۲]

ژباړه: خامخا به د مومنانو سره په عداوت او دښمني کي تر ټولو خلکو یهود ډېر سخت او شدید وي او هغه کسان به شدید وي چي مشرکان دي.

نو د الله جل جلاله په قول د مسلمانانو اشد دښمنان اول یهود او بیا مشرکان سوه، د یهودو دښمني د اسلام او مسلمانانو سره همېشنۍ او ابدي ده، زمونږ او د یهودو ابدي دښمني په کتاب الله سره ثابته ده او که نن ورځ څوک دا فکر کوي چي یهود او د هغو د لاس آله ګمراه نصارا د مسلمانانو دوستان دي، هغه څوک یا خو منافق او د دوی د جملې څخه دی یا احمق او جاهل دی، الله جل جلاله زمونږ دپاره یهود اشد او

سر سخته دښمنان بللي دي او نن ورځ يې ځيني مسلمانان دوستان بولي! ؟
خير يهودو د خپل خائنانه عادته سره سم خپل عهد او ميثاق مات کړی، رسول الله ﷺ ته خبر ورسېدی چې په يهودو کې غير عادي حرکتونه ليدل کيږي.
لکه څرنګه چې مخ کې درته ويل سوي دي چې رسول الله ﷺ استخبارات درلودل خبرونه او حالات به يې ورته را وړل، رسول الله ﷺ ته معلومه سوه چې يهود غير طبيعي حرکتونه کوي ځانونه جنګ ته تياروي، رسول الله ﷺ سعد بن معاذ او سعد بن عُباده رضي الله عنهما چې دغه دوه د انصارو مشران وه او عبدالله بن رواحه او خَوات بن جُبير يهودو ته ور ولېږل ويل: ولاړ سی وګوری: دغه خبر چې د دغه قوم په باره کې ما ته را رسېدلی دی صحي دی که يا؟ که پوه سواست چې يهود پر خپل عهد ولاړ دي نو دغه خبره په ښکاره سره وکړی او ټول مسلمانان په خبر کړی چې خلک ثابته پاته سي.
يعني: دغه درې زره نفره چې اوس د رسول الله ﷺ سره ملګري دي مطمئن سي او که يې وعده ماته کړې وه نو رِغ مه لری صرف ما ته يوه اشاره وکړی زه پوهېږم.
کله چې دغه دوه نفره د انصارو مشران د هغو دوو نفرو په ملګرتيا د بني قريظه يهودو ته ورغله د هغو څخه يې د خبرو غوښتنه وکړه غواړي چې خبري ور سره وکړي خو د بني قريظه مشرانو د خبرو پر ځای پوچ او بد ويل کول، مسلمانانو ورته و ويل: هغه عهد چې ستاسي او د رسول الله ﷺ په منځ کې وُ څه سو؟ يهودو ويل: رسول الله څوک دی؟ زموږ او محمّد په منځ کې نه عهد سته نه عقد، په ښکاره سره يې و ويل: چې دوی عهد او وعده مات کړي دي، سعد بن عُباده رضي الله عنه دوی ته په بد ويلو شروع وکړه، مګر سعد بن معاذ رضي الله عنه منعه کاوه او ويل: يا سعد! هغه شئ چې زموږ او د دوی په منځ کې دی هغه تر ښکنځلو او بد ويلو لوی دی، زموږ او د دوی په منځ کې فقط د خولې خبري نه دی بلکه تر دغه لوړ کارونه دي، نو د انصارو ډله بيرته رسول الله ﷺ ته ورغله، کله چې هلته ور ورسېدل رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چې څه خبر وُ؟
دوی و ويل: يا رسولَ الله! عَضل او قاره، فقط دا يوه اشاره وه چې يهودو غدر وکړی.
که ستاسي په ياد وي موږ مخ کې د دغو دوو قبيلو قصه د ماء رجيع په نامه سره درته بيان کړې ده چې د رسول الله ﷺ لس يا شپږ نفره اصحاب کرام يې په غدر او

خیانت سره شهیدان کړل، هغه چي عاصم او خبیبؓ پکښې وه، سره د دې چي جوار یې هم ورکړی ؤ خیانت یې وکړی، نو کله چي دوی و ویل: عضل او قاره، یعني: غدر یا رسولَ الله! او دا معلومه خبره ده چي په دغه اوسني حال کي د مسلمانانو دپاره د یهودو خیانت ډېر لوی خطر دی، ځکه د دوی په خیانت سره د جنوب شرق لار پر مسلمانانو ورخلاصه سوه او د کفارو لښکرو ته لار ور ایله سوه. خندق او د هغه کندل ټول بې فایدې سوه، مګر رسول اللهﷺ په لوړ آواز سره و ویل: الله اکبر، د کامیابۍ زېری درکوم.

تاسي د رسول اللهﷺ دغه جواب ته متوجه سی: هیڅوک داسي نه کوي، هلته د غدر او خیانت خبر راغلی، دلته رسول اللهﷺ تکبیر وایي، د نصر او کامیابۍ زېری ورکوي، خو په حقیقت کي دا د الله جل جلاله د وعدې تصدیق ؤ.

خیر نور مسلمانان نه سوه پوه چي یهودو خیانت کړی دی بلکه په دغه تکبیر سره د هغو دا ګمان سو چي یهود اوس هم پر هغه خپل عهد ولاړ دي مګر د یهودو د خیانت خبر بیا هم پټ نه سو پاته، دغه خبر کرار کرار په مسلمانانو کي نشرېدی چي د بني قریظه یهودو عهد مات کړی دی او د جنوب شرق لار را باندي را خلاصه سوه، خطر اوس ډېر لوی او د دوو طرفو څخه سو، یو د شمال له طرفه چي هلته د مشرکانو لس زره لښکر پروت دی او په هره لحظه کي دا امکان سته چي تر خندق ور واوړي او بل د جنوب له طرفه د بني قریظه د یهودو د حملې امکان سته.

د شمال طرف ته خو بیا هم خندق سته مګر د جنوب شرق طرف ته هیڅ ساتنه نسته، چي دا نو د خندق په غزاء کي د مسلمانانو دپاره تر ټولو حالاتو ډېر سخت او ډېر مشکل حالت ؤ، خاصتاً چي د مسلمانانو ښځي او ماشومان هم دغو خائنو یهودو ته نژدې او بېله حفاظته او ساتني دي، د مسلمانانو حالت داسي سو لکه الله جل جلاله چي یې د سورةُ الاحزاب په ۱۰، ۱۱ نمبر آیاتو کي بیانوي او فرمایي:

﴿وَإِذْ زَاغَتِ ٱلْأَبْصَـٰرُ وَبَلَغَتِ ٱلْقُلُوبُ ٱلْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِٱللَّهِ ٱلظُّنُونَا۠ ﴿١٠﴾﴾

یعني: کله چي د ډېري بیري څخه سترګي رډې او شخې پاته سوې او زړونه تر ستوني او حلقه پوري ورسېدل او تاسي پر الله جل جلاله رازراز ګمانونه وکړه.

سترګي خو د دهشت او حيرت څخه رډي پاته سوې او زړونه چنغر کو ته ورسېدل، يعني: په دومره زور او شدت سره غورځېدل لکه د ستوني د لاري څخه چي دباندي را وزي او قِسم قِسم ګمانونه وسوه: چي واقعي مسلمانانو به د ځان سره ويل: دا يو بل ډېر سخت امتحان را باندي راغلی الله ﷻ دي خير را ته پېښ کړي، ناقص الإيمانه کسانو به ويل: د دغه حالته څخه زموږ ژوندي وتل ډېر سخت او مشکل دي، د منافقانو د حال پوښتنه خو مه کوه چي د هغو خبري بيا په وروستنيو آياتو کي الله ﷻ بيانوي،

﴿هُنَالِكَ ٱبۡتُلِيَ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَزُلۡزِلُواْ زِلۡزَالٗا شَدِيدٗا ۝﴾ [الأحزاب: ١١]

يعني: په دغه وخت کي مومنان امتحان کړل سوه او په سخت رېږدولو سره ورېږدول سوه.

په دغه کيفيت سره منافقان او مومنان سره جلا کړل سوه، د منافقانو څخه د نفاق خبري کېدلې، حتّٰی ځينو منافقانو به ويل: محمّد ﷺ موږ ته د قيصر او کسرٰی په خزانو وعدې را کوي او نن ورځ زموږ څخه يو څوک دا قدرت نه لري چي په اطمينان سره دي د قضاءِ حاجت دپاره ولاړ سي او ځينو بيا په عام مجلس او د خلکو په حضور دا اجازه غوښتل چي خپلو کورو ته ولاړ سي او دوی به رسول الله ﷺ ته ويل: موږ ته اجازه وکړه چي موږ خپلو کورو ته ولاړ سو، ځکه زموږ کورونه تر مدينې منورې دباندي دي موږ پر بېرېږو چي يهود به حمله پر وکړي.

دلته په دغه مشکل حالت کي چي له يوه طرفه مشرکان دي او له بله طرفه د بني قريظه يهودو خيانت وکړی منافقانو په تېښته شروع وکړه کرار کرار خپلو کورو ته ځي، هر يو پر خپل اهل او اولاد بېرېږي، رسول الله ﷺ يې تقريباً يوازي پرېښاوه، حتّٰی د واقعي مسلمانانو ډېر نفر د يهودو د دغه خيانت په اورېدلو سره و بېرېدل او ډېر صادقه مسلمانان د منافقانو د دغي تېښتي تر تاثير لاندي سوه او دوی هم ولاړل، حتّٰی په هغه بنو سلمه کي چي واقعي مسلمانان وه هم د تيښتي إراده پيدا سوه.

دغه د بني قريظه د يهودو د عهد ماتولو په سبب د رسول الله ﷺ سره د هغه درو زرو نفرو څخه فقط درې سوه نفره پاته دي، تاسي دغه خلل او تاوان ته وګوری چي د بني قريظه د يهودو د خيانت په سبب د مسلمانانو لښکر ته پېښ سو، د هغه درو زرو نفرو

ځکه چې خندق یې ساتی او پیره به یې کول اوس فقط درې سوه نفره پاته سوه او نور ټول خپلو کورو ته ولاړل غواړي چې کورونه وساتي.

هلته چې یهودو عهد مات کړی اوس غواړي چې جنګي اقدامات او تجاوزونه وکړي، نو هغه اول شئ چې د هغه په باره کي یهودو فکر وکړی هغه دا ؤ چې ویل: تر ټولو د مخه به د مسلمانانو ښځي او ماشومان واخلو ځکه دوی خبر وه چې رسول الله ﷺ هلته دننه په مدینه منوره کي ښځي او ماشومان په یوه قلا کي پرې ایښي دي او مسلمانان دباندي خندق ساتي، نو یهودو ویل: و به ګورو چې رسول الله ﷺ د دغو ښځو او ماشومانو د ساتني دپاره کوم جنګي خلک او پیرې پرې ایښي دي که یا؟ که یې څوک نه وه پرې ایښي فقط ښځي او ماشومان وه حمله به پر وکړو او دا به زموږ دپاره اول غنیمت وي چې ښځي مینځیاني او هلکان مریان دي.

حالات ډېر خطرناکه دي واقعاً هم په قلا کي بېله ښځو او ماشومانو بل څوک نسته، ځکه ټول مسلمانان هلته د رسول الله ﷺ سره د خندق ساتنه کوي، نو یهودو څو نفره جاسوسان د معلوماتو دپاره و لېږل ویل: تاسي ولاړ سی وګوری چې په قلا کي د ساتني دپاره څوک سته که یا؟

دغه نفر نژدې وقلا ته ورغله وې لیدل چې په قلا کي یوازي ښځي دي چې دې خوا ها خوا ته ځي او راځي نارینه نه معلومیږي، بیا دغو نفرو له خپله منځه یو نفر ور ولېږی چې ته ښه ور نژدې سه او پوره معلومات وکړه چې نارینه څوک خو به نه وي موجود، دلته نو صفیه بنت عبدالمطلب د رسول الله ﷺ عمه چې په دغه وخت کي یې عمر د شپیتو کلو په شا وخوا کي ؤ دغه یهودي ته یې پام او فکر سو.

(اوس به قصه په خپله صفیې رضي الله عنها ته پرېږدو)

صفیه رضي الله عنها وایي: د یهودو یو سړئ مي ولیدی چې شا وخوا پر قلا را ګرځي او دا داسي وخت دی چې د بني قریظه یهودو د رسول الله ﷺ سره هغه خپل عهد مات کړی دی او دلته هم په قلا کي داسي څوک نسته چې زموږ دفاع وکړي، رسول الله ﷺ او نور مسلمانان د دښمن مخ ته ولاړ دي نو که دلته پر موږ ښځو څوک حمله وکړي مسلمانان د هغه خپلي مشغولتیا په سبب موږ ته نه سي را تلای.

صفیهؓ وايي: نو حَسّان بن ثابت ﷺ ته ورغلم چې هغه هم زموږ سره په دغه قلا کې ؤ او ورته و مې ویل: یا حَسّان! دغه یهودي لکه څرنګه چې ته یې وینې شا وخوا پر قلا را ګرځي او په والله زه د یهودو له طرفه د مسلمانانو پر ښځو نه یم مطمئنه که دغه یهودي نورو یهودو ته خبر وروړي ښايي چې یهود حمله راباندي وکړي رسول اللهﷺ او مسلمانان هم هلته د خندق په ساتنه مشغول دي نو ورکښته سه دغه سړئ و وژنه، حَسّانﷺ ورته و ویل: په والله ته پوهېږې چې زه ضعیفه یم او د دغه کار نه یم، صفیهؓ وايي: نو مې په خپله د یهودي د وژلو إراده وکړه د قلا څخه مې یو لرګئ را سره واخیستی او ورکښته سوم، دغه یهودي ته پټه سوم کله چې یهودي زما محاذات یا زما برابري ته را ورسېدی په لرګي مې پر سر و واهه سړئ غځار سو او تر هغو مې واهه چې و مې وژی، بیا نو بیرته قلا ته راغلم او حَسّان ته مې و ویل: ورسه د دغه سړي سامان واخله ما په دې سبب نه واخیستی چې دئ نارینه ؤ او زه نه سم ور نژدې کېدلای، حَسّان ویل: زه د ده سامان ته ضرورت نه لرم، نو په خپله صفیّهؓ ورغله د یهودي سر یې ورپرې کړی.

تاسي متوجه یاست؟ دا د ښځې ایمان، شجاعت، تدبیر او عمل ؤ، د سړي سر یې پرې کړی او لوړه قلا ته وختل ګوري چې دغه وژل سوی نفر نور ملګري لري که یا؟ خو هلته یې څو نفره ولیدل او دغه سر یې د هغو پر طرف ور وغورځاوه، هغو چې دغه سر ولیدی ویل: قلا په خلکو ډکه ده، د رسول اللهﷺ د عمه صفیّهؓ دغه کار د مسلمانانو د ښځو او ماشومانو د ساتني سبب وګرځېدی، یهودو دا فکر وکړي چې په قلا کې ډېر جنګي خلک سته حال دا چې قلا د نارینه مسلمانانو څخه خالي وه او یهودو دوهم وار د دغسي مجرم او خائنانه عمل پر کولو جرئت او اقدام و نه کړی.

مسلمانه ښځه د صفیيؓ په مثل ایمانداره، دلاوره او با تدبیره وي نه دا چې
عمر یې په فېشن او درشن، د نوکانو په رنګولو او د ورېښتانو په جوړولو،
په ښایسته او لڅو لباسو یا په غیبتو او لغازو تیر یږي.

دغه صفیهؓ وه چې خپل زوی زبیر بن العوامﷺ یې فارِس او جنګي قهرمان تربیه کړی، زبیرﷺ چې کوچنئ ؤ دې به په یوه تاریک ځای کې یوازي پرېښاوه،

که به هغه ژړل دې به واهه، خلکو به دا ملامتول چې هغه کوچنۍ دی او ته ظلم ور سره کوې، دې به ویل: زه یې داسې تربیه کوم چې فارِس ځنې جوړ سي (د فارس څخه مقصد جنګي پهلوان، دلاوره او شجاع سړۍ دی) نو رشتیا هم د زُبیر څخه زبیر بن العوامؓ جوړ سو، صفیهؓ داسې نه وه لکه د نن ورځې ښځې چې خپل اولادونه بېرېدونکي او نازولي، پاسته او نازک تربیه کوي، یا هیڅکله داسې نه وه.

خوندو! دا مسئله د تربیې مسئله ده زه نه وایم چې د خپلو اولادو سره محبت مه کوئ بلکه زما مقصد دا دی چې خپل اولادونه شجاع او دلاوره تربیه کړئ، تاسې نه ګورئ چې د صفیېؓ په شجاعت او دلاورۍ پوره قلا وساتل سوه، تاسې فکر وکړئ که دا دغه کار ونه کړي نو څه پېښېږي؟ ښه خیر! بیرته قصې ته راسی:

هلته پر مسلمانانو محاصره ډېره سخته سوه فقط هغه درې سوه نفره دي چې د رسول اللهﷺ سره پاته دي او د خندق ساتنه کوي، پر مسلمانانو ډېر فشار راغلی کفار غواړي چې تر خندق ور واوړي او مسلمانان یې نه پرېږدي او هلته د بني قریظه یهود د جنګ دپاره ځانونه تیاروي چې د جنوب له طرفه پر مسلمانانو حمله وکړي او مسلمانان نه پوهېدل چې دښمن به کله او له کومې خوا را باندې راسي.

ځیني مسلمانان به یو وخت د ضرورتو د پوره کولو دپاره کورو ته تله بیا به بیرته را تله چې په دغه جمله کې سعد بن معاذؓ یو وخت کور ته ولاړی او هلته ام المؤمنین حضرت عائشېؓ ولیدی چې سعدؓ زغره اغوستې ده توره او سپر ور سره دي د جنګ د میدان سړۍ دی، خو بد بختانه دغه زغره چې ده اغوستې وه صحي زغره نه وه زَره او پر ځیګر سُوری وه ځیګر یې ښکاره ؤ، سبحان الله! د مسلمان زړه دی حضرت عائشېؓ و ویل: زه له دغه سوري ځایه پرده بېرېږم، ټول بدن یې پټ دی مګر دغه یو ځای یې ښکاره دی او د زغرې څخه مقصد دا دی چې ټول بدن په پټ وي، مګر صحابهٔ کرام غریبان وه د نېستۍ په سبب یې دغه زَره زغره اغوستې وه.

سعد بن معاذؓ بیرته خندق ته ولاړی او هلته د کفارو له طرفه غشي ویشتل شروع سوه د الله جل جلاله په إراده د سعد بن معاذؓ پر هغه لځ ځای غشی و مبتی او زخمي سو نو یې رسول اللهﷺ ته را وستی، رسول اللهﷺ هغه غشی ځني وکښی

خو له زخمه يې فواره غونديويني را بهېږي، مسلمانانو هر څه کوښښ وکړی چې دغه ويني و درېږي خو وينه نه درېږي، رسول الله ﷺ يوه اوسپنه په اور کې کښېښوول چې ښه سره سوه نو يې دغه زخم ور داغ کړی او دا غېدل آخري دواء ده، يعني: کله چې انسان له نورو علاجو څخه نا اميده سي بيا نو داغ اېښوول کېږي څکه رسول الله ﷺ فرمايي: « الكَي آخرُ العلاج » نو په دغه داغېدلو سره وينه و درېدل، خو څه موده وروسته بيا د زخم خوله خلاصه سوه او بيا وينه بهېدل شروع سوه، دلته نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې سعد بن معاذ رضی الله عنه دي مسجد نبوي ته بوتلل سي او هلته دي يې علاج وسي، سعد رضی الله عنه يې مسجد ته بوتلی، هلته يې خېمه ورته و دروول او هلته يې علاج کېدی، هغه څوک چې د زخميانو علاج يې کاوه د انصارو څخه يوه ښځه وه چې نوم يې (رُفيده) ؤ او دغه ښځه په اسلام کي هغه اوله ممرّضه، يا نرسه، يا جرّاحه ده چې د زخميانو علاج يې کاوه، خير دلته په مسجد نبوي کي د سعد بن معاذ رضی الله عنه علاج کېږي.

امام بخاري رحمه الله روايت کوي چې سعد بن معاذ رضی الله عنه دلته په دغه ناروغي کي خپل رب الله جل جلاله ته دعاء کول او ويل به يې: الٰهي! تا ته معلومه ده چې ما ته د هيچا سره ستا په لار کي جهاد کول دومره ډېر نه دي خوښ لکه د هغه قوم سره چې ستا د رسول تکذيب يې کړی دی او ستا رسول يې له خپله وطنه ايستلی دی (چې مقصد يې قريش وه) او الٰهي! زه داسي ګمان کوم چې تا زموږ او د دوی له منځه جنګ ايسته او ليري کړی که چيري د قريشو سره نور هم جنګ پاته وي نو ما ژوندئ پاته کړې چې د هغو سره ستا دپاره جهاد وکړم او که دي نور جنګ ايسته کړی وي نو مي دغه زخم مه جوړوي او مرګ مي له دغه زخمه څخه کړې او د دعاء په آخر کي به يې ويل: الٰهي تر هغو مي مه وژنې چې د بني قريظه په يهودو مي زړه يخ نه سي.

سعد بن معاذ رضی الله عنه نو دلته په مسجد نبوي کي پرېږده چې د زخم علاج يې کېږي.

هلته په خندق کي پر مسلمانانو ډېره سخته او تينګه محاصره لګېدلې ده تر داسي اندازې چې رسول الله ﷺ تر يوه لمانځه وروسته خپل رب عزوجل ته دعاء وکړه او ويل:

«اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ سَرِيعَ الْحِسَابِ اللَّهُمَّ اهْزِمِ الْأَحْزَابَ اللَّهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَزَلْزِلْهُمْ »

[بخاري]

او بیا رسول الله ﷺ هغو مسلمانانو ته وکتل چې د ده ﷺ تر شا یې لمونځ کاوه او وې فرمایل: والله د ځمکې پر مخ بېله تاسي بل داسي څوک نسته چې یوازې دي د الله جل جلاله عبادت کوي.

« مَا علی وجه الأرض مَن یعبُدُ اللهَ غیرَکم »

دا د رسول الله ﷺ پر هغو مسلمانانو د صادقه مسلمانۍ شاهدي ده چې د رسول الله ﷺ سره دلته په خندق کې حاضر وه.

هغه وخت د ټولي ځمکې پر مخ بېله دغو مسلمانانو بل داسي څوک نه وه موجود چې یوازې د الله جل جلاله عبادت دي کوي، حتّی په آسماني ادیانو کې هم خلکو تغیر را وستلی ؤ، وحدانیت بالکل نېست او نابود ؤ، الله جل جلاله د رسول الله ﷺ او مسلمانانو دعاء قبوله کړه، الله عزوجل په خپل قدرت داسي یو کار جوړ کړی چې د هغه په واسطه دښمن ذلیله سو او ډلي یې سره وپاشل سوې، هغه داسي: نعیم بن مسعود بن عامر الأشجعي چې اصلاً د غطفان د قبیلو څخه ؤ او په مکه مکرمه کې اوسېدی کافر او مشرک او د کفارو ملګری ؤ، په دغو لحظو کې الله جل جلاله د هغه په زړه کې ایمان ورواچاوه.

ښه فکر وکړئ: په دغه وخت کې چې مسلمانان په ببره، خوف او محاصره کې دي، شمېر یې لږ او ضعیفه دي، که الٰهي مداخله نه وي آیا د دښمن له طرفه په دغسي وخت کې یو څوک اسلام ته داخلیږي؟

د دغه نعیم اسلام په خپله یوه معجزه ده او دا الٰهي مداخله ده، مسلمانان محاصره دي په مرګ محکوم دي په هره لحظه کې دا امکان سته چې فنا کوونکې حمله دي پر وسي او دوی دي ټول ختم سي، په دغه وخت کې څوک ایمان را وړي؟

مګر دا الٰهي مداخله او د رسول الله ﷺ د دعاء قبلېدل وه، نعیم بن مسعود چې د کفارو ملګری دی او د مکې مکرمې د اشرافو څخه دی په دغه وخت کې په خپله د خپل ځان سره مسلمان سو، د کفارو د لښکره څخه په پټه ووتی او د مسلمانانو خېمو ته ورغلی، د رسول الله ﷺ سره یې د ملاقات غوښتنه وکړه، د رسول الله ﷺ سره کښېنستی او ویل: یا رسولَ الله! زه شاهدي آداء کوم او وایم چې:

(لا إله إلا الله و أنکَ رسولُ الله)

او نعیم و ویل: زما په اسلام بېله تا بل هیڅوک نه دي خبر نو امر کوه څه وکړم؟
رسول الله ﷺ و فرمایل: یا نعیم! ته یو نفر یې، زموږ سره په لښکر کي ستا وجود موږ ته زیاتوي، موږ درې سوه نفره یو په تا سره به درې سوه او یو نفر سو کوم فرق یې و نه کړی او دښمن لس زره نفره دی نو که دي په وسه پوره وي چي دوی سره و پاشې او موږ د دوی د حملې څخه خلاص سو دغه کار وکړه، نعیم و ویل: یا رسولَ الله! د دغه کار دپاره یې باید و وایم، یعني: د دوی د پاشلو دپاره مجبوره یم چي خلاف و وایم،
رسول الله ﷺ و فرمایل: وې وایه، ځکه جنګ خطایستل دي.

دا معلومه خبره ده چي خلاف یا درواغ ویل حرام دي، مګر په جنګ او دغسي ځایو کي د دښمن د پاشلو یا د دښمن د مغلوبه کولو دپاره یوازي دا نه چي جائز او روا دي بلکه ښه کار هم دی.

بیا نو نعیم بیرته کفارو ته ورغلی هلته یې ډېره ښه او صحي نقشه په خپل دماغ کي سره و سنجول او د هغې نقشې په عملي کولو یې شروع وکړه، نعیم بن مسعود د مکې مکرمې د مشهورو خلکو څخه ؤ، د قریشو د رئیسانو د حضور سړئ ؤ او په عین وخت کي یې د غطفان سره هم چي د ده قبیله وه ښه علائق درلودل، د بني قریظه د یهودو پخوانئ دوست او آشنای ؤ، دغو یهودو ته به د جاهلیت په وختو کي هم د ملاقات او لیدني دپاره ورتلی، مقصد دا چي نعیم معروف شخص ؤ او د کفارو د لښکرو د ټولو اطرافو سره یې پیژندل او ښه مناسبات یې هم ور سره درلودل، اوس یې د هغه خپلې نقشې په عملي کولو شروع وکړه او اول یې د بني قریظه د یهودو څخه شروع په وکړه، د کفارو د لښکر څخه په پټه سره رهي سو او د بني قریظه یهودو ته ورغلی، د یهودو مشران یې سره را ټول کړه او ویل: تاسي خو ما ښه پېژنئ چي زه څوک یم؟

هغو ویل: هو موږ دي پیژنو.

ده ویل: په دې خو به هم خبر یاست چي د محمّد ﷺ سره څومره دښمني لرم؟

یهودو ویل: هو.

ده ویل: دا خو به هم درمعلومه وي چي ستاسي څومره دوست یم؟

هغو ویل: هو صحي ده خو وایه څه پېښه ده؟

ده وېل: خبره دا ده چې قرېش ستاسې په مثل نه دي دغه ښار ستاسې ښار دی. په دغه ښار کې ستاسې مالونه دي، ستاسې اولادونه او ښځې دي تاسې نه سی کولای چې دغه وطن پرېږدی او بل ځای ته ولاړ سی، خو اوس چې قرېش او غطفان د محمّدﷺ او د هغه د ملګرو د جنګ دپاره راغلي دي او تاسې هم پر محمّد او د هغه پر ملګرو د هغو پر وطن او د هغو پر مالو، د هغو پر ښځو او ماشومانو د قرېشو او غطفان مرسته کوی، اوس نو: که قرېشو او غطفان د چور او حملې موقع پیدا کړه خو حمله به پر وکړي او که موقع نه سوه ورته برابره خپلو وطنو ته به ولاړ سي، تاسي او محمّد به سره پرېږدي او بیا به محمّدﷺ ستاسې څخه خپل انتقام واخلي.

یهودو وېل: نو موږ باید څه وکړو؟

نعیم وېل: تاسې د قرېشو او غطفان په ملګرتیا تر هغو باید جنګ و نه کړی څو قرېشو ګرو او ضامن نه وي درکړی.

یهودو وېل: څرنګه ګرو؟

نعیم وېل: د قرېشو څخه وغواړی چې د خپلو مشرانو څخه لس نفره ستاسې سره په قلا کې پرېږدي، بیا نو دوی خپل مشران یوازې نه پرېږدي چې دوی دې ولاړ سي او هغه مشران دي یې ستاسې سره پاته وي، دغه نو ستاسې دپاره ضامن سو چې دوی به خامخا جنګ کوي.

یهودو وېل: دا ښه فکر دی.

نعیم د یهودو څخه رهي سو او د کفارو لښکر ته ورغلی او دلته یې د قرېشو د مشرانو څخه د ملاقات غوښتنه وکړه، هغو وېل: څه پېښه ده؟

نعیم وېل: تاسې را ټول سی زه به مو خبر کړم.

د قرېشو مشران لکه ابوسفیان او نور سره راټول سوه نعیم ورته کښېنستی وېل: تاسې خو ما پېژنی چې زه څوک یم؟

قرېشو وېل: هو.

ده وېل: دا به هم در معلومه وي چې د محمّدﷺ څومره دښمن یم؟

دوی وېل: په دې کې هېڅ شک نسته، ځکه نعیم چې د اصله مشرک ؤ او اوس

څلوېښت ورځې کېږي چې د کفارو سره دی، که دئ د محمّدﷺ د کومکیانو څخه وای نو به یې د مسلمانانو سره جنګ نه کولای، د کفارو پر نعیم پوره اعتماد ؤ.

نعیم و ویل: زما دوستي او آشنایي به د یهودو سره هم درمعلومه وي؟

قریشو ویل: هو خبره څه ده؟

نعیم ویل: د یهودو څخه یو ډېر بد خبر را ته راغلی دی.

قریشو ویل: څه خبر؟

نعیم ویل: د بني قریظه یهود اوس پر دې پښېمانه دي چې دوی د محمّدﷺ سره خپل عهد او وعده مات کړه او پردې ببرېږي چې تاسي به ولاړ سی او دوی به محمّدﷺ ته یوازي پرېږدی، نو یې دا قصد کړی دی چې بېرته د محمّدﷺ سره هغه خپل عهد نوی کړي، محمّدﷺ ته یې نفر ورولېږل او ویل: یا محمّد! ﷺ آیا ته بیر ته زموږ څخه راضي کېږې چې موږ د قریشو د مشرانو څخه لس نفره ووژنو؟

او ته بیرته پر هغه عهد چې زموږ او ستاسي په منځ کي ؤ را سره درېږې؟

محمّدﷺ هم موافقه ور سره وکړه.

نو یهود ستاسي څخه لس نفره مشران غواړي چې هغه و وژني او بیرته د محمّدﷺ سره په هغه پخواني عهد کي شامل سي.

د قریشو مشرانو و ویل: که دا خبر رشتیا وي دا ډېره لویه مسئله ده.

نعیم و ویل: دغه خبر ما ته را رسېدلی دی تاسي یې هم معلومات وکړی او نعیم د قریشو له مجلسه ولاړ سو، بیا غطفان ته ورغلی هغو ته یې هم دغه خبري وکړې.

د دغو خبرو په اورېدلو سره د ابوسفیان په زړه کي تشویش پیدا سو، نو ویل: زه په خپله یهودو ته ورځم او دا معلومات کوم، ابوسفیان په خپله د بني قریظه یهودو ته د شپې ورغلی چې دغه شپه د شنبې شپه وه یعني: نن ورځ جمعه تېره سوې ده او سبا شنبه ده ابوسفیان ورغلی او د بني قریظه د مشرانو د ملاقات غوښتنه یې وکړه، هغه هم ورته را ټول سوه، ابوسفیان و ویل: موږ پر خپله ځکه او کورو نه یو، نفقه او حیوانات مو هم خلاص سوه نور انتظار نه سو کولای غواړو چې سبا پر مسلمانانو حمله وکړو، نو سبا به تاسي د جنوب له طرفه حمله پر وکړی او موږ به د شمال له طرفه حمله پر وکړو.

تاسي پوهېږئ چي دغه د يهودو حملې ولي دومره اعتبار درلودئ؟ دا ځکه چي د يهودو له طرفه لار خلاصه وه نو که يهود پر مسلمانانو يوه کوچنۍ حمله وکړي، مسلمانان به د دوئ سره په جنګ مشغوله سي او هلته به هغه د مشرکانو لوی لښکر ته دا موقع په لاس ورسي چي تر خندق ور واوړي چي بيا نو نور و هيڅ ته ضرورت نه پاته کيږي او يوازي هغه د مشرکانو لښکر د ټولو مسلمانانو د وژلو دپاره بس او کافي دی.

ابوسفيان يهودو ته و ويل: سبا تاسي حمله شروع کړئ نور يې نو موږ ته را پرېږدئ، يهودو و ويل: نن شپه د شنبې ده او ته خبر يې چي موږ د شنبې په ورځ هيڅ کار نه کوو او دا هم درته معلومه ده چي الله ﷻ په هغو کسانو څه وکړه چي شنبه يې ماته کړه، هغه خلک يې مسخه کړه بِزوګياني او خنزيران يې ځني جوړ کړه نو موږ د شنبې په ورځ جنګ نه کوو، د ابوسفيان په زړه کي لاس و وهل سو چي والله يهود د هغه خپله قوله اوښتي دي، که څه هم دغه خبره چي يهودو کول حقيقت ؤ او د يهودو په دين کي د شنبې په ورځ هيڅ کار نه کيږي.

ابوسفيان و ويل: ښه بل سبا د يکشنبې په ورځ به حمله پر وکړو.

يهودو ويل: ښه دی! مګر که دغه زموږ حمله ناکامه سوه بيا خو نو تاسي ځی موږ او محمّد سره پرېږدئ، موږ بېرېږو که چيري دغه زموږ او ستاسي حمله ناکامه سي تاسي به وتښتی او موږ به يوازي محمّد ﷺ ته پرېږدئ او بيا نو يوازي موږ د هغه مقابله نه سو کولای، نو ستاسي د اشرافو څخه لس نفره زموږ سره د ضمانت پر قسم پرېږدئ او د يکشنبې په ورځ به په ګډه سره حمله وکړو.

ابوسفيان د ځان سره و ويل: والله نعيم رشتيا ويل او د هغه خبره صحي ده، يهودو ته يې و ويل: ښه دی زه به د خپلو ملګرو سره مشوره وکړم او بيا به تاسي ته خبر درکړم، اوس چي ابوسفيان خپل لښکر ته ورغلی ويل: والله نعيم رشتيا ويل، نو يې پسله مشورې يهودو ته حال ولېږئ چي په والله موږ به يو نفر هم در نه کړو، خو د يکشنبې په ورځ به په ګډه پر مسلمانانو حمله کوو.

د بني قريظه يهودو و ويل: والله نعيم ښه ويل، اوس نو د يهودو او مشرکانو د ګډې حملې کولو اتفاق مات سو او د ماتېدلو سبب يې د نعيم هغه صحي او معقوله نقشه وه،

که چیري دا اتفاق سوی وای او پر مسلمانانو د شمال او جنوب له طرفه حمله سوې وای دا د مسلمانانو دپاره لوی مصیبت ؤ، مګر سبحان الله! د یوه نعیم بن مسعودؓ په مسلمانېدلو او د هغه په دغه صحي نقشه سره پر مسلمانانو دغه مشترک هجوم او یو ځایي حمله پاته او ناکامه سوه، د یهودو او مشرکانو اتحاد او اتفاق هم مات سو.

دلته نو د رسول الله ﷺ اطمینان حاصل سو مګر په مسلمانانو کي بیا هم بېره زیاتېدل ځکه دا امکان باقي او پاته ؤ چي له دواړو طرفو څخه دي حمله او هجوم شروع سي، په دغه ورځ ډېر شدید او زوروریخ هم شروع سو، د مسلمانانو بېره نوره هم زیاته سوه، خو یخ دومره زیات سو چي مسلمانانو هیڅ وخت دومره یخ نه ؤلیدلی او د یخ سره زورور او شدید باد هم شروع سو، د مسلمانانو نور هم تشویش، پرېشاني او بېره زیات سوه، د باد سره نور هم یخ زیاتیږي، واقعاً په مسلمانانو کي ډېر لوی تزلزل پیدا سو، کله چي شپه سوه شپه هم ډېره تاریکه شپه ده، شدید یخ او تکه توره تاریکه ده.

حُذیفه بن یمانؓ د دغې شپې بیان کوي او وایي: ډېره تاریکه شپه وه، ډېر شدید او زورور باد ؤ، ډېر شدید او تریخ یخ ؤ او ډېره سخته بېره وه، داسي بېروونکې شپه وه چي موږ یې مثل نه ؤلیدلی.

حذیفه بن یمانؓ وایي: موږ مسلمانان د خندق سره ناست ؤ، سخته لوږه را ته پېښه وه ټول وږي یو، ټول غریبان یو د خوړلو دپاره مو شئ نه درلودی، دومره لباس مو نه درلودی چي له یخه ځانونه په وساتو او نور هم نه یو خبر چي څه به را ته پېښ سي، موږ په دغه خراب او ترّاب حالت کي یو، مګر لکه رسول الله ﷺ ته چي په زړه کي ور وګرځېدل چي د یهودو او مشرکانو په منځ کي تزلزل او بې اتفاقي پیدا سوه او بنایي اوس کوم نوی کار پېښ سي، نو یې د کفارو معلومات غوښتی، خو اوس شپه ده او داسي توره تاریکه ده چي یو او بل نه سره وینو، یخ هم ډېر شدید یخ دی، په دغه حال کي رسول الله ﷺ د هغو کسانو په منځ کي رږغ کړه کوم چي د ده ﷺ پر شا وخوا موجود وه، ویل: څوک به د کفارو د لښکر خبر را ته را وړي؟ او هغه لره جنت دی.

تاسي وګورئ په ظاهره څومره آسانه خبره ده: تر خندق ور واوړه او هلته وګوره چي د کفارو څه حال دی او بیرته راسه، بس دغومره او هغه لره جنت دی، هغه جنت

چې خلکو شپې پسې روڼې کړې دي، خلکو مالونه پسې خرڅ کړي دي، خلکو سرونه پر ورکړي دي، خو بيا يې هم جنت په شک کې دی، مګر اوس ولاړ سه راسه، د کفارو خبر را وړه او د رسول اللهﷺ په شاهدي او ضمانت سره هغه لره جنت دی.

حذيفه بن يمانؓ وايي: هيڅوک نه سوه ولاړ، دا د دغې شپې پر خطرناکه حالت دلالت کوي، بيا هم د دوهم وار دپاره رسول اللهﷺ و ويل: څوک به د قوم خبر را ته را وړي؟ هغه لره جنت دی، بيا هم څوک نه سو ولاړ، رسول اللهﷺ دريم وار بيا و ويل: څوک به د قوم خبر راته راوړي؟ هغه لره جنت دی، بيا هم هيڅوک نه سو ولاړ. رسول اللهﷺ يې درې واره جنت ته وربولي او يو نفر هم نه ولاړيږي.

حذيفهؓ وايي: بيا نو رسول اللهﷺ په حرکت شروع وکړه يعني: د هغه خپله ځايه څخه ولاړسو او رهي سو، په دغه تګ کې يې مبارکه پښه زما د ورانه څخه و مښتل، حذيفهؓ وايي: ما ځان سره را ټول کړی بېرېږم چې اوس راته و نه وايي: ولاړسه او د قوم خبر را وړه، خو کله چې يې پښه را څخه ومښتل ويل: څوک يې؟ وايي: ما په زړه کې و ويل: اوس دي نو ليږي، خو کله چې دهﷺ و ويل: څوک يې؟ ما ويل: حذيفه، رسول اللهﷺ راته و ويل: يا حذيفه! (قُم) ولاړ سه، وايي: زه هم ولاړ سوم، حذيفهؓ وايي: والله د ډېر مسکنت په سبب ما خپل لباس نه درلودی چې وا يې غوندم مګر زما د ښځې کميس، د خپلي ښځې کميس مې اغوستی ؤ او هغه هم دومره راباندې کوچنۍ او کوتاه ؤ چې فقط تر څنګانه مې رسېدی او يخ هم دومره شديد دی چې له ډېره يخه پر پښو نه سم درېدلای، رسول اللهﷺ راته و ويل:

يا حذيفه! ولاړ سه او د قوم حال او خبر را ته را وړه او تر هغو چې بېرته راځې پام کوه چې بل کار و نه کړې. (د بل کار د کولو اجازه يې ورنه کړه فقط ولاړسه وګوره او بيرته راسه) حذيفهؓ وايي: زه رهي سوم، مګر هو! فقط د رهي کېدلو سره لکه زه چې په تاوده حمام کې يم (حمام ګرم او تود ځای دی) نو وايي: لکه زه چې په حمام کې يم په يخ هيڅ نه پوهېږم، حذيفهؓ خندق ته ورکښته سو او پر هغه بل طرف يې را پورته سو د کفارو د لښکر ځای ته ورغلی، حذيفهؓ وايي: هلته داسي شديد باد ؤ! کوم باد چې پر مونږ چلېدی نسبت و دغه باد ته هيڅ نه ؤ، د کفارو پر طرف

ډېر قوي او شديد باد چلېدی، ټول خلک د خېمو په ټينګولو مشغوله دي، حذيفه رضي الله عنه وايي: د باد له ډېره زوره مي خېمې وليدې چي په هوا الوتې وې، کفارو د خوړو د پخولو دېاره ډېر لوی لوی دېګونه درلودل، دغه دېګونه په باد چپه کېدل، داسي باد وُچي موږ يې هيڅکله مثل او مثال نه وُ ليدلی، کفارو د لښکر په منځ کي ډېر لوی اور بل کړی وُ، ومي ليدل چي يو غټ سړئ هغه اور ته ولاړ دی او ځان تودوي، خپله شا يې اور ته ورګرځولې ده غواړي چي شا توده کړي، حذيفه رضي الله عنه وايي: ما چي ورته وکتل هغه ابوسفيان وُ او د قوم مشرانو ته نارې وروهي او وايي: زما خوا ته راسی، زما خواته راسی، حذيفه رضي الله عنه وايي: غشی او لينده مي را پورته کړه د کفارو رئيس مي مخ ته ولاړ دی او زه ورته ګورم؟ زما او د ده په منځ کي هيڅوک نسته، غشی مي په لينده کي کښېښاوه او راکش مي کړی، د ابوسفيان و ما ته شا ده، حذيفه رضي الله عنه وايي: قسم په الله که مي ويشتلی وای وژلی به مي وای مګر په دغه وخت کي هغه د رسول الله ﷺ امر را په ياد سو چي ويل: ترڅو چي بيرته راځې پام کوه چي بل کار و نه کړې.

دغه ته اطاعت وايي، حذيفه رضي الله عنه کولای سوای چي د کفارو رئيس و وژني،

مګر يا ! د رسول الله ﷺ د اطاعت په سبب يې دغه کار و نه کړی.

حذيفه رضي الله عنه وايي: کله چي دغه امر را په ياد سو بيرته مي غشی را ايسته کړی او د ابوسفيان په نارو مشرکان هم سره را ټول سوه او کښېنستل، حذيفه رضي الله عنه وايي: زه هم کښېنستم، اوس نو ابوسفيان غواړي چي قوم ته خبري وکړي شپه او تکه توره تاريکه ده اول يې و ويل: هر يو دي د خپل بغل يا څنګ سړئ وپوښتي يا وګوري چي څوک دی، حذيفه رضي الله عنه وايي: زه په حيرت کي سوم چي اوس به څه کوم؟ زه د مسلمانانو څخه يم او د دوی په منځ کي ناست يم مګر د الله جل جلاله قدرت دی په دغه وخت کي يې فکر کار وکړی.

عقل او هوښياري هغه ده چي د ضرورت او موقع پر وخت کار ځني واخيستل سي،

حذيفه رضي الله عنه وايي: ژر مي د راسته طرف د سړي څخه پوښتنه وکړه چي څوک يې؟ هغه ويل: فلانئ، مخ مي چپه طرف ته واړاوه د هغه څخه مي پوښتنه وکړه چي څوک يې؟ هغه ويل: فلانئ او زما څخه هيڅ پوښتنه و نه کړه.

ابوسفیان تقریر شروع کړی او ویل: تاسي دغه باد وینی؟ تاسي دغه یخ وینی؟ دغه مشکلات وینی؟ نو که ولاړ سو، ده لا تقریر نه ؤ خلاص کړی چي خلکو ناري کړې: کوچ، کوچ، خلک د پخوا څخه لا په عذاب وه (۴۵) ورځي یې تیري کړي دي او هیڅ یې هم نه دي کړي، له بله طرفه د بني قریظه د یهودو خبر هم په مشرکانو کي نشرسوی دی چي یهودو هم زموږ د همکاری او ملګرتیا څخه لاس واخیستی، نو د مشرکانو هغه د کامیابۍ امیدونه په یقیني ډول قطعه سوي وه.

حذیفه رضی الله عنه وایي: کفارو په دغه شپه د بارېدلو په کار شروع وکړه او زه لکه په ګرم حمام کي چي یم په یخ هیڅ نه پوهېږم، بیرته را رهي سوم تر خندق را وا وښتم پوښتنه مي وکړه چي رسول الله ﷺ چیري دی؟ ویل هغه لمونځ کوي، رسول الله ﷺ په خېمه کي لمونځ کاوه چي حذیفه رضی الله عنه خېمې ته ورننوتی.

حذیفه رضی الله عنه وایي: فقط چي خېمې ته ورننوتم هغه د حمام تود واله را څخه ولاړه، *دا الهي معجزه وه، ترکومه وخته چي دیٔ د رسول الله ﷺ په خدمت مشغول ؤ هغه معجزه ورسره وه او کله چي خدمت پای ته ورسېدی هغه معجزه هم پای ته ورسېدل.*

نو وایي: یخ ډېر په عذاب کړم او رسول الله ﷺ هم لمونځ کوي، ما دالته انتظار کاوه چي دیٔ ﷺ د لمانځه څخه فارغه سي او زه خبر ورته و وایم، رسول الله ﷺ په لمانځه مشغوله دی او زه د یخه رېږدم تر داسي اندازې چي زامي مي رېږدي او غاښونه مي ټکهاری کوي، له ډېره یخه ځان نه سم ټینګولای، رسول الله ﷺ په لمانځه مشغوله ؤ او را پوه سو چي زما ډېر یخ کیږي نو یې خپل پټو خلاص کړی او زه یې په پټ کړم، پر هغه لمانځه ولاړ ؤ او زه یې پټ کړم (*دا د رسول الله ﷺ پر خپلو اصحابو مهرباني وه، لکه مور چي هغه خپل نازولی زوی له یخه پټوي*) اوس نو رسول الله ﷺ لمونځ کوي او زه د ده ﷺ په پټو کي ور سره پټ یم. پسله هغه چي رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغه سو ما ته یې وکتل او ویل: څه خبر ؤ؟ ما ټول حال ورته و وایه چي د احزابو حوصله پای ته رسېدلې ده او ولاړ به سي، دلته نو رسول الله ﷺ د خیر دعاء را ته وکړه او ویل: اوس نو بیده سه حذیفه رضی الله عنه وایي: رسول الله ﷺ په هغه خپل پټو کي پټ کړم او بیده سوم، تر سهاره بیده وم په هیڅ شي نه وم خبر،

سهار لمر راختلی ؤ او زه بیده وم چې رسول الله ﷺ راغلی او په پښه یې وښورولم ویل (قُم یا نَومان) اې خوبې! ولاړ سه خوب دې پوره سو؟ وایي: کله چې را پورته سوم (أحزاب) هغه د کفارو ډلې تللې وې، ټول مسلمانان په حال خبر او خوشاله وه، مدینې منورې ته بیرته أمن او أمان، اطمینان او خوشالي راغلي وه، جنګ پای ته ورسېدی هیڅ شئ نسته، الله جل جلاله ټول کفار په بل لښکر شړلي وه او مسلمانان یې د مشرکانو له جنګه و ساتل، د الله جل جلاله په إراده په یوه شپه کار پر بل طرف واوښتی او رسول الله ﷺ بیرته خپل کور او مسجد ته ولاړی.

وروڼو! د خندق د غزاء په تاریخ کې دوه قوله دي خو صحي خبره دا ده چې د خندق غزاء د هجرت په پنځم کال کې وه او د کفارو له طرفه مسلمانان تر یوې میاشتي زیات محاصره سوي وه، د محاصرې شروع د شوال په میاشت کې وه او د ذوالقعدې په آخره کې پای ته ورسېده، ابن سعد رحمه الله وایي: رسول الله ﷺ په (۲۳) د ذوالقعدې د چارشنبې په ورځ له خندقه خپل کور ته ولاړی.

د خندق جنګ د قتل او قتال یا تاوانو جنګ نه ؤ بلکه عصبي جنګ ؤ، په هغه کې تریخ او د ډیرو وژنو جنګ نه دی پېښ سوی، مګر بیا هم د اسلام په تاریخ کې یوه فیصله کوونکې غزاء وه چې الله جل جلاله مشرکان ذلیله کړل، له دې جنګه دا نتیجه را و وتل: چې د عربو ټوله قواوي نه سي کولای چې دغه کوچنۍ قوه کومه چې په مدینه منوره کې د رُشد او نُمو په حالت کې ده له منځه یوسي، ځکه ټول عرب نه سي کولای چې تر دغه اوسني لښکر دي زیات او قوي لښکر را ټول کړي، دا هغه د دوی آخرنۍ قدرت ؤ او هغه هم د الله جل جلاله په إراده هیڅ و نه کړه نو ځکه رسول الله ﷺ پسله هغه چې احزاب ولاړل له مقصده ډکه یوه جمله و فرمایل او وې ویل:

« الآنَ نَغْزُوهُمْ وَلاَ يَغْزُونَنَا نَحْنُ نَسِيرُ إِلَيْهِمْ »

ژباړه: تر دې وروسته به موږ پر دوی حملې کوو او دوی پر موږ حمله نه سي کولای، موږ به دوی یا د دوی ځایو لره ورځو.

او حقیقت هم دغسې سو که تاسې په ټول سیرت کې وګورئ قریشو بیا پر مسلمانانو حمله نه ده کړې، اسلام د دفاعي مرحلې څخه ووتی او د هجوم مرحلې ته داخل سو.

د بني قريظه د يهودو سره غزاء

په کومه ورځ چي رسول الله ﷺ د خندق د غزاء څخه خپل کور ته ولاړی غواړي چي پسله دغه ډيري ستړيا څخه چي د دغي اوږدې محاصرې او پرله پسې دفاع په موده کي ورته پېښه وه څه آرام او راحت وکړي ځکه اوس د جنګ حالت پای ته ورسېدی نو د جنګ لباس يې وکښی غواړي چي غسل وکړي.

په دغه وخت کي چي د ماپښين وخت ؤ دِحيَةُ الكَلبي رضي الله عنه راغلی.

دِحيةُ الكلبي رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د اصحابو کرامو څخه يو نفر دی چي ډېر ښايسته سړی ؤ او جبريل عليه السلام ډېر ځله د ده په شکل سره راتلی. اوس راغلی او اجازه غواړي چي د رسول الله ﷺ سره ووينې، حضرت عائشي رضي الله عنها دروازه ور خلاصه کړه. دِحية الكلبي رضي الله عنه وويل: رسول الله ﷺ چيري دی؟ دې رضي الله عنها ويل: غسل کوي. ويل: زه غواړم چي ور سره ووينم. رسول الله ﷺ و پېژندی چي دا جبريل عليه السلام دی.

مورِخ کي هم درته ويلي وه چي جبريل عليه السلام به رسول الله ﷺ ته د مختلفو انسانانو په شکل او صورت راتلی، لکه په هغه مشهوره حديث شريف کي چي حضرت عمر رضي الله عنه يې روايتوي او وايي: يو سړی و رسول الله ﷺ ته راغلی، د اسلام، ايمان او احسان پوښتنه يې ځني وکړه او بيا يې د قيامت د ورځي پوښتنه وکړه چي قيامت کله دی؟ او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: دا جبريل ؤ او راغلی ؤ چي تاسي ته ستاسي دين در وښيي، چي دلته هم جبريل عليه السلام د يوه سړي په شکل سره راغلی.

او اوس هم د دِحية الكلبي په شکل سره راغلی او رسول الله ﷺ ته يې و ويل: آيا اسلحه دي کېښوول؟ رسول الله ﷺ ويل: هو، جبريل عليه السلام و ويل: مګر ملائکو خپله اسلحه نه ده ايښې، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي خبره څه ده؟ جبريل عليه السلام و ويل: الله جل جلاله دي د بني قريظه د يهودو سره په جنګ امر کوي، ته او هغه کسان چي ستا ملګري دي د بني قريظه پر طرف حرکت وکړی او زه تر تا د مخه د هغو و طرف ته ور رهي يم چي د دوی قلاوي پر و رېږدوم او په زړوکي يې بېره ور واچوم، دا مسئله لا نه ده خلاصه سوې، هغه کسان چي غدر او خيانت يې وکړی هغو ته هم بايد سزا

او جزاء ورکول سي، رسول اللهﷺ هم سمدستي د جنګ لباس واغوستی له کوره را ووتی، هغه کسان چې دباندې ناست وه د هغو څخه يې پوښتنه وکړه چې کوم څوک مو وليدی؟ هغو ويل: بېله دحية الکلبي څخه بل څوک مو نه دی ليدلی چې هغه هم د بني قريظه و طرف ته رهي ؤ، رسول اللهﷺ وفرمايل: هغه جبريل ؤ.

رسول اللهﷺ امر وکړی چې په خلکو کې دي رغ وسي: هر څوک چې پر الله او د قيامت پر ورځ ايمان لري د ماځيګر لمونځ به نه کوي مګر په بني قريظه کې.
رسول اللهﷺ د جنګ يا د لښکر بيرغ حضرت عليؓ ته ورکړی او دئ يې د مخه د بني قريظه و طرف ته ولېږی، عليؓ چې هلته د يهودو قلاوو ته ورنژدې سو د يهودو څخه يې د رسول اللهﷺ په باره کې بدې خبرې او بد الفاظ واورېدل.

خير دلته په مدينه منوره کې د جنګ دپاره تياري او آمادګي و نيول سوه ټولو مسلمانانو دوهم وار بيا د جنګ لباس واغوستی هر يو ځان تياروي او د بني قريظه پر طرف ور رهي دي، هغه کسان چې تر لمر لوېدلو د مخه بني قريظه ته ورسېدل هغو د ماځيګر لمونځ په بني قريظه کې آداء کړی او هغه اصحاب کرام چې پوه سوه چې ځنډېږو او تر لمر لوېدلو د مخه بني قريظه ته نه سو رسېدلای، دا پر دوو حصو و وېشل سوه ځينو يې د ماځيګر لمونځ په لارکې پر خپل وخت آداء کړی،
(که څه هم رسول اللهﷺ ويلي وه چې د ماځيګر لمونځ به بل ځای نه کوی بېله بني قريظه څخه) ځکه دوی ويل: چې د رسول اللهﷺ مقصد دا ؤ چې پر تللو تلوار وکړی او دا چې موږ د تلواره سره سره و نه رسېدلو دا بله خبره ده، مګر لمونځ بايد پر خپل وخت وسي، نو دوی لمونځ په لارکې آداء کړی.

خو ځينو اصحاب کرامو بيا و ويل: رسول اللهﷺ و فرمايل: چې د ماځيګر لمونځ مه کوی مګر په بني قريظه کې، نو هغو د ماځيګر لمونځ وځنډاوه څو و بني قريظه ته ورسېدل او د ماځيګر لمونځ يې پسله لمر لوېدلو او ځينو يې پسله ماختسنه په بني قريظه کې آداء کړی او رسول اللهﷺ د دغو دواړو ډلو عمل صحي وباله، ځکه هر چا د خپل فهم سره مطابق د رسول اللهﷺ په قول عمل وکړی، د رسول اللهﷺ دغه امر چې د ماځيګر لمونځ بل ځای مه کوی بېله بني قريظه، د دواړو معناوو

احتمال لري يا دا چې تلوار وکړي ژر ولاړ سي د ماځيګر لمونځ بايد هلته ورسوي، يا دا چې لمونځ مه کوی مګر په بني قريظه کې، نو رسول الله ﷺ د خپل امر تعبير پر دواړه قسمه صحي وباله او دواړي ډلي يې صحي و بللې.

ورونو! دلته به د بحثه ځخه ووزم او ستاسي توجه به يوه بل شي ته واړوم، هغه دا چې نن ورځ ډېر داسي کسان پيدا کيږي چې دوی وايي: الله ﷻ يو دی، رسول الله ﷺ مو يو دی، قرآن مجيد چې د اسلام قانون دی يو دی، نو دا ځلور مذهبه د کومي خوا راغله؟ د دوی د دغې خبري دکولو دپاره ممکن موږ څو سببه بيان کړو. يا دا چې دوی دغه خبره په دې سبب کوي: چې دوی ضعيف الإيمانه دي غواړي چې مسلمانانو ته د دوی په دين کې شُبُهات او تشويش پيدا کړي نو دغسي خبري په ډېر تاخت او تاز په خوند او مزه سره کوي، داسي دلائل وايي که يو ناپوه او بې علمه انسان د دوی خبري واوري واقعاً په زړه کې يي تشويش پيدا کيږي او هغه هم د هغو کسانو ځخه وګرځي چې پر اسلام اعتراضونه لري.

او ځوک بيا دغه خبري د ناپوهي په سبب کوي، ده خو د نورو دنيوي علومو ځه ناځه تعليم او تحصيل کړی وي ځان ته پوه او دانسته وايي، خو د ديني علومو ځخه محروم وي نو دغه د مذاهبو اختلافونه ده ته چټي او بېکاره معلوميږي.

خو زه د دغو ټولو کسانو د قناعت دپاره په دغه يوه مثال سره کفايت کوم چې دغه اوس د ماځيګر د لمانځه په باره کې ذکر سو، دا اصحاب کرام وه چې د رسول الله ﷺ يو قول هر چا د خپله فهمه سره موافق تعبير او عملي کړی او رسول الله ﷺ هم دواړه صحي و بلل.

دغه د مذاهبو اختلافونه هم په دغه ډول سره دي، مذاهب هيڅکله په عقيده، اصولو، او فرائضو کې اختلاف نه سره لري، د مذاهبو ټول اختلافونه يا د يوه کار په فضيلت کې دي مثلاً: په لمانځه کې آمين ويل په لوړ آواز هم روا دی او په کښته آواز هم روا دي. خو اختلاف يې په فضيلت کې دی ځوک يې په زوره ويل ښه بولي او ځوک يې کښته ويل ښه بولي، يا د مذاهبو اختلاف د احاديثو د يوه لفظ په ترجمه کې وي چې په هر يوه سره يې عمل کول جائز او روا دي.

که دغه بحث ته نورهم تفصیل ورکوم اصلي مقصد پاته کيږي نو په دغه يوه مثال سره به کفايت وکړواو بيرته به خپلې قصې ته ولاړ سو.

بيانو رسول اللهﷺ د خپلو ځينو پاته اصحابو سره د مهاجرينو او انصارو سره د مدينې منورې څخه د بني قريظه پر طرف رهي سو او هلته يې د بني قريظه د څاهانو څخه پر يوه څاه واړول چي (بئر انا) ورته ويل کېده.

رسول اللهﷺ بني قريظه ته په داسي حال کي ورغلی چي زغره او د جنګ لباس يې اغوستی ؤ او يهودو ته يې ور رغ کړه، هغو هم د قلا له بامه ورته را رغ کړل چي مورِ دلته يو څه وايې؟ رسول اللهﷺ بد الفاظ ورته و ويل: او دا نادره پېښېدل چي رسول اللهﷺ دي يو چاته بد و وايي، خو په دغه ورځ رسول اللهﷺ ورته و ويل: اې د بِزوګيانو او خنزيرانو ورونو! پر تاسي د الله جل جلاله ذلّت نازل سو، يعني: الله جل جلاله و شرمولاست او و بښويولاست، هغو ورته و ويل: يا محمّدﷺ ته حليم يې، ته مهربانه يې، رسول اللهﷺ و فرمايل: نن نه حلم سته نه مهرباني، تاسي په داسي خطرناکه وخت کي غدر او خيانت کوی او بيا حلم غواړی؟ تاسي به تسليمېږی او بيا زه پوه سم زما کار، ستاسي په باره کي چي زه هر حکم کوم هغه زما خوښه ده.

يهودو د تسليمېدلو او ا وتلو څخه انکار وکړی، ويل: که در ووزو ته مو وژنې، رشتيا هم دوی د مرګ لائق وه ځکه د دغسي تنګسې په وخت کي بېله دښمنه بل څوک غدراو خيانت نه کوي، دوی هم د خپلي ګناه په دروند والي پوهېدل، نو دننه په قلاوو کي کښېنستل، نه جنګ ته را وزي او نه تسليمېږي او دلته د مسلمانانو له طرفه محا ه دي.

الله جل جلاله د يهودو په زړو کي بېره ور واچول که نه دغه يهودو (۷۰۰) نفره جنګي ځوانان د لودل، بېله ښځو او ماشومانو يوازي ځوانان او د جنګ خلک يې اووه سوه نفره وه، مګر الله جل جلاله يې په زړو کي بېره ور اچولې وه د راوتلو او جنګ کولو قدرت يې څني سلب او ايسته کړی، اوس نو منافقان هم ټول راغله او د مسلمانانو سره يو ځای سوه ځکه وخت د غنيمتو دی، د مخه چي په خندق کي بېره او خطر ؤ ټول وتښتېدل او اوس چي يې د غنيمت اميد پيدا سو بيا راغله چي په غنيمتو کي حصه ور ورسيږي.

يهود محاصره دي او رسول الله ﷺ ورته وايي: صلحه نسته تاسي به يو وار تسليمېږئ او بيا چي ستاسي په باره کي هر حکم کوم هغه زما خوښه ده.

يهودو و رسول الله ﷺ ته و ويل: يا محمّد! ﷺ زموږ د حلفاوو څخه داسي يو نفر راولېږه چي ستا د متابعينو يعني: مسلمانانو څخه وي چي موږ مشوره ور سره وکړو چي هغه ابو لُبابه دی، ابو لُبابه ﷺ د يهودو حليف او معاهِد ؤ د ده مالونه او د ده اولادونه د دوی په منطقه کي وه او اوس يهود غواړي چي د هغه سره مشوره وکړي.

رسول الله ﷺ هم ابو لبابه ﷺ ور ولېږی، ابو لبابه ﷺ چي د دوی قلا ته ورغلی ښځي او نارينه، کوچنيان او لويان يې مخ ته ور ولاړ سوه، ښځي ورته ژاړي مخان په چپلاخو وهي، ماشومان بغاري وهي، د ابو لبابه ﷺ زړه پر وسوځل سو، يهودو ورته و ويل: يا ابا لبابه! ستا څه فکر دی؟ ده ويل: زما سره هيڅ فکر نسته رسول الله ﷺ إراده کړې ده نه مو پرېږدي، يهودو ويل: يا ابا لبابه! آيا ته دا مشوره را کوې چي موږ د محمّد ﷺ په خوښه تسليم سو؟ ابو لبابه ﷺ ويل: هو، مګر په دغه وخت کي يې ګوتي په داسي ډول سره پر غاړه تيري کړې چي مقصد يې دا ؤ: که تسليم سی هغه مو حلالوي.

ابو لبابه ﷺ وايي: زه په ځان نه سوم پوه ښه اراده مي ګوتي پر غاړه تيري سوې، ابو لبابه ﷺ وايي: ګوتي مي لا د غاړي څخه نه وې را ايسته کړي چي پوه سوم: ما د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ سره خيانت وکړی ځکه دا د رسول الله ﷺ سِر او پټ راز ؤ ما ښکاره کړی، نو ابو لبابه ﷺ يهود پر دغه ځای پرېښوول او دئ سمدستي د مسجد نبوي پر طرف رهي سو حتّی رسول الله ﷺ ته هم نه ورغلی بلکه برابر مسجد ته ولاړی او خپلي ښځي ته يې و ويل: راسه ما د مسجد په يوه پايه يا عمود پوري و تړه، ځکه ما د الله او رسول الله ﷺ سره خيانت وکړی او په والله تر هغو به ځان خلاص نه کړم او نه به مي څوک خلاصوي چي رسول الله ﷺ مي په خپل لاس نه کړي خلاص او توبه مي قبوله نه کړي او په والله زه به بيا هيڅکله د بني قريظه مځکي ته ور داخل نه سم.

رسول الله ﷺ په دې حال خبر سو چي ابو لبابه يهودو ته حال و وايه او بيا يې ځان د مسجد په عمود پوري وتړی، نو رسول الله ﷺ و فرمايل: که دئ لومړئ ما ته راغلی وای ما به د الله جل جلاله څخه د ده دپاره د مغفرت غوښتنه کړې وای.

مګر ځرنګه چې ده په خپله خوښه سره دا کار وکړی نو زه تر هغو دئ نه خلاصوم چې الله جل جلاله یې توبه قبلوي، ابو لبابه رضی الله عنه دغسې تړلی پاته سو، شپږ ورځې د مسجد په عمود پوري تړلی ؤ فقط د لمانځه پر وخت به یې ښځه ورته راتله د اودا سه او لمانځه دپاره به یې خلاصاوه نور به تړلی ؤ، خوب او خوړک یې په دغه تړلي حالت کې وه ترڅو چې الله جل جلاله د ده توبه قبوله کړه او عفوه یې ورته وکړه او رسول الله ﷺ خلاص کړی.

هلته چې یهود د ابو لبابه رضی الله عنه په اشاره پوه سوه چې موږ وژني نو یې إراده وکړه چې نه به تسلیمیږو او په خپلو قلاوو کې پاته سوه، ځکه یهودو دننه په قلاوو کې د خوړلو او چښلو ضروریات پوره درلودل، په قلاووکې ساتلي ناست دي نور هیڅ تکلیف نه لري، مګر په زړویې بېره ننوتلې ده، خو کله چې دغه محاصره اوږده سوه نو کعب هغه د یهودو مشر دوی سره را ټول کړه، ویل: دغه حال خو تاسي وینی چې موږ په مبتلا یو؟ دغسې حالات ټینګ عزم، قوي إراده او لوړ همت غواړي، موږ باید خامخا یو څه وکړو، پر دغه حال نه سو پاته کېدلای څو تر څو به محاصره یو؟ یهودو وویل: ستا څه فکر دی؟ کعب بن أسد وویل: دغه مشکل چې موږ ته را پېښ دی بل حل نه لري بېله دې څخه چې یو د دغو درو کارو به کوو، یهودو ویل: هغه درې کاره څه شي دي؟ کعب وویل: اول دا: په والله تاسي پوهېږی چې محمّد ﷺ نبي دی. تاسي ټول په دغه پوه یاست چې دئ هغه نبي دی چې په تورات کې درته ذکر سوی دی نو راسی چې د ده دین ته د دې دپاره داخل سو چې ویني او مالونه. ښځې او اولادونه مو په امان سي، قوم یې ورته وویل: د ده دین ته خو هیڅکله نه داخلیږو.

سره د دې چې یهود پوهېدل او اوس هم پوهیږي چې محمّد ﷺ د الله جل جلاله له طرفه نبي دی مګر د اسلام او مسلمانانو سره یې عناد او حسد درلودی او اوس یې هم لري. نو قوم ورته وویل: اول کار خو دي و نه سو دوهم څه شي دی؟ یا کعب!

کعب وویل: دوهم دا چې خپلي ښځې او اولادونه به ټول و وژنو په قلا کې به د ښځو او ماشومانو څخه هیڅوک ژوندئ نه پرېږدو ټول به حلال کړو او بیا به موږ په یوه وار او یوه حمله توري په لاس پر مسلمانانو ور ووزو او تر هغو به جنګ کوو چې یا کامیابه کیږو یا ټول وژل کیږو، که و وژل سو خو آخري شئ مو مرګ دی او که کامیابي زموږ وه

بیا به له سره نوري ښځې وکړو او نور اولادونه به مو سي، نوی ژوند به شروع کړو.

قوم ويل: د دغو غريبانو څه ګناه ده؟ څه يې کړي دي چې مونږ يې وژنو؟

اصلاً په قوم کې همت نه ؤ په دوی کې داسې څوک نه ؤ چې ټينګ عزم او همت ولري، رشتيا هم اوس د دوی مخ ته دوې خبرې دي يا مرګ يا ژوند، مرګ خو يې حتمي دی نو د ژوند دپاره بايد يو څه وکړي، خو په دوی کې د عزم او همت خاوند نسته، نو ويل: دريم څه شي دی؟ کعب و ويل: دريم دا دی چې نن شپه د شنبې شپه ده مسلمانان زمونږ له طرفه بېغمه دي چې مونږ نن ورځ نه جنګ کوو او نه حمله.

(واقعاً هم هغه وخت چې مسلمانان د خندق سره محاصره وه کله چې به د شنبې شپه داخله سوه مسلمانان به بېغمه سوه ځکه پوهېدل چې يهود په شنبه حمله نه کوي، نو د شنبې ورځ د مسلمانانو دپاره د راحت ورځ وه او اوس هم دغه د محاصرې په وخت کې مسلمانان د شنبې په ورځ بېغمه وي، پيره کوي مګر نور د يهودو له طرفه د حملې تشويش نه لري، نو د مسلمانانو څخه به هريوه په بېغمه زړه استراحت کاوه).

نو کعب و ويل: نن شپه د شنبې ده او مسلمانان د شنبې په شپه زمونږ له طرفه بېغمه دي نو راسی چې دغه خپله شنبه ماته کړو او پر مسلمانانو د شنبې په ورځ حمله وکړو، قوم ويل: يا کعب! ته پوهېږې چې الله ﷻ په هغو کسانو څه وکړه چې شنبه يې ماته کړه؟ الله ﷻ د هغو څخه خنزيران او بيزوګياني جوړ کړه، مسخه يې کړل، ته غواړې چې مونږ په شنبه حمله وکړو او الله ﷻ جزاء راکړي؟ يا! دا کار هم نه کوو.

يهودو درې سره فکره يا پېشنهاده و نه منل، نو کعب په قهر او غضب سره و ويل: له کومه وخته چې له موره زېږېدلي ياست تاسي ټولو د همت او مړانې يوه شپه هم نه ده تېره کړې، يعني: هيڅ إراده نه لرئ خبره د مرګ او ژوند ده، دلته همت او مړانه په کار دي او تاسي په شک او تردد کې ياست يوه خبره نه قبلوئ، واقعاً هم يهود په دغه شک او تردد کې پاته سوه هيڅ يې و نه کړه.

د يهودو څخه يو نفر چې نوم يې عَمرو بن سعدي ؤ د يهودو د قلا څخه را و وتی، څرنګه چې رسول اللهﷺ د يهودو پر قلا شا وخوا پيره داران درولي وه د دغه پيره دارانو مشر د مسلمانانو يو ډېر قوي او جنګي پهلوان محمّد بن مسلمه الأنصاري‌ﷺ ؤ،

پیره دارانو دغه عَمرو بن سعدي یهودي ونیوی غوارِي چي وې وژني، خو یهودي و ویل: ما ستاسي نبي ته ور ولی، یهودي یې و رسول الله ﷺ ته راوستي، یهودي و ویل: یا محمّد! ﷺ کله چي یهودو وعده ماته کړه او غدر یې وکړی زه هغه یواځنۍ سړۍ وم چي دا کار مي نه خوښ ؤ او نه په راضي وم بلکه دوی مي هم له دغه کاره منعه کول زه په دغه غدر کي د دوی سره نه وم موافق، رسول الله ﷺ و فرمایل: ته صادقه یې صحي ده، رشتیا هم دغه سړي د یهودو سره د عهد په ماتولو کي ګډون نه ؤ کړی او رسول الله ﷺ هم ټولو یهودو ته جزاء نه ورکول بلکه هغو کسانو ته یې جزاء ورکول چي عهد یې مات کړی ؤ، نو یې امر وکړی چي دغه سړۍ پرېږدی او وې فرمایل: چي الله جَلَّ جَلَالُهُ دغه سړۍ هغه د ده د وفاء په سبب د وژلو څخه خلاص کړی.

خبره دا نه وه چي د عامو یهودو څخه انتقام اخیستل کېدی بلکه جزاء او انتقام د هغو کسانو دپاره وه چي عهد یې مات کړی ؤ او هغه څوک چي پر خپل عهد یې وفاء کړې وه هغه د جزاء ورکولو څخه خلاص سو او عَمرو بن سعدي یې ایله کړی.

یهودو کولای سوای چي دغه اوږده محاصره تحمل کړي او وې زغمي، ځکه غذایي مواد یې درلودل، د اوبو څاهان هم هلته دننه په قلاوو کي موجود وه او دوی هم د جنګ څخه په قلاوو ساتل سوي وه، بالمقابل مسلمانانو په شدید یخ او ډېره لوږه کي پر دښت شپې ورته تېرولې او په عین حال کي مسلمانان د هغې اوږدې محاصرې او هغه پرله پسې دفاع څخه چي د خندق په ساتنه کي پر دوی تېرېدل ستړي هم وه، مګر د بني قریظه د یهودو سره د مسلمانانو جنګ د اعصابو جنګ ؤ، الله جَلَّ جَلَالُهُ د هغو په زړو کي بېره ور اچولې وه او د هري ورځي په تېرېدلو سره د دوی معنویات نور هم ضعیفه کېدل او خپل ټول معنویات یې په هغه ورځ د لاسه ورکړه چي حضرت علي او زبیربن العوام رضی الله عنهما د خو نورو مسلمانانو په ملګر تیا د یهودو پر قلا حمله وکړه او دوی بېله جنګه تسلیم سوه، چي هغه قصه داسي وه:

مسلمانانو ولیدل چي خبره اوږده سوه د محاصرې نولس ورځي تیري سوې او هیڅ نتیجه لاس ته نه ده راغلې نو د مسلمانانو د پهلوانانو څخه څو نفره سره یو ځای سوه چي په دې جمله کي زبیر بن العوام او علي بن أبي طالب رضی الله عنهما هم وه، دغو

مسلمانانو پر مرګ وعده سره وکړه، ویل: پر یهودو حمله کوو او بیرته نه را ګرځو یا به قلا خلاصوو یا به وژل کیږو، دې ډلې د قلا د حملې دپاره ځانونه تیار او آماده کړه اوس غوارې چې حمله شروع کړي او د حملې دپاره ور رهي سوه، په دغه وخت کي علي ﷺ په لوړ آواز سره ناري کړه: اې د ایمان خاوندانو! په والله یا به هغه څه را ته پیښیږي چې حمزه ته پېښ سوه یا به قلا خلاصوو، یعني: یا مرګ دی یا د قلا خلاصول.

یهود خو لوړ پر قلا ولاړ دي او دغه حالاتویني او اوري نو یې د تسلیمېدلو نارې شروع کړې نارې وهي: یا محمّد! یا محمّد! ستا و حکم ته در وزو، دغه بېره یې هم الله جل جلاله په زړوکي ور واچول، د بني قریظه یهود د دغي ډلي د بیري څخه تسلیم سوه او قلاوي یې خلاصي کړې، ټول هغه کسان چې په قلاوو کي موجود وه تسلیم سوه، نارینه او ښځي، لویان او کوچنیان ټول تسلیم سوه، رسول الله ﷺ امر وکړی چې نارینه یې ټول وتړی، د یهودو (۷۰۰) نفره د محمّد بن مسلمه ﷺ تر نظارت لاندي و تړل سوه، ښځي او ماشومان یې د نارینه وو څخه جلا په بل طرف کي سره یو ځای کړل، دلته نو د أوس د قبیلې مسلمانان و رسول الله ﷺ ته سره را ټول سوه او ویل: یا رسولَ الله! زموږ د حلفاوو او متعاهدینو سره ښه وکړه لکه څرنګه چي د خزرج د حلفاوو او متعاهدینو سره دي ښه وکړل.

د بني قینقاع یهود دِې له مرګه خلاص کړه؟ ستاسي به هغه قصه په یاد وي؟ چي عبدالله بن اُبيّ بن سلول منافق و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: (یا رسول الله! اَحسِن إلی مَوَالِي) زما د حلفاوو سره احسان وکړه او رسول الله ﷺ د دغه عبدالله د غوښتني په سبب د بني قینقاع یهود ژوندي پرېښوول، عبدالله بن اُبيّ د خزرج د قبیلې ؤ او د خزرج قبیلې د بني قینقاع د یهودو سره عهد درلودی.

څرنګه چي د أوس قبیله بیا د بني قریظه د یهودو سره عهد او میثاق لري نو اوس د أوس قبیله وایي: یا رسول الله! اَحسن الی موالینا. لکه څرنګه چي دې د خزرج د حلفاوو سره چې د بني قینقاع یهود وه احسان وکړی، دغه رنګه زموږ د حلفاوو سره چې بني قریظه دي هم احسان وکړه.

مګر ګناه تر ګناه پوري فرق لري که څه هم د بني قینقاع د یهودو ګناه لویه وه،

مګر د بني قريظه د ګناه سره هيڅ نه سي مشابه کېدلای، دلته ګناه سل ګونه نه بلکه زر ګونه ده، د بني قينقاع يهودو يو مسلمان سړئ وژلی ؤ او قاتل يې مسلمانانو ته په لاس نه ورکاوه، مګر د بني قريظه يهودو ټول اسلام او مسلمانان په خطر کي اچولي وه، ټول اسلام يې په يوه وار فيصله کاوه.

د أوس د قبيلې په غوښتنه سره رسول اللهﷺ په حيرت کي سو چي څه وکړي؟ رشتيا هم رسول اللهﷺ د بني قينقاع يهود د خزرج د قبيلې په واسطه پرېښوول او اوس د أوس د قبيلې په غوښتنه د بني قريظه د يهودو سره هغه د عفوي معامله و نه کړي؟ نو يې د أوس قبيلې ته و ويل: آيا نه راضي کېږئ چي د دوی په باره کي ستاسي څخه يو نفر حُکم وکړي؟ يعني: د بني قريظه په باره کي به حکم ستاسي د قبيلې يوه نفر ته پرېږدم، هغه چي هر حکم وکړی هغه زما قبول دی، دوی ويل: هغه به څوک وي يا رسولَ الله! چي د دوی په باره کي به حکم کوي؟ رسول اللهﷺ و فرمايل: سعد بن معاذ، و هغه ته به يې پرېږدم د هغه خوښه ده چي هر حکم کوي، د أوس قبيلې و ويل: يا رسول الله! سعد زموږ رئيس دی د هغه په حکم راضي يو.

دا خبر د بني قريظه يهودو ته ورسېدی او سعد بن معاذ ﷺ د هغو حليف دی، يعني: يو د بل سره يې د دوستۍ عهد درلودی، يهودو هم و ويل: د سعد په حکم راضي يو سعد خو زموږ ملګری او حليف دی.

اوس نو سعد ﷺ چيري دی؟ هغه په مسجد نبوي کي په خېمه کي دی او هلته يې د هغه زخم علاج کيږي کوم چي په غشي ويشتل سوی ؤ او دا مو مخ کي درته و ويل: چي سعد ﷺ په دغه ناروغي کي خپل رب ته يوه دعاء کړې وه چي الٰهي! تا ته معلومه ده چي ما ته د هيچا سره ستا په لار کي جهاد کول دومره ډېر نه دي خوښ لکه د هغه قوم سره چي ستا د رسول تکذيب يې کړی دی او ستا رسول يې د خپله وطنه څخه ايستلی دی (چي مقصد يې قريش وه) او الٰهي! زه داسي ګمان کوم چي تا زموږ او د دوی له منځه جنګ ايسته او ليري کړی، که چيري د قريشو سره نور هم جنګ پاته وي نو ما ژوندئ پاته کړې چي د هغو سره ستا دپاره جهاد وکړم او که دي نور جنګ ايسته کړی وي نو مي دغه زخم مه جوړوي او مرګ مي له دغه زخمه څخه

کړې او د دعاء په آخر کې يې و ويل: الهي! تر هغو مې مه وژنې چې د بني قريظه په يهودو مې زړه يخ نه سي.

الله جل جلاله دغه د ده دعاء قبوله کړې وه او اوس د بني قريظه د يهودو په باره کې حکم د سعد بن معاذ رضي الله عنه په لاس کې سو، نو رسول الله ﷺ نفر ولېږل چې سعد بن معاذ رضي الله عنه د حکم کولو دپاره راولي، نفر مسجد نبوي ته ورغله.

سعد بن معاذ رضي الله عنه چې د هغه زخم په سبب نه پر خپلو پښو تلای سي او نه پر بوده سپرېدلای سي ځکه وينه ډېره ځني تللې ده او اوس هم زخمي او ضعيفه دی، نو يې سعد رضي الله عنه پر يوه شي پرې ايستی او بيا يې هغه شئ پر خره کېښيناوه، سعد رضي الله عنه دغسي ستوني ستخ پروت دی او خر رهي دی، پر لاري به د أوس د قبيلې نورو مشرانو ورته ويل: يا سعد! د خپلو متعاهدينو سره دي احسان وکړه، رسول الله ﷺ د هغو په باره کې حکم تا ته پرېښاوه هغه زموږ حُلفاء او متعاهدين دي، قوم يې د يهودو سپارښت پر کاوه، سعد رضي الله عنه چپ دی هيڅ نه وايي، خو دغه مشرانو دغه خبره ډېره او په تکرار سره ورته کول، په آخر کې سعد رضي الله عنه و ويل: پر سعد داسي وخت راغلی دی چې د الله جل جلاله په لار کې به د چا د ملامتی پروا نه کوي، يعني: په دغه حکم کې به زه د الله جل جلاله مراعت کوم که بل څوک ملامتي را باندي وايي په هغه زما پروا نه کېږي.

ځيني کسان چې د سعد بن معاذ رضي الله عنه د دغي خبري په مقصد پوه سوه نو خپل قوم ته به يې ويل: د بني قريظه يهود ختم سوه ټول وژل کېږي.

کله چې سعد رضي الله عنه د بني قريظه قلاوو ته ورسېدی، رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو سره ناست دی، خلک سره را ټول دي او يهود هلته د خلکو څخه ليري تړلي دي د خلکو خبري نه اوري، اوس چې سعد رضي الله عنه د رسول الله ﷺ منطقې ته نژدې سو، رسول الله ﷺ ولاړ سو او اصحاب کرامو ته يې و فرمايل: « قُومُوا إِلَى سَيِّدِكُم » يعني: خپل مشر او سردار ته مو ولاړ سی، ټول خلک د رسول الله ﷺ په امر د سعد بن معاذ رضي الله عنه د عزت دپاره ولاړ سوه، يهودو هم د سعد رضي الله عنه دغه لوی قدر او عزت وليدی، اوس نو ټول خلک د سعد رضي الله عنه د حکم په انتظار کې دي، رسول الله ﷺ بيا ورته و ويل: يا سعد! د بني قريظه د يهودو په باره کې مې حکم تا ته پرې ايښی دی د دوی

په باره کې چې څنګه ستا خوښه وي هغه حکم وکړه، سعد رضي الله عنه و ویل: زما حکم پر یهودو چلیږي؟ خلکو ویل هو، سعد رضي الله عنه د أوس د قبیلې مشرانو ته وکتل او ویل: زما حکم پر أوس چلیږي؟ چې په خپله د سعد رضي الله عنه قبیله او د یهودو حُلفاء او متعاهدین دي، د أوس مشرانو وویل: هو ستا په حکم راضي یو یا سعد! بیا یې د خزرج د قبیلې مشرانو ته وکتل او ویل: زما حکم پر خزرج چلیږي؟ هغو ویل: هو ستا په حکم راضي یو یا سعد! بیا یې د مهاجرو مسلمانانو طرف ته وکتل او ویل: زما حکم پر مسلمانانو چلیږي؟ ټول زما په حکم راضي یاست؟ هغو ویل: هو ستا په حکم راضي یو یا سعد! بیا یې د رسول الله ﷺ طرف ته وکتل او وېل: هغه څوک چې هلته ناست دي زما حکم پر چلیږي؟

دا یې د رسول الله ﷺ سره ادب ؤ، داسې یې ونه ویل چې زما حکم پر رسول الله ﷺ چلیږي؟ دا ادب په سبب یې وویل: زما حکم پر هغه چا چلیږي چې هلته ناست دي؟

رسول الله ﷺ وویل: هو یا سعد! نو سعد رضي الله عنه وویل:

زه د بني قریظه پر یهودو حکم کوم چې ټارینه دي یې ټول و وژل سي، ښځې او ماشومان دي یې بندیان واخیستل سي او مالونه دي یې تقسیم سي.

رسول الله ﷺ په لوړ آواز و ویل: الله اکبر! تا پر دوی د الله په حکم! حکم وکړی، هغه الله چې تر اوو آسمانو لوړ دی.

ورونو! د سعد بن معاذ رضي الله عنه حکم د عدل او انصاف حکم ؤ، د بني قریظه یهودو یوازې دا نه چې هغه لوی غدر او خیانت یې کړی ؤ پر هغه سر بېره یې د مسلمانانو د نېست او نابود کولو دپاره (۱۵۰۰) توري (۲۰۰۰) نېزې (۳۰۰) زغرې (۵۰۰) سپَره سره یو ځای کړي وه، چې مسلمانانو ته پسله هغه په لاس ورغله چې د دوی قلاوې یې فتحه کړې.

خیر سعد رضي الله عنه خپل حکم وکړی یهود د لیرې ورته ګوري مګر خبر نه دي چې څه پېښه ده او زموږ په باره کې څه فیصله وسوه.

بیا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې یهود دي د بنت الحارث په کور کې چې د بني النجار څخه یوه ښځه وه بندیان سي او د دوی دپاره دي د مدینې منورې په بازار

کي خندقونه وکندل سي، د خندقو تر کندلو وروسته يې امر وکړی چي لس نفره يهود را ولی، لس نفره را وستل سوه او د هغو غاړي و وهل سوې، پاته يهود په هغه کور کي بنديان دي نه پوهيږي چي د هغو لسو نفرو سره څه وسوه، بيا يې نور لس نفره را وستل دا هم حلال کړل سوه او يهود نه دي خبر چي څه ور سره کيږي.

هلته په پاته يهودوکي يوه و ويل: دغه اوس په موږ څه کوي؟ کعب بن أسد هغه د يهودو مشر ورته وکتل او ويل: والله ما ستاسي په مثل بيعقلان نه دي ليدلي، آيا ته نه وينې چي لس نفره بيا يې او بيا نه راځي؟ په والله دغه حلالېدل دي او واقعاً هم اووه سوه نفره يهود په يوه ورځ و وژل سوه، په دغه طريقه سره هغه د غدر او خيانت بناماران و وژل سوه، هغه کسان چي هغه خپل ټينګ عهدونه يې مات کړه او په داسي وخت کي يې د مسلمانانو پر ضد د احزابو مرسته وکړه چي مسلمانانو په خپل ژوند کي هغه ترخې ورځي تېرولې، نو دوی په خپل دغه عمل سره د جنګ د لويو مجرمانو څخه وګرځېدل، هغه مجرمان چي د محاکمې او اعدام مستحق او لائق وه، د دوی سره يو ځای هغه د بني النضير شيطان او د احزابو د جنګ لوی مجرم حُيَی بن أخطب هم و وژل سو، ځکه هغه هم هغه وخت چي قريش او غطفان ولاړل د بني قريظه د يهودو سره د دوی قلا ته ننوتی، دا هم په دې سبب چي د کعب بن أسد سره يې پر خپله هغه وعده وفاء کړې وي چي کعب يې و غدر او خيانت ته تشويقاوه چي د مسلمانانو پر ضد د احزابو ملګرتيا وکړه.

کله چي دغه حُيَی بن أخطب د وژلو دپاره را وستل سو، ده يو ښه قيمت بهاء يا ګران قيمته لباس اغوستی ؤ، مګر هغه يې له هره طرفه د يوې ګوتي پر اندازه څيرلی ؤ، دا د دې دپاره چي د مسلمانانو په ښه ورنه سي، اوس چي حُيی بن أخطب را وستل سو لاسونه يې د غاړي سره په رسۍ تړلي وه، رسول الله ﷺ ته يې و ويل: په والله ما خپل ځان ستا د دښمنۍ په سبب هيڅ وخت ملامت نه دی بللی، يعني: زه دغه ستا سره پر دښمني کولو نه پښېمانه يم او نه ځان ملامت بولم، مګر دا چي الله څوک غالبه کوي هغه غالبه کيږي او بيا يې خلکو ته مخ ور واړاوه او ويل: اې خلکو! د الله په امر نه يم ناراضه دا ليکل سوی تقدير دی الله پر بني اسرائيلو دغه وژنه ليکلې

ده او بیا کښېنستې غاړه یې په توره و وهل سوه.

ورونو! حُیَی بن أخطب یهودي د ام المومنین صفیه رضی الله عنها پلار، که ستاسي په یاد وي هغه ځوک دی: کله چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته په هجرت ورغلی نو دئ او د ده ورور ابو یاسر د رسول الله ﷺ د لیدلو دپاره ورغله او په ماښام کي ستړي هلاک بیرته کور ته راغله او د ده ورور پوښتنه ځني وکړه چي دغه سړئ یعني: رسول الله ﷺ هغه هغه دی؟ یعني: هغه نبي دی چي موږ ته په تورات کي ذکر سوی دی؟ ده ورته و ویل: هو! هغه دی، ویل: چي هغه دی نو څه إراده لرې؟

ده ویل: تر کومه وخته چي ژوندئ یم دښمني به یې کوم.

نو خود دئ د رسول الله ﷺ پر دښمني نه پښېمانه ؤ او نه یې ځان ملامتاوه او د هجرت په پنځم کال کي په دغه طریقه سره و وژل سو.

همدارنګه د یهودو د ښځو څخه یوه ښځه و وژل سوه او دا هغه ځوک وه چي پر خَلاد بن سُوید رضی الله عنه یې د قلا څخه د مېچني پل (لویه ډبره) را وغورځاوه او هغه یې شهید کړی، نو دغه ښځه د هغه په قصاص کي و وژل سوه.

رسول الله ﷺ دا امر هم وکړی ویل: د یهودو په نارینه وو کي که د چا ورېښتان را شنه سوي وه یعني: بلوغ ته رسېدلی وي هغه و وژنی او که د چا ورېښتان نه وه را شنه سوي یعني: کوچنئ ؤ هغه مه وژنی.

د یهودو څخه یو نفر چي نوم یې زبیر بن طابا ؤ او د یهودو د مشرانو څخه ؤ کوم وخت چي د حلالولو دپاره راوستل سو د انصارو د مسلمانانو څخه یوه نفر چي ثابت بن قیس نومېدی ولیدی، نو رسول الله ﷺ ته یې و ویل: یا رسولَ الله! دغه زبیر بن طابا ما ته را وبخښه ځکه ده د بُعاث د جنګ په ورځ زما سره کومک کړی دی. (د بُعاث جنګ تر هجرت د مخه په جاهلیت کي یو جنګ ؤ) نو ثابت بن قیس و ویل: ده په هغه ورځ زه په بندیانو کي ولیدم او ایله یې کړم، لکه څرنګه چي ده زه آزاد کړی یم غواړم چي زه یې هم آزاد کړم، رسول الله ﷺ و فرمایل: دئ یې ستا، نو زبیر بن طابا له مرګه خلاص سو، بیا نو زبیر یهودي و هغه انصاري ته و ویل: زه خو دي خلاص کړم مګر ښځه، اولاد او مال به مي څي؟ انصاري بیا رسول الله ﷺ ته

ورغلی ویل: یا رسولَ الله! د ده ښځه، اولاد او مال څنګه کیږي؟ رسول اللهﷺ وفرمایل: هغه یې هم ستا په اختیار، ټول شیان یې ور و بخښل، زبیر بن طابا خوشاله سو او بیا یې پوښتنه وکړه چې د کعب بن أسد سره څه کیږي؟ (کعب بن أسد د بني قریظه د یهودو مشر ؤ) نو زبیر یهودي و ویل: د هغه سره څه کیږي؟ ویل هغه وژل کیږي، بیا یې و ویل: د حُیَی بن أخطب سره څه کیږي؟

حُیَی بن أخطب د بني النضیر د یهودو مشرؤ، که یې ستاسې قصه په یاد وي هغه چې د مدینې منورې څخه وایستل سوه او دئ بیا خیبر ته ولاړی او هلته د خیبر مشر هم سو او بیا ده او د ده ملګرو دغه د کفارو احزاب یا ډلې د مسلمانانو د جنګ دپاره سره را ټولې کړې، اوس چې کفار بیرته د خندق څخه ولاړه نو دئ د بني قریظه د یهودو سره په قلا کې پاته سو او دئ هم بندي ونیول سو.

نو دغه زبیر بن طابا پوښتنه وکړه چې د حُیَی بن أخطب سره څه کیږي؟ ویل هغه هم وژل کیږي، ده و ویل: زه هم د خپل ځان دپاره په داسې ژوند نه یم خوښ چې حُیی بن أخطب او کعب بن أسد وژل کیږي او زه دې پاته یم، انصاري ویل: سړیه! ته، ستا ښځه، ستا اولاد مې له مرګه خلاص کړاست، مال مې در خلاص کړی نور نو څه غواړې؟ یهودي ویل: یا! زه خپله ښځه او اولادونه جنت ته را سره بیایم، د ټولو آزادي یې بیرته وررَد کړه او دئ حلال کړل سو، ابوبکر الصدّیقؓ و ویل: بلکه دئ خپله کورنۍ اور ته ور سره بیایي، دا د الله جل جلاله قدرت او إراده ده مسلمانانو نجات ورکړی او ژوندئ یې پرې ښاوه خو ده بد بخته بیرته هغه نجات وررَد کړی.

د یهودو څخه یو بل نوی ځوان چې فقط څو ورځې مخ کې بلوغ ته رسېدلی ؤ، یوازې برېتو یې خط وهلی ؤ دا یې هم د وژلو دپاره راوستی ځکه هر بالغ نارینه وژل کېدی. دغه ځوان چې نوم یې رُفاعه القُرَظي ؤ د مسلمانانو په یوه ښځه پورې و مښتی زارۍ ورته کوي او ویل خلاص مې کړه په والله بیا لمونځ کوم، ښځه چې سلمٰی بنت قیس النجاریه نومېدل زړه یې پر وسوځل سو نو یې رسول اللهﷺ ته راوستی او ویل: یا رسولَ الله! دغه رُفاعه را وبخښه ده وعده را سره وکړه چې لمونځ به کوي، یعني: مسلمانیږي او لمونځ به کوي، رسول اللهﷺ و فرمایل: دئ پرېږدی، دا ځوان هم

له مرګه خلاص سو، رُفاعه ايمان راوړی ښه صادق او عابد مسلمان ځني جوړ سو. د قرآن مجيد د حافظانو څخه سو او د هغو کسانو څخه سو چي خلک به يې د الله جلّ جلاله دين او اسلام ته دعوتول، کله چي به په يوه علمي مجلس کي ناست ؤ وعظ او نصيحت به يې کاوه او غوښتل به يې چي قسم يادکړي نو به يې و ويل: قسم په هغه ذات چي زه يې د بني قريظه په ورځ خلاص کړم، حال دا چي زما او د مرګ په منځ کي څو ګامه پاته وه، رفاعه ته الله جلّ جلاله د ژوند په آخري لحظو کي نجات ورکړی.

د بني قريظه د يهودو د خپل غدر او خيانت په سبب آخري حالت دغه ؤ چي نارينه يې تول و وژل سوه، ښځي او ماشومان يې پسله هغه چي خُمس يا پنځمه حصه ځني وايستل سوه پر مسلمانانو و وېشل سوه، د آس خاوند ته درې حصې ورکول سوې چي يوه يې د ده او دوې يې د آس وې او پياده سړي ته يوه حصه ورکول سوه او د خُمس مينځياني د سعد بن زيد الأنصاري تر مشرۍ لاندي نجد ته ولېږل سوې چي په بدل کي يې آسان او اسلحه رانيول سوه.

په مينځيانو کي د رسول الله ﷺ حصه رُيحانه بنت عَمرو بن خناقه وه، دا چي رسول الله ﷺ ريحانه په نکاح کړه؟ او که د ده ﷺ سره دغسي مينځه پاته وه؟ په دې کي اختلاف دی څوک وايي: دغسي مينځه ورسره پاته وه او څوک وايي: دا يې آزاده کړه او په نکاح يې کړه، خوزه به دلته د ريحانې د اسلام راوړلو قصه درته را نقل کړم:

رُيحانه چي د بني قريظه د يهودو په مينځيانو کي د رسول الله ﷺ حصه وه، رسول الله ﷺ دا و اسلام ته دعوت کړه، دې انکار وکړی اسلام يې نه کړی قبول، رسول الله ﷺ بيا ورته و ويل: که اسلام قبول کړې آزاده به دي کړم او په نکاح به دي کړم، هم به آزاده او هم به زما په نکاح کي سې، په دې شرط چي اسلام قبول کړې، مګر رُيحانه پر خپل دين ټينګه وه، اوس نو رُيحانه د رسول الله ﷺ په کور کي ده ځکه د ده ﷺ مينځه ده خو د رسول الله ﷺ ښه نه ځني راځي ځکه رسول الله ﷺ په دې نه دی راضي چي داسي څوک دي د ده ﷺ سره اوسيږي او هغه دي ښله اسلامه پر بل دين وي، خو يو وخت رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو کرامو سره ناست ؤ چي د يو چا د ګامو يا قدمو ږغ يې واورېدی چي يو څوک را رهي دی

(را تلونکی نفر نه معلومیږي فقط د پښو کړپئ یې اورېدل کیږي) رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه راتلونکی سړئ فلانئ دی او د ریحانې د اسلام زېرئ یې راته را وړی، خو سړئ مجلس ته ور داخل سو او ویل: یا رسولَ الله! د ریحانې په اسلام راوړلو زېرئ درکوم، رسول الله ﷺ هم د دې په اسلام خوشاله سو، په یوه روایت کي ویل کیږي چي دا یې آزاده او په نکاح کړه او په بل راجحه روایت کي ویل کیږي چي دغسي مینځه پاته سوه.

اوس چي د بني قریظه غزاء پای ته ورسېدل الله ﷻ د خپل نېک او صالحه بنده، جلیل القدره صحابي سعد بن معاذ ؓ هغه دعاء قبوله کړې وه چي د زخم په حالت کي یې په مسجد نبوي کي په خپله خېمه کي کړې وه، هغه چي د مخه مو د احزابو یا د خندق په غزاء کي درته بیان کړه او د سعد ؓ خېمه تر اوسه هم دلته په مسجد نبوي کي پاته وه ځکه رسول الله ﷺ غوښتل چي سعد ؓ ده ﷺ ته نژدې وي او هر وخت یې خبر ونیسي، اوس چي د بني قریظه قصه پای ته ورسېدل د سعد ؓ زخم خوله خلاصه کړه او ویني ځني بهیږي، په مسجد کي د بني غِفار د قبیلې یوه بله خېمه هم ولاړه وه، دغه د ده ؓ د زخم ویني هغو ته ور و رسېدې، هغو ناري کړې: اې د خېمې خلکو! دغه څه شي دي چي ستاسي له طرفه موږ ته را بهیږي؟ چي وې کتل د سعد ؓ له زخمه ویني بهیږي او دئ ؓ وفات سوی ؤ.

امام بخاري او امام مسلم د جابر ؓ څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ و فرمایل: د الله ﷻ عرش د سعد بن معاذ ؓ د وفات په سبب ورېږدېدی.

امام ترمذي د انس ؓ څخه روایت کوي: کله چي د سعد بن معاذ ؓ جنازه واخیستل سوه منافقانو د سپکاوي پر ډول و ویل: دا د ده جنازه څومره سپکه ده؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: د ده جنازه ملائکو وړل.

تاسي پوهېږئ چي سعد بن معاذ ؓ پنځه نیم یا شپږ کاله په اسلام کي تېر کړي دي، تر هجرت یو کال د مخه د مصعب بن عُمیر ؓ پر لاس مسلمان سو او د بني قریظه تر غزاء وروسته چي د هجرت په پنځم کال کي وه د هغه غشي په واسطه په شهادت ورسېدی چي په خندق کي په ویشتل سوی ؤ او دغه یې د مرګ په وخت کي

مقام او درجه وه چې عرش الرّحمان د ده د وفات په سبب رېږدي او په زرو ملائکې د ده جنازې ته را کښته کېږي، یا یې جنازه ملائکې وړي، دا خو په دې دنیا کې د ده درجه وه او دا چې تر مرګ وروسته په فردوس اعلٰی کې کوم نعمتونه ورکول کېږي، حورې او غلمان د ده خدمت کوي، هغه خبرې تر عقل او قیاس لوړې دي.

دا ولې؟ یو انسان په شپږو کلو کې دغې درجې ته رسیږي؟ د روژو د نیولو شمېر یې لږ ؤ، د لمنځو د آداء کولو شمېر یې هم لږ ؤ، ډېر حجونه او ډېرې عمرې یې هم نه وه آداء کړي، نو ولې دغه مقام ته ورسېدی؟ دا ځکه چې دئ رضي الله عنه د الله ﷻ او رسول الله ﷺ سره صادقه ؤ، د هغو په محبت کې صادقه ؤ، قربانۍ ته تیار او آماده ؤ، د ده په وینه کې د الله او رسول الله محبت پروت ؤ، نن ورځ مورږ او تاسي هم په صدق او اخلاص، په محبت او وفاء دغه مقام ته رسېدلای سو، خو څه عزم او همت په کار دي، الله ﷻ دي صادقه محبت او د زړه د اخلاصه اطاعت زمورږ په نصیب کړي.

د بني قریظه د قلاوو په محاصره کې د مسلمانانو له طرفه فقط یو سړئ و وژل سو چې هغه خَلاد بن سوید رضي الله عنه ؤ، هغه چې د یهودو یوې ښځې لوړ د قلا څخه د مېچنې پل (لویه ډبره) پر را وغورځول او په دغه موده کې د مسلمانانو څخه یو بل نفر هم چې ابو سِنان بن محصن رضي الله عنه ؤ په الٰهي مرګ سره وفات سو.

مګر ابو لبابه رضي الله عنه؟ هغه چې د مسجد په یوه پایه یا عمود پورې یې ځان تړلی ؤ شپږ ورځې هلته تړلی پاته سو، د هر لمانځه پر وخت به یې ښځه ورته را تله د لمانځه دپاره به یې خلاصاوه د لمانځه تر آداء کولو وروسته به یې بیرته تړی او بیا د الله ﷻ له طرفه د ده د توبې قبلېدل د سهار په وخت کې پر رسول الله ﷺ نازل سوه، په دغه وخت کې رسول الله ﷺ د ام سلمه رضي الله عنها په کور کې ؤ.

ابو لبابه رضي الله عنه وایي: ام سلمه رضي الله عنها د خپلې حجرې په دروازه کې و درېدل او ما ته یې را رغ کړه: یا ابا لبابه! زېری، درکوم الله ﷻ دي توبه قبوله کړه، په دغه وخت کې خلک ور وغورځېدل چې خلاص یې کړي، مګر ابو لبابه رضي الله عنه خلک منعه کړه چې هیڅوک به مې نه خلاصوي بېله رسول الله ﷺ څخه او بیا چې رسول الله ﷺ د سهار لمانځه ته را ووتی ابو لبابه رضي الله عنه یې خلاص کړی.

دغه د بني قریظه غزاء د هجرت د پنځم کال د ذوالقعدې په میاشت کې پېښه سوه او (۲۵) ورځي يې دوام وکړی، الله ﷻ د خندق او د بني قریظه د غزاوو په باره کي په سورةُ الأحزاب کي ډېر آیاتونه نازل کړه چي په هغو آیاتو کي د دغو واقعاتو پر مهمو نقطو تبصره کېږي، د مومنانو او منافقانو حالات بیانوي او بیا د احزابو د ذلیله کېدلو حالات بیانوي او د اهل کتاب یعني: یهودو د غدر او خیانت نتیجې بیانوې.

د سلام بن أبي الحُقیق یهودي وژل

سلام بن أبي الحُقَیق چي په ابو رافع سره مشهوره ؤ د هغو یهودو د لویو مجرمانو څخه ؤ چي د مسلمانانو پرضد يې احزاب سره یو ځای کړل، په مال او اسلحه سره يې د احزابو ډېره مرسته وکړه او رسول الله ﷺ به يې همېشه آزاراوه، اوس چي مسلمانان د بني قریظه د یهودو څخه فارغه سوه نو د خزرج د قبیلې مسلمانانو د رسول الله ﷺ څخه د دغه ابو رافع د وژلو اجازه وغوښتل، لکه څرنګه چي د مخه مو درته و ویل: چي کعب بن الأشرف یهودي د أوس د قبیلې د مسلمانانو له طرفه و وژل سو، اوس د خزرج قبیله هم غواړي چي داسي یو فضیلت او افتخار ځان ته حاصل کړي لکه د أوس قبیلې چي د کعب بن الأشرف په وژلو سره لاس ته راوړی ؤ.

نو ځکه يې د رسول الله ﷺ څخه د سلام بن أبي الحُقَیق د وژلو اجازه وغوښتل رسول الله ﷺ هم د هغه د وژلو اجازه ورکړه او د دغه کار د عملي کولو په لار کي يې د ښځو او ماشومانو د وژلو څخه منعه کړل، اوس نو دغه کوچنۍ ټولۍ چي شمېر يې پنځه نفره او مشر يې عبدالله بن عتیک ﷺ ؤ ټول د خزرج د قبیلې د بني سلمه څخه وه او د خپل مقصد د عملي کولو دپاره تیار او آماده سوه.

دغه کوچنۍ ټولۍ د مدینې منورې څخه و وتل او د خیبر پر طرف رهي سوه ځکه د ابو رافع قلا او استوګنه هلته وه، اوس چي د ابو رافع قلا ته ور نژدې سوه لمر لوېدلی ؤ خلک خپلو کورو او ځایو ته تللي وه، عبدالله ﷺ خپلو ملګرو ته و ویل: تاسي دلې کښېني زه ورځم او د دروازه وانه سره خوږه معامله کوم بنایي قلا ته ننوزم.

عبدالله بن عتیک ﷺ د قلا د دروازې طرف ته ور نژدې سو او هلته يې کالي پر

داسي ډول سره را ټول او پورته کړه لکه څوک چي د قضاء حاجت دپاره کښېني. دا داسي وخت دی چي د قلا خلک خپلو کورو ته ننوتلي دي، دروازه وان پر ناري کړه: يا عبدالله! که غواړې چي ننوزې؟ ننوزه زه غواړم چي دروازه بنده کړم، د دروازه وان دا خيال سو چي دئ هم د قلا د اوسېدونکو څخه يو نفر دی او عبدالله يې په دې سبب نه ورته وويل چي د ده نوم ورمعلوم ؤ بلکه عبدالله يعني: د الله بنده او دا په عربو کي عادت دی چي د چا نوم يې نه وي زده د عبدالله په نامه سره ورته وايي، يعني: د الله بنده، نو دروازه وان ورته وويل: اې د الله بنده که غواړې چي ننوزې؟ ننوزه زه غواړم چي دروازه وتړم.

عبدالله بن عتيک ﷺ وايي: زه هم قلا ته ننوتم او هلته پټ سوم، اوس چي ټول خلک قلا ته ننوتلي وه دروازه وان دروازه بنده کړه او د دروازې کِلي يې هلته په يوه موړې يا مېخ وځړول، پسله څه وخته زه وکِلي ته ورولاړ سوم او د قلا دروازه مي خلاصه کړه، دغه دروازه مي دغسي خلاصه پرېښوول او اوس په ابو رافع پسي ګورم، و مي ليده چي ابو رافع د خپلو آشنايانو يا انډيوالانو سره په يوه لوړه کوټه يا بالا خانه کي ناست ؤ او مجلس يې کاوه، زه هم د ده په انتظار ورته کښېنستم کله چي د ده د شپې د مجلس انډيوالان ولاړل زه و هغې بالا خانې ته ورووختم، هره دروازه چي به مي خلاصول هغه به مي زما له طرفه په ځان پسي تړل، دا د دې دپاره: که يهود په ما خبر هم سي خو تر څو چي زه سلام بن أبي الحُقيق وژنم دوی په ما پسي نه سي را رسېدلای.

څو هغې کوټې ته ورغلم چي سلام بن أبي الحُقيق هلته ؤ، په کوټه کي تکه توره تاريکه ده او دئ د خپلي کورنۍ په منځ کي دی ما ته دا نه را معلومېدل چي دئ د کوټې په کوم ځای کي دی؟ نو مي رږغ کړه: ابارافع! ده ويل څوک يې؟ ما د رږغ پر طرف ور و ځغستل او د توري واری مي پر وکړی، ده يوه لويه چغه وکړه او زه د کوټې څخه را ووتم هلته ګوښه ودرېدم نه پوهېږم چي وژلی به مي وي که يا؟ دوهم وار بيا هغې کوټې ته ورننوتم او دا وار لکه د ده غمخور يا کومکي چي يم ما ويل: يا ابا رافع! دا د څه شي آواز ؤ؟ ده ويل: ستا مور ته دي وَيل وي په کور کي يو سړئ دی زه يې په توره و وهلم، وايي: زه پوه سوم چي نه مي کاري وهلی دی او نه مي وژلی دی،

نو ورغلم د توري څوکه مي د ده پر نس کښېښوول څو د ده تر شا مي و ایستل، اوس مي نو یقین سو چي و مي وژی، نو مي یوه یوه دروازه خلاصول او را وتلم څوځینو ته ورسېدم، په ځینو کي کښته کېږم زما داسي خیال سو چي ځینې خلاصي سوې او زه مځکي ته ورسېدم، خو چي زه مخ ته ولاړم ځینې نه وې خلاصي سوي او زه ولوېدم، پښه مي په پُندۍ کي ماته سوه، پښه مي په لنګوټه ټینګه وتړل او ولاړم د قلا د دروازې سره کښېښستم ما ویل: نن شپه نه وزم څو دا معلومه نه کړم چي وژلی مي دی که یا؟ کله چي د چرګانو آذانونه سوه یوه سړي د قلا پر سر یا بام ناري کړه: د اهل حجاز تاجر ابو رافع و وژل سو، وروسته زه خپلو ملګرو ته ورغلم او ورته و مي ویل: الله جل جلاله ابو رافع و وژی، بیا نو په مدینه منوره کي رسول الله ﷺ ته ورغلم او قصه مي ورته وکړه رسول الله ﷺ و فرمایل پښه دي وغځوه، ما پښه وغځول او ده ﷺ لاس پر تېر کړی پښه مي داسي جوړه روغه سوه لکه هیڅ چي نه وه په سوي.

دا د امام بخاري رحمه الله روایت ؤ.

خو ابن اسحاق رحمه الله وایي چي پنځه سره مسلمانان یو ځای و ابو رافع ته ور ننوتل او ټولو د ده په وژلو کي حصه اخیستې ده او هغه څوک چي دئ یې تر مرګه پوري په توره واهه هغه عبدالله بن اُنیس رضی الله عنه ؤ او په دغه روایت کي وایي: کله چي یې ابو رافع د شپې و وژی او د عبدالله بن عتیک پښه ماته سوه نو دئ یې واخیستی او د قلا په هغه موری چي د اوبو واله یا لښتئ پکښي تېر سوی ؤ ننوتل او پټ سوه، یهودو اورونه بل کړه او هري خواته په دوی پسي وګرځېدل، څو د دوی د پیدا کولو څخه نا امیده سوه نو بیرته ابو رافع ته ورغله او د عبدالله ملګرو عبدالله واخیستی څو په مدینه منوره کي رسول الله ﷺ ته ورغله.

د دغي ډلي لېږل د هجرت د پنځم کال د ذوالحجې په میاشت کي وه.

اوس چي رسول الله ﷺ د احزابو د غزاء او د بني قریظه د یهودو څخه فارغه سو او د جنګ مجرمانو ته یې پوره جزاء ورکړه نو یې پر هغو عربو او هغو قبیلو چي د خندق په غزاء کي د مسلمانانو پر ضد را ټولي سوي او یو ځای سوي وې تأدیبي حملې شروع کړې، دا هغه قبیلې او قومونه وه چي ښه زور او قوته یې د أمن

او سلامتیا ژوند نه خوښاوه، چې د دغه مقصد دپاره څو غزاوې سوې دي او څو سریې لېږل سوي دي او د دغو غزاوو او سریو د لېږلو څخه د اسلام نشرول هم مقصد وه.

اوس به هغه غزاوې او سریې درته بیان سي چې د هجرت په شپږم کال کې د حدیبیې تر صلحې د مخه پېښې سوې دي.

د محمّد بن مسلمه رضي الله عنه سریه یا ټولی

دا هغه لومړی ټولی ده چې د احزاب او بني قریظه تر غزاوو وروسته لېږل کېږي، د دغې ټولی د افرادو شمېر دېرش نفره سپاره وه او د دغې ټولی مشر او قومندان محمّد بن مسلمه رضي الله عنه ؤ، محمّد بن مسلمه رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د جلیل القدره اصحابو څخه دی او د اسلام د مشهورو قومندانانو څخه دی، حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه د ده په باره کې وایي: محمّد بن مسلمه په جنګ کې پر زرو نفرو حساب دی یعني: یوازې دئ رضي الله عنه د زرو نفرو جنګ کولای سي یا د زرو نفرو سره جنګ کولای سي، نو رسول الله ﷺ دئ د هجرت په شپږم کال د محرم د میاشتې په لسم تاریخ د دېرشو نفرو سپرو په ملګرتیا په نجد کې و یوې منطقې ته ولېږی چې قَرطاء ورته ویل کېده، چې په دغه ځای کې اوسېدونکې قبیله د بني بکر بن کلاب قبیله وه او د مدینې منورې څخه اوه منزله لیرې وه (د منزل څخه د یوې ورځې تګ مقصد دی) محمّد بن مسلمه رضي الله عنه به د شپې تګ کاوه او د ورځې به پټېدی ځکه چې څوک په خبر نه سي، کله چې قَرطاء ته ورسېدی هلته یې پر بني بکر بن کلاب ناځاپه او د هغو په بې خبرتیا کې حمله وکړه، څرنګه چې هغو د مسلمانانو د ورتګ خبر نه درلودی ټول و تښتېدل، محمّد بن مسلمه رضي الله عنه وکولای سوه چې له هغه ځایه ډېر غنیمتونه را وړي، په غنیمتو کې پنځوس اوښان او ډېر پسونه وه، د کفارو ښځو او ماشومانو ته یې کوم ضرر و نه رساوه، یعنې: په هغو یې کار و نه درلودی، ځکه رسول الله ﷺ دغسې هدایت او امر ورته کړی ؤ، محمّد بن مسلمه رضي الله عنه چې د خپلو ملګرو سره بیرته مدینې منورې ته تلی پر لارې یوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه چې د دغې واقعې آثار او نتایج ډېر لوی وه، هغه دا چې محمّد بن مسلمه رضي الله عنه او د ده ملګرو پر لارې یو سړئ ولیدی

چي بيده ؤ، نو يې دغه نفر بندي ونيوى او نه يې پېژني چي دغه سړئ څوک دى.
دا سړئ د يمامې د بنو حنيفه د قبيلې د مشرانو څخه يو ډېر لوى مشر ؤ، دئ عمرې ته تلى او د مسيلمةُ الكذاب په امر او مشوره سره يې دا نيت هم درلودى چي د عمرې تر آداء كولو وروسته به مدينې منورې ته ځم او هلته به په هره طريقه سره چي وي رسول الله ﷺ وژنم، نو محمّد بن مسلمه ﷺ دغه سړئ بندي كړى او نه يې پېژني چي دغه نفر څوک دى؟

كله چي محمّد بن مسلمه ﷺ د خپلې ډلې سره مدينې منورې ته په كاميابي سره ورسېدى رسول الله ﷺ د دغې حملې په كاميابه كېدلو سره خوشاله سو او دوى د هغه بندي خبر ورته و وايه، كله چي رسول الله ﷺ هغه بندي وليدى وې پېژندى او ويل: آيا تاسي خبر ياست چي تاسي څوک بندي كړى دى؟ دوى ويل: يا والله! يا رسولَ الله! رسول الله ﷺ و فرمايل: دا ثُمامه بن أثال دى د بنو حنيفه د مشرانو څخه يو مشر دى او رسول الله ﷺ امر وكړى چي ثُمامه دي د مسجد د دروازې سره وتړل سي او د دغه بندي سره ښه معامله او ښه ګذاره كوى.

اوس نو د مسجد دروازه د ده بندي خانه سوه او صحابهٔ كرامو به سهار او ماښام شيدې ورته را وړلې ځكه رسول الله ﷺ امر كړى ؤ چي د ده سره ښه معامله كوى، په خپله رسول الله ﷺ به هره ورځ د ده د حال پوښتنه كول او خبري به يې ور سره كولې، پوښتنه به يې څني كول: يا ثُمامه! څه حال دي دى؟ ثمامه به ويل: يا محمّد! ﷺ زما سره خير دى كه مې و وژنې داسي څوک وژنې چي هغه د وينې د بدل اخيستونكي لري يعني: كه ته ما و وژنې د بنو حنيفه قبيله چپ نه پاته كيږي او زما بدله اخلي (ويل كيږي چي دغې قبيلې يو لک جنګي نفر درلودل، سل زره نفره) او كه عفوه را ته وكړې داسي چا ته عفوه كوې چي هغه شاكِر دى يعني: احسان دي نه هېروم او كه مال او پيسې غواړې څومره چي دې خوښه وي هغومره و غواړه. يعني: د دغو درو كارو څخه چي دې هر يو زما دپاره خوښ وي هغه وكړه، رسول الله ﷺ به جواب نه وركاوه څني رهي به سو او دئ د مسجد په دروازه كي تړلى ؤ، دوهمه ورځ بيا رسول الله ﷺ ورته راغلى خبري ور سره كوي او بيا يې هغه پوښتنه

ځني وکړه: يا ثمامه! څه حال دي دی؟ ثمامه بيا هم هغه پخوانۍ جواب پر هغه طريقه ورکړی، رسول اللهﷺ قصداً دغه ثمامه د مسجد د دروازې سره تړلی ؤ څکه اصحاب کرام به يې ليدل چي تله او راتله، د هغو اخلاق او يو د بل سره احترام يې ليدی، قرآن کريم يې اورېدی، دغه درې ورځي چي دلته د مسجد د دروازې سره بندي ؤ او د مسلمانانو ښه ژوند يې ليدی د هغو د اخلاقو تر تاثير لاندي سو اسلام او مسلمانان يې ډېر خوښ سوه.

درېيمه ورځ بيا رسول اللهﷺ ورته راغلی او بيا يې هغه پوښتنه ځني وکړه، ثمامه بيا هغه جواب ورته و وايه، ويل: که مي و وژنې د بدل خاوند وژنې، که مال غواړې څومره چي دي خوښه وي وې غواړه، که مي معاف کړې يو شاکر ته عفوه کوې، رسول اللهﷺ و فرمايل: بلکه عفوه درته کوم ثمامه يې معاف او ايله کړی، ثمامه چي د رسول اللهﷺ د اخلاقو او ادب تر تاثير لاندي راغلی ؤ د مسلمانانو اخلاق او ګذاره يې ليدلي وه، قرآن مجيد يې اورېدلی ؤ، اسلام يې په زړه ننوتلی ؤ، نو ثمامه هغه نژدې اوبو ته ورغلی غسل يې وکړی او بيا رسول اللهﷺ ته راغلی او مسلمان سو بيا يې و ويل: يا رسولَ الله! د مځکي پر مخ مي بل څوک دومره بد نه ايسېدی لکه ته، خو اوس ستا مخ تر ټولو مخانو ما ته خوښ وګرځېدی او په والله د مځکي پر مخ مي د هيڅ دينه دومره بد نه راتله لکه ستا له دينه او اوس مي ستا دين تر ټولو اديانو خوښ دی او د هيڅ ښاره مي دومره بد نه راتله لکه ستا له ښاره او اوس داسي ښار نسته چي ستا تر ښار مي دي خوښ وي مګر کله چي ستا اصحابو زه ونيولم هغه وخت ما د عمرې نيت کړی ؤ، رسول اللهﷺ و فرمايل: هغه خپله عمره دي پوره کړه او عمرې ته ولاړ سه، ثمامه هم د عمرې په نيت مکې مکرمې ته ولاړی.

څرنګه چي دئ د بنو حنيفه د مشرانو څخه ؤ نو معلومه خبره ده چي قريشو يې ډېر عزت وکړی، اوس چي ثمامه د طواف په وخت کي تلبيه وايي د اسلام او مسلمانانو تلبيه يې ويل چي هغه داسي وه:

« لبيکَ اللّهم لبيک، لبيکَ لا شريکَ لکَ لبيک،
انّ الحمدَ والنّعمةَ لکَ والملک، لا شريکَ لک »

او پر دغه ځای به یې بس کړه، مګر قریشو او مشرکانو په دغه تلبیه کې دغه د شرک جملې هم پر زیاتولې:

(إلاَّ شريكاً هُوَ لک، تَملکُهُ وَمَا مَلَک)

اوس چې ثُمامه د اسلام او مسلمانانو تلبیه و ویل، قریش په تعجب کې سوه او ورته ویل یې: یا ثُمامه! اَصبأتَ؟ آیا له دینه اوښتی یې؟ ده و ویل: یا بلکه د محمّد ﷺ سره مسلمان سوی یم، قریشو ویل: مور دې بندي کوو، *دا چې د بنو حنیفه د مشرانو څخه یو مشر مسلمانیږي؟ دا د قریشو دپاره لوی خطر ؤ ځکه د بنو حنیفه قبیله ډېره لویه قبیله ده او که هغه مسلمانان سي قریشو ته لوی مصیبت جوړیږي*، نو اوس و ثُمامه ته دَمکَی او تهدیدونه ورکوي وایي: مور دې بندي کوو، مور دې وهو، ثُمامه ویل: تاسې ما نه بندي کولای سی او نه مې وهلای سی خو پر دې سرېږه به والله تاسې ته د یمامې څخه یوه دانه غنم او حبوبات تر هغو را نه سي ترڅو چې رسول الله ﷺ اجازه نه وي کړې.

اصلاً د یمامې مځکه چې د بنو حنیفه د قبیلو ځای ؤ ډېره زراعتي مځکه وه او د مکې مکرمې د خلکو دپاره د ټولو حبوباتو لکه غنم، جوارې، اوربشي او داسې نورو خوراکي موادو مصدر ؤ، د دوی ټول حبوبات یا خوراکي مواد د یمامې څخه راتله.

کله چې ثُمامه بیرته خپل قوم او قبیلې ته ولاړی نو یې مکې مکرمې ته د حبوباتو وړل منعه کړه، قوم هم دا د ده خبره ومنل پر مکه مکرمه یې حبوبات بند کړه، دلته په مکه مکرمه کې کاختي شروع سوه، قریشو کوښښ وکړی چې له بله طرفه خپل خوراکي مواد پوره کړي خو داسې ځای یې نه کړی پیدا چې د دوی ضرورت دې په پوره سې، کاختي ډېره سوه او اهل مکه په تکلیف سوه، قریش چې مجبوره وه او د لوږې څخه په عذاب سوه نو یې د مکې مکرمې څخه تر مدینې منورې پورې یوه ډله ولېږل او هلته یې رسول الله ﷺ ته زارۍ کولې چې رحم وکړه موږ ستا قوم او اهل یو په لوږه مو مه وژنه اجازه ورکړه چې موږ ته د یمامې څخه خوراکي مواد یا حبوبات را پرېږدي.

متوجه سی: د اسلام عزت کومې درجې ته ورسېدی؟ هغه مغروره قریش چې په مکه مکرمه کې یې پر مسلمانانو بندیز لګولی ؤ اوس زارۍ او جګې کوي.

د نبي الرّحمه، رؤف او رحيم رسول الله ﷺ زړه پر وسوځل سو او ثمامه يې امر کړی چې قريشو ته خوراکي مواد ور پرېږده، اوس حالاتو تغير وکړی د ترازو پلې واوښتې د مسلمانانو طرف درنيږي، خلک په هغه عزت او قوّت پوه سوه چې مسلمانانو لاس ته را وړی ؤ، لږ موده مخ کي مسلمانان د خندق سره محاصره وه او تر هغه د مخه د وطنه وايستل سوه مګر اوس د اسلام او مسلمانانو هغه عزت وينو چې د مکې اهل زاری ورته کوي چې خوراکي مواد ور پرېږدي دغه کوچنۍ واقعې خلک پوه کړه چې اسلام په کومه درجه کي معززه سوی دی.

د بنو لحيان غزاء

دغه رنګه د هجرت د شپږم کال د ربيع الأول يا جمادي الأول په مياشت کي رسول الله ﷺ د بني لَحيان په غزاء ووتی، بني لحيان د هغو کفارو څخه نه دي چې د خندق په جنګ کي يې اشتراک او ګډون کړی ؤ، بلکه بنو لحيان هغه خوک دي چې د ماء رجيع په فاجعه کي يې لاس درلودی او د رسول الله ﷺ د لسو نفرو اصحابو سره يې غدر او خيانت وکړی او د هغو د وژل کېدلو سبب وګرځېدل، دا هغه واقعه ده چې د خندق تر غزاء د مخه پېښه سوه او موږ يې په تفصيل سره بيان درته وکړی.

رسول الله ﷺ هغه فاجعه او خپل اصحاب نه وه هېر کړي او نه يې د بني لحيان غدر هېر ؤ، مګر څرنګه چې د بنو لحيان کورونه د مکې مکرمې حدودو ته نژدې وه او دا داسي وخت ؤ چې د مسلمانانو او قريشو او د نورو عربو په منځ کي شديدي حملې او جنګونه وه، نو رسول الله ﷺ دا مناسبه نه بلل چې په دغسي وخت کي دي هغې منطقې ته ورسي چې هغه دي د لوی دښمن يعني: قريشو منطقې ته نژدې وي مګر اوس چې احزاب ذليله سوه، د کفارو عزم او همت مات سو، کفار تر يوې اندازې په دې قانع سوه چې مسلمانانو ته ماته نه سي ورکولای، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ دا مناسبه وليدل چې اوس د دې وخت راغلی دی چې د بني لحيان څخه د خپلو وژل سوو اصحابو بدله او انتقام واخلي، اوس چې موقع مساعده سوه نو رسول الله ﷺ په خپله د دغي حملې مشرتوب پر غاړه واخيستی او په هم دې سبب غزاء

ورته ویل کیږي، غزاء خو هغه ده چې رسول اللهﷺ په خپله اشتراک پکښې کړی وي او سَرِیه بیا هغه ده چې اصحاب کرام د رسول اللهﷺ په امر یو ځای ته لېږل سوي وي او رسول اللهﷺ نه وي ورسره ملګری.

دغه د بني لحیان په غزاءکي د مسلمانانو شمېر دوه سوه نفره ؤ چې قائد او قومندان یې په خپله رسول اللهﷺ ؤ، د بني لحیان منطقه د مدینې منورې په جنوب کي او مکې مکرمې ته نژدې واقع ده، مسلمانانو دوه سوه میله تګ وکړی خو د بني لحیان منطقې ته ورسېدل مګر بني لحیان چې غدر او خیانت یې کړی ؤ او د خپلې ګناه دروند والی ور معلوم ؤ په دې پوهېدل چې رسول اللهﷺ به یو وخت د وختو دوی ته د جزاء ورکولو دپاره ورسي ځکه رسول اللهﷺ هیڅ وخت د خپلو اصحابو او مسلمانانو پر وژل کېدلو چپ نه پاته کېدی.

نو بني لحیان په ببره کي وه او همېشه به یې احتیاط کاوه، که څه هم رسول اللهﷺ چې د مدینې منورې ښخه را وتی په عوض د دې چې د جنوب او بني لحیان پر طرف رهي سي د شمال او شام پر طرف رهي سو شل میله د شام پر طرف ولاړی تر څو خلکو دا فکر وکړی چې رسول اللهﷺ د شام د حملې إراده لري او اخبار هم داسي نشرسوه چې رسول اللهﷺ د شمال د حملې إراده لري، وروسته بیرته د جنوب و طرف ته وګرځېدی څو اول د غرّان و شېلې ته ورسېدی (غران) یوه شېله ده چې د عسفان او أمج په منځ کي ده او دا هغه ځای ؤ چې د رسول اللهﷺ اصحاب کرام دلته شهیدان سوي وه، هغو ته یې د مغفرت دعاء وکړه او بیا بنو لحیان ته ورسېدی، مګر بني لحیان چې د ډیري بیري په سبب به یې همېشه احتیاط کاوه او د معلوماتو دپاره یې همېشه جاسوسان درلودل، د رسول اللهﷺ تر ورتګ د مخه یې کورونه پرې ایښې وه او د غرو و سرو ته تښتېدلي وه نو خود مسلمانانو دوی نه کړه پیدا، رسول اللهﷺ د دوی په کلي یا کورو کي دوې شپې تیري کړې او شا وخوا یې ټولیاني و لېږلې خو د بني لحیان ښخه هیڅوک په لاس نه ورغله، رسول اللهﷺ د هغه ځای ښخه عسفان ته ولاړی چې عسفان و مکې مکرمې ته ډېر نژدې دی او د دغه ځای ښخه یې لس نفره سپاره د ابوبکرالصدّیقؓ په مشرۍ مکې مکرمې ته ولېږل.

دغه ډله هم د مکې مکرمې حدودو ته داخله سوه او داسي خبر نشر سو چي مسلمانانو پر مکه مکرمه حمله وکړه، رسول الله ﷺ په دغه إجراآتو سره کفایت وکړی او خپل نفر یې سره یو ځای کړه بیرته د مدینې منورې پر طرف رهي سو. دا کار فقط د دغه دپاره ؤ چي خلکو ته دا معلومه سي چي اوس حملې د مسلمانانو له طرفه کیږي او کفار پردوی حمله نه سي کولای حالاتو تغیر وکړی، د مخه به کفارو پر مسلمانانو حملې کولې مګر اوس مسلمانان پر قریشو حملې کوي، په بیرته راګرځېدلو کي رسول الله ﷺ د مکې مکرمې او مدینې منورې په لار کي امر وکړی چي قافله یا لښکر دي توقف وکړي او په خپله رسول الله ﷺ یوه پخواني قبر ته و درېدی او په ډېر زور او شدت سره ژاړي، اصحاب کرام په تعجب کي دي د اول وار دپاره ویني چي رسول الله ﷺ په داسي شدت سره ژاړي، رسول الله ﷺ د دغه قبره سره ډېر وخت کښېنستی او بیا را ولاړ سو، کله چي قافلې ته ورسېدی په دغه وخت کي حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ور سره ؤ نو یې ورته وویل: یا رسولَ الله! په داسي حال کي مو ولیدې چي تر نن د مخه مو پر دغسي حال نه وې لیدلی، یوه پخواني قبر ته و درېدې او ډېر شدید دي وژړل دا قبر د چا ؤ؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: دا زما د مور قبر دی (هغه چي د مدینې منورې او مکې مکرمې د لارې په منځ کي وفات سوې وه او دلته ښخه سوې وه) نو رسول الله ﷺ و فرمایل: دا زما د مور قبر دی ما د خپل رب جل جلاله څخه اجازه وغوښتل چي د خپلې مور دپاره د مغفرت طلب وکړم اجازه یې رانه کړه او اجازه مي وغوښتل چي د خپلې مور د قبر زیارت وکړم اجازه یې راته وکړه.

د دغه حدیث شریف روایت امام مسلم او ابوداؤد کوي، په صحیح مسلم کي د حدیث شریف لفظ داسي دی:

«عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اسْتَأْذَنْتُ رَبِّي أَنْ أَسْتَغْفِرَ لِأُمِّي فَلَمْ يَأْذَنْ لِي وَاسْتَأْذَنْتُهُ أَنْ أَزُورَ قَبْرَهَا فَأَذِنَ لِي» [رواه: مسلم]

او په سنن ابوداؤد کي د حدیث شریف لفظ داسي دی:

عن أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَبْرَ أُمِّهِ فَبَكَى وَأَبْكَى مَنْ حَوْلَهُ فَقَالَ

رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «اسْتَأْذَنْتُ رَبِّى تَعَالَى عَلَى أَنْ أَسْتَغْفِرَ لَهَا فَلَمْ يُؤْذَنْ لِى فَاسْتَأْذَنْتُ أَنْ أَزُورَ قَبْرَهَا فَأُذِنَ لِى فَزُورُوا الْقُبُورَ فَإِنَّهَا تُذَكِّرُ بِالْمَوْتِ ». (رواه: ابوداؤد)

ورونو! د رسول الله ﷺ د ژړا سبب هغه د مور او اولاد په منځ کې شفقت او مهرباني وه د ده ﷺ دغه شدیده ژړا د خپلې مور سره د محبت، صلهٔ رحمي او مهربانۍ په سبب وه، رسول الله ﷺ زموږ معلم او لار ښوونکی دی انسانیت او شفقت را ښیي، مهرباني او رحمت رابښيي، صلهٔ رحمي او قُرابت را ښیي او دغه ټول صفتونه په ده ﷺ کې موجود وه.

تر دغه غزاء وروسته څو سریې شا وخوا لېږلې سوي دي چې اوس به په ترتیب او اختصار سره درته بیان سي.

اول: د عُکاشه رضي الله عنه سریه

د هجرت په شپږم کال کې د ربیع الأول په میاشت کې د مسلمانانو له طرفه د بنو أسد پر قبیله حمله وسوه چې د بنو أسد د قبیلې مشر طُلَیحه بن خُوَیلِد الأسدي ؤ او دئ د هغو کسانو څخه دی چې د خندق په غزاء کې یې د مسلمانانو پر ضد اشتراک کړی ؤ، دئ او د ده قوم د کفارو ملګري وه، رسول الله ﷺ څلوېښت نفره سپاره د عُکاشه بن محصن الأسدي رضي الله عنه په مشرۍ بنو أسد ته د جزاء ورکولو دپاره ولېږل، عُکاشه رضي الله عنه چې په خپله دئ هم د بنو أسد د قبیلې څخه ؤ او مسلمان ؤ، دئ په دې سبب و لېږل سو چې دئ په خپل قوم او د هغو په لارو کې ښه بلد ؤ نو ځکه د دغه ټولۍ مشر هم دئ ؤ. کله چې دغه سرِیه هلته ورسېدل، بنو أسد بېخبره وه د جنګ دپاره یې تیاري او آمادګي نه درلودل نو غرو ته وختل او دوی پوهېدل چې مسلمانان به خامخا یو وخت پر موږ حمله کوي نو یې همېشه خپل حیوانات لکه اوښان او پسونه په غرو کې پټول، اوس چې عُکاشه رضي الله عنه ورغلی او دوی غرو ته ختلي دي او په کلي کې نه اوښان سته نه پسونه، عکاشه رضي الله عنه په تعجب کې سو چې د کلي حیوانات چیري دي؟ خو د مخه یې د کلي د نفرو څخه یو نفر نیولی ؤ د هغه څخه یې تحقیقات شروع کړه چې پسونه او اوښان مو چیري دي؟ هغه ویل: که ما ته امان را کوی زه به پسونه او

اوښان دروښيم، مسلمانانو قبوله کړه ويل: ښه دی ته په امان يې، دغه سړي مسلمانان رهي کړه ډېر ليري يې بوتله، خو مسلمانان و بېرېدل چي غدر را سره و نه کړي، بيا يې دوهم وار د دغه نفره څخه پوښتني شروع کړې ويل: ته زموږ سره غدر او خيانت کوې؟ داسي ځای ته مو بيا يې چي هلته يې کمين راته نيولی دی؟ سړي و ويل: يا والله داسي نه ده بلکه حيوانات د دغه غره تر شا دي، مسلمانانو هغه ځای ته نفر و لېږل چي معلومات وکړي، رشتيا هم هلته يوه شېله په اوښانو او پسو ډکه وه، مسلمانانو هغه ټول حيوانات په غنيمت واخيستل او مدينې منورې ته يې را وستل چي دا د مسلمانانو دپاره لوی غنيمت ؤ او لکه څرنګه چي يې د هغه سړي سره وعده کړې وه او امان يې ورکړی ؤ هغه يې پرېښاوه.

دوهم: د محمّد بن مسلمه رضي الله عنه سَرِيه

همدارنګه د هجرت په شپږم کال د ربيع الأول په مياشت کي رسول الله ﷺ يوه معلوماتي او استخباراتي ډله چي شمېر يې لس نفره ؤ د (اَلْقُصّه) و طرف ته چي د بني ثعلبه د قبيلو ځای ؤ و لېږل، د دغي ډلي مشر او قومندان محمّد بن مسلمه رضي الله عنه ؤ، بني ثعلبه هغه قبيله ده چي د خندق په غزاء کي يې د مسلمانانو پر ضد د کفارو ملګرتيا کړې وه، خو رسول الله ﷺ د مخه تردې چي د هجوم او حملې دپاره څوک ور وليږي دغه لس نفريزه ډله يې د معلوماتو دپاره و لېږل چي هلته وګوري چي بني ثعلبه د جنګ دپاره تياري لري که يا او بيا رسول الله ﷺ ته خبر را وړي، نو دغه لس نفره د معلوماتو دپاره اَلْقُصّه ته د بني ثعلبه پر طرف رهي سوه، څرنګه چي بني ثعلبه د خندق په غزاء کي د کفارو په ملګرتيا ګډون کړی ؤ او په دې خبر وه چي د رسول الله ﷺ له طرفه د جزاء ورکولو حملې شروع سوي دي نو يې ډېر احتياط کاوه او د معلوماتو دپاره يې تر ډېرو ليرو ځايو پوري نفر لېږل، خو محمّد بن مسلمه رضي الله عنه او د ده ملګرو دا فکر نه کاوه چي د دوی نفر دي د معلوماتو دپاره دومره ليري را وتلي وي، نو په بې‌غمه زړه رهي وه، دوی ويل: چي ور نژدې سو بيا به احتياط کوو.

حال دا چي هلته د بنو ثعلبه د قبيلې څخه سل نفره د معلوماتو دپاره را وتلي وه

او په دغو لسو نفرو مسلمانانو خبر سوه، نو سلو نفرو کفارو دغو لسو نفرو مسلمانانو ته کمین ونیوی او په بې خبرتیا کې یې حمله پر وکړه، حتّی څوک وايي چې مسلمانان بیده وه کفارو حمله پر وکړه او مسلمانان یې ټول شهیدان کړه بېله محمّد بن مسلمه ﷺ څخه چې هغه هم زخمي سوی ؤ، د کفارو دا خیال سو چې دئ هم وژل سوی دی ځکه محمّد بن مسلمه ﷺ د وژل سوو کسانو سره ځان پر مړګ واچاوه، کفار راغله مړي یې سره واړول ټول مړه وه، حتّی محمّد بن مسلمه ﷺ یې هم په پښه وواهه خو ده حرکت نه کاوه، که څه هم دئ ژوندئ ؤ ځان یې پر مړګ واچاوه، کفارو د دوی سامانونه واخیستل او ولاړل. دغه لس نفریزه ډله بېله محمّد بن مسلمه ﷺ څخه ټول شهیدان سوه، محمّد بن مسلمه ﷺ پروت دی او سترګي نه خلاصوي ځکه وايي: که سترګي خلاصي کړم بنايي یو د کفارو څخه دلته ولاړ وي او پوه سي چې زه ژوندئ یم سترګي یې پټي کړي دي او ځان یې پر مړګ اچولی دی، ډیره موده پر دغه حال پاتې ؤ څو یو کړیئ یې واوریدی، دئ پوه سو چې یو نفر راغلی او د شهیدانو په منځ کي ګرځي، محمّد بن مسلمه ﷺ هغسي د مړګ پر حال ځان اچولی دی، دغه سړئ چې د وژل سوو کسانو په منځ کي ګرځي پوه سو چې وژل سوي کسان مسلمانان دي او دئ په خپله هم مسلمان ؤ، الله ﷻ دا مقدره کړې وه چې دغه سړئ به پر دغه وخت پر دغه ځای تېرېږي، کله چې دغه سړئ پوه سو چې وژل سوي کسان مسلمانان دي د ځان سره یې وویل:

﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيۡهِ رَٰجِعُونَ﴾

محمّد بن مسلمه ﷺ چې د دغه سړي څخه دغه جمله واوریدل پوه سو چې دا سړئ هم مسلمان دی نو ویل: سړیه! زه ژوندئ یم، هغه سړي هم دئ را پورته کړی او هلته یې د زخمو څخه معمولي او عادي علاج ور وکړی او بیا یې مدینې منورې ته را وستی دلته یې نور علاج هم وسو او جوړ سو.

دریم: د ابو عبیده عامر بن الجراح رضي الله عنه سریه

رسول الله ﷺ د دغه کال د ربیع الآخري په میاشت کې یوه څلوېښت نفریزه ډله د ابو عُبیده عامر بن الجراح رضي الله عنه په مشرۍ دغه ذي القَصّه ته چې د بني ثعلبه قبیله هلته اوسېدل ولېږل، سره د دې چې بنو ثعلبه ویښ او بیداره وه پوره احتیاط یې کاوه مګر ابو عبیده رضي الله عنه چې د شپې به یې تګ کاوه او د ورځې به پټېدی سهار د سپېدو سره یې ناڅاپه حمله پر وکړه، که څه هم حمله د هغو په بې‌خبرتیا کې وه بیا هم هغو وکولای سوای چې د غرو سرو ته ځني وتښتي، مسلمانانو فقط یو نفر په اسارت ونیوی او د هغو نورو سامانونه او اوښان یې په غنیمت ځني راوړل، دا یوه جزاء وه چې د بني ثعلبه قبیلې ته ورکول سوه، هغه نفر چې مسلمانانو بندي نیولی ؤ هغه مسلمان سو او پرې یې ښاوه.

څلورم: جموم ته د زید بن الحارثه رضي الله عنه سَریه

د هجرت د شپږم کال د ربیع الآخري په میاشت کې رسول الله ﷺ د زید بن الحارثه رضي الله عنه په مشرۍ یوه ډله (جموم) ته چې د بني سُلیم قبیله هلته اوسېدل ولېږل بني سُلیم هغه څوک دي چې په احزابو کې یې د مسلمانانو پر ضد په (۷۰۰) نفرو ګډون او اشتراک کړی ؤ، نو ځکه رسول الله ﷺ دوی ته د ادب او جزاء ورکولو دپاره د زید بن الحارثه رضي الله عنه په مشرۍ یوه ټولۍ ولېږل، زید بن الحارثه رضي الله عنه په دغه حمله کې د مُزَینه د قبیلې څخه یوه ښځه و نیول چې حلیمه ورته ویل کېده، دغې ښځې د بني سُلیم د حیواناتو ځای ور وښاوه چې په هغه ځای کې مسلمانانو ته د کفارو اوښان او پسونه په لاس ورغله او هلته یې ځیني کفار اسیر ونیول او پاته نور یې وتښتېدل، مسلمانانو د غنیمت حیوانات او بندیان مدینې منورې ته را وستل څو رسول الله ﷺ هغې ښځې ته چې د مسلمانانو لار ښوونه او رهنمایي یې کړې وه د دې ځان او د دې مېړه او د دې مال ور وبخښل، دغه ټولې حملې پر هغو قبیلو کېدلې چې د مسلمانانو پر ضد یې د خندق په غزاء کې ګډون او اشتراک کړی ؤ.

پنځم: عِیص ته د زید بن الحارثه رضي الله عنه سریه

د هجرت د شپږم کال د جمادي الأول په میاشت کي رسول الله ﷺ یوه (۱۷۰) نفریزه ډله جوړه کړه چي د دغي ټولۍ مشر او قومندان زید بن الحارثه رضي الله عنه ؤ او دغه ټولۍ یې د عِیص پر طرف ولېږل چي هلته د قریشو پر یوه قافله حمله وکړي، چي دغه حملې ته حملة العِیص ویل کیږي، عِیص د یوه ځای نوم دی چي د مدینې منورې په شمال غرب کي او د مدینې منورې څخه څلور منزله لیري واقع دی او یوه غرنۍ منطقه ده چي دغه غرونه ډېر غارونه او ډیري وُنې لري، مقصد داسي ځای دی چي د دغو غارو او وُنو په سبب که څوک وغواړي چي دلته پټ سي ښه پټېدلای سي، عِیص به بیا هم په یوه بله خوندوره قصه کي درته ذکر سي.

نو رسول الله ﷺ یوه ډله چي (۱۷۰) نفره وه او ټوله هم سپاره وه د زید بن الحارثه رضي الله عنه په مشرۍ دغه د عیص منطقې ته ولېږل چي د قریشو د یوې قافلې مخه ونیسي، ځکه د مسلمانانو اصلي او اساسي دښمنان قریش دي او د دغي قافلې مشر ابوالعاص د رسول الله ﷺ زوم او د زینب رضي الله عنها مېړه ؤ چي تر اوسه پر هغه خپل شرک پاته ؤ، د ابوالعاص سره د زینب رضي الله عنها واده تر بعثت د مخه د خدیجې رضي الله عنها په غوښتنه او خواهش سره سوی ؤ.

کله چي رسول الله ﷺ په نبوت سره مبعوث کړل سو خدیجې رضي الله عنها او د دې ټولو لونو ایمان را وړی او مسلماناني سوې خو ابوالعاص پر هغه خپل شرک پاته سو او د بدر په غزاء کي د مسلمانانو سره د جنګ دپاره د کفارو په لښکر کي را ووتی او بیا د بدر په بندیانو کي ونیول سو، څرنګه چي بندیان په فدیه خلاصېدل نو زینب رضي الله عنها چي په مکه مکرمه کي وه د خپل مېړه د خلاصولو دپاره لږ مال او د خپلي مور خدیجې رضي الله عنها هغه امېل چي دې ته یې د دې د واده په مناسبت ورکړی ؤ ور ولېږل، د دغه امېل په لیدلو سره د رسول الله ﷺ خدیجه رضي الله عنها ور په یاد سوه نو ابوالعاص یې بېله فدیې ایله کړی، ابوالعاص هم د دُغي نېکۍ په مقابل کي زینب رضي الله عنها ته د هجرت اجازه ورکړه چي خپل پلار ته ولاړه سي او دا هم مدینې منورې ته په هجرت راغله.

(دغه قصه د بدر په غزاء کي په تفصيل سره بيان سوې ده)

اوس چي زينب رضي الله عنها په مدينه منوره کي د خپل پلار ﷺ سره ژوند کوي هغه زيد بن الحارثه رضي الله عنه په دغه عيص کي چي ډېر غازونه او وُني لري کمين ونيوی. کله چي د قريشو قافله را ورسېده زيد رضي الله عنه حمله پر وکړه او ټوله قافله يې په غنيمت واخيستل. هر څه چي پکښې وه: مالونه، اوښان او ټول هغه کسان چي په دغه قافله کي وه هغه يې هم بنديان ونيول بيله ابوالعاص څخه چي هغه په تېښته ځان خلاص کړی او مخ پر مدينه منوره رهي سو، خير قافله او د هغې سره نيول سوي بنديان مديني منورې ته راوستل سوه او د پخواني عادت سره سم ټول بنديان د مسجد د دروازې سره وتړل سوه، ابوالعاص هم په دغه شپه په پټه د زينب رضي الله عنها چي د ده ښځه ده کورته ورغلی، دروازه يې وټکول، د ها خوا ورته وويل سوه: څوک يې؟ ده ويل: ابوالعاص، ښځه ده د خپل خاوند په را تګ سره ډېره خوشاله سوه د دې دا خيال سو چي سړی مسلمان سوی دی او راغلی خو ابوالعاص قصه ورته وکړه او د دې څخه يې وغوښتل چي ما ته جِوار او امان راکړه او د رسول الله ﷺ څخه وغواړه چي د قافلې مالونه بيرته ما ته راکړي، کله چي خلک د سهار د لمانځه دپاره سره را ټول سوه او رسول الله ﷺ د لمانځه اول تکبير و وايه، مسلمانانو هم په لمانځه شروع وکړه په دغه وخت کي د يوې ښځي رغ واورېدل سو چي ويې ويل: ابوالعاص ته مي جِوار ورکړی دی، دا ښځه څوک وه؟ د رسول الله ﷺ لور زينب رضي الله عنها وه چي خپل خاوند ابوالعاص ته يې جِوار او امان ورکړی.

اوس خو رسول الله ﷺ په لمانځه مشغوله ؤ جواب يې نه سوای ور کولای، کله چي د لمانځه څخه فارغه سو مسلمانانو ته يې وکتل او ويل: تاسي هم هغه واورېدل کوم چي ما واورېدل؟ مسلمانانو ويل: هو يا رسولَ الله! رسول الله ﷺ و فرمايل: والله نه په خبروم نه چا راته ويلي وه دا کار زما په بې خبرتيا کي پېښ سو او اوس خبره ستاسي په اختيار کي ده هر قسم چي مو خوښه وي هغسي وکړی، اختيار يې هغو مسلمانانو ته پرې ښوو چي قافلې ته وتلي وه، هغو ويل: يا رسولَ الله! إکرام يې کوو، عزت يې کوو، ټول بنديان ايله کوو او مالونه يې هم بيرته ورکوو، نو يې

ابوالعاص د زینب رضي الله عنها د عزت او جوار په سبب پرېښاوه او د ده خپل شخصي مالونه يې ورکړه، څرنګه چې د ابوالعاص سره په قافله کې نور امانت مالونه هم ور سره وه هغه يې هم د رسول الله ﷺ د خپښې او قرابت په سبب ور پرېښوول، اوس چې د ابوالعاص د عزت په سبب د قافلې ټول بنديان پرېښوول سوه، مالونه ورکول سوه، ابوالعاص چې دغه ښه معامله او نېکي وليدل د مسلمانانو لمونځ يې وليدی قرآن مجيد يې واورېدی دا ټولو تاثير پر وکړی مګر مسلمان نه سو، نو خپل مالونه او امانتونه يې ور سره واخيستل مکې مکرمې ته ولاړی هلته يې هغه امانت مالونه د هغو مالکانو او خاوندانو ته ور کړه، هر نفر ته يې هغه خپل شئ پوره ور ورساوه او بيا يې د ټولو هغو کسانو څخه چې د ده سره يې مالونه وه پوښتنه وکړه چې آيا ما خپلې غاړې خلاصې کړې؟ د چا څو به شئ نه وي را سره پاته؟ هغو و ويل: هو مالونه مو پوره را ورسېدل الله دې خير در کړي، رشتيا هم أمين، صادقه او با وفاء سړئ يې، ابوالعاص و ويل: مګر زه د (لا إله إلاّ الله وأن محمّداً رسول الله) شاهدي آداء کوم او ويل ما نه غوښتل چې خپل ايمان او اسلام په مدينه کې ښکاره کړم څکه بيا به تاسي ويلای چې زموږ مالونه يې يو وړل او د دغو مالو په سبب مسلمان سو نو ما دا ښه او بهتره وليدل چې ستاسي امانتونه درکړم او بيا خپل اسلام ښکاره کړم، بيا نو ابوالعاص مدينې منورې ته په هجرت ولاړی او رسول الله ﷺ هم زينب رضي الله عنها چې د ابوالعاص ښځه وه په هغه اوله نکاح ور سره کړه څکه تر دغه وخته هغه آيات شريف نه وُ نازل سوی چې د مسلمانو ښځو نکاح يې د کفارو سره حراموي.

بيا هم دغه جزايي حملې پر هغو قبيلو شروع وې چې د خندق په غزاء کې يې اشتراک کړی وُ، څرنګه چې دغه حملې کوچنۍ کوچنۍ حملې وې او کوم خاص واقعات نه دي پکښې پېښ سوي نو ذکر کولو ته يې ضرورت نه وينم.

د بني مصطلق غزاء

د هجرت د شپږم کال د شعبان مياشت را ورسېدل په دغه مياشت کې هغه لويه غزاء چې د بني المصطلق غزاء ورته ويل کېږي پېښه سوه، که څه هم دغه غزاء

د عسکري لحاظه بَرداره او اوږده غزاء نه وه مګر په دې غزاء کي داسي عجب وقائع پېښې سوه چي په اسلامي ټولنه کي یې شور او غوغا جوړ کړه. منافقین پکښې رسوا سوه، په دې غزاء کي تعزیري حدود مشروع سوه، یعني: پر ځینو ګناه کوونکو یا تهمت ویونکو په دُرو سره وهل مشروع سوه. دغې غزاء و اسلامي ټولني ته صفاء او کرامت را وړی، دغې غزاء و مسلمانانو ته عفت او د نفس پاکي را وړل، دغه غزاء د تاریخ او سیرت علماء غَزوةُ العجائب بولي ځکه په دغه غزاء کي عجبه او نادره حادثې او واقعې پیښې سوې دي او د دغې غزاء واقعات په دې ډول سره وه:

رسول الله ﷺ ته خبر ورسېدی چي حارث بن أبي ضَرار چي د بني مصطلق د قبیلې رئیس ؤ پر خپل قوم او د عربو پر نورو قبیلو ګرځي او د رسول الله ﷺ د جنګ دپاره خلک سره را ټولوي، غواړي چي پر مدینه منوره حمله وکړي، رسول الله ﷺ د دغه خبر د تحقیق دپاره بُریده بن الحُصیب الأسلمي ﷺ ولېږی چي د دغه خبر صحي معلومات وکړي، بُریده ﷺ بني مصطلق ته ورغلی او هلته یې په خپله د حارث بن أبي ضرار سره ولیدل او خبري یې ور سره وکړې، بُریده ﷺ بیرته مدینې منورې ته راغلی او رسول الله ﷺ یې په حالاتو خبر کړی چي هو، حارث د حملې کولو إراده لري، اوس چي د رسول الله ﷺ سره د حارث د حملې کولو خبر یقیني سو نو یې ډېر ژر لښکر سره را ټول کړی چي د دغه لښکر مشرتوب په خپله رسول الله ﷺ کاوه، په دغه وخت کي د شعبان د میاشتي دوې ورځي پاته وې چي رسول الله ﷺ د بني مصطلق پر طرف حرکت وکړی، خو په دې غزاء کي د رسول الله ﷺ سره هغه منافقان هم و وتل چي تر دغه د مخه په هیڅ غزاء کي نه وه ور سره وتلي، رسول الله ﷺ په دغه لښکر کي د مهاجرینو بیرغ حضرت ابوبکر الصدّیق ﷺ ته ورکړی او د انصارو بیرغ یې سعد بن عُباده ﷺ ته ورکړی، اوس د مسلمانانو لښکر د بني مصطلق پر طرف رهي سو، څرنګه چي د بني مصطلق قبیلې هم د جنګ او حملې دپاره ځانونه تیارول نو خود د معلوماتو دپاره یې شا وخوا نفر هم لېږل، چي د اسلامي لښکر خبر ورته راوړي، مسلمانانو دغه د بني مصطلق جاسوس ونیوی او ووژی، کله چي حارث بن أبي ضرار او د ده سره ور سره ملګرو ته د رسول الله ﷺ د را تګ او د دوی

د جاسوس د وژل کېدلو خبر و رسېدی ډېر زيات و بېرېدل او د هغو نورو قبيلو عرب چي د ده سره ملګري سوي وه د بيري په سبب ځني جلا سوه.

رسول الله ﷺ د لښکره سره و مُرَيسيع ته ورسېدی (مُرَيسيع) د بني مصطلق د اوبو څخه يو اوبه وې چي په قُدَيد کي و ساحلي طرف ته وې او دلته يې واړول، د کفارو لښکر هم راغلی دالته يې واړول، دواړه لښکره د جنګ دپاره تيار او آماده دي.

د مخه تر جنګ حضرت عمر ﷺ ميدان ته ور ووتی او کفارو ته يې ور ناري کړه: د (لا إله إلاّ الله محمّد رسُولُ الله) کلمه و واياست، خپلي ويني مو وساتی، خپل قربيان او دوستان مو وساتی، خپل مالونه مو وساتی، يعني: مسلمانان سی زموږ د حملې څخه خلاص ياست، خو هغو د کلمې د ويلو څخه انکار وکړی، بيا د دوو لښکرو په منځ کي په غشو ويشتل شروع سوه، پسله هغه رسول الله ﷺ د يو ځايي هجوم او حملې امر وکړی د جنګ په اولو دقيقو کي د بني مصطلق د مشرانو څخه لس نفره و وژل سوه او بيرغ يې هم ولوېدی، کفارو چي دا حال وليدی په تسليمېدلو يې شروع وکړه او په يوه وار ټول تسليم سوه.

نو د بني مصطلق ټوله قبيله مسلمانانو په غنيمت واخيستل، ټول مالونه، ټولي ښځي او ټول اولادونه يې په غنيمت واخيستل سوه، هغه هم په يوه حمله، ټول جنګ تر څو دقيقو زيات نه سو، سبحان الله! واقعي مسلمانانو ته دغسي آسانتياوي پېښيږي.

نو خود ښځي د مينځيانو په شکل، هلکان د مريانو په شکل پر مسلمانانو و وېشل سوه، قصه اوږده ده مقصد دا چي د بنديانو په جمله کي جُويريه چي د بني مصطلق د قبيلې د رئيس حارث ابن أبي ضرار لور وه د ثابت بن قيس ﷺ په حصه کي ور و رسېدل او ثابت ﷺ ورته و ويل: که دغه اندازه مال راکړې زه دي آزادوم، رسول الله ﷺ هغه مال و ثابت ﷺ ته ورکړی او هغه هم آزاده کړه او بيا رسول الله ﷺ دغه جُوَيريه و اسلام ته دعوت کړه، دې هم ښېله ځنده اسلام قبول کړی او رسول الله ﷺ دا په نکاح کړه، کله چي دا (ام المؤمنين) او د رسول الله ﷺ زوجه سوه صحابهٔ کرامو رِغ وکړی ويل: دغه بنديان چي زموږ سره دي دا د رسول الله ﷺ اخښيان دي او دا نه ښايي چي د رسول الله ﷺ اخښيان زموږ سره بنديان يا مريان وي، نو يې د بني مصطلق

ټول بندیان آزاد او ایله کړه او هغو هم ایمان را وړی.

حضرت عائشه الصدّیقه رضي الله عنها وایي: هیڅ داسي ښځه نه پېژنم چي د هغې برکت دي پر خپل قوم تر جُویریې ډېر او زیات وي، ځکه د دې په اسلام او د رسول الله ﷺ سره د دې په نکاح د دې ټول اهل او ټوله قبیله آزاد او پرېښوول سوه.

په وروسته کي یو چا د جُویریې رضي الله عنها څخه پوښتنه وکړه چي تا څنګه ژر اسلام قبول کړی؟ حال دا چي ستا ټول قوم د مسلمانانو سره بندیان وه او دغه اوس اوس جنګ خلاص سو؟ جُوَیریه رضي الله عنها په جواب کي ورته و ویل: تر دغه جنګ درې ورځي د مخه ما خوب لیدی چي بدر یعني پوره او کامله سپوږمۍ -

(د څوار لسم سپوږمۍ یا هغه سپوږمۍ چي پوره وي په عربي کي بَدر ورته وایي)

- نوجویریه رضي الله عنها و ویل: ما دَرې ورځي مخ کي خوب لیدی چي بدر یعني: پوره سپوږمۍ د مدینې منورې څخه را پورته سي په هوا او په آسمان کي را رهي وي خو راسي زما په غېږ کي ولوېږي، ما د هغه خوب ترجمه په محمّد ﷺ سره وکړه، ما و یل: دغه هدایت او لارښوونکی دی چي ما ته راځي.

نو اصلاً اسلام د دې زړه ته د الله جلّ جلاله له طرفه داخل سوی ؤ، دا د اُم المؤمنین جُویریه رضي الله عنها د اسلام او د رسول الله ﷺ سره د دې د نکاح او د دې د عزت په سبب د دې د قوم د آزادېدلو قصه وه.

اوس چي جنګ خلاص سو د بني مصطلق بندیان آزاد سوه او رسول الله ﷺ بېرته د مدینې منورې طرف ته رهي سو په لارکي ډیري لوی واقعې پېښي سوې، څرنګه چي د دغو واقعو د پېښېدلو سبب رئیس المنافقین عبدالله بن اُبیّ او د دد ملګري وه نو دا لازمه ده چي په اسلامي ټولنه کي د دغو منافقانو یو څه افعال او کردار بیان سي چي اورېدونکي ورونه په هر عصر او زمانه کي د منافقانو په خطرو پوه او خبر سي.

د بني مصطلق تر غزاء د مخه
او په دغه غزاء کي د منافقانو عملونه

موږ مخ کي په تکرار سره ویلي دي چي عبدالله بن اُبيْ منافق د اسلام او مسلمانانو سره حسد او عناد درلودی خاصتاً دغه حسد او عناد يې د رسول الله ﷺ سره ډېر زیات وو ځکه د أوس او خزرج قبیلو داسي اتفاق کړی ؤ چي دئ د دغو قبیلو پاچا وګرځوي حتّی د ده د پاچهۍ د تاج دپاره يې ملغلري او مرياني سره يو ځای کړي وې، خو په دغه وخت کي مدينې منورې ته اسلام راغلی او اسلام دغه دوې قبیلې د دې ځخه را وګرځولې چي د اُبيْ د زوی متابعت دي وکړي، يا دي دئ د ځان پاچا وګرځوي، نو د اُبيْ زوی دا فکر کاوه چي د ده پاچهي رسول الله ﷺ ځني واخیستل، د ده دغه عناد او حسد د هجرت د شروع ځخه معلوم او ښکاره ؤ، د مخه تر دې د ده عناد ښکاره ؤ چي دئ په اسلام سره تظاهر او ښکاره والی وکړي او پسله هغه ښکاره ؤ چي دئ په ظاهره مسلمان سو.

یوه ورځ رسول الله ﷺ پر یوه بوده سپور ؤ غوښتل يې چي د سعد بن عُباده رضي الله عنه چي ناروغه ؤ پوښتني ته ورسي، په لار کي پر یوه داسي مجلس ورغلی چي هلته د اُبيْ زوی هم ناست ؤ، د اُبيْ زوی پزه ونیول او ویل: پر موږ دوړي مه کوی او بیا چي رسول الله ﷺ دغه مجلس ته قرآن مجيد تلاوت کړی د اُبيْ زوی و ویل: په کور کي دي کښېنه زموږ مجلسو ته مه راځه. [رواه البخاري ومسلم]

د اُبيْ د زوی دغه عمل د مخه تر هغه ؤ چي په اسلام سره تظاهر وکړي او کله چي پسله بدره يې په اسلام سره تظاهر وکړی، بیا هم د همېش دپاره د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ او عامو مسلمانانو لوی دښمن ؤ، ټول هَم او غَم، ټول چرت او فکر يې دا ؤ چي اسلامي ټولنه ځنګه سره وپاشي، مسلمانان ځنګه سره متفرق او جلا کړي او د اسلام کلمه ځنګه کښته او ذليله کړي، د اسلام د دښمنانو سره يې دوستي کولې، تاسي و لیدی چي د بني قینقاع د یهودو په مسئله کي يې ځنګه مداخله وکړه؟ تاسي و لیدی چي د اُحُد په غزاء کي يې ځومره غدر او خیانت وکړی، مسلمانان يې په

خپل منځ کې سره متفرق کول او غوښتل يې چې په دوی کې بېره او ګډوډي راولي.

د مسلمانانو د خطايستلو دپاره د دغه منافق د مکرو او چمو څخه يو دا ؤ: پسله هغه چې دئ په ظاهره مسلمان سو نو د هري جمعې په ورځ چې به رسول اللهﷺ د خُطبې ويلو دپاره کېښنستی اول به د اُبيّ زوی ولاړسو او ويل به يې: دغه ستاسي په منځ کې رسول الله دی، الله جل جلاله په ده سره مکرمه او معززه کړاست مرسته او نصرت يې کوی، خبري يې اوری او اطاعت يې کوی او بيا به کېښنستی، وروسته به رسول اللهﷺ د خطبې ويلو دپاره ولاړ سو.

خو د ده و بې شرمی او سپين سترګی ته وګوری! په هغه جمعه چې پسله اُحُده وه سره د دې چې ده هغه لوی غدر او خيانت هم کړی ؤ، بيا ولاړ سو غواړي چې هغه خپله پخوانی خبره وکړي، خو مسلمانانو ترکالو ونيوی او ويل: اې د الله دښمنه! کښېنه تا هغه کارونه وکړه چې و دي کړه، ته د دغو خبرو لائق نه يې، د اُبيّ زوی د خلکو تر اوږو اوښتی او له مسجده څخه وزي، د ځانه سره وايي: کومه د شَر خبره خو به مي نه وي کړې؟ ما د ده د ملاتړ خبري کولې، د مسجد په دروازه کې د انصارو يو سړئ په مخه ورغلی د اُبيّ زوی ته يې و ويل: وَيلک! ورسه چې رسول اللهﷺ د مغفرت طلب درته وکړي، ده ويل: والله نه غواړم چې ما ته د مغفرت دعاء وکړي.

دغه رنګه د اُبيّ زوی د مسلمانانو پر ضد د بني النضير د يهودو سره اتصالات او اړيکي درلودل، دئ ؤ چې هغو ته يې ويل: ټينګ او ثابت و دريږی که تاسي د مديني منورې څخه وايستل سواست موږ هم در سره وزو او که ستاسي سره مسلمانانو جنګ کاوه موږ ستاسي مرسته کوو، ستاسي په باره کې د هيچا خبري نه اورو او نه يې پروا لرو.

د احزابو په غزاء کي ده او د ده ملګرو داسي کارونه کول چې د مسلمانانو په زړو کي بېره او وارخطايي پيدا کړي، هغه چې الله جل جلاله د سورةُ الأحزاب په (۱۲) نمبر آيات کي د دوی د نفاق حالات بيانوي او فرمايي:

﴿وَإِذْ يَقُولُ ٱلْمُنَـٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾﴾

يعني: هغه وخت در په ياد کړه چې منافقانو او هغو کسانو چې د دوی په زړو کي د نفاق مرض ؤ ويل: الله او د الله رسول زموږ سره د روم، فارس او يمن د فتحه کېدلو

وعده نه ده کړې مګر په غرور او خطایستلو سره. چې پوره ترجمه او قصه یې د خندق په غزاء کې درته بیان سوه، تر څو چې الله جل جلاله پسې فرمایي:

﴿ يَحْسَبُونَ ٱلْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا۟ ۖ وَإِن يَأْتِ ٱلْأَحْزَابُ يَوَدُّوا۟ لَوْ أَنَّهُم بَادُونَ فِى ٱلْأَعْرَابِ يَسْـَٔلُونَ عَنْ أَنۢبَآئِكُمْ ۖ وَلَوْ كَانُوا۟ فِيكُم مَّا قَٰتَلُوٓا۟ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾ ﴾ [الاحزاب:۲۰]

ژباړه: دغه منافقان د کفارو پر لښکرو ګمان کوي چې په ماته او شکست سره نه دي تللي او که چیرې بیا د کفارو لښکر دوهم وار د جنګ دپاره راسي نو د دغو منافقانو دا خوښه ده چې دوی لیرې له ښاره د صحرایي عربو په کلو کې و اوسیږي او هلته یا له هغه ځایه ستاسي د حال او احوال پوښتنه کوي او که چیرې دغه منافقان په تاسي کې وای نو جنګ به یې نه وای کړی مګر ډیر لږ، هغه هم د ریا دپاره.

الله جل جلاله د منافقانو د زړو حال ښکاره کوي او فرمایي: دغه د کفارو لښکري خو د خندق د غزاء څخه ناکامه ولاړې، مګر دغه بېرېدونکي منافقان لا تر اوسه هم پر دې یقین نه لري چې کفارو ماته و خوړل او ولاړل او که فرضاً د کفارو لښکري بیرته راسي او پر مسلمانانو حمله وکړي، نو د منافقانو دا آرزو او تمنا ده چې د جنګ تر ختمېدلو پوري بالکل له ښاره ووزي او یوه لیري کلي ته ولاړ سي او له هغه ځایه د تلونکو او راتلونکو خلکو څخه د جنګ د حالاتو معلومات کوي، چې د مسلمانانو څه حال دی او جنګ کوم ځای ته ورسېدی؟ دغه منافقان د خولې په خبرو او په ښکاره ستاسي خیر غوښتونکي دي، خو په جنګ او د خندق په کندلو کې ډیر کار نه کوي صرف د مجبوریت په سبب او د ریا دپاره په جنګ کې لږ حصه اخلي.(*د منافقانو دغه حال دی*)

ورونو! د اسلام د دښمنانو، د کفارو او منافقانو دغه راتلونکو دسیسو ته ښه متوجه سی چې د رسول الله ﷺ د زمانې څخه بیا تر اوسه پوري د دوی له طرفه د اسلام او مسلمانانو په مقابل کې دغسې رویې او طریقې عملي کیږي:

د اسلام دښمنان که یهود وه، که منافقان وه، که مشرکان وه، په دې ښه پوهېدل او نن ورځ هم ښه پوهیږي چې د اسلام کامیابي د اقتصاد په قوت سره نه ده، د اسلحې او د لښکرو د ډېر والي په سبب سره نه ده، بلکه د دوی کامیابي د دوی

د دین، د دوی د اخلاقو، د دوی د هغو قوانینو په سبب ده چې اسلامي ټولنه او افراد یې لري، کفار پوهیدل او پوهیږي چې د دغه فیض او نور، د دغه کامیابۍ او سر لوړۍ منبع رسول الله ﷺ دی او هغه ﷺ د دغو صفاتو دپاره مثل اعلٰی دی، نو کفارو ته پسله دغه پنځو کلو او اوږدو جنګو څخه دا معلومه سوه چې د اسلام پر دین او پر مسلمانانو د اسلحې په استعمالولو سره نه سو کامیابه کېدلای، نو یې پرخپلو ځانو دا لازمه کړه چې د دغه دین پر ضد به په اعلامي او تبلیغاتي جنګ جنګیږو، د دغه دین اخلاق او احکام به غندو او د ټولو په مقدمه کې به زموږ د تبلیغاتو اول هدف د رسول الله ﷺ شخصیت وي.

څرنګه چې منافقان د مسلمانانو د دښمنانو په صفو کې درېیم صف ؤ او بل دا چې دوی په مدینه منوره کې اوسېدل او دوی وه چې همېشه د مسلمانانو سره په تماس کې وه نو دوی کولای سوای چې په هر وخت کې د مسلمانانو مشاعر او احساساتو ته په خپلو تبلیغاتو سره حرکت او تغیر ورکړي، نو ځکه دغه تبلیغاتي وظیفه د مدینې منورې منافقانو پر غاړه اخیستې وه، چې د دوی په سر او مقدمه کې د اُبيّ زوی ؤ او د دوی دغه تبلیغاتي جنبه د احزابو تر غزاء وروسته په روښانه شکل سره ښکاره سوه او دا هغه وخت ؤ چې رسول الله ﷺ د أم المؤمنین زینب بنت جحش رضي الله عنها سره پسله هغه واده وکړی چې زید بن الحارثه رضي الله عنه طلاقه کړه.

ورونو! په جاهلیت کې د عربو تقلیدي قانون دا ؤ: هر هغه څوک چې دوی به په زوی والي سره ونیوی هغه به داسي سو لکه د دوی د مَلا او نسل زوی، د دوی د جاهلیت په تقلیدي قانون د دَغه زوی ښځه پر هغه چا حرامه وه چې دیٔ یې په زوی والي سره نیولی ؤ.

نو کله چې رسول الله ﷺ د زینب رضي الله عنها سره نکاح وکړه، منافقانو ته د رسول الله ﷺ پر ضد د شر پارولو دپاره! د دوی په باطل ګمان دوه اعتراضه پیداسوه، اول دا چې دا د رسول الله ﷺ پنځمه زوجه وه او دوی به ویل: قرآن مجید تر څلورو ښځو زیاته اجازه نه ده کړې نو دا کار څنګه و رسول الله ﷺ ته صحي او جائز دی؟

دوهم: زینب رضي الله عنها د هغه چا ښځه وه چې ده ﷺ په زوی والي سره نیولی ؤ،

نو د خپل زوی د ښځي سره نکاح کول اکبرُالکبایر ګناه ده، البته دغه کار د مشرک عربو د جاهلیت په تقلیدي قانون کي داسي ؤ، نو یې په دغو موضوعاتو کي تبلیغاتو ته زور ورکړی او په دغه باره کي یې قصې او نقلونه جوړ کړه او دغه جوړ سوي تبلیغات یې په دومره جوش او شور سره نشر کړه چي متأسفانه نن ورځ هم د هغو آثار په ځینو منحرفه کتابو او ځینو جاهلو خلکو کي پاته دي او دغو تبلیغاتو د ضعیف الإیمانه مسلمانانو په زړو کي قوي اثر وکړی، تر څو چي په دې باره کي د قرآن مجید ښکاره او روښانه آیاتونه نازل سوه چي په هغو آیاتو کي د دغه قلبي امراضو علاج موجود ؤ.

او د دغو تبلیغاتو پر پراخوالي او ډېر والي دا دلالت کوي چي الله جل جلاله د سورةُ الأحزاب په شروع کي څو آیاته د دغو تبلیغاتو د رَدولو دپاره نازل کړه او رب عزوجل د سورةُ الأحزاب شروع په دغه الٰهي قول سره وکړه چي فرمایي:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ ٱتَّقِ ٱللَّهَ وَلَا تُطِعِ ٱلْكَٰفِرِينَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١﴾ ﴾.

ژباړه: اې نبي محمّده! ﷺ یوازي د الله جل جلاله څخه بېرېږه د کافرانو او منافقانو حکم مه منه، بېشکه چي الله جل جلاله ډېر عالم دی او د ښه حکمت خاوند دی.

ورونو! نن ورځ هم د اُبیّ د زوی غوندي منافقان، د اسلام دښمنان او ضعیف الإیمانه مسلمانان سته چي عیناً هغه د اُبیّ د زوی خبري تکراروي او بیانوي او د رسول الله ﷺ پر مبارک ذات ډول ډول ناوړه تورونه لګوي، آیا د اُبیّ د زوی دغه خبرو د اسلام مخه ونیول؟ او که په ټول تاریخ کي د منافقانو او د اسلام د دښمنانو خبرو د اسلام مخه نیولې ده؟ خو افسوس د هغو کم عقله او ضعیف الإیمانه مسلمانانو پر حال دی چي د دغو خبرو تر تاثیر لاندي کیږي او خپل آخرت ته بېله کومي دنیوي فایدې تاوان رسوي او ځان د دوږخ کندو ته وراچوي.

هو! هلته داسي کسان سته چي د دغو خبرو په بیانولو سره په ملیونو ملیونو ډالره اخلي لکه سلمان رُشدي، یا د ډنمارک احمقان، یا نور د دوی امثال.

هغه خو اصلاً کافران دي، د اُبیّ د زوی اولاده ده او د پیسو د ګټلو دپاره یې دغه

لاراختیار کړې ده، خو د مسلمانانو یې پرڅه؟ چې خپلې عقیدې په خپله خرابوي او د دوږخ پر طرف په خپله خوښه ورځغلي.

ورونو! دا د منافقانو هغه رول او عمل ته یوه اشاره وه چې دوی د بني مصطلق تر غزاء د مخه لوباوه او عملي کاوه او رسول الله ﷺ دغه د دوی عمل په صبر، نرمي او تلطف سره زغامه او پرځان تېراوه، عامو مسلمانانو د دوی له شره ځانونه ساتل یا یې د دوی آزارونه په صبر سره زغمل، ځکه مسلمانانو! منافقان د هغو په رسوا او بې شرمه عمل سره پېژندلي وه، د منافقانو څخه به هر وار داسې عمل پېښ سو چې په هغه سره به رسوا او شرمنده سول، لکه الله جل جلاله چې په سورة التوبه کي فرمایي:

﴿أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾﴾. [التوبه: ۱۲٦]

ژباړه: آیا دغه منافقان نه ګوري او فکر نه کوي چې دوی په هر کال کي یو یا دوه واره په راز راز مصیبتو مبتلا کېږي، خو دوی د خپله نفاقه څخه نه توبه کاږي او نه دوی په دغه ابتلاء سره پند اخلي.

دغه ذکر سوي او د دې په مثل نور کارونه منافقانو د بني مصطلق تر غزاء د مخه کړي وه او کول یې، خو اوس هغو کارو ته متوجه سي چې دغو منافقانو د بني مصطلق په غزاء کي وکړه.

اوس چې د بني مصطلق د غزاء دپاره مسلمانان وزي او د اول وار دپاره منافقان د مسلمانانو سره په دغه غزاء کي و وتل، نو منافقانو د الله جل جلاله د هغه قول مصداق ښکاره کړی چې د سورة التوبه په (۴۷) نمبر آیات کي فرمایي:

﴿لَوْ خَرَجُوا فِيكُم مَّا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ﴾.

ژباړه: که دغه منافقان ستاسي سره په لښکر کي ووزي، نو تاسي ته به هیڅ شئ نه کي درزیات بېله فساده، خرابیه او چُغلیه او خامخا به دوی ستاسي په منځ کي چابکي وکړي په چُغلیو او نورو بدیو سره، حال دا چې دوی به ستاسي دپاره فتنه او بدي غواړي.

نو منافقانو د بني مصطلق په غزاء کي دوه واره د خپلي شريري نقشې د عملي کولو دپاره موقع پيدا کړه چي د مسلمانانو په منځ کي يې لويه پرېشاني په وجود را وړل او د رسول الله ﷺ پر ضد يې بد تبليغات شروع کړه او اوس به د دغو واقعاتو حالات په لږ تفصيل سره درته بيان سي:

اول: کله چي رسول الله ﷺ د بني مصطلق د غزاء څخه فارغه سو او د مُرَيسيع پر اوبو يې اړولي وه، د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه سره يو نوکر ورسره ؤ چي جَهجاه الغِفاري ورته ويل کېده، دغه جهجاه راغلی غواړي چي د څاه څخه اوبه واخلي، په دغه وخت کي يو بل نفر چي سِنان بن وَبَر الجُهني نومېدی او په انصارو کي د خزرج د قبيلې حليف ؤ دا هم راغلی د څاه څخه او به اخلي، د دغو دوو نفرو په منځ کي اختلاف پېښ سو څو خبره يې جنګ او حملو ته ورسېدل.

سِنان ناري کړه: يا معشرَ الأنصار! يعني: اې د انصارو ډلې! مه را ګوری.

او جهجاه ناري کړه: يا معشرَ المهاجرين! يعني: اې مهاجرينو! مرسته او کومک.

هر يو له خپله طرفه مرسته غواړي، رشتيا هم دې نارو تاثير وکړی مهاجرين د جهجاه پرطرف را ټوليږي او انصار د سِنان پر طرف را ټولېږي، قريبه ده چي د انصارو او مهاجرينو په منځ کي جنګ او لويه فتنه جوړه سي، دغه خبر رسول الله ﷺ ته ورسېدی، رسول الله ﷺ په قهر او تلوار سره راغلی، وې ليدل چي نژدې ده خلک په جنګ سره اخته سي نو يې په قهر سره وفرمايل:

« مَا بَالُ دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ ؟ دَعُوهَا فَإِنَّهَا مُنْتِنَةٌ »

ژباړه: څه پېښه ده چي د جاهليت نارې وهل کيږي؟ دغه د جاهليت کار پرېږدی دا بد بويه کار دی.

ورونو! دا چي يو څوک په باطلو او ناروا کارو کي، په ظلم او تجاوزو کي له خپله قومه مرسته او کومک غواړي دا جاهليت دی او که قوم په باطلو او ناروا کارو کي د هغه مرسته غوښتونکي مرسته او کومک وکړي دا هم جاهليت دی. دا چي نن ورځ يو څوک د تميز، فخر او تفرقې دپاره وايي: زه د فلاني ځای يا د فلاني قومه څخه يم دا د جاهليت د کارو څخه يو کار دی، عزت او شرف په اسلام کي دی، عزت او شرف

په علم او تقوٰی کې دی، په نسب او قومیت، په مال او پیسو کې عزت نسته.

شرافة الإنسان بالعلم والأدب | لا بالمال والنسب

ژباړه: د انسان شرف په علم او ادب سره دی نه په مال او نسب سره، یو څوک به خود مهاجر یا انصاري وي، یو څوک به خود د یوې منطقې او له یوه قومه څخه وي، خو دا شیان د دې دپاره ذکر کیږي چې انسان په وپیژندل سي، نه د انسان د عزت او شرف دپاره، د مسلمانانو اصلي عزت په اسلام او تقوٰی سره دی نه په وطن او قومیت سره.

خو سبحان الله! شیطان ؤ چې په دغه لحظه کې یې پر دوی دغه تاثیر وکړی او رسول الله ﷺ و فرمایل: «دَعُوها فَاِنَّها مُنتِنَةٌ» پرېږدی دغه د جاهلیت کار پرېږدی دا بد بویه کار دی نتیجه یې بده ده، دغه قومیت او قوم پرستي پرېږدی، دا چې یو څوک د خپل قوم سړئ د قومیت په نامه په ناروا او باطلو کارو کې ځان ته نژدې کوي یا یې مرسته او کومک کوي دا کار مه کوی، بلکه مسلمانان ټول سره ورونه دي، نو مسلمانان آرام سوه او هر یو پر خپل طرف رهي سو.

عبدالله بن اُبئ رئیس المنافقین هم دغه د بني مصطلق په غزاء کې د مسلمانانو په لښکر کې موجود ؤ او دئ په داسي یوه موضوع پسي ګرځېدی چې د هغې په واسطه د مسلمانانو په منځ کې اختلاف او تفرقه جوړه کړي.

مګر په دغه وخت کې چې د جهجاه او سِنان په منځ کې اختلاف پېښ سو د اُبئ زوی نه ؤ موجود، او بیا په وروسته کې دغه خبر ده ته و ویل سو: چې داسي او داسي پېښه سوه، نو د اُبئ بن سلول زوی هغو کسانو ته چې د ده سره موجود وه او ټول هم منافقان وه یوه د شر او منافقت خبره وکړه، که څه هم په دغه وخت کې چې ده دغه خبره کول ټول حاضر کسان منافقان وه، خو بیا هم هلته یو ځوان هلک ناست ؤ چې عمر یې (١٦) کاله یا تر دغه هم کم ؤ، دغه ځوان: زید بن أرقم نومېدی او واقعي مسلمان ؤ، په دغه مجلس کې فقط دغه یو نفر واقعي مسلمان موجود ؤ او نور ټول حاضر کسان منافقان او د اُبئ د زوی ډله وه.

نو کله چې عبدالله منافق ته دغه د جهجاه او سنان د مخالفت او جګړې خبر و ویل سو ده یوه ډېره بده خبره وکړه، ویل: آیا مهاجرینو داسي وکړه؟ موږ یې په

خپل وطن کې و شړلو او پر موږ غالبه سوه؟ زموږ په ملک او ښار کې یې زموږ څخه بد راځي؟ زموږ پر احسانو یې سترګې پټې کړې؟ په والله زموږ او د دغو وږو قریشو مثال داسې دی لکه هغه پخوا چې ویل سوي دي او وایي:

{سپئ دي چاغ کړه چې و دي داړي}

دا ډیر بد مثال ؤ او بیا یې نور هم پسې و ویل: په والله که موږ بیرته مدینې ته ولاړو هغه عزتمن خلک به هغه ذلیل خلک څني وباسي، چې د دغې خبرې مقصد او معنٰی یې دا ده: موږ اهل مدینه چې د عزت خاوندان یو او دغه مهاجرین چې ذلیله قوم دی، کله چې مدینې ته بیرته ولاړسو نو به دوی له مدینې منورې څخه وباسو.

بیا یې هغو ناستو کسانو ته وکتل او ویل: تاسې یاست چې په خپلو ځانو مو دغه وکړه تاسې په خپل وطن کې ځای ورکړی، تاسې خپل مالونه ور سره تقسیم کړه، په والله که تاسې دغه خپله مرسته د دوی څخه منعه کړی دغه مهاجرین به وږي او فقیران سي او زموږ ملک به پرېږدي، د عبدالله بن أبيّ منافق مقصد دا ؤ: چې تاسې د مهاجرینو سره هیڅ مرسته مه کوی، مه مالونه ورکوی مه کارونه، مهاجرین به وږي سي او مدینه منوره به پرېږدي.

لکه څرنګه چې د مخه مو درته و ویل: په دغه مجلس کې یو نفر موجود ؤ چې هغه زید بن أرقم ؤ او واقعي مسلمان ؤ، د ده ایمان دغه قسم خبري نه قبلولې چې پر رسول الله ﷺ او مسلمانانو دي وسي، نو یې خپل اکا ته دغه بیان وکړی او اکا یې دغه حال رسول الله ﷺ ته ورساوه.

په دغه وخت کې چې رسول الله ﷺ ته دغه حال ویل کېدی حضرت عمر فاروق رضي الله عنه هم د رسول الله ﷺ سره ناست ؤ او رسول الله ﷺ ته یې و ویل: یا رسولَ الله! عُباد بن بشر امر کړه چې د أبيّ زوی و وژني دا منافق دی.

رسول الله ﷺ و فرمایل: یا عمر! آیا دا ستا خوښه ده چې خلک بیا خبري کوي او وایي: محمّد خپل اصحاب وژني؟ مګر د کوچ کولو رغ وکړه، یعني: خلک په باربدلو سره امر کړه، رسول الله ﷺ ته دغه د أبيّ د زوی د خبرو حال په داسې وخت کې ورسېدی چې هغه وخت د لښکر د بارَوُلو او کوچ کولو وخت نه ؤ شپه وه،

خو بیا هم رسول الله ﷺ امر وکړی چي در بار سی، دا ځکه که خلک دلته پاته وي دغه د أبئ د زوی خبري نشرېږي او د مسلمانانو تر غوږو ور رسیږي، نو خود په نتیجه کي لویه فتنه جوړیږي، مګر که خلک په بل کار مشغوله سي او ستړي سي دا خبره پټه پاته کیږي او فتنه خاموشه کیږي، نو ځکه رسول الله ﷺ په کوچ او بارېدلو سره امر وکړی، لښکر هم دبارېدلو په کار مشغوله سو او حرکت یې وکړی.

څرنګه چي دغه وخت د بارېدلو وخت نه ؤ او د مسلمانانو هم دا عادت نه ؤ چي په دغسي وخت کي بار سي خو نن داسي بې وخته بار سوه او رهي سوه نو أسید بن حُضیر رضی الله عنه چي د انصارو د مشرانو څخه ؤ په تعجب کي سو چي دا وخت او بارېدل؟ پوه سو چي یوه موضوع سته، چابک سو او په لښکر کي یې ځان و رسول الله ﷺ ته ورساوه، ویل: یا رسولَ الله! موږ داسي وخت رابار سوو چي تر دې د مخه پر دغسي وخت نه بارېدلو؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: آیا تا ته هغه خبره نه ده در رسېدلې چي عبدالله بن أبئ کړې ده؟ أسید رضی الله عنه و ویل: یا، یا رسولَ الله! هغه څه ویلي دي؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: د هغه داسي إراده ده چي مدینې منورې ته ولاړ سي هغه عزتمن خلک به د مدینې منورې څخه هغه ذلیله خلک باسي.

أسید رضی الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! که دي خوښه وي ته هغه څوک یې چي دئ به باسې په والله دئ ذلیله دی او ته عزتمن یې او بیا أسید رضی الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! د ده سره نرمي کوه په والله، الله جل جلاله ته په داسي وخت کي موږته را وستلې چي د ده قوم د ده د تاج دپاره مَریاني سره یو ځای کولې او دئ داسي فکر کوي چي د ده پاچهي تا څني واخیستل.

اوس خو لښکر تګ کوي مګر بیا هم هغه د أبئ د زوی خبر کرار کرار په مسلمانانو کي نشرېدی او رسول الله ﷺ د دې دپاره چي په خلکو کي فتنه جوړه نه سي امر وکړی چي تګ ته دوام ورکړی، دغه ټوله ورځ یې تر ماښامه په لښکر تګ وکړی بېله لمانځه بل د هیڅ شي دپاره نه درېږي، شپه یې هم تر سهاره په تګ پر تېره کړه، په دغه سبا ورځ هم پسي رهي دي ترڅو چي لمر ډېر په عذاب کړه، نو رسول الله ﷺ د لښکر په اړولو امر وکړی یعني: اوس د استراحت دپاره واړوی.

خلک مځکي ته لا نه وه رسېدلي چي د ډېري سترېا په سبب ټول بيده سوه او رسول الله ﷺ دا کار د دې دپاره وکړی چي خلک د سترېا او د خوب په سبب د خبرو کولو دپاره وخت نه کړي پيدا.

اوس چي د اُبیٔ زوی منافق په دې خبر سو چي زيد بن أرقم و رسول الله ﷺ ته د ده خبري رسولي دي نو رسول الله ﷺ ته ورغلی او په الله سره قسمونه يادوي چي دغه خبري چي تا ته ويلي سوي دي ما هيڅکله نه دي کړي او ځيني انصار چي هلته حاضر وه هغو هم و ويل: يا رسولَ الله! ښايي دغه هلک په خبرو کي خطا وتلی وي او هغه خبري يې نه وي په ياد کومي چي عبدالله بن اُبیٔ کړي دي، يعني ممکن دغه زيد بن أرقم درواغ ويلي وي، رسول الله ﷺ هم د منافق عبدالله خبري او قسمونه ومنل.

زيد بن أرقم رضي الله عنه وايي: زه دومره غمجن سوم چي د دغه په مثل هيڅ وخت نه وم غمجن سوی، ځکه د مسلمانانو په منځ کي په درواغو سره معرفي يا مشهوره سو نو وايي: د خپله ځايه او خېمې څخه نه را وتلم، تر څو چي الله عزوجل د المنافقون په سورة کي ډېر آياتونه نازل کړه او دغه منافقان يې رسوا کړه، الله جل جلاله د سورةُ المنافقون په (۷، ۸) نمبر آياتو کي فرمايي:

﴿هُمُ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُواْ عَلَىٰ مَنۡ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّواْۗ﴾.

ژباړه: دغه منافقان هغه کسان دي چي خپلو ملګرو ته وايي: نفقه او خپل مالونه هغو کسانو ته مه ورکوی چي د رسول الله ﷺ سره دي (چي هغه! هغه غريب مهاجرين دي) دا د دې دپاره چي دغه د رسول الله ﷺ ملګري سره متفرق سي، سره وپاشل سي، يوې او بلي خوا ته ولاړ سي. مګر الله جل جلاله پسي فرمايي:

﴿وَلِلَّهِ خَزَآئِنُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَلَٰكِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ لَا يَفۡقَهُونَ ۝٧﴾.

خو د آسمانو او مځکي خزانې خاص الله لره دي مګر منافقان د الله په رزاقيت نه پوهيږي.

دغه احمقان او ناپوه منافقان په دغه هم نه پوهيږي چي د ټولو مځکو او آسمانو خزانې د الله جل جلاله په اختيار کي دي او الله جل جلاله يې مالک دی، رزّاق او رازِق دیٔ عزوجل دی، دا چي هر څوک مال لري هغه ته الله جل جلاله ور کړی دی خو غريبان يې هم ورې

نه دي پرې ابښي.

﴿يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَآ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ ٱلْأَعَزُّ مِنْهَا ٱلْأَذَلَّ﴾.

منافقان وايي: كه چيري مونږ بيرته مديني منورې ته ولاړسو نو خامخا به هغه ډېر عزتمن خلک (چي کافران او منافقان دي) د دوی په قول! دغه ډېر خوار او ذليله خلک (چي مومنان او مهاجرين دي) د مدينې څخه باسو، مګر الله جل جلاله فرمايي:

﴿وَلِلَّهِ ٱلْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾.

يعني: عزت خاص الله لره دی او رسول الله لره دی او مومنانو لره دی مګر منافقان د ربُ العزت په عزت نه پوهيږي.

زيد بن أرقم رضي الله عنه وايي: رسول الله ﷺ ما ته يو څوک را ولېږی، زه چي ورغلم دغه آياتونه يې را ته تلاوت کړه او وې فرمايل: الله جل جلاله ستا تصديق وکړی او رسول الله ﷺ د نورو مسلمانانو په حضور د زيد بن أرقم رضي الله عنه غوږ ونيوی او وې فرمايل: دا هغه څوک دی چي الله جل جلاله د ده غوږ او د ده اوريدل سوي خبري تصديق کړې، يعني: دئ دروغ نه وايي رب عزوجل يې تصديق وکړی، دغه خبر عبدالله بن عبدالله بن أبئ ته ورسېدی.

ورونو! دغه رئيس المنافقين عبدالله بن أبئ يو زوی درلودی چي د هغه نوم هم عبدالله ؤ، دغه عبدالله رضي الله عنه چي د منافق عبدالله زوی ؤ صالح او صادقه مسلمان ؤ او د رسول الله ﷺ د جليل القدره اصحابو څخه دی، بلکه د هغو کسانو څخه دی چي وحي يې ليکلې، دئ رضي الله عنه د پلار د دغو ټولو کارو څخه بري او بېزاره ؤ.

دغه عبدالله چي په دغه واقعه خبر سو نو رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا رسولَ الله! زه خبر سوم چي تا زما د پلار د وژلو إراده کړې ده، که ته دا کار کوې پر ما امر وکړه په والله سر به يې درته راوړم، زه پر دې بېرېږم چي ته به بيله ما بل څوک په دغه کار امر کړې او بيا به ما نفس او شيطان نه پرېږدي چي د پلار قاتل مي دي د خلکو په منځ کي ژوندئ ګرځي او بيا به زما څخه هغه زما د پلار قاتل و وژل سي، نو به مي مسلمان د کافر په عوض او بدل کي وژلی وي او اور ته به داخل سم، نو که ته غواړې چي دئ و وژنې د ده په وژلو سره ما امر کړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا،

وژنم یې نه، بلکه نرمي او مهرباني ور سره کوم ترڅو پوري چې زموږ سره پاته وي ښه ملګرتیا ور سره کوم او بیا دغه عبدالله رضي الله عنه د خپل منافق پلار عبدالله بن اُبیّ په لار کې و دریدی او د هغه پر ځیګر یې توره ورکښېښوول ویل: والله وژنم دې ته به مدینې ته نه سې را ځخه داخل او نه به دې مدینې ته پریږدم ترڅو چې رسول الله ﷺ اجازه نه وي درته کړې او دا اقرار و نه کړې چې ته ذلیل یې او محمّد ﷺ عزیز او عزتمن دی.

کله چې منافق عبدالله ولیدل چې زوی یې جدّي دی دغه خبره په رشتیا ورته کوي او د ده د وژلو قصد یې کړی دی نو ځای پر ځای و دریدی او حرکت نه کوي څو رسول الله ﷺ ته خبر و رسېدی چې عبدالله خپل پلار نه پرېږدي چې ستا بې اجازې د مدینې منورې پر طرف ولاړ سي، بیا نو رسول الله ﷺ حال ور ولېږی چې ما عبدالله بن اُبیّ ته اجازه کړې ده چې مدینې منورې ته داخل سي، د رسول الله ﷺ د دغه امر او اجازې په سبب عبدالله رضي الله عنه خپل منافق پلار عبدالله بن اُبیّ پرېښاوه چې د مدینې منورې طرف ته د لښکره سره رهي وي او دغه خبر په ټول لښکر کې نشر سو چې منافق عبدالله بن اُبیّ دغسې ویلي وه او بیا خپل زوی نه پرېښاوه چې مدینې ته داخل سي، نو خود د دغه منافق حقد او حسد، عناد او عداوت نور هم ډیر او زیات سوه چې د هغه په سبب یې یوه بله خطرناکه واقعه او حادثه په وجود راوړل چې هغه د (إفک) یا د لویو دروغو خطرناکه واقعه ده، د (إفک) واقعه چې عبدالله بن ابیّ منافق یې مؤسس او جوړوونکی دی په داسې ډول سره وه:

د إفک یا لویو دروغو حادثه

د رسول الله ﷺ دا عادت ؤ چې کله به په سفر تلی او غوښتل به یې چې په دغه سفر کې د خپلو ازواجو مطهراتو ځخه یو څوک ور سره بوزي، نو به یې د هغو په منځ کې قرعه کشي کول او د اُمهات المؤمنین ځخه چې به د هر چا نوم را وختی هغه زوجه یې ور سره بېول، د بني مصطلق په غزاء کې حضرت عائشه رضي الله عنها د هغې قُرعه کشی په اساس د رسول الله ﷺ ملګرې وه او په دغه وخت کې د الله جل جلاله له طرفه د مسلمانو ښځو دپاره په حجاب سره امر نازل سوی ؤ، نو په دغه سفر کې د عائشه الصّدّیقه رضي الله عنها

دپاره یوه کجاوه وه چي دا ﷺ به په هغه کي کښېنستل او بیا به هغه کجاوه پر اوښ اېښوول کېده، پر کجاوه به پردې ځړېدلې دا به نه معلومېده چي په کجاوه کي څوک سته که یا؟ او د دغي کجاوې دپاره مؤظف نفر وه چي د لښکر د اړولو په وخت کي به یې کجاوه کښته کول او د لښکر د بارېدلو په وخت کي به یې کجاوه پر اوښ باروله، بیا به یې اوښ د قافلې د اوښانو سره یو ځای او رهي کړی.

کله چي دغه عبدالله بن اُبیّ رئیس المنافقین د هغه خپلو خبرو په واسطه ذلیل او شرمنده سو نور یې هم حسد او عناد زیات سو، د الله جل جلاله قدرت دی د عبدالله منافق تر ذلیله کېدلو وروسته چي بیا قافلې نژدې و مدینې منورې ته واړول، د حضرت عائشې رضي الله عنها کجاوه هم کښته سوه او بیا د قافلې تر بارېدلو د مخه حضرت عائشه الصّدّیقه رضي الله عنها د اوداسه د ضرورت دپاره د لښکر څخه څه لیري ولاړل، البته داسي ځای ته چي د لښکره څخه ګوښه ؤ چي نه هغه ځای د لښکر خلکو لیدی او نه له هغه ځایه لښکر معلومېدی، تر ضرورت وروسته بیرته د لښکر ځای ته راغله خو دلته چي یې وکتل هغه د غاړې امېل یې نه ؤ هغه د اوداسه په ځای کي شکېدلی ؤ، نو دا رضي الله عنها بیرته و هغه ځای ته ورغله چي هغه ورک سوی امېل پیدا کړي، دغه امېل د (جَزعِ ظَفار) څخه جوړ سوی ؤ، جَزع په عربي کي و مریو او ملغلرو ته وایي او ظَفار په یمن کي د یوه ځای نوم دی، یعني دغه امېل د یمني ملغلرو یا مریو څخه جوړ سوی ؤ، چي البته په هغه وخت کي یې قیمت او ارزښت هم درلودی، پردې سر بېره دغه امېل د دې هم نه ؤ بلکه دې رضي الله عنها د خپلي خور څخه په عاریت اخیستی ؤ، نو دا رضي الله عنها د هغه امېل په پیدا کولو پسي سرګردانه وه او په هغه پسي ګرځېدل چي دلته لښکر کوچ وکړی او بار سو.

هغه مؤظف کسان چي د حضرت عائشې رضي الله عنها کجاوه یې پر اوښ بارول هغو کجاوه بار کړه او دا یې خیال ؤ چي دا رضي الله عنها په خپله کجاوه کي موجوده ده، ځرنګه چي حضرت عائشه رضي الله عنها په عمر لږ او کمه وه او په بدن هم ډنګره وه، تاسي ته خو د مسلمانانو د غریبۍ او مسکنت حالات د مخه بیان سوي دي چي په نس هم نه وه ماړه نو چاغښت د کومي خوا ؤ، نو د دغه لږ عمر او ډنګرتیا په سبب هغه کسان چي د کجاوې د بارولو مؤظف وه په دغه هم نه سوه پوه چي کجاوه خالي ده او بار یې کړه،

همدارنګه هغه نفر چي د کجاوې په بارولو کي يې مرسته کول که يو يا دوه نفره واى د کجاوې خالي والى به يې حس کړى واى مګر هغه نفر هم زيات وه دا يې نه کړه حس چي په کجاوه کي څوک نسته، کجاوه بار سوه او لښکر رهي سو، کله چي حضرت عائشې رضي الله عنها خپل امېل پيدا کړى او بيرته راغله لښکر تللى ؤ، دې رضي الله عنها قصد وکړى چي دا بايد پر دغه ځاى پاته سي او هر وخت چي لښکر پوه سي چي دا نسته بيرته و دغه ځاى ته پسي را ګرځي، عائشه رضي الله عنها وايي: زه دالته په انتظار کښېنستم چي خوب راباندي غالبه سو او بيده سوم. (دا نو دلته بيده پرېږده)

د رسول الله ﷺ عادت ؤ چي همېشه به يې د قافلې يا لښکر تر شا يو نفر پرېښاوه چي دغه نفر به تر قافلې ښه وروسته پسي ور رهي ؤ او د قافلې ترشا به يې اړول، د دغه نفر وظيفه دا وه چي د قافلې څخه به هر شئ پر منزل يا پر لاري پاته سوى ؤ يابه لوېدلى ؤ يا به يې هېر سوى ؤ هغه شئ به يې ور سره اخيستى، په دغه ورځ او په دغه وخت کي دغه مؤظف نفر صفوان بن مُعَطّل رضي الله عنه ؤ او د قافلې تر شا را رهي دى څکه هغه بيا د قافلې تر شا او ډېر وروسته آرام کړى ؤ، صفوان وليده چي د قافلې څخه يو شئ پاته دى کله چي ور نژدې سو وې ليده چي هغه پاته شئ نه دى بلکه انسان دى کله چي ور نژدې سو هغه ام المؤمنين حضرت عائشه رضي الله عنها ده او بيده ده، وې پېژندل څکه د حجاب تر امر د مخه يې ليدلې وه او پېژندل يې، نو صفوان په لوړ آواز وويل:

﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيۡهِ رَٰجِعُونَ﴾

حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: په دغه استرجاع را ويښه سوم او صفوان و ويل: يا عائشه! الله دي درباندي ورحمېږي ولي پاته سوې يې؟ حضرت عائشې رضي الله عنها جواب ور نه کړى، وايي: را ويښه سوم خو د ده د پوښتني جواب مي ور نه کړى او صفوان رضي الله عنه و ويل: لَاحَولَ ولاقوّةَ إلاّ بِالله، حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: ما تر ده شريف او با عزته نه دى ليدلى، اوښ يې را وستى هغه يې چوک کړى او دئ په خپله ليري ولاړى او ويل: سپره سه يَرحَمُکَ الله.

صفوان رضي الله عنه د دې دپاره ليري ولاړى چي دغه د اوښ د سپرېدلو وخت او حالت هم و نه ويني، وايي: کله چي زه سپره سوم نو راغلى او اوښ يې رهي کړى او ډېر تېز تګ يې کاوه څو په لښکر پسي ور ورسېدى.

دغه واقعه تر دغه ځایه پورې عادي او طبیعي واقعه ده، د صحراء او قافلو په ژوند کې داسې شیان هم پېښېدل او هم ډېر پېښ سوي وه، خلک پاک او عفیف، امین او ایمانداره وه، حتّٰی د کفر او جاهلیت په زمانه کې تعفف او پاکي د عربو عادت ؤ، نو هیڅا په دې واقعه کې نه چرت واهه او نه یې په زړه کې څه ور ګرځېدل خاصتاً بیا صحابهٔ کرام ﷺ اجمعین چې د رسول الله ﷺ سره یې داسې ژوند کاوه لکه د ده ﷺ اولاد، رسول الله ﷺ یې لکه پلار او ازواج مطهرات یې لکه میندې او بیا خاصتاً صفوان ﷺ چې په دین او عبادت، حیاء او پاکي سره مشهوره ؤ، نو دا یوه عادي او د نظره وتلې واقعه وه چې پېښه سوه، هیڅا هم سر نه په وګرځاوه ځکه دا یوه داسې عادي او معمولي واقعه وه چې مثل یې ډېر ځله پېښ سوی ؤ.

مګر هلته یو د حسد مار وهلی موجود ؤ چې د بغض او عناد، حقد او حسد زهر یې په بدن کې ایشېدل او د رب ﷻ شخه یې یو څوک غوښتی چې دغه خپل زهر پر توی کړي چې هغه د اُبيّ زوی رئیس المنافقین ؤ او دغه د حضرت عائشې ﷺ د پاته کېدلو واقعه ډېر ژر د اُبيّ د زوی تر بې عزته کېدلو وروسته پېښه سوه.

څرنګه چې د اُبيّ زوی یوازې دا نه چې منافق ؤ بلکه د منافقانو استاد او معلم هم ؤ او زړه یې د هغه بې عزتۍ په سبب په بغض او عناد هم ډک ؤ او دلته صفوان بن مُعَطّل ﷺ لښکر ته را ورسېدی او زموږ مور حضرت عائشه ﷺ پر اوښ سپره ور سره ده، نو دغه عبدالله بن اُبيّ رئیس المنافقین ډېره خبیثه او معنٰی درلودونکې جمله و ویل، ویل: ستاسې د ملګرې ښځه د صفوان سره؟ والله نه دئ له دې شخه خلاص سوی دی، نه دا د ده شخه (العیاذ بالله) دا د افک او لویو درواغو خبره ده، دغه خبیثه جمله د خبیثې خولې شخه د اُم المؤمنین حضرت عائشه الصدّیقه ﷺ پر شرف طعن ؤ.

د اُبيّ زوی منافق دغومره و ویل، مګر دا خبره د ده د خولې شخه بلې خولې ته او د هغې شخه بیا بلې ته نقلېدل، لکه څرنګه چې د ضعیف النّفسه خلکو عادت دی چې د یوه کارګه شخه سل کارګان جوړوي هر یوه پر دغه جمله د خپلې بیعقلتیا او بد بختۍ پر اندازه زیاتوب کاوه، په خپله عبدالله بن اُبيّ منافق په پوښر پېچلې معنا داره خبره وکړه چې د بدو الفاظو صراحت نه ؤ پکښې موجود، مګر په دغه حالت کې چې

له یوه ځخه و بل ته نقلېدل خبره په صریح او واضحه الفاظو بیانېدل، چې دا هغه إفک دی چې الله جل جلاله په سورة النور کې ذکر کړی دی (إفک) و هغو لویو درواغو ته ویل کیږي چې په انتهایي درجه کې له حقیقته ځخه لیري وي.

حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: زه په هیڅ نه وم خبره او نه چا څه راته ویل، خو کله چې دا رضي الله عنها له غه سفره بیرته مدېنې منورې ته راغله او د رسول الله ﷺ کور ته ورغله سمدستي ناروغه سوه، فقط د بني مصطلق ځخه رارسېدل وه چې ډیره شدیده ناروغه سوه او دغه ناروغي یې تر شلو ورځو زیاته ور سره وه، دا رضي الله عنها په هغو خبرو چې د دې په باره کې د خلکو په منځ کې نشرېږي د خپلي ناروغۍ په سبب هیڅ نه ده خبره.

حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: ما په ټولو حالاتو کې هیڅ تغیر نه لیدی، ټول ژوند پر خپل پخواني حالت ؤ صرف دومره فرق مي حساوه چې رسول الله ﷺ هغه پخوانۍ مهرباني نه را سره درلودل، دا ځکه چې رسول الله ﷺ د دغه خبر په نشرېدلو سره دنه په زړه کې ډېر خواشیني ؤ او په ښکاره سره یې ما ته هم څه نه ویل.

په پخوا کې یې عادت ؤ چې زما سره به یې نرمي او پستې خبري کولې خاصتاً په هغه وخت کې چې زه به ناروغه وم، مګر دا وار یې هغه پخوانۍ مهرباني نه را سره درلودل، ځرنګه چې زما د ناروغۍ په سبب زما مور هم را سره وه رسول الله ﷺ چې به کورته راغلی فقط دومره به یې و ویل: څه حال یې دی؟ ځنګه ده؟ (کیفَ تِیکُم) تر دغه زیات یې نورڅه نه ویل، خیر زه دغه د ناروغۍ په حالت کې وم او په هیڅ نه وم خبره چې خلک څه وایي او څه پېښه ده څو ناروغي مي څه سپکه سوه، نو یوه شپه د اُم مسطح سره د آداء حاجت دپاره مناصع ته و وتم، مناصع د یو ځای نوم دی چې اهل بیت کرام به د حاجت د رفعه کولو دپاره دغه ځای ته ورتله.

تاسي ته معلومه ده چې پخوا دنه په کوروکي دغسي ځایونه نه وه لکه نن ورځ چې په هر کور کي د ضرورت د رفعه کولو دپاره ځایونه سته چې څوک حمام، څوک مکان، څوک بیت الخلاء یا کناراب ورته وایي، په پخوا کي دغه ځایونه په کوروکي نه وه موجود او د کور انسانان به دباندي وتل هغه هم د کورو ځخه لیري (*او ښځي به د شپې وتلې*) نو حضرت عائشه رضي الله عنها د ضرورت دپاره د اُم مسطح سره دباندي و وتل

(د دغې ښځې زوی مسطح بن أبي مسطح د هغو کسانو څخه دی چې د إفک په موضوع کې یې په صراحت سره خبرې کړې دي او واضحه الفاظ یې ویلي دي)
هلته پر لارې د مسطح د مور پښه په خپلو کالو کې بنده سوه او پر مخې غځاره سوه، نو د مسطح مور و ویل: الله دې مسطح هلاک کړي، یا الله دې مسطح ذلیله کړي، حضرت عائشې رضي الله عنها ورته و ویل: دا دې بده خبره وکړه ته داسې سړي ته ښرا کوې؟ چې هغه د رسول الله ﷺ ملګری دی او بدر ته هم حاضر سوی دی.

مسطح رضي الله عنه د هغه کسانو څخه دی چې په بدر کې یې اشتراک کړی دی او د هغو درجه خو تاسې ته معلومه ده، مګر شیطان (أعوذُ بالله منهُ) چې پر چا غالبه سي هر کار په کوي، د مسطح مور په تعجب کې سوه چې عائشه رضي الله عنها څنګه د هغه دفاع کوي، نو د مسطح مور ورته و ویل: اې خورې ته نه یې خبره چې هغه ستا په باره کې څه وایي؟ دې ویل یا، څه وایي؟ د مسطح مور هغه د إفک د خلکو په خبرو خبره کړه.

حضرت عائشه رضي الله عنها چې په هیڅ نه وه خبره اوس أم مسطح ټول بیان ورته وکړی چې د مسلمانانو په منځ کې څه پېښه ده، حضرت عائشه الصّدّیقه رضي الله عنها وایي: په هیڅ نه وم خبره! ناروغه او بې خبره وم، نو وایي: والله له ډېره غمه د هغه خپل ضرورت دپاره نه تلای سوای او نه ولاړم، بیرته کور ته راغلم او دومره مې وژړل چې د ډېرې ژړا په سبب قریبه وه چې سینه مې وچوي.

ورونو! د اسلام د دښمنانو دسیسو او بې ځایه تبلیغاتو ته متوجه سئ: د هغه وخته څخه تر اوسه پورې قسم قسم تهمتونه او بهتانونه وایي، حتّی زموږ مسلمانانو مور ام المؤمنین حضرت عائشه الصّدّیقه رضي الله عنها یې په دغه درد او غم اخته او مبتلا کړه، دا هم د اسلام د دښمنانو یوه دسیسه وه، نو حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: پر هغه خپله ناروغي مې یو بل تشویشي او عصبي مرض هم زیات سو، کله چې رسول الله ﷺ کور ته راغلی ما ورته و ویل: اجازه راکوې چې دغه ناروغي د پلار په کور کې تېره کړم؟ اصلاً زما مقصد دا وُ چې د هغو څخه د دغه خبر په باره کې معلومات وکړم، رسول الله ﷺ اجازه راکړه او زه د رسول الله ﷺ له کوره د خپل پلار ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه کور ته ولاړم او هلته مې د خپلې مور څخه پوښتنه وکړه چې اې مورې! دغه خلک څه وایي؟

مور مي را ته و ويل: لوري دا موضوع پر ځان سپکه کړه په والله داسي ښځه نسته چي هغه دي پر خپل خاوند ګرانه وي او بُني دي هم و لري چي پر هغې دي خبري و نه سي، دا يې د مور له طرفه تسلّي وه.

اوس نو په دغه وخت کي خبر نور هم نشريږي او خلک خبري کوي، د الله جل جلاله له طرفه هم وحيِ نه نازليږي، وحيِ قطعه دي، په دغه ټوله موده کي جبريل عليه السلام و رسول الله ﷺ ته نه راغلی، په دې کي هم الٰهي حکمت ؤ، مسلمانانو ته عبرت او لار ښوونه وه چي دغسي خبري بايد و نه کړي، يو پر بل يې بايد د ښو ګمان وي.

کله چي رسول الله ﷺ دا حال وليدی چي خبر نور هم نشريږي خلک دا موضوع نه هېروي بلکه پر دغسي خبرو نور هم جرئت کوي او د خلکو خبري هم نه-سي ردولای ځکه کوم ښکاره دليل نه لري او وحيِ هم نه ورته راځي، نو نه ورته معلومېده چي د دغي موضوع په مقابل کي څه وکړي؟ يوه ورځ يې خلک سره راټول کړه او رسول الله ﷺ منبر ته وختی په خطبه ويلو يې شروع وکړه، د خبرو په جمله کي يې دا هم و ويل: څه سبب دی چي ځيني خلک ما په خپله کورنۍ کي آزاروي؟ او قسم په الله چي ما په دوی کي (يعني: په خپل اهل کي) بېله خيره بل څه نه دي ليدلي او دا خبره هم په يوه داسي سړي پوري تړي چي هغه زما د اصحابو څخه دی، په والله ما د هغه څخه بېله خيره او ښو اخلاقو بل شئ نه دی ليدلی او هيڅ وخت زما د کورو څخه يوه کور ته نه دی ننوتلی مګر زما سره، يعني: هيڅ وخت بېله ما يوازي دئ زما کور ته نه دی ورغلی او دا امکان نه لري چي زما په حضور دي داسي شئ پېښ سي، دلته نو اُسيد بن حُضير رضي الله عنه چي د اُوس د قبيلې مشر او رئيس ؤ ولاړ سو.

دا خو درته معلومه ده چي د إفک د مسئلې مؤسس او جوړوونکی عبدالله بن اُبيّ منافق ؤ او هغه د خزرج د قبيلې ؤ او اُسيد بن حُضير رضي الله عنه د اُوس د قبيلې مشر دی، کله چي سعد بن معاذ رضي الله عنه وفات او شهيد سو اُسيد رضي الله عنه د اُوس د قبيلې مشر و ټاکل سو.

نو اُسيد رضي الله عنه ولاړ سو او ويل: يا رسولَ الله! دغه سړئ چي تا آزاروي که د اُوس د قبيلې څخه وي مور يې چاره کوو او که چيري زموږ د ورونو د خزرج د قبيلې څخه وي ته امر را ته وکړه قسم په الله دغه سړئ د دې لائق دی چي غاړه يې په توره

ووهل سي، يعني: هغه څوک چي ستا په شرف کي خبري کوي هغه باید ووژل سي.

د اُسید رضي الله عنه د خبرو په مقابل کي سعد بن عُباده رضي الله عنه چي د خزرج د قبيلې رئیس ؤ ولاړ سو او ویل والله ته دروغ وایې هیڅ وخت یې غاړه نه پرې کېږي په والله تا دغه خبره نه کول مګر ته پوهېږي چي دغه نفر د خزرج څخه دی (*ځکه ټولو خلکو ته دا معلومه وه چي د دغي خبري تر شا عبدالله بن اُبئ رئیس المنافقين ولاړ دی*) نو ویل: که چیري دغه نفر ستا د قوم يعني: أوس څخه وای بیا دي دغه خبره نه کول، دوهم وار بیا اُسید رضي الله عنه ولاړ سو او د سعد بن عُباده رضي الله عنه په جواب کي یې وویل: قسم په الله ته دروغ وایې ته منافق یې او د منافقانو دفاع کوې، اوس په خپله د صحابهٔ کرامو په منځ کي فتنه جوړېږي، دا هغه د انصارو د قبیلو مشران دي.

ښه متوجه سي: دغه فتنه د دوی منځ ته څنګه راغله؟ او چا را وړل؟ د منافق عبدالله د تبليغاتو اثر او تاثیر تر کومه ځایه ورسېدی؟ کله چي رسول الله ﷺ دغه حال او دغه فتنه ولیدل، صحابهٔ کرام یې په بیرته تللو امر کړه او دئ ﷺ له منبره را کښته سو.

رسول الله ﷺ غوښته چي د وی سره مشوره وکړي او دغه خبره پای ته ورسیږي خو هغه خبره نوره هم تر داسي اندازې اوږده او توده سوه چي د انصارو په منځ کي یې د شر پېښېدلو امکانات منځ ته رواړل، قریبه وه چي د مسلمانانو په منځ کي شر پېښ سي، اوس رسول الله ﷺ فکر کوي چي څه باید وکړي؟ نو یې ده ﷺ ته هغه نژدې نفر چي د اهل بیت څخه وه را وغوښتل چي یو یې اُسامه بن زید رضي الله عنه ؤ، ځکه د اسامه پلار زید بن الحارثه رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د زوی په درجه کي ؤ، یو خو د رسول الله ﷺ په کور کي لوی سوی او تربیه سوی ؤ او بل یې تر اسلام د مخه په زوی واله نیولی ؤ، نو اسامه بن زید رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د کور سړئ ؤ او پر رسول الله ﷺ ډېر ګران هم ؤ او پوره باور یې په درلودی او بل یې حضرت علي رضي الله عنه را وغوښتی، دوی دوه یې سره یو ځای کړه او ویل: تاسي په دغه موضوع کي څه فکر کوی؟ دا څنګه حالات پيښ دي؟ اسامه بن زید رضي الله عنه ډېره واضحه او مستقیمه خبره وکړه ویل: یا رسولَ الله! تا ته خپل اهل ښه در معلوم دي او موږ هم ستا اهل پيژنو د هغو په باره کي بېله ښه والي بل هیڅ شئ موږ نه دی لیدلی، دغه خبري ټولي دروغ دي او پر

درواغو غوږ مه نیسه، د اسامه رضي الله عنه د ټولو خبرو مقصد دا ؤ: چي یا رسولَ الله! ته په دې خبرو هیڅ مه خواشینی کېږه او مه غوږ پر نیسه.

حضرت علي رضي الله عنه وویل: یا رسولَ الله! ښځي ډیري دي، یعني: که دلته تا ته کوم مشکل پېښ وي تا ته د دې سره ژوند کول ضروري او لازمي نه دی، مګر د عدل او انصاف په سبب د هغې خادمي او مینځي څخه معلومات او پوښتنه وکړه کومه چي د حضرت عائشې رضي الله عنها سره ژوند کوي ځکه خادمه همېشه د هغې سره حاضره او په تماس کي وي، که کوم شئ موجود وي هغه باید په خبره وي نو د هغې څخه پوښتنه وکړه هغه به حال درته و وایي، رسول الله ﷺ د حضرت عائشې رضي الله عنها خادمه چي بُریره نومېدل را وغوښتل او رسول الله ﷺ پوښتني ځني کوي.

هغې و ویل: والله بېله ښه والي مي بل شئ نه دی لیدلی قسم په الله چي هیڅ وخت مي بدي نه ده پکښي لیدلې، بیا نو حضرت علي رضي الله عنه ورولاړ سو د بُرَیرې په وهلو یې شروع وکړه او ویل: رسول الله ﷺ ته رشتیا و وایه، بُریره وایي: په والله ما هیڅ وخت بدي نه ده لیدلې مګر یوه ورځ ما اوړه خشته کړه او بیا مي دباندي یو کار درلودی ما غوښتل چي دباندي ولاړه سم نو مي عائشې رضي الله عنها ته و ویل: پر دغو اوړو پام او فکر کوه او زه ولاړم، دې هغه اوړه هېر کړي وه او پسونه راغله هغه اوړه یې وخوړل، په ټول عمر مي د عائشې څخه دغه یوه خطاء لیدلې ده بېله دغه په والله ما هیڅ بدي او شر نه دی پکښي لیدلی.

دلته نو نسبت و رسول الله ﷺ ته خبره پای ته ورسېدل، د هغه ﷺ په نېز قصه واضحه او روښانه سوه مګر خلک ډیري خبري کوي او دا خبري پر سړي تاثیر کوي او په خواشینی کیږي، دغه حالت نور هم دوام درلودی څو یو وخت رسول الله ﷺ د حضرت ابوبکر الصدیق رضي الله عنه کور ته ورغلی او حضرت عائشې رضي الله عنها ته یې د تقوٰی، دیانت او توبې خبري وکړې، حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: زه په تعجب کي سوم چي نور خلک خو پرېږده حتّٰی رسول الله ﷺ هم پر ما شک لري؟

رسول الله ﷺ ورته و ویل: یا عائشه! ستا په باره کي ما ته دغسي او دغسي ویل سوي دي که ته بري یې الله جل جلاله به هم تا بري کړي او که چیري یوه ګناه در څخه پېښه

سوې وي د الله جل جلاله څخه د مغفرت طلب وکړه او توبه ورته وکاږه، که یو انسان په خپله ګناه سره اعتراف وکړي او بیا الله جل جلاله ته توبه وباسي الله جل جلاله توّاب او رحیم دی د انسان توبه قبلوي، حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: کله چې رسول الله ﷺ دغه خبره راته وکړه له ډېره غمه او نا امیدیه مې په سترګو کې اوښکې وچې سوې، نو مې خپلې مور او خپل پلار ته وکتل-

ورونو! دا هغه اشده، سخته او مشکله مسئله او فتنه ده چې پر حضرت ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د ده په عمر کې تېره سوې ده، ځکه تعارض پر شرف سپکه مسئله نه ده.

تاسې پوهېږئ چې دغه یوه میاشت به پر ابوبکر الصدیق رضي الله عنه څنګه تېره سوې وي؟ خو بیا هم په دغه حساسه مرحله کې د صدّیق رضي الله عنه صدق او ایمان وځلېدی.

هغه داچې دغه د إفک په غمجنه موده کې هغه چې د صدّیق رضي الله عنه لور او زموږ مور حضرت عائشه رضي الله عنها په دغه لویو دروا‌غو سره متهمه وه یوه ورځ سهار حضرت ابوبکر الصدیق رضي الله عنه د خپل کور پر بام ناست ؤ او د قرآن مجید تلاوت یې کاوه په دغه وخت کې یې د کور د ننه څخه د خپلې لور حضرت عائشې رضي الله عنها او د هغې د مور ام رومان ژړا واورېدل د ده رضي الله عنه تر سترګو هم اوښکې راتوی سوې او وې ویل: والله دا داسې تهمت دی چې نه په جاهلیت کې راباندې ویل سوی دی نه په اسلام کې، او د دغه تر څه حالته سره سره یې پوره یوه میاشت د شرم او حیاء په سبب او د رسول الله ﷺ د عظمت په سبب په دغه باره کې د رسول الله ﷺ سره هیڅ خبره ونه کړه، که څه هم دغه موضوع د ده د لور موضوع وه او په ده رضي الله عنه پورې یې مستیقمه اړه او تعلق درلودی.

تاسې پوهېږئ چې دا داسې یو ښه عمل دی چې ښایي ډېر خلک د دغه کار اهمیت او لوی والي ته نه سي متوجه، دا د صدّیق اکبر صدق او صداقت ؤ.

- نو حضرت عائشې رضي الله عنها خپل پلار ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه او خپلې مور ته وکتل او ویل: آیا تاسې د رسول الله ﷺ جواب نه ورکوئ؟ جواب یې و وایاست دئ ﷺ وایي توبه وکاږه، دا داسې معنٰی لري لکه ما چې دغه کار کړی وي.

هغو و ویل: والله موږ نه پوهېږو چې څه و وایو؟ حتّٰی مور او پلار یې د خلکو د هغو ډېرو خبرو په سبب اوس چپ پاته سوه، ویل نه پوهیږو چې څه و وایو،

کله چي حضرت عائشې رضي الله عنها دا حال وليدی چي هيڅوک نسته چي د دې تصديق او دفاع وکړي او دا هم ډېره موده په بې خبري کي وه نه چا پوښتنه څني وکړه نه چا حال ورته و وايه، دفعتاً او ناڅاپه په دغسي موقف گرفتاره سوه نو يې رسول الله ﷺ ته و ويل: په والله زه پوهېږم چي تاسي دغه خبري تر داسي اندازې اورېدلي دي چي ستاسي په زړوکي يې قرار نيولی دی او تاسي د هغو خبرو تصديق کوی نوکه زه تاسي ته و وايم چي زه بري يم او الله شاهد دی چي زه بري يم، تاسي زما دغه خبره نه منی او که ما په يوه داسي شي سره اقرار وکړی چي الله شاهد دی چي زه د هغه څخه بري يم بيا يې تاسي منی يعني: که زه و وايم چي هو توبه مي ده، تاسي يې منی، حال دا چي دغه زما توبه درواغ ده، ځکه الله جل جلاله خبر دی چي زه بري يم او که زه انکار وکړم تاسي يې نه منی، چي تاسي هم پر ما شکمن سی نو به څوک زما خبره و مني؟ په والله زه د ځان او ستاسي دپاره بل مثال نه سم پيدا کولای بيله قوله څخه...دې رضي الله عنها کوښښ کاوه چي د يعقوب عليه السلام نوم ور په ياد کړي، خو له ډېري پرېشانيه، هغه درد او غمه څخه چي دې ته پېښ وه د يعقوب عليه السلام نوم يې هېر سو نو ويل: زه د خپل ځان او ستاسي دپاره بل مثال نه سم پيدا کولای بېله قوله څخه د ابو يوسُف، د يعقوب عليه السلام نوم يې نه سو ور په ياد نو يې ابو يوسُف و وايه، چي هغه به ويل:

﴿فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾﴾. [يوسف:١٨]

يعني: زما کار نو صبر جميل دی چي خلکو ته هيڅ شکايت و نه کړم او د دغه خبري د تحمل کولو او زغملو توفيق د الله څخه غواړم، بيا يې له دويه مخ واړاوه او پرېوتل، حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: ما خپل ځان تر دې کم او کښته باله چي زما په باره کي دي قرآن مجيد نازل سي مگر دا مي اميد وُ چي ښايي رسول الله ﷺ زما په باره کي خوب وويني او د هغه خوب په واسطه مي الله جل جلاله بري کړي، ځکه د انبياء عليهم السلام خوب حق دی، حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: په دغه وخت کي چي موږ سره ناست وُ او ما رسول الله ﷺ ته شا ور گرځولې وه جبريل عليه السلام راغلی او رسول الله ﷺ د وحيو په نزول کي پټ سو، د وحيو د نزول علامې دوی ته ور معلومي وې، کوم خاص کيفيت چي به رسول الله ﷺ ته د وحيو د نزول په وخت کي پېښېدی هغه حال او کيفيت

ورته ېښتې سو او پر رسول الله ﷺ خولې را ماتې سوې، ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ور ولاړ سو او رسول الله ﷺ یې په یوه پټو یا چادر پټ کړی او دوی په انتظار کښېنستل، حضرت ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه وایي: په ټول عمر دغسې سخت ساعت نه دی را باندې تېر سوی لکه دغه د وحیو د نزول څو لحظې، ځکه بېرېدم چې اوس به د عائشې په نه برائت خبر یا حال راسي، رشتیا هم د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه پر کورنۍ دغه لحظې هغه شدیدې او له تشویشه ډکې لحظې وې، د آسمانه وحې نازلېږي او د هغو ډېرو خبرو چې تر یوه میاشت زیات یې دوام وکړی د فیصلې لحظې دي.

حضرت عائشه رضي الله عنها وایي مګر زه! په والله هیڅ نه بېرېدم او نه مې تشویش درلودی ځکه زه پوهېدم چې زه بري یم او الله جل جلاله ظلم نه کوي، نو وایي: دغه د وحیو د نزول په وخت کې والله هیڅ نه بېرېدم او نه وارخطاء وم، کله چې رسول الله ﷺ د وحیو د نزول د حالته څخه و وتی خندل یې او اوله خبره چې یې و فرمایل هغه دا وه: یا عائشه! الله جل جلاله ته بري کړې، د حضرت عائشې رضي الله عنها مور و حضرت عائشې ته و ویل: رسول الله ﷺ ته ور ولاړه سه او شکر یې آداء کړه، حضرت عائشه رضي الله عنها چې په خپل الٰهي برائت سره نازېدل او د رسول الله ﷺ پر هغه محبت چې د دې سره یې درلودی پوره باوري وه نو یې و ویل: والله هیڅکله به ده ﷺ ته نه سم ور ولاړه او بېله الله جل جلاله د هیچا شکر به نه کړم آداء.

وروسته رسول الله ﷺ امر وکړی چې خلک دې په مسجد کې سره را ټول سي، خلک را ټول سوه او رسول الله ﷺ منبر ته وختی په خطبه ویلو یې شروع وکړه او د سورةُ النور هغه آیاتونه چې دغه اوس نازل سوي وه مسلمانانو ته تلاوت کړه، الله جل جلاله د سورةُ النور په (۱۱) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ جَآءُو بِٱلۡإِفۡكِ عُصۡبَةٞ مِّنكُمۡۚ لَا تَحۡسَبُوهُ شَرّٗا لَّكُمۖ بَلۡ هُوَ خَيۡرٞ لَّكُمۡۚ﴾.

ژباړه: بېشکه هغه کسان چې د عائشې رضي الله عنها په باره کې یې دغه لوی او غټ دروغ را وړي دي دا ستاسې مسلمانانو څخه یوه ډله ده، اې صادقه مسلمانانو! تاسې دغه دروغ چې پر تاسې ویل سوي دي د ځان دپاره شر مه بولئ بلکه دغه د دروغو تهمت ستاسې دپاره خیر دی چې په هغه کې تاسې ته ثوابونه او درجې درکول کیږي.

دغه خطاب هغو مسلمانانو ته دی چې هغو ته د دغې واقعې په سبب تکلیف ور رسېدلی ؤ، خاصتاً حضرت عائشه او د هغې کورنۍ ته، په ظاهره دغه واقعه زړه دردوونکې واقعه وه خو په دننه کې یې ډېرې فایدې پرتې وې، آیا دغه لږ فخر او شرف دی چې الله جل جلاله په خپل پاک کلام کې د حضرت عائشې رضي الله عنها برائت او پاکي نازل کړه؟ او د دوی دښمنان یې خوار او ذلیله، رسوا او شرمنده کړه او د قیامت تر ورځې پورې د ټولو قرآن ویونکو پر ژبه د حضرت عائشې رضي الله عنها د عفت او پاکۍ ذکر جاري دی او که د دغو مبارکو آیاتو تر نزول وروسته یو چا ته د حضرت عایشې رضي الله عنها په باره کې شک یا شبهه پیدا سي هغه بېله شکه کافر دی، ځکه د قرآن مجید د صریحو احکامو او آیاتو څخه انکار کفر دی او تر دغه آیات وروسته د هغه نور وروستنیو آیاتو کوم چې د حضرت عائشې رضي الله عنها برائت پکښې دی د نزول سبب دغه د إفک واقعه ده.

بیا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې درې نفره دې په دُرو و وهل سي، دا هغه درې نفره وه چې په صریحو الفاظو یې خبرې کړې وې او دغه درې نفره منافقان هم نه وه بلکه د مسلمانانو څخه وه، که څه هم مسئله د منافقانو څخه را شروع سوه او په یوه خبیثه طریقه سره یې عملي کړه، داسې دلیل یې پر ځان نه پرېښاوه چې دوی دې ونیول سي، مګر هغه چې په دام او مشکل کې و لوېدل هغه مسلمانان وه، هغه مسلمانان چې خپله ژبه یې نه سوای ټینګولای، نو مسطح بن أبي مسطح رضي الله عنه په دُرو و وهل سو، چې د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د خاله زوی او د اهل بدر څخه هم ؤ.

او حَمنه بنت جحش رضي الله عنها په دُرو و وهل سوه، حَمنه د هغه زینب رضي الله عنها خور ده چې أم المؤمنین او د رسول الله ﷺ زوجه ده او د حضرت عائشې رضي الله عنها بَن ده، خو په خپله زینب رضي الله عنها خپله خوله او ژبه د بُهتان ویلو څخه و ساتل، حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: مګر زینب خپل ایمان و ساتی، که څه هم هغه یې بَن وه خو چپه خوله سوه په دې موضوع کې یې خبرې و نه کړې، مګر حَمنه چې د زینب رضي الله عنها خور وه ژبه یې و نه ساتل او په دُرو و وهل سوه.

درېیم: د رسول الله ﷺ شاعر حسّان بن ثابت رضي الله عنه په درو و وهل سو چې دغه کسان ټول مسلمانان وه او منافقان خلاص سوه.

د منافقانو د خلاصېدلو دپاره دوه علته وه، يو دا چې هغو په اشاره او کنايه سره خبرې کولې پر ځان يې دليل نه پرېښاوه خو نور خلک يې په ځاه کې واچول او بل دا چې ټول شرعي حُدود يا جزاوي لکه قصاص، رجم، د لاس پرېکېدل، په دُرو وهل، د مسلمانانو د پاکېدلو دپاره دي، د هغه ګناه څخه چې دوی کړې ده په پاکيږي، مګر منافقان چې اصلاً کافران دي د هغو دپاره پاکېدل نسته، خاصتاً عبدالله بن اُبئ رئيس المنافقين چې الله جل جلاله هغه ته په دغو آياتو کې اشاره کړې ده او د هغه سزا او جزاء يې هم ښوولې ده چې هغه لره عذاب عظيم دی، هغه چې الله عزوجل فرمايي:

﴿وَٱلَّذِى تَوَلَّىٰ كِبْرَهُۥ مِنْهُمْ لَهُۥ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾﴾

يعني: هغه څوک چې د دغه درواغو مشرتوب او رهبري يې کول او د دغه موضوع مسئوليت يې پر غاړه اخيستی ؤ چې د اُبئ زوی منافق دی هغه لره په دارينو کې ډېر لوی عذاب دی، هغه لره په آخرت کې اور دی او په دنيا کې ذِلت او رسوايي ده، چې د قيامت تر ورځې به په منافق سره ياديږي.

او الله جل جلاله د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه د هغه فکر او نظر تعريف وکړی کوم چې ده په دغه موضوع کې اختيار کړي وه، الله جل جلاله د سورةُ النور په (۱۲) نمبر آيات کې فرمايي:

﴿ لَّوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ ٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا۟ هَٰذَآ إِفْكٌ مُّبِينٌ ﴿١٢﴾﴾ [النور: ١٢]

يعني: ولې نه! کله چې تاسې دغه خبره واورېدل نو هغه ايمان درلودونکو نارينه او ښځو په خپلو منځو کې د خير ګمان کاوه او دوی ټولو ويل: دغه خبرې ښکاره او معلومداره درواغ دي.

په دغه مبارک آيات کې د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه و رويې او کړنلارې ته اشاره ده، هغه داسې: کله چې د دغه إفک په متعلق فتنه او خبرې ډېرې زياتې سوې نو د ابو ايوب رضي الله عنه ښځې اُم ايوب، و ابو ايوب ته وويل: يا ابا ايوب! آيا ته دغه خبرې نه اورې چې خلک يې د حضرت عائشې رضي الله عنها په باره کې کوي؟ ده ويل اورم يې، ښځې يې ورته ويل: نو ته څه وايې؟ ستا څه فکر دی؟ د عاقل او مسلمان سړي جواب ته وګوری

ابو ایوب و ویل: یا اُم ایوب! که ته د عائشې پر ځای وای دغسي دي کول؟ هغې ویل: یا والله، ابو ایوب بیا و ویل: که زه د صفوان پر ځای وای دغسي مي کول؟ ښځي ویل: یا والله! الله دي و ساته، نو ابو ایوب رضي الله عنه و ویل: عائشه الصّدّیقه د صدیق اکبر رضي الله عنه لور د رسول الله ﷺ زوجه د مسلمانانو مور تر تا ډیره ښه او بهتره ده او بیا صفوان رضي الله عنه تر ما ښه او بهتر دی نو څنګه به موږ پر دوی شک او ګمان کوو او د ځانه به خبري پر کوو دا ټوله درواغ دي، نو ابو ایوب الأنصاري رضي الله عنه خپله ژبه و ساتل او خپلي ښځي ته يې هم ور وښوول چي په دغسي حالاتو کي سړئ باید څه وکړي؟ د نورو سره هم باید په ادب او احترام معامله وسي، نو الله ﷻ د دغي فتنې څخه خلاص کړی.

او مسطح رضي الله عنه هغه چي په دُرو و وهل سو د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د خاله زوی ؤ، څرنګه چي ډېر غریب او مسکین ؤ خرڅ او مصرف يې ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د خپله ماله څخه ورکاوه، خو کله چي مسطح رضي الله عنه په دغه موضوع کي بېله ضرورته خبري وکړې، آیا دا د ده دپاره مناسبه وه؟ دا د هغه مرستي او نېکۍ بدله وه؟ ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د ده ټول مصرف ورکاوه او ده يې د هغه نېکۍ په مقابل کي پر لور إفک و وایه، نو ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه قسم یاد کړی چي تردې وروسته به مسطح رضي الله عنه ته خرڅ او مصرف نه ورکوم، خو د الله ﷻ دا قول نازل سو چي د سورۃُ النور په (۲۲) نمبر آیات کي فرمایي:

﴿وَلَا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنكُمْ وَالسَّعَةِ أَن يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا﴾.

یعني: د فضیلت خاوندان او د مال خاوندان دي قسم نه کوي چي د الله په لار کي به خپلو اقرباوو، مسکینانو او مهاجرینو ته نفقه نه ورکوي، دوی ته ښایي چي عفوه ورته وکړی او ښايي چي تر هغه ګناه دي ورتېر سي.

دا داسي آیات دی چي ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه يې مسطح ته د خرڅ او مصرف نه ورکولو څخه منعه کاوه بلکه په دې سره يې امر کاوه چي د مسطح رضي الله عنه خرڅ او نفقه دي ورکړي او نور هم الله ﷻ پسي فرمايي:

﴿أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢﴾﴾

آيا تاسي خوښ نه لرئ چي الله ﷻ د دغي عفوي په سبب مغفرت درته وكړي؟ او الله بخښونكى او د ډير رحم خاوند دى.

ابوبكر الصدّيق رضي الله عنه چي دغه آيات شريف واورېدى وې ويل (بلى يا ربّنا نُحب) يعني: هو زموږ ربه ښكله موږ ستا بخښنه خوښوو او غواړو، نو بيې هغه خپل قسم مات كړى د هغه قسم فديه يا كفاره يې وركړه او د مسطح مصرف او نفقه يې بيرته ور شروع كړه، په ځينو رواياتو كي راغلي دي چي هغه نفقه يې د پخوا په نسبت ور دوه چنده كړه.

وروڼو! دغه قصه ډيره اوږده قصه ده ډير تفاصيل پكښې دي مقصد دا يوه فتنه وه چي يوه مياشت يې دوام وكړى، په دغه موده كي جهاد نه كېدى، د دغي فتنې په وخت كي جهاد بند سو د مسلمانانو نور كارونه بند وه، دا ټوله د ځينو خلكو د جرئت او دلاورۍ په سبب چي دغه لوى درواغ يې جوړ او نشر كړه.

دغه واقعه موږ ته پند او نصيحت دى: چي بېله صحي معلوماتو بايد د خلكو خبري نه كړو بيان، ځانونه د خلكو د عيب ويلو څخه وساتو، خاصتاً چي هغه هم د يو چا پر عزت او شرف طعن او ضربه وي، نن ورځ ځيني خلك د نورو خلكو د عزت د خرابولو دپاره خبري كوي بېله دې چي د هغې خبري تحقيق او صحي معلومات وسي، يا په خپله د هغو خلكو څخه پوښتنه وسي، فقط يو خبر واوري او هغه خبر بېله تحقيقه او معلوماتو و مني او بيا يې په نشرولو كي كوښښ هم كوي، دا ډيره لويه ګناه ده او دې ته إفک ويل كيږي، لكه څرنګه چي الله ﷻ هم إفک بللى دى.

لكه څرنګه چي مخ كي مو درته و ويل پسله يوې مياشتي دغه د شک او اضطراب، تشويش او پرېشانۍ اوريځي د مديني منورې د فضاء څخه ايسته سوې او رئيس المنافقين په داسي رسوايي سره رسوا سو چي پسله دغه يې سر نه سواى پورته كولاى.

ابن اسحاق رحمه الله وايي: تر دغي واقعې وروسته كه به د نفاق يوه واقعه پېښه سوه تر ټولو د مخه به د اُبيّ د زوى قوم او قبيلې ده ته عتاب او سرزنش وركاوه، په ډير شدت به يې معامله ور سره كول.

نو رسول الله ﷺ و حضرت عمر رضي الله عنه ته و ويل: څنګه يې بولې؟ يا عمر! په والله كه مي د اُبيّ زوى په هغه ورځ چي تا را ته و ويل: وې وژنه! وژلى واى، ډير خلک به

د ده پر طرف درېدلي واى او که هغه خلک نن ورځ د ده په وژلو سره امر کړم خامخا يې وژني، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وويل: په والله زه پوه سوم او پوهېږم چې د رسول الله ﷺ په کارو کې زما تر کارو ډېر عظيم حکمت او برکت سته.

اوس به د هغو سَرِيو حالات درته بيان سي کومې چې ـ بني مصطلق د غزاء او د حديبيې د صلحې تر منځ لېږل سوي دي.

اول: د عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه سَرِيه

د هجرت د شپږم کال د شعبان په مياشت کې رسول الله ﷺ عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه د بني کلب قبيلې ته چې په دومةُ الجندل کې واقع وه ولېږى، رسول الله ﷺ عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه خپل مخ ته کښېناوه او په خپل مبارک لاس يې لنګوټه يا عمامه ور وتړل او په جنګ کې يې په ښه معامله وصيت ورته وکړى او ورته ويې فرمايل: که دغو خلکو ستا اطاعت وکړى نو د دوى د پاچا لور په نکاح کړه، عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه هلته ولاړى او درې ورځې يې دوى و اسلام ته دعوتول چې په نتيجه کې ټول قوم مسلمانان سوه او عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د امره سره مطابق د بني کلب د پاچا لور چې تَما ضُر بنت الأَصبَغ نومېدل په نکاح کړه، چې د دې پلار د بني کلب د قبيلې رئيس او پاچا ؤ، البته هغه وخت په جزيرةُ العرب کې ملوک الطوائفي وه، يعني: هري قبيلې پاچا درلودى.

دوهم: د علي بن أبي طالب رضي الله عنه سَرِيه

همدا رنګه د هجرت د شپږم کال د شَعبان په مياشت کې رسول الله ﷺ حضرت علي رضي الله عنه د بني سعد بن بکر قبيلې ته چې په (فَدَک) کې اوسېدل د (۲۰۰) نفرو سره ولېږى، چې د دغي ټولي د لېږلو سبب دا ؤ: رسول الله ﷺ ته خبر ورسېدى چې د بني سعد بن بکر قبيله غواړي چې د خيبر د يهودو سره د مسلمانانو په مقابل کې کومک وکړي، نو يې حضرت علي رضي الله عنه د دوو سوو نفرو سره ور ولېږى، علي رضي الله عنه به د شپې تګ کاوه او د ورځې به يې کمين نيوى، علي رضي الله عنه په لار کې د بني سعد يو جاسوس ونيوى هغه هم اقرار وکړى چې هو: بني سعد د خيبر يهودو ته ولېږلم چې

موږ بني سعد د مسلمانانو پر ضد ستاسي مرسته کوو په دې شرط چي د خيبر خرماوي يا کجور به موږ ته را کوی او دغه جاسوس د بني سعد د حيوانانو هغه ځای هم ور وښاوه چي دوی هلته خپل حيوانات پټ کړي او يو ځای کړي وه، نو علي رضي الله عنه پر بني سعد حمله وکړه چي په هغه حمله کي يې (۵۰۰) اوښان او (۲۰۰۰) پسونه په غنيمت څني راوستل او بنو سعد په خپله وتښتېدل، د بني سعد رئيس وَبَر بن عليم ؤ.

درېيم: د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه سَرِيه

د هجرت په شپږم کال د رمضان المبارک په مياشت کي رسول الله ﷺ ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه واديُ القرٰی ته ولېږی ځکه هلته د فَزَارَه قبيلې غوښته چي رسول الله ﷺ و وژني، د فزاره په قبيله کي يوه شيطانه ښځه وه چي اُم قَرفه ورته ويل کېده، دې د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره د خپلي کورنيه څخه ديرش نفره جنګيالي سره يو ځای کړي وه، رسول الله ﷺ ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ور ولېږی چي دغي ښځي او د دې کورنۍ ته جزاء ورکړي، په دغه سريه کي سَلَمه بن الأکوع رضي الله عنه هم ور سره ؤ، سلمه بن الأکوع رضي الله عنه وايي: زه د ابوبکرالصدّيق رضي الله عنه سره و وتم د سهار تر لمانځه وروسته موږ پر دغه قبيله حمله وکړه، هغه کسان چي وژل کېدل و وژل سوه خو ما يوه ډله وليدل چي ښځي هم پکښې وې او د غره طرف ته په تېښته رهي وه، زه پر دې وبېرېدم چي تر ما د مخه به غره ته و رسيږي او هلته بيا زه څه نه سم په کولای نو مي د غره او د دوی په منځ کي غشي و ويشتل، دوی چي غشي وليدل و درېدل، په دوی کي يوه ښځه وه چي اُم قَرفه ورته ويل کېده او د دې سره د دې لور ور سره وه، دوی مي بنديان ونيول او ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ته مي راوستل، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه هغه د دې لور ما ته په بخښنه را کړه خو بيا چه موږ مدينې منورې ته راغلو رسول الله ﷺ د اُم قَرفه لور زما څخه وغوښتل او مکې کرمې ته يې ولېږل چي په دې سره يې د مسلمانانو بنديان د هغه ځايه څخه را خلاص کړه، ام قرفه چي ډيره شيطانه ښځه وه د خپل بد عمل په جزاء ورسېدل، دا هغه ښځه وه چي د رسول الله ﷺ د وژلو إراده يې کړې وه او د خپلي کورنيه څخه يې دېرش نفره جنګي پهلوانان د دغه کار دپاره تيار کړي وه، خو

د مسلمانانو له طرفه دا او هغه د ېرش نفره ټول و وژل سوه.

څلورم: د کُرز بن جابر الفهري رضي الله عنه سریه

کُرزبن جابر رضي الله عنه هغه څوک دی چي د بدر تر غزاء د مخه یې د مدینې منورې پر اطرافو حمله وکړه او بیا مسلمان سو او د مکې مکرمې د فتحې په ورځ په شهادت ورسېدی، نو د هجرت په شپږم کال د شوال په میاشت کي رسول الله ﷺ دغه کُرز بن جابر رضي الله عنه په عُرنیین پسي ولیږی چي د هغو قصه یې داسي وه:

یوه ډله چي د عَکل او عُرَینه د قبیلو څخه وه مدینې منورې ته راغله او په اسلام سره یې اظهارکاوه، یعني: په زړو کي نه وه مسلمانان خو په ښکاره سره یې اسلام را وړی او دلته په مدینه منوره کي اوسېدل، څو په یوه مرض اخته سوه چي په عربي کي (وَخَم) ورته ویل کیږي، ساري او وبائي مرض دی.

نو رسول الله ﷺ امر کړه چي هغه ځای ته ولاړ سي کوم چي هلته د مسلمانانو د بیت المال اوښان ساتل کېده او د دوی د مرض د علاج دپاره دي د دغو اوښانو بولي او شیدې چښي، دوی هم ولاړل او دغه بولي او شیدې یې څښل، ترڅو چي الله جل جلاله جوړ کړه، کله چي یې صحت پیدا کړی او جوړ سوه نو یې هغه د اوښانو ساتونکي او تربیه کوونکي و وژل، اوښان یې ور سره بوتله او پسله اسلامه بیرته کافران سوه، رسول الله ﷺ د دوی په طلب پسي کُرز بن جابر رضي الله عنه د شلو نفرو اصحاب کرامو په ملګرتیا ولېږی او رسول الله ﷺ دغو عُرنیینو ته ښرا وکړه او ویل: الٰهي! لار ځني ورکه کړې او پر دوی یې تنګه کړې، الله جل جلاله د رسول الله ﷺ دعاء قبوله کړه او د دوی څخه لار ورکه سوه، څو کُرز بن جابر رضي الله عنه پسي ور ورسېدی او دوی یې ونیول، بیا یې د دغو خلکو پښې او لاسونه ور پرې کړه سترګي یې ور وچاودلې او په دغه دښت کي یې تر مرګه پوري پرېښوول، دا د دوی د هغه عمل جزاء وه چي یو واري اسلام را وړی او بیا مرتدان سوه، پر دې سربېره یې د اوښانو ساتونکي هم و وژل او د بیتُ المال اوښان یې ور سره بوتله.

ورونو! دا هغه غزاوي او سَریې وې چي د خندق تر غزا وروسته پېښي سوي وې،

مګر په دغو ټولو غزاوو او سَرِیوکي داسي تریخ جنګ نه دی سوی چي زیاته وژنه دي پکښي سوې وي، په دغو ټولو غزاوو او سریو کي کوچنۍ کوچنۍ حملې سوي دي چي په حقیقت کي دغو سریو ته موږ معلوماتي دورې او تأدیبي حملې ویلای سو، چي دا د هغو قبیلو د بېرولو دپاره کېدې چي تر اوسه یې د اسلام قوت، قوت نه باله.

پسله هغه چي موږ دغه حالات په دقت سره تر نظر وباسو موږ ته دا را معلومیږي چي د خندق تر غزاء وروسته د ورځو تېرېدل د مسلمانانو په ګټه وه او د اسلام د دښمنانو معنویات مخ پر نړېدلو وه، د اسلام دښمنانو ته دا امید نه ؤ پاته چي پر اسلامي دعوت دي کامیابه سي او د مسلمانانو شان او شوکت دې ور مات کړي، خاصتاً د مسلمانانو برتري او لوړوالی هغه وخت ثابت سو چي قریشو د حدیبیې صلحه ور سره وکړه، په حقیقت کي د حدیبیې صلحه: صلحه نه وه، بلکه دا فتحه او د اسلام پر قوت اقرار او اعتراف ؤ او دا په جزیرةُ العرب کي د اسلام پر وجود او بقاء اقرار ؤ، اسلام او مسلمانان په رسمیت وپېژندل سوه.

د حُدَیبِیې پېښه او صلحه

لکه د مخه چي مو درته وویل: په جزیرةُ العرب کي حالات تر ډېري اندازې د مسلمانانو په ګټه مخ ته تله، د لویې فتحي علامې او د اسلامي دعوت کامیابي په کراره کراره د آسمان په اُفق کي معلومېدل او داسي مقدمې شروع سوې چي مشرکان په دې سره اعتراف وکړي چي د مسلمانانو دا حق دی چي خپل عبادت په مسجد الحرام کي وکړي، هغه مسجد الحرام چي د شپږو کلو را هیسي مشرکانو مسلمانان له هغه مسجده منعه کړي وه.

رسول الله ﷺ په مدینه منوره کي ؤ او داسي خوب یې ولیدی چي دی ﷺ او د ده اصحاب مسجد الحرام ته ور داخل سوه د کعبې شریفي کِلی یې واخیستې، پر کعبه شریفه یې طواف او عمره وکړه، ځینو خپل سرونه وخرول او ځینو غچي کړه، رسول الله ﷺ دغه خوب اصحابو کرامو ته و وایه، هغه هم ډېر خوشاله سوه. د دوی دا خیال او ګمان سو چي په دغه کال کي مکې مکرمې ته داخلیږي.

بیا نو رسول الله ﷺ په خپلو اصحابو کي دا إعلان وکړی چي زه د عمرې دپاره ځم او که د چا إراده وي چي زما سره عمرې ته ولاړ سي د سفر دپاره دي ځانونه تیار کړي، د مدینې منورې ټولو خلکو یعني: ټولو مهاجرینو او انصارو، او د شا وخوا د صحرایي عربو ځو لړو نفرو د تګ دپاره آمادګي و نیول، صحرایي عرب ډیر نه ور سره و وتل، دغه نور قبیلوي او صحرایي مسلمانان ولي نه ور سره و وتل؟ ځکه د مسلمانانو او قریشو په منځ کي حالات خراب وه، تر اوسه جنګونه سته او قافلې اخیستل کیږي، نو خلکو خاصتاً منافقانو او ضعیف الإیمانه مسلمانانو دا خیال او ګمان کاوه که مسلمانان مکې مکرمې ته ولاړ سي هلته جنګ پېښیږي او مسلمانان پکښي وژل کیږي، نو ځکه د رسول الله ﷺ سره بېله مهاجرینو او انصارو او د ځینو قبیلو لږ افراد، نور څوک د جنګ د بیري نه و وتل.

رسول الله ﷺ د هجرت په شپږم کال د ذوالقعدې په میاشت کي د دوشنبې په ورځ پر خپله اوښه سپور سو د مدینې منورې څخه د مکې مکرمې پر طرف رهي سو، د رسول الله ﷺ سره په دې سفر کي ام المؤمنین أم سَلَمه رضي الله عنها ملګرې وه او د رسول الله ﷺ د اصحابو څخه څوک وایي (۱۴۰۰) نفره ور سره وه او څوک وایي (۱۵۰۰) نفره ور سره وه، د دوی سره په دغه سفر کي بېله تورو نوره اسلحه نه وه ور سره.

رسول الله ﷺ او مسلمانان د مکې مکرمې پر طرف رهي سوه کله چي ذُوالحُلَیفه ته ورسېدل چي اوس آبار علي ورته وایي، دغه ځای د مدینې منورې څخه اوه میله لیري دی او د اهل مدینې دپاره میقات دی هلته یې د عمرې په نیت احرام وتړی او خپلي هَديِ یې علامه داره کړې، دا د دې دپاره چي څوک دغه هَديِ او احرام وویني هغه په دې پوهیږي چي رسول الله ﷺ د جنګ دپاره نه دی را وتلی، بلکه ځي چي د کعبې شریفي عزت او احترام وکړي نو خلک د ده ﷺ له جنګه په امان دي او څوک نه ځني بیریږي.

اوس نو هَديِ څه شي ده؟ هَديِ هغو اوښانو ته ویل کیږي چي حرم شریف ته د حلالولو دپاره بېول کیږي او علامه داره یا نبناني سي، علامه داره کېدل یې په دې ډول سره دي: چي د اوښ بوک لږ ور زخمي کړي، نو دا د دې علامه ده چي دغه

اوښ د الله جل جلاله د رضاء دپاره په حرم کې حلالیږي، چې د دغې علامې په لیدلو سره پر دغه اوښ نه څوک سپرېدل او نه یې آزار ورکاوه، ځکه خلک پوهېدل چې دا د الله جل جلاله د تقرب او رضاء دپاره په حرم کې حلالیږي، یا دغه اوښان داسې نښانې کېدل چې په غاړه به یې یو شئ وځړول سو، داسې شئ به وځړول سو چې د هغه څخه به دا معلومېدل چې دغه اوښ د الله جل جلاله د رضاء دپاره حلالیږي.

رسول الله ﷺ (۷۰) اوښه د هدیې یا د دې دپاره ور سره رهې کړل چې په مکه مکرمه کې یې د الله جل جلاله د رضاء دپاره حلال کړي، په دغه سفرکې د منافقانو څخه هیڅوک نه ور سره و وتل بېله یوه نفره چې د هغه نوم جَد بن قیس ؤ، نور منافقان نه و وتل ځکه هغو ویل: والله محمّد ﷺ او ملګري به یې د قریشو له طرفه حلال کړل سي، دئ مکې او خپلو دښمنانو ته ورځي؟ بېله جنګه او لښکره و هغو ته ځان تسلیموي؟ په والله که یې بېله حلالولو پرېږدي، دا د منافقانو خبري وې.

مګر رسول الله ﷺ هم احتیاط وکړی ځکه د کفارو له غدره نه ؤ په امان، نو یې څه وکړه؟ د احتیاط دپاره یې اسلحه هم ور سره واخیستل، مګر دغه اسلحه یې د اوښانو په بارو کې کښېښوول، په خپله دوی اسلحه نه وه ور سره اخیستې، ځکه د اسلحې اخیستل د احرام له حاله سره ضد او منافي دي.

رسول الله ﷺ تر خپل ځان د مخه د معلوماتو دپاره د خُزاعه د قبیلې څخه یو نفر ولېږی چې د قریشو حال ورته را وړي، اوس چې رسول الله ﷺ عسفان ته نژدې سو هغه د معلوماتو نفر ورته راغلی او ویل: د کعب بن لُؤی اولادې (یعني د قریشو قبیلې) د حبشیانو قبیله او نور ډیر خلک ستا د جنګ دپاره را ټول کړي دي او غواړي چې تا د مکې مکرمې د ننوتلو څخه منعه کړي.

رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو سره مشوره وکړه او ویل: نه مو ده خوښه چې دغه خلک چې دا زموږ مخ ته را وتلي دي دوی دالته پرېږدو او موږ د دوی پر کورو حمله وکړو؟ که دوی دالته زموږ په انتظار ناست وه نو به غمجن کښیني او که د خپلو کورنیو د خلاصولو دپاره راغله هلته به یې غاړې ور پرې کړو، او که غواړی چې د مکې مکرمې پر طرف ور رهي سو؟ که مو څوک په مخ کې و درېدل د هغو سره به جنګ

وکړو، دغه دوې لارې دي کومه يوه مو خوښه ده؟

ابوبکرالصدّيق‌رضي الله عنه وويل: الله او رسول الله ښه پوهيږي مګر موږ د عمرې دپاره راغلي يو نه د جنګ دپاره، که چيرې زموږ او د کعبې شريفې په منځ کې څوک و دريږي د هغه سره به جنګ کوو، رسول الله‌ﷺ و فرمايل: نو د الله په نامه سره درځئ، مسلمانانو د دغه را وتلو خلکو کورونه پرېښوول او مخ پر مکه مکرمه رهي سوه.

هلته چې قريشو ته د رسول الله‌ﷺ د را وتلو خبر رسېدلی ؤ نو يې يو مشورتي مجلس جوړ کړی چې په هغه مجلس کې يې داسې فيصله کړې وه: په هره طريقه سره چې وي مسلمانان به نه پرېږدو چې مکې مکرمې ته داخل سي، نه د عمرې دپاره نه د بل مقصد دپاره، اوس چې رسول الله‌ﷺ د مکې مکرمې إراده وکړه او د هغه راوتلو خلکو د کورو څخه يې مخ واړاوه دلته بيا يو سړئ چې بِشر بن سفيان نومېدی او د بني کعب څخه ؤ ورته راغلی، ويل: قريشو په ذي طوٰی کې درته اړولي دي او دوه سوه سپاره د خالد بن وليد په مشرۍ د مکې مکرمې پر عمومي لار ستا د منعه کولو دپاره درته ولاړ دي.

قريشو د جنګ دپاره تياري او آمادګي نيولې وه، پوره لښکر يې تر مکې مکرمې دباندې را ايستلی ؤ او د حرم پر حدودو يې اړولي وه.

اوس به د مکې مکرمې د ښار او د حرم په باره کې څه معلومات درته بيان سي: د مکې مکرمې په ښار کې کعبه شريفه ده چې پر شا وخوا يې مسجد دی او دغه ځای ته مسجد الحرام ويل کيږي او د مسجد الحرام پر شا وخوا بيا يوه ډيره پراخه منطقه ده چې و هغې ټولې منطقې ته حرم ويل کيږي، د حرم په مځکه او منطقه کې د مکې مکرمې ټول ښار داخل دی بلکه تر ښار دباندې ډيرې نورې منطقې هم په حرم کې داخلې دي، حتّٰی مِنٰی هم په حرم کې داخله ده خو عرفات تر حرم دباندې دی.

مقصد دا چې د حرم منطقه ډيره پراخه منطقه ده او په دغه حرم کې جنګ او ښکار نه دي روا، حتّٰی د وُنو او وښو پرېکول يې هم نه دي جايز، دا د أمن منطقه ده او ټول قِسم تجاوزونه پکښې حرام دي حتّٰی په جاهليت کې هم هلته جنګ کول حرام وه، بيا نو د حرم څخه دباندې يوه بله منطقه ده چې هغه ته ميقاتونه ويل

کیږي، میقات یا میقاتونه هغه ځایونه دي چې هغه چا ته چې د حج یا عمرې نیت یې کړی وي تر دغه میقات بېله احرامه تېرېدل نه دي روا، *که څه هم دغه د احرام مسئله په مذاهبو کې اختلاف لري خو دلته زموږ مقصد قصه ده نه د احرام مسئله، چې هغه د إحرام احکام بیا د ځان دپاره مفصل بیان لري.*

څرنګه چې رسول الله ﷺ د عمرې إراده درلوده نو یې د میقاته څخه احرام و تړی او دغه ټوله لار چې پنځه سوه کیلو متره یا تر هغه هم زیاته کیږي تر مکې مکرمې پورې راغلی، خو دلته بیا قریش تر هغه حرم دباندې ور وتلي دي چې په هغه کې نه جنګ جائز دی او نه ښکار.

قریش ولې تر حرم دباندې ور و وتل؟ ځکه که رسول الله ﷺ د حرم منطقې ته داخل سي بیا یې نو ایستل مشکل دي ځکه په حرم کې جنګ نه دی روا او که بیا په حرم کې جنګ ور سره وکړي دغه خبر په عربو کې نشریږي چې قریش په حرم کې خلک وژني او جنګ ور سره کوي، نو د حرم عزت او حرمت ماتیږي چې دا کار په عربو کې ډیر بد او ناروا کار دی، نو قریشو ډیر کوښښ کاوه چې مسلمانان د حرم منطقې ته نه سي داخل ځکه که حرم ته ننوتل بیا یې دوی د عمرې کولو څخه نه سي منعه کولای.

اوس قریشو د مکې مکرمې او مدینې منورې پر هغه لویې او عمومي لار ترحرم دباندې واړول او د مسلمانانو د جنګ دپاره د تیارسی په حالت کې دي، د دغه لښکره سره د قریشو ځیني مشران هم ور سره وه خو ټول مشران نه وه ور سره چې د هغې جملې څخه ابوسفیان چې په دغه وخت کې د مکې مکرمې عمومي مشر ؤ دننه په مکه مکرمه کې دی، د لښکره سره نه ؤ موجود او د قریشو لښکر قسم کړی دی چې مسلمانان به و حرم ته دننه نه پرېږدو نه د عمرې دپاره نه د بل کار دپاره، قریشو د سپرو یوه ټولۍ هم جوړه کړې وه چې مشر یې خالد بن ولید ؤ او په دغه وخت کې پر هغه خپل دین یعني: شرک ؤ او دې ټولۍ به هم شا وخوا پیره او ګزمه کول.

لکه د مخه چې مو درته و ویل: یو نفر چې نوم یې بشر بن سفیان الکعبي ؤ و رسول الله ﷺ ته په لار کې خبر ور وړی چې قریش د جنګ دپاره را وتلي دي او د پړانګانو پوستونه یې اغوستي دي، د قریشو دا عادت ؤ چې د سخت جنګ إراده

به يې وه نو به يې د پړانګانو پوستونه واغوستل، رسول الله ﷺ و فرمايل: د قريشو پر حال دي افسوس وي، څه تاوان ور رسېدی که يې زه د خلکو سره پرېښې اینبی وای يعني: زما او د نورو خلکو په منځ کې نه را لوېدلای، که زه پر خلکو کامیابه سوی وای دا د دوی کاميابي وه، زما شرف او عزت د دوی شرف او عزت دی او که بيا چيري زه وژل سوی وای دا هغه شئ ؤ چي دوی يې غواړي، قريش ولي دغه عناد او عداوت کوي؟ حتّٰی غواړي چي د عمرې څخه مي منعه کړي، د قريشو د دغه موقف او دريزه څخه رسول الله ﷺ ډېر خواشيني سو، قريش هيڅ نه نرميږي حتّٰی نه غواړي چي رسول الله ﷺ ته د عمرې کولو اجازه ورکړي.

بيا نو رسول الله ﷺ اصحاب کرامو ته و ويل: په تاسي کي داسي څوک سته چي د قريشو د لښکر تر شا مي تېر کړي؟ يعني: د غير مشهوري لاري څخه حرم ته داخل سو؟ ځکه مکې مکرمې ته د داخلېدلو لاري معلومي او مشهوره وې، خو اوس چي رسول الله ﷺ د مدينې منورې څخه د عمرې دپاره راغلی دی نو غواړي چي پر يوه نا بلده لار مکې مکرمې ته ننوزي او د قريشو له شره خلاص سي.

يوه د اصحاب کرامو څخه و ويل: يا رسولَ الله! زه دي پر نابلده لار حرم ته داخلوم، رسول الله ﷺ و فرمايل: درځه، دغه سړي مسلمانان پر داسي لار رهي کړه چي هغه اصلاً لار نه وه، ډېر تکليف، ستړيا او مشکلات پر تېر سوه (۱۴۰۰) نفره يې پر داسي لار رهي کړي دي چي هغه لار نه ده، ډبري او زوزان، لوړي او کښته، غرونه او شېلې، ډېر په تکليف او زحمت سره رهي دي، خو بيا هم لار صحي وه ځکه مسلمانان د کفارو د لښکر تر شا تېر سوه، کفار په هيڅ نه وه خبر دوی تر اوسه د مسلمانانو د را تګ په انتظار کي وه مګر مسلمانان تېر سوي وه او د کفارو د لښکر شا ته وه، اوس نو رسول الله ﷺ او مسلمانان د حرم منطقې ته ور نژدې کيږي او کفار لا هلته پر هغه خپل ځای په انتظار کي دي، مسلمانان دومره مخ ته ولاړل چي د حرم علاموته ورسېدل.

ورونو! په هغه وختو کي هم قريشو داسي خاصي علامې اېښوولې چي په هغه سره يې د حرم منطقه معلوموله دا د دې دپاره چي له دغه ځايه بايد د حرم احترام او عزت وساتل سي، لکه نن ورځ چي د حرم د منطقې د پېژندلو دپاره خاص خلي يا

د دروازې د شڅک پر قسم ډېرې ښايسته علامې ايښوول سوي او جوړې سوي دي.

نو رسول الله ﷺ او مسلمانان دغه د حرم علامو ته دومره ور نژدې سوه چې د دوی او د حرم د علامو تر منځ فقط څو ګامه يا قدمه پاته دي، خو د مخه تر دې چې مسلمانان د حرم منطقې ته ور داخل سي د رسول الله ﷺ اوښه ښله دې څخه چې رسول الله ﷺ يې چوکه کړي په خپله إراده چوکه سوه (څنګنونه يې کت کړه او پرې وتل) رسول الله ﷺ کوښښ وکړی چې ولاړه يې کړي اوښه نه ولاړېږي، صحابهٔ کرام راغله چې اوښه ولاړه کړي، کشوي يې، وهي يې، پوري وهي يې خو اوښه هيڅ حرکت نه کوي، صحابهٔ کرام وايي: يا رسولَ الله! اوښي ته شر پېښ سو، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا، شر نه دی ورته پېښ بلکه دا هغه چا له تګه منعه کړه کوم چې د أبرهه فيل يې له تګه منعه کړی.

د فيل قصه خو مخ کې درته بيان سوې ده: هغه د أبرهه فيل چې محمود نومېدی او أبرهه غوښته چې په ده سره کعبه شريفه ونړوي او فيل پرېوتی د کعبې شريفې پر طرف هيڅ نه ورتلی، هغه څوک ؤ چې دغه فيل يې د تلو او د کعبې شريفې د نړولو څخه منعه کړی؟ هغه الله جل جلاله ؤ، اوس هم هغه الله جل جلاله دی چې د رسول الله ﷺ اوښه يې د يوه حکمت دپاره د دې څخه منعه کړه چې حرم ته داخله سي، بيا يې اوښه ولاړه کړه بير ته يې د شا پر طرف بوتله، څو هلته يې د حديبيې په آخر کې واړول، رسول الله ﷺ امر وکړی چې دلې واړوی، مسلمانانو تر حرم دباندي په داسي ځای کې واړول، چې دلته د جنګ څخه هم نه دي په امان او اوبه هم نسته.

امام بخاري د جابر رضي الله عنه څخه روايت کوي: چې د حُديبيې په ورځ خلک ډېر تږي سوه او د رسول الله ﷺ سره فقط يوه مشکوله اوبه ور سره وې چې په هغو اوبو يې اودس تازه کاوه، خلک په تلوار سره راغله او د رسول الله ﷺ پر شا وخوا را وګرځېدل، رسول الله ﷺ و ويل: څه درته پېښه ده؟ دوی ويل: يا رسولَ الله! موږ نه د څښلو دپاره او نه د اوداسه دپاره اوبه لرو په ټول لښکر کې فقط دغه اوبه موجودي دي چې دغه ستا سره دي، رسول الله ﷺ خپل مبارک لاس دغه د اوبو په مشکوله کې کېښښاوه او د ده ﷺ د ګوتو څخه داسي اوبه را بهېدلې لکه چينې چې را بهېږي

نو وايي موږ هم و څښلې او هم مو اودسونه په تازه کړه، يو چا د جابرؓ څخه پوښتنه وکړه چي تاسي څو نفره واست؟ جابرؓ و ويل: که موږ سل زره نفره هم وای دغه اوبه مو بسېدلې، خو موږ يو زر او پنځه سوه نفره ؤ.

ورونړو! د رسول اللهﷺ د مبارکو ګوتو څخه د اوبو بهېدل يو وار نه بلکه په مختلفو وختو او مختلفو ځايو کي څو واره په تکرار سره پېښ سوي دي.

او بيا هلته په حديبيه کي د مسلمانانو د اړولو ځای ته نژدې د اوبو يو حوض يا څاه ؤ، په دغه حوض يا څاه کي دومره لږ اوبه وې چي خلکو په لپه ځني را اخيستلې او ډېر ژر هغه اوبه خلاصي سوې، خلکو بيا د اوبو د نيستي والي او تندي څخه و رسول اللهﷺ ته شکايت وکړی، رسول اللهﷺ د خپلو غشو د جعبې څخه يو غشی را وايستی او ويل: دغه غشی په دغه حوض کي و دروی، راوي د حديث وايي: په والله د دغه غشي له ځايه څخه تر هغو اوبه را وتلې يا بهېدلې چي موږ له دغه ځايه څخه بارېدلو چي دا هم دلته په حديبيه کي د رسول اللهﷺ بله معجزه وه.

بيا نو رسول اللهﷺ و فرمايل: که قريشو زه داسي لاري ته وبللم چي په هغه کي صلةُ الرِّحم موجود ؤ، زه به د دوی سره هغه لار قبوله کړم، يعني: که قريشو نرمي را واخيستل او د صلحي طلب يې کاوه زه به صلحه ور سره وکړم، رسول اللهﷺ د صلحي او دوستۍ په نيت دلته واړول، ځکه اللهﷻ د يوه حکمت دپاره د مکې مکرمې د ننوتلو څخه منعه کړی.

هلته قريشو ته حال ورغلی چي رسول اللهﷺ د دوی تر ښا تېر سو او قريبه ده چي حرم ته ننوزي، قريش وارخطا سوه ځکه که مسلمانان حرم ته داخل سي د دوی دپاره مشکلات جوړېږي، نو په ډېر تلوار د مسلمانانو طرف ته ورغله، وې ليده چي مسلمانانو تر حرم دباندي خېمې درولي دي قريش په تعجب کي سوه! ځکه د مسلمانانو په وسه پوره وه چي حرم ته داخل سي مګر نه دي داخل سوي مقصد يې څه دی؟ کفارو هم دالته واړول او ويل: موږ بايد پوه سو چي د مسلمانانو مقصد څه دی؟ که يې عمره مقصد وای خو حرم ته به داخل سوي وای بلکه د دوی مقصد جنګ دی نو ځکه تر حرم دباندي يې اړولي دي او اسلحه هم ور سره ده او په عين

حال کي يې احرام هم تړلی دی؟ کفارو ته يقيني او ثابت حال نه معلوميږي چي مسلمانان د جنګ إراده لري؟ که د عمرې؟

رشتيا هم د مسلمانانو حالت دواړه احتماله لري ځکه که يې د عمرې إراده وای خو دننه په حرم کي به يې اړولي وای، اوس مشرکان په تردد کي دي چي څه وکړي؟ آيا دغه عمره کووتکي د مکې مکرمې د ننوتلو څخه منعه کړي؟ او بيا دا خبره په نورو عربو کي نشر سي چي قريش خلک د عمرې څخه منعه کوي او هغه بيا پر قريشو بد ووايي، نو قريشو وويل: معلومات به يې وکړو او خبره به په يقيني ډول ځان ته معلومه کړو چي مسلمانان د جنګ دپاره راغلي دي که د عمرې دپاره؟

اوس چي رسول الله ﷺ او مسلمانانو دلته واړول او مطمئنه سوه، نو بُديل بن ورقاء الخُزاعي چي د خُزاعه د قبيلې د مشرانو څخه ؤ او په دغه وخت کي په مکه مکرمه کي ؤ د څو نفرو سره و رسول الله ﷺ ته ورغلی.

تاسي ته معلومه ده چي د خزاعه قبيله په عمومي ډول که مشرکان وه که مسلمانان د رسول الله ﷺ خير غوښتونکي وه او نه يې غوښتل چي د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره دي جنګ وسي.

نو دغه بُديل که څه هم د قريشو څخه نه ؤ خو په مکه مکرمه کي يې کور درلودی او هلته يې ژوند کاوه، نو بُديل چي په دغه وخت کي پر شرک ؤ او بيا په وروسته کي مسلمان سو و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ورته وايي: کعب بن لُؤی (يعني قريشو) د لښکره سره په حديبيه کي اړولي دي چي ستا سره د جنګ کولو إراده لري او کعبې شريفي ته دي نه پرېږدي، رسول الله ﷺ و فرمايل: موږ د چا د جنګ دپاره نه يو راغلي بلکه موږ د عمرې د آداء کولو دپاره راغلي يو، قريش هم جنګ ستړي کړي دي او تاوانونه يې ور رسولي دي که د دوی خوښه وي زه به دوی ته څه موده مهلت ورکړم ما او خلک دي سره پرېږدي که زه پر خلکو غالبه سوم، بيا نو د دوی خوښه ده که هغه شي ته داخلېدل چي خلک پکښي داخلېږي داخل دي سي (يعني: که اسلام ته داخلېدل داخل دي سي) او که نه هوسا خو به سي او که قريش بيله جنګه بل شئ نه قبلوي نو زما دي قسم په هغه ذات وي چي زما د نفس اختيار د هغه په قدرت کي

دی چې دغه زما پر دین به تر هغو ور سره وجنګېږم چې يوازې غاړه مې پاته کېږي (يعني: تر څو چې يوازې زه پاته يم لا به هم پر دغه دين جنګېږم)

بُدیل و ویل: زه به قريشو ته دغه ستا خبرې ورسوم، نو بديل قريشو ته ورغلی او ویل: زه اوس د دغه سړي له طرفه څخه راغلم (چې مقصد يې رسول الله ﷺ ؤ) او ما د هغه څخه څو خبرې واورېدې که مو خوښه وي هغه خبرې به درته بيان کړم، د قريشو ناپوهانو وويل: موږ دې ته ضرورت نه لرو چې د هغه له طرفه يوه خبره هم را ته وکړې، مګر د قريشو د عقل خاوندانو و ويل: وايه څه دې څني اورېدلي دي؟ بديل هغه خبرې چې د رسول الله ﷺ څخه يې اورېدلي وې ورته وکړې او بُديل و ويل: د مسلمانانو مقصد عمره ده پرې يې ږدی، قريشو ويل: يا والله هيڅکله به را څخه را نه سي، که څه هم د عمرې دپاره وي مګر زموږ په اجازه، ده به اول زموږ څخه اجازه اخيستې وای او بل ته څه پوه سوې چې دئ ﷺ د عمرې دپاره راغلی دی؟ بُديل ويل: دغسې خبرې مې ور سره وکړې، قريشو ويل: دا صرف د خولې خبرې دي موږ يې څنګه ومنو؟

قريشو د تاکيد او پوره معلومات دپاره يو بل مشر ور ولېږی چې نوم يې مَکرَز بن حفص ؤ، کله چې مَکرز ور رهي سو او رسول الله ﷺ وليدی نو يې و فرمايل: دا د غدر او خيانت سړئ دی، څرنګه چې دغه دوو لښکرو مخ په مخ سره اړولي وه، د دوی په منځ کې ډيره زياته اوليرې مسافه نه وه موجوده، دغه نفر پر پښو تله او راتله.

نو کله چې رسول الله ﷺ دغه مَکرز وليدی وې فرمايل: دغه سړئ غادر او چمبازه دی، مکرز د مسلمانانو لښکر ته ورغلی، رسول الله ﷺ هغه خبرې ورته وکړې چې بُدیل ته يې کړې وې خو مَکرز بېله دې څخه چې د چا سره نورې خبرې وکړې په صحابهٔ کرامو کې ګرځې دې خوا ها خوا ته ګورې ټول حالات يې تر نظر و ايستل او بيرته ولاړی، قريشو ورته ويل: يا مَکرَز! څه نظر دې دی؟ ده ويل: خبره نا معلومه ده ښايي د عمرې نيت يې وي ښايي د جنګ نيت يې وي، ځکه اسلحه ور سره ده، قريشو ورته و ويل: تا خبرې ور سره وکړې؟ پوښتنې دې څني وکړې؟ ده ويل: يا، قريشو ويل: يا دا نه ده صحې، يو بل نفر به ور ولېږو چې پوره معلومات يې وکړي،

نو يې د حبشيانو د قبيلې يو مشر چې حُلَيس بن علقمه نومېدی او په دغه وخت کې دالته په مکه مکرمه کې موجود ؤ ور ولېږی.

ورونو! د حبشيانو قبيله څنګه دلته په عربو کې په وجود راغله؟

هغه داسې: کوم مريان چې د پخوا څخه په جزيرة العرب کې موجود وه او بيا د وخت په تېرېدلو سره آزاد سوي وه، هغه په يوه منطقه کې سره يو ځای کېدل او د ځان دپاره يې يوه قبيله په وجود راوړې وه چې د (احابيش قبيله) ورته ويل کېده او د وخت په تېرېدلو سره له دې قبيلې څخه يوه ډېره لويه او قوي قبيله جوړه سوه، دغه خلک اصلاً حبشيان او د حبشې وه، څرنګه چې ډېر وخت يې په عربو کې تېر کړی ؤ نو يې ژبه هم عربي وه، لباس او عادات يې هم د عربو وه او مشرکان وه، مګر بيا هم د احابيش په نامه سره معروف او مشهور وه او د احابيش قبيله ورته ويل کېده (خو خوک وايي يا! دغه قبيلهِ چې احابيش ورته ويل کيږي يوه عربي قبيله ده او د بني کنانه څخه دي) نو حُلَيس بن علقمه د احابيش د قبيلې مشر په دغه وخت کې په مکه مکرمه کې موجود ؤ، قريشو ورته و ويل: يا حُليس! ته ورسه او معلومات يې وکړه چې دغه خلک د څه شي دپاره راغلي دي؟

حُليس بن علقمه ور رهي سو (دغه د أحابيش قبيله هم لکه نور عرب مشرکان وه د بُتانو عبادت يې کاوه حج او عمره يې کول، ټول کارونه يې د مشرکانو وه) اوس چې رسول الله ﷺ دغه د حبشيانو رئيس حُليس بن علقمه وليدی وې فرمايل: دغه سړئ د هغو خلکو څخه دی چې د هَدي عزت او احترام لري، هغه اوښان چې په حرم کې حلاليږي و ده ته مشرف او محترم دي او هغه څوک چې بيت الله ته هَدي را ولي هغه هم ده ته محترم او معززه وي، نو رسول الله ﷺ و فرمايل: کله چې دغه د حبشيانو رئيس را نژدې سي دغه هَدي د ده مخ ته ور وباسی چې وېويني.

کله چې حُليس بن علقمه را نژدې سو مسلمانانو هم هَدي ورته را وايستلې او دوی تلبيه ويل، حُلَيس چې هَدي و ليدلې او د دوی تلبيه يې واورېدل ويل: سبحان الله! قريشو ته دا نه ښايي چې دغه خلک د بيت الله څخه منعه کړي دغه هَدي او تلبيه ويل په خپله يوه ښکاره علامه ده چې مسلمانان د عمرې إراده لري، نو حُليس بيرته

قریشو ته ورغلی او ویل سړئ د عمرې إراده لري، قریشو ویل: څه پوه سوې؟ حُلیس ویل: هَدي ور سره دي، قریشو ده ته ډېر سخت جواب ورکړی او ویل: ته صحرایي یې په دې شیانو نه پوهېږې، حُلیس ته قهر ورغلی ویل: یا قریش! موږ ستاسي سره پردې وعده نه ده کړې چي تاسي به د بیت الله څخه هغه کسان منعه کوی کوم چي د کعبې شریفي د تعظیم دپاره راځي، آیا هغه کسان د بیت الله څخه منعه کیږي چي د بیت الله د تعظیم دپاره راځي؟ هغه راغلي دي چي د کعبې تعظیم وکړي او هَدي یې را وستلي دي او تاسي یې منعه کوی؟ که تاسي دوی پرې نږدی د دوی او د کعبې په منځ کي و دریږی قسم په الله زه به د حبشیانو قبیله پر تاسي را پورته کړم او پر تاسي به حمله وکړو، قریشو ویل: سړیه ته صبر وکه تلوار مه کوه پرېږده چي موږ خپل معلومات پوره وکړو، په خبرو خبرو یې حلیس آرام کړی که نه د مسلمانانو د عمرې په سبب به د حبشیانو او قریشو په منځ کي جنګ او شخړه پېښې سوي وای.

بیا نو قریشو و ویل: چي یو بل نفر به ور ولېږو، اوس قریش داسي نفر ور لېږي چي هغه د دوی څخه نه وي او خپل نفر په دې سبب نه ور لېږي چي بنایي هغه صحي معلومات رانه وړي بلکه د تعصب څخه کار واخلي او جنګ شروع سي.

نو یې عُروه بن مسعود الثقفي ور ولېږی، عُروه بن مسعود چي د طائف او بني ثقیف مشر او رئیس دی او په دغه وخت کي مشرک ؤ دئ هم په دغه وخت کي په مکه مکرمه کي موجود ؤ، مګر عُروه بن مسعود قریشو ته و ویل: زه داسي نه یم لکه هغه نور نفر هر یو چي معلومات او خبر درته راوړي تاسي یې نه منی چا ته وایاست درواغ وایې، چاته وایاست چي ته صحرایي یې نه پوهېږې نو یې تر خپل تګ د مخه پر قریشو شرطونه کښېښوول او ویل: زه چي هر خبر درته را وړم هغه به منی، قریشو ویل: ته زموږ د مشرانو او اشرافو څخه یې ستا خبره منو ولاړ سه معلومات یې وکړه.

ورونو! د دې دپاره چي په عربو کي د عُروه بن مسعود مقام او درجه در معلوم سي: دئ د هغو دوو نفرو څخه دی چي الله جل جلاله په قرآن مجید کي د کفارو پر ژبه ذکر کړی دی چي کفارو به ویل:

﴿وَقَالُواْ لَوْلَا نُزِّلَ هَـٰذَا ٱلْقُرْءَانُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ ٱلْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾﴾ [الزخرف: ۳۱]

يعني: کفارو به ويل: ولې دغه قرآن پر يوه نفر د دغو دوو قريو څخه نه نازلېدی، چې دغه دوې قريې مکه مکرمه او طائف دي چې دغه سړئ هم ډېر لوی دی.

د مشرکانو په مکه مکرمه کې وليد بن مغيره مقصد ؤ او په طائف کې يې دغه عروه بن مسعود مقصد ؤ، د کفارو د دې خبرې څخه دا معلومېږي چې دغه دوه نفره په دوی کې ډېر معتبره وه، نو کفارو به ويل: که قرآن پر يوه د دغو دوو نفرو نازل سوی وای مونږ به قبول کړی وای، دا په عربو کې د عُروه بن مسعود مقام او درجه وه، د ده د دغې لوړې درجې په سبب قريشو ده ته وعده ورکړه چې ستا خبره نه در رَدوو.

عُروه د مسلمانانو پر طرف ور رهي سو، اوس عُروه غواړي چې ځان ته يقيني معلومات حاصل کړي، هغه د مخه نفر به ولاړه چې بيرته به راغله صحي دلائل به نه وه ور سره چې مسلمانان د جنګ دپاره راغلي دي که د عمرې دپاره، صرف خپله رأيه او نظر به يې و وايه، څرنګه چې عروه هوښيار سړئ ؤ د ځانه سره يې داسي يو تدبير جوړ کړی چې د هغه په عملي کولو سره د مسلمانانو حقيقت معلومېږي، هغه داچې: د مسلمانانو سره بايد داسي خبرې او حرکتونه وکړم چې هغوته قهر او غضب ورسي، که د دغه قهر په حالت کې د مسلمانانو رَد او جواب سخت او شديد ؤ نو د جنګ دپاره راغلي دي او که مسلمانانو د نرمۍ او آرامۍ څخه کار اخيستی نو د عمرې دپاره راغلي دي.

اوس نو عُروه په دغه نيت ور رهي سو چې داسي کار او خبرې بايد وکړي چې مسلمانان په قهر کړي، عُروه ورغلی او د رسول الله ﷺ سره يې د ملاقات غوښتنه وکړه او ور سره کېښېنستی، صحابهٔ کرام هم د رسول الله ﷺ سره ناست دي، څرنګه چې عروه بن مسعود په اسلحه مسلح راغلی او د اسلحې په ايسته کولو هم نه ؤ راضي، نو رسول الله ﷺ هم هغه خپل خاص محافظ يا ساتونکی (چې اوس باډي ګارډ ورته وايي) مغيره بن شعبه رضي الله عنه امر کړی چې خپل د جنګ لباس دي واغوندي او مسلح دي دلته ولاړ وي (دا هم د احتياط دپاره) نو مغيره بن شعبه زغره واغوستل خول يې پر سر کړی، ښېله ستر ګو بل ځای يې نه معلومېدی او توره په لاس د رسول الله ﷺ تر شا د دې دپاره ودرېدی: که چيري عروه بن مسعود د غدر حرکت وکړي په توره به يې وهي.

اوس نو دغه مُغیره بن شُعبه الثقفي د رسول الله ﷺ محافظ څوک دی؟

هغه د دغه عروه بن مسعود الثقفي وراره دی او عروه یې اکا دی مګر دغه خپل اکا یې نه پیژني ځکه مغیره زغره او خول اغوستي دي او مخ یې نه لیدل کیږي.

اوس چي عروه د رسول الله ﷺ مخ ته کښېنستی و رسول الله ﷺ ته وایي: یا محمّد! راغلی یې چي مکې ته په زور ننوزې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا، زه اصلاً د عمرې دپاره راغلی یم او تقریباً هغه خبري یې ورته وکړې چي بُدیل بن ورقاء ته یې کړي وې، بیا عُروه ورته وایي: یا محمّد! که ته د خپله قومه سره جنګ وکړې آیا تر دغه د مخه تا په عربو کي اورېدلي دي چي یو چا دي پر خپل قوم حمله کړې وي بېله تا څخه؟ اوکه چیري ته جنګ هم ور سره وکړې په والله زه ستا پر شا وخوا داسي مخان وینم چي دوی به تښتي او تابه یوازي پرېږدي، په دغه خبره ابوبکرالصدّیق ﷺ ته قهر ورغلی نوریې صبر نه سوای کولای نو یې عروه ته یې و ویل: ته دغه دلات تئ روه، آیا موږ تښتو او دیٔ ﷺ یوازي پرېږدو؟

ورونو! لات! د طائف د خلکو یا د ثقیف د قبیلې دپاره د ډبري یا لرګي یو بت ؤ، په ډبره کي شیدې د کومي خوا وي؟ او که هرڅوک د ډبري تئ روي هغه بیعقل دی او بېځایه امیدونه کوي، نو د ابوبکر الصدّیق ﷺ د خبري مقصد دا ؤ چي ته په دغه امید چي موږ به دیٔ ﷺ پرېږدو داسي یې لکه د لات تئ چي روې، لات د طائف د خلکو بت ؤ او عروه هم د طائف دی چي په دغه خبره کي عُروه ته ډیر اهانت او سپکاوی ؤ، رسول الله ﷺ و ابوبکرالصدّیق ﷺ ته و ویل: پرې یې ږده یا ابا بکر! ځکه رسول الله ﷺ د عروه په مقصد پوهېدی چي دیٔ غواړي مسلمانان په قهر کړي.

عروه بن مسعود چي د ابوبکر الصدّیق ﷺ ترخه خبره واورېده ویل: دا څوک دی؟ خلکو ویل ابوبکر، نو یې ابوبکر ته وکتل او ویل: که چیري زه ستا تر احسان نه وای لاندي ما به ستا د خبري جواب در کړی وای.

په پخوا کي ابوبکر الصدّیق ﷺ د عروه سره د یوه وژل سوي سړي په دیت کي مالي مرسته کړې وه نو عروه و ویل: د هغه احسان په سبب چي تا را سره کړی دی څه نه وایم، خیر د ابوبکر الصدّیق ﷺ او عروه په منځ کي خبره په آرامي سره پای ته ورسېدل.

په هغه وختو کې د عربو دا عادت ؤ که به يو چا غوښته چې د ده په حضور هغه مقابل طرف په قهر کړي نو به يې د خبرو په منځ کې د هغه ږيره ونيول. اوس عروه غواړي چې رسول الله ﷺ ته قهر ور ولي، نو يې لاس ور اوږد کړی غواړي چې د رسول الله ﷺ ږيره ونيسي، اصلاً دغه کار د ادبه ښځه ليري هم دی سپک کار دی بيا نو د رسول الله ﷺ په مقابل کې؟ خو عروه بن مسعود چې لاس ور اوږد کړی د مغيره بن شعبه د توانه و وتل توره يې واړول د توري په چپه طرف يې عروه بن مسعود پر لاس و واهه او هغه يې له دې ښخه منعه کړی چې لاس يې و رسول الله ﷺ ته ور ورسيږي او ويل: لاس دي د مخه تر دې چې در ښخه پرې سي د رسول الله ﷺ ښخه ليري کړه، لاس دي در تهولوې که يې درپرې کړم؟

عُروه و بېرېدی ځکه د توري واری ؤ نو ويل دا قهرمن او بد طبيعته څوک دی؟ دا ولي داسي کوي؟ ما غوښتل چې خبري درسره وکړم.

رسول الله ﷺ و خندل ويل نه يې پيژنې؟ عروه ويل: يا.

رسول الله ﷺ و فرمايل: دا ستا وراره مُغيره بن شعبه دی، عروه بن مسعود ورته وويل: اې غادره! اې خائنه! ما ستا بدی پرون درپرېولې.

عروه بن مسعود په دې خبره کې يوې قصې ته چې د مخه پېښه سوې وه اشاره وکړه چې هغه قصه داسي وه:

مغيره بن شعبه الثقفي چې اوس مسلمان او د مسلمانانو سره دی، دئ ځنګه مسلمان سو؟ مغيره بن شعبه د بني مالک د خلکو د يوې ډلي سره د مصر پاچا مُقَوقِس ته ورغلی، د بني مالک خلک آرام پاسته او أدبناکه خلک وه، مګر مغيره شوخ، قهرمن او بې پروا سړئ ؤ، نو مغيره د مقوقس سره په خبرو کې د ادب او احترام خيال او مراعت نه کاوه او هغه نورو په ډير احترام خبري کولې، کله چې دغه نفر د مصره ښخه بيرته را رهي کېدل نو مقوقس پاچا امر وکړی چې تهولو ته دي انعامونه او سوغاتونه ورکول سي بېله مغيره ښخه ځکه هغه زما احترام نه کاوه (مغيره ته يې شئ ورنه کړی)

نو د بني مالک تهول نفر د مصره ښخه د مالو، هِديو، انعامو او سوغاتو سره را و وتل بيله مغيره ښخه، مغيره ته هم قهر ورغلی چې د ده سره ولي داسي معامله

او وضعیت وسو؟ تر مصره پوري یې سفر وکړی او د ها خوا ښله سوغاته راځي؟ دا غیر معقوله ده، اوس چې د ها خوا پرلاري را رهي دي د بني مالک نفر د شپې بیده سوه مغیره بن شعبه چې ویښ دی ور ولاړ سو او هغه نفر یې ټول و وژل، ټوله دیارلس نفره وه هغه یې ټول و وژل او هغه مالونه چې د هغو سره وه هغه مغیره واخیستل.

دا خبر بني مالک ته ورسېدی چې مغیره د دوی نفر و وژل، نو د بني مالک ټوله قبیله را پورته سوه او د بني ثقیف څخه یې وغوښتل چې مغیره ور تسلیم کړي، مګر مغیره د بني ثقیف د اشرافو څخه یو شریف دی، د هغو د مشرانو د کورنیه څخه دی او په عربو کي د قومیت مراعت ډیر زیات کېدی او په دوی کي دا متل ؤ:

(أنصُر أخاکَ ظَالِماً اَو مَظلُوماً) یعني: د ورور مرسته دي کوه که ظالم وي که مظلوم.

یعني: په حق پسي مه ګرځه قوم پرستي کوه، دا د جهالت د وختو متل دی.

اوس که څه هم مغیره د دیارلس نفرو قاتل ؤ خو قوم یې نه غوښتل چې دئ و بني مالک ته تسلیم کړي، خبره تر داسي اندازې ورسېدل چې قریبه وه د بني مالک او بني ثقیف تر منځ لوی جنګ پېښ سي، دواړو قبیلو لښکري جوړي کړې او د جنګ میدان ته هم سره را و وتل خو په دغه وخت کي د عربو یو هوښیار سړئ و عروه بن مسعود ته ورغلی ویل: یا عروه! ته یو سردار او د عربو د مشرانو څخه یې ته تر دې هوښیاریې چې جنګ دي وکړې، مه دي خپل قوم تباه کوه او مه بني مالک بربادوه، عروه ویل: نو څنګه وکړم؟ هغه نفر و ویل: زما مشوره دا ده چې بني مالک ته د دغو دیارلسو نفرو دیت ورکړې، عروه بن مسعود هم د دغه سړي خبره و منل او د وینو تویولو څخه یې ځان وساتی، بني مالک ته یې د دیارلسو نفرو دیت ورکړی، د بني مالک او بني ثقیف په منځ کي چې کومه شخړه وه هغه پای ته ورسېدل.

مګر مغیره چې بیا هغه دیارلس نفره و وژل او د هغو مالونه یې واخیستل نو مدینې منورې ته ولاړی او مالونه یې هلته ور سره یُووړل، په مدینه منوره کي یې خپل اسلام اعلان کړی او مسلمان سو، رسول الله ﷺ ورته و ویل: اسلام دي هو! صحي دی مګر غدر او خیانت دي یا، نه یې قبلوو، مال باید بیرته بني مالک ته ورکول سي، نو د رسول الله ﷺ په امر د مغیره رضي الله عنه له لاسه هغه مال و وتی او دئ په مدینه منوره کي

مسلمان پاته سو.   (دا د مغیره بن شعبه رضی الله عنه د اسلام قصه وه)

اوس عُروه بن مسعود هغه خبره او هغه واقعه وریاده کړه او ویل: اې غادره! ما ستا بدي پرون در پرېوله، یعني: ما خلاص کړې زه وم چې ته مي له دغه لویه مشکله و ساتلې او ته مي اوس پر لاس په توره وهې؟ مغیره رضی الله عنه د خپل اکا په جواب کي و ویل: هٰذا رسولُ الله، یعني: هو! ستا ټول احسانونه پر ما سته هر څه چې وایې هغه صحي دي مګر دا رسول الله دی دلته به لاس نه اوږدوې.

ښه متوجه سی: دا د رسول الله ﷺ پر دفاع او ساتنه د اصحاب کرامو حرص ؤ چې خپل اکا یې هم ولږ بې ادبی ته نه پرېښاوه.

په دغه وخت کي چې عروه بن مسعود ناست دی د لمانځه وخت سو بلال رضی الله عنه ولاړ سو آذان یې وکړی، رسول الله ﷺ د اوداسه تازه کولو دپاره ولاړ سو، عروه بن مسعود ناست دی او ورته ګوري، رسول الله ﷺ اودس تازه کوي اصحاب کرام پر راټول دي، رسول الله ﷺ چې د اوداسه په تازه کولو کي هره عُضوه یا اندام مینځي، یعني: مخ، لاس، پښه، صحابهٔ کرام هغه اوبه په لاسو کي نیسي او بیا یې په خپلو ځانو پوري موږي، رسول الله ﷺ خوله پرېوله او هغه اوبه یې تُو کړې، صحابهٔ کرامو هغه اوبه ونیولې او په ځانو پوري یې موږي.

عروه په تعجب کي سو چې دا څومره عزت او محبت دی چې دغه خلک یې د رسول الله ﷺ سره لري؟ بیا یې د مسلمانانو لمونځ ولیدی چې ټول په صفو کي منظم ولاړ دي، رسول الله ﷺ د مخه دی او ټول مسلمانان یې په یوه تکبیر اطاعت کوي، عروه بن مسعود په دغومره کفایت وکړی د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره یې نور بحث او خبري و نه کړې بیرته قریشو ته ورغلی او د هغو د مشرانو سره کښېنستی.

قریشو ویل: وایه څه دي ولیدل او څه خیال دي دی؟ عروه و ویل: د مخه تر دې چې خپله رأیه او نظر درته و وایم! زه وکسرٰی ته د هغه په پاچهي کي ورغلی یم، قیصر او نجاشي ته د هغو په پاچهیو کي ورغلی یم په والله ما یو هم نه دی لیدلی چې په خپله پاچهي کي دي تر محمّد ﷺ په خپلو اصحابو کي معزز او محترم وي، والله ما هیڅ داسي پاچا نه دی لیدلی چې خلک دي داسي محبت او ادب، عزت او احترام

ورسره کوي لکه د محمّد اصحاب چې يې د محمّد سره کوي، که به يې ناړي توکړې هغه پر مځکه نه لوېدې بلکه د ده د ملګرو څخه به بيا د يوه په اورغوي کې وې او هغه به يې په خپل مخ او پوست پوري مښلې، که به يې يو امر وکړی په ډېره چابکي سره يې هغه د ده امر پرځای کاوه،که به يې اودس تازه کاوه قريبه وه چې دوی خپل ځانونه د ده د اوداسه پر اوبو ووژني، که به يې خبري کولې دوی به چپ وه او ده ته يې د ده د عزت په سبب په تېز نظر سره نه کتل، دا څومره عزت او احترام دی؟ ما هيڅوک په دې شکل سره نه دی ليدلی.

نو اوس که چيري تاسي جنګ ور سره وکړی هيڅ وخت يې و تاسي ته نه درتسليموي تر څو چې د دوی د شمېر پر اندازه نفر درېکښي و نه وژني، يعني: بېله وژلو د يو زر څلور سوه نفرو يې نه درتسليموي او که بيا دوی په تاسي کي دومره نفر و وژني بيا نو ستاسي په ژوند کي څه خوند پاته کيږي؟

ورونو! د دغي جملې په مقصد او معنٰی پوه سواست؟ يعني: تر هغو يې نه در تسليموي چې تاسي د ده ټول ملګري و نه وژنی او چې تاسي د ده ټول ملګري وژنی نو د دوی لاسونه خو نه دي تړلي په تاسي کي هم په دغه اندازه نفر وژني او کوم وخت چې په تاسي کي يو زر او څلور سوه نفره و وژل سي بيا نو ستاسي په ژوند کي څه خوند پاته کيږي؟

قريشو ورته و ويل: ستا څه فکر دی؟ عروه بن مسعود و ويل: زما نظر دا دی چې صلحه ورسره وکړی او صلحه به پر دې وي چې سږکال به عمره نه کوي ځکه تاسي نه غواړی چې مسلمانان سږکال مکې مکرمې ته داخل سي.

اوس چې د قريشو بې پروا او ناپوهو ځوانانو وليدل چې د دوی مشران د صلحي خبري کوي او د صلحي طرف ته يې ميل دی نو يې داسي يو عمل او کار وسنجاوه چې د صلحي خبري له منځه يوسي، دغو ځوانانو داسي فيصله وکړه چې د شپې به د مسلمانانو لښکرته ور ننوزو او هلته به داسي کارونه کوو چې جنګ شروع سي، نو واقعاً هم دکفارو ځوانانو د دغي فيصلې پر عملي کولو اقدام وکړی (۷۰ يا ۸۰) نفره مشرکان د شپې د جبل تنعيم له طرفه پر مسلمانانو را کښته سوه غواړي چې

د مسلمانانو په لښکر ور ننوزي، خو د مسلمانانو د پیره دارانو قومندان محمّد بن مسلمه رضي الله عنه ویښ او بیداره دی او د کفارو دغه حرکت ویني، نو یې د مسلمانانو یوه ډله امر کړه چې اسلحه واخلی او دغه نفر د شا له طرفه محاصره کړی او بله ډله د مخ د طرفه ورغله او پر دوی را وګرځېدل، دغه (۷۰ ، ۸۰) نفره یې ټول ونیول او رسول الله ﷺ ته یې را وستل، هلته قریشو ته خبر ورسېدی چې ستاسي نفر بندیان ونیول سوه، قریشو د خپلو نفرو د خلاصولو دپاره و جنګ ته ځانونه آماده کړه، مګر دلته رسول الله ﷺ امر وکړی چې دغه نفر ایله کړی او وې فرمایل: موږ د عمرې دپاره راغلي یو نه د جنګ دپاره، پرېږدی چې موږ خپله عمره وکړو، دلته د قریشو قناعت حاصل سو چې رسول الله ﷺ د جنګ إراده نه لري، ځکه که یې جنګ مقصد وای دغه (۷۰، ۸۰) نفره چې د ده ﷺ په لاس کي وه وژلي به یې وای.

مکې مکرمې ته د عثمان بن عفان رضي الله عنه لېږل

رسول الله ﷺ و لیدل چې خبره ډېره اوږده سوه او قریش په خبرو نه قانع کیږي، البته دغه حالت د خواشینی حالت دی دغه ټول تګ او راتګ او خبري بیا هم نتیجه نه لري، رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه د قریشو د لښکر مشران ټول عناد او حسد لري د دوی سره خبري کول فایده نه لري، نو به د مکې مکرمې د عمومي مشره سره چې ابوسفیان دی خبري وکړو.

رسول الله ﷺ عمر رضي الله عنه ته و ویل: یا عمر! ته مکې ته ولاړسه او د ابوسفیان سره خبري وکړه چې موږ د جنګ دپاره نه یو راغلي غواړو چې عمره وکړو، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! دا درته معلومه ده چې ستا په اصحابو کي پر قریشو تر ما شدید سړئ نسته او په مکه کي زما د قوم څخه هم داسي څوک نه دي پاته چې زما دفاع وکړي، که ته غواړې چې مکې مکرمې ته څوک ولېږې داسي څوک ولېږه چې هغه هلته د ساتني نفر ولري، رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه نفر به څوک وي؟ ویل: عثمان بن عفان ولېږه ځکه عثمان د بني اُمیه څخه دی او ابوسفیان هم د بني اُمیه څخه دی، عثمان هلته قوم لري هغه یې ساتي، رسول الله ﷺ هم په دغه نظر

قانع سو او عثمان رضی الله عنه يې د قريشو مشر ابوسفيان ته ور ولېږی ویل ورسه او ورته ووایه: مونږ د جنګ دپاره نه یو راغلي بلکه زمونږ مقصد عمره ده او دوی و اسلام ته را وبوله او عثمان رضی الله عنه يې په دې سره هم امر کړی چي هغه نارینه مومنان او ښځي مومناني چي په مکه مکرمه کي دي هغو ته ورسه او د فتحي زېرى پر وکړه او په دې يې خبر کړه چي الله جل جلاله به خپل دین په مکه مکرمه کي تر داسي اندازې غالبه کړي چي په مکه کي به هيڅوک خپل ایمان نه پټوي.

حضرت عثمان رضی الله عنه د مکې مکرمې پر طرف رهي سو څو په (بلدح) کي د قريشو پر یوه ډله ورغلی هغو ورته ویل: چیري ځې؟ ده ویل: رسول الله ﷺ د دغسي کار دپاره را لېږلی یم هغو ویل: صحي ده خپل کار ته دي ورځه، د قريشو د جملې څخه أبان بن سعيد بن العاص ورته را ولاړ سو د ده يې ښه استقبال وکړی او بيا يې خپل آس ځين کړی عثمان رضی الله عنه يې پر آس ور سره سپور کړی څو مکې مکرمې ته يې ورساود، عثمان رضی الله عنه خپل پيغام د قريشو مشرانو ته ورساوه، کله چي عثمان رضی الله عنه د خپلو کارو څخه فارغه سو قريشو ورته و ویل: که ته غواړې چي طواف وکړې ویې کړه، عثمان رضی الله عنه و ویل: یا والله هيڅکله به تر رسول الله ﷺ د مخه طواف و نه کړم.

ابوسفيان و حضرت عثمان رضی الله عنه ته و ویل: ته به دلې پاته کيږې تا ته د وتلو اجازه نسته، عثمان رضی الله عنه داسي سو لکه بندي خو ښایي کفارو دئ په دې سبب د تلو څخه منعه کړی وي چي قريش په خپل منځ کي په دغه موضوع کي پوره مشوره وکړي او بيا خپل جواب د عثمان رضی الله عنه په لاس ولیږي، په هر صورت عثمان رضی الله عنه په مکه مکرمه کي ډېر وځنډېدی او هلته بيا رسول الله ﷺ ته داسي خبر ورسېدی چي عثمان وژل سوی دی، رسول الله ﷺ چي دا خبر واورېدی چي د ده ﷺ قاصد و وژل سو نو يې فکر وکړی چي خبره تر جنګه ورسېدل، خپل اصحاب کرام يې امر کړه چي د ده ﷺ سره بيعت وکړي او بيعت پر دې ؤ: که چيري جنګ شروع سي تاسي به نه تښتی.

بيعت شروع سو اصحاب کرام په شوق سره بيعت کوي چي په جنګ کي نه تښتو او یوې ډلې خو بيا پر مرګ بيعت ور سره وکړی، اول هغه څوک چي بيعت يې وکړی هغه ابو سِنان الأسدي رضی الله عنه ؤ.

سلمه بن الأكوع ﷺ هغه تېز او چابک نفر چې رسول الله ﷺ د ده په باره کې فرمايي: «هُوَ خَيرُ رِجَالَتِنَا» يعني: دئ زموږ په پياده نفرو کې تر ټولو ښه او بهتر دی، ده درې واره پر مرګ بيعت وکړی، يو وار د بيعت په شروع کې بيا د بيعت په منځ کې او درېيم وار د بيعت په آخر کې.

رسول الله ﷺ تر يوې وَنې لاندې ناست ؤ او صحابهٔ کرامو بيعت ورسره کاوه، يو يو نفر ورتلی رسول الله ﷺ ته يې لاس ورکاوه او بيعت يې ورسره کاوه نو ټولو هغه صحابهٔ کرامو چې په حُديبيه کې يې اشتراک کړی ؤ د رسول الله ﷺ سره بيعت وکړی (۱۴۰۰) نفرو بېله يوه نفره څخه چې هغه! هغه جَد بن قيس منافق ؤ، دغه منافق به د اوښانو ترشا ځان د دې دپاره پټاوه چې بيعت و نه کړي، يو د صحابهٔ کرامو څخه وايي: ما جَد بن قيس وليدی چې په اوښانو کې ګرځېدی او د دې دپاره يې ځان پټاوه چې بيعت و نه کړي، ده يو سور اوښ درلودی د هغه تر شا پټ ؤ.

کله چې ټول بيعت خلاص سو او عثمان ﷺ په دغه بيعت کې نه ؤ موجود نو رسول الله ﷺ خپل ښي لاس پرخپل راسته لاس کېښښاوهٔ او ويل: زما دغه لاس د عثمان له طرفه دی، يعني: رسول الله ﷺ د حضرت عثمان ﷺ په وکالت د خپل ځان سره بيعت وکړی بيا نو صحابهٔ کرامو و ويل: والله د رسول الله ﷺ ښي لاس زموږ د ټولو تر راسته لاسو فضيلت لري ځکه چې رسول الله ﷺ خپل ښي لاس د عثمان ﷺ د لاس پر ځای استعمال کړی.

کله چې بيعت پای ته ورسېدی رسول الله ﷺ ته خبر راغلی چې هغه د عثمان ﷺ د وژل کېدلو خبر باطل او غلط ؤ، په دغه وخت کې رسول الله ﷺ خپلو اصحاب کرامو ته هغه لوی زېری ورکړی او وې فرمايل: والله هغه څوک چې زما سره يې تر دغه ونه لاندې بيعت کړی دی هغه اور ته نه داخلېږي بېله خاونده د هغه سره اوښ، رسول الله ﷺ دغه منافق پېژندی او ور معلوم ؤ، نو ځکه يې و فرمايل فقط دغه يو نفر جنت ته نه داخلېږي نور ټاسي ټول له دوږخه په امان ياست او جنت ته ځئ.

دا هغه بيعت دی چې د دغه بيعت په باره کې په قرآن مجيد کې آياتونه نازل سوي دي، الله جل جلاله د سورةُ الفتح په لسم نمبر آيات کې فرمايي:

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ ٱللَّهَ يَدُ ٱللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ﴾. [الفتح: ۱۰]

یعني: بېشکه هغه کسان چي ستا سره بیعت کوي هغه د الله جل جلاله سره بیعت کوي، د الله جل جلاله لاس د دوی پر لاسو سر بېره یا د پاسه دی.

بیا هم الله عزوجل د سورة الفتح په (۱۸) نمبرآیات کي فرمایي:

﴿لَّقَدْ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنِ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ ٱلشَّجَرَةِ﴾. [الفتح: ۱۸]

یعني: خامخا الله جل جلاله د هغو مومنانو څخه په هغه وخت کي خوښ او راضي سوی دی چي ستا سره یې تر دغه ونه لاندي بیعت کاوه.

دا د دغو اصحاب کرامو فضیلت دی چي الله جل جلاله خپله رضاء د قرآن مجید په آیاتو سره څني ښکاره کړې ده او دغه بیعت ته (بیعة الشجره) او (بیعة الرضوان) ویل کیږي، څوک وایي: دغه بیعت پر مرګ ؤ او څوک وایي چي دغه بیعت پر دې ؤ چي له جنګه به نه تښتي او دغه ونه د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت تر وخته پوري ولاړه وه او بیا حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د هغې وُني په قطعه کولو یا پرې کولو امر وکړی، دا هم د دې دپاره: چي خلک د دغي وُني په سبب مشرکان نه سي، یعني: بیا به خلک راځي دغه ونه به مچوي او عبادت به یې کوي.

(لکه نن ورځ چي په ځینو ملکو کي دغه ته ورته کارونه کیږي خلک وُني او ډبري مچوي)

کله چي قریشو ته خبر ورسېدی چي مسلمانانو پر مرګ بیعت وکړی نو سوه چي موضوع خطرناکه مرحلې ته ورسېدل او له جنګه وبېرېدل نو یې ډېر ژر سُهیل بن عَمرو و رسول الله ﷺ ته د صلحي کولو دپاره ورولېږی او پر سهیل یې دا تاکید وکړی چي د مسلمانانو سره به داسي صلحه کوې چي سږ کال به بېله عمره کولو مدینې منورې ته ځي، ځکه چي بیا عرب و نه وایي چي مسلمانان په زور مکې مکرمې ته ننوتل.

رسول الله ﷺ و لیدل چي سُهیل ور رهي دی وې پېژندی او وې فرمایل: «سُهیل! سَهّلَ الله لکُم اَمرکُم» یعني: الله جل جلاله دا موضوع درته آسانه کړه، قریشو د صلحي إراده کړې ده، ځکه سُهیل په قریشو کي د خبرو سړئ ؤ، قریشو چي به هر وخت غوښتل چي یوه موضوع د خبرو د لاري فیصله کړي نو به یې سُهیل ور لېږی، لکه وزیر خارجه او هغه نورو یې جنګ غوښتی لکه د وزارت دفاع نفر، دغه سهیل فقط

د صلحي دپاره لېږل کېدی، نو کله چې رسول الله ﷺ سهیل ولیدی وې فرمایل: الله جل جلاله آسانتیا درته راوستل، خیر سهیل راغلی کښېنستی او د رسول الله ﷺ سره یې ډیري اوږدې خبري وکړې او بیا د دوی په منځ کې د صلحي پر مادو اتفاق وسو چې هغه د صلحي مادې په داسې ډول سره وې:

۱ - رسول الله ﷺ او مسلمانان به سږکال بېله عمره کولو بیرته ځي او مکې مکرمې ته به نه داخلېږي خو په را تلونکي کال کې د مسلمانانو حق دی چې د عمرې دپاره راسي او مکې مکرمې ته فقط د درو شپو دپاره داخل سي، په دې شرط چې مسلمانان به مکې مکرمې ته هیڅ قسم اسلحه نه ور سره را وړي بېله تورو څخه، چې هغه به هم په پوښو کې وي او قریش به هیڅ قسم تعارض او تېرئ نه پر کوي.

(دغه ماده یوازې د عمرې په باره کې وه)

۲ - دغه د جنګ او دښمنۍ حالت چې د مسلمانانو او قریشو په منځ کې دی دا به د لسو کلو دپاره ختمېږي، یعني: لس کاله به یو پر بل تعارض نه کېږي د خلکو ژوند به په پوره أمن او أمان کې وي، نه به جنګ وي نه پر قافلو حملې، هیڅ قسم تعارض او تجاوز به نه وي.

۳ - د قریشو څخه چې هرڅوک د خپلو مشرانو بې اجازې مدینې منورې یا محمّد ﷺ ته مهاجر ورسي، محمّد ﷺ به هغه نفر بیرته قریشو ته ورکوي او که د قریشو څخه هرڅوک مرتد سو او د مدینې منورې څخه مکې مکرمې ته راغلی هغه نفر بیرته مسلمانانو ته نه ورکول کېږي.

دغه د درېیمې مادې شرط پر مسلمانانو هغه ډېر درونډ شرط ؤ، له دغه شرطه داسې معلومېدل چې کفار پر مسلمانانو فضیلت او لوړ والی لري ځکه د کفارو څخه راغلی مسلمان بیرته و کفارو ته ورکول کېږي او د مسلمانانو څخه مرتد سوی نفر و مسلمانانو ته نه ورکول کېږي، نو په ښکاره سره داسې معلومېدل لکه کفار چې په دې صلحه کې لوړ او کامیابه وي.

۴ - هرڅوک یا هره قبیله چې و غواړي چې په دغه عهد او اتفاق کې د محمّد ﷺ او مسلمانانو په طرف کې داخل سي کولای سي او هر څوک یا قبیله چې

وغواړي چې د قريشو په طرف کې داخل سي كولاى سي.

د دغي صلحي د ليكلو په وخت كې د خزاعه د قبيلې مشران او د بنو بكر د قبيلې مشران حاضر وه، د خُزاعه مشرانو وويل: موږ د محمّد ﷺ په طرف کې يو او د بنو بكر مشرانو بيا وويل: موږ د قريشو په طرف کې يو، د دغو قبيلو په دغه طرفو كې داخلېدل او شاملېدل بيا په وروسته كې د مكې مكرمې د فتحې سبب وګرځېدل او د غه صلحه هُم د دغو قبيلو د جنګ او دښمنيو په سبب ماته سوه، ځكه بنو بكر چې د قريشو په طرف كې وه د خزاعه پر قبيله چې د مسلمانانو په طرف كې وه تجاوز او تېرى وكړى چې د هغې واقعې تفصيل به بيا پر خپل وخت درته بيان سي إن شاء الله تعالىٰ، نو دغه دوې قبيلې په دغه وخت كې په دغه حِلف او اتفاق كې شاملي سوې.

د صلحې په شرطوكې دا هم وليكل سوه: هرَه قبيله چې د هر چا په طرف كې شامله سوه دغه قبيله د هغه طرف جُزء بلل كيږي، هر تېرىٔ او تجاوز چې پر هغه قبيله وسي هغه د دغه ټول عقد او اتفاق ماتېدل دي، بيا نو ټول عقد لغوه او قابل د عمل نه دى، نو خود رسول الله ﷺ خپل عهد هغه وخت د قريشو سره باطل وبلى چې قريشو دغه عهد د بنو بكر په مرسته كولو سره مات كړى.

(د دغه شرط په مقصد به هغه وخت پوه سى چې د عهد د ماتولو قصه واورى او بيا به درمعلومه سي چې دغه عقد او صلحه قريشو څنګه ماته كړه)

كله چې د صلحې پر ټولو مادو او بندو په پوره تفصيل او ښكاره شرطو اتفاق وسو نو يې د دغې صلحې په ليكلو شروع وكړه، رسول الله ﷺ حضرت علي بن أبي طالب رضي الله عنه را وغوښتى او ويل: دغه صلحه وليكه، د دغې صلحې ليكونكى حضرت علي رضي الله عنه دى او د دغې صلحې شاهدان څو نفره مسلمانان او څو نفره كفار وه، د مسلمانانو له طرفه د صلحې شاهدان: ابوبكر الصدِّيق، عمر فاروق، حضرت علي چې د صلحې ليكونكى هم ؤ، محمّد بن مسلمه او څو نفره نور وه رضي الله عنهم اجمعين، او د كفارو له طرفه د دغې صلحې شاهدان: سُهيل بن عَمرو، حُليس بن عبد العزىٰ او څو نفره نور وه.

رسول الله ﷺ و علي رضي الله عنه ته وويل وليكه ﴿بسم الله الرّحمٰن الرحيم﴾ سُهيل د اوله څخه مخالفت شروع كړى ويل: موږ رحمٰن نه پيژنو داسي وليكه (بسمکَ اللّهم)

رسول الله ﷺ علي رضي الله عنه امر کړی چي دغسي يې وليکه. بيا يې ورته و ويل: و ليکه: دا هغه بيان دی چي پر هغه محمّد رسول الله او سُهيل بن عَمرو صلحه وکړه. دلته بيا سُهيل اعتراض وکړی ويل: والله که موږ په دې پوه سو چي ته رسول الله يې موږ به ته د بيت الله څخه نه وای منعه کړی او نه به موجنګ درسره کولای بلکه د رسول الله پر ځای محمّد بن عبدالله وليکه داسي مه ليکه چي محمّد رسول الله ځکه زه دغه لفظ نه منم.

مسلمانان د دغو خبرو څخه په تنګ سوه قهر او غصه يې زيات سوه، مسلمانان اصلاً د دغي صلحي څخه ناراضه وه، مسلمانان په دې نه وه خوښ چي داسي صلحه دي وسي چي دوی د مکې مکرمې د ننوتلو څخه منعه کړي او عمره کولو ته دي يې نه پريږدي او اوس پر هغه سربېره د کفارو له طرفه دغه حسد او تشدد، دغه عناد او سختي هم ور سره کيږي، نو د دغه حسد او عناد په سبب د مسلمانانو قهر نور هم زياتېدی.

خو رسول الله ﷺ و فرمايل: زه رسول الله يم که څه هم تاسي يې نه و منی او حضرت علي رضي الله عنه يې امر کړی چي د رسول الله جمله پاکه کړه او محمّد بن عبدالله وليکه، علي رضي الله عنه د رسول الله د جملې د پاکولو څخه انکار وکړی ويل: والله دغه جمله به نه کړم پاکه، رسول الله ﷺ و ويل: هغه جمله کومه ده؟ ما ته يې را وښيه چي زه يې پاکه کړم، هغه جمله يې ور وښوول او رسول الله ﷺ په خپله د رسول الله جمله پاکه کړه ځکه د رسول الله ﷺ صلحه مقصد وه.

اوس چي د صلحنامې څخه فقط دغه جملې وليکل سوې (بِسمِکَ اللّٰهم) دا هغه عهد دی چي د محمّد بن عبدالله او سهيل بن عَمرو په منځ کي پر هغه اتفاق وسو.

په دغه وخت کي چي د عهد په ليکلو شروع سوې ده ترخېمې دباندي چغي او نارې جوړي سوې مسلمانان د معلومات دپاره ترخېمې دباندي ور و وتل، که ګوري چي د مکې مکرمې د مسلمانانو څخه يو نفر چي په ځنځيرانو هم تړلی دی د هغه ځنځيرانو سره را تښتېدلی دی، دا يې اورېدلي وه چي د مسلمانانو لښکر دلته نژدې راغلی دی نو يې دا قصد کړی ؤ چي مسلمانانو ته پناه ور وړي، دغه را تښتېدلی نفر څوک ؤ؟ دا ابوجندل ؤ چي د دغه سُهيل بن عَمرو چي دغه اوس صلحه ليکي زوی دی او اتفاق هم داسي ؤ چي له مکې مکرمې څخه چي هر مسلمان و مسلمانانو ته

ورځي هغه باید بیرته کفارو ته په لاس ورکول سي.

اوس ابو جندل راغلی دی او وايي: یا رسولَ الله! زه مهاجر درته راغلی یم مکه او د مکې کفار نه غواړم ستا سره مدینې ته ځم، دلته نو سهیل و ویل: یا محمّد! ﷺ هغه صلحه چې زما او ستا په منځ کي وسوه؟ یعني: زما زوی به بیرته ما ته راکوې، حضرت عمر فاروق ﷺ و ویل: یا رسولَ الله! موږ خو تر اوسه صلحه نه ده لیکلې فقط شروع په سوې ده اوس څنګه کیږي؟ ابو جندل په لاس ورکول کیږي که یا؟ پر صلحه اتفاق سوی دی خو تر اوسه لیکل سوې نه ده، سهیل و ویل: آیا د خولې خبري او اتفاق کفایت نه کوي؟ خامخا باید و لیکل سي؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو د خولې اتفاق بس او کافي دی زوی دي درسره بوزه، ابو جندل خو په هیڅ نه دی خبر فقط مهاجر راغلی دی او اوس یې سُهیل چې د ده پلار دی کشوي غواړي چې د کفارو هغه لښکر ته یې ورولي کوم چې دلته نژدې پروت دی او دئ د صلحي د لیکلو دپاره بیرته راسي.

د ابو جندل هیڅ زړه ته نه لوېدل چې دئ دي بیرته د کفارو په لاس ورکول سي څکه دئ مهاجر راغلی دی او اوس دي یې بیرته کفار بیایې او څوک دي یې نه څني را وګرځوي؟ په تعجب کي سو او نارې وهي: یا معشرَ المسلمین! آیا بیرته کفارو ته بېول کېږم؟ هغه و ما ته زما په دین کي تکلیف را کوي ما خپل دین ته نه پرېږدي.

رسول الله ﷺ ورته و ویل: یا اباجندل! صبر وکړه او بدله یې د الله ﷻ څخه و غواړه بېشکه چې الله ﷻ به تا او ستا ضعیفه ملګرو لره د خلاصېدلو لار پیدا کړي، موږ د قریشو سره صلحه کړې ده او پر دغه مو عهد ور سره کړی دی اوس موږ په خپل عهد کي غدر نه سو کولای.

د ابو جندل بیا هم زړه ته نه لوېږي څنګه یې پرېږدي چې کفار یې بوزي؟ بیا یې نارې شروع کړې او ویل: ما دوی ته مه ورپرېږدی ما خپل دین ته نه پرېږدي، دلته نو مسلمانانو ژړل او وايي: دا څومره ذِلّت دی؟ څومره کښته والی او بې وسي ده؟ د مسلمانانو یو نفر په زور کشول کیږي بیرته کفارو ته ورکول کیږي او دوی ورته ګوري؟ د مسلمانانو نور هم درد او تکلیف زیات سو دننه په زړوکي سوځل کیږي، او دغه صلحه چې وسوه ډېره بده او د ذِلّت صلحه یې بلل، دا یې د ځانو دپاره ذِلّت باله

او په دې صلحه نه وه خوښ نو يې ژړل.

د مسلمانانو څخه حضرت عمر فاروق ﷺ ور ولاړ سو، سُهيل خپل زوی ابو جندل کشوي او حضرت عمرﷺ د ابو جندل څنګ يا بغل ته رهي دی خپله توره ابو جندل ته ور نژدې کړي او ورته وايي: يا ابا جندل! مشرکان نجس دي او د مشرک وينه داسي ده لکه د سپي، يعني: د مشرک وينه قيمت او اهميت نه لري او بيا توره ور نژدې کړي.

وروسته به حضرت عمرفاروق ﷺ ويل: زما مقصد دا ؤ چي ابو جندل دغه توره واخلي او خپل پلار و وژني مګر ده دا کار و نه کړی، ابو جندل دا نه کړه خوښه چي خپل پلار و وژني که نه ده کولای سوای چي توره واخلي او سهيل و وژني او مسئول هم نه ؤ ځکه دئ د مسلمانانو په جماعت کي نه ؤ داخل.

دلته پوښتنه پيدا کيږي چي حضرت عمرﷺ ولي په خپله سهيل نه واژه چي ابو جندلﷺ يې د هغه د مرګ دپاره تشويقاوه او توره يې ور نژدې کول؟

جواب: ځکه حضرت عمرﷺ په خپله په صلحه کي داخل ؤ او ابو جندلﷺ د دې صلحي څخه دباندي دی هغه تر اوسه د مسلمانانو د قيادت او مشرۍ تابع نه دی نو ځکه فُقهاء وايي: کوم فرد چي د مسلمانانو په جماعت کي داخل نه وي هغه فرد هغه کارونه کولای سي چي د مسلمانانو جماعت يې نه سي کولای، هر څوک چي د يوه جماعت عضوه وګرځېدل هغه څوک خامخا د هغه جماعت په نظام او قوانينو مکلف دی، مګر کوم فرد چي په جماعت کي نه وي داخل سوی، هغه فرد په هغو شيانو نه دی مکلف چي هغه جماعت په مکلف وي، مقصد دا چي: دغسي فرد لکه ابو جندل د مسلمانانو په قوانينو، اتفاقيو او عهدو نه وي مکلف، نو ځکه ابوجندل کولای سوای چي سُهيل و وژني، مګر حضرت عمر فاروق ﷺ چي د مسلمانانو د جماعت جُزء ؤ او د مسلمانانو په قوانينو او اتفاقيو مکلف ؤ نه سوای کولای چي سهيل و وژني. (دا يوه فقهي مسئله وه).

سهيل خپل زوی ابو جندلﷺ دکفارو تر لښکره ورساوه او بيرته د مسلمانانو د لښکر ځای ته راغلی او د صلحي هغه پاته حصه يا مادې يې و ليکلې.

اوس نو قريش د مسلمانانو د بارېدلو انتظار کوي چي بيرته ولاړسي،

رسول الله ﷺ مسلمانان امر کړه چي د سر په خرولو سره له احرامه ځانونه حلال کړی او بیرته مدینې منورې ته درځی، حضرت عمر رضی الله عنه ولاړ سو او ویل: یا رسولَ الله! آیا تا موږ ته خبر نه ؤ راکړی چي موږ به کعبې شریفي ته ورځو او طواف به پر کوو؟

څکه رسول الله ﷺ خوب لیدلی ؤ چي مسلمانان کعبې شریفي ته ورځي او طواف پر کوي او بیا سرونه خروي یا کوچني کوي او دغه خوب یې مسلمانانو ته ویلی ؤ، نو حضرت عمر رضی الله عنه دغه خوب و رسول الله ﷺ ته وریاد کړی او ویل: تا موږ ته خبر راکړی ؤ چي موږ به بیت الله ته ځو او طواف به پر کوو، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو یا عمر! مګر ما درته ویلي وه چي سږکال به ورځو؟ حضرت عمر رضی الله عنه و ویل: یا! داسي دي نه وه را ته ویلي.

خیر مسلمانان په دغه صلحه ډیرخواشیني او ناراضه دي نو عمر رضی الله عنه غوښتل چي یو څه وکړي، اوس به په دغه باره کي هغه حدیث شریف درته را نقل کړم چي امام بخاري او امام مسلم یې روایتوي چي دغسي حدیث ته چي امام بخاري او امام مسلم دواړو په خپل صحیح کي رانقل کړی وي حدیث متفق علیه وایي، حدیث شریف داسي دی:

حضرت عمر رضی الله عنه وایي: و رسول الله ﷺ ته ورغلم او ما ورته وویل:

یا رسولَ الله! آیا ته په حقه سره د الله جل جلاله نبي نه یې؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: بلکه یم.

عمر رضی الله عنه و ویل: آیا ته پر حق نه یې او زموږ دښمنان پر باطل نه دي؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: بلکه موږ پر حق یو او دوی پر باطل دي.

عمر رضی الله عنه و ویل: آیا زموږ وژل سوي کسان په جنت کي او د دوی وژل سوي کسان په اورکي نه دي؟

رسول الله ﷺ وفرمایل: بلکه دي.

عمر رضی الله عنه و ویل: نو موږ ولي په خپل دین کي دوی ته کښته کیږو؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: زه رسول الله یم د خپل رب نا فرماني نه کوم او هغه زما ناصر او مددګار دی.

حضرت عمر رضی الله عنه و ویل: آیا تا موږته نه وه ویلي چي موږ به بیت الله ته ورځو

او طواف به پر کوو؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، مګر ما درته ویلي وه چې ته به سږ کال ورځې؟

عمر رضي الله عنه و ویل: یا.

رسول الله ﷺ نور هم په تاکید سره و فرمایل: بېشکه چې ته به ورځې او طواف به پر کوې. (یعني: زما وینا حق ده خو وخت یې نه دی راغلی)

حضرت عمر رضي الله عنه لکه داسې جواب چې غواړي چې ډېر مطمئن سي نو ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ته ورغلی او هغه پوښتني یې ځني وکړې چې د رسول الله ﷺ څخه یې کړي وې، ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه چې واقعاً صدّیق ؤ داسې جواب یې ورکړی چې حضرت عمر رضي الله عنه یې په چپ کړی او ویل: یا بن الخطاب! دا رسول الله دی د خپل رب نا فرماني نه کوي او الله جل جلاله یې هیڅکله نه ضایع کوي.

څه وخت نه ؤ تېر سوی چې سورة الفتح نازل سو، رسول الله ﷺ عمر رضي الله عنه ور وغوښتی او د سورة الفتح آیاتونه یې ورته تلاوت کړه، عمر رضي الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! آیا دغه فتحه ده؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، نو د عمر رضي الله عنه زړه خوشاله سو. [رواه: البخاري ومسلم]

اوس چې خبره خلاصه او فیصله سوه رسول الله ﷺ اصحاب کرام امر کړه چې هَدي حلالي کړی، سرونه و خروی او احرام خلاص کړی، مګر د صحابهٔ کرامو څخه یو هم نه سو ولاړ، رسول الله ﷺ په تعجب کي سو ځکه د اول وار دپاره مسلمانان د ده ﷺ نا فرماني کوي؟ رسول الله ﷺ امر کړه چې له احرامه ځانونه حلال کړی، یعني: د احرام د حالته ووزی مګر صحابهٔ کرام یو هم نه سو ولاړ، رسول الله ﷺ بیا د احرام په خلاصولو سره امر کړه بیا هم یو نه سو ولاړ، رسول الله ﷺ درېیم وار د سرو په خرولو او د احرام په خلاصولو امر کړه، بیا هم یو نه سو ولاړ.

رسول الله ﷺ دوی پرېښوول او خېمې ته ننوتی دا بېره ور سره ده چې د ده ﷺ پر اصحابو د الله جل جلاله قهر او عذاب نازل نه سي، څرنګه چې په دغه سفر کي ام سلمه رضي الله عنها د رسول الله ﷺ سره ملګرې وه و هغې ته یې و ویل: خلکو زما د امر اطاعت ونه کړی بېرېږم چې د الله جل جلاله قهر او عذاب به پر نازل سي.

ورونو! کله کله د ښځو سره داسې فکر او حل پیدا سي چې د نارینه سره هغه فکر

او حل نه وي موجود، ام سلمهؓ د رسول اللهﷺ په جواب کي و ويل: يا رسولَ الله! ته ور ووزه او هيڅ ته هيڅ مه وايه خپله هَديه حلاله کړه او سر خروونکی را وغواړه چي ستا سر در وخروي، کله چي ستا اصحاب تا وويني چي ځان دي له احرامه خلاص کړی دوی ته هم بېله ستا متابعته بل شئ نه پاته کيږي.

رسول اللهﷺ هم له خپلي خېمې را و وتی و هيڅ ته يې هيڅ و نه ويل خپله هَديه يې حلاله کړه او سرخروونکی يې را وغوښتی، د دهﷺ سر يې ور وخراوه، صحابهٔ کرامو چي وليدل چي رسول اللهﷺ خپل سر وخراوه نو پوه سوه چي خبره خلاصه سوه عُمره نسته، دوی هم ولاړ سوه خپلي هَديي يې حلالي کړې او د سرو په خرولو يې شروع وکړه.

ځيني د ځينو نورو سرونه ورخروي، مګر څرنګه چي ډېر خواشيني او په قهر کي وه د خرولو په وخت کي يې يو د بل سرونه ور زخمي کول، د سرو د خرولو څخه چي فارغه سوه رسول اللهﷺ وليدل چي ځينو نفرو وريښتان کوچني کړي دي يعني: خرولي يې نه دي بلکه غڅي کړي يې دي نو رسول اللهﷺ و فرمايل: الله دي پر هغو کسانو ورحميږي چي سرونه يې خرولي دي، صحابهٔ کرامو و ويل: او هغه چي غڅي کوي يې يا رسولَ الله!؟ رسول اللهﷺ بيا و فرمايل: الله دي پر هغو کسانو ورحميږي چي سرونه خروي، صحابهٔ کرامو بيا و ويل: او هغه کسان چي غڅي کوي يې يا رسولَ الله!؟ دربيم وار بيا رسول اللهﷺ و فرمايل: الله دي پر هغو کسانو ورحميږي چي سرونه خروي، اصحاب کرامو بيا و ويل: او هغه کسان چي غڅي کوي يې يا رسولَ الله!؟ رسول اللهﷺ و فرمايل: هو! او پر هغو کسانو چي غڅي کوي يې، نو يې په غڅي کولو سره هم اجازه وکړه مګر د خرولو ثواب تر ډېر دی.

د دغي صلحي په باره کي د الله جل جلاله له طرفه سورةُ الفتح نازل سو الله عزوجل فرمايي:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝١﴾

يعني: بېشکه چي موږ فتحه او برئ درکړی دی تا ته، ښکاره او روښانه برئ.

د حديبيې صلحه که څه هم په ښکاره او د دباندي څخه د ذلّت او مغلوبيت صلحه معلوميږي، په اول او سطحي نظر د دغي صلحي د شرايطو څخه داسي معلوميږي چي

د صلحې ټولې مادې د قریشو په ګټه دي، لکه حضرت عمر فاروق او نور اصحاب کرام چې د دغې صلحې د ښکاره تورو په لیدلو ډېر ناراضه وه، دوی خیال کاوه چې د مسلمانانو د دغه (۱۴۰۰) سر قربانوونکي لښکر په مخ کې قریش او د هغو طرفداران هیڅ اهمیت نه لري، دغه قسم مشکلات او مخالفتونه ولې په توره نه سي حل؟

مګر د رسول الله ﷺ نظر و هغو نتیجو ته متوجه ؤ چې د نورو د سترګو څخه پټې او نهامې وې او بل دا چې الله جل جلاله د ده ﷺ سینه د ډېرو سختو پېښو د تحمل او زغملو دپاره خلاصه کړې وه، د رسول الله ﷺ بې مثله توکل او تحمّل، هغه د کفارو شرطونه ومنل او اصحاب کرامو ته به یې ویل: الله زما سره دی او ما نه ضائع کوي.

د حُدیبیې صلحه ولې فتحه وبلل سوه؟ حتّی صحابهٔ کرامو به هم داسې پوښتنې کولې چې یا رسولَ الله! آیا دا فتحه او بریٔ دی؟ رسول الله ﷺ به و فرمایل: هو، دا لوی بریٔ دی ځکه چې په دغه صلحه سره د قریشو لاسونه د مسلمانانو څخه منعه او وتړل سوه، په دغه صلحه سره مسلمانان و دعوت او خپلو نورو دښمنانو ته فارغه سوه چې دغه صلحه او دعوت ته فارغه کېدل د مکې مکرمې د فتحې سبب وګرځېدل.

د مسلمانو ښځو هجرت

د حدیبیې ترصلحې وروسته پسله هغه چې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورسېدی د مکې مکرمې څخه مسلمانو ښځو و مدینې منورې ته هجرت وکړی چې په هغو کې یوه هم ام کلثوم بنت عُقبه بن أبي معیط وه، عُقبه خو پېژنې؟ هغه لوی کافر چې د رسول الله ﷺ پر مبارکه شا یا ملا یې د سجدې په وخت کې د اوښ کُلمې ور کېښوولې او د بدر په غزاء کې و وِژل سو، د دغو ښځو مشرک اقرباء په دوی پسې ورغله ویل: دغه ښځې باید د هغه عقد او عهد په سبب چې په حدیبیه کې وسو بیرته مور ته را کول سي، رسول الله ﷺ دغه د دوی غوښتنه نه کړه قبوله ځکه په معاهده کې دغه ماده داسې لیکل سوې وه: (پر دې اتفاق وسو که زموږ څخه هر سړیٔ و تا ته درغلی که څه هم ستا پر دین وي بیرته به یې موږ ته را کوې) په معاهده کې لفظ د (رَجُل) یعني: سړي لیکل سوی ؤ، نو په دغه ماده کې اساساً ښځې داخلې نه وې

او په دغه باره کې د الله جل جلاله دا قول هم نازل سو چې فرمايي:

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلْمُؤْمِنَـٰتُ مُهَـٰجِرَٰتٍ فَٱمْتَحِنُوهُنَّ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَـٰنِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَـٰتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ﴾. [الممتحنه: ۱۰]

يعني: اې مومنانو! کله چې تاسي ته مومني ښځې په هجرت سره راسي نو تاسي دوی امتحان کړی الله جل جلاله د دوی په ايمان ښه عالم دی، يعني: د زړو حال خو الله جل جلاله ته معلوم دی، مګر په ښکاره او ظاهره سره تاسي د هغو ښځو پوره تحقيق او معلومات کوی چې آيا دوی واقعاً هم د اسلام په سبب هجرت کړی دی؟ کومي دنيوي يا نفساني ګټي خو به يې په نظر کې نه وي نيولې؟ او که بيا تاسي په دې پوه سواست چې دوی مومناني دي بيا يې نو بيرته کفارو ته په لاس مه ورکوی نه دغه مومني ښځې هغو کفارو ته حلالي دي او نه هغه کافران دغو مومنو ښځو ته حلال دي.

رسول اللهﷺ په دغه دوه سببه مومني مهاجري ښځې بيرته د کفارو په لاس نه ورکولې ځکه يو خو دوی په هغه عهد او معاهده کې نه وې داخلي او بل د الله جل جلاله صريح حکم هم داسي ؤ او د دغه آيات شريف په آخر کې الله عزوجل فرمايي:

﴿وَلَا تُمْسِكُواْ بِعِصَمِ ٱلْكَوَافِرِ﴾ [الممتحنه: ۱۰]

او کافراني ښځې په خپله نکاح کې مه ساتی، نو مسلمانانو هغه خپلي کافري ښځې د دغه آيات شريف په حکم سره طلاقي کړې، حضرت عمر رضي الله عنه په دغه ورځ خپلې دوې مشرکي ښځې طلاقي کړې چې يوه يې معاويه په نکاح کړه او بله يې صفوان بن اُميه په نکاح کړه.

د حديبيې پر صلحه تبصره

اوس به د حديبيې صلحه او د هغې صلحې مادې لږ څه وڅېړو يا په بل عبارت څه به پر وړغيږو: که موږ د حديبيې صلحه او د هغې مادې په غور او دقت سره تر نظر و باسو او د هغې صلحې د مادو نتيجو ته متوجه سو ښه شکه دغه صلحه د مسلمانانو

دپاره لویه او عظیمه فتحه ده، ځکه تر دغه د مخه قریشو د مسلمانانو په وجود هیڅ اقرار او اعتراف نه کاوه بلکه د مشرکانو مقصد او هدف دا ؤ چې د مسلمانانو شان او شوکت، عزت او حیثیت ورک کړي او له منځه یې یوسي او د داسې ورځې په انتظار وه چې په هغه کې د مسلمانانو انتهاء او ختمېدل و ویني، قریش په خپل ټول قوت او طاقت د اسلامي دعوت او نورو خلکو په منځ کې حائل او دېوال ګرځېدل، قریشو هیڅ نه غوښتل چې د اسلامي دعوت خبري د خلکو تر غوږو پوري ورسیږي ځکه په جزیرةُ العرب کې دیني مشرتوب او دنیوي ریاست د دوی ؤ، خو اوس د دوی له طرفه صلحي ته رجوع کول د مسلمانانو پر قوت اقرار او اعتراف دی او د دې معنٰی دا وه چې قریش اوس د مسلمانانو د مقابلې څخه عاجزه سوه او مسلمانان یې په رسمیت وپېژندل نو په دغه صلحه سره مسلمانانو استقلال حاصل کړی.

دا خو فقط د صلحې په متعلق خبري وې او اوس د صلحې مادو ته راسه: که مورږ د صلحې څلورمه ماده تر نظر و باسو چې هغه داسې وه:

۴- هرڅوک یا هره قبیله چې و غواړي چې په دغه عهد او اتفاق کې د محمّد ﷺ او مسلمانانو په طرف کې داخل سي کولای سي او هر څوک یا هره قبیله چې وغواړي چې د قریشو په طرف کې داخل سي کولای سي.

د دې څخه داسې نتیجه را وزي چې قریشو هغه خپل دیني زعامت او دنیوي ریاست هېر کړی، اوس د دوی بل هیڅوک او بل هیڅ شئ مقصد نه دی بېله خپله ځانه، نور نو که ټول خلک او پاته ټوله جزیرةُ العرب په اسلام کې داخل سي دا و قریشو ته اهمیت نه لري او په دغه موضوع کې دوی په هیڅ قسم سره مداخله نه کوي حال دا چې دغه قریش هغه کسان دي: که به یو څوک د هر ځای او د هري قبیلې څخه چې به ؤ مسلمان سو دوی به هغه بندي کاوه او واهه او نن ورځ وایي:

مورږ په هیچا کار نه لرو که ستا په طرف کې داخلیږي! داخل دي سي.

آیا دغه د قریشو ناکامي نه ده؟ او د مسلمانانو دپاره ښکاره فتحه نه ده؟

تاسې پوهېږئ: هغه وینه بهوونکي او وژونکي جنګونه چې د مسلمانانو او د دوی د دښمنانو په منځ کې کېدل په هغو جنګو کې د مسلمانانو مقصد د مالو اخیستل او

د انسانانو وژل نه وه او نه مسلمانانو غوښته چې خپل دښمنان دي په زور سره مجبوره کړي چې اسلام ته داخل سي، بلکه د هغو جنګو ځخه د مسلمانانو یواځنۍ هدف دا ؤ چې و خلکو ته دي په دین او عقیده کې پوره آزادي ورکول سي، که څوک غواړي چې مسلمان سي مسلمان دي سي او که څوک غواړي چې پرخپل کفر پاته سي پاته دي سي، لکه څرنګه چې الله جل جلاله د سورة الکهف په (۲۹) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿فَمَن شَآءَ فَلْيُؤْمِن وَمَن شَآءَ فَلْيَكْفُرْ﴾ [الکهف: ۲۹]

ژباړه: که ستاسي ځخه د چا خوښه او اراده وي چې د دغه قرآن او اسلام تصدیق وکړي او عمل په وکړي په وړي یې کړي او دا د ده دپاره خیر دی، او که د چا خوښه او اراده وي چې د هغه ځخه انکار وکړي و دي یې کړي.

خو د خلکو او د دوی د إرادې په منځ کې به بل هیڅوک او بل هیڅ قوت مداخله نه کوي او اوس د دغې ځلورمې مادې په اساس او نتیجه کې دغه مقصد د ټولو جزئیاتو سره حاصل سو چې ممکن دغه مقصد په ډیرو کامیابه جنګو هم لاس ته نه وای راغلی او مسلمانانو په دغه حُریت او آزادي سره د دعوت په لار کې لویه کامیابي لاس ته را وړه، تاسي پوهېږی؟ چې د ټولو مسلمانانو شمېر تر دغه صلحې د مخه تر درو زرو نفرو نه زیاتېدی، خو د دوو کلو په جریان کې د مکې مکرمې په فتحه کې د مسلمانانو شمېر لس زره نفره ؤ.

او د صلحې دوهمه ماده چې داسي لیکل سوې وه:

۲- دغه د جنګ او دښمنۍ حالت چې د مسلمانانو او قریشو په منځ کې دی دا به د لسو کلو دپاره ختمیږي.

یعني: لس کاله به یو پر بل تعارض نه کیږي، دا په خپله د مسلمانانو د ښکاره کامیابۍ دوهم جزء سو، ځکه اول هم مسلمانانو په جنګ شروع نه ده کړې بلکه دغه جنګونه اول د قریشو له طرفه شروع سوه.

لکه څرنګه چې الله جل جلاله په سورة التوبه کې فرمایي:

﴿وَهُم بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ [التوبة: ۱۳]

ژباړه: او دوی اول وار په جنګ شروع وکړه چي مسلمانان يې په مکه مکرمه کي آزارول، يا دا چي ستاسي د متعاهدينو سره (د خزاعه د قبيلې سره) يې جنګ وکړی.
مګر هو هغه د مسلمانانو عسکري دورې ټوله د دې دپاره وې چي قريش د هغه غفلته څخه را ويښ سي او د الله جل جلاله دلاري څخه د خلکو منعه کول پرېږدي او د مسلمانانو سره په مساوات او برابري ژوند وکړي، هره ډله د خپل هدف او مقصد دپاره مشغوله وي.
اوس چي د لسو کلو دپاره جنګ پرېښوول سو نو هغه د قريشو له طرفه د اسلامه څخه د خلکو منعه کول پای ته ورسېدل چي دا په خپله د هغه چا دپاره چي اول يې جنګ شروع کړی ؤ ناکامي، ضعف او شکست دی، او هرڅه چي د معاهدې اوله ماده ده چي هغه داسي وه:
۱- رسول الله ﷺ او مسلمانان به سږکال بېله دې څخه چي مکې مکرمې ته داخل سي بيرته به مدينې منورې ته ځي او بيا په را تلونکي کال کي د مسلمانانو حق دی چي د عمرې دپاره راسي او مکې مکرمې ته داخل سي.
دغه ماده د هغه څه دپاره انتهاء سوه چي قريشو مسلمانان د مسجد الحرام څخه منعه کول، چي دا په خپله د قريشو دپاره ناکامي ده، شپږکاله کيږي چي مسلمانان د مسجد الحرام څخه منعه وه او اوس په دغه ماده کي د قريشو دپاره د زړه ښه کېدلو خبره دا ده چي مسلمانان يې فقط د يوه کال دپاره د مسجد الحرام څخه منعه کړل.
اوس نو قريشو د دغې صلحي په درو مادو کي مسلمانانو ته امتياز ورکړی او د هغه په مقابل کي يې په يوه ماده کي چي دريمه ماده وه د ځان دپاره امتياز واخيستی چي هغه دريمه ماده داسي وه:
۳- د قريشو څخه چي هر څوک د خپلو مشرانو بې اجازې مدينې منورې يا محمّد ﷺ ته مهاجر ورسي، محمّد ﷺ به هغه نفر بيرته قريشو ته ورکوي او که د قريشو څخه هرڅوک مرتد سو، د مدينې منورې څخه مکې مکرمې ته راغلی هغه نفر بيرته مسلمانانو ته نه ورکول کيږي.
مګر تاسي و دغه امتياز ته وګورئ: دا يو پوچ او بې فايدې امتياز دی، په دې

امتیاز کې داسې شئ نسته چې هغه دې مسلمانانو ته ضرر ورسوي، دا معلومه خبره ده: يو مسلمان تر څو چې مسلمان وي هيڅکله د الله، د رسول الله او د اسلام له ښاره نه تښتي، مګر هغه وخت بيا تښتي چې په ظاهره او په زړه کې مرتد سي او که يو څوک په دغه اندازه مرتد سو بيا نو مسلمانان و هغه ته ضرورت هم نه لري او د دغسي چا د اسلامي ټولني څخه وتل تر دې ښه او بهتر دي چې هلته په اسلامي ټولنه کې پاته وي او دا هغه مفهوم او مضمون دی چې رسول الله ﷺ و هغه ته اشاره کړې ده،

رسول الله ﷺ په هغه حديث کې چې امام مسلم يې روايتوي فرمايي: هر هغه څوک چې زموږ څخه دوی ته ورسي هغه الله را څخه ليري کړی. [رواه: مسلم]

مګر: هر هغه څوک چې د اهل مکې څخه مسلمان سي که څه هم د دوی د هجرت لار مدينې منورې ته نه ده خلاصه يعني: د هغې صلحې په سبب مدينې منورې ته هجرت نه سي کولای خو د الله ﷻ مځکه پراخه ده.

آيا هغه وخت چې اهل مدينه د اسلامه څخه په هيڅ نه وه خبر د حبشې مځکه د مسلمانانو دپاره نه وه پراخه؟ او دا هغه مقصد دی چې رسول الله ﷺ په پاته حديث شريف کې اشاره ورته کړې ده او فرمايي:

که د دوی څخه موږ ته څوک راغله الله ﷻ به هغو لره د مشکله څخه د خلاصون لار پيدا کړي. [رواه: مسلم]

اوس نو دغه درېيمه ماده که څه هم په ښکاره د قريشو عزت پکښې ؤ خو په حقيقت کې د قريشو پر پرېشاني او وارخطايي دلالت کوي، د دوی د بت پرستۍ پر دين او د دوی پر ټولنه هغه د دوی ډېره بېره ښکاره کوي، لکه دوی چې دا حس کړې وه چې د دوی دين د نړېدلو په حالت کې دی نو ځکه موږ بايد خامخا د خپل دين د ساتني دپاره دغسي اقدام وکړو.

مګر بالمقابل رسول الله ﷺ چې دغه ماده قبوله کړه:

(هر څوک چې د مسلمانانو څخه قريشو ته ور وتښتي، هغه دې بېرته مسلمانانو ته نه ورکول کيږي) دا د دې دليل دی چې رسول الله ﷺ د خپل دين او ټولني پر اثبات او قوت پوره اعتماد درلودی او پر خپل دين د دغسي شرطو څخه نه بېرېدی،

دا د دغې صلحې د مادو حقیقت ؤ.

مګر هلته په ښکاره سره دوه شیه یا دوې پوښتنې وې چې د هغو په سبب په مسلمانانو کې تشویش او پرېشاني پیدا سوه.

لومړئ: مسلمانانو ته دا ثابته وه چې محمّدﷺ رسول الله دی او دیﷺ پر حق دی او اللهﷻ د ده د دین د لوړ والي وعده ورسره کړې ده، نو اوس څه پېښه ده چې د قریشو دغه شرطونه قبلوي؟ او په صلحه کې و هغو ته امتیازات ورکوي؟

دوهم: رسول اللهﷺ مسلمانانو ته ویلي وه چې موږ به بیت الله ته ورځو او طواف به پر کوو، نو اوس څه پېښه سوه چې نه هلته ورغلو او نه مو طواف پر وکړی؟

دغه دوه شیه په مسلمانانو کې د شک، وسوسې او بېځایه ګمانو سبب وګرځېدل او د مسلمانانو احساسات یې ور زخمي کول، تر داسي اندازې چې دغه غم او هَم د مسلمانانو پر فکرو غالبه سو او دې ته یې نه پرېښوول چې د صلحې د مادو په نتیجه کې صحي فکر وکړي او ښایي په مسلمانانو کې هغه څوک چې د دغه غم تر تاثیر ډېر لاندې ؤ، هغه حضرت عمر بن الخطابؓ ؤ.

(اوس د دغو دوو تشویشي پوښتنو جواب ته متوجه سی)

اول: لکه څرنګه چې د مخه مو درته و ویل: حضرت عمرؓ ؤ چې رسول اللهﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! آیا موږ پرحق او دوی پر باطل نه دي؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: هو داسي ده او بیا ده و ویل: آیا زموږ وژل سوي کسان په جنت کې نه دي؟ او د دوی وژل سوي کسان په اورکې نه دي؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: هو داسي ده، نو عمر بن الخطابؓ و ویل: موږ ولې په خپل دین کې ورته کښته کیږو؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: یابن الخطاب! زه رسول الله یم او د خپل رب نافرماني نه کوم، هغه رب زما مرسته کوونکی دی او هیڅکله ما نه ضائع کوي.

دوهم: عمرؓ و ویل: آیا تا موږ ته نه وه ویلي چې موږ به بیت الله ته ورځو او طواف به پر کوو؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: هو ما درته ویلي وه مګر ما درته و ویل: چې سږکال؟ عمرؓ ویل: یا! دا دي نه وه را ته ویلي، نو رسول اللهﷺ ورته و ویل: ته ورتلونکی یې او طواف به هم پر وکړې.

بیا هم حضرت عمر رضي الله عنه د هغه قهر او پرېشانۍ په حالت کي ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ته ورغلی او هغه خبري یې ورته وکړې چي رسول الله ﷺ ته یې کړي وې، ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه هم هغه جوابونه ورته و ویل چي رسول الله ﷺ ورته ویلي وه، خو دغه یوه خبره یې پر زیاته کړه: یا عمر! تر مرګه پوري د رسول الله ﷺ پر رضاء ورسره ځه، په والله هغه پر حق دی، او بیا د سورةُ الفتح دغه آیات نازل سو:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝١﴾

رسول الله ﷺ عمر رضي الله عنه را وغوښتی او دغه آیات یې ورته تلاوت کړی، عمر رضي الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! آیا دغه فتحه ده؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، نو د عمر رضي الله عنه زړه خوشاله سو او ولاړی، بیا نو عمر رضي الله عنه پر دغه خپلو کړو خبرو ډېر پښېمانه ؤ، عمر رضي الله عنه وایي: د دغو خبرو په سبب مي ډېر ښه کارونه کول، د هغې ورځي د خبرو له بیري خیراتونه ورکوم، روژې نیسم، نفلي لمنځونه کوم، مریان آزادوم، دپاره د دې چي هغه زما دپاره خیرسي.

(د حدیبیې د صلحي په آخر کي به د ابو بصیر رضي الله عنه قصه درته بیان کړم ځکه هغه قصه هم په دغه صلحه پوري تعلق لري)

کله چي رسول الله ﷺ د حدیبیې څخه مدینې منورې ته ورسېدی په دغو شپو کي په مکه مکرمه کي یوه مسلمان سړي د هغو کفارو څخه چي ده ته یې عذابونه ورکول ځان خلاص کړی چي دغه سړئ ابو بصیر رضي الله عنه ؤ (*ابو بصیر د ثقیف د قبیلې څخه ؤ او د قریشو حلیف ؤ، دئ مسلمان او په مکه مکرمه کي اوسېدی*) نو ابو بصیر د مکې مکرمې څخه مدینې منورې ته مهاجر ورغلی، دغه ټوله لاري پیاده و وهل خو د قریشو دوه نفره تر شا په پسې وه غواړي چي بیرته یې بوزي، مګر ابو بصیر مدینې منورې ته ځني ورسېدی او مسجد نبوي ته ورننوتی ویل: یا رسولَ الله! مهاجر درته راغلی یم.

سمدستي هغه دوه نفره کفار چي په ده پسې وه پسي را ورسېدل او ویل: یا محمّد! ﷺ هغه عهد او وعده چي زموږ او ستاسي په منځ کي ده؟ لکه څرنګه چي د صلحي په مادو کي راغلي دي دئ به بیرته موږ ته راکوې، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو! واخلی بو یې زی، هغو ابوبصیر کش کړی او بیرته یې رهي کړی، ابو بصیر ناري

وهي چې څنګه مې کفارو ته په لاس ورکوی؟ ما دغه ټوله لار پر پښو و وهل او هجرت مې را وکړی او تاسې مې بیرته ور تسلیموی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا ابا بصیر! قریبه ده چې الله جل جلاله به تا او ستا ملګرو ته د نجات لار پیدا کړي، ابو بصیر مجبوره سو د هغو دوو نفرو سره رهي سو، مدینې منورې ته نژدې د ذوالحُلَیفه سره چې اوس آبار علي ورته ویل کیږي هغه دوه نفره کښېنستل چې ځانونه هوسا کړي او څه هغه خرما وخوري چې د دوی سره ورسره وه، بندي یې هم ور سره دی، ابو بصیر هغه یوه نفر ته وایي: فلانیه! په والله دغه ستا توره ډېره ښه را معلومیږي، هغه ویل: هو والله دا ډېره ښه توره ده او ما څو واره امتحان کړې هم ده، ابو بصیر و ویل: ته یې را ښکاره کړه چې زه یې وګورم، په خبرو خبرو کې ابو بصیر وکولای سوای چې د هغه څخه توره واخلي او هغه په و وژني، دا بل په ځغستاسو، هغه ځغلي ابو بصیر توره په لاس په پسې دی، هغه خپل مرګ په سترګو ویني، خو اوس چیري ولاړ سي ټوله دښت دی؟

خو هغه نژدې ځای مدینه منوره وه، نو یې د مدینې منورې پر طرف مخ ونیوی، مشرک ځغلي ابو بصیر توره په لاس ترشا په پسې دی هغه ځغلي دئ یې نه پسي پرېږدي، د ډیر تېز ځغستلو څخه یې دوړې ولاړېږي، دوړه په پسې ده، کله چې کافر مدینې منورې ته ورسېدی مخامخ پر مسجد ور رهي دی او په مسجد ور ننوتی، ابو بصیر تر شا په پسې دی، رسول الله ﷺ چې دغه مشرک په دوړو سپیره ولیدی او سا په اوږو شړي ویل: دې سړي مرګ لیدلی دی، خو سړي ناري کړه: والله زما ملګری و وژل سو او اوس ما هم وژني.

ابو بصیر چې مسجد ته ور داخل سو ویل: یا رسولَ الله! الله جل جلاله ستا ذمه خلاصه کړه تا زه ور تسلیم کړم او هغه عهد چه ستا او د دوی په منځ کې ؤ په هغه دي وفاء وکړه او تا بیرته زه و دوی ته ور ولېږلم، هغه چې پر تا وه هغه دي وکړه اوس ته په ما کارنه لرې الله جل جلاله زه له دویه خلاص کړم، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو! ما په لاس ورکړې او تا ځان خلاص کړی، هغه مشرک و ویل: یا محمّد! ﷺ بیرته یې را تسلیم کړه لکه څرنګه چې مو وعده سره کړې ده، رسول الله ﷺ و فرمایل: ما دا کار وکړی خو ستاسي څخه بیرته ولاړی ما خپله ذمه خلاصه کړه، کافر بې جوابه سو او ابو بصیر یې پرېښاوه.

بیا نو ابو بصیر و ویل: یا رسولَ الله! پرې مې ږده چې په مدینه منوره کې واوسېږم، رسول الله ﷺ ویل: یا، که په مدینه کې و اوسېدې معنٰی: ما هغه خپل عهد مات کړی، ابو بصیر ویل: نو مې پرېږده چې هر چیري زما خوښه وي هلته ولاړ سم، رسول الله ﷺ و فرمایل: زما ستا سره کار نسته هر چیري چې ځې ولاړسه ته آزاد یې او زما تر امر نه یې لاندي، ځکه ابو بصیر د مسلمانانو په جماعت کې نه ؤ داخل او د هغو تر قیادت او مشری نه ؤ لاندي، ابو بصیر د مسجده څخه ووتی او توره ور سره ده.

رسول الله ﷺ یوه خبره وکړه چې ابو بصیر واورېدل او په خلکو کې هم نشر سوه، هغه دا چې رسول الله ﷺ و فرمایل: افسوس دي وي ده لره که د ده سره نفر ور سره وای د جنګ اور یې بلاوه (دا اشاره وه چې یا ابا بصیر! د کفارو و تکلیف ورکولو ته دوام ورکړه) ابو بصیر چې دغه خبره واورېدل نو مکې مکرمې ته نه ولاړی بلکه عیص ته ولاړی، عیص خو در معلوم دی چې یوه غرنۍ منطقه ده او په دغو غرو کې ونې او غارونه ډېر دي، نو ابو بصیر دغه عیص ته ولاړی او هلته ژوند کوي.

د ابو بصیر خبر و هغو مسلمانانو ته ورسېدی چې په مکه مکرمه کې وه او مدینې منورې ته یې هجرت نه سوای کولای نو اول هغه څوک چې مکه مکرمه یې پرېښوول او هجرت یې وکړی هغه ابو جندل ؤ، مګر ابوجندل هم مدینې منورې ته نه ولاړی ځکه دئ پوهېدی چې بیرته مي کفارو ته په لاس ورکوي، د مدینې منورې پر ځای عیص ته ولاړی، هغه عیص چې غرنۍ منطقه وه او غارونه پکښې وه، دغه دوه نفره دلته ژوند کوي، کله چې د قریشو قافلې تېرېږي پر هغو هم حملې کوي، هغه نور مسلمانان چې په مکه مکرمه کې وه او د هغې صلحې په سبب یې مدینې منورې ته هجرت نه سوای کولای هغو هم عیص ته هجرت وکړی، ټول نوي مهاجر مسلمانان د مدینې منورې پر ځای عیص ته ځي خو په عیص کې (۷۰) نفره مسلمانان سره یو ځای سوه، اوس نو په منظم ډول د قریشو پر قافلو حملې کوي.

قریشو و رسول الله ﷺ ته حال ولېږی ویل: یا محمّد! ﷺ هغه عهد چې زموږ او ستاسي په منځ کې دی څه سو؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: زه پر خپله وعده یم، قریشو ویل: ابو بصیر او د هغه ملګري څه کارونه کوي؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هغه ما

وتاسي ته در تسليم کړی اوس په ما پوري تعلق نه لري، قريشو ويل: که موږ د هغه سره جنګ وکړو ته خو به مداخله نه کوې؟ رسول اللهﷺ و فرمايل: زه هيڅ کار نه درلرم ځکه زموږ او ستاسي په منځ کي هغه د صلحي عهد او اتفاق موجود دی.

قريشو عيص ته يو لښکر ولېږی چي د ابو بصير او د هغه د ملګرو سره جنګ وکړي، خو ابو بصير د هغو سره جنګ کولو ته هيڅ نه را و وتی غواړي چي هغه خپلو چليکي حملو ته دوام ورکړي، جبهيي جنګ نه کوي، د قريشو لښکر ورغلی او ډيره موده يې په انتظار ورته تېره کړه خو څوک د دوی د جنګ دپاره نه را و وتی، د قريشو لښکر بيرته بې نتيجې مکې مکرمې ته ولاړی، مګر د قريشو هره قافله چي تيرېږي بيا هم ابو بصيرﷺ حملې پر کوي، د قريشو قافلې بيا په خطر کي سوې او په فارغه زړه نه سي تېرېدلای.

اوس نو نور هغه کسان چي تر مدينې منورې او تر مکې مکرمې دباندي اسلام ته داخلېږي، يعني: يواځي قريش نه بلکه نور خلک هر څوک او هر چيري چي وي او اسلام ته داخل سي هغه فکر کوي چي زه ولي مدينې منورې ته ولاړسم چي تر هغه عهد او اتفاق چي رسول اللهﷺ د قريشو سره کړی دی لاندي سم، ولي عيص ته نه ځم او د ابو بصيرمرسته نه کوم؟ نو هغه نوي مسلمانان د دې پر ځای چي مدينې منورې ته ولاړ سي عيص ته ځي تر څو چي په عيص کي درې سوه نفره مسلمانان سره يو ځای سوه، پوره لښکر ځني جوړ سو، قريشو هر څه کوښښ وکړی چي دغه خطر له ځانه ليري کړي خو په وسه يې هيڅ نه سوه پوره.

اوس نو د ابو بصير او هغو کسانو چي د ده سره دي د دوی د شجاعت او قوت په سبب د قريشو يوه قافله هم سالمه نه سي تېرېدلای، قريشو هغه د حديبيې صلحه په دې سبب وکړه چي قافلې يې سالمي تيري سي مګر د دوی قافلې او تجارت بيا هم په خطر کي دي، چي په دې ډول سره رسول اللهﷺ هم صلحه وګټل او هم د قريشو قافلې تر هغه پخواني خطر لاندي دي سالمي نه سي تېرېدلای.

د ابو بصير او د هغه د ملګرو قدرت ورځ په ورځ زياتيږي، يوازي دا نه چي تجارتي قافلې پر قريشو بندي سوې بلکه د خوراکي شيانو قافلې هم پر بندي سوې، په خپله مکه مکرمه غذايي مواد نه لري او د دباندي څخه پر قطعه سوه، چي په نتيجه

کي په مکه مکرمه کي کاختي جوړه سوه او لوړه شروع سوه، قريش چي د دغه خطر د ليري کولو دپاره هرڅه کوښښ وکړي بې فايدې دي، نو قريشو د ابوسفيان په مشرۍ يوه ډله مدينې منورې ته ولېږل او ويل: يا محمّد! ﷺ د الله روی مو در وړی دی رحم وکړه او هغه شرط چي موږ د حديبيې په صلحه کي اېښی ؤ هغه نه غواړو.

قريش کوم شرط نه غواړي؟ هغه شرط چي د هغه په سبب مسلمانان ډېر خواشيني او ناراضه وه، هغه شرط چي مسلمانانو د ځان دپاره ذلّت باله، دا هغه شرط ؤ چي ويل: (که د مکې مکرمې څخه کوم مسلمان درسي هغه به بيرته را کوې) اوس قريش وايي: دغه شرط موږ نه غواړو، هغه مهاجر خلک دي ستا سره وي چي صلحه و ساتل سي او قافلې تيري سي، رسول اللهﷺ د رحم او مهربانۍ په سبب تر دغه شرط تېرسو، دا هغه شرط ؤ چي مسلمانانو دکفارو په ګټه باله، مګر په حقيقت کي هغه شرط د مسلمانانو په ګټه ؤ، بيا نو رسول اللهﷺ و حضرت عمرؓ ته و فرمايل: ته وې چي د دغي صلحي څخه ناراضه وې او تا ويل: دا زموږ په دين کي ذلّت او کښته والی دی، تا ويل: دغه صلحه دکفارو په ګټه او مصلحت ده، اوس څنګه سو؟ عمرؓ و ويل: يا رسولَ الله! دا معلومه خبره ده چي ستا د فکر او نظر خير او برکت زما د فکر او نظر تر برکت ډېر دی.

دغه د حديبيې صلحي دوه کاله دوام وکړی، که څه هم عهد د لسو کلو دپاره ؤ خو دوه کاله وروسته دغه عهد او اتفاق د هغه تجاوز په سبب چي د بنو بکر قبيلې د خزاعه پر قبيله وکړی لغوه او مات سو چي دغه واقعه به د مکې مکرمې د فتحي په قصه کي إن شاء الله تعالی په تفصيل سره درته بيان سي.

اوس چي په دغه صلحه سره د قريشو لاسونه و تړل سوه او پر مسلمانانو حملې نه سي کولای نو مسلمانانو ته دا موقع برابره سوه چي هغه دښمن ته متوجه سي کوم چي احزاب يا د خندق د غزاء دپاره يې کفار سره يو ځای کړي وه، د خندق د غزاء دپاره چا کفار سره را ټول کړه؟ د خيبر يهودو، دغه يهود وه چي احزاب او ډلي يې پر حرکت را وستلې، کله چي رسول اللهﷺ د دغي صلحي په واسطه قريش له ميدانه وايستل اوس کولای سي چي بېله مداخلې څخه د قريشو د يهودو سره مقابله وکړي

ځکه قريش د حديبيې په صلحه د جنګ او تجاوز څخه وتړل سوه.

تردغه ځايه پوري د حديبيې د صلحې واقعات بيان سوه او د صلحې نتيجه دا سوه چې رسول الله ﷺ خپله عمره پرېښوول او بيرته مدينې منورې ته ولاړی، مګر د عمرې په عوض او بدل کې يې د مسلمانانو دپاره صلحه او آرامي ور سره يو وړل چې د دغې صلحې په واسطه و اسلام او توحيد ته د دعوت ميدان پراخه او لوی سو، د اسلام مبلّغين او دعوت کوونکي په آزاد ډول سره هر ځای ته تلای سي او هر څوک دعوتولای سي.

د الله جل جلاله له طرفه چې د دغې صلحې پر واقعې کومه تبصره نازله سوه هغه په سورة الفتح کې ده او د سورة الفتح په معنٰی تر هغو نه سو پوهېدلای چې د حديبيې د صلحې قصه نه وي را معلومه، الله جل جلاله فرمايي:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝١﴾

بېشکه چې موږ تا ته فتحه او برئ درکړی دی ښکاره او معلومداره فتحه.

ډېر مفسرين وايي: کومه فتحه چې په دغه آيات شريف کې ذکر سوې ده هغه دغه د حديبيې صلحه ده ځکه دغه ښغمې او قرارې چې د قريشو او مسلمانانو په منځ کې پېښه سوه نو مسلمانان د قريشو له طرفه د اسلام و دعوت او نشرولو ته فارغه سوه او اصلاً دينِ مبينِ اسلام داسې دين دی چې څوک په خبرو او دلايلو نه سئ پر غالبه کېدلای، هيڅا د اسلام واقعي مقابله په دلائلو سره نه ده کړې او نه يې څوک کولای سي بلکه د اسلام دښمنانو همېشه له زوره کار اخيستی دی، د اسلام دين په خپله غالبه دی، ځکه دغه دين د الله جل جلاله له طرفه دی.

اسلام داسې دين دی چې د انسان د خلقت او فطرته سره موافق او برابر دی، اسلام د عقل او منطقه سره برابر دی څوک نه سي کولای چې د اسلام د دين په مقابل کې دې په عقل او منطق سره و دريږي، خو د اسلام او د خلکو په منځ کې دغه د قريشو پرله پسې حملې حاجز او دېوال وې، د قريشو دښمني او بېځايه آوازې وې چې خلک يې مسلمانانو ته نه پرېښوول او مسلمانان يې خلکو ته نه پرېښوول، نو کله چې د مسلمانانو او قريشو په منځ کې دغه صلحه وسوه، د مسلمانانو او نورو خلکو

له منځه د قریشو له طرفه درول سوي پردې او دېوالونه ایسته سوه، دلته نو اسلام پر ټوله جزیرة العرب غالبه سو، د دې دپاره چي د اسلام د کامیابۍ دپاره د دغي صلحي نتیجه ښه را معلومه سي نو به یو څه د حساب عددونه تر نظر لاندي ونیسو:

په مکه مکرمه کي دیارلس کاله و اسلام ته دعوت وسو مګر د هغو کسانو شمېر چي اسلام ته داخل سوي وه د (۱۵۰) نفرو په شا وخوا کي ؤ، دا ټوله په دیارلس کلو کي چي تقریباً (۷۰) نفره مسلمانان په مکه مکرمه کي وه او (۸۰) نفره په حبشه کي وه، اوس نو بیا د حدیبیې تر صلحي پوري، د حدیبیې صلحه د هجرت په شپږم کال کي وه، یعني: د دعوت د شروع څخه (۱۹) کاله تېر سوي وه، نو دغه د حدیبیې په صلحه کي د رسول الله ﷺ سره څو نفره را و وتل؟ یو زر څلور یا پنځه سوه نفره، که څه هم مسلمانانو په مدینه منوره کي یو مستقل دولت جوړ کړی ؤ او حالت یې هم په ښه ډول سره پر مخ روان ؤ، مګر بیا هم موږ وینو چي د مسلمانانو شمېر ډېر لږ ؤ، فقط یو زر څلور سوه نفره ؤ او دا د هجرت شپږم کال ؤ، نو که موږ وګورو چي د اسلام د شروع څخه د هجرت تر شپږم کاله پوري چي د دعوت (۱۹) کاله تېر سوي دي د هغو کسانو شمیر چي مسلمانان سوي دي یو زر څلور سوه نفره دی، که چیري بیا ښځي او ماشومان او ځیني هغه صحرایي عرب هم پر اضافه کړو نو به درې زره نفره سي، مګر هغه کسان چي د رسول الله ﷺ سره د مکې مکرمې په فتحه کي را وتلي وه څو نفره وه؟ د هغو شمېر لس زره نفره ؤ، فقط د حدیبیې تر صلحي دوه کاله وروسته، چي د دې څخه مقصد دا سو: چي د حدیبیې تر صلحي وروسته په دوو کلو کي د اسلام دپاره داسي کارونه وسوه چي په هغو تیرو سوو (۱۹) کلو کي نه وه سوي، نو تاسي و وایاست چي دغه صلحه فتحه ده که نه ده؟ ټولو غزاوو، ټولو سریو، ټولو جنګو د اسلام د نشرولو دپاره دغسي نتیجه نه وه ورکړې لکه د حدیبیې د صلحي نتیجه، نو ځکه الله جل جلاله دغه صلحه فتحه وبلل، الله عزوجل فرمایي:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝ لِّيَغْفِرَ لَكَ ٱللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنۢبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ﴾.

بېشکه چي موږ تا ته فتحه او برئ درکړی دی، فتحه او برئ ښکاره او روښانه، دپاره د دې چي الله جل جلاله تا ته ستا پخوانۍ تیري سوي خطاوي او وروستنۍ خطاوي در وبخښي.

رسول الله ﷺ د ګنهو څخه پاک او معصوم دی، خو د آيات شريف څخه داسي مقصد اخيستلای سو چي د رسول الله ﷺ ټوله د مخنۍ او وروستنۍ کو تا هۍ کومي چي د ده ﷺ د لوړ مقام او لوړي مرتبې په سبب کو تا هي بلل کيږي هغه ټوله ورته مُعاف دي او الله جل جلاله بل هيڅ ته داسي معافي نه ده فرمايلې.

اوس نو د رسول الله ﷺ د لوړ او عالي شانه مقامه سره موږ و څه شي ته تقصير او کوتاهي ويلای سو؟

جواب: مثلاً هلته دوه کاره دي چي يو ښه کار دی او بل ډير ښه کار دی خو کله کله داسي پېښه سوې ده چي رسول الله ﷺ دي د هغه ډير ښه پر ځای هغه ښه کار کړی وي، لکه د عبس په سورة کي چي د عبدالله بن مکتوم رضي الله عنه سره پيښه سوه، يا د بدر د بنديانو په واقعه کي د بنديانو د ايله کولو دپاره فديه قبوله سوه (*د رسول الله ﷺ په شان کي نه خطا سته نه ګناه ځکه دئ ﷺ معصوم دی، الله جل جلاله د هري خطا او ګناه څخه ساتلی دی*) نو الله جل جلاله خپل حبيب محمد مصطفیٰ ﷺ ته تر دغسي کوتاهيو ورتېر دی او معافي يې ورته کړې ده. (بيرته د مبارکو آياتو ترجمې ته راسه)

ورونو! مثال د ممنوعاتو څخه نه دی، لکه د دنيا پاچهان چي يوه فاتح او کامياب جنرال ته په خصوصي ډول اعزاز او اکرام ورکوي، همدارنګه الله جل جلاله خپل رسول محمّد مصطفیٰ ﷺ ته د دغي فتحي سره څلور امتيازه ورکړه.

لومړئ: دا چي د مخنۍ او وروستنۍ ټوله کو تا هۍ يې ور معاف کړې، دغه د معافولو جمله الله جل جلاله بېله رسول الله ﷺ څخه بل هيڅا ته نه ده فرمايلې، په احاديثو کي راغلي دي چي د دغه مبارک آيات تر نزول وروسته به رسول الله ﷺ په عبادت کولو کي دومره ګوښښ کاوه چي د شپې ډيره حصه به يې په لمانځه تېرول تر داسي اندازې چي مبارکي پښې به يې وپړسېدې او وچاودې نو د ليدونکو زړونه به پر سوځل کېدل، صحابهٔ کرامو به پر عرض کړه (خاصتاً حضرت عائشه رضي الله عنها) چي يا رسولَ الله! ولي دومره تکليفونه پر ځان تېروې؟ الله جل جلاله خو ستا پخوانۍ او وروستنۍ ټوله خطاوي در بخښلي دی، رسول الله ﷺ به و فرمايل: «أَفَلاَ أَكُونُ عَبداً شَكُوراً» آيا شکر آداء کوونکی بنده نه سم؟ او دا معلومه خبره ده چي الله جل جلاله دغسي زېری خپل

هغه بنده ته ورکوي چي هغه د دغه زيري په اورېدلو سره بې بيري او بې پروا نه سي، بلکه نوره يې هم د الله جل جلاله څخه بېره زياته سي.

موږ وويل چي الله جل جلاله ورسول الله ﷺ ته د دغي صلحي په مقابل کي څلور شيه ورکړه.

لومړئ - دا چي: د مخني او وروستني ټوله قصور او کوتاهي يې ور معاف کړې.

دوهم - دا چي: ﴿وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكَ﴾

او د دې دپاره چي الله جل جلاله د مکې او نورو ښارو په فتحه کولو سره خپله مهرباني او نعمتونه پر تا پوره کړي.

درېيم - دا چي: ﴿وَيَهْدِيَكَ صِرَٰطًا مُّسْتَقِيمًا ۝﴾

او الله جل جلاله تا ته سمه او صافه لار وښيي، الله جل جلاله به دي همېشه د هدايت او استقامت پر لار قائم لري.

څلورم - دا چي: ﴿وَيَنصُرَكَ ٱللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا ۝﴾

او د دې دپاره چي الله جل جلاله ستا سره مرسته وکړي غالبه او قوي مرسته.

﴿هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ ٱلسَّكِينَةَ فِى قُلُوبِ ٱلْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوٓا۟ إِيمَٰنًا مَّعَ إِيمَٰنِهِمْ﴾.

دغه الله هغه ذات دی چي سکون او اطمينان يې د مومنانو په زړو کي نازل کړی، دپاره د دې چي د دوی د ايمان سره ايمان ورزيات کړي.

يعني: سره د دې چي دغه صلحه د دوی له طبيعته مخالفه وه، خو د رسول الله ﷺ په حکم يې عمل وکړی د ضد کوونکو کافرانو سره يې ضد و نه کړی نو د دغه متابعت په برکت د دوی د ايمان درجې نوري هم زياتي سوې، دغو مسلمانانو د مخه د جهاد په بيعت سره دا ثابته کړه چي موږ د الله جل جلاله په لار کي د جنګ کولو او ځان قربانولو دپاره حاضر يو، چي دا يو قسم ايمان دی او بيا چي رسول الله ﷺ د مسلمانانو د جذباتو او احساساتو څخه مخالفه صلحه وکړه، دلته بيا د مسلمانانو بل قسم ايمان ښکاره سو چي د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ د فيصلې په مقابل کي يې د تسليم او اطاعت غاړه کېښښول، چي دغه سکون او اطمينان هم د الله جل جلاله له طرفه د دوی په زړو کي واچول سو، بيا هم په سورة الفتح کي د دغي صلحي په باره کي

آیاتونه دوام لري تر څو چي الله ﷻ په لسم نمبر آیات کي فرمايي:

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ ٱللَّهَ يَدُ ٱللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ﴾.

ژباړه: بېشکه هغه کسان چي ستا سره بيعت کوي، هغه د الله ﷻ سره بيعت کوي، د الله ﷻ لاس د دوی پر لاسو سر بېړه دی.

﴿فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَـٰهَدَ عَلَيْهُ ٱللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ۝﴾ [الفتح: ١٠]

ژباړه: نو پس هر چا چه دغه بيعت مات کړی بېشکه چي دئ دغه بيعت پر خپل ځان ماتوي (يعني: ضرريې هم ده ته رسيږي) او هر هغه څوک چي پر هغه شي وفاء وکړي کوم چي د هغه عهد او وعده يې د الله ﷻ سره کړې ده پس ډېر ژر به الله ﷻ د دغه وفاء لوی اجر او ثواب ورکړي، چي هغه جنت او د الله ﷻ ديدار يا ليدنه ده.

او بيا په وروستني آيات کي الله ﷻ هغو کسانو ته اشاره کوي کوم چي د رسول الله ﷺ سره په دغه عمره کي نه وه را وتلي، کله چي رسول الله ﷺ دغه کسان د وتلو دپاره را وغوښتل، دوی و بېربېدل او د خپلو ځانو سره يې و ويل: څوک په دغه بد حال کي چي د مسلمانانو او کفارو په منځ کي دغه دښمني پرته ده وزي؟

موږ و قريشو ته ورسو او ځانونه ور تسليم کړو؟ دوی پرخپلو ځانو و بېربېدل او د رسول الله ﷺ سره نه و وتل، الله ﷻ د هغو پاتو خلکو په باره کي فرمايي:

﴿سَيَقُولُ لَكَ ٱلْمُخَلَّفُونَ مِنَ ٱلْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَآ أَمْوَٰلُنَا وَأَهْلُونَا فَٱسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ﴾

ژر دی چي هغه پاته سوي خلک چي د صحرايي عربو څخه دي تا ته و وايي: دا چي موږ ستا سره نه ولاړو! موږ زموږ مالو او زموږ کورنيو مشغوله کړو، يعني: تر شا مو څوک نه درلودل چي زموږ د مالو او زموږ دکورنيو پالنه وکړي، نو زموږ دپاره د الله ﷻ څخه بخښنه وغواړه.

دغه خلک اصلاً هغه کسان وه چي دوی به په خپل منځ کي سره ويل: موږ د هغو خلکو وطن ته ورسو؟ چي هغه دلته مدينې ته راغله او د رسول الله ﷺ اصحاب يې و وژل، تاسي ګوری چي دغه تللي خلک به يو هم ژوندئ را نه سي، ټول به هلته و وژل

سي، نو الله جل جلاله دغه د دوی د زړو پټ حال و رسول الله ﷺ ته د مخه تر هغه ور ښکاره کړی چې مديني منورې ته ورسيږي، ځکه دغه آياتونه د مخه تردې چې رسول الله ﷺ مديني منورې ته ورسيږي نازل سوه، په لار کي يې دا ور معلومه کړه چې تاسي به صحي او سالم مديني منورې ته ورسيږی او بيا به دغه پاته سوي خلک قسم قسم عذرونه وايي او بهانې به جوړوي، چې دغه ټول درواغ دي.

﴿يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ﴾

دغه پاته سوي منافقان به په خپلو ژبو سره هغه څه وايي چې د دوی په زړو کي نسته.

دوی په خپلو زړو کي پوهيږي چې زموږ دغه عذر بالکل غلط دی او دغه د بخښني غوښتل يې هم يوه ظاهري رياء ده دوی په زړه کي بخښنه نه غواړي، ځکه دوی دغه خپل پاته کېدل نه ګناه بولي او نه عقيده ورته لري او بيا رب عزوجل فرمايي:

﴿ قُلْ فَمَن يَمْلِكُ لَكُم مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ۚ بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١١﴾ ﴾.[الفتح: ١١]

يعني: اې محمّده! ﷺ دوی ته و وايه: څوک دی چې د الله جل جلاله له طرفه به د عذاب په ايسته کولو کي قدرت ولري؟ يعني: څوک دا قدرت لري چې د الله جل جلاله له طرفه دي يو شئ ستاسي څخه دفعه کړي؟ که الله جل جلاله ستاسي د ضرر او نقصان إراده و فرمايي، يا الله جل جلاله ستاسي د نفعې او فايدې إراده و فرمايي، هيڅوک د ده عزوجل و إرادې ته تغير نه سي ورکولای، يعني: بل هيڅوک نسته چې نفعه او ضرر دي د هغه په قدرت کي وي بلکه الله جل جلاله په ټولو هغو کارو چې تاسي يې کوی ښه خبردار دی.

او په را تلونکي آيات شريف کي الله جل جلاله هغه علت او سبب بيا نوي چې منافقان په هغه سبب د رسول الله ﷺ سره دغي عمرې ته نه و وتل، الله جل جلاله فرمايي:

﴿ بَلْ ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَنقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزُيِّنَ ذَٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنتُمْ قَوْمًا بُورًا ﴿١٢﴾ ﴾.

يعني: په رښتيا سره ستاسي د نه تګ سبب دغه نه دی چې دا تاسي په خوله سره

بهانې او عذرونه وایاست، بلکه تاسي ګمان کاوه چي بیا به هیڅکله رسول الله ﷺ او د ده ملګري مومنان خپلو کورو ته صحي او سالم را و نه ګرځي او اې منافقانو! دغه د مسلمانانو د تباهۍ ګمان ستاسي په زړو کي ښایسته سوی دی او ګمان کړی ؤ تاسي بدګمان او تاسي یو هلاک سوی قوم یاست.

بیانو الله ﷻ د دغه سورة په نورو آیاتو کي د خیبر و راتلونکي غزاء ته اشاره کوي، هغه غزاء چي تر اوسه پوري نه ده پېښه سوې.

د مدینې منورې
د ژوند دوهمه مرحله او نوې دوره

د حدیبیې صلحه د مسلمانانو په ژوندکي د نوي دورې شروع کېدل وه، ځکه د اسلام او مسلمانانو په دښمني کي هغه تر ټولو قوي قوت، هغه ډېر معاند او شدید قوت قریش وه او اوس چي دوی د جنګ له میدانه د أمن او صلحي میدان ته و وتل، نو د مثلث د اضلاعو څخه هغه قوي ضلعه ماته سوه، یا په بل عبارت د هغو درو قواوو څخه هغه قوي قوت مات سو، درې قوتونه څوک وه؟ قریش، غطفان او یهود، غطفان خو در معلوم دي: چي په نجد کي بت پرسته قبیلې دي، مګر څرنګه چي په جزیرةُ العرب کي قریش د بُت پرستۍ نمایندګان او رئیسان وه، د دوی په ګوښه کولو سره د نورو بُت پرستانو تُندي او تیزي پڅه سوه، د پاته بت پرستانو د مسلمانانو سره د دښمنۍ حالت تر ډېري اندازې لږ او کم سو، نو ځکه پسله دغي صلحي څخه د غطفان د قبیلو له طرفه پر مسلمانانو کومه لویه او غټه حمله نه لیدل کیږي، که بیا هم دوی کوم جنګي اقدامات کړي وي هغه هم د یهودو په شیطانت او خطایستلو سره سوي دي.

مګر یهود: پسله هغه چي د مدینې منورې څخه وایستل سوه نو یې خیبر د خپلو دسیسو او خیانتو دپاره ځالګۍ وګرځاوه، د دوی شیطانانو هلته هګۍ اچولې او هلته یې چیچیان زیږول، د هغه ځایه څخه یې د فتنې اورونه بلول، هغه اعراب چي د مدینې منورې پر شا وخوا پراته وه هغه یې د مسلمانانو پر ضد لمسول او په خپله یهودو په دې امید شپې تېرولې چي کله به رسول الله ﷺ او مسلمانان ختم او فیصله کړي.

یا لږ تر لږه ډېر تاوان ور و رسوي، نو ځکه د حدیبیې تر صلحې وروسته د رسول الله ﷺ اول اقدام دا ؤ چې د دغې خالګۍ د منځه وړلو یا ورکولو دپاره په یوه فیصله کوونکې جنګ لاس پورې کړي.

مګر دغه مرحله چې د حدیبیې تر صلحې وروسته شروع سوه و مسلمانانو ته یې د اسلامي دعوت د نشرولو او تبلیغولو دپاره مناسبه موقع او ښه فُرصه هم برابره کړه او په دغه وختو کې د مسلمانانو د دعوت او تبلیغ اړخ او نشاط تر جنګي او عسکري حرکتو زیات او ښکاره ؤ. نو ځکه دا به بېځایه نه وي چې دغه مرحله و دوو حصو ته و وېشو:

اول: د دعوت په لار کې هلې ځلې، د مځکې و پاچهانو او آمرانو ته د دعوت لیکونه.

دوهم: عسکري نشاط او حرکتونه.

خو څرنګه چې زموږ بحث د غزاوو او عسکري حرکتو په باره کې دوام درلودی نو زه به هم اول د عسکري حرکتو او فعالیتو بحث پسې پوره کړم، که څه هم په اسلام کې د دعوت موضوع تر عسکري حرکتو د مخه ده، حتّی مسلمانانو چې دغه ډېر تکالیف او دردونه زغمل، جنګو او خطرو ته یې ځانونه اچول، د هغو ټولو څخه مقصد او هدف دا ؤ چې دوی او د دوی دعوت سره پرېښوول سي.

نو په اسلام کې د ترتیب په اساس د دعوت مسئله تر جنګ د مخه ده.

د حدیبیې تر صلحې وروسته عسکري حرکتونه

(د الغابه – یا د ذي قَرَد غزاء)

دغه غزاء په حقیقت کې د بني فزاره د قبیلې د یوې جنګي ټولۍ شړل دي چې پر مدینه منوره یې یوه ځلکي حمله وکړه او دا هغه یواځنۍ غزاء ده چې رسول الله ﷺ د حدیبیې ترصلحې وروسته او د خیبر تر غزاء د مخه کړې ده، امام بخاري رحمه الله وایي: دغه غزاء تر خیبر درې ورځې د مخه وه، مګر د سیرت او غزاوو ځیني علماء دغه غزاء د حدیبیې تر صلحې د مخه بولي، خو د امام بخاري رحمه الله قول صحیح دی.

د غزاء واقعه داسې وه: د کفارو څخه یو نفر چې خُزاره بن عُیینه بن حِصَن نومېدی او د غطفان د قبیلې څخه ؤ، دا خو درته معلومه ده چې د غطفان قبیله ډېره

لوبه او قوي قبیله وه، خُزاره او د ده پلار د هغوکسانو څخه وه چې د خندق په غزاء کې یې د مسلمانانو پر ضد اشتراک هم کړی ؤ، کله چې خُزاره ولیدل چې د خندق تر غزاء وروسته مسلمانان ضعیفه سوي دي امید یې پیدا سو چې یو وار بیا پر مدینه منوره حمله وکړي او ویل په خپله پر مدینه به حمله نه کوو، بلکه د مدینې منورې پر اطرافو به حمله وکړو، نو (غابه) چې د مدینې منورې څخه لږ دباندې یوه منطقه ده او هلته د مدینې منورې د خلکو کښتونه او باغونه وه، څرنګه چې په دغه ځای کې ډیري وُني موجودي وې نو یې غابه ورته ویل (غابه) یعني: ځنګل.

په دغه ځای کې د رسول الله ﷺ یا بیت المال د شیدو اوښاني هم ساتل کېدې، نو دغه خُزاره چې د عُیینه بن حِصَن زوی ؤ پر دغه غابه حمله وکړه. (عُیینه بن حِصن زموږ په را تلونکي بحث کې ډیر ذکر کیږي، نو به یې څه معرفي کړم) عُیینه د غطفان د قبیلې مشر او رئیس ؤ، ډیر بیعقل سړئ ؤ، رسول الله ﷺ (أحمقِ مُطاع) بللی دی یعني: هغه بیعقل چې إطاعت یې کیږي او امر یې چلیږي، عُیینه د عقل، فکر او تدبیر خاوند نه ؤ مګر بیا هم د غطفان د قبیلې مشر ؤ هر حکم چې به یې وکړی د ده قبیلې عملي کاوه، لس زره نفره لښکر یې درلودی.

نو خُزاره د دغه عُیینه زوی پر غابه حمله وکړه، هغه د بیت المال د اوښانو ساتونکی چې د ابوذر ﷺ زوی ؤ هغه یې شهید کړی د هغه ښځه او اوښان یې ور سره بوتله او بیرته ولاړ، فقط په دغه لږ شي یې کفایت وکړی، کوم باغوانان چې هلته موجود وه او دغه حال یې ولیدی ډیر ژر د مدینې منورې پر طرف ته رهي سوه، خو اول هغه څوک چې د مسلمانانو د جنګیالیو څخه په مخه ورغلی هغه سلمه بن الأکوع ﷺ ؤ، سلمه بن الأکوع ﷺ هغه څوک دی چې رسول الله ﷺ د ده په باره کې فرمایي: « هُوَ خَيرُ رِجَالاتِنا » یعني: دئ زموږ د پیاده لښکر هغه تر ټولو ښه او بهترین نفر دی، بل داسې څوک نسته چې د ده په مثل سره دي پر پښو او پیاده جنګ کوي، د ده ﷺ په باره کې ویل کیږي چې تر آس چابک ؤ کله چې به یې د آسانو سره د ځغستا مسابقه کول، دئ ﷺ به تر د مخه کېدی او دغه چابکي یې په دغه غزاء کې هم معلومه سوه، دا د الله جل جلاله قدرت ؤ چې دغه تیزي او چابکي یې ور کړې وه.

کله چې دغه خبر و سلمه بن الأکوع ﷺ ته ورسېدی، دئ په خپله له هغه آسه څخه را کښته سو چې دئ او یو بل نفر پر سپاره وه او دغه آس د طلحه ﷺ ؤ، هغه بل نفر ته یې و ویل: ته دغه آس و طلحه ته ور ورسوه او رسول الله ﷺ په دغه واقعه خبر کړه، په خپله سلمه ﷺ لوړ پر یوه غونډۍ و درېدی او د مدینې منورې پر طرف یې په ډېر لوړ آواز ناري کړه: وا صباحا، وا صباحا، وا صباحا چې دا د هغه وخت د خطر ناره وه او د مدینې منورې ډېرو خلکو واورېدل، په خپله سلمه ﷺ پیاده او پر پښو په ځزاره او د هغه په ملګرو پسې رهي سو که څه هم دئ ﷺ پیاده ؤ بیا هم په هغو پسې ور ورسېدی او هغه نفر یې په غشو ویشتل، په دغه وخت کې هغه سړئ چې سلمه ﷺ لېږلی ؤ هغه هم و رسول الله ﷺ ته ورغلی او هغه یې په حال خبرکړی، رسول الله ﷺ رغ وکړی کومک! کومک!

خلک د رسول الله ﷺ و طرف ته په را ټولېدلو شروع سوه، رسول الله ﷺ ډېر ژر د سپرو یوه کوچنۍ ډله جوړه کړه چې مشر یې سعد بن زید ﷺ ؤ او دغه ټولۍ یې امر کړه چې تاسې د مخه درځۍ موږ به ځانونه آماده کړو او در پسې یو، اوس خو حمله د غطفان له طرفه وه او غطفان ډېره لویه او قوي قبیله ده او مسلمانان د هغو پر طرف ورځې نو لازمه ده چې پوره تیاري او آمادګي ونیسي، خو د مسلمانانو هغه اوله کوچنۍ ډله په کفارو پسې رهي سوه، اوس نو هلته په کفارو پسې چې اول نفر ور ورسېدی هغه یوازي سلمه ﷺ دی او بیا دغه د سپرو کوچنۍ ډله په پسې ده چې مشر یې سعد بن زید ﷺ دی او بیا رسول الله ﷺ او هغه کسان په پسې دي چې ځانونه یې آماده کړي وه چې ټوله (۷۰۰) نفره وه او د غطفان د لښکر پر طرف ور رهي دي، البته د دغو اوو سوو نفرو برابرېدل څه وخت په برکي ونیوی او بیا یې حرکت وکړی.

لکه د مخه چې مو درته و ویل سلمه ﷺ هلته په مشرکانو پسې ور رسېدلی ؤ او هغه یې په غشو ویشتل، هغو چې به مخ ورته را واړاوه چې پر ده حمله وکړي ده ﷺ به ځني وځغستل او هغه نه سوای پسې رسېدلای، هغه چې به رهي سوه دئ به بیا په پسې سو او په غشو به یې ویشتل، کفار چې مخ پر را واړوي دئ ځني ځغلي، دغه معامله روانه ده چې هغه رهي سي دئ په پسې وي په غشو یې ولي، چې هغه مخ پر را واړوي دئ ځني ځغلي.

اصلاً د سلمه رضی الله عنه مقصد دا دی چې دوی مشغوله کړي او وې ځنډوي، دئ غواړي چې هغه نور مسلمانان را ورسيږي او واقعاً يې هم کفار وځنډول تر څو چې کفار د يوه غره په تنګي ننوتل، سلمه رضی الله عنه وايي: زه تر دوی لوړ وختلم او پر دوی مې ډبري را ګېلولې زه دغسي په پسې يم ترڅو چې د بيت المال د اوښانو څخه يې يو يو اوښ پرېښاوه، بيا هم زه په پسې يم او په غشو يې ولم ترڅو چې تر ديرشو زياتي چپني او دېرش نېزې يې وغورځولې، غواړي چې ځانونه سپک کړي او هر هغه شئ چې به يې وغورځاوه ما به پر هغه ډبري کېښوولې چې رسول الله ﷺ او د ده ملګري پوه سي.

اوس کفار هم پوه سوه چې دغه سړئ غواړي چې موږ وځنډوي او تر شا لښکر په پسې دی، نو يې څه وکړه؟ خُزاره د خپلو درو نفرو ملګرو سره و سلمه رضی الله عنه ته ورپاته سو چې دئ منعه کړي او هغو نورو نفرو ته يې وويل: تاسي خپل تګ کوی او مخ پر غطفان درځی.

اوس نو دغه څلور نفره کفار د سلمه رضی الله عنه د منعه کولو دپاره پاته سوه او دئ رضی الله عنه يې په هغه خپله طريقه سره مشغولوي څو د مسلمانانو د سپرو هغه اوله ډله را ورسېدل، د مسلمانانو اول نفر أخرم رضی الله عنه ؤ او تر شا ابو قتاده رضی الله عنه په پسې ؤ او تر هغه وروسته مقداد بن الاسود رضی الله عنه ؤ، د أخرم رضی الله عنه څخه تلوار وسو هغه نورو ملګرو ته يې و نه کتل پر دغو څلورو نفرو يې حمله وکړه، څرنګه چې دئ يو ؤ او هغه څلور نو أخرم رضی الله عنه شهيد و وژل سو، وروسته ابو قتاده رضی الله عنه پر هغه کافر حمله وکړه او هغه يې و وژی چې دغه کافر حبيب بن عُيينه د خُزاره ورور ؤ، کله چې حبيب و وژل سو هغه نور درې نفره وتښتېدل.

د هغه وخت په جنګو کي دا عادت ؤ چې چا به څوک و وژی د وژل سوي سړي سامان به د هغه قاتل اخيستی او دغه سامان ته سَلبه ويل کېده، نو اوس چې کار د تلوار دی ابو قتاده رضی الله عنه دومره وخت نه لري چې د وژل سوي نفر سامان واخلي نو يې څه وکړه؟ ابو قتاده رضی الله عنه خپل پټو يا چپنه پر دغه وژل سوي سړي واچول چې دا د دې علامه وه چې دغه سړئ ما وژلی دی، او دئ په هغه نورو نفرو پسي رهي سو.

وروسته عُکاشه بن حِصن رضی الله عنه وکولای سوای چې د کفارو په ځينو نفرو پسي ور ورسيږي، ځکه هلته دوه نفره وه چې د کفارو تر شا پاته وه او د پاته کېدلو سبب يې دا ؤ چې پلار او زوی دواړه پر يوه اوښ سپاره وه، نو دوه نفره پر يوه اوښ معلومه خبره ده

چې د نورو تر شا پاته کېږي، عُکاشه رضي الله عنه دغو دوو نفرو ته ور ورسېدی او د نېزې واری يې پر وکړی، يوه نېزه يې تر دواړو وايستل، نېزه د يوه په شا ننوتل او د هغه بل تر نس را ووتل، دواړه يې په يوه نېزه وپېيل او په يوه وار د اوښه را ولوېدل.

په دغه وخت کې چې د مسلمانانو د سپرو اوله ټولۍ په کفارو پسې ده، رسول الله ﷺ او ملګري يې هغه ځای ته را ورسېدل کوم چې هلته حبيب بن عُيينه وژل سوی ؤ، صحابهٔ کرامو وليدل چې يو انسان وژل سوی دی او د ابو قتاده کالئ پر پروت دی، ځينو مسلمانانو وويل: ﴿انا لله وانا اليه راجعون﴾ ابو قتاده ووژل سو، ځکه ښکاره خبره ده: وژل سوی انسان پروت دی او د ابو قتاده لباس دی مګر رسول الله ﷺ وفرمايل: يا! داسي نه ده بلکه دغه نفر د ابو قتاده له طرفه وژل سوی دی ورسی وې ګوری، بېله دې شخه چې رسول الله ﷺ پې و ويني دا خبره يې وکړه، کله چې يې سرئ لځ کړی رشتيا هم هغه حبيب بن عُيينه کافر ؤ او ابو قتاده رضي الله عنه وژلی ؤ، کفارو د دغه تېښتي په حال کي ډيري هغه اوښاني چې ور سره رهي کړي يې وې پرېښوولې او مسلمانان په پسې دي ترڅو چې رسول الله ﷺ او اصحابو يې د ذي قَرد د اوبو سره واړول. نو ځکه دغي غزاء ته د ذي قَرد غزاء هم ويل کيږي.

سلمه بن الأکوع رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته ورغلی ويل: يا رسولَ الله! سل نفره را سره کړه د دوی به سرونه ور پرې کړم او هغه پاته اوښاني به هم ځني را ولم، رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه اوس په غطفان کي شيدې چښي، يعني: ته نه سې پسي رسېدلای هغه اوس په خپلو کورو کي دي او دا هم مشکله ده چې د دوی قبيلې ته پسي ورسو، ځکه دغه (٧٠٠) نفره په تلوار را ووتل او د لوی جنګ دپاره آمادګي نه لري چې هغه جنګ دي هم د غطفان د لسو زرو نفرو سره وي.

رسول الله ﷺ او مسلمانانو په دغه ذي قَرَدَه کي يوه ورځ او يوه شپه تېره کړه او بيا يې امر وکړی چې بيرته درځی، په دغه ورځ رسول الله ﷺ و فرمايل:

« خَيرُ فُرسَانِنا اليوم ابو قتاده، وَخَيرُ رِجَالَتِنا سلمه »

يعني: نن ورځ زموږ د سپرو بهتر او ښه نفر ابو قتاده دی او د پياده ښه نفر مو سلمه دی.

سلمه رضي الله عنه وايي: رسول الله ﷺ ما ته په غنيمتو کي دوې حصې را کړې، هم يې

د پیاده حصه را کړه هم يې د سپاره او بیا رسول الله ﷺ مدينې منورې ته د بیرته را تګ په وخت کې پر خپله اوښه ور سره سپور کړم.

هغه د مسلمانانو ښځه چې کفارو ور سره بېولې وه، کله چې شپه سوه وې کولای سوای چې په پټه د هغو اوښانو طرف ته ورسي کوم چې کفارو ور سره بېولي وه چې په هغو اوښانو کې د رسول الله ﷺ یوه اوښه هم وه، دغې ښځې هغه اوښه چوکه کړه او پر سپره سوه مګر اوس لار نه ده ور معلومه چې بیرته مدینې منورې ته ولاړه سي، دا غواړي چې د کفارو څخه وتښتي مګر د غطفان څخه تر مدينې منورې پورې ډيره لار ده او ور معلومه هم نه ده اوس په حيرت کې ده چې څه وکړي؟ په آخر کې يې الله ﷻ ته دعاء او زارۍ وکړې ويل: يارب! ته مې پر سمه لار برابره کړې، اوښه يې ولاړه کړه او هغه رهي سوه، ښله دې څخه چې ښځه يې يوې او بلې خوا ته برابره کړي اوښه يې خپل سر ته پرېښوول او دا يې هم پرځان نذر کړه: که زه الله ﷻ مدينې منورې ته ورسولم زه به دغه اوښه د الله ﷻ د رضاء دپاره حلالوم، اوښه رهي ده څو آخر مدينې منورې ته د ښځې سره ورسېدل، ښځه يې د کفارو له شره خلاصه کړه، ښځې هم پر دغه صحي سالم رسېدلو د الله ﷻ حمد و وایه، ښځه و رسول الله ﷺ ته ورغله او خپله قصه يې ور ته وکړه او ويل: يا رسولَ الله! ما پر ځان نذر ایښی ؤ که زه الله ﷻ خلاصه کړم زه به دغه اوښه د الله ﷻ د رضاء دپاره حلالوم. رسول الله ﷺ و فرمایل: سبحان الله! ډير بد مکافات او بدله دې ورکړه، هغې خلاصه کړې او ته يې حلالوې؟ دا وفاء ده؟ په عوض د دې چې يو احسان ور سره وکړې څکه ته يې خلاصه کړې ته يې حلالوې؟ او بل دا چې دغه اوښه ستا ملک نه دی ته څنګه هغه شئ نذر ايږدې چې ستا ملک نه وي؟ او ته يې مالکه نه يې.

نو هر هغه شئ چې څوک يې مالک نه وي او هغه شئ نذر کښېږدي دا نذر باطل دی. (دا هم يوه فقهي مسئله وه)

د دغې غزاء څخه دا معلومه سوه چې ځينو صحرايي عربو تر اوسه پورې دا جرئت او دلاوري درلودل چې پر مسلمانانو حمله وکړي، سره د دې چې د مسلمانانو حال نسبت و پخوا ته ډير فرق کړی دی اوس د مسلمانانو قوت او طاقت ډير سوی

دی خو بیا هم د ځینو کفارو د حملو څخه نه وه په امان.

د خیبر د غزاء سبب

د هجرت د اوم کال د محرم په میاشت کي د خیبر غزاء پېښه سوه (خیبر) یوه منطقه ده چي څو قلاوي پکښې وې او ډېر زراعت یې درلودی، دغه ځای د مدینې منورې په شمال کي واقع دی او تقریباً (۷۰) میله د مدینې منورې څخه لیري دی.

کله چي رسول الله ﷺ په هغو درو دښمنو ډلو کي چي قریش، یهود او غطفان وه، د هغه تر ټولو قوي او معاندي ډلي څخه د حدیبیې د صلحي په واسطه فارغه او پوره په امان سو، نو یې دا إراده وکړه چي د هغو پاتو دوو ډلو سره چي یهود او غطفان دي خپل حسابونه پاک او تصفیه کړي، دا هم د دې دپاره چي په منطقه کي پوره أمن او صلحه راسي او مسلمانان د هغه پرله پسې خونړیو جګړو څخه د الٰهي رسالت و تبلیغ ته فارغه سي، څرنګه چي خیبر د دسیسو او مؤامرو ځالګی وه، د عسکري حرکتو او د جنګو د را پارولو معدن ؤ نو دا وړ او مناسبه وه چي د مسلمانانو نظر تر هرڅه د مخه د خیبر و یهودو ته ور واوړي.

موږ باید دا هېر نه کړو چي د خیبر یهود هغه کسان دي چي د مسلمانانو پر ضد یې د کفارو ډلي سره را ټولي کړي وې، د خیبر یهود هغه کسان دي چي د بني قریظه یهود یې و غدر او خیانت ته تشویق کړه او بیا یې د مدینې منورې د منافقانو، د غطفان د قبیلو او اعرابو سره د مسلمانانو پر ضد ارتباطات او اتصالات درلودل، پر دې ټولو سربېره دوی په خپله د مسلمانانو د جنګ دپاره ځانونه آماده کول او اسلحې یې برابرولې، په دغو کارو سره د خیبر یهودو مسلمانان په پرله پسې تکالیفو او مشکلاتو کي اچولي وه حتّٰی دوی هغه کسان دي چي د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره یې نقشه جوړه کړې وه.

د یهودو د دغو کارو په مقابل کي مسلمانان مجبوره سوه چي د دغه دسیسه جوړوونکو د مشرانو لکه سلام بن أبي الحُقیق، أسَیر بن زرام، کعب بن الأشرف او داسي نورو د وژلو دپاره ډلي ولېږي، مګر د یهودو په مقابل کي د مسلمانانو واجب او لازمي وظیفه تر دغه هم زیاته او لویه وه خو مسلمانانو دغه لازمي وظیفه په دې سبب

ځنډوله چې هلته یو بل لوی او قوي، شریر او عنادي دښمن د دوی په مخ کې موجود ؤ چې هغه قریش وه، کله چې مسلمانان د حدیبیې د صلحې په واسطه د هغه قوي دښمن د مواجهې او مخامخ کېدلو څخه فارغه سوه نو د دغه یهودي مجرمینو سره د محاسبې دپاره هوا صافه سوه او د دوی سره د حساب ورځ را نژدې سوه.

خیبر ته وتل

کله چې رسول الله ﷺ د خیبر د غزاء دپاره د لښکر په تیارولو امر وکړی نو دا یې هم ور سره اعلان کړه چې الله جل جلاله د خیبر د فتحه کولو وعده را سره کړې ده، نو هر چا ته دا معلومه سوه چې خیبر د الهي وعدې په سبب خامخا فتحه کیږي.

دا خو تاسي ته معلومه ده چې خیبر زراعتي مځکه وه او ډېر باغونه پکښې وه خلک یې هم مالداره وه مګر رسول الله ﷺ دا شرط کېښناوه چې د خیبر د فتحه کولو دپاره به فقط هغه نفر را سره ځي چې حدیبیې ته را سره تللي وه کوم څوک چې حدیبیې ته نه وه را سره تللي هغه نه غواړم او نه به را سره ځي، مګر اعراب او منافقانو چې واورېدل چې خیبر فتحه کیږي او د خیبر د فتحه کولو وعده یقیني وعده ده ځکه دا هر چا ته معلومه وه چې رسول الله ﷺ د هر کار په باره کې و فرمایي چې داسي کیږي هغه کار خامخا کېدونکی دی، نو دا چې دئ ﷺ فرمایي چې الله جل جلاله د خیبر د فتحه کولو وعده را سره کړې ده نو خیبر خامخا فتحه کیږي او رسول الله ﷺ بېله خیبره د بل هیڅ ځای په باره کې نه وه فرمایلي چې خامخا فتحه کیږي، نو دغه نور نفر یعني: اعراب او منافقان هم پوه سوه چې دغه وعده حق دی نو یې د غنیمتو طمعه پیدا سوه او رسول الله ﷺ ته یې و ویل: موږ پرېږده چې ستا سره ولاړ سو موږ غواړو چې د الله جل جلاله په لار کې جهاد وکړو خو رسول الله ﷺ و فرمایل: یا! بېله هغو کسانو چې په حدیبیه کې را سره وه بل څوک به نه را سره ځي.

أعراب او منافقان ډېري زاری کوي او وایې: یا رسولَ الله! موږ په کارو مشغوله ؤ، موږ کورني مشکلات درلودل، ځیني کارونه او عذرونه را ته پېښ وه چې حدیبیې ته نه ولاړو خو اوس د وتلو اجازه را ته وکړه موږ د الله جل جلاله په لار کې شهادت غواړو موږ

د جهاد له أجره او ثوابه مه محرومه کوه، کله چې دغو خلکو ډېرې زارۍ وکړې. نو رسول الله ﷺ و فرمايل: ښه د حديبيې د نفرو څخه که بل څوک غواړي چې زما سره خيبر ته ولاړ سي، ولاړ دې سي مګر هغو نفرو لره په غنيمتو کې حصه نسته. کوم څوک چې د جهاد أجر او ثوابونه غواړي، شهادت غواړي، را سره ولاړ دې سي مګر هو! په غنيمتو کې حصه نه لري نو هيڅوک نه ور سره ووتی، هغه د شهادت آرزوګانې څه سوې؟ هغه د جهاد شوق څه سو؟ ټولې د خولې خبرې وې، د منافقانو او ضعيف الإيمانه خلکو دغه حال الله ﷻ په قرآن کريم کې تر دغه پېښې د مخه ښکاره کړی ؤ کوم چې د سورة الفتح په (۱۵) نمبر آيات او نورو آياتو کې فرمايي:

﴿ سَيَقُولُ ٱلْمُخَلَّفُونَ إِذَا ٱنطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ ۖ يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا۟ كَلَـٰمَ ٱللَّهِ ۚ ﴾.

يعني: کله چې تاسې د خيبر و غنيمتو ته رهي سی چې دغه غنيمتونه واخلی، ژر ده چې هغه د حديبيې څخه پاته سوي خلک تاسې ته و وايي: موږ پرېږدی چې ستاسې سره ولاړ سو، دوی إراده لري چې د الله ﷻ حکم بدل کړي.

﴿ قُل لَّن تَتَّبِعُونَا كَذَٰلِكُمْ قَالَ ٱللَّهُ مِن قَبْلُ ۖ ﴾.

دوی ته و وايه: هيڅکله به تاسې زموږ متابعت او ملګرتيا و نه کړی، همدارنګه الله ﷻ پخوا يا د مخه فرمايلي وه.

يعني: ستاسې د دغې غوښتنې په باره کې پخوا لا ما ته الله ﷻ هدايت کړی ؤ چې تاسې په دې سفر کې هيڅکله زما سره نه سی تلای، که ولاړ سی نو د دې تګ معنٰی دا سوه: چې د الله ﷻ په حکم کې تغير راغلی، حال دا چې د الله ﷻ په احکامو کې هيڅکله تغير او تبديل نه راځي.

﴿ فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا ۚ ﴾

نو بيا به دوی درته و وايي: تاسې زموږ سره حسد او عناد کوی.

يعني: دا د الله ﷻ امر نه دی چې موږ به نه ځو بلکه تاسې نه غواړی چې موږ ته ګټه او فايده ورسيږي، تاسې غواړی چې د غنيمت مالونه يوازې تاسې ته پاته سي.

﴿بَلۡ كَانُواْ لَا يَفۡقَهُونَ إِلَّا قَلِيلٗا ﴾ [الفتح: ۱۵]

داسي نه ده لکه دوی چي وايي، بلکه دوی په اسلام او د اسلام په دين نه پوهيږي مګر ډير لږ.

دغه ناپوهان په دې نه پوهيږي چي د مسلمانانو د زهد او تقوٰی مرتبه دومره لوړه ده چي دوی و دنيوي ګټو ته هيڅ نه ګوري، کله چي په مسلمانانو کي د مال او دنيا حرص نه وي موجود نو پر تاسي به ولي او د څه شي په سبب حسد کوي؟

الله عزوجل نور هم پسي فرمايي:

﴿قُل لِّلۡمُخَلَّفِينَ مِنَ ٱلۡأَعۡرَابِ سَتُدۡعَوۡنَ إِلَىٰ قَوۡمٍ أُوْلِي بَأۡسٖ شَدِيدٖ تُقَٰتِلُونَهُمۡ أَوۡ يُسۡلِمُونَۖ فَإِن تُطِيعُواْ يُؤۡتِكُمُ ٱللَّهُ أَجۡرًا حَسَنٗاۖ ﴾.

يعني: اې محمّده!ﷺ هغه پاته سوو خلکو ته چي د أعرابو څخه دي و وايه: ژر ده چي په وروسته کي به تاسي د يوه قوي او جنګي قوم جنګ ته را وبلل سی، يا به تاسي د هغو سره جنګ کوی يا به هغه قوم مسلمانيږي، نو که تاسي په هغه وخت کي د دغه بلونکي امر و منی او په جهاد کي مو ملګرتيا ور سره وکړه، الله جل جلاله به تاسي ته ښه أجر او ثواب درکړي.

يعني: اې أعرابو! اوس خو دغه د خيبر غزاء ته نه سی تلای خو بيا په وروسته کي نور ډير جنګونه را تلونکي دي او د ډيرو سختو جنګي قومو سره د مسلمانانو جنګونه پېښيږي او دا جنګونه به تر هغو دوام لري ترڅو دغه قومونه د اسلام په دين مشرفه سي، يا د جزيې په ورکولو د اسلام تابع سي، نو که تاسي په رښتيا سره د جهاد محبت لری، هلته جهاد وکړی خپله توره او مړانه ښکاره کړی، چي الله جل جلاله به ډير أجر او ثواب درکړي.

ورونو! دغه جنګي او قوي قومونه چي الله جل جلاله په دغه آيات شريف کي ذکر کړي دي ډير قومونه مراد او مقصد دي چي مفسرينو د دغو قومو په تفسير کي د بنو حنيفه قبيله، چي د مسيلمة الكذاب قوم دی، هوازن يا ثقيف، چي د حُنين په غزاء کي مقابله ور سره وسوه، هغه مرتدان چي د ابوبکرالصِّدّيق رضي الله عنه په خلافت کي سخت

جنګونه ور سره وسوه، يا د فارس، روم، خراسان، پښتون خوا او نور قومونه او قبيلې چې د خلفاء راشدينو په وختو کې سخت جنګونه ور سره سوي دي، ذکر کړي دي.

خاصتًا په کابل کې ډېر سخت جنګونه وسوه چې تر ډېري مو دې پوري اوږده سوه، پښتانه څو واره مغلوبه سوي او بيا به ياغيان سوه، د اصحاب کرامو لوی جنګي قهرمانان لکه حضرت تميم او جبير رضي الله عنهما هلته شهيدان سوه او د حضرت عثمان ذي النورين رضي الله عنه په خلافت کې کابل او ټول افغانستان د اسلام په مبارکه رڼا منور سو.

﴿وَإِن تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُم مِّن قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾﴾. [الفتح: ١٦]

او که په را تلونکو جنګو کې هم پاته سواست نه ولاړاست، لکه د مخه چې په حديبيه کې پاته سواست نو الله جل جلاله به تاسي ته ډېر دردناکه عذاب درکړي.

اوبيا الله جل جلاله مومنانو ته خطاب کوي او ورته فرمايي:

﴿وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَٰذِهِ﴾.

الله جل جلاله ستاسي سره د ډېرو غنيمتو وعده کړې ده چې تاسي به يې اخلی او ژر يې دغه اوسني غنيمتونه درکړه چې دغه اوس يې په خيبر کې اخلی.

يعني: تر دي وروسته به نور ډېر غنيمتونه واخلی چې د هغو د جملې څخه يو هم دغه اوسنۍ د خيبر غنيمت دی چې تاسي به يې واخلی.

﴿وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنكُمْ﴾

او الله جل جلاله د خلکو لاسونه ستاسي څخه بند يا منعه کړه.

د ناس څخه دلته ډېر خلک او قومونه مقصد دي، اول: د قريشو لاسونه د مسلمانانو څخه د حديبيې د صلحي په واسطه بند سوه، بل په خيبر کې د يهودو له طرفه مسلمانانو ته کوم خاص ضرر او تاوان و نه رسېدی او بل د مسلمانانو په نه موجوديت کې د هغو کورو او کورنيو ته چا د تجاوز او ضرر لاس و نه غځاوه.

﴿وَلِتَكُونَ آيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٢٠﴾﴾ [الفتح: ٢٠]

او دغه کار به د مومنانو دپاره د الله جل جلاله د قدرت نخښه او علامه سي، او الله جل جلاله ښيي تاسي ته مستقيمه او برابره لار.

يعني: مسلمانان دي و پوهيږي چي الله ﷻ خومره قادر دى او د مسلمانانو درجه په الهي دربار كي خومره لوړه ده او وروستنۍ ټوله الهي وعدې هم دغه رنګه پوره كېدونكي دي او الله ﷻ تا سي ته سمه لار درښيي، چي هغه د الله ﷻ پر وعدو يقين او اعتماد دى او په هر كار كي پر الله ﷻ توكل دى.

﴿وَأُخْرَىٰ لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا ۚ﴾

ژباړه: او يو بل غنيمت او برئ هم سته چي اوس تاسي پر هغه نه ياست قادر، مګر په وروسته كي به په لاس درسي، په تحقيق الله ﷻ پر هغه غنيمتو علمي احاطه كړې ده.

ځيني مفسرين دغه غنيمت چي مسلمانان اوس پر هغه نه دي قادر د مكې مكرمې فتحه بولي او څوک وايي د (أخرٰى) څخه مقصد د طائف فتحه ده، نو الله ﷻ مسلمانانو ته د خيبر تر فتحي د مخه دغه زيري وركړه چي اول يې د خيبر د فتحي زيرى ؤ او بيا د مكې مكرمې فتحه چي په هغه وخت كي په لاس نه درغله، تر دې وروسته به يې فتحه كړى، الله ﷻ د مكې مكرمې د فتحه كولو وعده ورسره وكړه.

الله ﷻ يو په بل پسي زيري وركوي، بيا يې د حُنين زيرى وركړى او دا خبر يې هم وركړى چي يو كلى يا جنګ يا غنيمت سته، چي اوس پر هغه نه سى كامیابه كېدلاى، چي هغه پسله حُنينه څخه طائف دى، په دغو مباركو آياتو كي هغو ټولو واقعاتو ته اشاره ده كومي چي تر دې وروسته پېښيږي.

نور هم د سورةُ الفتح آياتونه په دغه باره كي دوام لري تر څو چه الله ﷻ فرمايي: مسلمانانو دغه د حديبيې په وخت كي ولي مكه مكرمه په زور او جنګ سره نه كړه فتحه؟ د مكې مكرمې د مشركانو سره يې ولي جنګ ونه كړى؟ الله ﷻ فرمايي:

﴿هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوفًا أَن يَبْلُغَ مَحِلَّهُ ۚ﴾

يعني: قريش هغه كسان دي چي كافران سوي دي او تاسي يې د مسجد الحرام څخه منعه كړاست او ستاسي قربانۍ يې منعه كړې، ستاسي (هَدي) په داسي حال كي چي بندي كړه سوي وې د دې څخه چي خپل د حلالېدلو ځاى ته ورسيږي.

نو د کافرانو دغه کارونه خو ډیر بد کارونه وه باید جنګ ور سره سوی وای او مسلمانان په زور مکې مکرمې ته داخل سوي وای، مګر هلته یو بل علت موجود ؤ چې د هغه په سبب الله جل جلاله مسلمانانو ته د جنګ کولو اجازه ور نه کړه.

هغه سبب الله جل جلاله بیانوي او فرمایي:

﴿ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَآءٌ مُّؤْمِنَٰتٌ لَّمْ تَعْلَمُوهُمْ أَن تَطَـُٔوهُمْ فَتُصِيبَكُم مِّنْهُم مَّعَرَّةٌۢ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ لِّيُدْخِلَ ٱللَّهُ فِى رَحْمَتِهِۦ مَن يَشَآءُ ۚ ﴾.

ژباړه: که چیري د مکې په کفارو کي څو نارینه مومنان او څو ښځي مومناني نه وای چې تاسي د هغو په ایمان نه واست خبر.

یعني: هلته په مکه مکرمه کي ځیني داسي نارینه مسلمانان او مسلماني ښځي موجود وه چې تاسي د هغو په اسلام نه واست خبر، نو که تاسي جنګ کړی وای دا خطر موجود ؤ چې تاسي هغه مسلمانان هم په ناپوهي او بې خبرتیا کي وژلي وای او بیا به تاسي ته د هغو د وژلو په سبب ضرر او غم در رسېدلی وای، بل دا چې هلته داسي کسان هم موجود وه چې د هغو مسلمانېدل مقدر وه او هغه هم به دغه جنګ کي وژل کېدل او د لاسه وتل، نو ځکه الله جل جلاله جنګ معطله کړی او د جهاد حکم یې درنه کړی او د صلحي په دغه دوو کلو کي څومره خلک چې مسلمانېدل مسلمانان سوه، چا چه هجرت کاوه هغو هجرت وکړی، بیا نو د مکې مکرمې د فتحي دپاره د جنګ اجازه وسوه، چې د آیات شریف د دغي حصې:

﴿لِّيُدْخِلَ ٱللَّهُ فِى رَحْمَتِهِۦ مَن يَشَآءُ﴾

ترجمه هم دا ده: چې الله جل جلاله په خپل رحمت کي هر هغه څوک چې إراده یې وفرمایي داخل کړي.

هغه کسان چې مسلمانیدل مسلمانان سوه، هغه چې هجرت یې کاوه هجرت یې وکړی، مقصد دا چې کفار او قریش د دغه عمل په سبب چې تاسي یې د مکې مکرمې د داخلیدلو او عمره کولو څخه منعه کړلاست او هَدي یې نه پرېښوولې چې پر هغه خپل ځای حلالي سوي وای، د دغه وړ او لائق وه چې جنګ ور سره وسي او مکه

مکرمه هم دغه اوس فتحه کړل سي، مګر څرنګه چي هلته داسي مسلمانان او مسلماني ښځي موجود دي چي تاسي یې په اسلام نه یاست خبر او هغه په دغه جنګ کي وژل کیږي نو الله ﷻ د جنګ کولو اجازه و نه فرمایل.

او بل هلته نور داسي خلک هم موجود وه چي اسلام یې په نصیب ؤ او په وروسته کي په اسلام مشرفه کېدل نو د مکې مکرمې فتحه دوه کاله د دې دپاره وځنډول سوه چي کوم چا چي هجرت کاوه هجرت یې وکړی او هغه څوک چي اسلام یې په نصیب کي ؤ هغه هم په دغه موده کي مسلمان سو او بیا نو په مکه مکرمه کي جنګ وسو او فتحه سوه او بیا الله ﷻ فرمایي:

﴿لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾﴾ [الفتح:٢٥]

که چیري دغه په مکه مکرمه کي پټ مسلمانان د کفارو څخه جلا سوي وای نو خامخا به مو د اهلِ مکې هغه کسان په ډیر دردناکه عذاب سره په عذاب کړي وای چي کافران سوي دي.

یعني: که چیري په مکه مکرمه کي مسلمانان او کافران سره جلا وای او تاسي پېژندلای، د کفارو سره ګډ وډ نه وای پراته، نو تاسي به لیدلي وای چي موږ کافرانو ته د مسلمانانو په لاس څومره خوړوونکې جزا ورکول. او بیا الله ﷻ فرمایي:

﴿إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾.

یعني: کله چي هغو کسانو چي کافران سوي وه په خپلو زړو کي ضد او تعصب ګرځولی ؤ، داسي ضِد او تعصب چي د جاهلیت ناپوهي وه، نو الله ﷻ پر خپل رسول او مومنانو سکون، اطمینان او آرامتیا نازل کړه.

وروڼو! تاسي ته خو د کفارو ضد او تعصب بیان سوه: چي ویل:

سږکال به عمره نه کوی.

که د مکې مکرمې څخه یو مسلمان مدینې منورې ته هجرت وکړي هغه به بیرته په لاس را کوی.

پرکال چې عمرې ته راسی په مکه مکرمه کې به تر درو ورځو زیات وخت نه تېروی او د ځان سره به اسلحه هم نه را وړی.

په صلحنامه کې به (بسم الله الرّحمٰن الرّحیم) نه لیکی.

د محمّد رسول الله پر ځای به یوازې محمّد بن عبدالله لیکی.

چې دا ټوله ضد، تعصب او د جاهلیت ناپوهې وه مګر رسول الله ﷺ دغه ټولې خبرې په سړه سینه سره ومنلې، صحابهٔ کرام که څه هم په دغه صلحه نا خوښه وه خو بیا یې هم د رسول الله ﷺ اطاعت وکړی او په دغه فیصله یې زړونه مطمئن سوه، چې دا الٰهې سکون او اطمینان ؤ چې مسلمانانو ته ورکړه سوه، او د رسول الله ﷺ متابعت یې وکړی، نور هم الله ﷻ فرمایي:

﴿ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ ٱلتَّقْوَىٰ وَكَانُوٓا۟ أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾ ﴾. [الفتح: ٢٦]

ژباړه: او الله ﷻ مسلمانانو لره د تقوٰی کلمه ټینګه او لازمه کړه، یعني: (د ادب خبرې) او دوی د تقوٰی وړ او لائق وه او د تقوٰی د کلمې اهل وه او الله ﷻ پر هر شي ښه عالم دی.

کله چې د حدیبیې صلحه پای ته ورسېدل حالات آرام سوه او رسول الله ﷺ د خپل احرامه څخه ځان حلال کړی (لکه د مخه چې درته و ویل سوه) عمر ﷺ ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! په هغه خوب چې تا لیدلی ؤ زموږ سره دې وعده نه وه کړې چې مکې مکرمې ته به داخلېږو، طواف به کوو، سرونه به خرووو یا کوچني کوو؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: یا عمر! آیا ما وعده در سره وکړه چې دغه عمره به په دغه کال کې پیښېږي؟ هو دا صحي ده چې ما ویل: مکې مکرمې ته به داخلېږو او عمره به کوو، مسلمانان به سرونه خروي یا کوچني کوي، مګر دامې نه وه درته ویلې چې دغه عمره به سږکال پیښېږي.

ورونو! حقیقتًا هم د رسول الله ﷺ خوب پر هغه قسم چې رسول الله ﷺ لیدلی ؤ پېښ او واقع سو، مسلمانانو عمره وکړه مګر د حدیبیې تر صلحې یو کال وروسته.

چي دغي عمرې ته (عمرة القضاء) ويل کيږي ځکه د هغه تيري عمرې چي نه سوه آداء قضاء يې راوړل.

نو الله جل جلاله دغه د عمرې د خوب په باره کي هم په سورة الفتح کي فرمايي:

﴿ لَّقَدْ صَدَقَ ٱللَّهُ رَسُولَهُ ٱلرُّءْيَا بِٱلْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ﴾.

ژباړه: خامخا الله جل جلاله په حقه او رشتيا سره خپل رسول ته د ده خوب ښوولی دی چي تاسي به خامخا مسجد الحرام ته په أمن او أمان سره داخل سی (إن شاء الله) په داسي حال کي چي ځوک به خپل سرونه خروي او ځوک به يې کوچني کوي او تاسي به له هيچا څخه نه بيريږی.

که چيري مسلمانانو په دغه کال د حديبيې څخه عمره کړې وای نو په بيره او تشويش کي به وای مګر په عمرة القضاء کي هيڅ بيره او تشويش نه وه په پوره امان او اطمينان سره مکې مکرمې ته داخل سوه او عمره يې آداء کړه او بيا الله جل جلاله فرمايي:

﴿ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا۟ فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا (٢٧) ﴾.

يعني: الله جل جلاله لره د دغي صلحي فايدې هغه چي تا سي نه په پوهېدلاست معلومي دي، نو يې مکې مکرمې ته تر داخلېدلو د مخه يوه فتحه او برئ نژدې وګرځول ځيني مفسرين د ﴿ فَتْحًا قَرِيبًا ﴾ مقصد خيبر بولي، يعني: د مکې مکرمې تر داخلېدلو د مخه يې بله نژدې فتحه درکړه چي خيبر دی او ځوک بيا وايي چي د ﴿فَتْحًا قَرِيبًا﴾ څخه مقصد د مکې مکرمې فتحه ده، چي تر عمرة القضاء يو کال وروسته فتحه سوه، که څه هم د رسول الله ﷺ او قريشو په منځ کي د صلحي موده لس کاله وه مګر الله جل جلاله دغه فتحه را نژدې کړه او د حديبيې تر صلحي دوه کاله وروسته مکه مکرمه فتحه سوه، نو ځکه الله جل جلاله ﴿فَتْحًا قَرِيبًا ﴾ وفرمايل.

تقريبًا د سورة الفتح ټول آياتونه د حديبيې د صلحي په واقعاتو پوري تعلق لري، نو کله چي د حديبيې په صلحه پوه سو او د هغې صلحي په واقعاتو خبر سو او بيا په هغو واقعاتو خبر سو چي تر دغي صلحي وروسته پېښ سوي دي چي د خيبر فتحه ده،

عمرة القضاء ده او بيا د مکې مکرمې فتحه ده او بيا حُنين او طائف دي نو د سورةُ الفتح په مقصد او معنٰی هم پوهېدلای سو، ځکه چي دغو ټولو واقعاتو ته په سورةُ الفتح کي اشارې موجودي دي او د سورةُ الفتح آياتونه د حديبيې د صلحي په وخت کي نازل سوه، چي پر هغو واقعاتو چي اوس پيښي سوې يا تر دې وروسته پيښېږي الٰهي تبصره ده.

معافي غواړم ما د خيبر د غزاء قصه بيانول او د هغې قصې ترڅنګ مي د سورةُ الفتح ځيني هغه آياتونه د ترجمې سره تلاوت کړه چي د حديبيې په صلحه، د خيبر په غزاء او په نورو راتلونکو واقعاتو پوري يې تعلق درلودی چي په دې کار کي دوې مهمي فايدې پرتې وې.

لومړئ: دا چي دا راته معلومه سي چي د سيرت النبي ﷺ معلومات د قرآن مجيد د معنٰی د پوهېدلو سره څومره تعلق او ارتباط لري، که مورږ د سيرت النبي ﷺ معلومات و نه لرو يوازي دا نه چي د سورةُ الفتح په معنٰی نه پوهيږو بلکه د قرآن مجيد د ډيرو آياتو په ترجمه نه سو پوهېدلای.

دوهم: دا به ډير ښه او په زړه پوري کار وي چي د سيرت النبي ﷺ تر څنګ د قرآن مجيد د ځينو آياتو په ترجمه او مقصد هم پوه سو.

هو! هلته ځيني کسان سته چي دا يې خوښه ده چي پرله پسې قصې واوري خو د هغو تر څنګ داسي د علم طلبوونکي هم سته چي دا يې خوښه ده چي د سيرت النبي ﷺ د اورېدلو او مطالعه کولو څخه اعظمي او هر اړخيزه فايده واخلي، نو ما د خپل بحث په جريان کي ټول ويونکي او اورېدونکي په نظر کي نيولي دي.

(اوس به بیرته خپلې قصې ته ورلاړ سم)

مورږ مخ کي و ويل: رسول الله ﷺ و فرمايل: چي دئ ﷺ د خيبر د فتحه کولو إراده لري، د خيبر د فتحه کولو دپاره يو سبب دا ؤ: لکه څرنګه چي مورږ وليدل چي رسول الله ﷺ د خندق تر غزاء وروسته هغو قبيلو ته جزاء ورکول چي د خندق په جنګ کي يې ګډون او اشتراک کړی ؤ او د دغه مقصد دپاره چي هرڅه سَرِيې لېږل سوي وې يا غزاوي پيښي سوي وې هغه مو د مخه درته بيان کړې، مګر هغه کسان

چي دغه ډلي يې سره يو ځای کړي وې او په دغه موضوع کي د کفارو رهبران او مشران وه او د دغه خيانت رئيسان وه هغه څوک وه؟ هغه د بني النضير يهود وه، هغه يهود چي د مدينې منورې څخه و شړل سوه او په خيبر کي سره يو ځای سوه چي تر دغه وروسته خيبر د کفارو د مشورو مرکز وګرځېدی، نو په هم دغه سبب چي دغو خاينو يهودو ته هم جزاء ورکول سي د رسول الله ﷺ د خيبر د فتحه کولو إراده وه.

په دغه وخت کي د خيبر عمومي رئيسان او مشران دغه کسان وه: کنانه بن أبي الحُقيق او وروريې رُبَيِّع بن أبي الحُقيق او د بني النضير سردار: سلام بن مشکم، خاصتًا کنانه بن أبي الحُقيق د خيبر پاچا بلل کېدی، د خيبر اوسېدونکي ټول يهود وه، هلته بېله يهودو بل قوم او بل څوک نه وه، اوس چي رسول الله ﷺ د خيبر و طرف ته رهي سو فقط هغه د حديبيې مسلمانان ور سره ملګري دي چي ټول(۱۴۰۰) نفره وه بېله پنځو نفرو څخه چي هغه هم ډېر شديد ناروغه وه او پر دوی د دغه پاته کېدلو په سبب کومه ملامتي نسته، ځکه الله جل جلاله د سورةُ الفتح په (۱۷) نمبرآيات کي فرمايي:

﴿لَّيۡسَ عَلَى ٱلۡأَعۡمَىٰ حَرَجٞ وَلَا عَلَى ٱلۡأَعۡرَجِ حَرَجٞ وَلَا عَلَى ٱلۡمَرِيضِ حَرَجٞۗ﴾.

ژباړه: پر ړانده، ګوډ او ناروغه د جهاد څخه د پاته کېدلو په سبب هيڅ ګناه او ملامتيا نسته ځکه جهاد پر دغو معذورو خلکو نه دی فرض، نو دغه کسان چي د ناروغۍ په سبب پاته سوه پر دوی ملامتيا نسته.

او رسول الله ﷺ بېله د حديبيې د خلکو څخه بل چا ته د وتلو اجازه ورنه کړه او که بيا چيري نور نفر ور سره ولاړ هم سي هغوته په غنيمتو کي حصه نه ورکول کيږي، نو د خيبر په فتحه کي د أعرابو او منافقانو څخه چا ګډون او اشتراک نه دی کړی.

د هجرت د اووم کال د محرم په مياشت کي رسول الله ﷺ د خيبر و طرف ته د حرکت إراده وکړه، د خيبر يهود چي د رسول الله ﷺ په دغه حرکت خبر سوه.

د خيبر يهود ولي او څنګه د رسول الله ﷺ په إراده خبر سوه؟

ځکه تر اوسه ځيني يهود په مدينه منوره کي پاته وه، تاسي ته معلومه ده کوم وخت چي د مسلمانانو او بني قينقاع د يهودو تر منځ هغه د ښځي د لځولو او هغه مسلمان سړي د وژلو مسئله پېښه سوه او بيا رسول الله ﷺ دغه يهود و عبدالله بن أُبئ

منافق ته ور پرېښوول، نو د بني قينقاع يهود ټوله د مدينې منورې څخه نه و وتل. بلکه يو شمېر نفر يې پاته سوه، هو! د بني النضير يهود ټول و شړل سوه او د بني قريظه يهود ټول حلال کړل سوه، مګر د بني قينقاع يهود نه و وژل سوه نه وشړل سوه، خو د دوی ډېرو نفرو په خپله دا نه کړه خوښه چي په مدينه منوره کي پاته سي، نو کوم څوک چي تله هغه ولاړل، مګر ځيني نفر يې بيا هم په مدينه منوره کي پاته وه او بېله دوی څخه ځيني نور انفرادي يهود هم په مدينه منوره کي موجود وه، نو هغه يهود چي په مدينه منوره کي پاته وه په دې نه وه خوښ چي مسلمانان دي د خيبر پر يهودو حمله وکړي.

نو دغه پاته يهودو څوکاره وکړه، يو يې د مسلمانانو د ځنډولو إراده وکړه غواړي چي مسلمانان وځنډوي، بل يې دا آوازې اچولې چي خيبر نه فتحه کيږي او ټول مسلمانان به د خيبر د يهودو له طرفه حلال کړل سي، غواړي چي په دغو آوازو سره مسلمانان وبېروي، بل دا چي د دوی هر څومره په وسه پوره سي هغومره مسلمانان له دې جنګه څخه پاته کړي نو يې څه وکړه؟

د ځينو يهودو پر ځينو مسلمانانو پورونه باندي وه ځکه اصلاً يهود غنيان او مالداره وه، نو يې پر خپلو پوروړو مسلمانانو دا شرط کښېښاوه ويل د مخه تر دې چي خيبر ته ووزې زموږ پورونه به راکوې او ترڅو چي زموږ پور را نه کړې خيبرته به نه ځې، په دغه بهانه يې مسلمانان ځنډول يا پاته کول.

د دغې جملې څخه يو يهودي ؤ چي ابو شحم ورته ويل کېده د مسلمانانو پر يوه نفر يې پور باندي ؤ چي دغه نفر عبدالله نومېدی، هغه هم فقط پنځه درهمه، يهودي و مسلمان ته وايي: ته به تر هغو نه وزې څو دغه زما پنځه درهمه رانه کړې، مسلمان ورته وايي: ته لږ صبر وکړه چي موږ مسلمانان خيبر ته ولاړ سو او خيبر فتحه کړو غنيمتونه راوړو بيا به ستا پور درکړم، يهودي ته يې نور هم زور ورکړی ويل: تاسي خيبر فتحه کوئ؟ والله تاسي ټول په خيبر کي حلالېږئ او وژل کېږئ او بيا زه زما پور د چا څخه واخلم؟ نو زما پور به د مخه تردې راکوې چي خيبر ته ولاړ سې.

مسلمان وګرځېدی چي يو څوک مرسته ور سره وکړي او دغه پنځه درهمه ده ته ورکړي خو داسي څوک يې نه کړی پيدا چي دغه پنځه درهمه ولري او ده ته يې

ورکړي او يهودي ورته ټينګ دی چي زما پور به را کوې، نو عبدالله و رسول الله ﷺ ته شکايت وکړی چي يا رسولَ الله! ترڅو چي د دغه يهودي پنځه درهمه ور نه کړم د وتلو اجازه نه راکوي او په دې مي لا هم بېروي چي په خيبر کي لس زره جنګيالي نفر سته او تاسي به له هغه ځايه ژوندي رانه سی، رسول الله ﷺ و فرمايل: پور يې ورکړه، عبدالله هم ولاړی خپل کالي يې خرڅ کړه او د يهودي پور يې ورکړی او بيا دغه عبدالله ته د خيبر د غنيمتو په جمله کي يوه مينځه هم وروسپدل چي د دغه ابو شحم يهودي د اقرباوو څخه وه، نو عبدالله پسله خيبره څخه ابو شحم ته ورغلی او ويل: دغه ستا قريبه ده او زما سره مينځه ده نه يې رانيسې؟ هغه ويل: هو رانيسم يې، نويې د هغه پور څو چنده مبلغ عبدالله ته ورکړی او هغه خپله قريبه يې رانيول.

مقصد دا چي يهودو کوښښ کاوه چي مسلمانان په هره طريقه سره چي وي له دغه جنګه او وتلو څخه معطله کړي او په زړو يې بيره هم ورننه باسي.

کله چي مسلمانانو د تګ دپاره ځانونه تيارول د مديني منورې يهودو نيت وکړی چي د خيبر يهود خبر کړي چي رسول الله ﷺ پر تاسي حمله کوي تاسي هم د جنګ دپاره تيار سی، د دغه مقصد دپاره يې يو أعرابي يعني: صحرايي عرب چي د بني أشجع د قبيلې څخه ؤ خيبر ته ولېږی چي يهود په دغه حمله خبر کړي.

دغه رنګه عبدالله بن أبئ رئيس المنافقين هم د خپلو ملګرو څخه يو نفر خيبر ته ولېږی چي يهود خبر کړي چي محمّد ﷺ ستاسي پر طرف ته در رهي سو، ويښ او بيداره اوسی او مه ځني بېرېږی ځکه ستاسي عدد او اسلحه ډېر دي او د محمّد ﷺ ملګري لږ او پاشلي کسان دي او اسلحه هم لږ ور سره ده، سبحان الله! دغه سړئ مسلمان دی او نوم يې هم عبدالله دی، يهودو ته د مسلمانانو جاسوسي کوي.

خو دا کارونه عجب نه دي، نن ورځ هم د دغه أبئ د زوی پر قسم مسلمانان سته چي هغو يهودو او نصاراوو ته چي د اسلام او مسلمانانو دښمنان دی د څو ډالرو په مقابل کي د مسلمانانو جاسوسي کوي او د الله جَلَّ جَلَالُهُ سخت عذابونه يې هېر کړي دي.

رسول الله ﷺ هم د معلوماتو دپاره شا وخوا نفر لېږل، هغو نفرو وکولای سوای چي هغه د يهودو لېږل سوی نفر ونيسي، مګر د عبدالله بن أبئ لېږل سوی نفر ځني

ولاړې او یهودو ته یې خبر و رساوه چې مسلمانان ستاسي د حملې دپاره ځانونه تیاروي. (نو د یهودو د خبرېدلو سبب عبدالله بن اُبی منافق ؤ)

په پخوا کي د رسول اللهﷺ عادت ؤ چې د یوه ځای د حملې إراده به یې وه په ظاهره به یې د بل ځای نوم یاداوه، مثلاً که به یې د قریشو د حملې إراده وه اول به پر بل طرف رهي سو او بیا به پر قریشو را وګرځېدی چې دغه کار ته په عربي کي (توریه) ویل کیږي چې په جنګو کي دا کار جائز او روا دی، مګر د خیبر په باره کي یې هیڅ توریه و نه کړه، تر وتلو د مخه یې په صراحت سره ویل: موږ خیبر ته ځو او اللهﷻ د هغه د فتحه کولو وعده را سره کړې ده، د دې غزاء حال لخ او ښکاره ؤ ځکه دلته د اللهﷻ له طرفه وعده وه چې تاسي خیبر فتحه کوئ نو خود توریې ته هیڅ ضرورت نه ؤ.

هلته چې یهودو ته د مسلمانانو د حرکت خبر ورسېدی هغو هم د جنګ دپاره پوره آمادګي او تیاري ونیول مګر دا نه وه ورمعلومه چې مسلمانان کله راځي او څه وخت را رسیږي، نو خپلي قلاوي یې ټینګي کړې د خوړو او اوبو ذخیرې یې ونیولې، ښځې او ماشومان یې په هغه ټینګه او محفوظه قلا کي سره یو ځای کړل، په قلاوو کي یې شا وخوا جنګي نفر سره تقسیم او ځای پر ځای کړه، یهودو خپل ځانونه او کارونه ښه پر ترتیب برابر او منظم کړه، ځکه د مسلمانانو تر را تګ د مخه خبر ورته راغلی ؤ.

خو پر دغه سر بېره رسول اللهﷺ د دوی له طرفه مطمئن ؤ او د دوی په ترتیباتو یې پروا نه کېدل ځکه چې د اللهﷻ له طرفه د فتحې وعده واضحه او ښکاره وه، دا داسي جنګ ؤ چې تر پیښېدلو دمخه یې نتیجه معلومه وه نو د مسلمانانو پوره اطمینان ؤ چې خیبر فتحه کیږي، مسلمانان د اللهﷻ او رسول اللهﷺ پر وعده مطمئن او باوري وه.

هلته په خیبر کي د یهودو مشران سره را ټول سوه مشوره کوي چې د دغه را تلونکي خطر په مقابل کي باید څه وکړي؟ دوی سره یو ځای دي هر یو خپل فکر او نظر بیانوي، خو د دوی په نظریو کي اختلاف ؤ ځوک وايي دننه په قلاوو کي پاته کیږو او قلاوي به وتړو، ځوک وايي یا! لښکر به جوړ کړو او مخ ته به ور ووزو، تر قلاوو دباندي به جنګ ور سره وکړو، سلام بن مشکم و ویل: ښه خبره دا ده چې دباندي ور ووزو ځکه پر هر قوم چې دننه د دوی په کورو کي حمله وسي ذلیله کیږي او خوار یږي

څرنګه چې اوس موږ تيار او منظم يو بايد مخ ته ور ووزو او د مديني منورې پر طرف ور رهي سو او هلته جنګ ور سره وکړو، که چيري موږ و وژل سو بيا هم خيبر په قلاوو کي دی مالونه او اولادونه مو په خير دي او که موږ پر کاميابه سو غنيمتونه به څني را وړو، مګر دا چې موږ دلې ورته ناست يو او د دوی د راتګ انتظار کوو دا زموږ دپاره ذلت دی، خو د سلام بن مشکم خبره چا نه کړه قبوله ځکه د وتلو څخه بېرېدل.

سلام بن مشکم ورته و ويل: تاسي چي زما خبره نه منی نو معلومه خبره ده چي نه عزم لری نه غيرت، ځکه د دفاع دپاره واقعي لار هجوم دی، موږ بايد د دوی د هجوم انتظار و نه کړو، بلکه موږ بايد حمله پر وکړو، مګر بيا هم د ده خبره چا و نه منل.

(ښه داخو يهود سوه) هلته د مسلمانانو حرکت د خيبر و طرف ته شروع سو (۱۴۰۰) نفره ټول سپاره دي پياده نفر پکښي نسته، اوس د مسلمانانو حالت هم ښه کيږي د مسلمانانو په دې لښکر کي (۲۰۰) نفره د آسانو سپاره وه او دا اول وار دی چي په مسلمانانو کي د آس د سپرو شمېر دوو سوو نفرو ته رسيږي.

د خيبر يهودو ته چي د مسلمانانو د آمادګۍ او تيارۍ خبر ورسېدی سره د دې چي د خيبر يهود لس زره نفره وه مګر بيا يې هم زړونه د بيري ډک سوه، نو يې د خپلو مشرانو څخه يوه ډله ولېږل چي د أعرابو او نورو قبيلو څخه د رسول الله ﷺ او مسلمانانو د جنګ دپاره مرسته وغواړي، د يهودو دغه ډله دکنانه په مشرۍ چي د يهودو پاچا بلل کېدی رهي سوه، اول د بني مُرّه قبيلې ته ورغله چي مشر يې حارث بن عوف المُري ؤ او دا هغه قبيله ده چي په خندق کي يې هم ګډون کړی ؤ، اوس يهود ورغله چي حارث بن عوف د دوی سره د خيبر په دفاع کي حصه واخلي او پر مسلمانانو حمله وکړي، مګر حارث بن عوف ورته و ويل: والله ما ته دا را معلومه سوه چي د محمّد ﷺ دين لوړيږي او د ده کاميابۍ يوه په بله پسې دي، نو زه نه غواړم چي د ده سره جنګ وکړم او دا يې نه کړه قبوله چي د خيبر په جنګ کي ګډون وکړي.

دغه ډله بيا غطفان ته رهي سوه چي د غطفان د مشر عُيينه بن حِصن سره وويني، هغه عُيينه چي د خندق په جنګ کي يې د څلورو زرو نفرو سره اشتراک کړی ؤ او د خندق په جنګ کي تقريبًا د کفارو نيم لښکر د دوی څخه جوړ سوی ؤ، عُيينه بن حِصن

چې رسول الله ﷺ (مُطاعِ أحمق) بللی دی بيعقل آمر او ناپوه سړی ؤ، هيڅ فکر او هوښياري يې نه درلودل، نظريات يې ټول غلط را وتل، په هره موضوع کې چې به يې مداخله وکړه په هغه کې به ناکامه ؤ، مګر بيا هم د قبيلې مشرؤ او خلکو يې اطاعت کاوه، هر امر چې به يې وکړی لس زره نفره به ورته ولاړ وه او چا پوښتنه هم نه ځني کول چې څه راکوې؟ او چيري مو بيايې؟

نو د يهودو ډله دغه احمقِ مُطاع ته ورغله او د مسلمانانو حال يې ورته و وايه چې پر خيبر حمله کوي، يو خو غطفان د خيبر د يهودو حُلفاء او متعاهدين وه او بل يهودو ورته و ويل: که موږ پر مسلمانانو غالبه سو د خيبر د يوه کال نيمي مېوې درکوو، عُيينه بن حصن ورته و ويل: زر نفره خو به دغه اوس ستاسي سره ملګري کړم او زه به نور څلور زره نفره تيار کړم او د هغو سره به در رهي سم، اوس يې د يهودو سره زر نفره ملګري کړه او دئ د نور لښکر په را ټولولو مشغول سو.

دا خبر بيا د بني مُرّه مشر حارث بن عوف ته ورسېدی، څرنګه چې حارث د عُيينه آشنای او ملګری ؤ نو ورته راغلی ويل يا عُيينه! د يهودو په ملګرتيا جنګ مه کوه.

ويل ولې؟ حارث ويل د محمّد ﷺ دين لوړ او غالبه سو جنګ مه ور سره کوه.

عُيينه ويل: پر موږ او يهودو نه سي غالبه کېدلای.

حارث بن عوف و ويل: يا عُيينه! د مخه تر دې چې د اسلام دين غالبه او په دغه اوسني ډول سره نشر سي، هغه وخت مي په دغه خپلو غوږو د سلام بن مشکم څخه چې د يهودو مشر دی واورېدل چې ويل يې: يهوذو لره دوه واره حلالېدل سته، يهود دوه واره حلالېږي او وژل کيږي، يو وار حلالېدل يې په مدينه منوره کې دي هغه چې پېښ سوه او موږ وليدل چې د بني قريظه يهود ټول حلال کړل سوه او ويل: بل حلالېدل يې په خيبر کې دي چې هغه دغه دي اوس پېښيږي، نو د يهودو سره په جنګ کې ګډون مه کوه.

عُيينه ويل: تا د سلام بن مشکم څخه واورېدل چې دغه يې و ويل؟

حارث ويل: هو! په دغه خپلو غوږو مي واورېدل.

عُيينه ويل: که سلام دغه خبره کړې وي نو بيا دئ په خپله ولې جنګ ور سره کوي؟

حارث ویل: هغه مجبوره دی هغه د قوم په سبب جنګیږي.

عُیینه ویل: زه هم د هغه ملګری یم.

عُیینه او بیعقلی ته یې وکوری: پسله دغو ټولو خبرو بیا هم تینګ دی چې د یهودو په ملګرتیا د مسلمانانو سره وجنګیږي.

واقعًا هم دغه احمق مطاع د څلورو زرو نفرو په را ټولولو شروع وکړه، زر نفره خو یې د مخه د یهودو سره لیږلي وه چې اوس نو هلته د خیبر په قلاوو کې یوولس زره جنګي نفر موجود دي، لس زره په خپله یهود دي او زر نفره یې د غطفان څخه ور سره بوتله، دغه یوولس زره نفره بېله هغې مرستي او کومک څخه دي چې بیا په وروسته کې ورته راځي چې هغه هم څلور زره نفره دي او دلته رسول اللهﷺ د یو زر څلورو سوو نفرو مسلمانانو په ملګرتیا د خیبر د یهودو پر طرف رهي سو.

د خیبر د لاري واقعات

رسول اللهﷺ تر لښکر د مخه یوه ډله د عَباد بن بِشرﷺ په مشری د کشف او معلوماتو دپاره ولیږل چې دغه نفر ټول د آسانو سپاره وه (چې په عربي کې فُرسان ورته وایي) او بیا رسول اللهﷺ پوښتنه وکړه چې څوک موږ خیبر ته د شمال له طرفه ور ولي؟ په خپله خیبر د مدینې منورې په شمال شرق کې واقع دی او مسلمانان د خیبر په جنوب غرب کې دي نو حمله باید د جنوب غرب له طرفه وسي، مګر یا! رسول اللهﷺ و فرمایل: غواړم چې د شمال له طرفه پر را سم، دا د دې دپاره چې یهود شام ته و نه تښتي ځکه که یهود شکست و خوري او و غواړي چې وتښتي نو چیري ځي؟ شام ته ځي، رسول اللهﷺ غوښته چې دغه د شام د تیښتي لار پر بنده کړي، رسول اللهﷺ د مخه تر جنګ پوهېدی چې یهود ماتیږي نو یې غوښته چې ټول بندیان ونیسي او څوک و نه تښتي، د دغه مقصد دپاره رسول اللهﷺ و فرمایل: څوک موږ د شمال له طرفه پر راولي؟ یوه د اصحاب کرامو داسي لار رور وښوول چې د شمال له طرفه خیبر ته ورتله، رسول اللهﷺ د لښکره سره رهي دی او یو عجب امر یې وکړی ویل: هیڅوک باید تر لښکر د مخه نه سي، تر لښکر د مخه یې یو اوږد صف یا

قطار رهي کړی او نور ترشا په پسې دي دغه صف برابر رهي دی هیڅوک تر صف نه دمخه کیږي او نه څوک ترصف د مخه ځي، څه موده وروسته رسول اللهﷺ ولیدل چي هلته مخ ته یو شئ معلومیږي او بریښي، رسول اللهﷺ پوښتنه وکړه: هغه څه شي دی؟ که ګوري د مسلمانانو څخه یو نفر د مخه سوی دی او هغه زغره چي ده اغوستې وه بریښېدل، رسول اللهﷺ و فرمایل: دغه سړئ را ولی، سړئ چي یې را وستی هغه ابو عَبسؓ ؤ، رسول اللهﷺ ورته و ویل: آیا ما نه وه ویلي چي څوک به تر لښکر نه د مخه کیږيي؟ ابو عبسؓ و ویل: یا رسولَ الله! دغه زما اوښه ځوانه، قوي او چسپانده ده، دا تېزه ځي ما نه سوای را ګرځولای، رسول اللهﷺ عتاب او سرزنش ورکړی او ویل: دئ بندي کړی تر لښکر به څوک نه د مخه کیږي خو ابو عبسؓ یې بیرته پرېښاوه فقط غوښتل یې چي عبرت واخلي.

اصلاً رسول اللهﷺ دغه امر د دې دپاره کړی ؤ چي دغه جنګ څومره چي امکان ولري په هغومره لږ اندازه په بشري خساره تمام سي، څوک و نه وژل سي او دا چي یو سړئ یوازي تر لښکر د مخه رهي وي دا امکان لري چي پرهغه نفر له هره ځایه واری یا حمله وسي او و وژل سي مګر که لښکر سره یو ځای وي بیا نو څوک نه سي کولای چي حمله پر وکړي، د مسلمانانو لښکر په دغه مجموعي شکل رهي ؤ که ګوري چي ترشا بل د څلورو زرو نفرو لښکر په پسې دی چي هغه عُیینه بن حصن ؤ او د غطفان قبیله ور سره ده او د مسلمانانو د لښکر ترشا په پسې دي خو حمله نه پر کوي.

په مسلمانانوکي تشویش پیدا سو چي یهود مو مخ ته دي او غطفان ترشا را پسې دي، رسول اللهﷺ عُیینه ته حال ولېږی چي د څه شي دپاره را وتلی یې؟ هغه ویل: مونږ د یهودو حُلفاء او دوستان یو د هغو سره داسي عهد لرو که چا حمله درباندي کول مونږ ستاسي مرسته کوو چي د حُلفاء ترجمه هم دغه ده، رسول اللهﷺ ورته و ویل: اللهﷻ وعده را سره کړې ده چي خیبر به فتحه کوم، نو والله خیبر فتحه کیږي ته بیرته ولاړسه، عُیینه ویل: ته خیبر فتحه کوې؟! والله تاسي ټول په خیبر کي حلالیږی، تا او ستا ملګري به ټول بندیان ونیسو، رسول اللهﷺ چي هرڅه نفر ورلېږي فایده نه کوي، رسول اللهﷺ غواړي چي عُیینه بیرته وګرځي نو یې د ده

دکړځولو دپاره بل څه ورته و ویل:

ورونو! آسانه خبره نه ده! د مسلمانانو ټول عدد (۱۴۰۰) نفره دی او یوازې دغه لښکر چې تر شا په پسې دی څلور زره نفره دي او هلته په خیبر کې هم یوولس زره نفره ورته ناست دي نو ځکه رسول اللهﷺ ورته و ویل: ته بیرته ولاړ سه او د خیبر د یوه کال نیمي مېوې او حاصلات به درکړو، عُیینه ویل: آیا د خیبر حاصلات ستا په لاس کي دي چي ما ته یې را کړې؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: قریبه ده چي زما په لاس کي به سي د کال نیم حاصلات به درکړو او ته وګرځه، عُیینه بن حصن نه کړه قبوله، رسول اللهﷺ هم پر خپل عزم ټینګ دی چي دغه حمله به پوره کوي او عُیینه هم صلحه نه قبلوي نو مسلمانان د خیبر پر طرف رهي دي او د غطفان لښکر په دوی پسي رهي دی.

مسلمانانو خپل تګ ته دوام ورکړی دی څو خیبر ته ور نژدې سوه، عُیینه بن حصن خپل څلور زره نفریزه لښکر دباندي پرېښاوه او دئ په خپله د یهودو قلاوو ته ورغلی دننه په قلا کي کښېنستی، دلته بیا رسول اللهﷺ ده ته نفر ور ولېږی چي یو وار بیا خبري ور سره وکړي چي دغه نفر سعد بن عُباده رضي الله عنه وُ، دئ هم د خبرو دپاره خیبر ته ورغلی نو ځکه د مسلمانانو تر لښکر د مخه و خیبر ته ورسېدی، عُیینه چي دننه په قلا کي وُ ورته را و وتی، سعد بن عُباده رضي الله عنه ورته و ویل: یا عُیینه! بیرته غطفان ته ولاړ سه ځان ته مشکلات مه جوړوه اللهﷻ وعده کړې ده چي خیبر فتحه کیږي، ته بیرته ولاړ سه د خیبر د یوه کال حاصلات ټول تا ته درکوو، خو هغه انکار وکړی او د صلحي ټوله خبري یې رَد کړې یوه لار نه قبلوي، ټینګ دی چي د یهودو په طرفداري به جنګیږي، سعد بن عُباده رضي الله عنه ورته و ویل: دغه چي مورږ یې درکوو اوس یې لا قبول کړه، مګر بیا که خیبر فتحه سو په والله بیا به هیڅ شئ نه درکړو او نه به یې واخلې مګر په توره، عُیینه ویل: چیري به تاسي پر مورږ او یهودو غالبه سی او اوس هم زمورږ او ستاسي په منځ کي بل شئ نسته بېله توري، سعد رضي الله عنه ورته و ویل: نور نو ته پوه سه او ستا فکر، عُیینه (احمق مطاع) د صلحي ټولي خبري او ټول هغه امتیازات چي ده ته ورکول کېدل رَد کړه او غواړي چي خامخا د یهودو مرسته وکړي، سعد رضي الله عنه بیرته و رسول اللهﷺ ته ورغلی او حال یې ورته و وایه، رسول اللهﷺ و فرمایل:

﴿ حسبنا الله و نعم الوکیل ﴾ او ویل: پر الله توکل وکړی، رسول اللهﷺ او د مسلمانانو لښکر پر هغه یوولسو زرو نفرو ور رهي سوه او تر شا هم نور څلور زره نفره کفار په پسې دي، د دغه حاله سره سره بیا هم مسلمانانو خپل تګ ته دوام ورکړی دی. مسلمانان رهي دي خو په هغه لښکر کي چي د مسلمانانو تر شا په پسې دی یوه عجبه واقعه پېښه سوه، هغه دا سي:

د غطفان له طرفه یو سړئ راغلی او په لښکر کي یې په زوره ناري کړه: خپلو ښځو او اولادو ته مو ځانونه ورسوی. (یعني: هغه په خطر کي دي) او سړئ بیرته ولاړی. په لښکر کي ناري جوړي سوې چي شر را ته پېښ سو او خبر هم نه دي چي چا د دوی پر ښځو او اولادو حمله کړې ده، دغه څلور زره نفریزه لښکر د خیبر جنګ پرېښاوه او د غطفان و طرف ته رهي سوه چي خپلي ښځي او اولادونه له خطره خلاص کړي.

عُیینه بن حصن ته یې هم نفر ولېږی چي پر غطفان حمله سوې ده، عُیینه هم هغه زر نفره چي د خیبر په قلا کي ور سره وه هغه ور سره رهي کړل او مخ پر غطفان رهي سو، غواړي چي خپلي ښځي او اولادونه له هغه خطره وساتي او دا هم نه ده ورته معلومه چي کوم خطر دی او د چا له طرفه څخه دی، فقط هغه یوه نفر ناري کړه چي پر غطفان حمله وسوه، مقصد دا چي دغه لښکر ټول غطفان ته ورسېدی او هلته هیڅ نه ده پېښه کراره کراري ده، پوښتنه یې وکړه چي یو څه پېښ سوي وه؟ ویل: یا! هیڅ نه دي پېښ سوي، ویل تاسي کوم نفر رالېږلی وٌ؟ ویل: یا والله! موږ هیڅوک نه دی درلېږلی، نو دا سړئ څوک وٌ؟ نه یو خبر او تاریخ هم دا نه ده ذکر کړې چي دغه ناره چا وکړه.

مګر رسول اللهﷺ فرمایي: په بېره کامیابه سوم، اوس نو ښایي دغه ناره کوونکی ملائکه وي، (والله أعلم)

مقصد دا چي د غطفان لښکر په دغه ډول د خیبر د یهودو له مرستي او کومکه را وګرځول سو، کله چي عیینه او لښکر یې و غطفان ته ورسېدل او وې لیدل چي هلته څه نه ده پېښه عُیینه بیا امر وکړی چي بیرته خیبر ته درځی، مګر دغه د دوی رجوع ډیره ناوخته وه، کوم وخت چي دوی دوهم وار خیبر ته و رسېدل مسلمانانو نیم خیبر فتحه کړی وٌ، دغه یوه ناره د دې سبب وګرځېدل چي غطفان د یهودو مرسته و نه کړي.

د خيبر د لاري يوه بله واقعه دا وه: د سلمه بن الأکوع رضي الله عنه څخه روايت دی وايي: موږ د رسول الله ﷺ سره خيبر ته و وتلو او د شپې مو تګ کاوه چې د مسلمانانو څخه يوه نفر و عامر رضي الله عنه ته و ويل:

يا عامر! آيا ستا د هغه خوږو بيتو څخه څه نه را ته اوروې؟

عامر رضي الله عنه چې شاعر هم ؤ قوم ته يې حُداء ويل.

په عربي کي (حُداء) هغه غزلو يا بيتو ته ويل کيږي چې اوښانو ته د تګ په وخت کي ويل کيږي. (په دغه اصطلاح ساروانان ښه پوهيږي).

په پښتو کي هغه چا ته چې پسونه ګوري شپانه يا چوپان ويل کيږي.

هغه څوک چې غوايي ګوري هغه ته ګوروان ويل کيږي.

او هغه څوک چې اوښان ګوري هغه ته ساربان ورته ويل کيږي.

او که اوښانو ته د تګ او رفتار په وخت کي غزلي و ويل سي نو دوی ښه او تېز تګ کوي او نه ستړي کيږي او هرڅومره چې د دغه غزل ويونکي آواز ښه وي پر هغه اندازه يې پر اوښانو تاثير زيات وي خاصتًا چې دغه غزلي بيا د شپې وي.

عامر رضي الله عنه د خپلو ملګرو په غوښتنه په خپل خواږه آواز د بيتو په ويلو شروع وکړه او دغه بيتونه يې ويل:

اللّهـمّ لـولا انـت ماهتـدينا ولا تـصدّقنا و لا صـلّينا

فـاغفر فـداءً لـک مـا اتقينـا

وثبّـت الأقـدام إن لاقـينا والقـين سـکينةً علينـا

إنّـا اذا صيـح بنـا أبينـا

رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چې دغه حُداء ويونکی څوک دی؟

خلکو ويل: عامر بن الأکوع چې د سلمه بن الأکوع رضي الله عنه ورور يا اکا ؤ او ډېر خوږ آوازې ؤ، حتّی رسول الله ﷺ ته د ده د بيتو ويلو خوند ورکاوه او صحابهٔ کرامو د ده پر آواز خوند اخيستی، د عامر بن الأکوع رضي الله عنه د ښه آواز په سبب اوښان په تګ کي يوې او بلې خواته کږېدل او ځنګېدل ځکه د اوښانو حُداء خوښه وي نو تېز تګ کوي

او ور سره کېږي (لکه يو څوک چي د ښې غزلي سره سر ښوروي) دغه د خيبر په غزاء کي د رسول الله ﷺ سره (۲۰) مسلماني ښځي د جهاد دپاره را وتلي وې او هغه ښځي په کجاوو کي وې چي کجاوې بيا پر اوښانو بار وې، اوس چي اوښان د دغه ښه آواز په سبب يوې او بلي خوا ته کږېدل نو هغه کجاوې هم کږېدې تر داسي اندازې چي ښځي پر دې وېرېدې چي د کجاوو څخه به ولوېږو، نو ښځو رسول الله ﷺ ته حال ولېږی چي يا رسولَ الله! ډېر په تکليف سوو قريبه ده چي د کجاوو څخه ولوېږو.
رسول الله ﷺ و عامر رضي الله عنه ته نفر ولېږی چي هغه ته يې ويل: رِفقًا بالقوارير، يعني: هغه د کجاوو پرښځو نرمي وکړه، څه دي آواز کښته که، بيا نو رسول الله ﷺ و فرمايل: يرحمُهُ الله حضرت عمر رضي الله عنه و ويل: واجب سو يا رسولَ الله!
ورونو! د رسول الله ﷺ د نبوت د علامو څخه يوه علامه دا وه: که به يې خاص و يوه شخص ته و فرمايل: رحِمَکَ الله، يا يرحَمُکَ الله، هغه سړئ به په نژدې وخت کي وفات يا شهيد سو. اوس چي رسول الله ﷺ و عامر رضي الله عنه ته دغه جمله و ويل، حضرت عمر رضي الله عنه و ويل: واجب سو يا رسولَ الله! کشکي پاته سوی وای چي دغه د ده پر آواز مو خوند اخيستلای، مګر د الله جل جلاله إراده او قَدَر بل شئ دی، رشتيا هم عامر رضي الله عنه د خيبر په جنګو کي حصه واخيستل او بيا په خپله توره ډېر شديد زخمي او وفات سو.
رسول الله ﷺ ته چي د ده د وفات خبر ورسېدی نو يې و فرمايل: اِنَّهُ لَشَهِيد، دئ خامخا شهيد دی، او بيا نو رسول الله ﷺ او مسلمانانو هلته په خيبر کي د جنازې لمونځ پر آداء کړی.
کله چي مسلمانان خيبر ته ور نژدې سوه او د ليري څخه د خيبر کښتونه او باغونه وليدل سوه مسلمانانو په ډېر لوړ آواز تکبير او تهليل وايه: الله اکبر، الله اکبر، لا اله الا الله. رسول الله ﷺ و فرمايل: پر ځان تکليف مه تېروی آوازونه موکښته کړي تاسي کوڼ او غائب نه بولی، بلکه تاسي اورېدونکي او نژدې ته دعاء کوی.
رسول الله ﷺ او مسلمانانو خيبرته نژدې واړول د ماځيګر لمونځ يې آداء کړی د لمانځه تر آداء کولو وروسته يې هغه خواړه چي د دوی سره ور سره وه را وغوښتل، د ټولو سره بل شئ نه وُ موجود بېله د اوربشو اوړه، هغه يې خشته کړه او ټولو وخوړل

سبحان الله! تاسي لږ فکر وکړئ: صحابهٔ کرامو په یخ او ګرمۍ کې. پیاده او په لڅو پښو په غرو او شېلو کې د اوربشو په اومو او خشتو اوړو بېله پخېدلو جهاد کاوه او هغه هم همېشه نه ور رسېدل او اوس زموږ حال ته وګورئ. په قسم قسم نعمتو او راحتو کې غرق یو، جهاد خو څه کوې بلکه فرض لمونځ هم را څخه پاته دی.

خیر رسول الله ﷺ دلته د ماښام لمونځ آداء کړی او بیا یې د ماخستن لمونځ آداء کړی تر لمنځو وروسته په دغه شپه د خیبر پر طرف ور رهي سوه او په شپه کې خیبر ته ور ورسېدل، په هغه شپه چې مسلمانان خیبر ته ورسېدل الله جل جلاله د خیبر پر یهودو خوب غالبه کړی تېول بیده دي او د رسول الله ﷺ په راتګ هیڅوک نه دي خبر، رسول الله ﷺ دغه شپه چې په سهار کې یې جنګ شروع کېږي دالته نژدې و خیبر ته تېره کړه، د رسول الله ﷺ دا عادت ؤ چې یو قوم ته به د شپې ور ورسېدی په هغه شپه کې یې پر چا حمله نه کول تر سهاره یې انتظار ورته کاوه، نو کله چې سهار سو د سهار لمونځ یې په تاریکه کې آداء کړی او مسلمانان د حملې دپاره ځانونه تیاروي.

خیبر خو په خپله تېوله مظبوطي قلاوي وې مګر د دوی کښتونه چې ډېر زیات او پراخه کښتونه وه تېول د قلاوو پر شا وخوا وه، دغه منطقه چې پر خیبر را ګرځېدلې وه تېول کښتونه او باغونه وه خاصتًا دخرما باغونه، په دغو شپو کې چې د مسلمانانو د راتګ آوازې وې د خیبر د بزګرانو او باغوانانو دا عادت ؤ: د مخه تر دې چې دوی کښتو ته را ووزي اول به یې سپاره نفر را وتل شا وخوا به یې معلومات وکړه چې د مسلمانانو لښکر خو به نه وي راغلی څوک خو به حمله نه را باندي کوي؟ کله چې به یې ولیده چې څوک نسته نو به سپاره نفر بیرته ننوتل او باغوانانو ته به یې خبر ورکړی چې څوک نسته ور ووزی، بیا به بزګران د کارو دپاره ور وتل، په دغه شپه الله جل جلاله پر دوی خوب مسلطه کړی تېول پسله لمر ختلو را ویښ سوه، د یهودو عادت دا ؤ چې سپاره نفر به یې د معلوماتو دپاره تر سپېدو د مخه را وتل او بزګران به د سپېدو سره را وتل، خو په دغه ورځ تېول تر لمرختلو وروسته را ویښ سوه چې وې کتل لمر را ختلی ؤ او د بزګرانو د خپلو کارو تلوار ؤ، په دغه ورځ یې د معلومات دپاره څوک و نه لېږل په خپله بزګران را ووتل چې په خپلو کښتو کې کار وکړي، کله چې کښتو ته ور ننوتل

ناڅاپه یې ولیدل چې د مسلمانانو لښکر د کښتو تر شا پروت دی، بزګرانو نارې کړې: محمّد و خمیس، محمّد و خمیس، یعني: محمّد او لښکر یې راغلي دي او بیا په ځغستا مخ پر قلاوو رهي سوه، رسول الله ﷺ چې دوی ولیدل پر ناري یې کړه: الله اکبر، خَرِبَت خیبر، الله اکبر، خربت خیبر، موږ چې د یوه قوم پر مځکه واړوو د هغو سهار غمجن او د بیري ډک سي.

دا د خیبر د فتحې اوله علامه او خیبر ته د مسلمانانو د رسېدلو حالت ؤ، ځیني صحابهٔ کرام په ډېر شوق کې وه غوښتل یې چې فورًا یا سمدستي په جنګ شروع وکړي مګر رسول الله ﷺ و فرمایل: صبر وکړی جنګ داسي نه دی د دښمن سره د مخامخ کېدلو غوښتنه او آرزو مه کوی، هو، الله ﷻ د فتحې وعده در سره کړې ده مګر بیا هم د دښمن د مخامخ کېدلو غوښتنه مه کوی او که بیا ور سره مخامخ سواست هلته نو صبر کوی او ثابت درېږی، بیا نو رسول الله ﷺ مسلمانان سره را ټول کړه چې دعاء وکړي او رسول الله ﷺ په دعاء شروع وکړه او وې فرمایل:

« اللّهم ربُّ السّماوات و ما أظلَلْنَ، وَ ربُّ الأرضِينَ و مَا أقلَلْنَ، و ربُّ الشّياطِين وَ ما أضلَلنَ، فَانّا نَسأَلُکَ خيرَ هذه القريةِ وخيرَ اَهلها وَ خيرَ ما فيها، و نعوذُ بکَ من شرِّها و شرِّ أهلِها و شرِّ ما فيها، اللّهم انتَ ربُّنا و ربُّهم، و نواصِينا و نواصِيهِم بِيَدِکَ، وإنما تَقتُلُهُم أنتَ ».

ژباړه: الٰهي! رب د آسمانو او رب د هغو شیانو چې سایه یې کړې ده، رب د مځکي او د هغو شیانو چې په مځکه کې پرله اوړي، رب د شیطانانو او د هغو چې دوی ګمراه کړي دي، موږ ستا څخه د دغه کلي او د دغه کلي د أهل او د هغه څه چې په دغه کلي کښې دي خیر غواړو او په تا سره د دغه کلي له شره او د کلي د أهل له شره او د شره څخه د هغه څه چې په دغه کلي کښې دي پناه غواړو، الٰهي ته زموږ او د دوی رب یې، زموږ او د دوی اختیار ستا په قدرت کښې دی او خامخا دغه د دوی وژنه ته کوې.

یعني: که څه هم په ظاهره مسلمانان ور سره جنګېږي او وژني یې مګر په حقیقت کې د دوی وژونکی الله ﷻ دی، ځکه الله ﷻ د سورةُ الأنفال په (۱۷) نمبر آیات کې فرمايي:

﴿فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ رَمَىٰ﴾.

یعني: دغه کفار تاسي په خپل قوت سره نه دي وژلي مګر الله جل جلاله وژلي دي او نه دي ویشتل کړي تا اې محمده ﷺ په هغه وخت کي چي په ظاهره سره تا ویشتل وکړه مګر الله جل جلاله دغه ویشتل وکړه.

که څه هم دغه آیات شریف په بدرکي نازل سو او موږ یې هلته پوره قصه او ترجمه درته بیان کړې ده، خو دا په عمومي ډول سره د الله جل جلاله له طرفه ټولو مسلمانانو ته تعلیم دی یعني: هغه چي تاسي ستاسي دښمنان وژنی هغه تاسي نه یاست، بلکه الله جل جلاله یې وژني، نو ځکه رسول الله ﷺ وفرمایل (انّما تَقتُلُهُم اَنتَ) چي د صحابهٔ کرامو ښه یقین سي چي ماته او شکست الله جل جلاله ورکوي نه موږ او خیبر ته تر ننوتلو د مخه د صحابهٔ کرامو نیت ښه صاف سي، د هرکار او هري کامیابۍ نسبت والله جل جلاله ته وکړي نه وخپلو ځانو ته.

بیا نو رسول الله ﷺ وفرمایل: اوس نو په بسم الله در د مخه سی.

د مخه تر دې چي د خیبر د فتحي په بیان شروع وسي اول به د خیبر جغرافیایي موقعیت یا د خیبر د قلاوو ترتیب او جوړښت درته بیان سي چي دغه معلومات مو د جنګو او د خیبر د فتحي په قصه ښه پوهوي. هغه داسي:

خیبر پر دوې حصې وېشل سوی دی چي یوې حصې ته یې (نِطاة او شق) ویل کیږي او بلي حصې ته یې (کُتیبه) ویل کیږي، یعني: د خیبر قلاوي په دوو منطقو کي جوړي سوي وې چي یوې منطقې ته (نِطاة او شق) ویل کېدل او دوهمي منطقې ته یې (کُتیبه) ویل کېده، په نطاة کي درې قلاوي دي او په شق کي دوې قلاوي دي، چي د دغه نطاة او شق په منځ کي لږ فاصله ده او کتیبه بیا له دغه ځایه څخه لیري په بله منطقه کي واقع ده، په کُتیبه کي هم درې قلاوي دي، هغه قلاوي چي په نِطاة او شق کي دي په داسي نومو سره بلل کېدې:

۱ - د ناعم قلا، او دا هغه اوله قلا ده، څرنګه چي دغه قلا په مخ کي ده، نو ډېره مظبوطه او محکمه قلا ده او د هغې قلا څخه پر دښمنانو په آساني سره حمله کېدلای سي.

۲ - د صعب بن معاذ قلا، چي دا بیا تر ټولو لویه قلا وه، چي یهودو په دغه قلا کي

درنه یا ثقیله سلاح هم یو ځای کړې او جمعه کړې وه.

۳ - د زُبیر قلا، دغه درې قلاوي په (نطاة) کې واقع وې.

۴ - د اُبیٔ قلا،

۵ - د نزار قلا، چې دغه دوې قلاوي په شق کې واقع وې،

او د خیبر هغه بله حصه چې (کُتیبه) ورته ویل کېده هلته درې قلاوي وې.

۱ - د قَموص قلا، چې دا د أبي الحُقیق د اولادې قلا وه چې اصلاً د بني النضیر یهود وه او اوس د خیبر پاچهان دي او د یهودو پاچا کنانه بن أبي الحُقیق او ورور یې رُبَیِع او بل وروریې أعلٰی بن أبي الحُقیق پکښې اوسېدل، شاهي خاندان ټول دالته ؤ.

۲ - د وُطیح قلا. ۳ - د سلالم قلا.

هو هلته په خیبر کې بېله دغو اتو قلاوو څخه نوري کوچنۍ قلاوي هم وې خو دغو قلاوو ته په لوی واله او ټینګواله کې نه رسېدې او حربي اهمیت یې هم نه درلودی.

اوس نو رسول الله ﷺ خپلې خیمې د نطاة او شق په منځ کې و درولې، د مسلمانانو د لښکر ساتنه او د پیره دارانو مشري حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه پر غاړه واخیستل، او د مسلمانانو د لښکر إعاشه او د اوبو رسول او ځای پر ځای کېدل د حضرت عثمان ذي النورین رضی الله عنه پر غاړه وه.

بیا نو رسول الله ﷺ یهودو ته حال ور ولېږی چې د دغو درو کارو څخه یو کار وکړی.

اول: مسلمانان سی، ځانونه او مالونه به مو په امان سي، د مسلمانانو سره به یو قسم ژوند کوی.

دوهم: یا جزیه قبوله کړی، مسلمانانو ته به د کاله معلومه جزیه ورکوی او د مسلمانانو د حکم تابع به یاست، بیا مو نو وطن او مالونه تاسي ته درپاته دي، ټول شیان مو خپل دي او د دښمن څخه مو ساتنه هم د مسلمانانو پر غاړه ده، فقط په کال کې به مسلمانانو ته جزیه ورکوی. که دغه دوه شیه نه ومنی:

دریم: نو جنګ دی.

نفر چې ورغله او یهودو ته یې دغه درې خبري وکړې هغو و ویل: لږ وروسته به جواب درکړو، موږ به مشوره وکړو بیا به حال در ولېږو.

نفر هم راغله ويل: يهود به لږ وروسته جواب راکړي، خو د يهودو له طرفه ناڅاپه د قلاوو دروازې خلاصې سوې او يهودو په يوه وار حمله کوونکی لښکر را وايستی او د مسلمانانو په بې خبرۍ کې يې هجوم پر وروړی.

دا د هغو درو خبرو جواب ؤ، غادرانو يهودو جنګ شروع کړی، يهود غواړي چي په خپل ټول قوت او طاقت د خيبر څخه دفاع وکړي، څرنګه چي مسلمانان هم د جنګ دپاره تيار وه نو د يهودو د هجوم په مقابل کې ټينګ ودرېدل څو يهود بيرته مجبوره سوه په قلاوو ننوتل او دروازې يې بندې کړې، د اولې لحظې څخه دا معلومه سوه چي يهود بېله جنګه بل څه نه غواړي.

بيا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چي د خرما يا کجور وُني يې ورپرې کړی، قطعه يې کړی، چپه يې کړی، لکه څرنګه چي مسلمانانو دغه کار د بني النضير د يهودو سره هم کړی ؤ، مسلمانانو د خرما څلور سوه وُني چپه کړې، په دغه کار د يهودو زړونه ولوېدل او ويل: والله که کاميابه هم سو خو مال نه را پاته کيږي، نو راسی چي جزيه قبوله کړو يا صلحه ور سره وکړو، خو د يهودو مشرانو دا خبره نه کړه قبوله ويل خيبر د چا نه تابع کيږي، نو يې د جنګ کولو عزم او إراده وکړه، او هلته ويني چي د دوی د خرما وُني چپه کيږي نو ويل راځی چي جنګ شروع کړو، يهودو د ناعم د قلا يوه دروازه خلاصه کړه چي د دغې قلا مشر او رئيس حارث نومېدی.

دحارث ورور چي مرحب نومېدی او د يهودو لوی پهلوان ؤ د دغې دروازې څخه را ووتی، اوس مسلمانان په انتظار دی چي مرحب به د مبارزې او پهلوانۍ دپاره يو څوک ور وغواړي چي هلته يو دم حارث د لښکره سره را و وتی او پر مسلمانانو يې دوهم وار حمله وکړه، دلته نو د مسلمانانو او يهودو په منځ کې لوی جنګ شروع سو، مسلمانان د دغې حملې په مقابل کې شا ته ولاړل ځکه د جنګ دپاره يې هيڅ تياري نه درلودل، د دوی دا خيال ؤ چي اوس به فقط د دوو پهلوانانو په منځ کې مبارزه کيږي نه هجوم يا لښکري جنګ، خو هغه يهودو ناڅاپه حمله وکړه او مسلمانان د ماتې په حالت کې سوه پر شا ولاړل، يهودو پر مسلمانانو ضربې او د تورو وارونه شروع کړل تر داسې اندازې چي د جنګ او حملې په شروع کې يهود تر رسول الله ﷺ پوري

ور ورسېدل او رسول الله ﷺ په خپله د يهودو سره ډېر شديد جنګ کاوه، خو مسلمانان بيرته د رسول الله ﷺ سره ټينګ سوه او يهود يې پر شا کړه، يهود هم بيرته ولاړل په قلاوو ننوتل او دروازې يې پسي بندي کړې.

اوس نو د حملې او هجوم وخت د يهودو په لاس او اختيار کي دی هر وخت چي يې زړه و غواړي هغه وخت د قلا څخه را وزي او حمله کوي، مسلمانان تر قلاوو دباندي انتظار کوي ځکه مسلمانان نه د حملې دپاره لار لري او نه قلا ته ورتلای سي.

کله چي د يهودو دغه حمله پای ته ورسيدل رسول الله ﷺ د استراحت امر وکړی مسلمانانو ته يې و ويل: لږ آرام وکړی، مسلمانانو د راحت دپاره ځانونه واچول خو يو د مسلمانانو څخه چي نوم يې محمود بن مسلمه ؤ او د محمّد بن مسلمه رضي الله عنه ورور ؤ وليدل چي هلته بېله دغو مشهورو قلاوو څخه چي نومونه يې ياد سوه يوه بله قلا ده او په هغه قلا کي څوک نه اوسېدل، بله خالي قلا يې وليدل نو يې غوښتل چي د دغه ږغه څخه ليري سي او هلته ګوښه څه آرام وکړي، محمود بن مسلمه رضي الله عنه ولاړی د هغې خالي قلا دېواله ته کښېنستی، خو يهودو د هغې بلې قلا څخه وليدی چي يو مسلمان يوازي د قلا و دېواله ته ناست دی، يهودو ويل: څوک دغه مسلمان وژني؟ مرحب پهلوان ويل: زه يې وژنم.

نو مرحب د يوې بلې ګوښه او پټې لاري څخه ورغلی او دغې قلا ته لوړ وختی له هغه ځايه يې د مېچني پل يا يوه لويه ډبره پر محمود بن مسلمه رضي الله عنه ور وغورځول، محمود بن مسلمه رضي الله عنه د دغه واري څخه ډېر شديد زخمي سو حتّٰی د سر پوست يې پر مخ را ولوېدی، مګر په دغه وخت کي و نه وژل سو د قلا د دېواله څخه را ولاړسو او ويني ځني بهيږي خو رسول الله ﷺ ته ورغلی، رسول الله ﷺ و فرمايل: د ده علاج وکړی خو تر علاجه پوري نه ورسيدی او پسله څو لحظو څخه وفات او شهيد سو، دا نو په خيبر کي د مسلمانانو اول شهيد ؤ.

اوس مسلمانان غواړي چي لږ څه آرام وکړي مګر څرنګه چي د دوی ځای د نطاة او شق په منځ کي ؤ دلته يهودو د غشو وارونه پر شروع کړه، د شق او نطاة د دواړو طرفو څخه پر مسلمانانو غشي اوري او غشي يې هم مسلمانانو ته ور رسيږي، مسلمانان

ډېر په عذاب سوه په ټوله ورځ یې هیڅ آرام و نه کړی ناست دي او د ځانو څخه غشي ګرځوي، یهودو دومره ډیر غشي پر واورول چې د رسول الله ﷺ مبارکه ګوته هم و ویشتل سوه او زخمي سوه، حُباب بن منذر رضی الله عنه و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! دغه ځای چې دغه اوس موږ پر اړولي دي آیا دا د الله جل جلاله امر دی چې دلته واړوه؟ اوکه دا په جنګ کي رأیه او نظر دی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا، دا جنګي رأیه او نظر دی، نو حباب بن منذر رضی الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! دغه ځای و دغو قلاوو ته ډېر نژدې دی او د یهودو ټول جنګي خلک هم دلته دي دوی زموږ په هر حال خبرېږي او موږ د دوی په حال نه یو خبر او د دوی غشي موږ ته را رسیږي خو زموږ غشي نه وررسیږي او موږ د دې څخه هم نه یو په امان چې د شپې حمله راباندي وکړي نو که امر وکړې چې یو بل داسي ځای واړوو چې د دغو ضررو څخه په امان وي او هغه ځای د ځان دپاره قرار ګاه وګرځوو، رسول الله ﷺ و فرمایل: ستا نظر صحي دی مګر اوس نه بیا به یهود وایي چې و بېرېدل، مسلمانان ناست دي او د ځانو څخه غشي ګرځوي، دوی غوښتل چې څه آرام وکړي خو هغه یې ټوله ورځ په دفاع او د غشو په ګرځولو تېره سوه، تر ماښامه یې دغه حال ؤ خو شپه سوه او رسول الله ﷺ امر وکړی چې درځی او بل داسي لیري ځای یې واړول چې د یهودو غشي نه وررسیدل.

په دغه بله ورځ مسلمانانو د هجوم او حملې دپاره ځانونه تیار کړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: چې بېله زما اجازې څخه به نه څوک حمله کوي اونه به ور وزي، اوس چې د یهودو د قلا دروازې خلاصي سوې او د یهودو سپاره پهلوانان د مبارزې دپاره را ووتل د مسلمانانو څخه یو نفر چې د بني أشجع د قبیلې څخه ؤ، یعني: نه د مهاجرینو څخه ؤ نه د انصارو څخه د رسول الله ﷺ بې اجازې یې پر یهودو حمله وکړه غواړي چې خپل ځان او دلاوري ښکاره کړي خو بد بختانه د یهودو له طرفه ووژل سو چې دا د مسلمانانو څخه دوهم نفر ؤ چې وژل کیږي.

مګر د ده په باره کي رسول الله ﷺ و فرمایل: «لاَ تَحِلُ الجنّةَ لِلعاصي» یعني: سرکښه او هغه چا لره چې اطاعت نه کوي جنت نسته.

ځکه د رسول الله ﷺ له طرفه واضحه او ښکاره امر سوی ؤ چې زما بې اجازې

به ځوک حمله نه کوي خو دغه نفر سره د دغه امره نافرماني وکړه، نو ځکه رسول الله ﷺ و فرمایل: چې نافرمانه ته هغه چې اطاعت نه کوي جنت نسته. (دا دا معنا نه چې د همېش دپاره جنت ورلره نسته بلکه! د دغه خپلې نافرمانۍ جزا به وبني)

او د دغې دروازې د خلاصیدلو سره یو مرییٔ را و وتی چې د یهودو پسونه یې پېول (شپانه ؤ) دیٔ په داسي ډول سره را و وتی لکه دغه پسونه چې پیایي مګر د هغو پسو سره د مسلمانانو لښکر ته ورغلی او بیا رسول الله ﷺ ته ورغلی ویل: یا رسولَ الله! ما ستا پر دین ایمان راوړی دی او وایم: لا إله إلا الله وأنّکَ رسولُ الله، رسول الله ﷺ د ده په ایمان خوشاله سو، بیا شپانه و ویل: دغه پسونه زما سره امانت دي او زه بیرته یهودو ته نه ورځم نو دغه پسونه تاسي اخلی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا، شپانه ویل: نو څه په وکړم؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: امانت باید بیرته خپل خاوند ته ورکول سي که څه هم زموږ د دښمنانو څخه وي، موږ امانت مال نه اخلو، مریي ویل: نو څنګه یې بیرته ورولم؟ که یهود زما په اسلام خبرسي ما وژني، رسول الله ﷺ و فرمایل: د دوی پر طرف یې ور و شړه، شپانه ویل: ورکیږي، رسول الله ﷺ ویل: ته یې ور و شړه، شپانه هم اطاعت وکړی او پسونه یې د هغه خپلي قلا پر طرف ور وشړل، اصحاب کرام وایي: دغه پسونه د خپلي قلا پر طرف داسي رهي وه لکه شپانه چې ور رهي کړي وي ترڅو چې قلا ته ننوتل، نو شپانه خپل امانت تسلیم کړی، بیا نو د مسلمانانو له طرفه حمله او هجوم شروع سوه او دغه شپانه هم په دغه حمله کي ګډون وکړی د اول وار دپاره یې په جنګ کي حصه واخیستل او شهید و وژل سو، په سهار کي مسلمان سو او د ماپښین تر لمانځه د مخه شهید سو نو یې په اسلام کي هیڅ لمونځ نه ؤ کړی، دلته نو رسول الله ﷺ و فرمایل: که ځوک غواړي چې د جنتیانو څخه یوه داسي چا ته وګوري چې هغه دي په ټول عمر یو رکعات لمونځ نه وي کړی نو دي دغه شپانه ته وګوري او د ده سره اوس دوې حور العین ور سره دي رضي الله عنه.

په حدیث شریف کي راغلي دي چې جنت تاسي ته ستاسي د چوټي تر بند در نژدې دی او اور هم دغه رنګه نژدې دی. [رواه: البخاري] نو جنت ته تلل ډیر آسانه دي چې الله جل جلاله یې چا ته آسانه کړي، الله جل جلاله دي یې زموږ ټولو په نصیب کړي.

اوس نو د مسلمانانو له طرفه د ناعم د قلا پر شا وخوا محاصره ټينګېږي او جنګ هم د ناعم د قلا پر شا وخوا دی چې دغه قلا د خيبر اوله قلا ده، د مسلمانانو ډلې په يهودو پسې ګورې چې څنګه حمله پر وکړي او يهود بيا په مسلمانانو پسې ګورې چې په نتيجه کې کوچنۍ کوچنۍ حملې کيږي او دې جنګ څو ورځې دوام پيدا کړی، هفته تېره سوه صحې نتيجه نسته، لس ورځې تيرې سوې بيا هم بې نتيجې دي ځکه قلا ډېره محکمه ده خو د مسلمانانو له طرفه محاصره دوام لري، څو يوه ورځ هغه د يهودو لوی پهلوان مرحب را ووتی او د مسلمانانو له طرفه پهلوان غواړي چې جنګ او مبارزه ور سره وکړي مرحب د مسلمانانو د لښکر مخ ته د غرور او تکبر حرکتونه کوي ځکه مرحب د يهودو داسې پهلوان ؤ چې په ټولو يهودو کې يې مثل او سيال نه ؤ، مرحب په عربي سره د غرور او د ځان د تعريف بيتونه ويل چې هغه داسې وه:

قَــد عَلمَــت خيبَــرُ اَنّــي مرحــبٌ
شــاکيُ الــسّلاحِ بطــلٌ مجــرّبٌ

د ده د مقابلې دپاره عامر بن الأکوع ﷺ ور ووتی او هغه بيا دا بيت وايه:

قــد علمــت خيــبرُ اَنّــي عــامرٌ
شــاکيُ الــسلاح بطــلٌ مــغامرٌ

نو د دوی په منځ کې د تورو وارونه سره شروع سوه، د مرحب واری د عامرﷺ پر سپر و مبنتی، څرنګه چې د عامرﷺ توره لنډه او کوچنۍ وه غواړي چې مرحب پر پښو په و وهي کله چې يې واری پر وکړی توره د مرحب څخه خطا سوه او په خپله د عامر پر خپل ځنګانه و مبتل او د هغه زخمه څخه عامرﷺ وفات سو، صحابهٔ کرامو په خپل منځ کې سره و ويل: د عامر ټول عملونه عبث او بيهوده سوه ځکه په خپله يې ځان و وژی.

نو سلمه بن الأکوعﷺ وايي: زه و رسول اللهﷺ ته په داسې حال کې ورغلم چې ژړل مې او ما ويل: يا رسولَ الله! آيا رشتيا د عامر ټول عمل عبث او برباد سو؟ رسول اللهﷺ و فرمايل: چا ويل؟ ما ويل: ستا ځيني اصحاب وايي، رسول اللهﷺ وفرمايل: هرڅوک چې وايي هغه غلط وايي او عامر ره دوه اجره دي.

مرحب پهلوان دوهم وار بیا په میدان کي و درېدی هغه بیتونه وایي او بیا یې د مبارزې دپاره نفر وغوښتی دلته نو حضرت علي ﷺ ور ووتی او دغه بیت یې وایه:

اَنا الذي سمَّتني امِّـــي حيـــدره　　كليثَ الغابات كريـــه المنظـــره

اوفيهم بالصاعِ كَيـــل الســـندره

مګر محمّد بن مسلمه ﷺ ورته و ویل: یا علي! پر ده زما بدل پاته دی ځکه زما وړور محمود بن مسلمه ده وژلی دی، که ستاسي په یاد وي؟ دغه مرحب پهلوان ؤ چي پر محمود بن مسلمه ﷺ یې د قلا له بامه لویه ډېره را وغورځول او هغه یې په شهادت ورساوه، نو محمّد بن مسلمه ﷺ و علي ﷺ ته و ویل: دئ ماته را پرېږده ځکه پر ده زما بدله پاته ده، نو محمّد بن مسلمه ﷺ ور و وتی او د دوی دوو په منځ کي هغه لوی جنګ او مبارزه شروع سوه کوم چي تاریخ یې نه هېروي او مسلمانانو په ټول عمر داسي جنګ او مبارزه نه وه لیدلې لکه د محمّد بن مسلمه ﷺ او مرحب پهلوان په منځ کي چي وسوه، پوره یو ساعت دغه جنګ دوام درلودی او د دواړو طرفو خلک ورته ګوري، جنګ روان دی او پهلوانان د جنګ په حرکتو کي مخ ته سي شا ته سي ترڅو چي یوې منطقې ته ورسېدل چي هلته د خرما وُني یا درختي وې او د دغو وُنو په منځ کي یې جنګ سره کاوه، څو د دوی په منځ کي یوه د خرما ونه راغله د دغي وُني دې طرف او هغه طرف ته وهل سره کوي، د ډېرو وارو او وهلو په سبب د وُني ښاخونه پرې کېدل او را لوېدل تر داسي اندازې چي د وُني ټول ښاخونه پرې سوه فقط د وُني یوه تنه پاته سوه او هغه داسي معلومېدل لکه د دوی په منځ کي چي یو سړئ ولاړ وي او دوی د دغي وُني پر تنه سره راګرځي او جنګ کوي، خلک هم ورته ګوري چي دا څنګه جنګ او وهل دي، خو یو هم هغه بل نه سي وژلای، دغه جنګ ډېر وخت دوام درلودی څو په آخر کي محمّد بن مسلمه ﷺ وکولای سوای چي مرحب پر پښه و وهي د مرحب پښه پرې سوه، مرحب غځار سو او ولوېدی نو یې محمّد بن مسلمه ﷺ ته ویل مړ مي کړه ځکه تر پښه یې فواره غوندي ويني بهیږي او د حرکت نه دی نو ویل: مړ مي کړه، محمّد بن مسلمه ﷺ یې دا بله پښه هم ور پرې کړه، مرحب ناري وهي: مړ مي کړه، محمّد بن مسلمه ﷺ ویل: یا وژنم دي نه ښه دی چي تر مرګ دمخه

د دردو او عذابو خوند وګوري ته وې چي زما ورور دي و واژه؟ نو محمّد بن مسلمه ﷺ مرحب پر دغه حال پرېښاوه او دئ ځني رهي سو، هغه نارې وهي چي مړ مي کړه عذاب مه را کوه محمّد بن مسلمه ﷺ بيا ورته و ويل: د مرګ د سختيو مزه واخله او ځني رهي سو، سرئ پروت دی او ويني ځني بهيږي، څو بيا علي ﷺ ورغلی او د مرحب سر يې ور پرې کړی د هغه سامان او د هغه اسلحه يې واخيستل او رهي سو و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا رسولَ الله! مرحب ما و وژی، محمّد بن مسلمه ﷺ هغه چي تر يو ساعت يې زيات جنګ وکړی او اصلاً مرحب هغه وژلی ؤ په تعجب کي سو چي علي ﷺ څنګه وايي چي مرحب ما و وژی؟ نو ويل: يا رسولَ الله! والله ما مرحب نه پرېښاوه مګر د دې دپاره چي د مرګ عذاب ووينې اصلاً مرحب ما وژلی دی.

څرنګه چي مرحب د يهودو د پهلوانانو پهلوان ؤ او د هغه وژل د هغه د قاتل دپاره ابدي او تاريخي شرف ؤ نو خود هر يوه يې د وژلو نسبت ځان ته کاوه، مګر رسول الله ﷺ و محمّد بن مسلمه ﷺ ته و فرمايل: هو، ته هغه څوک يې چي مرحب دي و وژی يا محمّد بن مسلمه! او علي ﷺ ته يې و فرمايل: يا علي! د هغه وژل سوي سړي سامان محمّد ته ورکړه، چي دغه سامان ته سَلَبه ويل کيږي او د وژل سوي سړي وژونکي ته ورکول کيږي، نو محمّد بن مسلمه ﷺ د مرحب اسلحه او سامان واخيستل.

نو د يهودو د لوی پهلوان (مرحب) وژل د محمّد بن مسلمه ﷺ پر لاس وه.

د مرحب تر وژل کېدلو وروسته د مرحب ورور حارث ميدان ته را و وتی چي دئ هم لوی پهلوان ؤ يوازي دئ نه بلکه د مرحب ټوله کورنۍ جنګي پهلوانان وه، حارث را ووتی او د مسلمانانو څخه پهلوان غواړي چي د ده سره مبارزه يا جګړه وکړي، ده ته ابودُجانه ﷺ د سره دسمال خاوند او مشهوره جنګي قهرمان ور و وتی په لږ وخت کي يې حارث و وژی بيا د مرحب بل ورور چي ياسر نومېدی را و وتی او د مسلمانانو څخه مبارِز غواړي، ده ته زبير بن العوام ﷺ چي د معرفي کولو ضرورت يې نسته ور ووتی، دغه ياسر تر اندازې زيات جګ او غټ سړئ ؤ، کله چي دغه ياسر را و وتی او په اسلحه هم پټ ؤ د ځان د تعريف شعرونه او بيتونه يې ويل، رسول الله ﷺ چي وليدی په ډير تعجب سره يې و ويل: مَا اَطوَلَه! دا څومره جګ دی! دا څه بلاده!

رسول الله ﷺ دومره جګ سړئ نه ؤ لیدلی نو یې پوښتنه وکړه ویل: دا به پنځه ذراعه وي؟ صحابهٔ کرامو و ویل: بلکه تر دغه هم جګ دی یا رسولَ الله! ذراع خو پیژنی چي د هغه وخت د اندازه کولو آله وه لکه د نن ورځي متر مګر د ذراع په اوږد واله کي خلک اختلاف لري څوک یې (۷۰) سانتی. بولي څوک وایي (۵۰) سانتی ده، نو دغه یاسر چي پنځه ذراعي سي لږ تر لږه دوه نیم متره سو، کله چي دغه جګ او غټ دوه نیم متره یاسر میدان ته را و وتی او د مسلمانانو له طرفه زبیر بن العوام رضی الله عنه ور وزي، صفیه بنت عبدالمطلب د رسول الله ﷺ عمه او د زبیر رضی الله عنه مور پر خپل زوی وبېرېدل او دا هغه ښځه وه چي بېره یې نه پیژندل، دا وبېرېدل او رسول الله ﷺ ته ورغله ویل: یا رسولَ الله! دا څه بلا ده بېرېږم چي زوی به مي را و وژني، رسول الله ﷺ وفرمایل: یا! ستا زوی یې وژني إن شاء الله، زبیر رضی الله عنه ور و وتی او دغه شعر وایي:

قَد عَلِمَـــت خیـــبرُ أنِي زَبّـــار قَلمَ القَرمِ غـــیرَ نَکـــسٍ فـــرار

نور بیتونه یې هم ویل او په جګړه شروع وسوه، دې جګړه هم یو ساعت دوام وکړی خو په آخر کي زبیر رضی الله عنه پر غټ یاسر قاتلانه حمله وکړه او یاسر یې و وژی، دلته نو رسول الله ﷺ په لوړ آواز تکبیر و وایه: الله اکبر! څکه څوک دغه بلا وژلای سي؟ او رسول الله ﷺ و فرمایل:

« إنَّ لِکُلِّ نَبِيٍّ حَوَارِيًّا وَحَوَارِيَّ الزُّبَيْرُ » [رواه: البخاري]

ژباړه: هر نبي لره ملګری، مرسته کوونکی، مخلص او صداقتمن سته، خو زما ناصر او ملګری زبیر دی رضی الله عنه.

او بیا د یهودو څخه د عامر په نامه سره یو پهلوان را و وتی، ده ته حضرت علي رضی الله عنه ور و وتی او عامر یې ووژی، بیا د یهودو څخه د اُسید په نامه یو لوی او مشهوره پهلوان را و وتی، ده ته محمّد بن مسلمه رضی الله عنه ور و وتی او اُسید یې و وژی، یهودو ولیدل چي هر پهلوان یې جګړه او مبارزې ته ور ووزي هغه وژل کیږي، نو یې مبارزه پرېښوول، یهودو ویل: په دې کار کي فایده نسته زموږ پهلوانان که هرڅومره قوي هم وي خو د مسلمانانو پر پهلوانانو نه سي غالبه کېدلای، نو یهودو دغه یو په یو جګړه او مبارزه پرېښوول او هغه ډله ییزه جنګونه یا حملې کیږي.

په دې منځ کې دوې هفتې تیرې سوې (۱۴) ورځې مګر مسلمانانو کوم خاص برئ لاس ته نه دی را وړی، ځکه یهود ټول په قلاوو کې دي، پنځلسمه ورځ چې قلا خلاصه سوه د یهودو څخه یو نفر و رسول اللهﷺ ته ورغلی، رسول اللهﷺ پوښتنه ځني وکړه چې څه خبر دې را وړی دی؟

سړي ویل: خبره دا ده چې موږ پهلوانان لرو، نفر او اسلحه لرو، اوبه او خواړه دومره را سره سته چې په کلو یې نه سو خلاصولای، قسم په الله خیبر نه فتحه کیږي.

رسول اللهﷺ ورته وویل: راغلی یې چې ما و بېروې؟

یهودي ویل: یا، ویل: نو د څه شي دپاره راغلی یې؟

سړي ویل: راغلی یم امان درڅخه غواړم ځکه زه پوهېږم چې ته خیبر فتحه کوې او ټول یهود پوهیږي چې خیبر فتحه کیږي او دا زموږ په تورات کې لیکلي دي چې ته به خیبر فتحه کوې، نو زه راغلی یم د ځان او خپلې کورنۍ او مالو دپاره امان غواړم، زه نه غواړم چې ستا سره جنګ وکړم، سړي نور هم وویل: دا چې ته قلا فتحه کړې او بیا مې بندي ونیسې تر هغه د مخه امان غواړم.

رسول اللهﷺ هم امان ورکړی او وې فرمایل: هغه څوک چې جنګ نه کوي هغه لره امان دی، رسول اللهﷺ ته د دغه نفر د خبرو څخه دا ورمعلومه سوه چې د یهودو په زړو بېره ننوتلې ده او د نصرت وخت را نژدې سوی دی.

په تیرو څوارلسو ورځو کې رسول اللهﷺ د مسلمانانو بیرغ مختلفو نفرو ته ورکاوه، نن دې ته سبا هغه بل ته خو یو هم د قلا پر فتحه کولو نه سو کامیابه، په دغه شپه رسول اللهﷺ و فرمایل: سبا بیرغ داسي چا ته ورکوم چې الله او رسول الله یې خوښ لري او د ده هم الله او رسول الله خوښ دي (دا خو درته معلومه ده کوم څوک چې بیرغ ور سره وي هغه د دغه لښکر آمر او قومندان هم وي) اوس نو صحابهٔ کرام په خپل منځ کې پوښتني سره کوي چې دغه نفر به څوک وي؟ او د خیبر فتحه به د چا پر لاس وي؟ حضرت عمر فاروقؓ وایي: په والله هیڅ وخت مي د آمریت خواهش او غوښتنه په زړه کې نه ده را ګرځېدلې بېله دغې ورځې، هغه هم په دې سبب چې رسول اللهﷺ و فرمایل: چې الله او رسول الله دغه نفر خوښ لري، نو هر نفر چې

سبا بیرغ واخلي، هغه! هغه څوک دی چي الله او رسول الله یې خوښ لري، حضرت عمرؓ وایي چي زما د زړه غوښتنه دا وه چي دغه نفر زه وای، ټول اصحاب کرام په انتظار دي چي سبا به بیرغ څوک واخلي؟ حتّٰی سبا سهار تر هغه خپل وخت د مخه را ویښ سوه او په دې انتظار وه چي بیرغ به څوک اخلي، کله چي سهار سو د سهار تر لمانځه وروسته رسول الله ﷺ و فرمایل: علي چیري دی؟ یوه د اصحاب کرامو وویل: یا رسولَ الله! د هغه سترګي خوږېږي، ویل ورسه را یې وله، صحابي پسي ولاړی حضرت عليؓ یې را وستی رسول الله ﷺ ورته و ویل: یا علي! څه درته پېښه ده؟ هغه ویل: یا رسولَ الله! سترګي مي ترداسي اندازې خوږېږي چي والله نه دښت وینم نه شپله، نه غر وینم نه ونه، هیڅ شئ نه وینم سترګي مي پټي او بندي دي، رسول الله ﷺ خپل مبارک لاس د عليؓ پر سترګو ور تېر کړی او پر سترګو یې خپله مبارکه ناړه ور و مښل د عليؓ سترګي داسي جوړي سوې لکه هیڅ تکلیف او خوږ چي نه وي ورته پېښ سوی، یواځي دا نه بلکه د مرګ تر وخته بیا عليؓ ته د سترګو خوږ او ناروغي نه ده پېښه سوې.

کله چي د عليؓ سترګي ښې او جوړي سوې نو رسول الله ﷺ د مسلمانانو بیرغ ورکړی، علي کرّم الله وجهه هم ډېر ژر لښکر جوړ او جنګ ته آماده کړی، د یهودو بیا هره ورځ دا د ځان عادت ګرځولی ؤ چي په سهار کي به د سپرو یوه ډله د قلا څخه راوتل او پر مسلمانانو به یې حملې کولې او بیا چي به یې ولیدل چي نور څه نه سي کولای بیرته به ولاړل په قلا به ننوتل او د قلا دروازې به یې بندي کړې، دا یې د هري ورځي کار ؤ، نو په دغه ورځ چي عليؓ بیرغ واخیستی بیا هم یهود را و وتل، خو عليؓ د خپل لښکره سره پرشا تلی، د یهودو په مقابل کي یې عقب نشیني کول، یهودو فکر وکړی چي مسلمانان ماتیږي او شکست خوري نور هم پسي ور د مخه سوه، عليؓ پرشا ځي او یهود پسي ور د مخه کیږي، اصحاب کرام په تعجب کي دي چي دا څه پېښه ده؟ زموږ لښکر ولي د ماتي په حالت کي دی؟ نورو مسلمانانو کولای سوای چي پر یهودو حمله وکړي مګر دا اجازه نسته چي څوک تر بیرغ ور د مخه سي، عليؓ نور هم پر شا رهي دی، یهود بیرته ځني را وګرځېدل د هغو په زړو کي هم یو

څه شک او شبهه پیدا سوه، کله چې یهودو په بیرته ګرځېدلو شروع وکړه غواړې چې قلا ته ننوزي هلته د دوو طرفو د کمینه څخه مسلمانان را وغورځېدل.

علي رضي الله عنه د مخه لا د قلا د دروازې په چپه او راسته طرف کې دوه کمینه ورته نیولي وه، کله چې یهودو په بیرته ګرځېدلو شروع وکړه هغه دوې ډلې چې په کمین کې ناستې وې هغو د قلا د دروازې پر طرف ور وځغستل غواړې چې دروازه خلاصه پاته سي، یهود پوه سوه چې مسلمانان دروازه راته نیسي، دوی هم مخ پر دروازه په ځغستا سوه، یهود او مسلمانان دواړه یو ځای د قلا دروازې ته ورسېدل او د قلا د دروازې سره جنګ شروع سو.

یهود غواړې چې ننوزي او د قلا دروازه بنده کړي، مسلمانان بیا غواړې چې دروازه خلاصه پاته سي خو د حضرت علي رضي الله عنه د دغي صحي نقشې په سبب د یهودو په وسه نه سوه پوره چې دروازه بنده کړي یا و تړي او مسلمانان هم د دغي دروازې څخه قلا ته ور ننوتل، یهودو په تېښته شروع وکړه و هغه نورو قلاوو ته تښتي او یهودو دغه قلا چې د ناعم قلا وه د هغو شیانو سره چې په دغه قلا کې موجود وه مسلمانانو ته ور پرېښوول، د ناعم قلا د حضرت علي کرم الله وجهه پر لاس فتحه سوه او یهود هغه بلې وروستنۍ قلا ته چې د صعب بن معاذ قلا وه ولاړل، د خیبر اوله قلا چې د ناعم قلا وه د الله جل جلاله په إراده د حضرت علي رضي الله عنه پر لاس فتحه سوه، دغه فتحه د ټول خیبر د فتحه کولو شروع وه، د دغې قلا په نیولو کې مسلمانانو د یهودو څخه هیڅوک بندي و نه نیوی، ټولو یهودو وکولای سوای چې وتښتي او ځانونه خلاص کړي.

د صعب بن معاذ د قلا محاصره او فتحه کېدل

اوس نو د خیبر دوهمه قلا چې د صعب بن معاذ قلا وه د مسلمانانو له طرفه محاصره سوه او رسول الله ﷺ د مسلمانانو بیرغ و حباب بن المنذر الأنصاري رضي الله عنه ته ورکړی، ځکه رسول الله ﷺ همېشه بیرغ له یوه نفره بل نفر ته نقلاوه او په دې کار کې دوې فایدې وې، یو دا چې د رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو شرف پکښې ښکاره کېدی او بل په دې کار ټوله قبیلې خوشاله کېدې، لکه أوس، خزرج او نوري

قبیلې، نو ځکه بیرغ به همېشه د یوه نفره څخه بل نفر ته نقلېدی.

هغه قلا چې مسلمانانو فتحه کړه چې د ناعم قلا وه هلته خوراکي مواد ډېر نه وه پراته ځکه اصلاً دغې قلا ته خوراکي مواد د هغه بلې قلا څخه چې د صعب بن معاذ قلا وه ور وړل کېده او فقط دومره خواړه ورته راوړل کېده چې د دوی ورځ پرې تېرېدل. څرنګه چې د مسلمانانو خپل خوراکي مواد خلاص سوي وه او په دغه قلا کې هم مسلمانانو ته دومره خوراکي مواد په لاس نه ورغله چې د دوی ګذاره په وسي نو په مسلمانانوکي لوږه شروع سوه، تر داسي اندازې چې د بني اسلم قبیله (دا هغه څوک دي چې په حدیبیه کي هم د رسول اللهﷺ سره ملګري وه او اوس په خیبر کي هم ور سره دي، دغه د بني اسلم قبیلې په مدینه منوره کي د انصارو سره ژوند کاوه) نو دغه بني اسلم و رسول اللهﷺ ته په شکایت ورغله ویل: یا رسولَ الله! لوږې په عذاب کړو، د لوږې څخه یې شکایت کاوه او د رسول اللهﷺ سره هم د خوړلو دپاره شئ نه ؤ موجود، پوره لښکر دی او خواړه نه لري، رسول اللهﷺ دعاء وکړه او ویل: الٰهي ته د دوی په حال خبر یې دا درته معلومه ده چې د دوی سره قوت او طاقت نسته او زما په لاس کي هم شئ نسته چې دوی ته یې ورکړم، نو الٰهي دوی ته هغه قلا ور فتحه کړې چې په هغه کي خوراکي مواد ډېر وي، خیر او برکت پکښې وي.

خو د یهودو بیا هغه لویه قلا او هغه چې خوراکي مواد ډېر پکښې وه هغه دغه د صعب بن معاذ قلا ده چې دغه اوس محاصره ده، په دغه بله ورځ په سهار کي د یهودو د قلا څخه یو پهلوان را و وتی چې نوم یې یوشع ؤ او د مسلمانانو څخه یې د جګړې او مبارزې دپاره نفر و غوښتی، حُباب بن المنذرؓ ور و وتی او یهودي یې ډېر ژر و وژی، د یهودو څخه بل نفر را و وتی دا هم غواړي چې جنګ او مبارزه وکړي، ده ته د انصارو څخه یو نفر ور و وتی، بیا هم یهودي و وژل سو، په دغه ورځ دغه یو په یو جنګ او مبارزه کېدل، یهود د جنګ دپاره په ډله ییز ډول نه را و وتل او د قلا دروازه نه سوه خلاصه.

څرنګه چې مسلمانان ډېر وږي وه هلته د خیبر په شا وخواکي د خرو یوه ګله ګرځېدل مسلمانانو دغه خره ونیول او حلال یې کړه، د خرو په پخولو یې شروع وکړه، مسلمانان وږي دي د خوړلو دپاره شئ نه لري اوس غواړي چې خره پاخه

کړي او وې خوري، که څه هم په پخوا کي دوی د خرو غوښي نه خوړلې او دا يې عادت هم نه ؤ مګر اوس د ډيري لوږي مجبوره وه او رسول الله ﷺ هم نه دی په خبر، خو وروسته رسول الله ﷺ د لښکر د خبر او حال نيولو دپاره پر لښکر ګرځېدی وې ليده چي دېګونه باندي دي او په غوښو ډک دي ويل: دا څه شي دي؟ صحابهٔ کرامو و ويل: يا رسولَ الله! خره مو پيدا کړه او حلال مو کړه غواړو چي غوښي يې وخورو، مګر رسول الله ﷺ د خره د غوښو د خوړلو څخه منعه کړه او د خره غوښي يې حرامي کړې، د خره غوښي په دغه وخت او دغه ځای کي حرامي سوې، يعني: د مخه يې په اسلام کي د حلال او حرام حکم نه ؤ موجود مګر دلته يې د حرام والي حکم وسو، دا حکم د أهلي خرو په متعلق او باره کي دی دغه خره چي د خلکو سره په کورو کي دي، خو يو هغه وحشي پټه درلودونکي خره دي د هغو غوښي حلالي دي.

او په دغه ځای يعني: خيبر کي رسول الله ﷺ د مُتعې نکاح هم حرامه کړه، د مُتعې نکاح هغه موقتي نکاح ده چي د معين وخت دپاره نکاح تړي او د وخت تر تېرېدلو وروسته هر يو په خپل کار پسي ځي، چي اهل تشيع يې تر اوسه پوري جائزه بولي او دغه نکاح پکښي کيږي او په دغه ځای کي پر مسلمانانو د ټولو هغو حيواناتو غوښي حرامي کړل سوې چي څيرونکي داړي لري، يعني: چي هغه څلور تېره او اوږده نېښونه ولري او همدارنګه د ټولو هغو مرغانو غوښي حرامي سوې چي د نورو مرغانو د څيرلو دپاره تېرې منګولي لري، نو هر هغه حيوان چي د څيرلو دپاره نېښونه لري او هر هغه مرغه چي د ښکار دپاره منګولي لري غوښي يې حرامي دي، دغه درې کاره د خيبر د فتحي په وخت کي د صعب بن معاذ د قلا سره حرام سوه.

يهودو به همېشه د خپلو قلاوو ساتنه او حفاظت کاوه څوک نه سوای ور نژدې کېدلای ځکه په غشو يې ويشتل، خو کله کله به د دوی ځيني چوپانان د پسو سره را وتل او پسونه به يې نژدې و قلا ته ماړه کړه او بيرته به ولاړل، په دغه ورځ چي رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو سره ناست دی يو شپانه را و وتی او څو پسونه يې را وايستل، مسلمانان د لوږي څخه ډير په تکليف دي پسو ته ګوري خو د هغ غشو په سبب نه سي ور نژدې کېدلای، رسول الله ﷺ و فرمايل: څوک د دغو پسو څخه يو څه موږ ته

را وستلای سي؟ يو د اصحاب کرامو څخه چي نوم يې ابو اليَبس ؤ وويل: زه يې را ولم يا رسولَ الله! رسول الله ﷺ و فرمايل: رايې وله، نو دغه صحابي کرار کرار په ناسته او ښکېدلو پټ پټ ورغلی تر څو چي پسو ته ښه ور نژدې سو په يوه وار له خپله ځايه ور وغورځېدی او د پسو پر طرف يې ور وځغستل، دغه نور اصحاب کرام وايي: موږ ده ته په تعجب کي سوو، يو پُسه يې په راسته لاس ونيوی او يو په چپه لاس، دواړه پسونه يې لوړ نيولي وه او را ځغلي داسي را رهي دی لکه هيڅ شئ چي نه وي ور سره، خلک په تعجب ورته ګوري څو پسونه يې رسول الله ﷺ ته راوړه او ويل: يا رسولَ الله! دغه يې ستا مهماني، دا د صحابهٔ کرامو قوت، شجاعت او صداقت ؤ.

اوس نو بيا رسول الله ﷺ او اصحاب کرام ناست دي چي د يهودو له طرفه د غشو ويشتل شروع سوه د غشو باران يې جوړکړی او غشي يې هم تر دومره ليري مسافې رسېدل چي عادتًا غشي دومره فاصله نه رسيږي، دومره غشي اوري چي د ډيروالي په سبب مسلمانان زخميانوي، چي يو ګرځوي بل پر مبتلي، رسول الله ﷺ او اصحاب کرام د سَپر په واسطه غشي له خپلو ځانو څخه ګرځوي، غشي اوري او صحابهٔ کرام د هغو په دفاع مشغول دي چي ناڅاپه او په يوه وار د قلا دروازه خلاصه سوه او يهودو حمله شروع کړه، د صعب د قلا څخه لښکر را و وتی او په يوه وار يې هجوم را وړی، څرنګه چي مسلمانان د غشو په ګرځولو مشغول وه د جنګ دپاره يې تياري او آمادګي نه درلودل خو د يهودو له طرفه شديد جنګ شروع سو، نو د دوهم وار دپاره مسلمانان پر شا ولاړل، د يهودو حمله دوام لري او جنګ شروع دی تر داسي اندازې چي يهود و رسول الله ﷺ ته ور و رسېدل او مسلمانان پر شا ځغلي، د جنګ پر ميدان بېله رسول الله ﷺ او څو نفره اصحاب کرامو څخه بل څوک نه سوه پاته، نور ټول مسلمانان پرشا ولاړل، دا بيا د صعب بن معاذ د قلا مخ ته د مسلمانانو شکست ؤ.

دلته نو رسول الله ﷺ مسلمانانو ته ور ناري کړه: «إِلَيّ عِبَادَ الله! أينَ تَفرّون؟»

د الله بندګانو! زما طرف ته راسی چيري تښتی؟ خو بيا هم د دغه ناګهاني هجوم څخه خلک په ځغستا کي وه، رسول الله ﷺ بيا ورناري کړه: «يَا أهلَ بيعةِ الرّضوان ! يا أصحابَ الشجرة! » اې د رِضوان د بيعت خلکو! اې د وُني ملګرو! بيعتُ الرِّضوان

خو په حدیبیه کې تر هغه ونه لاندې سوی ؤ، کله چې صحابۀ کرامو دغه رنګ واورېدی بیرته را وګرځېدل، ځکه دوی هلته د رسول اللهﷺ سره پر مرګ او نه تېښته بیعت کړی ؤ، اوس رسول اللهﷺ په هغه نامه ورناري کړه او دوی هم په دغه ناره را وګرځېدل او د رسول اللهﷺ څخه یې دفاع شروع کړه، تر څو یهود یې بیرته پر شا کړه، د یهودو په دغه ناګهاني حمله کې د اصحاب کرامو څخه درې نفره شهیدان سوه او د مسلمانانو دغه بیرته ژر او ناڅاپه را ګرځېدل د دې سبب سوه چې یهود بیرته پر شا ولاړ سي، خو اوس دغه د مسلمانانو بیرته را ګرځېدل ناڅاپه او ناګهاني وه، یهودو چې کومه نقشه جوړه کړې وه هغه عبث او بې فایدې سوه اوس یهود وارخطاء دي، یهود پرشا ځي او مسلمانان په پسې دي، یهود غواړي چې په قلا ننوزي او دروازه بنده کړي، څرنګه چې یهود او مسلمانان سره ګډ او خلط وه نو یهودو دروازه نه کړه بنده او مسلمانان په قلا پسي ور ننوتل.

اوس نو د رسول اللهﷺ په ثابته پاته کېدلو سره هغه د مسلمانانو شکست په نصر او کامیابي بدل سو او په دغه حمله د صعب بن معاذ قلا هم فتحه سوه، خو نفره یهود بندیان ونیول سوه خو ډېرو یهودو وکولای سوای چې وتښتي او د زبیر قلا ته هغه چې د خیبر درېیمه قلا ده ولاړ سي، دغه د صعب بن معاذ د قلا په داخل کې ډېر کارونه پېښ سوه، یو دا چې په دغه قلا کې تر اندازې زیات د خوړلو غذایي مواد پراته وه، دومره خوراکي مواد موجود وه چې د مسلمانانو د ټول لښکر دپاره بس او کافي وه، لکه څرنګه چې رسول اللهﷺ دعاء کړې وه هغسي وسوه.

او بل مسلمانانو په دغه قلا کې درنه سلاح پیدا کړه چې په هغه کې منجنیق هم موجود ؤ (منجنیق داسي یوه آله ده چې د هغه په واسطه ډېري لویي لویي ډبري او د ډېري لیري فاصلې څخه پر دښمن ورغورځول کیږي) منجنیق په هغه وختو کې داسي ؤ لکه د نن ورځي توپ، رسول اللهﷺ د هغه نفر څخه پوښتنه وکړه کوم چې د مخه یې امان ور کړی ؤ ویل: دغه اسلحه یې د چا دپاره جوړه کړې وه؟ د یهودو خو د چا سره د جنګ کولو نیت او إراده نه وه، هغه نفر وویل: دغه شیان یې ستا دپاره جوړ کړي وه.

یهودو د مدینې منورې د حملې دپاره ډېره لویه نقشه جوړه کړې وه چې څه موده

وروسته يې دغه حمله کول، نو د دغې قلا د فتحه کېدلو سره د يهودو هغه وروستنۍ نقشه هم معلومه سوه، په دې قلا کي يې د شرابو ډېر خُمان، بېلران او ژي پيدا کړه چي په شرابو ډک وه، رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه ټول خمان مات او ژي شيري کړی. يو د صحابهٔ کرامو څخه چي په پخوا کي يې د شراب څښلو عادت درلودی او شراب تر خيبر د مخه منعه سوي وه، نو خود د هغه منعه کېدلو سره يې پرې ايښي وه. مګر اوس چي يې وليدل چي د شرابو څخه ډک ډک خُمان ماتېږي او د ده مخ ته بهيږي نو يې اشتهاء ورته وسوه، شيطان پر غالبه سو او شراب يې وڅښل، دغه نفر يې و رسول الله ﷺ ته راوستی ويل: يا رسولَ الله! عبدالله بيرته د شرابو و څښلو ته رجوع وکړه بيا يې شراب وڅښل، رسول الله ﷺ ورولاړ سو خپله مبارکه چوته يې وکښل او دغه نفر يې په واهه، دغه واقعه تر هغه د مخه وه چي د شرابو د څښلو جزاء نازله سي چي هغه په دُرو سره وهل دي، نو په دغه وخت کي دا هغه تعذير او جزاء وه چي رسول الله ﷺ دغه نفر ته ورکول او ټول صحابهٔ کرام يې امر کړه چي چوته وکاږي او دئ په و وهي، صحابهٔ کرامو هم په خپلو چوتو واهه، داکار د هغه چا دپاره سپکاوئ ؤ چي شراب يې څښلي وه، دلته نو حضرت عمر فاروق رضي الله عنه و ويل: پر تا دي د الله لعنت وي ته شراب چښې او الله جل جلاله منعه کړي دي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: يا عمر! لعنت مه پر وايه! دئ د الله او رسول الله سره محبت لري، هو ګناهکاره دی مګر بيا هم الله او رسول الله خوښ لري، ايمان يې په زړه کي سته مګر انسان دی شيطان پر غالبه سو.

ورونو! دا چي يو وخت له يوه مسلمانه يوه ګناه پېښيږي دغه ګناه بېل او جلا شئ ده، ايمان او د الله جل جلاله محبت بل شئ دی، نو رسول الله ﷺ دغه مسئله او دغه معنٰی په دغه ځای کي موږ ته را وښوول، د دغسي کسانو دپاره توبه سته چي بالکل د ګناه څخه په پاکيږي، موږ بايد يوه ګنهکار ته همېشه د ذِلّت په سترګه و نه ګورو، خو بد بختانه نن ورځ په موږ کي دا عادت ګرځېدلی دی: که يو چا د خير او نصيحت خبره راته وکړه زه د ده هغه ګناه وريادوم چي لس پنځلس کاله د مخه ځني پېښه سوې وه، يعني: داسي ورته وايم: چي ته په خپله ګنهکاره يې ته بيا اوس ما ته نصيحت کوې؟ او دا مي هير کړي دي چي د توبې دروازه خلاصه ده او الله جل جلاله توّاب او غفور دی،

ممکن الله جل جلاله د ده په حال کې تغیر را وستلی وي.

او دغه په خپله لوی تغیر دی چې دئ یو وخت ګنهکاره ؤ او نن یې د امر بالمعروف او نهي عن المنکر وظیفه پرغاړه اخیستې ده، خلکو ته اسلامي شریعت او د رسول الله ﷺ متابعت ورښوي، خو افسوس یې زما او ستا پر حال چې د ده حق ویل خو نه قبلوو، بلکه د تېر تاریخ پېغور هم ورکوو، لکه د ده د توبې قبلول او سمې لارې ته اوښتل چې زما په لاس او قدرت کې وي، یا دا چې د ده په باره کې هم د ځان پر قسم فکر کوم، یعني: لکه څرنګه زه نه یم اصلاح سوی دئ هم هغه شئ دی، یا زما په فکر او ګمان دا هیڅ امکان نه لري چې یو ګنهکاره دې سمې لارې ته واوړي.

خو په حقیقت کې دغه کار د دې دپاره کېږي چې زما غرور او لویي ما د نصیحت واورېدلو ته نه پرېږدي او زه د نصیحت د اورېدلو څخه په دغه طریقه سره ځان خلاصوم، نه غواړم چې دنیوي مجلس او بېمعنا خبرې مې د خیر او مصلحت په خبرو بدل سي، نو د نصیحت او دیني خبرومخه په هره طریقه سره چې وي نیسم.

ورونو! پر دغه موضوع دا چې نن ورځ زه او ته په مبتلاء یو ډېرې خبرې سته چې د هغو بیانول ځان ته جلا بحث دی، خو فقط دومره به و وایم: که د امر بالمعروف او نهي عن المنکر دپاره یا د وعظ او نصیحت کولو دپاره دا شرط کېښوول سي چې دغه نصیحت کوونکی باید خامخا د ګنهو څخه پاک او معصوم وي، نو پسله انبیاء علیهم السلام څخه باید هیڅوک د دین او وعظ خبرې و نه کړي، ځکه بېله انبیاء علیهم السلام څخه نور ټول انسانان د خطاء او ګناه سره مخامخ دي، بلکه دا هم باید درمعلومه وي چې د دیني خبرو کول او اورېدل په خپله د خیر او ثواب کار دی. *(بیرته به خپلې قصې ته ولاړ سو)*

مسلمانانو دغه د صعب بن معاذ په قلا کې یو سړئ بندي ونیوی که ګوري هغه سړئ سلام بن مشکم ؤ چې د یهودو د پاچهانو څخه یو پاچا ؤ، مریض ؤ او نه یې سوای کولای چې وتښتي، رسول الله ﷺ د ده په وژلو امر وکړی، نو سلام بن مشکم د صعب بن معاذ په قلا کې و وژل سو، اوس نو د دغو دوو فتحه سوو قلاوو ټول یهود د نطاة د منطقې و درېیمې قلا ته چې د زبیر قلا ورته ویل کېده ولاړل، بیا نو رسول الله ﷺ مسلمانان امر کړه چې د صعب بن معاذ د قلا و بامو ته لوړ وخېژي او په لوړ

آواز تكبيرونه واياست، مسلمانان هم لوړ و قلا ته وختل او ټول لښكر په لوړ آواز د الله اكبر نارې وهې، دومره په زوره تكبيرونه يې ويل چې د خيبر هغه بلې حصې چې كُتيبه نومېدل اوريدل او هلته د يهودو زړونه نور هم د بيري ډک سوه، پوه سوه چې د صعب قلا هم مسلمانانو ونيول، دغه د مسلمانانو تكبيرونه د دوى د بيري سبب وګرځېدل، الله جل جلاله خپل لښكر په تكبير ويلو كاميابه كړى، د تكبير ويلو او نشرېدلو وخت او سبب دغه وخت او دغه ځاى دى، الله جل جلاله د تكبير په ناره كي تاثير ايښى دى كفار همېشه د تكبير په نارو سره بيرېږي او دغه د تكبير نارې بدي پر لګيږي.

د زبير د قلا فتحه كېدل

رسول الله ﷺ د مسلمانانو يوه ډله پرېښوول چې د دغو دوو فتحه سوو قلاوو چې د ناعم او صعب قلاوي وې ساتنه او حفاظت وكړي او په خپله رسول الله ﷺ د نورو اصحاب كرامو سره د خيبر و دريېمې قلا ته رهي سو چې د زبير قلا ده، د زبير قلا ډېره مظبوطه او محكمه قلا وه او د غره پر سر جوړه سوې وه چې نه آسان ورتلاى سواى او نه لښكر ور ختلاى سواى، دغه قلا د يهودو تر ټولو قلاوو مظبوطه او محكمه وه، مسلمانانو هر څه كوښښ وكړى چې دغه قلا ونيسي مګر دا كار مشكل ؤ، له هره طرفه پر راغله بيا هم نه سوه كاميابه او يهودو بيا قصد كړى دى چې د قلا څخه هيڅ نه راوزي، يهودو يو د بل سره و ويل: د ناعم د قلا څخه ور وتلو هغه يې را څخه ونيول، بيا د صعب د قلا څخه ور وتلو هغه يې را څخه ونيول، اوس كه دلته يو كال هم كښېنو په والله كه ور ووزو، نو يې مسلمانانو ته و ويل: تاسي هلته دباندي كښېنى خو موږ نه در وزو، دلته د مسلمانانو هيڅ لار نه جوړيږي چې قلا ته ور ننوزي ځكه د ها خوا يې په غشو ولي، د قلا محاصره دوام لري مګر د مسلمانانو هيڅ اميد نسته چې دغه قلا دي ونيسي، څنګه يې ونيسي؟ مسلمانان ور نژدې كېدلاى نه سي او يهود نه را وزي، د مسلمانانو يوې ډلي كوښښ وكړى چې قلا ته ورسي خو څه يې و نه كړه، بلي ډلي كوښښ وكړى د هغو هم په وسه څه نه سوه پوره، ټول كوښښونه يې بې فايدې دي، قريبه ده چې مسلمانان نا اميده سي څنګه او په كومه طريقه سره دغه قلا ونيسي؟

دغه د نا امیدی په وخت کې یو یهودي چې نوم یې غزال ؤ د نورو یهودو په پټه راغلی او د رسول الله ﷺ سره یې د ملاقات غوښتنه وکړه، اجازه ورکول سوه او د رسول الله ﷺ سره کېښنستی، رسول الله ﷺ و فرمایل: څه خبر دي را وړی دی؟ غزال و ویل: خبره دا ده چې دغه قلا نه نیول کیږي د هیڅا په وسه نه ده پوره چې دغه قلا ونیسي قلا په خوراکي موادو ډکه ده، په خلکو او اسلحو ډکه ده، مالونه پکښې دي، رسول الله ﷺ و فرمایل: راغلی یې چې ما و بېروې؟ الله جل جلاله وعده را سره کړې ده چې خیبر به فتحه کوم، یهودي ویل: زه پوهېږم او زموږ په کتابو کې راغلي دي چې ته به خیبر فتحه کوې او زموږ مشکل هم دغه دی، رسول الله ﷺ و فرمایل: نو د څه شي دپاره راغلی یې؟ یهودي ویل: زه به داسي لار در وښیم چې په هغه طریقه سره ته دغه قلا ونیسې مګر په دې شرط چې ما ته به أمان را کوې، زما ښځه، زما اولادونه، زما اقرباء او زموږ مالونه به ټول په أمان یو، بیا به زه داسي لار در وښیم چې قلا فتحه کړې او وې نیسې، رسول الله ﷺ ویل: خوښه مي ده ته او ستا کورنی په أمان یاست، یهودي ویل: یا محمّد! ﷺ دغه قلا اوبه نه لري په دغه قلا کې ټول شیان سته خو اوبه نه لري ته یې وینې چې قلا لوړه پر غره ده، نو اوبه د کومي خوا ورته راځي؟ رسول الله ﷺ ویل: نو دوی څه شي څښي؟ یهودي ویل: دوی لاندي په غره کې لاري او غارونه لري (چې په پښتو نغم ورته وایي) یعني: یهودو په دغه غره کې نغم جوړکړی دی چې هلته تر غره دباندي یې د اوبو د چینو و منطقې ته ورباسي، نو دوی د شپې د هغو چینو څخه اوبه اخلي او بیرته قلا ته ځي او تاسي نه په خبرېږی، رسول الله ﷺ په تعجب کې سو ویل: دغه چینې او نغم چیري دي؟ یهودي ویل: زه به یې در وښیم، نو یې مسلمانان رهي کړه او هغه د نغم ځای یې ور وښووی، رشتیا هم هلته دروازه ده او بیا په غره کې نغم دی چې د دغې لاري څخه یهود د اوبو وچینو ته ورځي اوبه اخلي او بیرته ځي.

صحابهٔ کرامو دغه دروازه وتړل او دلته یې نفر هم ورته کېښنول، یهود چې راغله غواړي چې اوبه واخلي که ګوري دروازه تړلې ده، اوس اریان سوه چې دا څه پېښه ده؟ بیرته ولاړل څه صبر او انتظار یې وکړی مګر بېله اوبو کله ژوند کیږي، نو یهودو

بله هيڅ لار او چاره نه درلودل د قلا دروازه يې خلاصه کړه او پر مسلمانانو يې هجوم ور وړی ډېره شديده حمله يې وکړه، مسلمانان هم ټينګ ورته و درېدل او پر يهودو يې حملې شروع کړې، ځو د شديد جنګ په نتيجه کې يې د يهودو څخه قلا ونيول، نو د زبير قلا هم د مسلمانانو لاس ته ورغله چې دا د يهودو هغه ټينګه او محکمه قلا وه، دا د الله ﷻ نصرت او مرسته وه چې دغه غزال نومی يهودي يې مسلمانانو ته مسخره کړی او دغه لار يې ور وښوول، که نه د دغې قلا د فتحه کولو دپاره هيڅ لار نه وه.

د ابئ د قلا فتحه کېدل

اوس نو مسلمانان د نِطاة د منطقې څخه فارغه سوه (نِطاة) يې ټول ونيوی او د (شَق) منطقې ته ورغله او هلته يې د اُبئ قلا محاصره کړه چې دغه قلا هم د يوې غونډۍ پر سر ده رسول الله ﷺ ابو دُجانه رضي الله عنه امر کړی چې د دغې قلا د حملو او هجوم مشرتوب ستا پر غاړه دی، ابو دُجانه رضي الله عنه هم په حملو شروع وکړه پرله پسې حملې کوي او يهود هم د دغو حملو جواب وايي، دغه د حملو حالت څو ورځې دوام درلودی څو په عين وخت کې مبارزه او پهلواني يعني: نفر په نفر جنګونه هم کيږي، څو يوه ورځ د يهودو له طرفه دوه پهلوانان را و وتل او د مسلمانانو څخه يې د مبارزې دپاره نفر وغوښتی، څو دغه دواړه پهلوانان د مسلمانانو له طرفه و وژل سوه، مګر هغه دوهم پهلوان چا و وژی؟ د هغه وژونکی د مسلمانانو مشهوره پهلوان ابودُجانه رضي الله عنه هغه د سره دسمال خاوند ؤ، مګر ابودُجانه رضي الله عنه د يهودو د پهلوان تر وژلو وروسته په يوه وار د قلا دروازې ته ور وځغستل، په دغه وخت کې مسلمانان هم د ده سره په قلا ور ننوتل او هلته دننه په قلا کې ډېر تريخ جنګ شروع سو څو په جنګ کې يهودو ماته وخوړل او په کراره کراره د نزار و قلا ته تښتېدل، په دغه قلا کې هم مسلمانانو ته ډېر غنيمتونه په لاس ورغله، اوس نو د خيبر په اوله حصه کې او د شق په منطقه کې دغه يوه قلا پاته ده چې د نزار قلا ورته ويل کيږي.

د نزار د قلا فتحه کېدل

اوس نو بیا په پاته قلاوو کې یا د خیبر د اولې حصې په ټولو قلاوو کې د نزار قلا محکمه او مظبوطه قلا وه، د یهودو تقریبًا دا یقین ؤ چې مسلمانان که هرڅومره کوښښ هم وکړي دغه قلا نه سي نیولای نو ځکه یې خپلې ښځې او ماشومان ټول په دغه قلا کې سره یو ځای کړي وه، د یهودو په هغه د مخنیو څلورو قلاوو کې نه ښځې وې نه ماشومان هلته یوازې جنګې نفر اوسېدل، مګر دغه قلا د یهودو هغه د امان او اطمینان ځای ؤ، دوی ویل: ښایي نورې قلاوې فتحه سي خو دغه قلا نه فتحه کیږي او اوس مسلمانانو دغه قلا محاصره کړه، څو ورځې تیرې سوې مسلمانان غواړي چې د نزار قلا هم فتحه کړي خو دې کار ته هیڅ لار نه جوړیږي، یهودو جنګ او را وتل، حملې او مبارزې، ټول پرېښوول، خاصتاً چې په دغه قلا کې ښځې او ماشومان هم اوسیږي نو پر هغو هم بیریږي، مګر مسلمانان چې بیا هر وخت قلا ته ور نژدې سي په غشو او ډبرو یې ولي څوک نه سي کولای چې دغې قلا ته ور نژدې سي، څو ورځې پر دغه محاصره تیرې سوې هیڅ داسې علامه او نښانه نسته چې مسلمانان دې دغه قلا ونیسي، رسول الله ﷺ امر وکړی چې هغه منجنیق چې یهودو جوړ کړی ؤ را کش کړی (منجنیق خو هغه آله وه چې په هغه سره ډبرې او اورونه غورځول کېدل او یهودو د مدینې منورې د نیولو دپاره جوړ کړی ؤ) مسلمانانو هم منجنیق را کش کړی ترڅو د نزار و قلا ته یې را وستی.

بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: چې هغه دباب هم راوړی (دباب) بیا یوه بله ثقیله سلاح وه چې د یهودو د قلاوو څخه مسلمانانو ته په لاس ورغلې وه او دباب داسې شئ دی چې د ډیرې لویې او لوړې ځنې په شکل د لرګو څخه جوړ سوی دی او پر (عربو) یا پایو ګرځي، چې قلاوو ته د رول کیږي او پر دغه دباب خیژې او قلا ته ور اوړي، نو اوس که دغه دباب خالي ځنه وي او قلا ته ور نژدې سي خو د قلا خلک یې په غشو او ډبرو ولي، مګر یهودو دغه دباب د یوې داسې لویې اوږدې ځنې پر شکل جوړ کړی ؤ چې پر لرګو څرخېدل او پر عربو په پوري وهلو تله، د مخ له طرفه په څرمنو پټه سوې

وه، ځکه که چیري دغه د دباب نفر د قلا له طرفه په غشو یا ډبرو و ویشتل سي دغه څرمني د هغه په مخ کي دي او د هغه نفر څخه غشي او ډبري په ګرځول کیږي.

اوس چي مسلمانانو دغه دباب د قلا پر طرف ور رهي کړی یهودو بیا اورونه پر را غورځول چي دغه څرمني په وسوځل سي، رسول الله ﷺ امر وکړی چي دغه څرمني په اوبو لندې کړی چي نه غشي، نه ډبري او نه اور تاثیر پر کوي، دا خو دباب سو.

اوس نو مسلمانان د هغه منجنیق په واسطه د قلا دېوال په لویو لویو ډبرو ولي، رسول الله ﷺ امر وکړی چي په منجنیق د دېواله یو ځای ولی، یعني: په ټولو ډبرو د دېواله یوه حصه ولی، ځکه هغه حصه ضعیفه کیږي او نړیږي، مسلمانانو هم د دې دپاره چي په دغه ویشتلو دېوال و نړیږي د ډبرو ویشتل ټول پر یوه ځای کول، او نور مسلمانان بیا له بله طرفه پر هغه لویو ځنو چي دباب ورته ویل کېده پر قلا حملې کوي او ور نژدې کیږي، یهود یې په غشو او ډبرو ولي خو د هغه څرمنو په واسطه مسلمانان ساتلي دي، په اوروېې ولي، هغه بیا څرمني لندې دي اور نه اخلي، یهود په ېېره کي دي له یوه طرفه دېوال د منجنیق په ډبرو ویشتل کیږي او هغه دېوال کرار کرار نړیږي او له بله طرفه مسلمانان په هغه دباباتو حملې پر کوي او کرار کرار قلا ته ور نژدې کیږي، یهود بیا هم کوښښ کوي چي دفاع وکړي خو په آخر کي مسئله تر دفاع تېره سوه او د تیښتي په فکر کي سوه.

هلته مسلمانانو د منجنیق په واسطه د قلا د دېواله یو ځای ونړاوه او تر هغه ځای په قلا ور ننوتل، هلته دننه په قلا کي د مسلمانانو او یهودو په منځ کي شدید جنګ شروع سو څرنګه چي یهودو د دغي قلا څخه و نورو قلاوو ته د تیښتي لار نه درلودل، نو خود یې د جنګ لار اختیار کړه د جنګ په نتیجه کي یهودو بده ماته وخوړل، هغه کسان چي وژل کېدل و وژل سوه او هغه کسان چي تښتېدلای سوای و تښتېدل ښځي او ماشومان یې و مسلمانانو ته ور پرېښوول، د دغي قلا په فتحه کولو سره د خیبر اوله نیمه حصه چي د نطاة او شق حصه وه او پنځه قلاوي پکښې وې پوره فتحه سوه، که څه هم په دغه منطقه کي هلته نوري کوچنۍ قلاوي وې مګر د هغو قلاوو اوسېدونکو چي د دغي لویي او محکمي قلا فتحه کېدل ولیده هغه نوري قلاوي یې خالي کړې

او د خيبر د ښار و دوهمې حصې ته چې کُتيبه وه و تښتېدل.

کله چې د نزار هغه مظبوطه او محکمه قلا هم فتحه سوه، د يهودو ټولې ښځې او ماشومان مسلمانانو بنديان ونيول او په قلا کې موجود شيان ټول مسلمانانو په غنيمت واخيستل، هغه نارينه يهود چې چې له دغې قلا څخه و تښتېدل ډېر يې د کتيبه و منطقې ته ولاړل دلته نو رسول الله ﷺ و فرمايل: دا د خيبر د قلاوو آخري قلا ده چې جنګ پکښې وسو يعنې: پسله دې يهود جنګ نه کوي.

د مخه تر دې چې د خيبر د دوهمې حصې د فتحه کولو حالات درته بيان سي لومړئ به د صفيې ﷺ سره د رسول الله ﷺ د نکاح کولو سبب او کيفيت درته بيان سي.

په دغه قلا کې د يهودو ټولې ښځې بنديانې ونيول سوې، چې په وروسته کې بيا صفيه بنت حُيى د دې د مېړه کنانه بن أبي الحقيق تر وژلو وروسته هم د بنديانو په جمله کې شامله سوه او دغه ښځې د پوره خيبر تر فتحه کولو وروسته پر مسلمانانو و وېشل سوې.

د دغو ښځو څخه د رسول الله ﷺ حصه صفيّه د حُيى بن أخطب لور وه، هغه حُيى بن أخطب چې په بني قريظه کې حلال کړل سو او قصه مو د مخه درته بيان کړې ده، دغه صفيه د کنانه بن أبي الحُقيق ښځه وه چې د خيبر پاچا ؤ او هغه هم په وروسته کې و وژل سو او ښځه يې د بنديانو سره يو ځای کړل سوه، مګر د مخه تر دې چې د يهودو ښځې پر مسلمانانو و وېشل سي دِحيةُ الکلبي ﷺ و رسول الله ﷺ ته ورغلی ويل: يا رسولَ الله! د بنديانو ښځو څخه يوه مينځه ما ته را کړه، رسول الله ﷺ ورته و ويل: ورسه يوه واخله، دئ چې ورغلی دغه صفيه د حُيَى بن أخطب لور يې واخيستل خو د اصحاب کرامو څخه يوه نفر و رسول الله ﷺ ته و ويل: يا رسولَ الله! دغه صفيه د يوه پاچا لور او د بل پاچا ښځه ده د بني قريظه او بني النضير بي بي ده او تا و دِحيةُ الکلبي ته ورکړه دغه ښځه بېله دې څخه چې ستا مينځه وي د بل چا سره نه ښايي، نو رسول الله ﷺ دحية الکلبي د دې سره را وغوښتی، هغه هم رسول الله ﷺ ته ورغلی، رسول الله ﷺ ورته و ويل: بېله دې څخه بله مينځه واخله او پر صفيه يې اسلام عرض کړی او دې هم سمدستي و ويل: أشهد أن لا إله إلا الله و أنک رسولُ الله.

رسول الله ﷺ په تعجب کې سو چې څنګه ژر يې اسلام قبول کړی؟ د خيبر د يهودو څخه اول نفر دی چې مسلمانيږي، نو ويل: څنګه ژر مسلمانه سوې؟ دې رضي الله عنها وويل: کله چې تا د مکې مکرمې څخه مدينې منورې ته هجرت وکړی زما پلار حُيی بن أخطب او زما اکا ابو ياسر بن أخطب قُباء ته درو وتل چې تا وويني.

ورونو! دغه قصه مې د هجرت په شروع کې مفصله درته بيان کړې ده، إن شاء الله په ياد کې به مو پاته وي، نو صفيې رضي الله عنها و ويل: زما پلار او زما اکا ستا د ليدلو دپاره در ووتل، کله چې بيرته کور ته راغله او زه کوچنۍ وم خو د دوی خبرې مې اورېدې او په خبرو يې پوهېدم، اکا مې زما د پلار څخه پوښتنه وکړه چې آيا هغه هغه دی؟

پلار مې ويل: هو.

بيا مې اکا ورته و ويل: دا هغه نبي دی چې زموږ سره يې په تورات کې بيان سته؟

پلار مې ويل: هو.

بيا مې اکا ورته و ويل: تا يې ټولې علامې وليدلې؟ او و دې پېژندی؟

پلار مې ويل: هو، د يهودو په رب قسم چې هغه نبي دی.

اکا مې ورته و ويل: نو څه نيت دې دی؟

پلار مې ورته و ويل: ترڅو چې ژوندی يم دښمني به ورسره کوم.

نو صفيې رضي الله عنها و ويل: د هغه وخته څخه مې اسلام په زړه کې ؤ، زه هغه وخت پوه سوم چې ته نبي يې ځکه پلار او اکا مې دواړو شاهدي آداء کول چې ته نبي يې او اوس چې موقع برابره سوه مسلمانه سوم.

کله چې رسول الله ﷺ د دې ايمان او صداقت وليدل نو رسول الله ﷺ ورته وويل: ته حُره او آزاده يې او دا يې په نکاح کړه نو صفيه رضي الله عنها ام المؤمنين وګرځېده، خو د نکاح په شپه رسول الله ﷺ د دې پر مخ يوه شنه لکه يا داغ وليدی، نو يې پوښتنه ځني وکړه چې دغه شين داغ د څه شي دی؟

دې رضي الله عنها و ويل: يا رسولَ الله! خيبر ته ستا تر را تګ د مخه ما خوب ليدی: لکه سپوږمۍ چې له خپله ځايه ايسته سي او زما په غيږ کې و لويږي او په والله ستا په باره کې ما هيڅ فکر نه ؤ کړی او نه مې په ياد وې، نو ما دغه خوب خپل خاوند ته و وايه،

خاوند مي يوه ټينګه چپلاخه يا څپېړه پر مخ را سره کړه او ويل: ته هغه پاچا غواړې چي په مدينه کي دی؟ دا د هغې چپلاخي داغ او لګه ده.

رسول الله ﷺ صفيه رضي الله عنها په نکاح کړه او دا ام المومنين وګرځېده، مګر د رسول الله ﷺ نورو ازواجو مطهراتو چي د دې درجه او مقام، ادب او کمال ليدل، نو به يې کله کله په خبرو زهيرول، کله چي به يې غوښته چي دې رضي الله عنها ته تکليف ورکړي نو به يې ورناري کړه: يا بنت يهودي! يعني: اې د يهودي لوري!

سبحان الله! دا د بنو طبيعت دی، بلکه د بشر طبيعت دی او بشر عاجزه دی.

نو صفيې رضي الله عنها به ژړل، خو يوه ورځ رسول الله ﷺ راغلی او دا رضي الله عنها ژاړي، رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چي ولي ژاړې؟ دې ويل: يا رسولَ الله! ستا ښځي ما ته وايي: د يهودي لوري (مګر حُيی بن أخطب چي د صفيې رضي الله عنها پلار ؤ د هارون عليه السلام د اولادې څخه ؤ) نو رسول الله ﷺ ورته و ويل: که يې بل وار دغه خبره درته وکړه، ته ورته و وايه: پلار مي هارون عليه السلام او اکا مي موسٰی عليه السلام دي،. آيا په تاسي کي څوک داسي پلار او اکا لري؟

بل وار چي ورته و ويل سوه چي اې د يهودي لوري، دې ورته و ويل: پلار مي هارون او اکا مي موسٰی دی په تاسي کي داسي څوک سته چي پلار يې نبي او اکا يې نبي وي؟ نو دوی بې جوابه او پته خوله سوې، د رسول الله ﷺ په مرسته صفيه رضي الله عنها غالبه سوه، دا د ام المؤمنين صفيې رضي الله عنها د اسلام او د رسول الله ﷺ سره د نکاح کولو قصه وه.

او د رسول الله ﷺ نکاح د صفيه رضي الله عنها سره په دې سبب وه چي رسول الله ﷺ غوښتل چي هغه شديد عداوت کوم چي د يهودو او مسلمانانو په منځ کي موجود دی د دغې خښې په واسطه لږ او کم سي او په دغه خښني سره دغه دوه متضاد قومونه سره نژدې سي، د يهودو قبيلې اسلام ته تشويق او را جذب سي، دا ځکه چي په عربو کي خښنۍ ډير اعتبار درلودی او د خښن ډير خاص مراعت کېدی، او يهود هم په دغو عاداتو او رواجو کي د عربو په شان وه او د عربو خاصيتونه پکښي موجود وه، که نه صفيه رضي الله عنها د ښايست او جمال خاونده نه وه، بلکه د سيرت کتابونه د دې رضي الله عنها قيافه داسي بيانوي چي دا رضي الله عنها په قد ډېره کوچنۍ او ګردۍ وه.

د دوهم ټوک پای

الله جل جلاله لره دي حمد او ثنا وي چي د سرور کائنات ﷺ ژوند د دوهم ټوک د ليکلو او پوره کولو توان او توفيق يې راکړی او هم د دغه رب عزوجل له درباره دا خواست او غوښتنه کوم چي د پاته درېيم ټوک د ليکلو او پوره کولو د پاره صحت او توفيق راکړي.

«وما توفيقي إلا بالله عَلَيْهِ تَوَكَّلتُ و إليه أُنيب»

﴿سُبْحَـٰنَ رَبِّكَ رَبِّ ٱلْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَـٰمٌ عَلَى ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿١٨٢﴾﴾

وصلى الله تعالى على خير خلقه سيدنا و حبيبنا و مولانا محمّد وآله و اصحابه واهل بيته اجمعين.

و السلام عليكم ورحمة الله و بركاته.

ستاسي د دعاء محتاج

(عنايت الله "عِلمي")

د مؤلف له طرفه نشر سوي او چاپ سوي کتابونه

۱ - د سرورکائنات صلی الله علیه وسلم ژوند	: په درې ټوکه کښي.
۲ - خُلفاءُ الرّاشدين	: په يوه ټوک کښي.
۳ - ديني او اخلاقي لارښوونې	: په يوه ټوک کښي.
۴ - شيطان د انسان دښمن دی	: وړوکې رساله.
۵ - د ساحر له شره خلاصون	: په يوه ټوک کښي.
٦ - آخري سفر	: په يوه ټوک کښي.
۷ - نصيحتونه	: په يوه ټوک کښي.

که ژوند او صِحت باقي وه تر لاس لاندې کتاب د قصص الأنبياء علیهم السلام په نامه سره يادېږي إن شاء الله تعالی په راتلونکي وخت کي به ترتيب او چاپ سي.

و مَاتوفيقي إلاّ بِالله عليه توَكّلتُ و إليه أنيب

د کتاب د ټولو لوستونکو څخه دا هيله او غوښتنه لرم چي د رب عزّوجلّ له درباره ما، زما مور او زما هغه پلار ته چي زما مُرَبّي او زما استاد دی د مغفرت او بخښني خاصه دعاء وکړي او رب عزّوجلّ ما ته نور توان او توفيق راکړي چي د عامو مسلمانانو ديني خدمت وکړم، او الله جلّ جلاله دي هغه چا ته د خير بدله او د خير جزاء ورکړي چي زما سره يې د دغه کتاب په چاپولو او نشرولو کي مرسته او کومک کړی دی.

عنايت الله "علمي"

د دوهم ټوک فهرست

شمېر	سرلیک	مخ
۱	د بدر لویه او عظیمه غزاء........................	۴۷۰
۲	اسلامي لښکر د بدر پر طرف حرکت کوي........	۴۷۴
۳	د مکې مکرمې مشرکان د جنګ دپاره تیاریږي...........	۴۷۶
۴	د رسول الله ﷺ مشورتي مجلس...........	۴۸۱
۵	د مبارزې شروع کېدل........................	۴۹۶
۶	ابلیس علیه لعنه د جنګ له میدانه وزي...........	۵۰۵
۷	د ابو جهل وژل کېدل........................	۵۰۶
۸	په بدر کې د صادقه ایمان خو نمونې...........	۵۱۲
۹	د جنګ بندیان........................	۲۲۵
۱۰	هغه څا ته د رسول الله ﷺ ورتګ چې د کفارو جسدونه...	۵۲۶
۱۱	پر ابو لهب د جنګ د بایللو تاثیر........................	۵۲۹
۱۲	مدینې منورې ته د مسلمانانو د نصرت خبر رسېدل.......	۵۳۱
۱۳	نبوي لښکر مدینې منورې ته حرکت کوي...........	۵۳۳
۱۴	قرآن مجید د بدر د جنګ په باره کې بیان کوي...........	۵۴۲
۱۵	د بدر او اُحُد په منځ کې عسکري حرکتونه...........	۵۴۵
۱۶	په کُدر کې د بني سُلیم غزاء........................	۵۴۷
۱۷	د رسول الله ﷺ د وژلو دسیسه........................	۵۴۷
۱۸	د بني قَینُقاع غزاء او سبب........................	۵۵۰
۱۹	د السویق غزاء........................	۵۵۹
۲۰	د ذي اَمَر غزاء........................	۵۶۰
۲۱	د کعب بن الاشرف یهودي وژل........................	۵۶۲

۲۲	د قُرع یا بحران غزاء................................	۵٦۸
۲۳	د زید بن حارثه رضي الله عنه سریه یا ټولی..............	۵٦۹
۲۴	د اُحُد غزاء یا د یوه نیستي کوونکي جنګ دپاره.........	۵۷۱
۲۵	د مشرکانو د لښکر جوړېدل..........................	۵۷۴
۲٦	د دفاع دپاره د مسلمانانو مشورتي غونډه.............	۵۷٦
۲۷	اسلامي لښکر جوړول او د جنګ میدان ته وتل...........	۵۷۸
۲۸	د جنګ او دفاع دپاره نقشه..........................	۵۸٦
۲۹	د مشرکانو د لښکر تیاري............................	۵۹۲
۳۰	د قریشو له طرفه سیاسي هلي ځلي......................	۵۹۳
۳۱	د مشرکانو د لښکر د احساساتو د لوړولو دپاره..........	۵۹۵
۳۲	د جنګ اور بلېدل...................................	۵۹٦
۳۳	د اسد الله حمزه بن عبد المطلب رضي الله عنه شهادت...........	٦۰۳
۳۴	په جنګ کي د غشي ویشتونکو کامیابه برخه..............	٦۰۵
۳۵	د غشي ویشتونکو رسوا کوونکي غلطي....................	٦۰۷
۳٦	د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر شا وخوا شدید جنګ...........	٦۱۴
۳۷	پر رسول الله صلی الله علیه وسلم د مشرکانو د فشار ډېرېدل...........	٦۲۳
۳۸	د اُحُد د ورځي عجیبه او نادره قهرماني................	٦۲۴
۳۹	د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وژل کېدلو آوازه..............	٦۲٦
۴۰	د اُبي بن خلف کافر وژل کېدل.......................	٦۲۹
۴۱	د شهیدانو د پزو او غوږو پرېکول....................	٦۳۲
۴۲	تر جنګ وروسته د عمر فاروق رضي الله عنه او ابو سفیان خبري.....	٦۳۴
۴۳	د شهیدانو را ټولول او ښخول.........................	٦۳۹
۴۴	مدینې منورې ته رجوع، د حب او قرباني نادره حالات.	٦۴۳
۴۵	د اُحُد په جنګ کي د دواړو طرفو وژل سوي کسان........	٦۴۵
۴٦	د حمراءُ الاسد غزاء................................	٦۴٦
۴۷	د اُحُد پر غزاء الهي تبصره..........................	٦۵۴

۴۸	د ابو سلمه رضي الله عنه سريه................	٦٦٥
۴۹	د خالد بن سفيان د وژلو دپاره د عبد الله لېږل..........	٦٦٦
۵۰	د عمرو بن العاص اسلام....................	٦٦٩
۵۱	د رجيع د اوبو غمجنه واقعه..................	٦٧١
۵۲	د بئر معونه فاجعه......................	٦٧٧
۵۳	د بني النضير د يهودو سره غزاء................	٦٨٣
۵۴	د ذاتُ الرُقاع غزاء......................	٦٩١
۵۵	د بدر دوهمه غزاء......................	٦٩٥
۵٦	د دومة الجندل غزاء.....................	٦٩٧
۵۷	د خندق يا احزابو غزاء....................	٦٩٩
۵۸	د بني قُريظه د يهودو سره غزاء................	۷۴۴
۵۹	د سلام بن ابي الحُقيق يهودي وژل..............	۷٦۲
٦۰	د محمد بن مسلمه رضي الله عنه سريه يا تولى..........	۷٦۵
٦۱	د بنو لحيان غزاء.......................	۷٦۹
٦۲	د عُكاشه رضي الله عنه سريه..................	۷۷۲
٦۳	د محمد بن مسلمه رضي الله عنه سريه..............	۷۷۳
٦۴	د ابو عبيده عامر بن الجراح رضي الله عنه سريه.........	۷۷۵
٦۵	جموم ته د زيد بن الحارثه رضي الله عنه سريه..........	۷۷۵
٦٦	عيص ته د زيد بن الحارثه رضي الله عنه سريه..........	۷۷٦
٦۷	د بني مصطلق غزاء......................	۷۷۸
٦۸	د بني مصطلق تر غزاء د مخه او په غزاء كي منافقان.......	۷۸۲
٦۹	د إفک يا لويو دروا غو حادثه.................	۷۹۴
۷۰	د عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه سريه...........	۸۱۰

۷۱	د علي بن ابي طالب رضي الله عنه سريه	۸۱۰
۷۲	د ابوبكر الصديق رضي الله عنه سريه	۸۱۱
۷۳	د كرز بن جابر الفهري رضي الله عنه سريه	۸۱۲
۷۴	د حديبيې پېښه او صلحه	۸۱۳
۷۵	مكې مكرمې ته د عثمان بن عفان رضي الله عنه لېږل	۸۳۱
۷۶	د مسلمانو ښځو هجرت	۸۴۳
۷۷	د حديبيې پر صلحه تبصره	۸۴۴
۷۸	د مدينې منورې د ژوند دوهمه مرحله او نوې دوره	۸۶۱
۷۹	د حديبيې تر صلحې وروسته عسكري حركتونه	۸۶۲
۸۰	د خيبر د غزاء سبب	۸۶۸
۸۱	خيبر ته وتل	۸۶۹
۸۲	د خيبر دلاري واقعات	۸۸۵
۸۳	د صعب بن معاذ د قلا محاصره او فتحه كېدل	۹۰۵
۸۴	د زبير د قلا فتحه كېدل	۹۱۲
۸۵	د اُبي د قلا فتحه كېدل	۹۱۴
۸۶	د نزار د قلا فتحه كېدل	۹۱۵

پای